

EX LIBRIS
FRANZ POLLACK-PARNAU
HEL / III / 1

DE ORIGINE, PROGRESSV, VSV, ET ABVSV TEMPLORVM, AC RERVM OMNIVM AD Templa pertinentium LIBRI V.

AVCTORE RODOLPHO Hoſpiniano Tigurino.

Cum Indicibus argumentorum capitum: Authorum, ex quibus hoc opus eſt collectum: Locorum ſacræ ſcripturæ, qui in hoc opere explicantur: Rerum item ac Verborum memorabilium.

TIGVRI
In officina Froſchouiana.
M. D. LXXXVII.

ILLVSTRISSIMO ET GENEROSISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, D. FRIDERICO, COMITI PALATINO AD RHENVM, Bauariæ Duci, ac Illustrissimi Principis LVDOVICI sacri Romani Imperij Archidapiferi & Electoris, beatæ memoriæ, filio & hæredi, Domino suo Clementissimo.

VEMADMODVM *Dei Opt. Max. creatoris illius cœli ac terræ natura simplicissima purissimaq́ est, Illustrissime Generosissimeq́ Princeps, ita quoq́ cultus sui modum seu rationem simplicem quidem, sed tamen numeris omnibus absolutissimam ac perfectissimam præscripsit, & viam salutis vnicam facilemq́ iam inde ab exordio rerum monstrauit hominibus. Primis enim parentibus nostris in Paradiso denunciatis inobedientiæ suæ pœnis, mox filium suum Vnigenitum promisit, qui morte sua homines à peccatorum pœna æternisq́ supplicijs liberaturus esset: hunc igitur expectare, in eum confidere, illiq́ soli adhærere & vitæ integritate seruire iussit, nullis ceremonijs aut externis ritibus principio annexis. Tradiderunt hanc salutis doctrinam, & hunc Dei perfectissimum cultum sedulò patriarchæ ante Mosem liberis ac nepotibus suis, quibus cum diutissimè vixerunt, non in templis aut similibus locis religionis exercitio peculiariter destinatis, quùm ea Deus ab initio nullo expresso mandato requisiuisset, sed in domibus suis, quæ tum quidem nihil aliud quàm Scholæ & Officinæ quædam veræ religionis, pietatis, honestatis, morumq́ optimorum fuerunt. Hic igitur pro se quisq́ Patriarcharum vniuersam suam familiam, quas numerosissimas habuerunt, veram fidem in Deum, & in filium eius totius mundi redemptorem, fideiq́ officia fideliter docuit. Doctrinæ huic addiderūt Sacrificia: Abel enim è grege suo pecus obtulit in holocaustum Domino conditori omnium: ita & Seth, Noe, Sem, Abraham, Isaac & Iacob, omnes denique patres sacrificasse creduntur. Hæc etiam illorum sacrificia cum altaribus ea ætate nulli certo loco affixa fuere, sed vbicunq́ data fuisset occasio, præcipuè tamen vbi Deus vel insignia edidisset miracula, vel significasset se ibi aliquando res magnas gesturum, ibi patres altaria erexerunt, & sacrificia obtulerunt, quibus & preces adiunxerunt, vt partim gratitudinem suam erga Deum hoc pacto testarentur, partim verò hostiam seu mortem filij Dei, qua peccata totius mundi expiaturus erat, sibi in memoriam reuocarent. Quia verò salutis promissio Adamo olim data, sequentibus seculis propter vniuersalem totius humani generis corruptionem, & horribile iudicij ac iræ Dei exemplum in Diluuio editum, prorsus abolita videri potuisset,*

solenni eius instauratione opus fuit. Ad eam verò rem ex peculiari gratia Deus Abrahamum elegit, quem inter idololatras in Vr Chaldæorũ agentem in terram Chanaan euocauit, & salutis fœdus cum eo ac semine eius in æternũ instaurauit. Vt verò in fœderibus non solùm conditiones vtrinq́ conscribi solent, sed etiam sigilla addi, quibus confirmentur: ita suum hoc fœdus instituto Circumcisionis sacramento in hominibus obsignari voluit, quo minus de eius fide ac beneuolentia dubitare possent. Etsi enim fidem & obedientiam pro suo iure à nobis exigere poterat, ea tamen est bonitate & clementia Deus noster, vt licet in alto resideat, sicut Dauid canit, & gloria eius suprà cœlos exaltata sit, ad nostros tamen mores sese demittit, quo infirmitati nostræ succurrat. Atque hæc quidem religionis veræ exercitia fuerunt, & hoc cultus potißimùm genere vt simplicißimo, ita quoque sanctißimo purißimoq́ Deus in illa mundi ætate prima, quæ ab Adamo ad Mosem vsq́, spatio nimirum 2455. annorum, iuxta Funccianam supputationem, extenditur, ab hominibus coli voluit.

Post ea tempora verò, quoad externos ritus longè magnificentior cultus per Mosem traditus est populo Dei, instituto Tabernaculo, Sacerdotio, varijs generibus sacrificiorum, ablutionum, purificationum, festorum, alijsq́ infinitis propè operosisq́ ceremonijs. Tandem etiam Templum illud magnificentißimum, totiusq́ orbis miraculum à Solomone extructum, & auro argentoq́ mirandum in modum exornatum, in cineres autem redactum à Zorobabele reparatum instauratumq́ fuit. Quæ omnia non tam iubente, quàm permittente, seu indulgente & conniuente Deo facta sunt: non quòd natura eius immutata esset, & iam ipse tam magnifico apparatu ac splendida pompa coli gauderet, hisq́ rebus infantum instar demulceretur, sed quòd ipsi nunc res esset cum duræ ceruicis, præfracto, obstinato & ad idololatriam, cui in Aegypto plus æquo assueuerat, procliui populo, quem hoc pacto ab idolorum cultu auocare, & in vera religione ac societate vnius corporis ecclesiastici retinere voluit. Putauit siquidem clementißimus Dominus Israelitas suos nullam deinceps omninò habituros occasionem peregrinos cultus recipiendi, quos tam exquisitis instruxisset & quasi inuoluisset sacris. Vnde & Conradus Pellicanus in explicatione præcepti Dei, de ara non ex sectis, sed impolitis lapidibus extruenda, quod Exodi 20. cap. extat, Voluisse videtur, ait, Deus abesse sacris suis omnem splendorem artis & precij: idq́ esse quòd placeant illi, & quod absolutè prodesse posset fidelibus, cupientibus Deum in spiritu & veritate colere. Quòd autem postea Mosi ostendit tabernaculum, arcæ & ararum preciosum, illustre, artificiosum & laboriosum ædificium & sanctuarium, id ipsum vel ex hoc loco videtur ostendisse, permißionem potius fuisse, quàm mandatum, & ad duræ ceruicis populum & superstitiosum nimis continendum in officio: alioqui, vt patet,

tet,

tet, nimium propensum ad ritus gentilium, deosq; eorum. Ea tantum ratione condescendendo fragilitati ipsorum, quùm ara pulchra carere in sacris suis nollent, & sculptile habere non permitterentur, atque nondum fixum locum scirent vel consequerentur sub Mose ad cultum Dei: ideò ordinauit ista externa ad peiora cauenda, vsque ad tempus correctionis, de voluntate eorum, & ex ipsorum donarijs ad quæ erant promptissimi. Adhæc in his externis ceremonijs & ritibus quasi velata abscondebantur potissima Christi & Ecclesiæ mysteria, fueruntq; sacramenta Iudaici populi, quibus Dominus hunc obstringere firmiter voluit, & in memoriam reuocare beneficia sua, denique exerceri pietatem & obedientiam, adeoq; fidem confœderatorum suorum. Circumcisio enim docebat eos in peccatis conceptos & natos, & proinde natura pollutos, purgatione opus habere. Sacrificijs quotidianis, matutinis nimirum & vespertinis, peccatorum expiatio adumbrabatur: cumq; eadem quotidiè repeterentur, haud obscurè ad sacrificium quoddam perfectius remittebant, quod semel immolatum ad expianda peccata nostra sufficiens futurum esset. Eadem fuit festorum, thymiamatis & aliorum penè infinitorum ratio: quòd nimirum per se ad salutem nihil conferrent, illius verò mysteria adumbrarent, & in fidei contemplationem animos excitarent. Quò etiam factum est, vt hæ Ceremoniæ, & cultus ille in vniuersum quantumuis magnificentissimus per se non placeret Domino, quoties sensu mysteriorum destituerentur, fide in promissum Seruatorem carerent, atq; externum modò cultum exercerent. Nam Psalm. 40. Dauid inquit, Sacrificium & oblationem noluisti: holocaustum & sacrificium pro peccato non postulasti. Et Psal. 50. Non arguam te propter sacrificia tua, nec propter holocausta tua quæ coram me sunt semper. Item, Non delectaris sacrificio, nec holocaustum exigis, alioquin darem. Et apud Esa. cap. 1. inquit Dominus: Cùm veniretis vt conspiceremini coràm me, quis quæsiuit hoc de manu vestra, vt conculcaretis atria mea? Ne addatis offerre sacrificium mendax: suffimentum abominatio est mihi: Calendas & sabbatum quòd conuocetis conuocationem, non possum ferre iniquitatē cum coetu. Calendas vestras & solennitates vestras odio habuit anima mea, sunt mihi oneri, fatigatus sum sustinendo. Hierem. 6. ait: Vt quid mihi thus ex Saba affertis, & calamum suaueolentem de terra longinqua? Holocaustomata vestra non sunt accepta, & victimæ vestræ non placuerunt mihi. Rursum 7. cap. Holocaustomata vestra addite victimis vestris, & comedite carnes: quia non sum locutus cum patribus vestris, & non præcepi eis, in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo holocaustomatum & victimarum. In eandem sententiam etiam Hoseæ 4. dicit, Declinarūt, dum tantum student victimis: itaque ego castigabo vniuersos. Et Amos 5. Odi & proieci festiuitates vestras, & non capiam odorem cœtuum vestrorum. Quod si

obtuleritis holocaustomata mihi, & munera vestra, nõ suscipiam, & vota pinguium vestrorum non recipiam. Aufer à me tumultum carminum tuorum, & cantica lyræ tuæ non audiam. Nunquid hostias & sacrificium obtulistis mihi in deserto quadraginta annis? Ex aduerso autem in lege & Prophetis subinde requirit & exigit veræ fidei obedientiam, quæ carnis affectus omnes mortificat, Deo nos hostiam viuentem sistit, & Christi merito quæsitam peccatorum remißionem amplectitur, adhæc ad supremi numinis inuocationem, ad vitæ innocentiam, & ad omnia reliqua pietatis officia nos excitat. Vnde Moses dicit, Et nunc Israel quid Dominus Deus tuus petit à te, nisi vt timeas eum, & incedas in cunctis vijs eius, & seruias Domino Deo tuo toto corde tuo, & tota anima tua, vt scilicet custodias præcepta & statuta eius, quæ ego præcipio tibi hodiè in bonum: Deut 10. Et Dauid ostendens qua in re verus Dei cultus situs sit, inquit: Sacrificate sacrificia iustitiæ, & confidite in Iehoua: Psal. 4. Item, Sacrifica Deo laudem, & redde altissimo vota tua. Inuoca me in die tribulationis, & eripiã te, & glorificabis me. Et Psal. 51. Sacrificia Dei, ait, spiritus contritus. Apud Hoseã ipsemet Dominus ait, Misericordiam volo, non sacrificium: & cognitionem Dei plusquàm holocaustum. Et apud Ieremiam cùm disertis verbis indicasset, se in die qua eduxisset Israelitas ex Aegypto nihil eis de holocaustomatis præcepisse, mox addit: Sed hoc verbum præcepi eis, dicens: Audite vocem meam, & ero vobis Deus, & vos eritis mihi populus: & ambulate in omni via quam mandaui vobis, vt benè sit vobis. Micheas denique cap. 6. inducens aliquos de vero Dei cultu interrogantes, quibus nimirum in rebus consistat, respondet: Indicabo tibi ô homo, quid sit bonum, & quid à te requirat Dominus, nẽpe facere iudicium, diligere misericordiam, & solicitũ vel submissum ambulare coram Deo tuo. Hæc propterea pluribus commemoro, Clementissime Princeps, vt appareat cultũ illum Dei externũ in veteri Testamẽto sumptuosissimum, & Ceremonias splendidissimas non solùm vmbras, figuras & typos Christi Domini ac redemptionis nostræ, sed etiã ex permissione veriùs, quàm mandato Dei institutas fuisse, ad retinendũ populum Israeliticũ ad idololatriam & omnis generis superstitiones nimiũ procliuem, in officio: adeoq; etiam ad salutem nihil contulisse, quam sacræ literæ in solius Christi merito monstrant nobis. Vnde & illud simul fieri manifestũ puto, quod vel præcipuum in hac tota tractatione est, Ceremonias veteris Testamẽti abrogatas, & in vniuersum abolitas fuisse, cùm tempus illud perfectionis, quod Christus aduẽtu suo attulit, & de quo Paulus ad Hebræos loquitur aduenisset. Nam vmbris manentibus, dubia fuisset lux quã Seruator in mundum importauit secũ. Neq; etiam Deus rem vult habere amplius cum infantib. quales ante legẽ fuerunt, quos nudis promißis & crebris reuelationibus quasi manu duxit: sed & nec cum iuuenibus, quorum ferociæ & proteruiæ post legem, in-

gem institutis externis ritibus & ceremonijs magnificis, aliquid cōcedendum fuit: verùm per Christū filium suū cum noua Ecclesia, tanquā cum viris, agere vult, quos puerilibus istis ritibus & ceremonijs ceu pupis occupatos esse nequaquā conuenit. Quæ tamē non ita à quoquam accipi velim, quasi cum externo illo cultu veteris populi veræ fidei & pietatis officia simul abolita & sublata sint: permanent enim illa constantissimè in Ecclesia Christi, tantum abrogata illa magnifica pompa operosarū ceremoniarum, & rituum externorum omniū, iam in Dei cultu hoc vnum quàm diligentissimè obseruandū, quod olim adumbratum fuit, & pij porrò non in obeundis typicis hisce sacris, sed in præstandis veræ fidei & pietatis officijs occupari debent: quod futurū Seruator Samaritanæ mulierculæ prædixerat, inquiēs: Venit hora, & nūc est, quando veri adoratores patrem in spiritu & veritate adorabūt. Etenim pater tales quærit qui adorent ipsum. Deus est spiritus, & eos qui adorant ipsum, in spiritu & veritate adorare oportet. Quo loco Adorationis nomine totum Dei cultum, deinceps in Ecclesia sua exercendum, complectitur, quem duobus capitibus constare dicit, Spiritu scilicet & veritate, vt hoc pacto Mosaicas Ceremonias omnes procul ab ecclesia sua excludat, suumq́ cultum ab omnibus istis corporeis, externis & puerilibus ritibus ac crepundijs repurget. Vt verò inter suos quidam nerui etiā essent publicorū congressuum, in quibus in vera fide rectè erudirentur, simulq́ Christianis hominibus externis quibusdam signis remissio peccatorū & iustitia coram Deo ceu sigillis obsignaretur, in legalium Ceremoniarū locum Christus paucissimas suæ Ecclesiæ seruandas instituit, Baptismum nimirum & Cœnam sacram: præter has enim duas sacras actiones seu ceremonias publicas nullas disertè ordinauit Dominus. Vnde & D. August. epist. 118. ad Ianuarium inquit: Tenere oportet Dominum nostrum Iesum Christum, sicut ipse in Euangelio loquitur leni iugo suo nos subdidisse & sarcinæ leni. Ideò sacramentis numero paucissimis, obseruatione facillimis, & significatione præstantissimis societatem noui populi colligauit: sicuti est Baptismus trinitatis nomine consecratus, Communicatio corporis & sanguinis ipsius, & si quid aliud in scripturis canonicis commendatur, exceptis his quæ seruitutē populi veteris pro cōgruentia cordis ipsorum & prophetici temporis onerabāt, quæ & in quinq́ libris Mosis leguntur. Vt verò paucæ numero, ita quoque simplices sunt, & sic omni prorsus splendore, pompa ac magnificentia carent, vt etiā vilia & contemptibilia carni nostræ, & vix aliquid cum promissionum diuinarū maiestate commune habere videantur. In Baptismo enim oculi nostri nihil aliud quàm vilis aquæ aspersionē cernunt. In sacra Cœna parua panis buccella, & vinum porrigitur hominibus. Sed hæc sunt non absq́ singulari studio sic à Seruatore cōstituta, qui cùm peruersum carnis nostræ ingenium probè nosset, cauere hoc pacto

voluit, ne externis inhærēdo interna salutis mysteria negligeremus, & signa pro rebus signatis acciperemus, quam miserrimam animarum seruitutem Augustinus appellauit. Apostoli has à Christo institutas Ceremonias diligenter obseruarunt, nihil mutarunt, nullas ademerunt, neq; etiam addiderunt, sed tanquam obedientes discipuli à Christo institutis simpliciter contenti fuerunt, nisi quòd Ordinationem per manuum impositionem minstrorū seu pastorum Ecclesiæ prioribus adiecerunt. Ac licet primis aliquot annis Apostoli ceremonialia quædam Mosaica, vt res indifferentes, propter imbecilles, & nondum de abrogatione legis Mosaicæ plenè edoctos, obseruarint, vt patet ex Acto. 16. vbi Paulus Timotheum quem volebat secum abducere ad Iudæos, qui sciebant eum ex Græco patre natum esse, circumcidit: idemq; Apostolus 1. Corinth. 9. dicit, se Iudæis factū esse quasi Iudæum, vt Iudæos lucrifaceret, & ijs qui sub lege erant, quasi esset sub lege, vt eos lucrifaceret, & ijs qui sine lege fuerint, tanquam ipse quoq; sine lege sit, cum tamen non sit sine lege Deo, sed obnoxius legi Christi, vt lucrifaceret eos qui sunt sine lege: Tamen cùm viderent falsos fratres & obstinatos Iudæos, obseruationem legis, tanquam necessariam ad salutem postulare, nequaquā illis cesserunt, sed manifestè contra legem egerunt, vt doctrinā de abrogatione legis, & libertatē Euangelij tuerentur. Vnde Paulus cùm Hierosolymis esset, vnà cum Tito, non est compulsus eum circumcidere ob falsos fratres, qui subintroierāt ad explorandam libertatem nostrā, quam habemus in Christo, quo nos in seruitutē adigerent: Galat. 2. Et eam ob causam Antiochiæ Petrum in gratiā falsorum fratrum Iudaizantē grauiter reprehendit Paulus, Galat. 2. Idem 1. Corinth. 10. legem de ciborum discrimine abrogat: Et Galat. 5. apertè docet, adeò esse abrogatā legem Mosis, vt si quis ea opinione circumcidatur, aut aliâs obseruet legis ceremonias, quòd sint necessariæ ad salutē, non poßit saluari. Ab hac verò primitiuæ Ecclesiæ simplici quidem illa, sed tamē absolutißima perfectißimaq; forma in vero Dei cultu, longißimè recesserūt posteræ ætates, & Ceremonias in ecclesia ita prodigiosè accumularunt, vt non tantum Iudaismum reuocatum, sed insuper quoq; Ethnicismum introductum dicere iure optimo posset Clementia tua. Ac cœpit quidem radices agere hoc malum haud longè post Apostolorum tempora: mox autem tantos progressus fecit, vt D. August. in Epist. ad Ianuarium conquestus sit, Christianam religionem ita traditionibus humanis, Ceremonijs ac ritibus onerari iam suo tempore, vt Iudæorum conditio tollerabilior fuerit sub lege, quàm Christianorum sub Gratia & Euangelio, vt qui legalibus tantum sarcinis, nō etiam humanis traditionibus subiecti fuerint. Tollerari tamen vtcunq; potuisset, ni Gregorij M. temporibus, inprimisq; post Caroli M. ætatem factum fuisset deterrimū, & crescentibus superstitionibus, erroribus & abusibus, ipsum quoq; tandem in tam immen-

mensam

mensam arborem excreuisset, vt hortulo Dominico plurimum damni attulerit. Quæ cum ita sint, vt sunt certissimè, tamē vetustatē subinde crepant hodiè Pontificij, quippe quibus hoc curæ in primis semper est, vt suas leges, ritus, instituta, consuetudines, cultumq; suum adeò totum, quoad eius fieri potest antiquitatis authoritate commendent reddantq; augustiorem. Ex quo fit, vt non solùm à prisca vetustate sæpe authores accersant, quibus nihil vnquam simile ne in mentem quidem venit, sed etiam ad veræ primitiuæ Ecclesiæ, imò ad Christi & Apostolorum tempora vsq; sua omnia referant, quæ tamē ijs seculis prorsus incognita fuerunt. Hoc autem argumento in eum finem vtuntur potissimum, vt hominibus persuadeant, veram esse hanc suam religionem, nec temerè ab ea recedendum: sequendā enim esse vetustatem veterumq; consuetudines, ac insistendum parentum nostrorum vestigijs, qui feliciter etiam suos secuti sint. Sed est hoc ineptissimum simul & insulsissimum. Symmachus vrbis Romæ Præfectus, & Gentilismi propugnator strenuus dicebat etiam, vt est videre apud Ambrosium lib. 5. epistolarum, Præstate oro vos, vt quæ pueri suscepimus, senes posteris relinquamus: seruanda est tot seculis fides, sequendi sunt nobis parentes, qui secuti sunt feliciter suos. Vtamur obsecro ceremonijs auitis. Et Iudæi Idololatræ ad Ieremiam prophetam aiebant: Sic fecimus nos, & patres nostri, reges nostri, & principes nostri, & saturati sumus panibus, & benè nobis erat. Quid autem adhæc Deus? In statutis, inquit, patrum vestrorum nolite ambulare. Ego Dominus Deus vester. Pharisæis obijcientibus Christo, quare discipuli eius transgrediantur traditionem maiorum? respondetur à Domino, Quare vos transgredimini mandatum Dei per traditionem vestram? Hypocritæ benè de vobis prophetauit Isaias, dicens, Appropinquat mihi populus hic ore suo, & labijs me honorat: cor autem eorum procul est à me. Sed frustrà me colunt, docentes doctrinas quæ sunt mandata hominum. Et constantissimus Dei martyr Cyprianus lib. 2. epist. 3. inquit: Si solus Christus audiendus est, non debemus attendere quid aliquis ante nos faciendum putauerit, sed quid qui ante omnes est Christus prior fecerit. Neque enim hominis consuetudinem sequi oportet, sed Dei veritatem. Et in fine epistolæ, Si sacerdotes Dei & Christi sumus, inquit, non inuenio quem magis sequi quàm Deum & Christum debeamus, &c. Idem rursus ait, Qualibet consuetudo quantumuis vetusta, quàmuis vulgata, veritati est postponenda: & vsus qui veritati est contrarius abolendus est. In quam sententiam etiam Nicolaus Papa Ignaro Remensi archiepiscopo scribens inter alia dicit: Mala consuetudo non minus quàm perniciosa corruptela abijcienda & vitanda est: quæ nisi citius radicitus euellatur in priuilegiorum ius ab impijs assumitur.

Quemadmodum igitur de Catone fertur, quòd cum Græci per incredibilem arrogantiam se omnium hominum primos esse falsò dicerent, & artium

liberalium aliarumq́ rerum inuentionem non ad veram originẽ referrent, sed sibi solis ascriberent, eoq́ omnium gentium historias peruertere, & antiquissimam doctrinam abolere conarentur, peculiarem librum de Originibus rerum scripserit, ne Romani facilè in errores abducerẽtur: ita ego quoq; cùm scirem Pontificios Antiquitatis argumento potissimum hodiè vti, eoq́ simplicioribus fucũ facere, collegi aliquot iam annis ex veris approbatisq́ historijs, & ex ipsorum etiam Papistarum libris ORIGINEM PAPATVS VERAM, *hoc est, Opus de inclinatione & deprauatione doctrinæ cœlestis, deq́ Ceremoniarum mutatione, auctione & progressu ijs seculis quæ Christum & Apostolos primùm, deinde verò Constantinum Imperatorem, in primis autẽ Gregorium Primũ, Pontificem Rom. & Carolũ M. secuta sunt: Cuius hæc summa est, Pontificiam religionem, quatenus in doctrina & ceremonijs à verbo Dei scripto discrepat, intra mille proximos annos demùm natam, eoq́ temporis spacio Pontifices Romanos prisca sustulisse, & noua surrogasse, quæ nunc pro vetustissimis habeantur. Collegeram autem hæc omnia in meos priuatos vsus. Sed hunc meum laborẽ iudicio grauissimi & doctrina præstantissimi aliquot viri, vt viderunt, ita probarunt, vt continuò me ad æditionem eius adhortati fuerint: cumq́ obijcerem illis nihil minus vnquam mihi in mentem venisse, quàm vt publicarem eum, aut typis excudendum traderem, ceu indignum qui à doctis legeretur, non quoad materiam, quam quidem vtilissimã nostris temporibus arbitror, sed quoad auctorem, qui hæc pro dignitate, ob ingenij & doctrinæ exiguitatem tractare non posset, illi tamen hortando, vrgendo, monendo, rogandoq́ non destiterunt. Hos inter præcipuus est D. Guilielmus Stukius S S. Theologiæ in Schola nostra Professor: habet enim hoc ferè peculiare vir ille, vt licet doctissimus sit, aliorum tamẽ laudi atq́ gloriæ, studiorum laboribus acquisitæ, non inuideat, neq́ bonorum cursum sistat aut conatus impediat, sed eos potius quacunq́ possit ratione promoueat atq́ adiuuet: quæ virtus vt in viris doctis rarissimè inuenitur hodiè, ita illud è contra quàm plurimis est insitum, vt aliorum labores non ad ostentationem, sed ad Ecclesiæ totiusq́ Reipublicæ literariæ vtilitatẽ æditos Theonino, seu potius canino dente arrodant, carpant, taxent, cauillentur & suggillent, nihilq́ nisi quod ipsi soli dicunt ac faciũt rectum putent. Habet ille in aula tua fratrem D. Sebastianum Stukium, Capitaneum, & arcis Heydelbergensis præfectum, dignus certè qui ob tantum virum à Clementia tua ametur plurimùm, siquidem ille, vt audimus, dignum se maiorũ suorum, optimè de Repub. Tigurina meritorũ, virtute præstet. Accessit Stukio alijsq́ pietate, doctrina & consilijs præstantissimus vir D. Abrahamus Colbingerus, Illustrissimo Principi Ioanni Casimiro à Secretis, qui æditionem huius operis literis ad Stukium nostrum datis semel iterumq́ flagitauit. Tantorum igitur virorum, authoritate & iudicio victus tandem manus dedi.*

Horum

Horum autem laborum meorum partem primam ſub felicibus Celſitudinis T. auſpicijs in lucem prodire volui FRIDERICE *Princeps Illuſtriſſime. Laudatiſsimus enim mos eſt & plurimis iam ſeculis multorum exemplis confirmatus, vt quem quis ſuſpiciat, colat maximiq́ faciat, in eius fide, tutela & patrocinio ſcriptum, quod æditurus eſt, reponat & quaſi cōſecret. Cauſæ autem ſunt multæ eæq́ graues quæ me & alios in admirationem C. T. rapiunt, eamq́ vt ſumma cum obſeruantia colamus, plurimiq́ faciamus compellunt. Ex Palatinorum enim Principum laudatiſſimorum ſtirpe originem ducis, cuius in totam Heluetiorum gentem, in primis autem in patriam meam, hoc eſt Tigurinam Rempub. multa beneficia & præclara merita extant, quæ adhuc in Annalibus noſtris magna cum laude & grata memoria celebrantur. Quod autem Celſitudinem tuam peculiariter attinet, de generoſiſsima eius indole tam multa & præclara ad nos huc vſque fama & literis clariſsimorum virorum conſtantiſsimè perferuntur, vt nemini dubium ſit, quin non ſolùm in amore & beneuolentia ergæ noſtram Rempublicam & Eccleſiam ſis permanſurus, ſed etiam vniuerſæ Chriſti Eccleſia & SS. Romanum Imperium in te propediem nutritium & protectorem fideliſsimum, ac Principem verè Chriſtianum habiturum ſit. Habet C. T. vnam Dedicationis noſtræ cauſam: altera eſt primæ huius partis, ſicut & totius Operis noſtri materia: quam quidem Principibus quoque cognitu & neceſſariam & vtilem eſſe arbitror, hoc præſertim vltimo ante Chriſti ad iudicium extremum aduentum ſeculo, quo Antichriſtus Romanus aduerſus veram, & ad veræ primitiuæ Eccleſiæ formam reformatas Eccleſias vniuerſum mundum concitat, & omnia bellis, incendijs, cædibus, ſeditionibus, proditionibus ac ſanguine miſcet, vt eam fidem ac religionem reſtinguat ac funditus extirpet, ex qua regno ſuo excidiū imminere intelligit. Eſt enim hoc ingeniū Satanæ, vt tum maximè fremat, ringatur, frendeat & tantùmnon præ furore & inſania rumpatur, quando Chriſtum ſe fortiorem adeſſe videt, cui ipſum cedere oporteat. Docet hoc Chriſtus quoq́, quando illum forti armato confert, qui ſua quietus poſsidet, dum nemo illum inuadit, at hoſte ipſum expugnante vires omnes ad domus ſuæ defenſionem exerit: Vnde & poſtremi quiq́ illius conatus prioribus grauiores atq́ atrociores ſunt. Sic in Aegypto olim factū fuiſſe Moſes teſtatur. Qui enim initio contentus erat Iſraelitas auita libertate ſpoliauiſſe, vbi tēpus liberationis adeſſe videt, noua rabie Pharaonis animum accendit, qua iam nō in viros modò, ſed in recens natos infantes ſæuiret, & laboribus intolerandis populum grauaret. Similiter, cùm Babylonici exilij initia tolerabilia fuiſſent ſub Nabuchodonoſore & Euilmerodacho regibus, ſub illius tamen finē Balthaſari extremæ impietatis & ſacrilegi furoris author fuit, quo religionē & veri Dei cultum omninò abolere conatus eſt, cuius inſtaurationē præ foribus adeſſe videbat. Huc etiam pertinent lanienæ illæ cruentiſsimæ, quas in toto Romano*

Imperio per annos circiter trecentos æditas fuisse ex Ecclesiastica historia Eusebij constat, cùm religio Christiana per totum orbem longè lateq́ propagaretur, & Satan, cessantibus vbiq́ue oraculis & euanescente indies idolorum cultu, sibi cedendum esse sentiret. Et quod tunc fecit, id ipsum longè maiori rabie & truculentia quàm ante hac nunquam sub huius mundi finem facturum, sacræ literæ nos docent, & hodiè experimur. Prodest igitur in tantis Antichristi furoribus, quibus vniuersus mundus perturbatur, & summa imis miscentur, Principibus Christianis, quibus à Deo Ecclesiæ sua patrocinium & tutela cõmissa est, scire & probè cognita habere fundamenta, originem item ac progressum Pontificiæ religionis, quam antiquißimam & iam inde ab exordio mundi traditam esse subinde clamant, & pro qua tuenda, conseruanda propagandaq́ tantis viribus laborant & dimicant, vt intelligant Principes, non inniti eam fundamento firmo Verbi Dei, & doctrinæ veræ primitiuæ Ecclesiæ, sed stramineo potius, humanarum constitutionum, rituum & Ceremoniarum, quas non tantum ex Iudaismo, sed Ethnicismo quoque intra mille proximos annos, si quàm longißimè retrospiciamus, mutuati sunt: ac proptereà istis Pontificum Romanorum furoribus, terriculamentis, ac brutis fulminibus nihil terreantur, imò ne moueantur quidem, sed in excutiendo pontificio iugo, & à suis prouincijs procul arcendis Papisticis tenebris alacres, in defendenda autem vera doctrina verbi Dei & veteris Ecclesiæ, quam his postremis temporibus Deus ex immensa gratia & misericordia, mundo rursum reuelauit, constantes & strenui sint. Neque enim inter Christianos ferenda est sceleratissimi nebulonis Machiauelli Itali sententia, qua vult Principes non magnopere laborare debere veram ne an falsam religionē habeant: cùm eò vsque etiam prouehatur execrandus homo, vt Ethnicas superstitiones Christianæ religioni sine omni pudore anteponat. Sed potius Principi Christiano ante omnia enitendum est, vt vera Religio ab ipso colatur, propagetur ac defendatur strenuè. Quam quidem ad virtutem non solùm generosissima tua indole, sed etiam maiorū tuorum exemplis egregiè excitari potes Princeps Illustrissime. Vterq́ enim auus tuus, sanctissimi nimirum Illustrissimiq́ Principes FRIDERICVS *Palatinus Elector, &* PHILIPPVS *Hassiæ Landgrauius puriorem Euangelij doctrinam summo quoque cum capitis fortunarumq́ suarum discrimine propugnarunt acerrimè. Pater etiam tuus Ludouicus Elector in tuenda verbi Dei doctrina egregiam sanè operam nauauit. Qui omnes nunc in Christo beati viuunt, & virtutum suarum præmijs æternis in cœlo fruuntur, teq́ nominis sui memoria ad similes virtutes excitant. Quæ eò maioris apud te authoritatis esse debent, quòd in viuis adhuc habeas domestica exempla, quibus non minus excitari potes: patruum videlicet Ioannem Casimirum, & auunculum Guilielmum Landgrauium Illustrissimos*

strissimos Principes, & in promouenda gloria Dei ac defendenda vera religione fortissimos heroas. Horum vestigijs si C. T. insistat, quod omnes boni sibi de te pollicentur, non solùm in terris felix & fortunatus eris, sed etiam in cœlis aliquando æternùm regnabis. Sed quid ago Princeps Illustrissime? cùm hæc & alia audias sæpius & clarius à viro nobilitate, magnaq́ pietate & doctrina præstantissimo D. Ottone à Grünrad morum ac disciplinæ tuæ magistro fidelissimo: à magno quoque nostra ætate Theologo D. Daniele Tossano alijsq́ue viris clarissimis mihiq́ summa obseruantia colendis. Accipe igitur Princeps Generosissime Clementissimeq́ à me, licet nullius meriti aditu C. T. noto, chartaceum hoc munusculum benigno vultu, idq́ summæ meæ erga te obseruantiæ testimonium esse patere, & me Tuæ Clementiæ maximo tuo merito tunc obstrictum putabo. Dominus Iesus verus Dei & Mariæ filius, cui omnis potestas in cœlo & terra data est, Celsitudinem T. cum Illustrissimo fortissimoq́ Principe Ioanne Casimiro totaq́ Palatinorum familia tueatur, & quàm diutissimè ad nominis sui gloriam cõseruet, donaq́ sua in vobis augeat, Amen. Datæ Tiguro Heluetiorum metropoli 4. Calend. Febr. anno 1587.

T. Celsitudinis obseruantissimus

Rodolphus Hospinianus Tigurinus.

INDEX CAPITVM HORVM
QVINQVE LIBRORVM.

Scholasticæ Theologiæ primæ, mediæ & vltimæ.

De Origine & progressu Bibliothecarum.

De Origine & progressu Typographicæ artis.

LIBER QVARTVS AGIT

De Origine & vero vsu Consecrationum & Dedicationũ in genere.

De Origine dedicationũ & consecranum templorum apud Christianos: vbi simul ostenditur, à quibus iuxta pontificios templa dedicanda: quæ templa, & quibus ritibus consecranda: quando item dedicationes istæ festiuæ & anniuersariæ factæ: deque Miraculis falsis pro dedicationibus templorum.

De Origine Dedicationum Altarium, Crucis, Imaginum, Calicis, Cerei Paschalis, Frugum, primitiarum, Aquæ lustralis, Campanarum, & Cœmeteriorum.

LIBER QVINTVS TRACTAT

De Origine & progressu Bonorum Ecclesiasticorum: vbi agitur de Conditione Bonorum Ecclesiæ Christi in terris & Apostolorum ætate, ac inde vsq; ad Constantini M. tempora: deinde de Donationibus Constantini M. temporibus factis, ac inde, vsq; ad nostram ætatem: vbi & de falsa ac supposititia Constantini M. Donatione.

De Origine Decimarum, & quo pacto eæ in manus laicorum peruenerint.

De Origine Oblationum & Primitiarum.

In quorum fuerint potestate Bona Ecclesiastica à Constantini M. temporibus: vbi &

De Origine Aduocatiarum seu Iuris Patronatus, **Der Kastuogtyen.**

De Vsu & abusu bonorum Ecclesiasticorum, vbi simul de Incorporationum voragine.

INDEX AVTHORVM QVI

IN HIS LIBRIS CITANTVR.

Accurſius Gloſſator
Ado Viennenſis
Adrianus Turnebus
Aelius Lampridius
Aeneas Syluius
Albertus Caſtellanus
Albertus Cranzius
Albertus Leander
Albertus Magnus
Alexander ab Alexandr.
Alexander de Ales
Alexander Papa & Martyr
Ammianus Marcellinus
Amphilochius
Andreas Hyperius
Anſegiſus
Antoninus Florentinus
Apuleius
Appianus Alexandrinus
Ariſtophanes
Arnobius
Athanaſius
Athenæus
Auguſtinus Epiſcopus.
Auguſtinus Steuchus
Aul. Gellius
Balæus
Bapt. Egnatius
Bapt. Fulgoſus
Bapt. Mantuanus
Bartholom. Georgeuiz
Beatus Rhenanus
Beda
Belech
Benno Cardinalis
Berengarius
Bergomenſis
Bernardus Clareual. abbas
Beroſus
Bibliothecarius Rom. eccleſiæ
Blondus
Bonauẽtura Cornel. Bertramus
Bonfinius
Bonifacius 8.
Bruti fulminis auctor
Bruſchius
Budæus
Burkhardus Vuormat. Epiſcop.
Cælius Rhodiginus
Calcondyla
Carolus Caluus
Carolus Magnus
Carolus Molinæus
Carolus Sigonius
Carranza
Caſpar Hedio
Catalogus teſtium Veritatis
Centuriæ Magdeburgenſium
Chryſoſtomus
Chronic. Ducum Bauariæ
Cicero
Claudius Taurinenſis
Clemens Alexandrinus
Clemens 1. Papa
Clemens 5. Papa
Clemens Romanus
Comeſtor
Conciliorum author
Conradus Pellicanus
Conſtantinus Phrygio
Cornelius Tacitus
Curio Cronolog.
Cuſpinianus
Cyrillus
Damaſus Papa
Diodorus Siculus
Diogenes Lertius
Dion Caſsius Nicæus
Dionyſius Alexandrinus
Dionyſius Halicarnaſſæus
Diophanes Lacedæmonius
Dominicus Aſotus
Durandus
Eginhardus
Eraſmus Roterodamus
Eſdras Propheta
Euagrius
Euſebius Pamphili
Euſtathius
Felix Malleolus
Fl. Ioſephus
Fortalitij fidei auctor
Gabriel Biel
Genebrardus
Gentianus Heruetus
Georgius Caſſander
Gilbertus Cognatus
Gotfridus Viterbienſis
Gratianus
Grauamina Germaniæ
Gregorius Nazianzenus
Gregorius Neocæſarienſis
Gregorius Nyſſenus
Gregorius Turonenſis
Gualtherus Pictauienſis
Guilielmus Neubrigenſis
Guilielmus Choulius
Guilielmus Poſtellus
Io. Guilielmus Stukius
Guilielmus Taylour
Hardingus
Helmoldus
Hermannus Contractus
Hermannus Gigas
Henricus Bullingerus
Henricus de Erdfordia
Henricus à Token
Henricus Vuolphius
Herodotus
Heſychius
Hieronymus
Hieronymus Paulus Catalanus
Hincmarus Remorum Archiep.
Hippocrates
Homerus
Honorius Auguſtodunen.
Hugo Cardinalis
Hugo de S. Victore
Humbertus Syluæ Candidæ Epiſcopus
Iacobus Middendorpius
Iacobus Nanclantus
Iacobus Payua
Iacobus Vuimphelingus
Ioachimus Vadianus
Ioannes Annius Viterbien.
Ioannes Auentinus
Ioannes Bodinus
Ioannes Carion
Ioannes Checus
Ioannes Eccius
Ioannes Funccius
Ioannes Gerſon
Ioannes de Guiuerra
Ioannes Herold Dominicanus
Ioannes Langus
Ioannes Nauclerus
Ioannes Picus Mirandula
Ioannes Quintinus
Ioannes Rauiſius
Ioannes Sagittarius
Ioannes Scotus
Ioannes Sleidanus
Ioannes Stumpfius
Ioannes Vitoduranus monachus
Iodocus à Meggen
Ionas Aurelianenſis
Ioſephus Scaliger
Irnerius
Iſidorus
Iulius Cæſar
Iuellus Sariſburien. Epiſcopus
Iuſtinianus Imp.
Lactantius
Lambertus Danæus
Lanfrancus
Laurentius Humfredus
Laurentius Valla
Legenda Aurea
Leo Africanus
Lil. Gregor. Gyraldus

INDEX RERVM ET VERBORVM INSIGNIVM COPIOSVS, QVAE IN HIS

Libris de Origine templorum, dilucidè ac doctè explicantur.

D

F.

G.

contra

K.

L.

M

Oracu-

Q

R

S

Templum

V.

X.

Z.

INDEX LOCORVM SACRAE SCRIPTVRAE, TAM VETERIS QVAM NOVI TESTAmenti, *qui ab Authore in his libris succincta methodo exponuntur.*

F I N I S.

DE ORIGINE ET PROGRESSV TEMPLORVM

LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

De loco in quo Patriarchæ ante extructum tabernaculum familias suas instituerunt: Vbi & de LVCIS, in quibus Gentiles primò conuenerunt, & sacra sua tractarunt.

AB ADAMO *primo homine ad Mosis prophetæ sanctißimi tempora vsque, Patriarchæ nulla templa, seu loca certa & fixa exercendæ religioni peculiariter destinata habuerunt, sed vt credendum est, in domibus suis priuatis, & ad altaria, quæ hinc inde erexerunt, familias suas instituerunt. Apud Ethnicos quoque Zenonis Philosophi & Stoicorum disciplinæ authoris dogma fuisse legimus,* ἱερὰ Θεῶν μὴ οἰκοδομεῖν, *hoc est, Templa Deorum non ædificanda: Pet. Crinito referente libro 14. cap. 12. de honest. discip. Et barbaros quosdam dicere solitos accepimus, eos impiè facere, qui Dijs templa extruerent. In qua sententia Schytas fuisse Herodotus lib. 4. testatur, qui nulli Deorum Templa ædificarunt, præterquàm Marti. Persæ etiam, eodem authore, Templa nulla extruxerunt, sed montes editißimos conscenderunt, ibiq; Ioui immolarunt. lib. 1. Præterea, cùm Solem potißimùm venerati sint, mundum hunc vniuersum templum illius esse dixerunt. Alexand. lib. 2. cap. 22. Et à Bithynis vsurpatum similiter legimus, vt adoraturi, cacumina montium conscenderint, & sine templis Iouem Pappam salutarint, sicut Schytæ Papeum: quæ etiã Diogenis opinio fuit, qui mundum phanum Dei sanctißimum existimauit. Alexand. lib. 2. cap. 22. Carmeli quoque incolæ nullum Dei sui templum habuere, nec Germani illi antiquiores: sed illi in monte tantummodo aras habuerunt, hi verò arbores altas, lucos & nemora Deorum suorum nominibus appellata: sicut referunt Gyraldus de Dijs gentium Syntagmate 17. alijq; multi: de Germanis verò Cornelius Tacitus, & luculenter in primis lib. 1. Annalium Boiorum Auentinus, qui dicit Tuisconem, primum Germanorum Regem, lucos & nemora, in quibus res diuina perpetraretur, consecrasse. Theodo quoq; primus Boiorum regulus, lucum & montem Danubio imminentem, more maiorum suorum, Alemanno Herculi Victori, & bellorum præsidi dedicauit, eiusq; nomine appellari iußit, & sacris ibi, ritu patrio, Diuis operari præcepit. Duas præterea in ripa Danubij & ora Germaniæ, vetustißimas Quercus, prodigiosæ magnitudinis, millibusq; passuum 20. distantes, gentili Ceremonia idem Theodo consecrauit, eoq; frequens populus coijt & victimas immolauit. Nam nihil sacratius Quercu Germani etiam veteres habuere: nulla sacra sine huius arboris fronde confecere: & sacrificijs epulisq; ritè sub hac arbore perpetratis, Deos suos inuocarunt. Apud alias quoque gentes Quercus Ioui consecrata fuit, & sub ea sacra eius celebrarunt: Vnde Vergilius lib. 3. Georgic. canit:*

Sicubi magna Iouis antiquo robore quercus
Ingentes tendat ramos, &c.

Et Plinius li. 16. refert, in Ponto circa Heracleam aras fuisse Iouis Statiui cognomine, ibiq; quercus duas ab Hercule satas. Apud illas etiam Oracula petierunt. De quercu Dodonæa, quæ ob oraculorum multitudinem πολύγλωσσ@ *dicta fuit, multa hinc inde apud poetas leguntur: nos quoque in sequentibus aliquid de ea dicturi sumus. Hasq; ob causas etiam (vt obiter hoc annotem) Viscum eius, quod tamen non nisi ex palumborum & turdorum fæce nascitur, è cœlo missum putarunt, signumq; esse à Deo electæ arboris. Sacrificijs epulisq; ritè sub ar-*

Locus patriarcharum tempore religioni exercendæ destinatus.

Templis multæ gentes olim caruerunt.

Germani veteres alijq; populi templorum loco habuerũt lucos, nemora & altas arbores.

Quercus sacra olim.

Viscum quercus vnde in admiratione.

bore præparatis, duos admonerant candidi coloris tauros: quorum cornua tunc primùm vinciantur. Sacerdos candida ornatus veste arborem scandit, falceq; aurea resectum, candido exceptum fuit sago. Tum demùm victimas immolarunt, precantes vt suum donum Deus ijs prosperum faciat, quibus dederint. Fœcunditatem eo poto dari cuicunque animalium sterili arbitrati sunt, & contra venena esse remedio. Tanta gentium in rebus friuolis plerunq; religio fuit. Plinius de Naturali hist. lib.16. cap.44. & Auentinus lib.3. Annalium. Quæ religio, seu potius superstitio gentilium condonanda fortasse ipsis fuisset, ni inde vsque ad Christianos manasset, quibus adhuc hodiè Viscum admirationi est, ideoq; ab ipsis non minus religiosè obseruatur, & curiosè inquiritur, pretiumq; auri, ob priscam illam stultitiam, apud multos habere dicitur. Alexander Sardus lib.3. indicat, Germanos in hisce lucis & nemoribus Sacros equos aluisse, ex quorum hinnitu obseruarint, quæ futura sint. Fuit Romæ quoque Ilex vetustior vrbe, in qua titulus æreis literis, Hetruscis religione arborem illam iam tunc dignam fuisse significauit, Plinio auctore lib.16. cap.44. Nat. hist. Meminit verò & Luci Marici Plutarchus in vita C. Marij, quem Minturnenses religione Deorum venerati sint atq; obseruarint. Habuit & Sclauorum gens lucum quendā sacrum, firmißima sepe cinctum, ob Deorum multitudinem maximè in delitijs: in cuius medio ruinosæ steterunt quercus, Prouen deo dicatæ, ad quas varios sacrificiorum ritus peregerunt, adstantibus populo cum regulo. Atrium ingredi fas nemini erat, præter sacerdotes ac sacrificare volentes, aut quem mortis periculum vrgebat, cui tutum ibi fuit datum asylum, vt Helmodus indicat cap.53. Senones etiam lucum sacrum venerati sunt, quem nisi vinculo ligatus ingredi nemo ausus fuit, vt testatur Ammianus lib.34.

In Lucis cur gentes suos Deos coluerint

Ex historia etiam sacra liquet, Chananæos quoque Lucos templorum loco plantasse, quos Dijs suis consecrarint, in ijsq; cultum Deorum suorum exercuerint. Nicolaus Gerbelius in sua Græcia hoc ideò à gentilibus obseruatum scribit, quòd scilicet adeuntibus huiusmodi sa-
1. *crata loca religiosum quendam diuinumq; horrorem incuterent syluæ. Alij loca illa instinctu*
2. *mali spiritus ideò ad cultum Deorum delecta esse existimant, vt ibi latere melius scelerati possent, & suas nequitias occultius perpetrare. Nam Munsterus in suis ad lib.1. Regum cap. 15. Annotat. testatur, gentiles in lucis res abominandas perpetrasse, prostibula scilicet paßim in ijs vtriusque sexus instituentes, alioq; nefanda exercentes.*

Lucus in Daphne officina nequitiæ.

Confirmant hæc, quæ Sozomenus lib.5. cap.19. de luco illo amœnißimo, in Daphne Antiocheno suburbio, sito, commemorat: Cùm enim amœnitatem eius perstrinxisset, & vnde nomen habeat retulisset, à Daphne nimirum, quæ cùm Apollinem amatorem fugeret, in arborem eiusdem nominis conuersa est, hæc tandem subiungit: Hoc (inquit) suburbium cùm tale esset, accedere, turpe iudicabatur probis hominibus. Ipse siquidem situs, & natura loci ad ignauiam & voluptatem inuitabat, & fabulæ hypothesis, amatoria existens, modica occasione accepta morbum amantium iuuenibus alioqui corruptis duplicabat, qui fabularum prætextu grauiter incendebantur, & absq; pudore libidinosa facta aggrediebantur, nec castitatem complecti valentes, neque castos eo
» *loco videre sustinentes. Etenim si quis sine amata in Daphne morabatur, stupidus & expers*
» *gratiæ, ac quasi scelus quoddam & abominabilis auersandusq; iudicabatur. Et aliâs is locus Ethnicis venerabilis ac in multo pretio erat. Erat enim illic elegans Daphnei Apollinis imago, & templum magnificè ac pretiosè elaboratum, quod Seleucum Antiochi patrem extruxisse ferunt. Et quid in peregrinationibus in nemora & alia loca sacra olim religionis ergò susceptis, perpetratum sit, multæ historiæ locupletißimè docent. Atque hæc fortasse causa fuit, quòd Deus noluit populum suum iuxta templum & aras Lucos plantare, inquiens: Non plantabis tibi lucum ex vllis arboribus iuxta aram Domini Dei tui, quam facies tibi. Deut.*
3. *17. Nonnulli hoc factum ab Ethnicis putant, vt cultus Dei esset ornatior, eoq; acceptior: erāt enim Luci manu consiti, ideoq; sine dubio arbores omnis generis in ordinem aptè & concinnè dispositæ: Vt nihil dicam de vmbra qua in lucis homines fruebantur, Vnde Vergilius lib.1. Æneid.*

Lucus in vrbe fuit media lætißimus vmbra.

Vnde etiam Hoseas propheta 4. cap. Israelitis exprobrans quòd in collibus suffitum adolerent sub

rent ſub quercu, & vt Ieremias dicit, ſub omni ligno frondoſo immolarent, hanc eius rei cau-
ſam addit, quòd ſcilicet bona ſit vmbra eorum. Ego multos gentilium, qui rectius de Deo ſen 4.
ſerunt templorum vſum ideò damnaſſe, & cultui diuino Lucos, excelſa & huiuſmodi loca de-
ſtinaſſe exiſtimo, quòd putarint immenſam illam ſummi Dei maieſtatem tam anguſtis tem-
plorum parietibus ceu ſeptis concludi non poſſe: quod etiam ſacræ literæ docent, 2. Paral. 2.
Hinc factum etiam opinor, vt multis in locis quibuſdam Dijs ſine tectis templa ædificarint.
Romæ enim templum Termini, à Numa extructum, deſuper patens foramen habuit, nefas
etenim duxit, Terminum Deum pacis & Iuſtitiæ cuſtodem ſub tecto conſpici. Sic Ioui, Soli,
Lunæ & Dioſidio, in aperto mundo templa ὕπαιθρα & ſub diuo eandem ob cauſam vete-
res extruxere. Quod à Græcis in primis ſæpè factitatum legimus, vt his Dijs ὕπαιθρα tẽpla
extruxerint: ſicut ædes Iouis puluerij in Attica ſemper ſine tecto erigebatur: vt ex Plut.
Numa Alexand. libro 2. cap. 13. refert. Xerxes rex à Magis, Perſarum perſuaſus Græciæ
templa eò propenſius inflammaſſe dicitur, quod parietibus includerent Deos, quibus omnia
paterent. Vel etiam ex κακοζηλία patriarchas Veteris Teſtamenti gentiles imitari volue- 5.
runt, qui ante extructionem Tabernaculi templa nulla habuere, ſed vbiuis locorum Altaria
erexerunt, ibiq́ ſuas familias inſtituerunt ſacrificiaq́ obtulerunt. Hoc verò poſtea propter
typum vnico tantum in loco fieri voluit Deus: ob eamq́ cauſam excindere præcepit Iſraeli-
tis eiuſmodi Lucos Exod. 24. Deut. 7. 12. & 17. His tamen mandatis, licet ſeueriſſimis, adeò Lucos excinde re præcipit Deus.
nihil obtinuit apud Iſraelitas ſuos, quàm vt ipſi quoque ad gentilium imitationem Lucos
plantarint, in quibus Dijs alienis ſeruierunt. Hoc inde factum puto, quòd priſca ſimplicitas
cœpiſſet eis diſplicere: Adam, Abel, Iacob & reliqui patriarchæ aris erant contenti: his illi In Lucis quando Iſraelitæ ſeruire cœperint Deo.
cenſebant addendos lucos, quo Dei cultus eſſet ornatior. Cœpit hæc idololatria primò in po-
pulo Dei ſub iudicibus Othoniele & Ehud: quod Iudic. 3. indicatur his verbis: Fecerunt filij
Iſrael malum in oculis Iehouæ, oblitiq́ ſunt Iehouæ Dei ſui, & ſeruierunt Baalim & lucis.
Ante hunc ſiquidem locum nullus alius in ſacra hiſtoria extat, qui tale quid de Iſraelitis re-
ferat. Notandum autem obiter in Hebræo legi האשרות & Aſeroth, hoc eſt, lucis: quod no-
men vetus interpres non rectè legit pro עשתרות Aſtaroth, quod proprium nomen Dei Si-
doniorum fuit: quæ corrupta lectio etiam in nonnullis Germanicis verſionibus inuenitur. In-
ſtaurauit hanc Idololatriam in Iudæorum gente primus Regum Roboam. Etſi enim 3. Re-
gum 14. in genere de Iudæis referatur, quòd peccatis ſuis longè maiores ſuos ſuperarint, eò
quòd extruxerint ſibijpſis excelſa, ſtatuas & lucos, &c. tamen Ioſephus Antiquit. lib. 8. cap.
10. peccati huius authorem Roboamum facit, quando dicit: Roboam ad impias & iniuſtas
conuerſus eſt actiones, & ſpreuit Dei religionem, ita vt & populus eius imitaretur iniqui-
tatem. Cum moribus namq́ principum corrumpitur conuerſatio ſubiectorum: cùm viderint
illorum luxurias, ſuæ caſtitatis merita reſpuentes, quaſi virtutem eorum imitari nituntur
illecebras. Non enim opera principum approbare videntur, niſi etiam ſimiliter hæc agantur,
Hactenus Ioſephus. In quam ſententiam etiam à Platone ſcriptum eſt, Quales in Repub.
principes eſſent, tales etiam reliquos ſolere eſſe ciues. Inter Reges autem Iſraelis impius ille
Achab primus Lucos plantauit. 3. Regum. 16.

Hæc inquam eſt Origo eius idololatriæ, quæ grauiſſimè ſæpiſſimeq́ à Deo per Prophe- Idololatria ad QuercũMambre.
tas damnatur, & qua ſibi Iudæi ſimul ac Iſraelitæ omnis generis mala accerſiuerunt: quòd
nimirum in collibus aras extruerent ibique ſuffitum adolerent ſub quercubus, & ſub omni
ligno frondoſo immolarent. Quæ ſuperſtitio tam altas in hominum animis radices egerat,
vt ea adhuc Conſtantini Magni tempore in Palæſtina in vſu fuerit. Sozomenus enim de I-
dololatria ad Quercum Mambre lib. 2. cap. 4. ita ſcribit: Locus quem nunc Terebintum
vocant, quindecim ſtadijs ab Hebron, quam à meridie vicinam habet, ab Hieroſolymis verò
circiter 250. ſtadijs diſtat, de quo verax ſermo eſt, Abrahamo ibi filium Dei vnà cum an-
gelis contra Sodomitas miſſis apparuiſſe, illique filij generationem prædixiſſe. Annuam
verò illic Panegyrin eamque ſplendidam regionis illius incolæ & vlteriores Palæſtini, &

Phœnices & Arabes, etiamnum messis tempore celebrant. Conueniunt autem illic plurimi etiam nundinarum gratia, tam empturi quàm venditurі. Est enim id festum cunctis frequentissimum, Iudæis tanquam de Patriarcha Abrahamo gloriantibus, Græcis propter angelorum apparitionem, Christianis verò quoniam etiam tum temporis pio viro is apparuit, qui posterioribus temporibus ad salutem humani generis per virginem sese manifestè exhibuit. Honorant autem eum locum pro sua quique religione, alij ad vnum omnium Deum orantes, alij angelos inuocantes & vinum libantes, ac thure, vel boue, vel hirco, vel oue aut gallo sacrificantes. Quod enim quisque charum & bonum toto anno accuratè nutritum secundum votum cum sibiipsi cum domesticis suis ad eiusdem festi conuiuium asseruabat. Honorantes autem eum locum cuncti, siue ad cauendum iram Dei, ne quid mali paterentur, ne cum vxoribus quidem, cum in eo agerent, commiscebantur, quamuis illæ eo festo ornato, & mundiciei muliebri plus solito vacarent, & temerè in conspectum progrederentur, neque aliâs lasciuiebant, tametsi tabernacula communiter & promiscuè haberent. Est enim locus ille serenus & indiscretus, nec vlla habens ædificia, nisi sola quæ circa ipsam quercum ab Abrahamo olim structa fuerant, vnà cum puteo ab ipso parato. Tempore verò Panegyrico nemo ex eo hauriebat. Etenim secundum legem gentilium alij lychnos accensos in illum iaciebant, alij vinum infundebant, alij placentulas, alij numismata, vnguenta, vel thymiamata inijciebant, eamque ob causam, sicut fieri solet, aqua illa commixtione iniectorum corrupta & inutilis videbatur. Cùm autem Imperator de his certior factus esset, admodum Palestinæ Episcopis succersuit, quòd competentem rei istius curam neglexissent, ac locum sanctum existentem prophanis libationibus ac sacrificijs conspurcari permisissent. Præcepit igitur Phœniciæ Episcopis, vt in vnum congregati, ara quæ ibi erat ex fundamentis diruta, ac statuis igni traditis, ecclesiam ibidem struerent, &c.

Antra ante templorum vsum apud Græcos consecrata Dijs.

Alexander Sardus lib. 3. de Moribus & ritibus Gentium testatur, in Græcia, ante quàm condi templa cæptum sit, Antra consecrasse Dijs.

In lucis habitant heroum animæ.

Notat & Seruius, Manes & heroum animas, qui Lares vitales dicerentur, lucos tenere: hinc & apud Vergilium in 6. dicunt:

Nulli certa domus, lucis habitamus opacis.

Nostra de Templis sententia.

Me verò Originem templorum & rerum ad templa pertinentium inuestigantem, in eadem esse sententia nemo existimet. Etsi enim minimè cum illis faciam, qui Deum eiusque maiestatem, potentiam & gratiam ædium sacrarum & parietum septis includunt ac certo loco alligant, cùm illi omnia pateant, mundusque ipse & omne hoc totum illi quasi pro templo sit, dicente ipso Domino apud prophetam: Cœlum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum: vbi stabit igitur domus illa quam ædificabitis mihi, & vbi est locus ille in quo quiescere possim? Isaiæ sexagesimo sexto. Et Stephano attestante, excelsissimum non in manufactis templis habitare: Actorum septimo & decimo septimo. Nihilominus tamen scio, certa debere inter Christianos esse loca, quocunque ea nomine appellare velis, ad res sacras tractandas, hoc est ad audiendum Verbum Dei, ad orandum & ad Sacramenta celebranda. Et quia ab omnibus non omninò barbaris gentibus templa sacrorum causa extructa sunt, vt mox indicabitur, non repudiamus id nomen, neque etiam abhorremus à templis, vel à gentilibus, vel etiam à papistis extructis, modò ab omni superstitione idolorum aliorumque abusuum sint expurgata. Vnde D. Augustinus quoque epistola 49. ad Deogratias, Templa per se non damnat, sed vult vt vni & soli Deo seruiant. Templum, inquit, sacrificia, & alia quæcunque ad hæc pertinentia, cùm exhibentur Deo, secundum eius inspirationem atq; doctrinam, vera religio est, cùm autem dæmonibus, secundum eorum impiam superbiam, noxia superstitio. Quapropter qui Christianas literas vtriusq; Testamenti sciunt, non hoc culpant in sacrilegis ritibus paganorum, quòd construant Templa, & instituant Sacerdotia, & faciant Sacrificia, sed quòd hæc Idolis & dæmonijs exhibeant.

Quo tem-

Quo tempore autem, quo authore quáue occasione eiusmodi sacrorum congressuum loca, & reliqua ad ea pertinentia, apud Iudæos, Gentes & Christianos extrui cœperint, qualia item ea fuerint Apostolorum temporibus, & illos proximè consequutis, qualia deinde posterioribus seculis extiterint, & in quem non dissimulandum abusum ea res tandem degenerarit, ex probatis authoribus in sequentibus referemus.

CAPVT II.

De Tabernaculo Iudæorum.

Voniam post legem latam non licebat nisi in vno loco sacrificare, propter typum Christi, qui vno in loco oblatus est, ad peccatorum mundi expiationem, ideo etiam certus fuit locus populo Dei designatus, in quo ceu in sacra quadam officina, sacerdotes sacrificarent. Is autem locus erat initio quidem Tabernaculum Mosis, postea verò templum Solomonis.

Tabernaculum siue Tentorium primus omnium Moses in deserto ædificauit & extruxit, die prima Mensis primi secundi anni exitus ex Ægypto, qui fuit post datam Abrahæ promissionem 430. & conditi mundi 2455. iussu & mandato Dei expresso, vt indicatur. Exod. 40. quo tempore quoq; Apollinis Delij Templum ab Eristhone Cecropis filio ædificatum: Vites etiam à Dionysio Deucalionis filio in Græcia inuentæ fuerunt, iuxta Eusebium, Berosum & Funccium. Quia verò per annos 40. per desertum oberrabat populus cum Mose, non conueniebat eis fixum aliquod templum, sed portatile. Eius autem structura erat fermè huiusmodi. Principiò infigebantur terræ foramina habentes argenteas bases, pro asseribus in parietem compingendis erigendisq;: singulis videlicet asseribus aut tabulis bases binæ. Nam singulæ tabulæ habebant inferius duos dentes, quibus inserebantur basibus. Tabulæ in vtroq; tabernaculi latere vicenæ, & ad occidentem in capite decem erant, omnes obductæ auro, altæ cubitos decem. Hæ inquam erectæ imponebantur aut infigebantur basibus: à tergo habebant circulos aut annulos aureos, per quos vectes ex ligno Sittim (putatur esse spina alba) inserebantur, vt asseres inter sese astrictæ, sibi constarent, nec hiaret structura siue paries, tabulæue aut antrorsum vel retrorsum inclinarent. Ab oriente claudebatur velo sanctum. Porrò contextæ erant cortinæ seu aulea decem opere phrygio, quæ ansulis seu fibulis inter se conferebantur. Hæ autem ceu contignatio aut laquearium quoddam summitati tabularum erectarum imponebantur: quibus rursus inducebatur tectum triplicatum, quorum supremum erat taxinum imbribus arcendis idoneum. Habebat autem tabernaculum in longitudine cubitos 30. in latitudine 10. Id quod colligi potest ex mensura asserum. Diuidebaturq; in partes tres: prima appellabatur Sanctum sanctorum, & Adytum ædis, vel oraculum templi. Secunda sanctum longum cubitos viginti, vt illud decem. Tertia vocabatur Atrium, cuius longitudo erat centum, latitudo quinquaginta cubitorum. Inclusum hoc erat columnis quinquaginta tribus, defixis in æneas bases, & altas 5. cubitis, ex quibus dependebant tapetia reticulata ac perspicua: in ingressu suspensum erat ad columnas quatuor velum viginti cubitorum. Sanctum Sanctorum dirimebatur à sancto per velum pretiosissimum in quatuor columnis argenteis suspensum: sed & Sanctum ab Atrio claudebatur velo secundo, & ipso pretioso, quod quinque auro obductis columnis sustentabatur. In medio atrij stabat erecta domus interior, ipsum inquam Tabernaculum, distinctum vt modo diximus. Hanc descriptionem Tabernaculi colligunt & petunt omnes ferè ex cap. 35. & 36. Exodi. Ex ea simul nominis ratio haud obscurè colligi posse videtur, cur nimirum σκηνὴ Græcè, Tabernaculum verò seu Tentorium Latinè locus hic sacer dicatur, à forma scilicet & similitudine quam habuit cum tabernaculis vel tentorijs, quæ in castris eriguntur aduersus solis tempestatisq; iniuriam, quæq; modò huc modò illuc transferuntur. Apud Hebræos quoque dicuntur אהל à tendendo, sicut Tentoria apud Latinos: nam אהל extendit vel expandit significat. Paulus ad

Tabernaculum à quo & quando erectum.

Taberaculi structura & forma.

Partes Tabernaculi.

Cur Tabernaculum hoc ædificium dicatur.

Hebræos vocat ἅγιον κοσμικὸν, Sanctum vel Sanctuarium terrenum, seculare, vel mundanum, vt cœlesti & æterno opponat: nõn vtique Atrium exterius innuens, iuxta aliquos, quod promiscuæ plebi patebat: de eo enim nullus ibi Apostolo est sermo.

Quæ in singulis partibus Tabernacali reposita. *In Sanctum Sanctorum nemo ingrediebatur, nisi semel in anno summus Pontifex. In ipso collocata erat Arca fœderis inter Cherubim, quæ à nullo mortalium, nisi solo summo sacerdote semel in anno incensum inferente cernebatur. In hac Arca reconditæ fuerunt tabulæ lapideæ, quibus decalogus inscriptus erat manu Dei. In eadem aliqui asseruatum fuisse volunt Manna, & virgam Aaron. Monentur illi Pauli loco qui Hebræorum 9. cap. extat, vbi Apostolus dicit, Sanctum Sanctorum Arcam habet fœderis vndiq; circumfer tam auro: in qua στάμνος χρυσῆ, hoc est, vrna aurea habens manna, & virga Aaron quæ germinauit, & tabulæ fœderis. In 2. autem lib. Paralip. 5. cap. dicitur, Non fuisse in Arca nisi duas tabulas. Respondent aliqui, Regum temporibus nihil in Arca, nisi tabulas tantum fuisse, reliqua verò sequentibus temporibus imposita fuisse. Alij dicunt exclusiuã particulam πλὴν, quæ extat apud Septuaginta, in Hebræo non legi: cùm tam expreßè extet רק Rak. Quidam per synechdochen alia includi volunt. Lud. Lauaterus, socer meus, hunc locum ita intelligit, vt putet spiritum sanctum innuere velle, nulla alia scripta, quàm duas tabulas, in Arca fuisse. Cùm verò non legatur Dominum iußisse, vt Manna & virga Aaron in Arca includerentur: è contra autem Aaron Exod. 16. ex mandato Mosis στάμνον χρυσῆν, cui immisit gomor plenum Mann, reposuit coram testimonio in custodiam: Similiter Moses legatur Num. 17. Virgam Aaronis posuisse coram testimonio in custodiam. Ita ergo interpretantur alij verba Apostoli, nõ quòd Manna & virga intra Arcam ipsam fuerint, sed propè Arcam, ipsiq; adeò commoda aliqua ratione adiuncta.*

Seruabatur prætereà in Sancto Sanctorum Thuribulum aureum, idq; ex authoritate Pauli Hebr. 9. Moses alioquin eius non meminit. Eo Pontifex vsus videtur in Sancta Sanctorum ingrediens, & in adyto ad hunc vsum peculiarem seruabatur.

Sanctum quotidie patebat Sacerdotibus per vices sacra facientibus. In ipso posita erat ante velum Mensa aurea panibus propositionis instructa, in parte inquã australi: ex aduerso autem in latere meridionali conspiciebatur Candelabrum aureum. In medio autem intra vtraq; illa ante velum & arcam stabat Altare aureum thymiamatis vocatum, quòd suffimenta sacra in eo adolerentur.

In Atrio autem non procul à velo secundo sancti, Ara holocaustorum stabat, ac inter arã & velum collocatũ erat labrum, è quo se abluebant sacerdotes sacrificaturi. Ad hanc Aram omni ex parte populus, qui huc sacrorum contemplandorum causa conuenerat, prospectare poterat, Vt Exo. ca. 26 27. 36. 38. & 40. copiosius legitur: Vide etiam Naucler. vol. 1. Gener. 27.

Contributio Israelit ad extructionem Tabernaculi. *Ad construendum Tabernaculum hoc, & ad reliquũ cultum religionis, Israelitæ sponte sua contulerunt quæcunque habebant, aurum, argentum, æs, gemmas, vestes, operam denique suam, tanta alacritate, vt cùm offerendi finis non esset, operum præfecti Mosem admonere fuerint coacti, ediceret, Ne quis vltrà conferret aliquid. Impensa autem sunt in sacrum opus auri oblati talenta 29. sicli sacri 730. Argenti ex censu ciuium redacti talenta centum, Sicli sacri 1775. Exod 35. & 38.*

Tabernaculum quandiu steterit. *Stetit hoc Tabernaculum in Israele, cuius Moses iussu Dei author fuerat, annis 478. sub Solomone autem abrogatum est, & Templum, ex mandato Domini, in eius locum repositum: de quo nunc agemus.*

CAPVT III.
De Templo Hierosolymitano.

Templum Hierosolymitanũ à Solomone quando ædificatum. *DEuictis enim & debellatis à Dauide hostibus, & pace per ipsum Israeli reddita, Salomon eius filius magnificentißimum, splendidißimum atq; pulcherrimum Tẽplum Domino ædificauit, annis 478. ab initio erecti tabernaculi in deserto à Mose, anno autem imperij Solomonici quarto iam incipiente 3. Regum. 6. ab ortu Adami primi hominis tribus millibus centum & duobus post annis, secundum Polyd. Vergilium lib. 3. cap. 9. alij tamen annum imperii Solom. 11. numerant. Neq; aliud vllum magnificen-*

tiæ operis & impensarum regalium certius inditium fuerit, quàm quòd sacræ literæ testantur, plus ducentorum millium hominum opere, septimo demùm anno mense 8. ad finem perductum absolutumq́ esse. Habebat enim Rex in templo hoc ædificando hominum 30000. quos in Libanum denos millenos in mensem per vices mittebat, ita vt cùm in Libano singulos menses materiam pineam & cedrinam cæcidissent, domi binos menses essent. Iis præerat Adoniramus. Vectorum 70000. Lapicidarum 80000. habebat: Operis præfectos 3300. Latitudo Templi huius fuit vicenûm cubitorum, sexagenûm longitudo: altitudo fornice distincta centenûm & vicenûm Inferioris structuræ materia erat ex candenti saxo. Amplitudo vestibuli denûm cubitorum. Cellæ erant vicenæ peruio inter se vsu, & aliæ his suppositæ. Trabes erant Cedrinæ, Cedrina concameratio auro illita, vt parietes omnes. Sanctior locus à reliquo templi corpore distinguebatur muro, in quo erant ianuæ sculptæ, vela ductilia, varijs mæandris & floribus intexta. Duo Cherubini ex puro auro pauimentum petalis aureis instructum. Ianuæ vicenûm cubitûm altitudine auro coruscantes. Ante vestibulum erant duæ columnæ æneæ 18. cubitorum altitudine, ambituq́ duodenûm. Erat & vas æneum tantæ magnitudinis, vt ab re nominatum sit Mare, quod vituli 12. diuersas mundi plagas terni singulas prospectantes circumstabant. Fuit vas illud trium millium batorum capax. Erant & aliæ figuræ quas longum esset recensere. Altare fuit æneum denum pedum altitudine, longitudine duplo maiore. Item mensa vna aurea, phialæ & pateræ aureæ decem millia. Argenteæ quadruplo maiore numero. Candelabra plurima ex auro & argento fabricata. Circa templum aula capacissima, in qua profanus populus consisteret. Rauisius ex li. 3. Reg. cap. 6. & 7. item 2. paralip. 3. cap. vt mirum non sit famam illius toto terrarum orbe increbuisse. Summa verò sumptuum in Templum hoc collatorum habetur ex sacris literis apud Bucerum in psal. 24.

Numerus operariorum templi.

Templi Solomonici descriptio.

Augustissimum autem hoc Templum Solomonis Nabuchodonosor, sic merentibus peccatis Iudæorum, spoliauit & incendit, ac reliquam ciuitatis partem solo æquauit per Nabuzardan militiæ principem, abductis inde reliquijs Babylonem in seruitutem Iosephus lib. 10. cap. 10. Antiquitatum ait, templum hoc concrematum post annos 470. menses 6. & dies 10. ex quo ædificatum sit. Ab egressu verò populi ex Aegypto tunc annos fuisse dicit 1062. menses 6. diesq́ 10. A Diluuio autem vsq́ ad vastationem templi omne tempus fuisse annorum 1957. mensium sex, dierum decem: Ab Adamo 3513. men. 6. dierum 10. Ita quidem ille. Funccius verò in Chron. numerat annos tantum 423. Matth. Beroaldus 426. alij 430. nonnulli 440. Eusebius in Chronico 442. Verùm interfecto Nabuchodonosoris filio Balthasare, & deleta Babylonica monarchia, Cyroq́ imperium tenente Daniel regi persuasit vt captiuis Iudæis libertatem edictis publicis restaurandi templum & vrbem concederet. Inchoatur igitur Cyri beneficio templi extructio anno eius secundo Zorobabele nepote regis Iechoniæ Duce: cùm annis 15. antè templum Delphicum secunda vice incensum fuisset, Eusebio & Funccio testibus. Sed facessunt ædificantibus negotium, opusq́ impediunt Samaritani, alijq́ in vicinia populi, veriti ne si eo loco rursus ciuitas ædificaretur, sibi de dignitate & commodis plurimùm decederet, religio etiam quam habebant præ Iudaica vilesceret. Cyro autem bellis varijsq́ negotijs implicito, ac demùm etiam à Schytis seu Massagetis occiso, defensore destituti, aliquandiu opus intermittere coacti sunt Iudæi, præsertim Cambyse suapte malitia, & peruersis etiam instigatoribus accenso, edicta promulgante, ne ædificatio templi continuaretur. Tandem sub Dario Hystaspe, opus templi, publica authoritate regis, impensis etiam additis, consummatum est. Atqui à secundo anno Monarchiæ Cyri, quo prima templi huius fundamenta à Iudæis iacta sunt, vsq́ ad Darij Hystaspis imperij annum sextum quo ædificium templi perfectum absolutumq́ fuit, colliguntur anni 21.

Templum Solomonicum quando & à quo destructum.

Templum Hierosolymit. à quo & quando reparatum.

Hîc verò prætereundum non videtur, quod Ioannes Carion in suo Chronico, alijq́ nonnulli templi huius posterioris absolutionem ad annum 6. Darij Longimani referunt, intelligentes vtiq́ per Darium eum, de quo Esdræ 6. cap. scribitur, quòd anno imperij eius 6. templũ absolutum sit, non Histaspis filium, sicut nos Iosephum secuti, sed eum qui Longimanus, ab eo quòd dextra eius longior quàm sinistra fuit, dictus est. Facilè autem erroris conuincuntur

Error Ioan. Carionis & aliorum.

illi temporum diligenti supputatione, quam longius extrahunt, quàm templi absoluti historia ferat. Constat enim ex Haggæo & Esdra, cuius rei paulò infra quoque mentionem faciemus, post absolutum posterius templum adhuc superstites fuisse aliquos, qui templum Solomonicum viderant. Si verò tempora à reditu ex Babylone vsq; ad annum Longimani 6. supputes, quo illi demum absolutum fuisse templũ aiunt, colligentur anni non pauciores 80. Regnauit enim Cyrus post captam Babylonem annis 7. Cambyses 8. quibus menses 7. quoq; includuntur quibus Magi regnarunt. Secutus est Darius Hystaspis filius, quem 36. annis regnasse historici referunt. Post hunc Xerxes annos 20. imperauit, quibus adnumerandi menses 7. Artabani qui Xerxem occiderat. Successit tandem Longimanus, cuius anni priores 6. cum ijs quos modò enumeranimus, conficient annos 80. His si annos 70. Captiuitatis addas, prouenient anni 150. quibus Iudæi templo caruissent: quod vt absurdum est affirmare velle, ita nullis scripturæ sacræ aut historiarum fide dignarum testimonijs nititur: neq; etiam illo tempore homines tam longæuos fuisse legimus, vt de priori templo testimonium certum ferre potuerint. Neque enim hîc mihi Iudæorum fabulas quisquã obijciat, qui Mardochæum, cum Iechonia in exilium abductum, Isaaci patriarchæ ætatem annis octodecim excessisse, & ducentis ferè annis vixisse aiunt. Nota est enim illorum inscitia atque audacia, qua quiduis comminiscuntur, & commenta sua pro oraculis authenticis obtrudunt. Scimus etiam, quæ iam tunc fuerit cõditio hominum, & quòd multis seculis antà cessauerit prisca illa viridis longæuitas, qua patres donauit Deus, vt creationis mundi historia & promissionum ipsius veritas atq; fides testibus pluribus confirmaretur.

Templum reparatum quale.

Fuit autem hoc templum à Iudæis post reditum è Babylone ædificatum Solomonico nequaquam simile, etiamsi ipsum quoque pulcherrimum fuerit. Refert enim Esdras, seniores quosdam ex Iudæis cum instauratum ab exilio intuiti essent templum, plorare cœpisse, prioris templi memoria, quippe cui secundaria illa structura non responderet. Fractæ enim fuerãt exilio opes Iudæorum, & remoram subinde Samaritani iniecerant. Fuit autem hoc posterius Templum priori non comparandum, non solùm quod ad externam formam attinet, sed etiam in alijs quibusdam. Thalmudistæ in duabus præcipuè rebus id ostendunt. Primo dicunt, vasa ferè omnia, quæ in primo templo aurea fuerint, in secundo facta fuisse ænea. Deinde aiunt, sanctitatis primi templi indicia, in secundo defuisse. Neque enim ignis, qui in primo templo de cœlo descendens, holocausta comburebat, in secundo vnquam descendere visus est. Nec gloria Dei, quæ in primo templo in Sancta Sanctorum inter Cherubim apparere solebat, in secundo vnquam apparuit. Nec Spiritus sanctus, qui in primo templo ad loquendum cum prophetis sæpissimè veniebat, in secundo venire solitus fuit. Quæ omnia in Thalmud probari videntur. Nam in libro Sanhedrim Hierosolymitano in cap. Ellu hen haggolin, ait Rabbi Samuel: Quinque res defuerunt in vltimo templo, quæ in primo fuerunt. Ex eo quod dictum est Haggæi cap. 1. Ascendite in montem, & afferte lignum, & ædificate domum, & contentabor in ea, & honorabor, dixit Deus: Veeccabda, id est, & honorabor vel honorabo, scilicet eam, diminutè scriptum est, sine litera He finali, quæ quinq; designat, ad significandum quinque res, in quibus Sanctuarium vltimum fuit à primo diminutum; videlicet Ignem, Arcam, Vrim, Vethumim, id est, lumina & simplicitates, hoc est, Rationale iudicij, oleum vnctionis, & Spiritum sanctum. Glossa etiam Rabbi Solomonis super verbo Veeccabda, sic dicit: Deest hic litera He, quæ quinque significat, ob quinq; res quæ in secundo templo defuerunt, videlicet Vrim Vethumim, Arca, Ignis, Diuinitas & Spiritus, vt refert Pet. Galatinus lib. 4. contra Iudæos. Vide etiam Genebrardum in Chron.

Posterius templum quibus potissimmùm in rebus priori inferius, nec comparandũ.

Templum Hierosolymit. per Herodem renouatum.

Posteà verò Herodes cognomento Magnus anno regni sui 18. ad templum hoc exornãdum conuersus, incredibili ipsum magnificentia, spatio 8. annorum erexit, addita turri, quam in honorem Antonij appellauit Antoniam, porticibus etiam adiunctis vario opere visendis, sed & portis templi magnitudine & artificio tam præstantibus, vt vnam ex illis vulgo speciosam appellarent, & Porticum quandam propter operis elegantiam primi conditoris nomine dignarentur, neque enim aliter à Iudæis quàm Solomonis porticus est vocata. Extat

prolixa

prolixa descriptio huius templi, sed ab Herode exornati, apud Iosephum lib. 15. cap. vltimo igitur Herodis opus fuit, quod Apostoli admirati Christo visendũ commonstrarunt Ma. 24.

De hoc Herodiano Templo D. Chrysostomus hom. 22. in Ioannem aliijq́; nonnulli rectè mihi intelligere videntur verba illa Iudæorem, quæ Ioan. 2. cap. extant: Quadraginta & sex annis ædificatũ est (inquiunt) templum istud, & tu in trib. diebus eriges illud? Nam si numerauerimus annos à 18. anno imperij Herodis, quo Tẽplũ hoc renouare cœpit, Iosepho teste, qui que fuit annus mundi iuxta Funccianã supputationẽ 3947. vsq; ad annũ mũdi 3992. quo Christus à Ioanne baptizatus est, quoq; hæc, quæ ab Euangelista Ioanne hîc referũtur, acciderunt, exibunt præcisè anni 46. At inquies, Opus templi ab Herode fuisse inchoatum & absolutũ nõ annis 46. sed 8. tantũ, si Iosepho credimus. Respondeo, verũ quidẽ hoc esse: Scimus aũt maiora illa ædificia, cuiusmodi fuit Templi Herodiani etiam, nõ ita primo conatu absolui & perfici, quin subindequædã ad ornatũ potius & commoditatẽ, imò luxũ quoq; & ostentationẽ, quàm ad necessitatem pertinentia, addãtur: id quod hodiè in templorum cathedralium extructione ita vulgare est, vt certi quoque redditus huic vsui assignentur. Sensus ergo verborum istorum hic est, Iam anni 46. euoluti sunt, ex quo templum hoc extrui coepit, & vix nunc demũ absolutum est. Neq; dubium est quòd si multi simuliam omnem suam operam in vnum conferrent, vix annis 46. tantum ædificium absoluerent, quæ ergo isthæc tua est confidentia, quòd intra triduum te illud confecturum esse gloriaris? Hinc errare mihi videntur, qui verba hæc de Templo, post reditum mox ex Babylone extructo, intelligunt. Primò enim constat, templum hoc nõ amplius eò tempore stetisse, quo hæc à Iudæis dicta fuere, sed aliud & quidem nouum ex ipsis fundamentis ædificatum ab Herode, hoc enim clarè testatur Iosephus libro 15. Antiq. cap. vltimo. Cui ergò non verosimile videatur eos de hoc ipso quoque locutos? Deinde quoad vetus templum, neque illud etiam totis annis continuis 46. fuit extructum: sed cùm eius fundamenta anno à reditu ex Babylone 2. magna cum alacritate & gaudio iecissent, mox vicinorum insidijs & comminationibus, ab opere incœpto cessarunt, vsque ad annum 2. Darij Hystaspis, quo ad opus redierunt, idq; absoluerunt: quo toto temporis spatio, non plures quàm 21. anni elapsi sunt. Neq; verò me latet Eusebij in Chronico, & recentiorum quorundam sententia, qui Cyri Monarchiæ annos 30. tribuunt: quo ipso multis sese erroribus implicant. Primò confundunt tempus deuicti Astyagis Medorum Regis, & expugnatæ Babyloniæ, & putant vno & eodem tempore hæc accidisse: sed errant. Regnauit quidem in vniuersum Cyrus annis 30. Deuicit autem Astyagem annis amplius 20. antequam coepisset Babylonem, quod ex historijs facilè colligitur, & probatissimi quique authores testantur, ipsum annis tantum 7. post captam Babylonem regnasse. Deinde eo ipso quòd dicunt Cyrum post constitutam Persicam Monarchiam & dimissos Iudæos annos 30. imperasse, tempus multò longiùs quàm debebant extendũt. Nam si Cyri annis 30. addis Cambysis 8. & Darij Hystaspis 6. erunt anni 44. Quod si iisdem annos 70. captiuitatis adnumeres, efficientur 114. At verisimile nõ est, sicut & paulo ante demonstrauimus, superstites aliquos, absoluto tẽplo, fuisse qui de templi Solomonici, ante tot annos exusti, forma, situ, splendore & magnificentia testari potuerint: quando ista puelli pauculorũ annorũ minimè obseruãt. Præterea iuxta Eusebij supputatonem ab anno incensi tẽpli, & captiuitatis Babylonicæ vsq; ad annũ quo prima eius fundamenta sunt iacta colligũtur tãtũ 32. anni, quibus Iudæi in Babylone fuissent: quod etiã Hermanus Contractus in suo Chron. fol. 72. annotat. Et si maximè demus illis vera esse quæ dicunt, nihilominus tamẽ inde q́d volũt nõ euincent: nã anni Cyri 30. Cãbysis 8. & Darij Hystaspis 6. nõ 46. sed tãtùm 44. annos cõficiunt. Nec est quod nobis authoritatẽ Eusebij, hanc sententiã defendentis, obijciant: Nã Ioannes Funccius acuratus historicus libro 2. Cõment. in Chronol. testatur, quòd is aliquib. in locis, præsertim verò in Persarum regno, ab historiæ veritate, quoad temporum rationem discesserit: & doctissimus vir Iosephus Scaliger lib. 6. de emendatione temporum, plus iudicij, quàm studij ac diligentiæ in Eusebij historijs requirit.

Explicatio loci Ioann. 2.

De hoc quoq; Herodiano templo Iudæi, quos etiam nonnulli ex nostris sequuntur, Haggæi Prophetæ locum, qui cap. 2. extat intelligunt, vbi dicit, Maior erit gloria domus huius posterioris, quàm prioris. Sed errant, non aduertentes quid ibidem sequatur, nimirum, Et

Locus Haggæi cap. 2. explicatur.

dabo pacem in loco isto: quæ verba nullo modo ad templum Herodianum pertinent, in quo pax nulla vnquam fuit, si historijs credimus. Primò enim ab Herode ædificatum fuit, qui præcipuus Iudaicæ libertatis oppressor fuit. Deinde seditionum & cædium causas perpetuas miseræ genti præbuit. Pilatus enim, cùm ex templi pecunijs aquæductum extruere instituisset, Iudæos non sine conuitijs contradicentes ingenti clade mulctauit. Sub Claudio autem Iudæorum 20000. in die azymorum per seditionem occisa esse, Orosius testatur. Ionathas verò pontifex in ipso templo à latronibus per Felicem præsidem submißis cæsus est: & ab eo tempore illud latrocinijs aßiduis infestatum fuisse Iosephus scribit. Cùm verò bellum illud fatale immineret, in templo maximè eluxit Dei ira, cùm circa illud prodigia creberrima viserentur, & in illo postea omnium maxima clades populi fieret, adeoq; ante ipsam aram multi crudeliter trucidati occumberent. Ad Ecclesiam ergò hæc prophetæ verba referri debent, cuius gloria tantò maior est, quàm vel Solomonici vel Herodiani templi vnquam fuerit, quanto meliores sunt lapides viui, quibus credentibus renouatisq; construitur, vt Augustinus ait lib. de Ciuit. Dei 18. cap. 48. adeoq; propheta Iudæos à typo ad rem ipsam, nempe Ecclesiam, spectandam reuocare voluit: quod D. Augustinus modo citato loco perpulchrè perq; diligenter exponit.

Templum Herodianũ quando incensum. *Incensum autem & vastatum est etiam Herodianum hoc templum sub Tito Imperatore, ipso quidem reclamante & prohibente, structuræ, vt arbitror, admiratione capto, anno Christi 69. iuxta alios 71. vel, secundum aliquos 72. vel etiam 73. Henricus Vuolphius, qui mihi instar fratris germani est, ob parentis eius in me præclara merita, in Chronologia Ecclesiastica, quam magno iudicio scripsisse videtur, anno Domini 71. concrematum fuisse templum hoc hac ratione se deprehendisse scribit. Iosephus, inquit, & Egesippus tradunt ea ipsa die templum incensum esse, qua fuit antea vastatum & in cineres missum à Chaldæis: & nominatim Iosephus exprimit diem 10. mẽsis λῷυ, hoc est, quinti, qui Hebræis dicitur Ab, alibi enim mensem Nisam Xanticum vocant. Templum autem primum 9. & 10. diebus eiusdem quinti mensis à Babylonijs vastatum fuit, vnde nona dies, qua primum iniectus est ignis, postea semper lugubris & ieiunio deplorata fuit. Deinde Dion Nicæus in Vespasiano refert, Hierosolymam die Saturni Iudæis sacro, sabbato scilicet, concidisse. Quod si verò in prædictis annis feriam decimi aut noni dierum quinti mensis quæras, in solo ex prædictis 71. anno feriam 7. deprehendes. Fuit annus ille consummatæ desolationis vrbis, templi & gentis mũdi 4028. æræ 3830. Domini 71. Noui Testamenti 37. Cycli 202. vndecimus, annus intercalaris. Neomenia huius anni fuit 3. 2. 258. Adde huic menses vndecim, vnum scilicet pro intercalari mense, & decem, vt prodeat neomenia mensis vndecimi, inuenies neomeniam mensis Ab, vndecimi à Tisri, vel adiecto intercalari duodecimi, quinti verò à Nisan 5. 22. 341. Si retineas feriam 5. (vt anni consueta forma fert: Nam translatio fit tãtum in capite anni, si sit annus ordinatus, vt hic est) habebis septimam in die decima, qua Iosephus vrbem & templum vastata & combusta tradit.*

Arsit igitur inuito Tito Templum, quod (vt Iosephus ait) sententia Dei dudum damnauerat, aderatq; euolutis temporibus fatalis dies. Mirum autem, quod idem Iosephus asserit, eodem die sub Tito incensum, quo etiam antea Babylonij incendissent, hoc est, decima Augusti die, non. 8. vt Funccius habet, quo tantum expugnari cœpit, Iosepho teste lib 7. cap. 9. de bello Iudaico.

Templum posterius quandiu steterit. *Genebrardus in Chronograph. dicit, stetisse hoc templum posterius annos 521. vbi etiam addit, errare Kimhi, qui in Haggæi cap. 2. tantum 420. numeret, itemq; Rabbi Leui in Danielem, qui 437. & dimidium. Beroaldus in Chron. habet annos 525. Funccius in sua Chronol. ab anno 6. Darij, quo ædificium templi absolutum fuit, vsque ad eius vastationem numerat annos 585. Iosephus autem lib. 7. de Bello Iudaico cap. 10. hac de re ita scribit: A prima (inquit) structione Templi, quam Solomon rex inchoauerat, vsque ad hoc excidium, quod euenit secundo anno principis Vespasiani, mille centum triginta colliguntur anni, menses 7. ac dies 15. A posteriore verò, quam secundo anno Cyri regis Haggeus fecerat, vsq; ad excidium*

quod

quod Vespasiano imperante sustinuit ciuitas, anni sexcenti triginta nouem, & dies 45. Hæc verò Iosephi annorum supputatio sibi minimè constat: si enim annos 470. quibus Solomonicum templum à prima structione stetit, vt suprà ex Iosepho indicauimus, cum 70. annis quibus Iudæi in Babylone fuerunt detenti, addas his 639. annis, quos hîc euolutos dicit Iosephus ab initio posterioris templi, vsque ad eius excidium, faciunt annos 1179. non (vt Iosephus colligit) 1130.

Duo præterea hîc obseruanda veniunt. Primum, quòd post hoc vltimum excidium vrbis & templi Hierosolymitani, illud nemo amplius instaurare aut rursus extruere potuerit: iuxta Seruatoris nostri vaticinium, Non relinquetur hîc lapis super lapidem. Cùm enim sub Aelio Adriano Imperatore circa annos nati Christi 134. duce Barchochaba patrium solum occupare & instaurare conarētur Iudæi ad Betheram vicinum veteri Hierosolymæ oppidum, miserabiliter cæsi, & omnes simul è patrio solo migrare coacti sunt. Inde verò Betheram Adrianus muro cinxit, vrbemq; à seipso Aeliam nominauit, & portæ, qua Bethleem itur, suem marmoream posuit, in Iudaicæ gentis & religionis contemptum. Et hæc illa Hierosolyma est, quam hodie stulti & superstitiosi homines per longa terrarum et marium itinera inuisunt: cùm tamē veterem illam ab aliquo instauratā esse, nusquam legatur: & proinde quæ de locis Hierosolymis sacris dicuntur, nihil quàm putidissima Monachorum & hominum superstitiosorum commenta sunt. Deinde cum Constantio regnante apud Diocæsaream iterum rebellarent, à Gallo Cæsare horribili clade deleti vnà cum vrbe sua perierunt, circa annos salutis 358. Cum primis tamen memorabile est, quòd mox vix nouem annis ab eo tempore euolutis accidit, quando Iuliano Apostata, in Christi contumeliā ipsos excitante & sumptus conferente templum magno conatu reparare ausi, vltricem Dei manum agnouerunt ex portentosis & horrendis prodigijs quæ acciderunt, quæq; Socrates Ecclesiast. historiæ libro 2. ca. 33. commemorat. Primò enim terræmotus veterum fundamentorum lapides, qui ab excidij tempore in terra adhuc reliqui fuerant, eiecit adeoq; vt Gregorius Nazianzenus in orat. 1. Infamatrice in Iulianum loquitur, euomuit, & non sine vicinarum ædium detrimento dissipauit. Deinde ignis cœlo delapsus opificum instrumenta exussit & multos Christi diuinitatē inuitos fateri coëgit. Tertiò tellus quam interdiu aliquot millia effodiebant, noctu vel succreuit iterum, vel in pristinum locū reuersa est. Quartò, gypsi & calcis modios ad futuri ædificij structuram ingenti multitudine cōgestos subitò exorti venti validissimi disiecerunt. Quintò, illis nihilominus pergentibus ignis ex fundamentis erumpens fossores aliquos adussit, reliquos verò dissipauit. Sextò porticus operi vicina noctu ab ipso fastigio corruens multos sub ea dormiētes oppressit. Septimò, lapides aliquot coniungi conglutinariq; non potuerunt. Et ne ignorare possent, quo authore & quibus de causis ista omnia fierent, eadem nocte & sequenti die Crucis signum rutilo splendore coruscās in cœlo apparuit, Iudæorum autem vestibus cruces luridæ vel nigræ aspersæ sunt: vt nimirum Christum sibi infestum esse scirent, qui nostræ salutis ergò à Iudæis in cruce morte affectus fuit: refert etiam Nicephorus lib. 10. cap. 1.

Templum non amplius reparatum.

1 Multa portenta ac prodigia … acciderunt circa templi Hierosolymitani extinctionem ac instaurationem
2 3 4 5 6 7

Alterum quod hoc loco obseruandum dixi, est, quòd eodem tempore in alia orbis terrarum parte Delphicum templum, quod Ethnicis præcipuum fuit, non hominum manibus, sed diuinitùs terræmotu & fulmine deletum est, cùm Iulianus legatos eò misisset de Persici belli euentu rogatum, vt indicant Theodoretus li. 3. cap. 11. Sozomenus lib. 5. cap. 19. 20. & 21. Sæpe antea direptum & aliquoties deletum est Delphicum hoc templū. sed rursus extructum & ornatum, sicut & Hierosolymitanum. Primi narrantur Phlegyæ, qui fuerunt in Thessalia Lapitæ, combussisse. Deinde partes aliquas Xerxis milites. Posteà Phocenses ipsi, & iterum Brenni exercitus incendit. Toties & restaurationes factæ sunt. At post hanc euersionem diuinitùs factam Iuliani tempore, nunquam deinde instauratum fuit, sicut indicat Melanchthon in Chron. lib. 3. in Iuliano.

Delphicum templum eodem tēpore euersum nec amplius restauratum.

His duobus illustribus miraculis eodem tempore editis, Deus testari voluit suam iram aduersus Iudæos & Ethnicos, & simul significare tempus adesse, quo Iudaismus & Ethnicismus perire, filij autem sui regnum surgere & crescere debeat. Et sanè constat ab hoc tēpore confusam illam Deorum multitudinem attenuatā, & ceu phthisi quadam, quod futurum esse

Sophonias cap. 2. prædixerat, paulatim consumptam fuisse, adeò, vt ex triginta millibus Deorum (quos inter Gentes cultos fuisse, ex Varrone D. Augustinus annotauit) vix paucorum quorundam nomina reliqua manserint. Constat præterea ab hoc tempore cessauisse etiam Oracula, quæ Ethnicæ religionis præcipua fulcra fuerunt, eò quòd his Deorum fictitiorum potestas, & eorundem nefarij cultus confirmarentur apud rudes & imperitos homines, qui veri Dei cognitione destituti, imposturas satanicas non poterant agnoscere. Testantur certè sanctorum patrum libri Apologetici, Christianis inter alia crimina hoc ceu præcipuum ab hostibus obiectum fuisse, quòd neq; Dij suam virtutem, vt prius exerant, neq; per Oracula respondeant, ex quo Christus prædicari cœperit.

CAPVT. IIII.

De Synagogis Iudæorum, earumq; Origine.

Synagogarum causa.

Emplum omnes Iudæi vnicum habuerunt, cuius locum Hierosolymis Deus constituerat. Erat hoc instar parochiæ, ad quam tota gens in tribus festis solennibus, paschate nimirum, pentecoste & Tabernaculorum solennitate conueniebat vt fidei & cultus vnitatem seruarent, nec alibi quàm illic licebat sacrificare. Cæterum ne interea temporis religionis exercitium negligeretur, & legis diuinæ cognitio apud vulgus omninò intercideret, per omnes tribus in vrbibus & castellis, vicis alijsq; locis frequentioribus certæ domus cœtibus sacris destinatæ erant apud Iudæos, quas Synagogas appellabant, eò quòd in illis populus diebus Sabbati conueniret ad audiendum Legem, & ad preces publicas. Quæ etiam causa fuit, quòd Leuitæ non certam aliquam terræ partem tenerent, sed in tribus omnes dispersi essent, vt omnibus instituendis sufficerent.

Synagogarum initium.

Quando autem & à quo huiusmodi Synagogæ institutæ fuerint, nihil expressi in sacris literis extat: credibile autem id factum post occupatam ab Israelitis terram sanctam, eamq; in tribus diuisam, vel à Iosue, aut alio Duce seu Iudice, non enim credibile ipsos in vrbibus & vicis diu caruisse locis exercitio religionis destinatis.

B. C. Betrami de Origine Synagogarum sententia.

In hac sententia videtur esse Bonauentura Cornelius Betramus in lib. de politia Iudaica vbi cap. 15. ita inquit: In omnibus vrbibus, in quibus habitarunt Leuitæ, verisimile est eos cõsessum quendam habuisse, ad quem referrentur causæ Ecclesiasticæ: docuisse certè verum est, non solum in illis vrbibus, sed & in alijs, in quibus & verisimile est fuisse loca quædam destinata precibus solennibus, cœtibus sacris audiendo Dei verbo & sacrificijs quibusdam faciendis ex genere prosperitatum. Et fortasse hinc effluxerunt quæ posteà vocata sunt Excelsa (nisi malis ea ex Chananæorum reliquijs conseruata.) Verisimile enim est loca illa fuisse in editiore ciuitatis situ, vel ad ciuitatem ipsam. Imò & ista videntur fuisse Synagogarum initia. Hæc aliquomodo confirmantur ex Iud. 6. 11. 17. & 20. & 13. 19. & 1. Sam. 9. 12. & 16. & 2. & 10. 5. & 10.

C. Sigonij de Origine Synagogarum sententia.

De Origine autem Synagogarum Carolus Sigonius Mutinen. hæc scribit lib. 2. cap. 8. de Repub. Hebræorum. Origo, inquit, Synagogarum non fuit vetusta, neq; enim in historia Iudicum, aut Regum vlla earum memoria celebratur. Egò verò si quid in eiusmodi antiquitate concipienda coniecturæ est concedendum, eas in Babylonico exilio primùm constructas putarim, vt qui Templo carerent, in quo aut orarent, aut docerent, locum aliquem similem Tẽplo haberent, in quem eiusmodi officij gratia cõuenirent: atq; hoc idem fecisse reliquos dispersionis Iudæos in Asia, Aegypto & Europa censuerim. Itaq; in prouincijs, vbi Templum non fuit frequentissima Synagogarum consuetudo. Postquam autem Iudæi ex Babylonia redierunt, ac Templum in vrbe Hierosolymorum restituerunt, simul etiam institutum iam Synagogarum vsum retinuerunt, vt Iudæi Hierosolymitani in Templo legem audierent, prouinciales verò cùm ad vrbem veniebãt, in Synagogis. In commentarijs certè Hebræorum scriptũ est, vltimis tẽporibus in vrbe Hierosolyma 580. (Genebradus in Chron. tãtùm 480. ex R. Menahem

nahem numerat) synagogas constitutas fuisse, quòd Iudæi eò ex omnibus regionibus conuenirent. Erant ergo Hierosolymis Synagogæ peregrinorum, Templū ciuiū. In reliqua verò Iudæa & Galilæa, & in cæteris prouincijs, in quibus Iudæi post dispersionem versabantur, erat ipsorum etiam incolarum, quibus Hierosolyma adire, non erat commodū. De Hierosolymitana vna Synagoga mentio fit Act. 6. Surrexerunt quidā de Synagoga, quæ appellatur Libertinorum, & Cyrænensium & Alexandrinorū, ac eorum, qui erant è Cilicia et Asia, disputātes cum Stephano. Hi enim omnes erant Iudæi, verùm in prouincijs habitātes, qui cū Hierosolymam negotiorum suorum causa adibant, non ad Templū, sed ad Synagogā, quam ipsi sibi parauerant, cōuenire instituerant: Itē apud Ioan. 18. Ego semper docui in synagoga, & in tēplo, quo omnes Iudæi conueniunt. De cæteris Act. 15. Moses à temporib. antiquis habet in singulis ciuitatibus, qui eū prædicent in synagogis, vbi per omne Sabbatū legitur. Per Mosem autē intelligit libros eius. Et 9. cap. Paulus petijt à pōtifice literas in Damascum ad Synagogas, vt si quos inuenisset huius sectæ viros ac mulieres, vinctos perduceret in Hierusalē. De Synagogis Galileæ, quas Christus, & Asiæ, quas Paulus adiuit, multa in Euangelijs & Actis testimonia extant. Hæ verò Synagogæ aliquando à priuatis hominib. & quidē etiam gentilib. pij officij causa construebātur, vt illa Lucæ 7. in Capernaū à Cēturione Rom. Hæc Sigonius.

CAPVT. V.

De Authoribus, & prima Origine Templorum apud Gentes.

ROmani & Græci, cæteræq; minus barbaræ ac feræ nationes, maximam circa Deorum suorum templa & fana curā diligentiamq; semper adhibuerunt. Sed qui Primi Dijs apud hos tēpla struxerint, variè proditum inuenimus. Cùm enim primum homines (vt ait Tranquillus, & repetit Isidorus) exuta feritate, rationē vitæ habere cœpissent, seq; ac Deos suos nosse, cultum modicum ac sermonem necessarium commēti sibi, vtriusq; magnificentiam ad religionem Deorum suorum excogitauerunt. Igitur vt templa illi domibus pulchriora, & simulachra corporib. ampliora faciebāt: ita eloquio etiam quasi augustiore honorandos Deos putauere laudesq; eorū & verbis illustrioribus, & iucundiorib. numeris extulere. Hactenus ex Tranquillo Isidorus. 1. Sunt tamen qui in Italia Ianū patrem primū tēpla struxisse tradiderunt, ideoq; veteri instituto in sacrificijs Ianū Latini perpetuò præfari solebant. 2. Alij Faunum, & ab eo Fana appellata voluerunt, vt Prob. scribit: Martianus verò à Fana, quæ & Fatuella dicebatur. 3. Quidam Iouē apud Cretenses primùm tēpla dicasse ferunt, atq; ob id inter Deos primū ipsum locū fuisse sortitum. 4. Lactātius Cretensiū antiquißimum regem Melisseum tradit: quin etiam Seruius ex Salustio Cretensib. religionē attribuit. 5. Phœnices Vsonem quempiā, primùm simulachra igni & vento statuisse, & tēpla posuisse prædicant. 6. Phoroneum alij, aut Meropē, vel Aeacum Iouis filium tradunt, vt Varro in Admirādis ait, quod & Arnobius in sexto. 7. Sunt qui Dionysium, cùm Indos debellasset, tēpla struxisse, religionumq; cultus inceptasse prodant. 8. Alij Cecropem primùm in Attica Opi Deæ statuisse putant. 9. Isidorus verò hunc ipsum Cecropem ait Iouē primū appellasse apud Græcos, & simulachra reperisse, aras statuisse, & victimas immolasse. 10. Alij nonnulli, vt aduersus Iulianū Cæsarē scribit Gregorius Nazianzenus, Thraces volūt cerimonias inuenisse; immolare verò, Chaldæos, vel vt alij dicunt, Cyprios. 11. Nonnulli Arcades Ioui templa construxisse affirmant. 12. Aegyptij Isin ferunt, quæ sit legifera vocata, Ioui & Iunoni parentib. templa & sacerdotes instituisse aiunt. 13. Sunt qui Phryges dicant, qui Deæ Phrygiæ Cybeli sacra & templa dicarint, Lil. Gyraldus de Dijs Gentiū Syntagm. 17. refert. 14. Pausanias in Corinthiacis indicat, Templa in Græcia antiquißima haberi, Pythij Apollinis apud Samios, Mineruæ apud Phocēses in Ionia: antiquißimum verò omnium Theatij Apollinis apud Træzenios, quod Pittheus maternus auus Thesei ædificarit & exornarit. 15. In Aulide quoq; templum, aliquot ante Troianum bellum seculis, exædificatum fuisse Plinius memorat lib. 16. cap. 40. 16. Apollonius lib. 3. refert Deucalionem

primum Deorum immortalium, templa ædificasse, & ciuitates extruxisse, inquiens.

Ἰαπετιονίδης ἀγαθὸν τέκε Δευκαλίωνα
Ὅς πρῶτος ποίησε πόλεις, καὶ ἐδείματο νηοὺς
Ἀθανάτοις, πρῶτος δὲ καὶ ἀνθρώπων βασίλευσεν.

Qua de re quoq; Polydorus Vergilius de Inuent. rerum lib. 3. cap. 9. ita scribit: Delubra Epimenidem Cretensem primùm ædificasse, auctor est Diogenes Laërtius lib. 1. At Vitruuius Pythium architectum primum omnium Priene ædem Mineruæ fecisse tradit. Herodotus tamen lib. 2. & Strabo Geographiæ lib. 17. Primos omnium Aegyptios Dijs & aras, & simulachra, & delubra statuisse, sacrificiaq; curasse, ritusq; eos deinde peregrinis commonstrasse affirmant. Romæ, teste Liuio, Romulus templum locauit Ioui Feretrio, quod primum omnium more gentis sacratum fuit. Idem auctor lib. 1. cap. 5. de rerũ Inuent. ex Lanctantij li. 2. cap. 11. indicat, Iouis temporibus primò templa constitui, & nouos Deorum cultus esse cœpisse: cui ego quoq; adstipulor, tunc enim Babylonica turris, quæ prima in orbe fuit ædificata, & Ioui Belo Iunoniq; à filio Nino diuini honores in statuis primò habiti.

Sepulchra originem dederũt Templis apud Ethnicos. *Plerosq; autem ex Sepulchris Templa apud Ethnicos originem sumpsisse arbitratos, in Sepulchralibus suis Gyraldus his verbis ostendit. Fuit vsq; adeò (inquit) Sepulchrorum veteribus cura, vt non aliunde templorum & sacrarum ædium originem deductam, diligentissimi scriptores tradant Eusebius & Lactantius. Qua de re & Clemens Alexandrinus in Protreptico sic scriptum reliquit: Superstitio (ait) templa condere persuasit: quæ enim prius hominum Sepulchra fuerunt, magnificentius condita templorum appellatione vocata sunt. Nam apud Larissæam ciuitatem, in arce, in templo Palladis, Acrisij sepulchrum fuit, quod nunc Sacrarij loco celebratur. In arce quoque Atheniensi, vt est ab Antiocho in nono historiarum scriptum, Cecropis sepulchrum fuit: in templo verò Palladis, quam Poliadæ Græci appellant, iacet Erichtonius. Ismarus autem Eumolpi atque Dairæ filius, in Eleusine vnà cum Celei natabus sepultus est: & reliqua, quæ in hanc sententiam Clemens colligit, ac post eum Eusebius in Præparatione Euangelica, quæ in Latinis codicibus non habentur, atque ideò ex Græcis repetenda sunt: eadem & in sexto Arnobius. Pertinet huc quoque Prudentij locus lib. 1. contra Symmachum, vbi ita canit:*

Et tot templa Deûm Romæ, quot in vrbe sepulchra Heroum numerare licet, &c.

Quibus verbis innuere videtur, Romanos omnibus ijs in locis templa in vrbe extruxisse, vbi Heroum corpora sepulta fuerint. Refert etiam Valerius Maximus lib. 8. cap. 16. Græciam summo consensu locum in quo Amphiaraus humatus sit in formam conditionemq; templi redegisse, atq; inde oracula capi instituisse.

Luci iuxta templa fuere. *Non prætereundũ hoc loco videtur, quod Nicolaus Gerbelius, vir diligentißimus, in sua Græcia scribit, in Olympia templũ fuisse nobile, atq; ante templum Lucum syluestrib. consitũ oleastris, ex quibus victores cõnexis ramis coronati sint. Quibus posteà addit, perrarò in Græcia sine nemoribus Templa reperta fuisse. Sic enim extra Crotonem Iunonis Laciniæ tẽplum fuit, multa religione sacrũ: iuxta illud lucus proceris abietibus septus, læta in medio Pascua, vbi omnis generis pecus Deæ sacrũ sine custode pascebatur, vt refert Sabellicus lib. 3. En. 5. Apud Aetnam quoq;, notißimum Syciliæ montem, esse Vulcani templũ fertur multo honore. Circumiectum est templo septum, sacræ item visuntur arbores, nec non peruigil & inextinctus ignis. Templum ac lucum asseruare dicuntur canes, quibus mirum præcipuè insitum ingenium creditur. Quippe adeuntes, si castè modò ac piè, vtq; addecet, id agant, permulcent, atq; adblandiuntur, illisque perinde ac beneuolis aggregantur, & planè familiaribus. Quodsi manibus non puris, sceléreq; aliquo pollutior templum inuisat, vel lucum, irruunt mordicus, lacerant conuelluntque. Cæteros ex cœtu aliquo remeantes, lasciuiore intemperantioreue insectari modo, satis superque habent, vt refert Cælius libro 23. cap. 29. Aedes etiam Deæ Cybeles in Ida luco circumdata fuit: sic enim describitur à Claudiano poeta, de Cerere loquente in primo de Raptu Proserpinæ.*

Sic ait, & fuluis serpentibus attigit Idam

Hîc

Hic ædes augusta Deæ, templiq; colendi
Relligiosa silex, densis quam pinus obumbrat
Frondibus, & nulla lucos agitante procella,
Stridula coniferis modulantur carmina ramis.
Terribiles intus thyasi, vesanaq; mixto
Conuentu delubra gemunt, vlulatibus Idæ
Bacchatur, timidas inclinant Gargara syluas.

Circa Dodonem quoq; ciuitatem Chaoniæ in Epiro, nemus fuit Ioui sacrum, querneum totum, vbi Iouis Dodonæi templum fuisse narratur, & in eo oraculũ omnium quæ apud Græcos fuerunt vetustißimum. In hoc duas columbas consulentibus responsa dedisse quidam fabulantur, quarum altera Delphos, altera verò in Ammonis Iouis templũ volarit. Alij arbores ipsas vocales fuisse volunt, & consulentibus oracula edere solitas.

Idem tamen in alijs etiam regionibus in vsu fuisse legimus: vt apparet ex illo loco Vergilij, qui lib. 1. Aeneid. extat, vbi de templo magnificentißimo Carthagini iuxta lucum extructo ita cauit: Lucus in vrbe fuit media lætißimus vmbra:

Quo primùm iactati vndis, & turbine Pœni
Effodere loco signum, quod regia Iuno
Monstrarat, caput acris equi: Sic nam fore bello
Egregium, & facilem victu per secula gentem.
Hic templum Iunoni ingens Sidonia Dido
Condebat, &c. Et mox:
Hoc primum in luco noua res oblata, timorem
Lenijt; hic primum Aeneas sperare salutem
Ausus, & afflictis melius confidere rebus.
Namq; sub ingenti lustrat dum singula templo,
Reginam opperiens, &c.

In vrbe Bubasti Aegyptiorum templum quoq; fuit Bubastis, hoc est Dianæ, omnium maximè memorabile, & aspectu iucundißimum. Illud ingens procerißimis arboribus manu consitis lucus ambiebat. Ab eius ingressu via per forum Orientẽ versus, strata lapide erat, vtrinque arboribus manu consitis in cœlum euntibus, authore Herodoto lib. 2.

Similiter inter Tralles atq; Nyssam vicus fuit Nyssensium, non procul ab vrbe, Acharaca nomine, vbi Plutonium fuit, luco sumptuoso circumdatũ. Item Plutonis & Iunonis delubrum ac antrum Charonium, natura admirabile, quod luco imminebat Strabo lib. 14.

Antiochiæ Syriæ suburbium fuit Daphne cognominatũ, quod nemore multarũ cupressorũ cingebatur, alijsq; plantis mixtim vnà cũ cupreßis exornabatur. Et tellus illa vtrinq; à mõtibus benefragrantia & varia florũ genera sub arborib. producebat. Tectũ autem quoddã, imò magis vmbra loco illi vndiq; imminens, propter densitatẽ ramorum ac foliorum non permittebat, vt solares radij terram attingerẽt. Fuit locus amœnißimus, copia ac venustate vndarũ, temperaturaq; aëris. Erat in eo luco Daphnæi Apollinis templum magnificè ac pretiosè exornatum elaboratumq;, quod Seleucũ Antiochi patrẽ extruxisse ferunt. Sozomenus li. 5. ca. 19.

Eusebius etiam testatur, templum Veneris in vertice montis Libani in fruticeto positum fuisse: lib. 3. de Vita Constantini.

Plinius quoq; lib. 16. cap. 44. Natur. hist. Romæ in Exquilijs proximè Lucinæ ædem lucum fuisse, in quo Lotos miræ vetustatis fuerit: ab hoc luco Lucinam nomen suum habere ait. Varro tamen de Lingua Lat. sic dictam putat, quòd partum in lucem proferat, vnde & à parturientibus inuocabatur. Ouid. in Fastis vtramq; opinionem his carminibus attigit.

Gratia Lucinæ dedit hæc tibi nomina lucus,
Vel quia principium tu Dea lucis habes.

Romæ deniq; Romulus Lucum Asylum fecit, teste plutarcho in vitis: Liuio lib. 1. & Dionysio lib. 2. Vnde & Ouidius lib 3. Fast. Luci Asyla.

Romulus vt saxo lucum circumdedit alto,
Quilibet huc, inquit, confuge tutus eris.

Et Vergilius lib. 8. Aeneid. similiter inquit:

Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer asylum Retulit &c.

Valla lib. 4. & Perottus indicant, Lucum nequaquã cæduum esse, vt syluam, quin potius manu consitum religiosumq́; & alicui Deo, vel alicuius hominis cineribus consecratũ: ideoq́; aut circa delubra Deûm, aut circa sepulchra positum esse.

CAPVT. VI.

De Origine Templorum apud Christianos.

Apostoli quib. in locis suos cõuentus celebrarint.

Celebrarunt quidem Apostoli suo tempore συνάξεις h. e. conuentus Ecclesiasticos propter auditum verbi Dei, vsum Sacramentorum & preces communes, in locis & ædificijs certis, sed ea, pro illorum temporum conditione, non vbique fuerunt eadem. Nam Conuentus egerunt, cùm in Templo Hierosolymitano, Act. 2. 5. 21. tùm in Synagogis Iudæorum Act. 9. 13. 18. tùm etiam in priuatis fidelium ædibus, Act. 1. 2. 4. 5. 10. 12. 20. 28.

Templa magnifica nulla Apostolorũ ætate.

Alioquin de magnificè alijs in locis, præter Hierosolymitanum, extructis Christianorum Templis, de eorũ Ornamentis & altaribus, de Dedicationib. & Consecrationibus Tẽplorũ, de Nominibus, & differentijs eorum, nihil vsquam vel in scriptis Apostolorum, vel certis & probatis eorum temporum authoribus reperies: quæ omnia seculis ijs, quæ Apostolorum ætatẽ sunt consecuta, partim Iudaismi, partim Gentilismi superstitiosa κακοζηλία inuenta & excogitata sunt.

Locus Philonis & Eusebij de Essenis explicatur.

Refert quidem Philo in libro περὶ θεωρητικοῦ βίου, præclaros Hebræorum viros, qui tempore Marci Euangelistæ, in Aegypto extra vrbes ad lacum Mariam in collibus solitariam egerint vitam, habuisse οἰκήματα ἱερὰ, quæ ipsi vocarint Σεμνεῖα καὶ Μοναστήρια in quibus soli manentes religiosæ vitæ operam dederint. Eusebius lib. 2. hist. Eccesiast. cap. 16. & 17. Sozomenus lib. 1. cap 12. Nicephorus lib 8. cap. 39.

Et Eusebius multis euincere conatur loqui ibi Philonem de Christianis, seu de Iudæis nuper admodùm ad fidem Christianã conuersis. Ioannes Quintinus quoq́; idem vt probet, in explicatione Can. 5. Concilij Gangren. multùm sudat & laborat, eam solum ob causam, vt antiquißimam demonstret esse Originem Templorum apud Christianos, vt quæ iam tum cœperint ædificari, cùm cœperit primùm Euangelium prædicari.

Error Eusebij.

Verùm sunt causæ manifestæ quæ ipsos erroris conuincunt. Nam Philo nihil vspiam de Christianis scripsit: sed duos libros de ea secta Philosophorum edidit, quos Essæos vocat. Alter est περὶ πρακτικοῦ βίου ἐσσηνῶν, qui erãt κοινόβιοι, quem inscripsit hoc titulo, ὅτι πᾶς σπουδαῖος ἐλεύθερος. Alter liber est περὶ θεωρητικοῦ βίου ἐσσηνῶν, qui erãt μονάζοντες καὶ μονόβιοι. In hoc libro θεωρητικῶν describit τῶν μοναζόντων καὶ ἀσκούντων ἐσσηνῶν vitã, studia & mores. Tantum igitur abest, vt Christiani fuerint illi, de quibus Philo scribit, vt pertinaciores hostes non habuerint Christiani, quippe qui plurimis ceremonijs Iudaicis pertinacißimè fuerunt addicti: ait enim Philo eos παρωνύμους εἶναι τῆς ὁσιότητος. Quare ἐπειδὴ, inquit, καὶ ἐν τοῖς μάλιστα θεραπευταὶ θεοῦ γεγόνασι. Disertè ait cultores Dei patrio h. e. Syriaco idomate vocatos eos. Hæc ferè Iosephus Scaliger lib. 6. De emendatione Temporum.

Deinde Eusebij rationes quas adducit, non certæ, sed coniecturæ tantum sunt: vt qui ea ex Philonis saltem relatione scripserit, non quòd ipse de ijs aliquid compertũ habuerit. Nec ipse etiam Philo affirmat hos Christianos fuisse, vt ex verbis Eusebij facilè colligitur.

Præterea, si quis authoritatem Eusebij, qui ista scripserit & affirmauerit, obijciat, respondet illi Scaliger supra citato loco, vbi etsi Eusebium historiæ plurimùm contulisse fateatur, plus tamen iudicij, quàm studij & diligentiæ in illo requirit, id quod aliquot locis ex

Eusebio

Eusebio probat. Et quod hunc ipsum locum attinet, manifestè Eusebius sibijpsi in eo contradicit: quæ enim in Ecclesiastica historia de Christianis vult intelligi, illa ipsa ad verbum ferè de præparatione Euangelica lib. 8. cap. 4. de Essæis siue Essenis (celebri Iudæorum secta) narrat: quemadmodum & Polydorus Vergilius lib. 7. cap. 1. de Inuentoribus rerum locum illum Philonis de ijdem intelligit. Quin ipse Hieronymus ad Eustochium de Custodienda virginitate, hæc Philonem de Essenis scripsisse quoq; affirmat.

Adhæc nondum Christiani talia eo tempore exercitia habuerunt, qualia ab Eusebio ex Philone copiosè commemorantur: eius enim rei, imò illorũ etiam religiosorum, de quibus Philo, à vetustißimis vel Doctoribus vel hystoricis, nulla prorsus fit mentio.

Quod autem Ioan. Quintinus dicit Epiphanium quoq; testari cõtra Nazaræos Philonẽ non de alijs, quàm Christianis ista scripsisse, qui tunc nõ Christiani, sed ex nomine Iesu Domini nostri Ιεσσαῖοι *vocati fuerint, nihil est: nam Epiphanius, vt iudicat Scaliger, errantẽ Eusebium sequutus est, & insuper, quia Eusebij mentẽ, male assecutus fuit, deterius illo pronunciauit. Nam id genus hominum, quo de loquitur Philo,* θεραπευτὰς *vocat: Eusebius ita dictos suspicatur quòd in nomine Iesu Christi Nazareni morbos curarẽt: Epiphanius ideò putat ab Eusebio dictos quasi* Ιησαῖους *(non* Ιεσσαίους*)* παρὰ τὸ ἰάσασθαι, *à sanãdo, quasi* ἰατρούς. *Hinc fit catena non illius fati Chrysippei, sed errorum inuicem sese consequentium.* Epiphanij & Quintini error.

Et vt maximè verum sit, Christianos illos fuisse, nihil tamen eorum exemplo probare possunt: Sozomenus enim & Nicephorus lib. 8. cap. 39. indicant, eos plus æquo Iudaicè conuersatos fuisse & gentis suæ ritus obseruasse.

Deniq; loca illa, in quibus sua mysteria tractarunt, non fuisse Templa augusta & magnifica, sed simplices domos, inde apparet, quòd Philo ea nominat οἰκήματα ἱερὰ, *h. e. domos, habitationes & domicilia sacra, qualia veteribus Christianis Apostolorum ætate & aliquãdiu post fuisse, in sequentibus demonstrabitur. Ab Hesychio quoq;,* Σεμνεῖον, *quo nomine illi religiosi viri sua Sacra Domicilia appellarunt,* ἱερὸς οἶκος *exponitur.* Templa Essenorum qualia.

Nam post Apostolorum tẽpora, euerso iam templo Hierosolymitano, & deleta gente Iudæa, Christianis non modo nulla magnifica templa, sed ne mediocria quidem condere licebat ob sæuitiam tyrannorum, & rabiem vulgi. Loca publicorum cõgressuũ post tempora Apostolorum qualia.

Erant igitur tunc temporis loca illa publicorũ congressuum humilia, latebris, speluncis & antris similiora, quàm magnificis templis, vt testatur Eusebius lib. 9. cap. 10. historiæ Ecclesiast. Et Tertullianus vetus author, palàm affirmat, etiam suo tempore Christianis alia tẽpla non fuisse, quàm simplices domos, in quibus fideles congregarentur. Claruit autem Tertullianus sub Pertinace Imp. circa annum D. 195. Polydorus quoq; Vergilius li. 5. de Inuent. rerum cap. 6. testatur, tantum abfuisse vt circa hæc tẽpora aliquod templum à Christianis publicè ædificaretur, vt etiam omnia essent occulta, & sacella potius, atq; eadem abdita & plerunque subterranea, quàm apertis in locis ac publicis fierent.

Quin testantur historiæ Christianos post Apostolorum tempora conuenisse vt plurimum tẽpore persecutionum in Cœmeterijs, hoc est, locis sepulturæ martyrum destinatis, ibiq; conuentus Ecclesiasticos celebrasse. Ita in persecutione sub Georgio Alexandriæ, cum aduersarij pietatis præualentes, templa obtinerent, in cœmeterijs Christiani conuenire cogebantur ad orationem. Theodoretus li. 2. cap. 14. Qua de re Onuphrius Panuinius in Appẽdice ad Platinã de Cœmeterijs, ita scribit. Quia inquit, veteres primitiuæ Ecclesiæ patres solebant ad sepulchra sanctorum martyrũ, quorum sacrosancta erat memoria anniuersario die paßionis eorũ conuenire ampla, & capacia cœtib. publicis orationũ loca cœmeterijs adiacentia, etiã Cœmeteria vocarunt: Legimus veteres Rom. Pontifices inter martyrũ tumulos stationes, id est, omnes actus publicos pontificales celebrare consueuisse. Itaq; hæc Cœmeteria erã Christianis veluti tẽpla, & orationũ loca, in quib. Episcopi Synodos congregabãt, Sacramenta administrabant, & verbũ Dei concionabantur. Hinc illud scitu dignũ, quòd quum Imperator quispiam persequutionẽ in Christianos instaurare constituisset, ante omnia eos à cœmeterijs arcere solebat, ne in vnũ conueniendi eis facultas esset. Itaq; legimus apud Eusebium lib. 7. cap. 9. Aemi Christiani in primitiua Ecclesia in Cœmeterijs plerunq; conuenerunt.

lianum iuridicum Aegypti in Valeriani persequutione sic Dionysium Episcopum, presbyteros & clericos Alexandrinos, & alios Christianos, in Christi fide constantes alloquentem: Video vos & ingratos esse, & nō sentire mansuetudinem Augustorum, quapropter Alexandriæ non eritis, sed in Libyam relegabo vos, & vobis alijsq; non licebit amplius synodos colligere, vel ad cœmeteria (sicut vocant) ingredi. Et historiæ eiusdem li. 9. cap. 2. legimus, Galeriū Maximinū aliquandò conatū cœmeteria Christianis rursus adimere, cùm eos dissipare, atq; pessundare vellet: Itaq; (inquit) nihil non ad subuersionem nostrā molitus, primùm nobis libertatem in cœmeterijs cōueniendi prætextu quodā adimere conatur. Rursus cùm Imperator alius persequutionem in nos reprimere vellet, ante omnia ius cōueniendi in cœmeteria reddidit. Extat Galieni Augusti edictum, quo Christianis cœmeteria sua restitui iussit, vt ad sua sacra coire possent, quib à patre suo Valeriano Imp. paulo ante impijs edictis prohibiti fuerāt: meminit huius rei Eusebius lib. 6. ca. 13. Ex his igitur liquet, apud Christianos primitiuæ Ecclesiæ, cœmeteria loca sacra fuisse, in quib. ad sua sacra conuenire possent. Panuinius ibid.

In Cœmeterijs fabricæ materiales.

In eiusmodi autem Cœmeterijs fabricas materiales, & ædes aliquas, in quibus fideles conuenerint, fuisse, auctor est Damasus papa, qui in Fabiani Papæ et martyris vita ita ait: Hic multas fabricas per cœmeteria fieri præcepit. Idem Damasus ait, Liberium papam de exilio reuersum, habitasse in cœmeterio Agnetis. Panuinius ibid. Imò in Cœmeterijs Romæ existētibus, baptismum, & Cœnā Dominicā celebrare, vigilias decantare, ordinationes & stationes, id est, omnes sacras Ceremonias habere, veteres solitos fuisse, Panuinius ibidem docet.

Primi Episcopi Rom. templa nulla Romæ cōdiderunt.

Quocirca valdè sunt mirandi illi, qui primis Episcopis Romanis extructiones Templorū in ipsa quoq; vrbe Roma tyrannorum alumna attribuunt: velati quòd aiunt S. Sauianum etiam viuenti Petro templum condidisse & consecrasse: quòd de Alexandro 1. qui Episcopatū Rom. tenuit circa annum D. 114. Durandus lib. 7. cap. 19. Ration. scribit, quòd in honorē B. Petri Romæ templum fabricarit, & ad Vincula nominarit: quòd de Hygino Platina refert, ipsum instituisse ne templa sine celebratione dedicarentur, neúe augerentur diminuerenturq; sine arbitratu Metropolitani vel Episcopi: vetuisse quoq; ne tigna reliquaúe materia ad ædificanda templa congesta, in profanos vsus conuerteretur, posse tamen ad structurā alterius tēpli vel cœnobij, concedente Episcopo, transferri: quòd in altera Clemētis 1. epistola ad Iacobū huiusmodi decretū extat: Ecclesias facite per cōgrua loca, quæ diuinis præcib. sacrare oportet.

Polydori Vergilij locus, indicans in primitiua Ecclesia tēpla nulla fuisse.

Quæ autem fides his & similibus sit adhibenda Polydorus Vergilius lib. de Inuent. rerum 5. cap. 6. his verbis docet: post Euangelicum, inquit, dogma inter gentes diuulgatum, vbi loci prima ædes Seruatori nostro dicata fuerit, pro certo ponere non ausim, ne diuinare potius, quàm veritati inhærere dicar: sed in re parum nota coniectare licet. A Christi statim ascensu in cœlū Iudæi cœperunt Christianos crudeliter persequi, deinde Nero princeps, deinde Domitianus, deinde alij, & postremò Diocletianus ac Maximianus acerbissimè afflictarunt. Quo ferè toto temporis interuallo, tantum aberat, vt aliquod templum à nostris Christianis publicè ædificaretur, vt etiam omnia essent occulta, & sacella potius, atque eadem abdita, & plerunque subterranea, quàm apertis in locis atque publicis fierent. Est tamen consentaneum credere, in remotis locis, quo non facilè peruaserat ille tyrannorum furor, fana aliqua interim aut ædificata, aut quæ primùm dæmonum fuerant Christo dicata ab Apostolis fuisse, qui vbique gentium omni tempore ad propagandam religionem totis viribus incubuerant: quod aut in Aethiopia à Matthæo, aut in India citeriore à Bartholomæo, aut in Schytia ab Andrea, quorum prædicatione ijs gentibus Christianæ pietatis lux ab initio affulsit, factum esse & crediderim & dixerim. Non abhorret præterea à fide, aliquam ædem fuisse principio à Iacobo Hierosolymis Deo dicatam, qui ibidem cathedram primus locauit, primusq; rem diuinam ritu Apostolico facere cœpit, auctore Eusebio. Nec mirum alicui esse debet, si talia ac huiusmodi benè multa alia minus literis prodita sint, quòd scriptorum inopia factum est. Vbi notandum, quòd hæc postrema nullis certis argumentis, sed tantum coniecturis nituntur. Idem author ibidem inquit: Romæ nō reperio, quod sciam, aliud antiquius templum ædificatum, aut dicatum, vel ad vsum sacrorum fuisse conuersum, quàm thermas Nouati in vico Patritio, quas Pius 1. pōtifex Praxedis eximiæ sanctitatis fœminæ rogatu, diuæ

Prudentianæ eius sorori consecrauit: qui fuit annus circiter 150. ab eo qui humanæ salutis fuit primus. Et mox: Nec ita multo post Calixtus (circa annum D.222. iam sese tyrannorum odio sensim remittente, ædem in Transtyberina regione, Beatæ virgini struxit, cœmiteriumq; ex suo nomine condidit via Appia, vbi multorum martyrum repositi erant cineres. Hæc Polydorus. Qualis autem ea fuerit ædes quam Calixtus Romæ extruxit, idem memorato loco indicat, & Platina in vita Calixti his verbis: Calixtum ædificasse, inquit, basilicam in Trãstyberina regione in honorem B. virginis, Damasus scribit. Non tamen crediderim hanc illã esse, quam hodie tam celebrẽ & amplã cernimus. Cùm ea tẽpestate ob crebras persequutiones occulta essent omnia, & sacella potius, atque eadem abdita, & plerunque subterranea, quàm apertis in locis fierent. Inuisi ego hæc loca cum amicis quibusdam religionis causa. Visuntur adhuc (Romæ) sacella, vbi priuatim sacrificia fierent, quæ publicè quorundã Imperatorum edicto exhiberi Deo non poterant. Hæc ille. Eadem quoque refert Sabellicus Enne.7. lib.6. Scilicet ergo licuit illis magnifica templa extruere, eaq; auro & argento ornare. Omnibus enim notum esse arbitror ex omni triginta Episcoporum Rom. successione, quæ à Petro & Paulo vsque ad Syluestrum & Constantinum Imperatorẽ annorum minimùm trecentorum spatio deducitur, nullum fuisse, de quo supplicium sumptum non sit. Primus inter Cæsares fuit Nero, qui publicis edictis, per prouincias, Christianos mandauit excruciari, sicut Tertullianus scripsit in Apologetico. Occasio fuit, quòd Nero clam vrbem iussisset incendi, vt formam Troiani incendij videre posset: arsitq; Roma 6. integros dies. Ea calamitas summam ei apud populum inuidiam conflauit, quam cum beneficijs eluere non posset, finxit Christianos eius calamitatis esse authores, & statim horribiliter in eos furere cœperunt. Lanienam istam describit Tacitus lib 15. Flauius Domitianus atrocem quoque publicis edictis contra Christianos persecutionem promulgauit & exercuit, vt indicat Eusebius lib.3. cap.19. & Eutropius lib.9. Sub Traiano Imp. Senatus Rom. blasphemiæ in Deos, & seditionis erga Imperatorẽ Christianis crimen intentabat. Ab Imperatore ergo ad omnes omnium prouinciarum præfectos publica decreta sunt missa, quæ quidem necessitatem persequendi cuilibet præsidi attulerunt, vt apparet ex Plinij 2. scripto. Romæ doctores Euangelij, velut hospites & omnis politicæ dominationis ac mundanorum bonorũ expertes, doctrinæ & orationi incumbebant, in eo, quo dabatur, tuguriolo, ac parati erant pro Christo ceruicem præbere. Rapitur ergo anno Traiani 4. Euaristus Rom. episcopus ad supplicium. Ignatius Romam perducitur, ibiq; bestiis dilaniandus obijcitur. Eandem rabiem experti sunt Christiani non modò per Europam, sed maximam etiam Asiæ & Africæ partem. Nec mitiorẽ Traiano habuerunt fideles Adrianum Imp. quin sæuitia illum penè superauit, nam Alexandrum Rom. Episcopum, cum Hermete præfecto vrbis, liberis & alijs, numero 1250. in carcerem coniecit, & tandem in furno ardenti simul omnes cremauit. Alijs etiam in locis impunè permisit in Christianos sæuire, quibuscunque id libitum fuisset. Sub Antonino pio licet nullo edicto iugularentur, tamen passim erant inuisi, quòd omnium malorum causa ipsorum fidei imputaretur, & fœda horrendaq; scelera de ipsis spargerentur. Quæ Romæ piorum fuerit conditio sub Antonino Vero, Iustinus, qui eo tempore ibi interfectus est, satis magno testimonio esse potest. In Gallia præfecti alijq; persequutores, ipsis Imperatoribus immaniores, nouis subinde excogitatis criminibus, vulgus insanum alioqui & temerarium, si quid contra Christianos suscipiendum esset ad maiorem audaciam & sæuitiam armarunt, & nouis quasi furijs excitarunt. Narrant scripta de martyribus Gallicis, Ethnicos instigasse Christianorum seruos, & tormentis adegisse, vt de Christianis talia diuulgarent, qualia ab hominibus fieri posse, nefas sit credere. Hinc factum est vt apud Lugdunum & Viennam, Christianis interdictum fuerit, ne balneas ingrederentur, ne prodirent in publicum, ne publico priuatóue loco conspicerentur, vt lib.5. tradit Eusebius. Hæc etiam causa fuit, vt illi quoque, qui moderatius hactenus cum Christianis egerant, licentius nunc & crudelius multò in eos sæuirent. Et vt Gallorum epistola testatur, quæ extat apud Euseb. lib.5. cap.1. nihil tam atrocis supplicij & cruciatus, ab immanissimis tyrannis excogitari potuit, quo nõ Christiani dignissimi iudicati sint. Tantum verò abest, vt in Asia

Persecutio Ecclesiæ sub Nerone.

Domitiano.

Traiano.

Adriano.

Antonio Pio.

Antonio Vero.

quiquam remiserint persecutiones, vt etiam maximas in ea fuisse Eusebius significet lib.5. cap.15. Seuerus Imp. grauissimam persecutionem in Christianos mouit, in qua non in corpora solum sæuitum est, sed etiam in facultates eorum qui fidem confessi ad supplitium ducti sunt. Similem fortunam experti sunt sub Decio, & alijs Imperatoribus.

Seuero.

Decio, &c.

Cui ergo verisimile videri potest, Christianis, tanta indignitate tractatis, & communi totius orbis ferè Ethnicorum odio contemptis, in tantis persecutionum procellis, licuisse templa condere, & ædificare, cùm ne prodire quidem plerunque auderent, vt Euseb. indicat lib.6. cap.31. & benignè agi secum tùm crederent, cùm intermißis persecutionibus in vrbibus & alibi per prouincias tolerarentur. Multoq; minus illis credendum est, qui primis illis Ecclesiæ Rom. episcopis, templorum extructiones, agrorum poßeßiones, & nescio quæ alia munera, per vrbem veluti suam, Christianis distributa affingunt, cùm propè incredibili sæuitia non solum vulgus, sed etiam ipsi Episcopi latebras & specus inhabitare compulsi sint, sicut etiam rectißimè monet doctißimus vir, omnisq; antiquitatis & historiarum peritißimus D. Vadianus, in Epitome trium terræ partium, in Ionia.

Adrianus Imp. in Christi honorem templa condidit.

Referunt quidem authores Adrianum Imp. Christum inter Deos recipere voluisse, ob eamq; causam & templa sine simulachris, in omnibus ciuitatibus, in honorem Christi, extrui iußisse: quæ iccirco quòd simulachra non haberent, Adriani templa, vsq; ad Constantinum, dicta fuerint. Auentinus lib.2. Annal. Verùm Imperatorem ea Christianis tradidisse, aut Christianos illa frequentasse non indicat. Hoc addunt, Adrianum à proposito deterritũ fuisse per sacrificulos & philosophos, qui in fatis esse dicerent, si hoc faceret, Deorum religionem, cum Romani imperij maiestate interituram, & omnes Christianos futuros, foreq; vt cætera templa omnia deserantur. Quo sine dubio factum est, vt deinceps sub hoc Imperatore non mitius quàm sub reliquis, cum Christianis actum fuerit.

Templa à Christianis quando primò condita.

Dißimulare tamen aut negare nec volo, nec debeo in sæuißimis istis persequutionum procellis post ducentißimum à Christo nato annum tranquillitatem aliquam & serenitatem exortam fuisse subinde, & Deum halcyonia quædam Christianis conceßisse, eoq; factum vt indies res eorum se melius habere cœperint, & maior lux subinde affulserit ipsis sub Alexandro Seuero, Gordiano, Philippo, & præsertim Gallieno, qui seu patris Valeriani fortuna territus, seu moderatione, seu quacunque tandem causa, pacem Ecclesijs omnibus vbiq; reddidit. Mediocriter etiam se Christiani habuerunt sub Fl. Claudio, Aureliano, M. Aurelio Probo. Istorum enim omnium Imperatorum gubernatio, nihil videtur perturbationis aut persecutionis Christianis attulisse, sed tranquilla & quieta cum illis omnia fuisse: nec prius turbata esse, quàm annum imperij sui decimum nonum Diocletianus attigisset. Quo toto tempore in eminentia, felicitate & commoditate summa, res Christianorum fuerunt: quod testatur Eusebius lib.8. cap.1. suæ historiæ. Vide locum.

Eodem igitur tempore Christiani templa & orationum domus maiora magnificentioraq; quàm hactenus illis licuerat, condere primùm cœperunt, testante id Eusebio lib.8. cap.1. vbi ait: Quis numerosas illas aggregationes, & multitudines cœtuum per singulas ciuitates, insignesq; concursus ad oratoria describet? quorum gratia priscis ædificijs non contenti, in singulis ciuitatibus spaciosas & amplas ex ipsis fundamentis construxerunt Ecclesias. Hæc autem progressu temporis proficientia, & quotidie in magnitudinem & amplitudinem crescentia, nulla potuit inuidia prohibere, neque malus aliquis dæmon fascinare, nec homo quispiam insidijs impedire, quandiu diuina ac cœlestis dextera populum suum, adhuc dignum existentem, inuisebat & custodiebat. Hæc Eusebius. Eadem refert lib.7. cap.2. Nicephorus.

Templa Christianorum destruuntur.

Diocletiano autem persecutionem aduersus Christianos mouente, promulgantur ab ipso edicta violentißima de euertendis funditus, ac solo æquandis his ipsis Christianorum templis, per vniuersum Romani imperij orbem. Nec defuit edictis strenua executio per præfectos. Templa enim vndique ipso die paschæ diruta, euersa & à culmine ad pauimentum vsque destructa deiectaq; sunt, vt testatur Eusebius lib.8. cap.2. Eoq; tempore exprobrarunt Christianis gentiles, quòd templa non haberent, vt ex Origine constat contra Celsum lib.4. & Arnobio

nobio lib.2. Nec mitior fuit erga Christianos Galerius Maximinus Constantij Chlori in imperio collega. Morbo autem fœtido & desperato subito correptus, de quo Euseb.lib.8. cap.16. ad se rediens conuocauit omnes quos secum habuit, mandans illis, vt persequi Christianos cessarent, legesq; & edicta imperialia de restaurandis eorum templis affigerent & publicarent. Extat edictum Maximini Imp. pro Christianis apud Euseb.lib.9.cap.10. Niceph.lib.7.c.3. Quo factum est, vt diuinum quoddam gaudium cunctos afflaret, videntes ea loca quæ paulò ante tyrannorum fuerant impietate destructa, velut è longa & mortifera calamitate exsuscitari, ac templa rursus ex fundamentis ad immensam celsitudinē erigi, multoq; maiorem splendorem recipere, quàm habuerant antequam destruerentur. Hæc Esebius lib.10.cap.2. *Templa Christianorum reparantur.*

Constantino autem Magno ad imperium promoto, tum demùm cœperūt vbiuis locorum vel gentilium templa in Christianorum vsum conuertere, vel noua ex fundamentis magnificentissimè splendidissimeq; extruere & ædificare, idq; iussu & mandato Cōstantini Imperatoris, qui in hac re nullis etiam pecunijs, nec ipsis imperialibus thesauris parci voluit. Decretum autem quod recitat Eusebius lib.2. de vita Constantini ita habet: Victor Constantinus, Max. Aug. Eusebio. Quàm ad hoc vsq; temporis impia illa sententia, tyrannideq; ministros Seruatoris persequente, cunctarum sint Ecclesiarum ædificia vel propter incuriam labefactata, vel metu imminentis iniquitatis vendibilia ac vilia reddita, cognoui: & accuratè persuasus sum, frater dilectissimè Iam verò libertate reddita, ac dracone illo à Reipub. gubernatione maximi Dei prouidentia, nostroq; ministerio expulso, cunctis arbitror manifestam esse factam diuinam potentiam, eosq;, qui vel metu vel incredulitate in peccata quædam inciderunt, ac verum bonum iam cognouerunt, ad veram & rectam vitæ constitutionem accessuros. Quotquot igitur Ecclesijs vel ipse præes, vel alios suis quoq; locis Episcopos, presbyteros vel diaconos præesse nosti, admone vt diligentes sint circa Ecclesiarum structuras: ac vel existentes restaurent, aut ampliores reddant: vel vbi necessitas exigit, nouas ædificent. Petes verò & ipse, & alij per te à præsidibus magistratibusq; prouincialibus ea quæ necessaria sunt. His enim scriptum est, vt omni promptitudine quæ à sanctitate tua debentur, administrent. In eandem quoque sententiam Sozomenus lib.1.cap.8. ex constitutione, inquit, Constantini Ecclesiæ ædes, si quæ collapsæ aut destructæ fuissent, restaurabantur: ac si quæ minus capaces & angustiores essent, amplificabantur. Vbi verò nullæ prorsus erant, ex ipsis fundamentis splendidè extruebantur. Ad quas res Imperator ex imperialibus thesauris pecunias suppeditabat. Eadem commemorat Nicephorus lib.8.cap.27. Sozom.lib.1.cap.9. Tripart.hist. Hanc ob causam Otto Phrisingensis lib.4.cap.3. dicit, sub Constantino Magno prima edicta data, vt ecclesiæ ædificarentur: tunc primò quoque catholicis hominibus permissum, vt ecclesiæ eorum prædijs ditarentur. *Constantinus Imp. iubet Christianos templa condere.* *Decretum Constantini de restaurandis & ædificandis templis.*

Neque verò solùm hoc alijs mandauit ac præcepit Constantinus, sed etiam summam operam templis ædificandis condendisq; ipsemet nauauit Imperator. eaq; sanè in re egregium se architectum præstitit. Namq;, vt Socrates indicat lib.2. Tripart.historiæ cap.18. celebrata festiuitate publica vicennalium suorum, mox ad erigendas Ecclesias festinus accessit. Hocq; faciebat cùm per singulas ciuitates, tùm verò maximè in ipsa vrbe Constantinopoli, in qua duas magnificentissimas ædificauit Ecclesias, quarum vnam nominat Irenen, alteram verò Apostolicam. Præterea in palatio Imperatorio Ædem construxit, in qua, si domi per negotia esse licebat, de religione & cultu diuino non solùm aulici, sed milites quoq; edocerentur. Eusebius lib.3. de vita Constantini. In bellicis quoque expeditionibus Tabernaculum maximum, ad templi formam paratum, secum circumuexit, in quo publicos conuentus coëgit. Sozomenus lib.1.cap.8. Idem Imperator Hierosolymis in loco Caluariæ, vbi sepulchrum Christi fuerat, magnificum illud templum SALVATORIS regijs impensis ædificauit, vt Athanasius indicat Apologia 2. & Eusebius lib.3. de vita Constantini. Verum ergo non est, quod Socrates lib.1.cap.17. historiæ Ecclesiast. scribit, Helenam Imperatoris matrem preciosum templum in loco Sepulchri Christi extruxisse: quamuis ipsemet fateatur, se hæc & alia, quæ ibi narrat, ex relatione aliorū scribere. Extruxit ibidem & aliud templum Theophaniæ dictum, aliud *Constantinus ipse ædificat templa.* *Error Socratis*

item Assumptionis Christi in cælos. Euseb.lib.3. de vita Constantini. Quod si Damaso & Platinæ credere voluerimus, Romæ quoque Constantinus templum condidit in hortis Equitij, non longè à thermis Domitianis, quod titulum Equitij vsque ad Damasi tempora habuit. Basilicam item Constantinianam (quam Lateranensem vocant) ædificauit, & vt in ficta Constantini Donatione legitur, in ædificando duodecim terræ cophinos proprijs humeris extulit, æquales numero duodecim Apostolis: aliam item in atrio Sessoriano, sub titulo S. Crucis in Hierusalem, eò quòd ibi partem aliquam S. Crucis ab Helena inuentæ reposuit. Ita quidem Platina: Illud verò ridiculum: hoc autem manifestè falsum est: nam nec S. Crucem inuenit Helena, vt suo loco probabitur, nec Constantinus partem S. Crucis in hoc templo Romæ reposuit, si maximè inuenisset Helena, id quod ex Socrate apparet, qui cùm lib.1. cap.17. suæ historiæ Ecclesiast. inuentionem Crucis descripsisset, tandem hæc subiungit: Crucis portionem (ait) vnam theca argentea inclusam, ad memoriam illic (Hierosolymis) visere volentibus

Error Platinæ.

» *reliquit: alteram autem Imperatori misit, quam ille acceptam, credens eam ciuitatem fore*
» *saluam, vbi portio Crucis asseruaretur, in sua ipsius statua condidit, quæ Constantinopoli (non*
» *Romæ) in foro, quod Constantini dicitur, in purpurea ac magna columna consistit. Eiusdem farinæ est, quod Platina refert, eundem Imperatorem S. Petro basilicam in Vaticano ædificasse, haud longè à templo Apollinis, ibidemq; eiusdem Apostoli corpus constructa ipsi cum reuerentia ex electro theca, vt in Constantini Donatione ficta legitur, splendidè ac mirificè collocasse: duas item alias Basilicas, vnã D. Pauli, alteram S. Laurentij, hanc extra muros, illam in vrbe extruxisse: eiusdemq; iussu templum S. Agnetis ædificatum esse, rogatu Constantiæ eius filiæ: aliam denique via Lauicana inter duas lauros beatis martyribus Marcellino presbytero & Petro exorcistæ basilicam condidisse: nam vt mox indicabitur, pijssimus Imperator cuncta templa in honorem Dei & Seruatoris nostri ædificauit, Sanctis nulla dedicauit: veteres etiam in terra, & non in metallis aut gemmis condiderunt corpora Sanctorum: quod Constantinus quoque fecit, Nicephoro teste. Mater quoque Constantini duo templa construxit, alterum in Bethlehem, in memoriam partus Virginis Mariæ: alterum in memoriam Ascensionis Christi Domini, referente Eusebio lib.3. de vita Constantini.*

Refert etiam Epiphanius lib.1. tom.2. contra hæreses, Iosephum, non Antiquitatum Iudaicarum authorẽ illum, sed quendam alium à Tiberiade, à Constantino M. non solùm Comitum dignitatem assequutum, sed etiam potestatem nactum fuisse ædificandi Christo plurima templa in ciuitatibus ac vicis Iudæorum, vbi nulli vnquam licuerit hactenus ecclesias extruere, quòd neque Græcus, neque Samarita, neque Christianus inter ipsos fuisset: & exorsum quidem in Tiberiade, Adriani quoddam templum maximum quidem, verùm imperfectum relictũ, absoluisse, deinde verò in Diocæsarea, quæ & Sephurim appellatur, in Nazareth, Capernaum alijsq; plurimis ciuitatibus strenue hoc suum propositum exequutum fuisse.

Initium & progressus templorum.

Atque hoc fuit apud Christianos initium, hæcq; origo magnificorum templorum, Oratoriorum, Basilicarum, & quocunque tandem nomine appellare libeat.

Romæ templa extruuntur.

Ab hoc enim principio Pontifices maximi Romæ quoque, haud irreligiosiores Constantino videri volentes, Templa vel Ethnicorum in Christianorum vsum conuerterunt, vel noua ex ipsis fundamentis extruxerunt, vel vetustate aut alia calamitate collapsa instaurarunt, vel denique deformia & angusta splendidiora ac latiora reddiderunt. Cui quidem rei ita omnes studuerunt, vt rarissimè vnum saltem ex omnibus Episcopis Rom. à Syluestro 1. inuenias, qui non duo, tria vel plura etiam templa Romæ ædificarit, si ijs quæ Platina alijq; referunt fidem aliquam habere voluerimus: Vt mirum non esset si Romæ nullæ priuatæ ædes, sed tantummodo Templa conspicerentur. Adeoq; se Pontifices Rom. magis architectos ac ædiles Curules, quàm fidos pastores & Doctores præstiterunt: cùm tamen hac de re nullum exemplum, multoq; minus præceptum aliquod vel Christi vel Apostolorum extet, quorum illi Vicarij & successores haberi voluerunt. Imò eam authoritatem sibi solis arrogare ausi sunt, vt nemini absque præceptione seu nutu Papæ & Apostolicæ sedis basilicam vel ecclesiam construere licuerit, ex decreto Nicolai Papæ, ad clerũ & plebem Viennensem circa annos 855. post natum Christum: vt habetur de Consecr. dist.1. c. Ecclesia.

Secuti sunt hos etiam aliorum locorum Episcopi, quemadmodum ex historijs luculentissimè probari posset. Illud verò in primis memorabile est, quòd Patricius secundus in Hybernia Episcopus 365. Ecclesias ædificasse ac fundasse dicitur, si verum est quod Henricus de Erdfordia refert, eius alioqui non meminit Balæus de Scriptoribus Britanniæ Cent.1. cap. 44. in vita Patricij.

Alij quoq; Episcopi templa ædificant. Patricius quot templa ædificarit.

Constantinum etiam Magnum imitati sunt sequentes ipsum Imperatores & principes, inter quos non postremus est Iustinianus Imp. de quo Zonaras tom.3. scribit, quòd adeò præpostero extruendi templa zelo ac studio flagrarit, vt & stipendia liberalium artium Magistris iam olim constituta, in omnibus vrbibus sustulerit, quo haberet quos pro libidine sua in non necessarias templorum ædificationes sumptus & pecunias profunderet. Hac autem immodica & peruersa religione ac liberalitate illud effecisse dicitur, vt literarum scholis vacantibus, barbariæ simul & rusticitati plurimis in locis occasionem dederit. In vnica vrbe Constantinopoli certè iam antea templis plurimis ijsdemq; splendidißimis ornata, nobilißimum & incomparabile Sophiæ templum extruxit, & pretiosißimis lapillis, speciosißimis columnis, alijsq; κειμηλίοις ita ornauit, vt primas in toto orbe Christiano tum habuisse putetur. Extat eius descriptio apud Euagrium lib.4. cap.31. Nicephorus lib.16. cap.20. ex Procopio, & Sigebertus: Extruxit idem Imperator plurima alia delubra, ad curam videlicet tam virorum quàm mulierum, tam paruulorum quàm senum, & eorum qui varijs morbis grauabantur. Euagrius lib.4. ca.30. Cumq; in tumultu Constantinopolitano incendium multas sacras ædes absumpsisset, & Ecclesiam magnã, quam ibi Constantinus extrui fecerat, Iustinianus aliam maiorem & elegantiorem fecit. In eius vestibulo columnam ingentem cum equestri statua sibi collocauit, in loco vbi prius Theodosij M. statua argentea fuerat. Cuspinianus. Idem multi alij Iustiniani tempore fecerunt, quorũ studium & operas circa extructiones templorum hoc loco commemorare, nimis longum foret: rerum tantum summas annotasse sufficiat.

Imperatores post Constantinum, imprimisq; Iustinianus templa ædificant quoque.

Authores autem primi templorum per Gallias, Germaniam & alias Occidentis prouincias fuerunt Reges Francorum, Clodoueus, qui inter illos primus fuit Christianus: item Chlotarius & Childebertus: circiter annos Domini 542. deinde Dagobertus circa annum 650. in primisq; Carolus, cognomento Magnus, qui hoc potißimum nomine cõmendatur, quòd per omnes imperij sui fines splendidißima, magnificentißimaq; templa extrui curarit: referuntq; de ipso quòd tot monasteria & templa extruxerit, quot Latinorum elementa sint, & cuilibet elementi vocem indiderit, ex quibus præcipuum longeq; excellentißimum est Templum Deiparæ virginis Romana æmulatione, adhuc toti Europæ venerabile ad Aquas Graneas, ex aduerso Palatinæ domus, cui & porticus & procerum ædes ita circumiectæ, atque extructæ sunt, vt vndique pateat ex prætorio prospectanti. Columnæ marmoreæ Roma, Rauennaq; deuectæ eò sunt. Auentinus lib.4. Annal. Cumq; castrum Vuitekindi, non procul ab Osnaburga, hoste fugato, suo firmasset præsidio, ecclesiam ibi ædificauit in Saxonia primam: Episcopatus quoque fundauit Mindensem, Bremensem, Halberstadensem, qui post ea Padelbornam translatus est, Vuerdensem, Martisburgensem & Zycensem. Cranzius in Metrop. lib.1. cap.2. & 3. Erdfordiens. cap.68. Chronicon Saxoniæ. Volunt etiam Basileæ & Vuormatiæ Episcopatus ab eo constitutos circa annum 803. Bonfinius insuper lib.7. Decad. 1. de Theodorico Ostgothorum in Italia rege, memorat, quòd ante hunc Carolum plurima nobilißima templa paßim extruxerit. Et Luitprandus Longobardorum Rex Papiæ templa plurima ædificauit. Bergomens. lib.10. Idem sacras ædes, vbicunque in toto suo regno vetustate collapsas comperit, pontificibus & Abbatibus, ad quorum curam pertinebant, vt restaurarentur imperauit, adhibens curam per legatos, vt imperata perficerent. Eginhardus in vita Caroli, & Vrspergen. in Chronico. Primusq; regum omnium intra palatium suum Oratorium construxit: vbi & sacerdotes & clericos multos instituit, qui die noctuq; diuina exoluerent officia, Bergomensis lib.10.

Templa per Gallias, Germaniam, &c. qui primo ædificarint.

Neq; tantùm intra, sed etiam extra vrbes in cacuminibus montium, imis vallibus, litoribus maris & fluminum, alijsq; solitarijs & syluestribus locis templa ædificarunt post annos Christi 400.

Templa etiam extra vrbes in locis solitarijs ædificata.

Qua in re, sicut in alijs multis, imitati sunt gentiles, qui fana suorum Deorum varijs in locis disposuerunt etiam. Sic enim templum Veneris in vertice montis Libani, in fruticeto positum fuisse, Eusebius testatur lib.3. de vita Constantini.

Et ex Hetruscorũ disciplina veteres, vt puto, moniti, nõ Dijs omnibus, omni loco templa ponenda censuere. Nam qui pacis, qui pudicitiæ, qui bonis artibus præessent Dij, eos intra mœnia collocandos putauere: qui verò voluptatibus, rixis, incendijs, vt Venus, Mars, Vulcanus, eos excludere ex vrbibus solebant: tametsi hoc non ita ratum fuisse semper, ex historijs videmus. Vestam autem, Iouem & Mineruam, quos Deos tutores vrbium ait Plato, in ipsarum medio, & arcium locabant. Victruuius: Ædibus, inquit, sacris, quorum Deorum maximè in tutela videtur ciuitas esse, vt Ioui, Iunoni & Mineruæ, in excelsissimo loco, vnde mœnium maxima pars conspiciatur, areæ distribuantur. Neptunum ad maris littus statuebant, Ianum in excelsis montibus, quanquam & in foro. Æsculapium Romani in insula Tiberina reposuerunt, quòd ægroti maximè aqua indigeant. Alibi tamen extra vrbes templa habuere, quòd ibi aër esset salubrior, vt Plutarchus ait, & Gyraldus refert de Dijs Gentium Syntagmate 17. Idem eodem loco, Extra murum (ait) Veneris, Vulcani & Martis fana ideò collocata fuere apud Gentes, vti non insuescat in vrbe adolescentibus, seu matribus familiarum Venerea libido, Vulcaniq́; vi è mœnibus religionibus & sacrificijs euocata, à timore incendiorum ædificia videantur liberari. Martis verò diuinitas cùm esset extra mœnia dedicata, non erat inter ciues armigera dissensio: sed ab hostibus ea defensa, à belli periculo conseruabat. Eadem ratione & Bellonæ ædes extra vrbem fuit, vbi Senatus dabatur fortibus ducibus, & qui strenuam operam nauassent. Cereri item extra vrbem, loco quo non semper homines, nisi per sacrificium necesse haberent adire, cum religione castè sanctisq́; moribus is locus tueri deberet.

Hac ratione inquam, apud Christianos quoque cœperunt paulatim superstitiosæ templorum, in locis nõ necessarijs, vbi scilicet non habitauit frequentia hominum, extructiones, subinde religione ad deteriora vergente.

Ex priuatis ædibus templa & monasteria facta.

Consuetudo quoque increbuit post annos Domini 500. Vt multi priuati homines ex suis domibus templa vel ecclesias post mortem voluerint extrui. Gregorius M. affirmat hoc de quodam Romano lib.8. epist.3. adeò inualuit superstitio. Ipse quoque Gregorius paternam domum in Cliuo Scauri positam non longè à Circo maximo, in monasterium redegit. Platina.

Factum hoc etiam ab ipsis ad Ethnicorũ imitationem. Timoleon enim ille Corinthius, qui Dionysij regnum euertit in Sicilia, paternam quoque domum in templi vsum conuertit. Sabel.lib.4.cap.2. In Metaponto Pythagoræ tanta fuit admiratio, vt ex domo eius templum fecerint. Iustinus ex Trogi lib.20. Domitianus quoque Suetonio auctore, domum in qua natus fuit, in templum Flauiæ gentis conuertit.

Templa etiam post Caroli M. tempora certatim ædificata magnificentiora quàm antea

Etsi igitur circa Magni Caroli tempora innumerabilia Templa per vniuersum orbem Christianum essent ædificata, cunctis mortalibus, non solum supremæ, sed etiam infimæ sortis, eam rem certatim adiuuantibus: non tamen illis contenti fuerunt, sed passim plura eaq́; magnificentiora subinde, siue necessitate coacti, quod numerus Christianorum cresceret, siue superstitione, quod magis crediderim, excitati, extruxerunt: qua quidem in re interdum nullis quantumuis immodicis sumptibus ac laboribus pepercerunt. Vtq́; hoc præposterum, seu potius insanum hominum studium magis conspicuum fiat, ex plurimis quæ adduci possent, aliquot saltem exempla hîc referam.

Templum Argentinense.

Templum Argentinenses magnificentissimum ædificare cœperunt anno salutis 1015. Turrim autem Campanariam magnificentia & arte in Europa facilè principem anno 1277. architecto Ebroino (aliâs Eruinio) cui successit anno Domini Ioannes Hilzius Coloniensis, qui eius turris educendæ prouinciam suscepit: qui tamen in medio opere mortuus fuit: Tandem Suueus quidam materiam iam paratam composuit, sic vt etiamnum sit imperfecta licet, tamen 574. pedes altitudine excedat. Stumpfius in Chron.

Bergomense.

Bergomi templum Misericordiæ in honorẽ beatiss. virginis Mariæ, in media ferè vrbe, iuxta

iuxta cathedralem basilicam incredibili propè tùm impensa tùm artis elegantia ex lapidibus quadratis & sectis ciues eius loci ædificarunt circa annos Christi 1140. Bergomen. lib. 2.

Templum D. Marci Venetijs non tam magnitudine & vastitate sua, quàm ornatu incomparabile in primisq́ augustũ, extruitur authore Sebast. Ziano Duce, qui Alexandrum 3. contra Fridericum Imp. protexit, architecto Constantinopolitano. Id si primum ingrediaris, crucis figuram præferre videtur, cuius anguli in altissimas consurgunt testudines. Quarum fastigia, vt reliqua templi facies, plumbeis tegulis operta, ad centum viginti stadia ex alto ad vrbem nauigantibus inter eminentissima vrbis ædificia occurrunt. Superbissimi ad id fornices, mira inter se arte coëuntes, totam molem fulciunt. Quiquid operis est, à media templi parte purissimo fulget auro, mussiuo opere mirificè variatum. In ipso testudinum connexu Græcanici operis vetustissimæ imagines, mæsta quadam venerabiliq́ præsentia, horrorem cum religione mixtum spectantium animis inferunt. Marmoreæ vndique tabulæ, ad pauimentum vsque ipsum, varij marmoris occurrunt; tanto artificio sibi ad inuicem compositæ, vt eædem inter se similes videri possint. Sedilia circum ædem marmorea. Pauimentum vermiculato opere, marmoreis frustis distinctum. Columnæ complures parij lapidis, vel Tapsici aut Numidici, cum duplici suggestu marmoreo. Cautum publico decreto fuerat, vt quiquid egregij operis Veneti ipsi nauigantes quocunque terrarum ambirent, idipsum Venetias deferrent. Vestibuli aurei fornices 300. & amplius fulciuntur columnis, magnitudine & colorum varietate conspicuis: intercolumnia, & quiquid in area ipsa operis est, cum ipso pauimento marmoreis tabulis pro tectorio retinet. Vestibuli partem superiorem equi 4. ænei, diuerso statu varioq́ exornant. Templi supercilium senis sese pinnaculis explicat: quorum singula in tabernaculi speciem surrecta, singulas habent ex candido lapide statuas, nudi genij: aliaque splendidissimi aspectus simulachra, suo quæque statu operibus inserta, miro quodam modo, ipsam pinnarum exornant intercapedinem. Egnatius libro sexto capite quinto. Quam ob causam non immeritò templum hoc authores quidam AVREAM AEDEM *vocant.* D. Marci Venetijs.

Præter hoc templum Venetijs 62. diuorum spectantur templa insignia: Virginum Vestalium 27. monachorumque totidem Cœnobia præclara in primis ibidem extant. Egnatius libro 1. cap. 1.

Refert etiam Tritthemius in Chron. Hirsaugien. Conradum archiepiscopum Colonien. anno 1248. insigne illud templum Colonien. maius construere cœpisse: etsi verò opus illud quotidie laboribus artificum incrementa sumpserit, fueritque per annos 254. sine intermissione continuatum, tamen sua adhuc ætate nondum fuisse absolutum, propter ingentem sui magnitudinem & excellentiam. Coloniense.

Florentini quoque maximum & incomparabile templum quadrato sculptoque marmore eximiè magnificeque infinitis sumptibus ædificare cœperunt anno Christi 1294. secundum Palmerium. Florentinum.

Vlmenses etiam incomparabilem & magnificentissimam D. Virginis Mariæ Basilicam, vnà cum adiuncta memorabili & insigni turre, construxerunt, & in spatio 111. annorum erexerunt, texerunt ac in vniuersum absoluerunt, (cuius prima fundamenta anno 1377. iacta fuerant) arisque insuper vna & quinquaginta elegantissimè decorarunt. Aiuntq́ vrbis ipsi etiam Senatores, nouies centena Aureorum nummûm millia collocata esse in exædificationem & ornatum Parochialis huius Ecclesiæ, qua ferè nulla est spaciosior, nulla augustior in Germania vniuersa, imò neque vllum aliud sumptuosius ædificium, excepta sola turri & basilica Argentinensi. Bruschius de Monast. Germ. fol. 129. Vlmense.

Stephanus quoque Vngariæ Rex in Alba regali basilicam D. Virgini sumptuosissimam ædificauit, in qua reges inaugurantur & reconduntur: Magnificentiam eius describit Bonfinius lib. 1. Deca. 2. & Carolus 4. Imp. Pragense templum D. Vuenceslai magnifico atq́ mirando opere extruxit, Cuspianus.

Factum hoc à Christianis praua quadam æmulatione Ethnicorum, qui non minus insana

studio, condendi magnificentißima sumptuosißimaq; templa Dijs suis, laborarunt, quippe quæ non modò non iustæ, sed infinitæ ac immensæ latitudinis, longitudinis & altitudinis fuerunt, neq; etiam ex vulgaribus lapidibus, cæmentis & lignis, sed ex marmoribus quoque & alijs pretiosis lapidibus extruxerunt: eorumq; laquearia exornarunt auro & gemmis, ita vt sydereos euomerent variata distinctione fulgores. sicut Arnobius refert lib. 6. contra Gentes. Sic Babylonij templum ædificarunt duorum vndecunque stadiorum amplitudine, figura quadrata. In huius templi medio turrim extruxerunt solidam, craßitudine simul & altitudine stadij: cui aliam rursus superimposuerunt turrim, & huic subinde aliam, ad octauam vsque, sic vt extremitas eius vix oculis notari potuerit: Herod. lib. 1.

Templum Babylonicum.

Ac Ægyptijs moris fuit templa construere, elaborato marmore antiquis manibus artificum surgentia, auro splendida, picturis mollioribus egregiè perornata, summa colorum varietate distincta, omniq; cultu nitidißima. Cœlius lib. 16. cap. 5.

Templa Aegyptiorum.

Iones in primis templa ædificarunt plurima, & qualia non facilè alibi reperire licuit. Maximeq; Ephesiæ Dianæ templum annis 220. à tota Asia extructum, magnificentiæ vera admiratio ibi extitit, vt quod omnia hominum opera magnitudine & splendore superarit. Pausanias in Messenicis. In solo palustri id fecerunt, ne terræ motus sentiret, aut hiatus timeret. Rursus ne in lubrico atque instabili fundamenta tantæ molis locarentur, calcatis ea substrauêre carbonibus, deinde velleribus lanæ. Vniuerso templo longitudo fuit 425. pedum latitudo 220. Columnæ 127. à singulis regibus factæ, 60. pedum altitudine ex quibus 36 cælatæ. Tectum eius è cedrinis trabibus factum, valuæq; ex cupresso. Vide plura apud Plinium lib 36. cap. 14. Quidam Democritus, vt refert Diogenes, integrum librum, de magnificentia huius templi composuit.

Templũ Ephesiæ Dianæ.

Magnesiæ Dianæ Leucophryenæ templum fuit, quod magnitudine omnia Asiæ fana excellebat, præter Ephesium & Didymenum, ea tamen ipsa artificio & structuræ concinnitate longè præstabat, teste Strabone lib. 14.

Templum Dianæ Magnesiæ.

Tegeæ in Arcadia Mineruæ Aleæ templum extruxerunt, quod cùm loci spacio, tùm ornatu, reliqua omnia Peloponnesi templa superauit. Pausanias in Arcadicis. Huic proximè accessit ob lapidum pulchritudinem & ædificij concinnitatem Apollinis Auxiliaris ædes in Crotylio Arcadiæ monte ædificata: eodem teste.

Mineruæ Aleæ

Milesij, Dindymæi Apollinis templum à Xerxe deuastatum, vberioribus impensis restaurarunt, ita vt ob magnitudinem fastigio extruendo nullæ contignationes sufficerent, vt refert Alex. ab Alex lib. 6. cap. 2.

Apollinis.

In Iouis Capitolini ædis fundamenta impendit Tarquinius Superbus Rom. rex quadraginta millia pondò argenti. At eius, quod Domitianus extruxit, vel maximæ vnius priuati Romani reputatæ opes non suppeditarint in deaurationem, in quam plus duodecim millia talentûm exhausta, vt Plutarchus in vita Publicolæ indicat.

Iouis Capitolini.

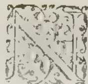
Denique, Leo Afer, vbi agit de Templorum Mahumetanorum substructionibus, testatur, in vrbe Africæ FESSA templa 700. contineri, quorum maximum milliarij vnius ambitum, & portas 31. habeat, vt refert Io. Bodinus Methodi histor. cap. 5.

Fessæ in Africa templa 700.

Quis ergò negauerit insanum hoc Christianorum studium extruendi sumptuosißima, magnificentißima & immensi laboris Templa Gentilismum & Mahometismum resipere?

De studio ædificandi magnificentissima & sumptuosissima templa, sanctorum patrum iudicium.

Iudicium S. Patrũ de templis inexhaustis opibus ædificatis.

NOn iniuria igitur displicuit præposterum hoc studium extruendi magnifica & sumptuosa templa plurimis, ijsque præstantißimis sanctißimisque viris apud veteres. Tertullianus initio statim libri contra Valentinianos, ædificandorum Templorum modum formamque penè depingens, inquit, Nostræ columbæ domus, Simplex,

etiam

etiam in æditis semper & apertis ad lucem. Amat enim figuram Spiritus sancti: Amat Orientem Christi figuram. Quasi dicere vellet, Christianorum Templa simplicia esse debent, puta, sine omni luxu, & ambitioso aliquo ornatu, sic vt maiestatem præ se ferant magis, quàm venustatem vel luxuriam. Ita interpretatur hæc verba Tertulliani Ioan. Quintinus in explicatione can. 5. Gangren. Concilij. Idem Pater in lib. de Idololatria, templorum & ararum ædificationes, sicut & statuas earumq; ornatum, inter cultus idololatricos numerat. Et Origenes contra Celsum multis ostendit, templa ad verum Dei cultum, & ad veram Dei religionem nihil pertinere. D. quoque Hieronymus rerum alioqui externarum probator & admirator nimius, obliquè luxum illum perstringens, alia quædam vt meliora magis approbat. Hieronymus.
Ad Demetriadem enim, Alij ædificent ecclesias, inquit, vestiant parietes marmorum crustis, columnarum moles aduehant, earumq; deaurent capita, pretiosum ornatum non sentientia, ebore argentoq; valuas, & gemmis aurata distinguant altaria. Non reprehendo, non abnuo. Vnusquisque in suo sensu abundet: meliusque hoc est, facere, quàm repositis opibus incubare. Sed tibi aliud propositum est, Christum vestire in pauperibus, visitare in languentibus, pascere in esurientibus, suscipere in his qui tecto indigent, & maximè in domesticis fidei, &c. Ad quæ verba Erasmus hæc annotat: Videtur hîc, inquit, Hieronymus non perinde magnifacere pietatem istorum, qui pecunias suas erogant, extruendis & exornandis Ecclesijs. Nam & rem narrat odiosius: Cum enim addit, non sentiente ebore: significat ornatum esse superuacaneum. Et cùm adiecit denique: Non reprehendo, &c. cum stomacho loqui videtur, velut inuitus approbans, neque conferens id factum, cum his quæ pia sunt, sed cum his quæ scelerata: quidem laudare solet Digamiam præferens illam publicis prostibulis, non conferens cum melioribus. Verùm aut non loquitur hic simpliciter de ijs, qui extruunt ædes sacras, sed qui ad fastum extruunt magis, quàm ad pietatem: aut simpliciter verum est, præstare, opes in pauperes, hoc est, in viua Dei templa, quàm in non sentientes structuras effundere: etiamsi nunc multis secus videtur, præsertim magnatibus. Idem ad Nepotianum de vita clericorum multò liberalius in hæc verba insit, Multi ædificant parietes & columnas ecclesiæ substruunt, marmora nitent, auro splendent laquearia, gemmis altare distinguitur, & ministrorum Christi nulla electio est. Neque verò aliquis mihi opponat diues in Iudæa templum, "
mensam, lucernas, thuribula, patellas, scyphos, mortariola, & cætera ex auro fabrefacta. "
Tunc hæc probabantur à Domino, quando sacerdotes hostias immolabant & sanguis pecu- "
dum erat redemptio peccatorum: quanquam hæc omnia præcesserint in figura: scripta sunt "
autem propter nos in quos fines seculorum deuenerunt. Nunc verò cum paupertatem domus "
suæ pauper Dominus dedicarit, cogitemus crucem eius, & diuitias lutum putabimus. Quid miramur, quòd Christus vocat iniquum mammona? Quid suspicimus & amamus, quòd Petrus se non habere gloriosè testatur? Idem in 7. cap. Ieremiæ, præcepit, ait, & tunc populo Iudæorum, & hodie nobis qui videmur in eclesia constituti, ne fiduciam habeamus in ædificiorum splendore auratisq; laquearibus & vestitis parietibus marmorum crustis, & dicamus Templum Domini, Templum Domini, Templum Domini. Illud enim Templum Domini est, in quo habitat vera fides, sancta conuersatio, omniumq; virtutum chorus. Et Haggeum Prophetam enarrans, de ornatu templorum iusto ac vero ita scribit. Ego argentum quo domus Dei ornatur existimo eloquia scripturarum, de quibus dicitur, Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septies. Et aurum quod in occulto sanctorum sensu & in cordis versatur arcano, & splendet vero lumine Dei: quod & Apostolum de sanctis qui super fundamentum Christi ædificant sensisse perspicuum est, Argentum, aurum, lapides pretiosos. Vt in auro sensus occultus sit, in argento sermo decens, in lapide pretioso opera Deo placentia. His metallis illustrior fit ecclesia saluatoris, quàm quondam synagoga fuerat. His lapidibus viuis ædificatur ecclesia ac domus Christi & pax ei præbetur æterna. Similiter in Epitaphio Paulæ, idem Pater cùm multis commemorasset liberalitatem Paulæ & beneficentiam erga pauperes, ait tandem, Nolebat (Paula) in his lapidibus pecu-

niam effundere, qui cum terra & seculo transituri sunt: sed in viuis lapidibus, qui voluuntur super terram: & cætera quæ in hanc sententiam sequuntur. Rursum aliquanto inferius, Iactent alij, ait, pecunias, & in corbonam Dei æra congesta, funalibusq; aureis dona pendentia. Ad quæ verba Erasmus hæc annotat. Offendet fortaßis, inquit, nonnullos hic locus, quo D. Hieronymus videtur non satis tribuere his, qui sacras ædes suis sumptibus, vel ex-
„ *truunt vel exornant: cùm his temporibus plerique summam hanc esse pietatem existiment:*
„ *& sint nonnulli principes, qui tot bella, tot cædes, tot sacrilegia, tot totius vitæ facinora si-*
„ *mul atque flagitia, probè compensata putent, si sacram aliquam ædiculam, vel alienis sump-*
„ *tibus curarint extruendam, vt ne quid dicam de Episcopis. Et audias paßim, sacerdotes*
„ *tantum tribuentes donarijs templo dicatis, vt inexpiabile sacrilegium fore clamitent, si quis*
„ *hinc aliquid in pauperum subsidium fame pereuntium detrahere conetur: atque id si fiat, Chri-*
„ *stum ipsum, aut Virginem Mariam suis bonis spoliari vociferentur. Quasi verò Christus eiusmodi gaudeat ostentaculis, qui ipse pauperrimus, opes istas calcandas esse docuit: aut sanctißima Maria nugis eiusmodi gaudeat, cùm viua semper neglexerit. Aut quasi decorum sit ea ostentari in templis Christianorum, in quibus hæc docentur esse spernanda Christi discipulis. Non damnauit igitur Hieronymus elegantem templorum structuram, non reprehendit ornatum mundum sed in his negat esse culmen virtutis: & præfert eleemosynam, quæ in viua Dei templa, hoc est, in Christi pauperes erogatur. Hæc Erasmus.*

Lactantius. *Et Lactantius ait, Non templa Deo congestis, in altitudinem saxis struenda sunt, in suo cuique consecrandus est pectore, in quod se conferat cum adorat Deum. Vnde illud,*

Non habitat templis manuum molimine factis
Omnipotens, ædes aurea verus homo.

Chrysostomus. *Chrysostomus quoque in Euangelium Matthæi, Vis inquit, domum Dei, ædificare? da fidelibus pauperibus, vnde viuant, & ædificasti rationabilem domum Dei, &c. Et paulò antè: Non gaudent, inquit, Martyres, quando ex illis pecunijs honorantur, pro quibus plorant pauperes. Quibus grauißimè eos reprehendit, qui charitatem negligunt ob ædificiorum structuram.*

Ita quidem illi: Quid igitur, bone Deus, sanctißimi patres dixissent, si eam insaniam vidissent, qua posterioribus seculis, condendis sumptuosißimis ac magnificentißimis templis, mortales laborarunt?

Germani veteres quali templa habuerint. *Auentinus etiam de veteribus Germanis scribens, Maiores, inquit, nostri religiosißimi mortales, viua Dei simulachra & templa nos esse existimarunt, & pro vero habuerunt mentes nostras penetralia, pectora sacraria, corda aras esse spiritus cœlestis: illa non auro, pictura aut pecunia, rebus nimirum profanis, ac quibus vera sacra pollui solent: sed iustitia, modestia, benignitate & liberalitate in pauperes, pietateque excoluerunt. Certique in hac vita nequaquam se habitare, sed peregrinari duntaxat, non sumptuosas aut manificas ædes, nec sibi, nec superis construxerunt: perangustis delubris & domibus, quæ in uriam cœli arcerent, contentos fuisse, compertum habeo. Nihil pompæ datum est, pietatem magnificè coluerunt. Nihil voluptati oculorum indulsere, paupertatis amatores, non luxus aut diuitiarum admiratores, lib. 3. fol. 266.*

Vualfridus cōtra sumptuosa templa. *Valafridus Abbas, & multorum monachorum pater, vt eum Tritthemius vocat, floruit Ludouici Pij tempore circa 840. Domini annum: & cùm alia, tùm de Officiis ac ritibus Ecclesiasticis scripsit: in cuius libri cap. 14. de extructione templorum agens, dicit videndum esse, vt ex iustè partis extruantur, idq; moderatè: & multis inculcat longè satius esse pauperibus subuenire, quàm parietes templorum ornare. Citat quoque exemplum Gregorij, quem dicit, non in templorum extructione & exornatione, vt alios Papas laborasse, sed in doctrina & eleemosynis. Catalogus testium veritatis fol. 30.*

Petrus de Aliaco Cardinal. *Petrus quoque de Aliaco Cardinalis Cameracen. de multitudine Templorum conqueritur in libro de Reformatione Ecclesiæ, quem Concilio Constantiensi obtulit.*

Ethnicus

Ethnicus ille M.T.Cicero lib.1.Offic.præclarè admodum monet, Cauendum si ipse ædifices, ne extra modum sumptu & magnificentia prodeas. Quanto magis hoc cauendum in religione & cultu Dei, qui nullo externo splendore, sed fideli & pura mente delectatur. Addit ibidem Cicero: L.Luculli summam virtutem quis? at quàm multi villarum magnificentiam imitati sunt? Eadem ratione & nos possemus dicere: Extruuntur Deo & sanctis templa magnifica, & sumptu omnem fidem excedentia: quotusquisque autem est qui Deo eiusq; verbo obediat, quique Sanctorum doctrinam & egregias virtutes imitetur? Ciceronis locus cōtra sumptuosa ædificia.

Iustinianus Imp. alium præterea errorem sui temporis circa ædificationem templorum reprehendit ac damnat in Nouellis Constit. 67. quòd nimirum non amore Dei aut Sanctorum studio, sed magis ambitione, comparandi scilicet nominis gratia templa & sacella extruant; qui error progressu temporis magis magisq; inualuit.

Neque verò hæc dicuntur à me, quasi aut vsus templorum damnandus, qui longè optimus est, imò necessarius ad conciones, preces ac supplicationes publicas, ad ministeria sacramentorum: multò minus semel omnia templa solo æquanda: sed abusus & luxus templorum improbandus & oppugnandus est. Religio enim & necessitas paucis, & rebus in mundo minimè preciosis contenta est. Templa & eorum vsus non damnatur.

Christianos templis non alligatos esse debere.

His tamen illud adiungo, Christianos non ita superstitiosè templis alligatos esse debere, quin persecutione aut alio aliquo casu interueniente, interdum relictis illis publicis, in priuato aliquo loco conuenire eis liceat. In Veteri quidem Testamento religio & cultus Dei externus, in primisq; sacrificia tabernaculo, & postea templo Hierosolymitano ceu loco certo, ita erant alligata, vt extra templi illius septa immolare & sacrificare nefas esset, sicut est videre Leuit.17. & Deuter.12.cap. Quod adeò diligenter obseruarunt, vt etiam templo idololatria occupato & prophanato, non noua tamen sacrificijs quæsierint loca. Nec alia quoque de causa Iudaicus populus Babylonica captiuitate per annos 70. detentus, non sacrificasse legitur. Etsi enim Deus per Ezechielem Prophetam Iudæis iam iam abducendis in Babylonem polliceatur, licet nullum ibi lapideum templum habituri sint, in quo conuenire & sacrificare queant, se tamen affuturum illis, eorumq; preces exauditurum, si vel in priuatis ædibus, vel alibi aliquot ex ipsis congregentur: ita enim doctissimus Lauaterus verba illa interpretatur, Ero eis in sanctuarium paruum, Ezech.11. nulla tamen prorsus toto illo temporis spatio sacrificia obtulisse dicuntur.

Continebat hæc res mysterium seu typum Christi Domini, qui non nisi semel, & vno quidem loco, in monte nimirum Moria, vbi quondam Abraham filium suum Isaac immolare voluit, cuique templum fuit impositum, offerendus erat, ad expiationem peccatorum totius mundi. Relaxata igitur hæc est ceremonia aduentu Domini, ipseque locum cultus & religionis liberum fecit suis fidelibus in Nouo Testamento: quod futurum esse ipsemet quoque Samaritidi mulierculæ declarauit, quando ei dixit: Veniet hora & nunc est, quando veri adoratores, non in monte hoc, nec Hierosolymis, adorabunt patrem, sed spiritu & veritate. Nam & Pater tales quærit qui adorent ipsum. Spiritus est Deus, & eos qui adorant ipsum, spiritu & veritate oportet adorare. Item, vbicunque duo vel tres fuerint congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. In eandem quoque sententiam D.Paulus 1.Tim.2.ait, Volo viros orare in omni loco. Præterea cùm Christi communicatione simus templa Dei, quod Paulus non vno in loco testatur, maximè ad Corinthios priore, vbi dicit: Templum Dei estis vos, &c. sequitur, vt vbicunque simus, modò à Christo non præcidamur, orare possimus, hac plena fiducia, qua nos in templo Dei esse minimè dubitemus. Nec frustra etiam Deus templum Hierosolymitanum excindi funditus passus est, qui paulò antea velum templi disciderat. Hac ergo noui Testamenti prærogatiua & libertate non solum verbis, sed etiam ex-

emplo vti docuit Christus Dominus. Etenim cùm inter Iudæos Seruator concionaretur, quoties se occasio & commoditas obtulit, illos in templo & Synagogis ad eam rem destinatis docere maluit. Si defuit illa oportunitas, non dedignatus est pro re nata, ludum academiamque cœlestis suæ doctrinæ, modò in montibus & solitudinibus, modò in vicis publicis, aut priuatis ædibus aperire. Neque tum in templo Hierosolymitano, sed priuatis in ædibus, cùm Eucharistiæ Sacramentum instituit, diuersabatur. Nam ipsa loci opportunitas, in quo suam habebat collectam Ecclesiam, cui primum hæc sua mysteria committere statuerat, ad noui Sacramenti institutionem magis congruebat, quod veteri erat successurum, cui tum ipse finem imposuit. Præceptoris exemplum discipulos imitatos esse testatur passim tota Lucæ historia, quæ Acta Apostolorum inscribitur. Conuenerat enim Ecclesiola illa centum viginti hominum, quæ Spiritus sancti aduentum expectabat, non in templum Hierosolymitanum, id enim per tyrannidem pontificum, Sacerdotum, Scribarum & Pharisæorum, rabiemq; vulgi tum non licebat, sed in Cœnaculum priuatarum ædium, in quo sacros suos habebat conuentus, in quibus & Matthias Apostolus creatus est, & Iudæ substitutus: deinde qui Christo nomen dederant, solitos domatim frangere panes, eadem testatur historia. Præterea quoties eodem in libro legimus Apostolos, modò in templo, modo in publicis vicis atque vijs, modo in Synagogis, modò in priuatis ædibus, modò intus in vrbe, modò foris, suos habuisse hominum conuentus, & in ijs sacra peregisse? Hac libertate sub Ethnicis Imperatoribus vsos quoque legimus fideles ante Constantinum Magnum, qui in priuatis ædibus, cœmeterijs, nō rarò etiam in desertis, solitudinibus & similibus locis, ad religionis & cultus diuini exercitium conuenerunt. Sic Victor lib.1. refert, quòd fideles in Aphrica tempore persequutionis Vuandalicæ, tùm Ecclesijs tùm ministris orbati, vbicunque potuerint, res sacras tractarint. Et lib.3. idem indicat, propter Arianorum furores, nonnullos in priuatis ædibus conuenisse. Socrates lib.6. cap.18. & Sozomenus lib.8. cap.21. referunt, Orthodoxos Constantinopoli ob iniustam Chrysostomi damnationem, à publicis congressuum locis recessisse, & priuatim conuenisse: primùm quidem in quodam publico lauacro, quod Constantinianū vocatum fuit, ibiq; paschales ferias celebrarunt magna hominum frequentia. Inde verò pulsi extra vrbem, in quodam loco, vbi olim ludi publici exhiberi solebant, conuenere. Sed & inde eiecti, varijs in locis conuentus instituerunt. Paulò post sub Arsacio Chrysostomi successore, quidam in extremis ciuitatis recessibus & porticibus ad audiendum verbum Dei coibant, verùm & ibi magna vi prohibiti sunt, vt Sozomenus indicat lib.8. cap.27.

Hæc propter eos annotanda putaui, qui inde calumniandi occasionem hodie arripiunt. Faciebant idem olim Christiani nominis hostes, qui horrenda scelera & nephanda in cœtibus illis clancularijs seu priuatis designari dicebant. Sed vt veteres sua innocentia defendebat apud Dei tribunal: ita nostros ipsa necessitas excusat, & potius excusari merentur, qui sua immani tyranide pios cogunt ad clancularia & occulta fidei suæ exercitia confugere, impunè interim per omne genus scelerum ac libidinum grassantibus ijs, qui & Deum, & religionem, & omnem vitæ honestatem iam pridem abnegarunt. Non tamen illis patrocinamur, qui occultos cœtus agunt, cùm in illis locis viuant, vbi libera Verbi Dei prædicatio permittitur, & Sacramentorum vsus iuxta Christi institutionem exercetur. Nam, vt Paulus ait, debent omnia in Ecclesia decenter & cum ordine fieri. Minimè ergò à templis publicis discedendum est, neque clancularijs cœtibus, vbi nulla vrget necessitas, locus dari debet, ne vel schismata excitentur, vel occasio detur aduersarijs, qua totum religionis negotium suspectum reddant.

CAPVT. VII.

De Nominibus locorum, quæ à Christianis ad conuentus publicos celebrandos sic sunt extructa.

REctè quidem & prudenter dixit ille, εἰς τὸ ὀρθῶς διδάσκειν, δεῖ πρῶτον ἐξετάζειν τὰ ὀνόματα, id est, ad benè docendum primò expendere oportet nomina: ego verò in hac nostra tractatione magis rationi conuenire putaui, si primò de origine & authore Templorũ agerem, & tùm demùm nomina, quibus appellata sunt, referrem, ne contra naturam agere viderer, nomina rerum, antequam res extiterunt, recensendo: priore igitur absoluto, de posteriore nunc quoque agemus.

Locum illum, in quo mox post Christi Ascensionem conuenerunt Apostoli Lucas Actor. 1. vocat ὑπερῷον. Latini vertunt Cœnaculum, quo vocabulo intelligitur locus qui ad cœnandum sit idoneus. Vnde Varro ait, sicut penarium, vbi penus, vbi cubabant, cubiculum, ita vbi cœnabant, cœnaculum dicitur. Ego simpliciter cum Eustathio, hoc præsertim loco, intelligendum puto per ὑπερῷον, locum in supremo ædium fastigio, ad quem scalis siue cochleis ascenditur. Festus quoque testatur, supremam ædium partem totam Cœnaculum tandem appellatam fuisse, ad quod scalis ascenderetur. Eiusmodi loca ædium superiora Romæ (de Hierosolymis nil certi affirmare possum) ditiores inquilinis plerunque ac pauperioribus locarunt, imam sibi reseruabant: qua de re vide plura apud Stukium in Antiquitat. Conuiuial. lib. 2. cap. 14. Hinc ergò non solùm tenuem Apostolorum conditionem & summam paupertatem colligere, sed & videre licet, quàm tenui ædificio & omni magnificentia carenti Apostolica simplicitas contenta fuerit. Successoribus ipsorum (vt videri volunt) nulla vel ambitiosissima Priami regia, aut Babyloniorum structura sufficit hodiè. 1. Cœnaculum.

Tertullianus, qui vicinus fuit Apostolorum temporibus, loca publicorum congressuum sua ætate dicit fuisse simplices domos & ædes in edito sitas: initio libri contra Valentinianos. Dicitur autem domus, propriè ædificium ad habitandum factum: impropriè verò pro quocunq; habitaculo: vnde & templa & auium nidi domus dicuntur. Rectè verò & propriè Tertullianus eiusmodi loca Domos appellat, ea enim in habitarunt certæ familiæ, simul tamen eò quoque fideles conuenerunt, quòd in persecutionibus illis publicè non licebat: hodiè autem impropriè sic vocarentur. 2. Domus & Aedes.

Etsi verò Christiani primitiuæ Ecclesiæ per Aedis vocabulum nil aliud quàm domũ simpliciter intellexerint, id tamen nomen suis quoq; templis posterioribus seculis indiderunt, ad Ethnicorum imitationem, qui sua etiam fana seu templa ita appellarunt, ab Edo, vt Seruius annotat, quòd in ea sacrificantes edere consueuerint. Nam quædam sunt nomina, quæ initio diphtongum recipiunt, quamuis à verbo monophthongo deriuẽtur. Varro lib. 4. de lingua Latina ab aditu fieri putat, quòd scilicet plano pede adierint. Festus, quòd in edito poni soleret Aedes dici putat.

Eusebius lib. 7. cap. 15. cœtuum locos Ecclesias vocat: quo loco indicat Cæsareæ Palestinæ Christianum quendam Marinum nomine, religionis accusatũ, & à tribunali ad trium horarum deliberationem dimissum, deductum esse ad Ecclesiam, & in ipsum Sanctuarium, à Theotecno eius loci Episcopo, atq; ab eo ad martyrium fortiter subeundum confirmatũ. Factum sub Valeriano & Gallieno Impp. circa annum D. 260. Fuit hic loquendi mos imprimis vsitatus seculo 5. à nato Christo, vt nimirum Ecclesiæ nomen pro ipso etiam templo vsurparent. Ita enim Eucherius lib. 2. in Genes. cap. 16. ait, Ecclesiam ædificatam esse eo in loco, vbi olim Abraham angelos hospitio susceperit. Sic etiam loquitur Sidonius epist. ad Hesperium: Saluianus quoq; non abhorret ab hac loquendi formula, sed quasi corrigens dicit: Itaq; Ecclesias, vel potius templa, & Dei minoris reuerentiæ quidem habent &c. lib. 4. de Prouid. Dei. Ipse etiam Augustinus, Quotidiè, inquit, Ecclesiam ingredientes, memoriã gloriosissimi martyris Stephani frequentabant &c. lib. de Ciuit. Dei 22. cap. 8. 3. Ecclesia.

Fit autem hoc impropriè & figuratè per Metonymiam, qua contentum pro continente ponitur. Est enim Ecclesia vox Græca, sed recepta à Latinis, significatq́ cœtum, communionem vel concionem, Germanicè Ein Gmeind *populum inquam conuocatum ad audiẽdum de Reipub. negotijs. Vnde Thucididi & Xenophonti* ἐκκλησίαν συλλέγειν καὶ ποιεῖν, *idem significat quod Latinis, Concionem aduocare seu cogere: & Aristophani in Achar.* μὴ ποιεῖν ἐκκλησίαν *idem est quod Ciceroni, Nõ dare seu habere Concionẽ,* kein gmeind halten. *Apud eundem Aristophanem legitur* ἐκκλησία δ᾽ οὐχὶ διὰ τοῦτον γίνεται, *id est, Concio nónne propter hunc habebitur? Ita D. Lucas quoque hoc vocabulo vsus legitur Act. 19. vbi dicit,* ἦν ἡ ἐκκλησία συγκεχυμένη, *erat Concio confusa.*

Translata est hæc vox ab hoc Ciuili usu ad sacrum, visumq́ est spiritui sancto appellare hoc nomine cœtum fidelium vniuersum ad vitam æternam euocatum. In qua significatione interdum καθολικῆς *appellatio additur. Nonnunquam verò particulares cœtus, in quos vniuersalis ille distribuitur,* ἐκκλησίας *nomine intelliguntur: vt cùm Ecclesiam Romanam, Corinthiacam &c. appellamus: adeò quidẽ, vt etiã restringatur aliquando ad quampiã familiam, quæ Christum profitetur: sic enim Paulus Rom. 16.* τὴν κατ᾽ οἶκον ἐκκλησίαν. *& 1. Cor. 16.* σὺν τῇ κατ᾽ οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίᾳ.

Quod si igitur hæc vox pro externo ædificio, hoc est, templo aut quocunque nomine appellare libeat, vbi nimirum cœtus fidelium congregantur, accipiatur μετωνυμικῶς *id fieri intelligis. Quo sensu etiam à prophanis authoribus aliquandò vsurpatur. Ita enim Mercurius*
In dial. Mercurij & Maiæ. *apud Lucianum conqueritur,* Σαίρειν τὸ συμπόσιον δεῖ καὶ διαστρώσαντα τὴν ἐκκλησίαν, *Ecclesiam, id est, locum in quo Dij conueniunt seu congregantur. Demosthenes quoque* τῇ βουλῇ *aßignat* βουλευτήριον, *& populo* ἐκκλησίαν, *pro loco & ipse (vt opinor) in quo populus conuenire solet, accipiens in Orat. pro Corona, vbi dicit:* Οἱ μὲν πρυτάνεις τὴν βουλὴν ἐκάλουν εἰς τὸ βουλευτήριον, ὑμεῖς δ᾽ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐπορεύεσθε. *Similiter Concio Latinis etiam sæpè dicitur locus in quo congregatur Concio, i. populus in concionem euocatus.*

4. Oratorium. *Vsitatißimum etiam fuit in primitiua Ecclesia hæc loca* εὐκτήρια *seu* προσευκτήρια, *id est, Oratoria appellare, à primaria actione, quæ in ijs peragebatur: vt est videre apud Euseb. libro 8. cap. 2. Socrat. lib. 5. cap. 7. Sozomen. lib. 1. cap. 8. Chrysostomus quoque Orationis Domos appellat, homil. 9. in 3. cap. Act.*

5. Dominica. *Vocarunt etiam Dominica, vt est videre in edicto Maximini, quod pro Christianis iã iam moriturus edidit, apud Euseb. lib. 9. cap. 10. & in narratione eius historiæ quæ extat apud Ruffinum lib. 1. cap. 3. In locum autem Eusebij Beatus Rhenanus hæc annotat. Primi illi Christiani, ait, templa in honorem Christi Domini erecta, Dominica appellabant, in quibus precum, sacrarum lectionum, Eucharistiæq́ causa conueniebatur. Erat autem apud veteres Domini vocabulum paulò frequentius quàm Christi, iuxta cõsuetudinem Apostolicam & solennem Euangelicæ historiæ modum. Proinde quia Dominum semper habebant in ore, etiam ipsa loca in quibus propter Dominum coibant, appellarunt Dominica. Vnde Germani etiamnum Episcopalia templa, quæ certè primaria sunt, & reliquis antiquiora,* Dom *vocant, & illorũ canonicos,* Domherren, *quasi dicas Dominicales, siue Dominicanos Dominos: Sicut & Templarijs olim à templo datum nomen. Extat adhuc in Tribonis inter Elcebum pagum, qui Sletstadio originem ac nomen dedit, & Argentoratum, propè Molleshemium, sacellum quoddam vetustißimum, etiam Gentilium Romanorum monumentis spectabile, quod vernacula simplicitas* Domphieter *appellat, hoc est, Dominicum Petri. Hæc Rhenanus.*

6. Kyrch vnde. *Eadem ratione Germani quoque sua lingua locum publicorum fidelium congressuum seu cœtuum, vocant* Kyrch, *à Græca voce* Κυριακὴ, *quæ Dominicam significat, scilicet ædem seu domum. Quamuis sæpè etiam hoc vocabulum pro ipso Dei populo & cœtu credentium vsurpetur.*

7. Martyria. *Martyrij vocabulum, quo loca quædam cœtuum publicorum appellari consueuerunt, Cõstantini tempore, vsurpari cœpit. Sic templũ Hierosolymis, circa annum Imperij Cõstantini 30. in loco*

30.in loco Cranij ædificatum, Martyrium magnum dicebatur: vt Sozomenus tradit libro 2.
cap.26. eam ob causam, quod Iesus Seruator noster eo in loco supplitiũ Crucis passus fuisset.

Basilicæ quoq; appellatio post Constantini M. tempora frequens esse cœpit apud Naziã- 8. Basilica.
zenum, Ambrosium & alios. Basilica autem principiò dicta fuit domus ampla & spatiosa,
causarum cognitioni destinata, dicta ab eo, quòd principes eò ad ius dicendũ conuenirent: aut,
quòd Græci τοῦ βασιλέως appellatione etiam iudicem intelligerent, aspitulante etiam Hesio
do, qui δωροφάγους appellat βασιλῆας, hoc est, doniuoros iudices, Budæo interprete. Plinius
in Epist. Descenderã, inquit, in Basilicã Iuliam, auditurus quib. proxima comperendinatione
respondere debebam. Erat aũt Basilica ambulationibus amplissimis instructa, ad quã multi
tota ex vrbe, alij causas agendi, alij consultandi, alij aliud agendi gratia confluebant. Vnde
venustum inprimis illud est Ciceronis ad Atti. lib.2. Basilicam habeo, non villam, frequentia
Formianorum. Postea etiã Basilicæ apud Ethnicos ædificatæ fuerunt in vsum negociatorũ,
eæq; in locis calidissimis, foroq; proximis: vt haberẽt mercatores, quo se hybernis mensibus, su-
bitò ingruente tẽpestate possent recipere. Vide Vitruuiũ lib.5. N. Perottus Sipontinus ait,
Basilicam fuisse locum amplum, vbi à diuitibus expectati fuerint salutatores, & conuiuia fa
cta maxima, & saltationes & ludos. Secundum hunc Basilica esset pars domus splendidior,
qualem pleriq; hodiè in diuersis linguis recepto vocabulo, Sallam appellant siue corrupto à Ba
silica nomine, siue à salutatione.

Huiusmodi locorum nomen post annum D.300. translatum est ad ædes sacras. Vnde Isi-
dorus ait, Basilicæ prius vocabantur regum habitacula, vnde & nomen habent: Nunc autẽ
diuina templa ideò Basilicæ nominantur, quia ibi regi omnium Deo sacrificia & cultus offe-
runtur. Secundum Sipontini quoq; interpretationem templa sic vocantur, quia ibi Deus salu
tatur, ibi conuiuia, ludi atq; tripudia spiritualia celebrantur. Vel quia loca huiusmodi ampla
& spaciosa, quin & magnificentissimè extructa erant, factum est vt nomen hoc templis, à
Constantino Magno alijsq; Imperatoribus ad eundem modum ædificatis, inditum fuerit.

Hinc iam cernere licet falsissimum esse illud, quod Platina ex Damaso indicat, Calixtũ
sub Heliogabalo, monstro illo hominis, Basilicam in Trãstyberina regione, in honorẽ B. vir
ginis Mariæ ædificasse. Quasi verò credendum sit, licuisse illis, in tam sæuis persecutionibus,
eiusmodi regalia templa condere, quo tempore occulta erant omnia, & sacella potius, atq; ea-
dem abdita, & plerunq; subterranea: sicut ipse quoq; Platina fatetur.

Meminit etiam locorum eorum in quæ conuenerunt prisci fideles epistola Concilij Antio 9. Domus Dei.
cheni contra Paulum Samosatenum, & Domus Dei vocat: apud Euseb. lib.7. cap.30.

Huc facit illud quoq; quod in edicto Maximiani & Constãtij Cæss. pro Christianis edito 10.
scriptum legimus, Erga hos indulgentiam nostram credimus porrigendã, vt rursum sint Chri Conuenticula.
stiani, & Conuenticula in quibus orare consueuerunt extruant & reædificent. En Conuenti-
cula vocant Cæss. non templa, non palatia, non basilicas, Christianorum Oratoria.

Templorum quoq; non infreques est appellatio apud Augustinũ. Significat autẽ Templũ 11.
propriè locũ vel in cælo notatũ ab augure, vel in terra: à tuendo vel conspiciendo dictũ, quòd Templa.
ex omni parte, vel quòd ex eo omnis pars aspici possit, teste Donato. Primò autẽ cælum ipsum
dictum est Templũ, quia ipsum primò tuemur. Ennius, Contremuit templũ magnũ Iouis alti
tonantis. In terris autẽ dictum est templũ, quod quibusdã conceptis verbis ab augure finieba
tur, vnde tueri quamcunq; cœli partẽ cõmodè posset. Ab hoc Tẽplo non solùm ædes sacræ, sed
& alia loca septa, & vnum tantũ introitũ habentia, dici tẽpla cœpere. Quippe Curia Hostilia
Templum erat, licet sacra non esset. Cicero pro Domo sua, Curia est sedes ac templũ publici
consilij. Idem pro Milone, Curia est templũ sanctitatis: Idem è contra pro æde sacra vsurpat
Act.6. in Verrẽ, Herculis, inquit, tẽplũ est apud Agrigentinos non longè à foro, sanè sanctum
apud illos et religiosum. Ita Ver. Aen.6. Teucros vocat alta in tẽpla sacerdos. Oui. de Arte.1.
Nec fuge Niligenæ Mẽphitica tẽpla iuuẽcæ. Ibi. Facto de marmore tẽplo. Ioã. Quintinus in
Explicatione can.5. Cõcilij Gãgren. Tẽpla, inqt, dicũtur quasi Tecta ad cõtẽplationẽ diuini
numinis Ampla, vt ait Isidorus ca.4. li.15. Etym. Ductus hoc etymo putauit Archidiaconus,
Tẽpla ppriè vocari maiores Ecclesias, vbi sub vnius amplitudine tecti populus adunaretur.

Hanc igitur loquendi formam mutuarunt Christiani à gentilibus, & ad suas quoque ædes sacras transtulerunt.

12. Sedes Doctrinæ. *Chrysostomus loca publicorum congressuum simpliciter vocat sedem, & Doctrinæ s..., hom.1.in 1.cap.Ioannis.*

13. Σεμνεῖον. *Eusebius libro 2. cap. 17. ex Philone locum illum in quo conuenerunt religiosi illi, qui in Aegypto haud procul ab Alexandria ad lacum Mariam habitarunt, siue illi Esseni, ... Iudæis conuersi Christiani fuerint,* Σεμνεῖον *appellat* ὅτι ἐν αὐτῷ μονούμενοι τὰ τῆς σεμ... μυστήρια τελοῦνται *h. e. quòd in eo soli manentes religiosæ & sanctæ vitæ mysterijs op... tur, inquit Philo.* Σεμνὸς *enim idem est quod Latinis venerabilis, venerandus, Reuere... Augustus, Sanctus, Maiestate præditus: vnde* Σεμνεῖον *locus sacer seu sanctus. T... autem apud Schytas* σεμνεῖον *fuisse locum in quo sua mysteria peregerint. Sed postea ... fuit de quouis loco in quem viri* σεμνοὶ *congregarentur, qualis etiam fuit is cuius Philo meminit. Vide Suidam, item Budæum pag. 319. Ab Hesychio* σεμνεῖον *exponitur* ἱερὸς οἶκος *&c.*

14. Μοναστήριον. *Eundem locum idem ibidem vocat* Μοναστήριον, *Monasterium,* ἐν ἑκάστῃ, *inquit,* οἰκίᾳ ἐστὶν οἴκημα ἱερὸν, ὃ καλεῖται σεμνεῖον καὶ μοναστήριον. *Est locus vbi homines solitarij degunt, quod & claustrum à recentioribus appellatur, quòd eo claudantur, qui solitariam vitam degunt. Sunt qui solitudinem interpretentur. Sed id vocabulum multo latius apud Latinos patere constat. Cùm contra* μοναστήριον *ad eorum qui monachi dicti sunt domicilium restringatur.* Münster. *Ab hoc Græco vocabulo Germanicùm illud* Münster *descendit, quo non cænobitarum seu Monachorum claustra & latibula intelligimus, sed ecclesias maiores, quæ collegia & scholas habent, vnde & collegiatæ ecclesiæ dicuntur. Ita verò (vt opinor) appellantur, quòd Basilius, Augustinus & similes Episcopi suis ecclesijs quoque coniuncta habuerunt collegia, hoc est Scholas seu cœtus studiosorum, quæ illi Monasteria nuncuparunt, quòd qui in ijs habitarent, quasi à mundo separati spiritualibus & diuinis studijs ac meditationibus vacarent.*

De Titulis, paræcijs & Diaconijs Romæ.

Tituli Romæ quid.

Omæ quoque præter supra dicta nomina, Tituli, Paræciæ, & Diaconiæ appellabantur: de quibus Panuinius in Appendice ad Platinam hæc scribit. TITVLI sunt inquit sacræ ædes, templa, vel (vt hodiè dicitur) ecclesiæ siue sacra loca in Dei, & Sanctorum memoriam erecta, & per vrbis regiones à Romanis Pontificibus antiquitus distincta, in quibus animarum cura à presbyteris in eisdem commorantibus habebatur. Quibus qui præerant presbyteri Cardinales appellabantur, id est, principales, similitudine à 4. ventis Cardinalibus, h. e. principalibus deducta. Cùm enim in vnoquoque Titulo plures essent clerici qui sacramenta populis exhiberent, vel exhibentibus præstò essent, vt subdiaconi, diaconi, presbyteri: is, qui omnibus his præerat, presbyter à cæteris clericis illius Tituli dicebatur Cardinalis. quòd omnibus dignior, principatiorúe esset in eo Titulo commorātibus, cæterosque clericos regeret, vel gubernaret in Titulo sibi commisso viuentes. Panuinius ibidem.

Titulos Romæ quis instituerit iuxta Pauuiniū & alios pontificios. *Institutum hoc Euaristi Episcopi Rom. est, si Epistolis decretalibus, Damaso, Platinæ, Sabellico Ennead. 7. lib. 4. & Panuinio credimus. Vixit Euaristus circa annum Christi 105. sub Vlpio Traiano Imp. Is enim, ne presbyterorū administratio in promiscuo esset, Titulos, vel (vt nunc dicimus) paræcias in vrbe Roma, ipsis presbyteris diuisit, vt singuli à se inuicem secreti, in sua vrbis regione, Titulo vel paræcia, confusionis tollendæ causa diuina mysteria, populum erudientes, sacramenta Dei omnibus ad se venientibus fidelibus exhiberent, singulosq; presbyteros in vnoquoq; Titulo. Non longè post fidelium quotidiè multitudine crescente, permotus Hyginus Rom. pontifex circa annum D. 142. sub Antonino Pio, cùm tot credentibus nō sufficerent, plures in vnoquoq; Titulo cùm clericos, tùm presbyteros esse voluit. Post Hygini tempora in presbyterorum Romanorū Titulis nullam mutationē factam*

factam inueni, vsq; ad Dionysij Papæ pontificatum. Nam sub Annum Christi 260. cùm iam religio Christiana mirum in modum in vrbe creuisset, denuò titulos, vel parœcias in vrbe Roma, cùm eas ampliasset, presbyteris diuisit, ipsasq;, quo quisq; suis finibus, limitibusq; constitutis, presbyterum quoq; ecclesiæ Rom. curæ, cœmeteria adiunxit: quæ cùm plura essent, ea inter presbyteros distribuit gubernanda, vt martyrum sepulturis consultum esset. Verùm non longè post circa annum Christi 305. Marcellus Rom. Episcopus titulos vrbis Romæ, ab Euaristo antiquitùs, & primò presbyteris datos, numero limitauit, decreto statuens, 15. in vrbe Roma quasi diœceses esse ad Baptismatis commoditatem, eorumq; opportunitatem, qui ad fidem ex gentibus quotidiè veniebant, quin vt & martyrum sepulchris consuleretur, vt auctor est ex Damaso Bibliothecarius. Titulos autem Romanos, siue Parœcias, cessantibus persecutionibus, adauxere, presbyterosq; plures in singulis constituêre: Syluester, quit titulum Equitij: Marcus, qui Titulum S. Marci: Iulius qui Titulum S. Mariæ Transtyberim: Damasus, qui tit S. Laurentij: Innocentius, qui titulum Vestinæ fecerunt, & reliqui pontifices Romani. Cùm enim primò infinita gentilium multitudo, mox vrbs, & Italia omnis fidē Christi suscepisset, nō sufficentibus 15. Titulis, nec his, qui in eis residebant, presbyteris, tùm ad necessitatem, tùm ad vrbis, & Romanæ Ecclesiæ ornamentum, & maiestatem, et Titulorum, & presbyterorum in vnoquoq; numerus auctus est: factiq; sunt Tituli 28. quem numerum nunquam excessisse vsque ad nostra tempora satis constat. Qui omnes, cùm Ecclesiæ essent, vel Templa diuis dicata, nomen sortiti sunt, vel à Sanctis quibus dedicati erant, vt S. Chrysogoni, S. Ciciliæ S. Anastasiæ, S. Marci, & similium: vel ab eis hominibus, qui ipsos erexerunt, vt Callixti, Damasi, Equitij, Pastoris, Vestinæ, Eudoxiæ, Lucinæ, Tigridæ, Pammachij, & similium: Porrò autem 28. Titulorum numerum circa Innocentij 1. vel Zosimi Papæ tempora expletum fuisse, multis coniecturis & rationibus ductus crediderim: Neq; enim facilè post Zosimum Papam inueniri potest, aliquem Rom. pontificum Titulum quendam nouum addidisse, sed eos, vel mutasse, vel restituisse, aut tantum exornasse.

Parœcia siue Parochia, idem est, quod titulus, scilicet sacra ædes, vbi animarum cura à presbyteris ageretur: qui Parochi dicti sunt, id est, curati. Paroecia autem dicitur accolatus, siue accolarum conuentus, sacraque vicinia: nam παρὰ *iuxta,* οἶκος *domus, vbi scilicet sunt domus contiguæ: Augustinus libro 14. de Ciuitate Dei, presbyter fuit quidam nomine restitutus in paroecia Calamensis Ecclesiæ. Et paroeci sunt accolæ. Quare qui sacram ædem aliquā accolunt, paroeci dicti sunt, eiusdem scilicet fani consortes: Latinè curia, & curiales, & curiones dici possent. Qui parochiā vocant eam vocē à Parocho deducunt,* ἀπὸ τοῦ παρέχειν *h.e. à præbendo. Erant enim parochi, qui legatis Romam publicè venientibus, cæterisque alicuius dignitatis hospitibus salem & ligna præparabant, vt exponit Acron super illud Horatij 1. Serm. Satyra 5. Tum parochi, qui debent ligna salemque. Hi Latino vocabulo Copiarij dicti sunt, vt auctor est Porphyrius, quòd omnium rerum necessariam copiam regum populorumque legatis suppeditabant. Nam quamuis Horatius, loco iam citato, salis tantùm & lignorum meminerit, tamen, vt ibidem animaduertit Acron, sub illarum specierum appellatione, omnia hospitibus necessaria, voluit intelligi: A parocho parochia dicitur, quibus singulis sacerdotes sui destinati sunt, Panuin. ibid.* Parœcia siue parochia.

Diaconiæ à Diaconis dictæ sunt. Erant hæ publicæ pauperum hospitales domus, quæ Oratoria & Sacella adiuncta habebant, in quibus à patre Diaconiæ, siue Diacono egenis necessaria administrabantur. Nam Diaconi inopia laborantium, viduarum & pupillorum ministri erant, hisq; domibus hospitalibus præerant: Antiquitùs in Rom. ecclesia per singulas vrbis regiones diaconi distincti erant, diaconiq; regionarij vel talis & talis regionis appellabantur: Panuinius vt supra. Diaconiæ Romæ quid.

Instituti huius authorem faciunt Fabianum, qui Episcopatum Rom. tenuit circa annum Domini 244. de quo referunt, quòd septem in vrbe Diaconos per septem regiones constituerit, vt omnibus horis sacris ministerijs inuigilarent: Septem item Hypodiaconos, qui notarijs septem perpetuò adessent. Platina. Caranza. Idem quoq; instituit Gaius circa annum D. 285. Platina. Vincent. in Spec. hist. lib. 12. cap. 36. Diaconias Romæ quis iuxta pontificios instituerit.

Post eorum præcipue vsu exolescente, & hospitalibus domibus ipsorum negligentia dirutis, ipsorum sacella, vel ædiculæ superfuerunt, quæ Diaconiæ nomen retinuerunt, à quibus Diaconi Cardinales vrbis Romæ postea denominationem habuerunt: sic, Diaconus Cardinalis S.S. Cosmæ & Damiani, vel S. Theodori.

Panuinij error *Hæc quidem omnia Panuinius ex Epistolis Decretalibus, Platina & alijs suspectis authoribus de Titulis, Parœcijs & Diaconijs ab Euaristo, Hygino, Fabiano & alijs Romæ institutis, refert, eam solùm ob causam vt Cardinalium Originem antiquissimam esse demõstret. Diligens autem temporum illorum consideratio facilè illum falsitatis arguet. Etsi enim Traianus Imp. sub quo Euaristus Episcopatum Rom. tenuit, ciuiliter bonus ac laudatus princeps fuerit, & ob iustitiam humanitatemq́ admodum clarus, tamen quod ad Christi Ecclesiam attinet, talem se præstitit, vt tertius inter acerrimos hostes Christi & cruentissimos persecutores Ecclesiæ Dei à Nerone atq; Domitiano, connumeretur. Secundo enim imperij sui anno horribilem mouit persecutionem, quæ non modò per Europam, sed etiam Asiæ & Africæ maximam partem sese extendit. Imperatore autem bellum in Oriente gerente, decretum contra Christianos Senatus Rom. fecerat, quasi essent hostes Deorum immortalium, Reip. & religionis Romanæ. Eandem sæuitiam ac tyrannidem sub Antonini pij regni initium experti sunt Christiani, quando Hyginus Romanus Episcopus fuit.*

Cùm igitur tam immani crudelitate sub his Imperatoribus in Christianos sæuitũ sit, nullo modo adduci possum, vt credam, licuisse tum Euaristo & Hygino per vrbem Romam, veluti suam, Titulos, Parœcias & Diaionias, hoc est, templa, sacras ædes, ecclesias & hospitales domos extruere, presbyteris assignare, & nescio quæ alia munera distribuere. Longè vero similius videtur, Romæ doctores aliosque fideles potius doctrinæ & orationi incubuisse, in eo, quod datum fuerit, tuguriolo, ac paratos pro Christo ceruicem præbere, quàm vt iurisdictionem aliquam seu dominium sibi vendicare vel in animum induxerint: Absq; dubio enim Romani Imperatores Christianæ religioni minùs Romæ, quæ ipsorum sedes fuit, quàm alibi vspiam, locum aliquem dare voluerunt: tantum abest vt paterentur Christianos eam inter se se tanquam suam partiri ac distribuere.

Neq; tamẽ negauerim Titulos, Parœcias & Diaconias Romæ fuisse, aut etiamnúm esse, sed eas à primis illis Romanis Episcopis in sæuissimis tyrannorum persecutionibus institutas, illud verò pernego.

Templorum apud Ethnicos nomina. *Ethnici quoq; loca in quibus ad sacra sua tractanda conuenerunt, nõ modò Basilicas, Tẽpla, Aedes sacras & similibus nominib. vt Christiani Fana, sed præterea etiam FANA appellarunt, quòd (vt inquit Varro) pontifices in sacrando fati sint. Hinc profanum est, quòd ante fanum, id est, coniunctum fano: hinc etiam profanatum, quòd in sacrario pollutum. Liuius lib. 10. Dec. 1. Inq; ea pugna (inquit) Iouis Statoris ædem votam, vt Romulus antè vouerat: sed fanum tantum, id est, locus templo effatus, iam sacratus fuerat. Et Festus à fando fana deducit, quòd pontifex in dedicatione templi certa verba præfari solebat. Vel à Fauno dicuntur, qui (authore Probo Grãmatico) primus fana condidit, & oraculi author fuit. Martianus tamen Capella à Fatuis, quæ & Fantuæ & Fanæ dicuntur Latinorum Dijs syluestribus, fana dicta putat, qui in dormientib. responsa dare solebant. Hinc Fanatici, quos Græci ἐνθέους aut θεοφορουμένους vocant, quòd non sua sponte, sed diuino numine ferri credantur, dicti sunt idcircò, quòd in Fanis, hoc est in templis sacerdotes oraculũ edituri, huiusmodi furore corripiebantur vt eleganter depingit Vergilius ab initio libri 6. Aeneid. vbi de Sibylla ita canit:*

Ventum erat ad limen, cùm virgo, poscere fata
Tempus, ait, deus ecce deus. Cui talia fanti,
Ante fores subitò, non vultus, non color vnus,
Non comptæ mansere comæ, sed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument, maiorq; videri,
Nec mortale sonans, afflata est numine quando Iam propiore Dei.

Idem

Idem etiam videre licet apud Lucanum Pharsalic.li.5.& Liuium li.8.de bello Maced. Sunt tamen qui hoc nomen non per F: sed ph.scribant, ἀπὸ τοῦ φανεροῦ, quod significat manifestum, quòd è phano aperta darentur responsa.

Quin & DELVBRA etiam aliquandò Ethnici sua templa vocarunt. Vergilius, Nos delubra Deûm, miseri quibus vltimus esset Illa dies, festa velamus fronde per vrbem. Scribit Varro libro 8. Diuinarum, Delubrum alios existimare, in quo præter ædem sit area assumpta Deûm causa, vt fuit in Circo Flamineo Iouis Statoris: alios, in quo loco Dei simulachrum sit positum & dedicatum: vbi etiam adiecit, sicut locum in quo figerent candelam, Candelabrũ appellatum: ita in quo Deum ponerent nominatum Delubrum. Hæc ex Varrone Macrobius Saturnal.lib.3.cap.4. Seruius tamen, à diluendo delubrum dictum putat, lib.2. Aeneid. vbi ait: Delubrum dicitur, quod vno tecto plura amplectitur numina, quia vno tecto diluitur: vt est Capitolium, in quo est Iupiter, Iuno, Minerua. Alij dicunt delubrum esse locum ante aras seu templum, vbi aqua currit à diluendo: apud Gentes enim, sicut etiam apud Christianos, ante sacrificia manus sacrificuli abluebant. Delubra.

Dicta sunt etiam templa apud Ethnicos SACRARIA. Vergilius, Et diri sacraria Ditis. & Suetonius de Augusto inquit: Natus est ad capita bubula, vbi nunc Sacrarium habet, aliquantò pòst quàm excessit constitutum. Seruius tamen ait, Sacrarium propriè locum esse in templo, in quo sacra reponantur: sicut Donarium, in quo oblata ponuntur. Vnde à Cicerone etiam pro Milone Sacrarium Bonæ Deæ nominatur. Et Seneca li.5. Quæst.ait. Arcana illa rerum naturæ sacra non promiscuè & omnibus patent: reducta & in interiori sunt clausa Sacrario. Vsurpatum tamen est etiam aliquoties à Cicerone pro larario in priuatis ædibus. In Verrem, Erat apud Heium sacrarium cum magna dignitate in ædibus. In Catilinam, Aquila illa argentea, cui Catilina sacrarium scelerum domi tuæ fecerat. Rursus ibid. Cui domi tuæ sacrarium scelerum tuorum constitutum fuerat. Et ad Memmium lib.13. Epist. C. Auiano Euandro qui habitat in tuo sacrario. Sacrarium.

Vocantur et Sacella forma diminutiua, vt notũ est. Verg. Faciles nymphæ risere sacello. Sacellum.

Tesca etiam apud gentiles fuere loca quædam agrestia alicuius Dei. Actius: Lemnia quis quis es mortalis, qui in deserta & Tesca te apportes loca: Sic dicta, quòd mysteria ibi fiant, aut tuentur: vnde prius Tuesca, post Tesca facta, vt Varro ait. Tesqua nunc ferme dicuntur. Tesqua tamen Festus ait, loca esse augurio designata, Cicero aspera ait esse & difficilia, vt indicat Gyraldus de Dijs gentium Syntag.17. Tesca.

Et Bidental vocarunt Ethnici, quoddam templum, quòd in eo bidentibus hostijs sacrificaretur, Festo authore. Meminit Horatius de arte poetica, Minxerit in patrios cineres, an triste bidental Mouerit incestus. Bidental.

Et Persius, Euitandumq; bidental.

Ita verò constitutum bidental traditur. Locum fulmine tactum acri studio procurabant gentiles, sacerdotemque adhibebant, & fulminis vestigia seu reliquias dispersas colligebant: sacrisque ibi peractis ara construebatur, in qua de bidente rem diuinam faciebant, & locus bidental vocabatur, quod violasse piaculum fuit, referente Gyraldo Syntag.17. de Dijs gentium.

Græci templum ἱερὸν *&* Νέως *appellarunt, sed &* Ναός*: de quo Clinias ait, quòd aliquando* ἔνναιον *diceretur,* διὰ τὸ ἐνναίειν ἐν αὐτῷ τοὺς θεούς*: hoc est, quòd in ipso Dij habitarint. ibid.* ἱερόν. Νέως Ναός. Σηκὸς Τέμενος

Notat & Pollux templum à Græcis dici Σηκὸς *&* Τέμενος*, alijsq; nominibus.*

CAPVT. VIII.

In cuius honorem Templa Ecclesiæ primitiuæ fuerint erecta & dedicata, & in quem non dissimulandum abusum postmodum ea res abierit, ac MARTYRIIS occasionem dederit.

Templa in primitiua Ecclesia in honore Dei erecta.

Vm veteres illi qui mox post Apostolorum tempora vixerunt, loca illa, in quæ conuenerunt ad audiendum verbum Dei, adorandum, & ad sacramenta percipienda, vulgo nominarint Dominica, quasi Domini domum, facilè inde apparet cui eiusmodi loca erecta seu condita & dedicata consecrataq́; fuerint, nimirum nulli sancto mortuo, sed CHRISTO filio Dei DOMINO & Seruatori nostro.

Neq; etiam inuenies in probatis historijs primis illis trecentis post natum Christum annis loca illa publicorum conuentuum Sancti alicuius nomine appellata esse: quæ res quoq; argumẽto esse poterit, quòd neq; in eorum honorem vlla eiusmodi loca extructa & condita fuerint. De Adriano Imperatore referunt, cùm Christum inter Deos recipere voluisset, quòd hinc inde in vrbib. tẽpla extrui iusserit, quæ Christo Domino dicarit. Auentinus lib. 2. Annal. fol. 153.

Cõstãtinus M. Deo nõ sanctis templa extruxit.

Ipse quoq; Constantinus primus Imperator Christianus plurima eaq; elegentißima templa extruxit, alijsq́; id facere permisit, sed DEO non SANCTIS, vt Sozomenus testatur li. 2. ca. 3. Ita Hierosolymis in loco Caluariæ, vbi Sepulchrũ Christi fuerat, magnificum illud templũ, quod Saluatori dedicauit, regijs impensis plurimis Constantinus ædificauit. Athanas. Apolog. 2. & Euseb. lib. 3. de vita Constantini. Appellatur quidem hoc Templum ab Eusebio lib. 4. de vita Cõstantini, Martyrium, & à Sozomeno lib. 2. cap. 26. Martyrium magnum, non sanè eam ob causam, quòd in honorem Sanctorum Martyrum ædificatũ esset, sed quòd eo in loco fuisset extructum, vbi Christus Dominus passus fuisset, eiq́; dedicatum, qui fidelis & verus martyr est, sic enim Eusebius eũ appellat. lib. 5. cap. 2. Aedificauit idẽ Imperator in eadẽ vrbe templum Theophaniæ Seruatoris: aliud item in memoriam Assumptionis eiusdẽ in cælos. Eusebius lib. 3. de vita Constantini. Et Socrates tradit in hist. Ecclesiast. lib. 1. cap. 16. eũdem in vrbe regia Constantinopoli duas primùm Ecclesias amplas et planè regias ædificasse, quarum alterã appellarit Irenen, à pace quam annunciat Euangelium: alterã verò Apostolorum, ob memoriã, adeòq; ob doctrinã Apostolorũ, quæ ibi tradebatur: easq́; Iesu Christo filio Dei consecrasse. Romæ quoq; magnificũ illud Palatium Lateranense ingentib. sumptibus ædificauit, & Christo sacrauit, vt Nicephorus testatur li. 7. ca. 49. Extruxit idẽ plures ecclesias hinc inde per omnes vrbes et prouincias, id quod Theodoretus li. 1. hist. pluribus indicat, verùm omnes Christo Domino nõ Sanctis eius statuit. Vnde Eusebius lib. 4. de vita Constãtini, cùm Apostolorum tẽpli mentionẽ fecisset, hæc addit: Omnia hæc cõsecrauit Imperator, vt memoriam Apostolorũ Seruatoris paßim apud omnes perennem redderet. Cumq́; Helena Cõstantini mater duo pulcherrima tẽpla ædificasset, alterũ in memoriam partus Virginis Mariæ, alterũ verò in memoriam Ascensionis Christi, ne quis putaret prius in honorẽ B. Mariæ extructum, Eusebius clarè dicit in hunc modum de Helena: Deo, quem adorauit, duo templa consecrauit. Et mox: Duo hæc sempiterna memoria digna veneranda ac pulcherrima sacraria in duobus mysticis antris Helena Augusti pij Imperatoris pia mater Deo Seruatori suæ piæ mentis indicia fundauit. lib. 3. de vita Constantini. Nicephorus quidem libro 8. capit. 26. indicat, Constantinum M. Constantinopolim vrbem τῇ θεοτόκῳ h. e. Dei genetrici, sc. Mariæ Virgini dedicasse. Vnde quidam Dedicationes templorum in honorem Diuorum probare, & eius idololatriæ originem eò referre volunt. Cæterum obseruatu dignißimum est, quod interpres Nicephori Ioannes Langus, & ipse pontificius ac Regius Consiliarius, ad eum locum annotat. Θεοτόκος, inquit, Græcis Dei genetrix dicitur, quod nomen in solam Dei matrem Mariam cadit. θεότοκος aũt accentu mutato, Deo genitus, qui vnus est Dominus noster Iesus Christus. Huic vrbem Constantinopolitanam recens extructam Constantinus dicauit & commendauit: id quod non solum Eusebius ante Nicephorũ diu attestatur lib. 3. de vita Constantini, inquiens, Constantinum vrbem suam Deo consecrasse: sed ille ipse Ni-

Templum Hierosolymis in loco Sepulchri Christi à Constantino ædificatũ, cur Martyrium appelletur.

Nicephori error.

ipse Nicephorus hoc ipsum disertè fatetur libro 7. cap. 49. Vtrunque nomen ijsdem compositum literis, sed accentu diuerso prolatum & scriptum in Nominandi casu, Datiuum habet casum θεοτοκῳ: quapropter hic pro Dei genetrice, etiam verti posset, Deo nato Christo, vt locus hic cum superiore concordet. Sed librarius in Græco exemplari τῇ θεοτόκῳ scripsit, cùm fortasse τῷ θεοτόκῳ scribere debuerit: Potest etiam esse authoris memoriæ lapsus.

Eiusdem pretij est, quod Nicephorus lib. 7. cap. 50. nugatur, Constantinum duas ecclesias archangelo Michaeli extruxisse, eo in loco qui Sosthenium appelletur, propterea quòd ibi Michael apparuerit in somnis Constantino illic cubanti, & dixerit: Ego sum Michael archidux Domini Sebaoth virtutum, Christianorum fidei tutor, qui tibi cõtra impios tyrannos belligeranti auxiliaria arma cõtuli. Hæc verò cùm ab Eusebio alijsq́; probatis authorib. qui Constantini tempore vixerunt, ignorentur, ad superstitiones confirmãdas à posterioribus excogitata omninò credendum.

Athanasius quoque in libro de Passione imaginis Domini scribit, Iudæos Berytti conuersos, synagogam maximam CHRISTO Saluatori, per antistitem eius loci, consecrari curasse: Atq; ex eo tempore morem hunc per diuersas orbis terræ nationes & prouincias inoleuisse, vt basilicas plurimas Christianæ religionis, pontifices in honorem Saluatoris mundi condiderint & dedicarint.

Durauit hic mos Augustini adhuc ætate, qui floruit circa annum D. 400. Nam in libro contra Maximinum Arianorum Episcopum clarè inquit: Nonne si Templum alicui Sancto angelo excellentissimo de lignis & lapidibus faceremus anathematizaremur à veritate Christi & Ecclesiæ Dei? Quoniam creaturæ exhiberemus eam seruitutem, quæ vni tantum debetur Deo. Obserua quàm constanter neget & perneget, sua ætate adhuc vlla Templa in honorem vel angeli excellentissimi nedum alicuius sancti extructa esse, eam solùm ob causam ne idololatriæ damnarentur, neúe eum honorem qui soli Deo debetur creaturæ tribuerẽt. Ergo quotquot hodiè hoc faciunt damnandi, imò ab Ecclesia Dei anathematizãdi sunt. Et lib. 3. contra Cresconium capit. 56. ait, DEO omnipotenti parietes suo tempore consecratos esse. Rursus lib. 8. de Ciuit. Dei cap. 27. manifestissimè inquit: Nec tamen nos Martyribus templa, sacerdotia sacra & sacrificia constituimus, quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus. Honoramus sanè memorias eorum tanquam sanctorum hominũ Dei, qui vsq; ad mortem suorum corporum pro veritate certarunt, vt innotesceret vera religio, falsis religionibus victis atq; conuictis. Quibus verbis Augustinus clarissimè sacrificia, atq; ideò & aras & tẽpla Diuis non communicat. Et in psalmum 94. Templa (inquit) Sarificia, instituti Sacerdotes, hæc omnia non nisi VNI MAGNO debentur. Ex quibus haud obscurè colligi posse arbitror, quicunq; hominibus quantumuis sanctissimis, templa erigant & construant, Deos illos facere. Prohibet aũt disertè Dominus in lege sua, Ne habeamus Deos alienos: prohibet igitur simul etiam, ne hominibus vllis tẽpla erigamus. Vnde etiam in epistola 49. ad Deogratias, tẽpla per se non damnat, sed vult vt in vnius Dei honorẽ ædificẽtur, illique vni & soli seruiant.

Augustini ætate adhuc quoq; templa soli Deo dicata.

Idem pater in eandem sententiam lib. 22. ca. 10. de Ciuitate Dei ait, Gentes Dijs suis & tẽpla ædificauerunt, & statuerunt aras, & sacerdotes instituerunt, & sacrificia fecerunt. Nos autem martyrib. nostris non tẽpla, sicut Dijs, sed memorias sicut hominib. mortuis, quorũ apud Deũ viuunt spiritus, fabricamus. Eadẽ scribit in li. de vera religione ca. vltimo. Cùm ergò supra dixerit Augustinus, fideles sua ætate Sanctis nulla tẽpla ædificare, iã verò affirmet ipsos martyrib. Memorias & martyria fabricare, colligitur inde, Memorias seu Martyria non tẽpla vel Sacella, sed Sepulchra vel Monumẽta Martyrũ ab initio fuisse tãtũ. Quod si ergo verum maximè est quod Platina scribit, Fabianũ primum in cœmeterijs pro dignitate Martyrium ædificasse, id tamẽ non de tẽplo aliquo in honorem Sanctorũ quorundã extructo intelligendum puto, id enim ea tempora nõ permiserunt Christianis, sed de memorijs seu monumentis martyrum, quæ ille splendidius, quàm hactenus factũ fuerat, exornauit.

Martyria quid veteribus.

Martyrium Fabiani quid fuerit.

Prosper quoq; Aquitanicus testatur, propè Carthaginem conuenisse magnam sacerdotum multit[illegible] [illegible] P[illegible]sbatis, ad consecrandum templum Deo cœlesti. Parte 3. de promissione & prædestinatione Dei promiss. 28.

Templa Sanctorum nominibus appellata, sed non in honore eorũ ædificata.

Etsi igitur iam tum Augustini ætate, & aliquandiu ante eam, variæ denominationes tẽplorum fuerint, veluti quòd Alexandriæ templa fuerunt, dicta Dionysij & Theonæ, Ei seb. lib.3.cap.6.& li.4.cap.9. Constantinopoli magnificũ illud & celebre Oratorium Anastasiæ, de quo Socrates li.5.cap.7. Alia itẽ ibidẽ Apostolorum, Pauli, Pacis, Sophiæ: Hierosolimis quoq; Stephani templum, extructum eo in loco, vbi Stephanus lapidibus oppressus dicitur: Ephesi itẽ templũ Ioannis Euangelistæ nomẽ referens, & Chalcedoni Euphemiæ martyris etc. ex Augustino tamen colligitur, non idcircò in honorem sanctorum illorum templa hæc fuisse vel extructa, vel consecrata, quorum nominibus appellata sunt: sed differentiæ solùm gratia, vel à personis in Ecclesia illustribus, vel ab historia & euentu aliquo memorabili denominationes eiusmodi sumptas esse: quod Sozomenus de Anastasiæ templo clarè testatur lib.7.ca.5. vbi inquit: Nominarunt Ecclesiam eam Anastasiam, ob eam causam, sicut opinor, quod prolapsum ac velut per potentiam heterodoxorum enecatum Nicæni Concilij dogma, tum ibi Cõstantinopoli resurrexerat, & per doctrinam Gregorij reuixerat. Vel, sicuti quosdam audiui, qui se vera dicere affirmabant, propterea, quòd dum plebs esset in ea Ecclesia, mulier quædam prægnans è sublimi porticu delapsa ac mortua, factis super illa communibus precibus reuixerat, & vnà cum infante quẽ gestabat seruata fuerat: miraculi huius diuinitùs editi causa hãc appellationem sortitus est ille locus.

Martyria quando cœperint.

Cæterum paulò ante Iustiniani Imperatoris ætatem quidam cœperunt Martyria, hoc est, Diuis extruere tẽpla, cùm ab antiquo, vt pauculæ Ecclesiæ, ita non multi quoq; Ecclesiarũ ministri fuerint: id quod tam ex Iustiniani Imperatoris quàm ex Ruffini historici patet testimonijs: Ille enim ad Epiphanium Constantinopolit. vrbis Episcopũ, in Nouellis Cõstitut.3. Et sanè, inquit, reuerendiss. clericorũ sacrosanctæ maioris Ecclesiæ regiæ vrbis nostræ mẽsura certis finib. descripta & in arctum admodũ cõtracta erat, quo tempore sola adhuc erat sacrosancta maior Ecclesia. Postquam verò & veneranda domus sanctæ & gloriosæ virginis Deiq; genetricis Mariæ in vicinia sacrosanctæ maioris Ecclesiæ posita ab ipsa piæ memoriæ Verina cœpit extrui, item religiosa domus S. Martyris Theodori à Sphratio gloriosæ memoriæ consecrata, & veneranda domus S. Irenes sacrosanctæ maiori Ecclesiæ copulata fuit, redigere planè numerum ad veterem formã impossibile est. Regnauit hic Iustinianus circa annum D.500. Ruffinus verò Ecclesiasticæ hist, lib.2.cap.27.& 28. Sozomenus quoq; lib.7.ca. 24. videntur originem horum Martyriorum h.e. templorum in martyrum honorem extructorum ad ætatem Theodosij M. reijcere. Vide loca.

Si verò statum seu conditionem eorũ temporũ diligenter consideremus, mirũ nõ erit huiusmodi cultus idololatricos ac tetras superstitiones circa Iustiniani ætatẽ cœpisse. Nulli erãt amplius excellentes Doctores, quales florentissima illa tẽpora sub Cõstantinis, Iouiniano, Valẽtinianis, Gratiano, Theodosijs, Honorijs, Arcadio & Martiano habuerũt. Nõ potuit igitur non negligi, obscurari & adulterari vera & salutaris verbi Dei doctrina. Ex quo fonte horribiles et perniciosæ in Ecclesia tenebræ exortæ sunt: in primis autẽ venerationes immodicæ imò prorsus idololatricæ Sãctorũ mortuorũ passim in Ecclesijs veluti diluuio quodã inũdarũt.

Clodoueus per Gallias Sanctis multa templa erexit.

Circa eiusdem Iustiniani tẽpora cùm Galliarum Rex Clodoueus per coniugẽ suam Regis Burgundiæ filiam ad fidem Christianã cõuersus esset, & à S. Remigio Episcopo baptizatus, per vniuersum regnum suum, quod erat maximum, plurima cœpit sanctis templa primò ædificare, inter quæ primariũ ferè fuit Argentinense, quod Virgini Mariæ extruxit & consecrauit. Referunt hæc M. Dresserus in libello de Festis: Schopperus in Chronico Germaniæ: & Sabest. Frank.

Vnde apparet Regis huius animo inhæsisse etiam post cõuersionẽ, reliquias aliquas, vt fieri solet, gentilismi: quemadmodũ enim Ethnici plurima Fana extruxerunt, eaq; varijs Dijs dicarunt, ita quoq; Christiani postea suis Sãctis tẽpla ædificarũt, ipsisq; dicarũt et cõsecrarũt.

Templa Sãctis multa sub Dagoberto quoq; in Gallijs ædificata.

Tandem verò regnante Dagoberto Magno, circa annos Christi 630. plurima alia templa passim & cœnobia, iuxta superiorum temporum consuetudinem, Sanctis extructa & cõsecrata sunt: M. Dresserus & Schopperus.

Balæus

Balæus Centuria 1. de Script. Britan. testatur. Britannos ante annos Christi 600. Ecclesias suas Patri Deo, atq; eius filio Christo Seruatori dedicatas habuisse: sed deinceps statuis ac mortuis Sanctis sua templa consecrasse. Eo enim tempore Antichristus, qui post Constantini M. tempora quasi in aluum Ecclesiæ receptus fuit, quique Gregorio M. sedem Rom. tenente, vitam & incrementa accepit, & quasi ad tempus partus deductus est, Phocæ Imp. ope & auxilio in lucem editus & regnum suum auspicatus fuit, ideoq; etiam iuxta Prophetarum & Apostolorum oracula, veræ doctrinæ lux extincta est, studium incorruptam veritatem tradendi refrixit, & cultuum humanorum amor immodicè creuit.

Templa quando in Britannia Sanctis primò extructa,

Solebant autem templis, contra primitiuæ Ecclesiæ morem, eorum nomina, in quorum honorem extructa fuerant, imponere, vel Saluatoris: vel Angelorum: vel Sanctorum Apostolorum, vel Martyrum quoq;. Hinc sunt Michaëlis, Raphaëlis Mariæ, Petri, Pauli, Ioannis, Stephani, Dionysij & aliorum cognomina. Perinde vt antiquiores Saxones nemora & syluas Deorum suorum nominibus appellarunt, vt Mutius testatur lib. 12. Arnobius etiam lib. 6. contra Gentes indicat, Ethnicos dicere fuisse solitos ad eundem planè modum, Templum hoc est Iunonis, hoc Veneris: Apollo hîc habitat, in hoc manet Hercules, in illo Summanus &c.

In eo solum discrimen aliquod fuit, quòd Christiani vnum idemque templum pluribus per sæpè Sanctis, Ethnici verò vni tantum alicui Deo plerunq; dedicarunt, eiusq; nomine appellarunt. Vnde M. Marcellus dedicaturus ædem, quam Honori & Virtuti bello Gallico vouerat, pontificum iussu id facere prohibitus fuit, negantium vnum templum duobus numinibus rectè dedicari: quia si prodigium aliquod incidisset, haud sciri posset, vtri numinum rem diuinam fieri oporteret: neq; duobus, nisi certis Dijs (vt Polluci et Castori, Apollini et Dianæ, Veneri & Adoni, Cybele & Ati, quæ numina societatem quandam inter se habere putabãt) vna hostia mactaretur: Et Marcellus quidem pontificum authoritate motus, alteram priori ædi adiecit hancq; Virtuti, illam Honori dedicauit vt referunt Liuius lib. 7. de bello Punico. Valer. Maximus lib. 1. cap. 10. Sabellicus lib. 4. Enne. 5.

Templa Christiani in plurimi Sanctorum, Ethnici in vnius tantum honorem ædificarunt.

Hæc res igitur in Christi Ecclesia cœpit, vt diximus, circa annum demùm 500. à nato in carne Christo, & progressu temporis in fœdum ac non dissimulandum abusum abijt, cùm nullum templum imò nullum quantumuis exiguum sacellum reperiatur hodiè, quod non in honorem alicuius Sancti, vel opinione saltem talis, extructum & dedicatum sit.

CAPVT. IX.

Causæ multitudinis templorum apud Christianos.

QVòd igitur passim post Constantini Magni tempora imprimisq; post annos Christi 500. & 600. toto orbe Christiano innumerabilia extructa sunt templa causa, seu origo & fons eius rei fuit, quòd neglecta doctrina de iustificatione per solam Christi obedientiam, deq; vera Dei inuocatione in nomine Iesu Christi, cultibus externis & venerationibus Sanctorum nimiùm tribuerent, & salutem per opera seu merita quædam humana quærerent: hoc est, quòd opinarentur, se extructione & ædificatione templorum Deo, Angelis, Sanctis & Martyribus præstare cultum. Sic enim Vincentius ait in Spec. hist. libro 25. cap. 25. Qui Ecclesiam seu templum ædificat, regnum Dei sibi præparat.

Templorũ multitudinis causa meriti humani opinio & veneratio Sanctorum.

Probant ea quæ diximus primò, quòd in locis omnibus vbi vel integra corpora Sanctorũ sepulta, vel saltem reliquiæ corporum aliquæ asseruatæ & conditæ fuerunt, templa extruxerunt: vt Sepulchra Sanctorum mortuorum non minus apud Christianos templorum causa præcipua fuerint, quàm heroum & clarorum præstantiumq; virorum apud Gentes.

Secundò, quòd templa in honorem vt superiori capite indicauimus, non Dei, sed Ange-

lorum, item diuorum diuarumque ædificarunt, eorumque nomina ipsis indiderunt. Sic Basilius Orientis Imperator, vt se Deo conciliaret, quia Michaëlem Imp. occiderat, in multis locis Constantinopoli templa erexit, in honorem S. Archangeli Michaelis, qui Archistrategus Græcis dicitur, mirabili & pretioso opere, sicuti ex Zonara Cuspinianus refert.

Tertio, quòd in periculis constituti superstitiosi homines, templa Sanctis vouerunt si ipsorum ope & auxilio liberentur. Sic Narsetes Eunuchus in Gothos exercitum ductans, sacella duo, si res bellicæ ex sententia cederent, Venetis vouit & votis parta victoria dicauit, alterum Theodoro, alterum vero Geminiano & Menæ cœlitibus: Egnatius libro 1. capit. 1. Blondus lib. 7. Decad. 1. Veneti in magno incendio D. Iacobo ædem vouerunt, si ignis restingueretur. Egnat. lib. 6. cap. 5. Rutlingenses cùm anno 1242. graui obsidione ab Henrico 7. Imp. premerentur b. virgini sacellum vouerunt, si liberarentur, vt in Chron. Ducum Bauariæ indicatur.

Hoc etiam Ethnici in more habuerunt: Romulus enim Sabino bello, quod Circa Capitolium & Palatinum montem gestum est, cùm turpem suorum fugam quodam prælio sistere non posset, Statori Ioui ædem voto nuncupauit, si fugientibus suis metum ademisset, vt referunt Liuius lib. 1. Dec. 1. & Plutarchus in vita Romuli. P. Sempronius Primogenitæ Fortunæ S. ædiculam secundo bello Punico vouit, & voti reus dedicauit: Alexand. libro 1. cap. 53. M. Marcellus quoque ædificauit Honori & Virtuti templa, quæ bello Gallico vouerat. Sabellic. lib. 4. Enn. 5. & Valerius lib. 1. cap. 1. In obsidione etiam vrbium, cùm Deos earum tutelares euocarent, vouerunt illis templa ludosque Imperatores, si vrbes eas desererent, & ad se transirent, vt ex libro 5. Rerum reconditarum Sammonici Sereni Macrobius refert. C. Marius item & Catulus consul pugnaturi cum Cimbris, sublatis in cœlum manibus, hic quidem diem illum Fortunæ celebraturum se dixit, ille verò solennia sacrificia vouit, si victoria potirentur, vt refert Plutarchus in vita Marij.

Sæpè quoque Christiani ex magnis periculis liberati, Templa in Diuorum Diuarumque honorem ædificarunt, etiamsi nullum præcessisset votum, quorum ope & patrocinio se liberatos superstitiosi homines crediderunt. Isaacius enim Comnenus ædem S. Teclæ erexit in regia Constantinopolitana: quòd eo die, quo memoria illius celebrabatur, periculum quercus corruentis, patrocinio Teclæ effugisset, Zonara teste. Et Francorum Reges Chlottarius & Childebertus D. Vincentio magnifico apparatu ædem, ob deuictos Gothos posuerunt, circa annos Domini 542. Sabellico authore Enne. 8. libro 3. Henricus etiam 1. Rex Franc. cùm Eudonem Campaniæ, & Balduinum Flandriæ Comites, arcibus ac oppidulis quibusdam felici bellorum euentu cauisset, vt grates Deo Sanctisque persolueret D. Martini templum Parisijs extruxit. Gaguinus libro 5. Geysa quoque Vngarorum Rex prælio superato Salomone, templum D. Virgini pro victoria erexit.

Factum hoc etiam ad eum omninò modum, quo Ethnici quoque gratos sese huiusmodi Cultibus erga Deos suos Deasque exhibuerunt. Sesostris namque Aegyptiorum Rex victo orbe, rediens, in singulis Aegypti vrbibus ei Deo templum construxit, quem ibi præcipuè colerent: teste Diodoro lib. 1. cap. 4. Hypermnestra absoluta in iudicio ædem Dianæ Suadelæ Argis extruxit. Theseus cùm è Creta, interfecto Asterione Minois filio, redijsset, Trezœnæ in foro Dianæ Sospitæ templum condidit: Pausanias in Corinthiacis. Diomedes etiam apud Argiuos sacellum extruxit Palladis ὀξυδερκῆς, quòd ei apud Ilium bellanti tenebras caliginemque ab oculis detersisset: Cœlius lib. 14. cap. vltimo. Vlysses cùm equas perdidisset, & queritando totam peragrasset Græciam, postremò eo in loco quo eas reperit, Dianæ templum, quam Eurippen cognominant, addito equestris Neptuni signo, erexisse dicitur, vt refert Pausanias in Arcadicis. Hyperæsienses Dianæ agresti templum dedicant, ob hostes Sicyonios propulsatos. Phalysius Aesculapio ob restitutionem visus templum ædificauit. Colias ædes Veneris, à quodam Attico adolescente condita: qui captus à Tyrrhenis, cùm vinctus apud illos seruiret, adamatus ab herili filia, & solutus domumque reuersus, hanc pro salute Veneri

gratiam

gratiam retulit, fano in littore, vnde raptus fuerat, extructo: Suidas. Helpis Samius Dionysio hianti, seruatus à leone, templum quoq; extruxit. Ad Plateas Græcorum copiæ, Mardonium ducem cum Persarum 30000. occidione deleuerunt, & Eleutherio, id est, Liberatori Ioui templum construxerunt: Strabo lib.9. Apud Athenienses, Apollini Alexicaco quasi Auerruncum dicas, extructum est templum pulcherrimum, quòd pestilentiæ morbum auertisset: Pausanias in Arcadicis. Themistocles cùm in somnis admonitus insidias euasisset, Magnesiæ templum Dindymenæ condidit, Plutarcho authore in vita eius. Rediculi templum extra portam Capenam post bellum secundum Punicum construxerunt Romani, eò quòd propitij Dij Hannibalem ab expugnanda vrbe auertissent: Alexander ab Alex. lib.1. cap.4. Sicyonij à luporum feritate liberati templum erexerunt Apollini Lycæo: Pausanias in Corinth. Ijdemq; à sæuissima liberati peste Suadelæ ædem dicarunt: ibidem. M. Octauius Herennius contra piratas fortissimè pugnans, victor euasit. Huic, cùm in somnijs Hercules eum docuisset, quòd sua opera esset seruatus, impetrato à magistratu loco, ædem sacrauit, & signum, Victoremq; incisis literis appellauit, vt refert Macrob. libro 3. capite 6. Saturnal. & Masurius Albinus Memorabilium libro 1. Eteocles Orchomeniorum rex opulentissimus & potentissimus Gratiarum templum primus extruxit, vt vel quàm gratus ipse esset, vel quantum alios erga Deos gratos esse vellet ostenderet, vt indicat Strabo lib.9.

Ob eandem causam non rarò etiam gentiles ex spolijs & manubijs ex hostibus captis templa sacellaque extruxerunt Dijs suis. Elei enim templum & signum Ioui Olympico de manubijs dicarunt, Pisæis alijsque finitimis populis, qui ab ipsis defecerant, bello superatis, ac Pisa ipsa direpta: Pausanias libro quinto. Cumq; de Veientibus Caruilius Consul triumphasset, ærisque grauis trecenta nonaginta millia in ærarium detulisset, de reliquo quod ex manubijs & omni præda exactum fuit, Fortis Fortunæ ædem, propè illam quæ à Seruio Tullio dicata fuerat, faciendum locasse, T. Liuius author est. Gelon Syracusanus Cereri & Proserpinæ templa ex manubijs spolijsq; Carthaginensium ingenti magnificentia miroq; artificio extruxit, Diodoro teste lib.11. cap.1. Ex spolijs templa ædificata ab Ethnicis.

Id quod etiam Christiani ab ipsis didicerunt: author est enim Ritius libro secundo de regibus Hispaniæ, Alphonsum Castum, Hispaniarum regem, ex Maurorum manubijs, quorum millia septuaginta in acie ceciderat, duas erexisse Ecclesias, Orientenensem & Asturinensem. Ex præda quoque Giulæ deuicti, qui Stephanum Vngariæ regem & ex sorore nepotem religionis ergo bello lacessiuerat magnificum Albæ templum constructum fuit, Bonfinio teste libro primo, Decad. secunda. Cumque sæpius igni conflagrasset, publica enata est opinio, eam ob causam id fieri, quòd ex præda, quam Giulas per fas nefasque corraserat, ædificatum esset, eodem authore. Vtinam hæc pietas & religio inter mortales hodie adhuc floreret. Sed diuersum cernimus. Quando enim nostri illi ex bellis reuertuntur domum, sacella ædificant, aras extruunt aut alias in vsus sacros conuertunt, qui religiosissimi inter illos sunt, partem aliquam earum opum, quas ex cæde innocentium hominum, imò verè Christi fidelium per fas & nefas aquisiuerunt & rapuerunt, eaque ratione Deorum suorum gratiam & fauorem promereri conantur. Nec est qui vel verbulo hanc illorum hypocrisim taxet. Rectissimè verò Vualafridus abbas ille monet, curandum vt ex iustè partis templa extruantur. Cumque sanctissimi patres statuerint, melius esse egenis & pauperibus facultatibus opibusque subuenire, quàm templa ædificare, quid dicturos putas, si hodie viderent ex pauperum & fidelium bonis direptis multos ecclesias construere?

Quartò, quòd sanctis templa extruxerunt, vt eorum intercessionem apud Deum hac ratione promererentur. In Modœcia enim Theodelinga Longobardorum Regina Agilulfi vxor, cum Adoaldum filium peperisset, templum Ioannis Baptistæ, pro se & omnibus Longobardis construxit, VT PRO SE APVD CHRISTVM INTERCEDERET: *ex quo etiam tempore demùm Longobardi D. Ioannem inuocare cœperunt, vt referunt Paulus Diaconus lib.4. cap.7. de gestis Longob. & Sabellicus lib.5. Enne.8.* 4.

5. *Miracula etiam aliqua quæ Sanctos ædidisse fabulantur, causa multitudinis templorum fuerunt: qua de re sequenti capite agam.*

His rebus factum est, vt omnibus post Constantinum M. seculis, ad hoc præsens vsq́, templorum numerus creuerit, nec vllius vnquam finis & modus condendorum templorum fuerit.

CAPVT X.

Miracula falsa pro ædificatione Templorum in honorem cùm Dei tùm Sanctorum: vbi primò de Miraculis, quæ pro confirmatione multorũ errorum & superstitionum fiunt, in genere.

Via negari non potest, quin multa in Papatu signa & miracula fiant, quæritur, an ea doctrina statim pro vera suscipienda sit, quam videamus multis & magnis miraculis comprobari? Id verò negamus: & ratio est, quòd Deus permittit interdum etiam per falsos doctores, perque malos & impios homines edi miracula. Exod.7. Magi & malefici apud Pharaonem suis artibus signa ediderunt. Matth.7. inducit Christus quosdam dicentes in die iudicij, Nónne Domine in nomine tuo dæmonia eiecimus? nónne in nomine tuo multas virtutes edidimus? Quibus tamen dicetur, Nunquam noui vos, discedite à me qui facitis iniquitatem. Matth.24. ait Dominus: Surgent pseudochristi & pseudoprophetæ, & signa magna dabunt, ita vt in errorem inducantur, si fieri possit, electi. A Paulo 2. Thess.2. Antichristi aduentus describitur secundum operationem Satanæ, cum signis & prodigijs mendacibus. Vnde & Cyrillus lib.7. cap.13. in Euangelium Ioannis, Miracula, inquit, nihil adijciunt sanctitatis homini, cùm malis & reprobis id etiam competat, dicente Domino apud Matth. Multi dicent mihi in die illa, Domine, &c. Ergo vt possimus vera miracula, quibus credendum, à falsis discernere, oportet definire quæ nam sint miracula vera, externa scilicet quædam opera & facta in admiratione apud homines habita, & talia reuera, qualia apparent diuina virtute, & ad declarandam doctrinam fidei, vel promissionum diuinarum, vel potentiæ Dei veritatem & certitudinem, & ad Dei gloriam edita. Hæc definitio ex causis collecta est, atq; ex ea intelligi potest quomodo vera miracula à falsis sint distinguenda. Vera habent Deum authorem, cuius vi atq; virtute fiunt præter naturæ ordinem, nec ibi est aliqua impostura: in eum quoque finem eduntur, vt Deum ritè colamus, eiusq́ verbo, missis erroribus, & vitijs, fidem habeamus. Falsorum author est Satanas, qui illa vel per se ipsum, vel per impostores, tanquã organa edit, idq́ varijs modis. Primò enim fiunt, in quibus res verè tales sunt quales apparent, quo pacto & Magi Pharaonis creduntur serpentes veros, aliaq́ id genus produxisse. Ita non negamus in Papatu multa verè fieri, vt quòd sanguis è crustulis Sacramenti verè effluxerit, quòd idola verè loquuti sint, quòd multi in peregrinationibus ad Sanctorum mortuorum statuas verè à morbis liberati fuerint, &c. minimè tamen vera miracula dicenda sunt, cùm reliquæ causæ, quas in veris & propriè dictis miraculis spectari oportet, desiderentur: inprimisq́ cùm abducant à Deo ad idola, & à veritate religionis ad superstitiones. Secundo fiunt miracula à Spiritibus & hominibus malis, in quibus res quoque verè fiunt & conspiciuntur, sed adhibitis tantum rebus quibusdam naturalibus: lapidibus siquidem, herbis, oleo & id genus alijs occulta quædam vis inest, qua res inusitatæ perfici possunt, diaboli autem & magi illarum virium naturalium insignem habent experientiam: Cæteri interea qui hunc vsum rerum naturalium ignorant, existimant magna fieri miracula, cùm nihil sint minus. Tertiò fiunt miracula, in quibus res quædam sensibus apparent, sed tamen non sunt veræ res, sed tantum falluntur & ludificantur sensus hominum, vt existiment se res videre & sentire, quas tamen nequaquam vident sentiuntq́. Itaque ne hæc quidem miracula vera censeri debent, quandoquidem rerum deest veritas, ac sensus decipiuntur. Vbi enim præstigiæ adhibentur, & ludificantur hominum oculi, vt id se videre arbitrentur, quod tamen reuera ita non est, tunc miraculi dignitas amittitur. His tribus

Miracula vera quæ.

Miracula falsa

miraculorum falsorum generibus illud quoque addo, quòd sæpè aliqua pro miraculis habentur, quæ nihil aliud quàm imposturæ, doli, & fraudes monachorum, sacrificulorum & similium sunt. Exempli gratia, flere & loqui interdum putantur imagines seu statuæ, cùm oleum à sacrificis infusum statuæ ad exteriora penetret, & pro lachrymis habeatur, aut ijdem per arundines imaginibus admotas quæ volunt loquantur: sæpè etiam creditum fuit animas ex purgatorio rediijsse & in cœmeterijs oberrasse, cùm, rei veritate depræhensa, impostura sacerdotis alicuius fuerit ad emungendum argento homines nefariè excogitata: vt non iniuria Nicolaus Lyra in 14. cap. Danielis hac de re conqueratur, dicens: In Ecclesia Dei populus sæpè decipitur à sacerdotibus, fictis miraculis, lucri causa. Cuius generis plurima apud Gentes quoq; accidisse legimus. Cùm enim sub Constantino & Theodosio statuæ euerterentur, repererunt aut mortuorum corporum ossa, atque arida crania, incantatorum peruersitate imposita: aut panniculos, fœda abominatione sordidos: aut fœni & stipularum fasciculos, vt testatur Eusebius lib. 3. de vita Constantini. Per statuas etiam incantatores suas exercuisse fraudes idem indicat lib. 9. hist. Ecclesiast. cap. 3. vbi de Theotecno refert, quòd incantationibus suis effecerit, vt statua quædam Iouis mirabilia ædere visa sit. Ex adytis quoque per cuniculos in statuas prorepsisse, indeq; responsa dedisse, author est Theodoretus lib. 5. cap. 22.

Vbi nec illud prætereundũ videtur, quòd multa miracula, à monachis etiam, inertissimo superstitiosissimoq; hominum genere, conficta sint, vt quæstum inde vberiorem facere queant, cùm tamen nihil vnquam simile acciderit. Ea verò res in causa fuit, vt authores posterioribus seculis, eiusmodi rumores & fabulas ab alijs excogitatas & confictas ex monachorum libris alijsq; apocryphis hauserint, & historijs superiorum temporum sine omni iudicio inseruerint. Huius generis miraculosas narrationes apud Zonaram, Nicephorum, Paulum Diaconum, & Vincentium in primis, aliosq; posteriores historicos plurimas reperias, quibus haud facilè sine suspicione falsitatis fidem adhibeas. Vbi tutissimum semper fuerit ex doctrinæ veritate de miraculis iudicium facere, non de doctrina ex miraculis: quod consilium Dominus ipse Deuter. 13. cap. dedit nobis. Et Chrysostomus Oratione Quinta aduersus Iudæos docet, miraculis credendum non esse aduersus sacram scripturam. Nec illud omittendum videtur, quod in diligenti authorum lectione obseruaui, à nullo fide digno authore veteri eiusmodi falsa & mendacia signa, ad confirmandum cultum Deorum alienorum variasq; superstitiones excogitata, referri, qualia post Gregorij Magni demum tempora, cùm omnis generis superstitiones cateruatim in Ecclesiam irreperent, referuntur.

His ita in genere præmissis, deinceps in fine cuiusque loci referemus, quæ signa seu miracula falsa Pontificij, pro confirmatione omnis generis errorum & superstitionum, proferant, ijsque non minus quàm sacræ scripturæ innitendum contendant.

Miracula falsa pro ædificatione templorum.

GENOVEPHA *virgo Parisien. Catulacensem vicum, vbi D. Dionysius interfectus fuerat, reuerenter frequentauit: cui basilicam quoque vouit. Sacerdotum collegia supplex adijt, vt ex collata pecunia ædem illi facerent. Illi verò modò paupertatem, modò calcis inopiam causantur. Contra illa: Egredimini (ait) quæso ad pontem vrbis, & quæcunq; audieritis, renunciate mihi. Egressi, dum in foro stant attenti, siquid acciperent, ecce subulci duo aduenientes colloquuntur. Alter, Dum suis (inquit) vagantis vestigium opertus legerem, maximam fornacem calcis inueni. Ego quoque itidem in sylua, inquit alter. Hæc Sacerdotes virgini referentes, præ gaudio in lachrymas effunditur. Eaque vbi ciuibus significata sunt, magnifica è collata pecunia ædes erecta, Dionysioque dicata est. Sed ne quidem prodigia in ædificanda basilica defuere. Nam cùm fortè potus fabris lignarijs deficeret, cadum accepit memorata virgo: quem vbi, exorato numine, crucis signo expiauit, mox operarijs plenum propinauit, parique exuberantia semper redintegratus, eorum sitim ad consummatum vsque opus expleuit. Bonfinius lib. 5. Decad. 1.*

Primi Venetæ vrbis conditores, quos Patauinos fuisse dicunt, cum casas quasdam extruxissent, nec adhuc templum alicui numini dicassent, repentè ignis ex architecti domo noctu erumpens, continuato incendio 24. domos absumpsit, vento & materia passim flammas alentibus. Tum multitudo templum D. Iacobo vouit. Ignis continuò cessauit, & ædes ex voto erecta est. Egnatius lib. 6. cap. 5. Narrat quoque Palmerius, Petrum, Raphaelem, Iesum Christum, Mariam, Ioannem Baptistam, Iustinam, & duodecim Apostolos, diuerso tempore Magno Oppitergensi Episcopo reuelasse, vbi Venetijs vellent sibi templa extrui. Quæ tamen fabula adeò insulsa est, vt ipsemet Sabellicus Enne. 8. lib. 6. eam à Dandulo, qui de Origine Venetiarum scripsit, improbari affirmet.

Garganus quidam ciuis Sipontinus, armentalem taurum, qui à grege aberrarat, quæritans, inuentum tandem ad speluncam natiuam, in viuo cauatam saxo, ira percitus sagitta petijt. Ea vbi tergum tauri attigit, retrò flexa è vestigio in Garganum versa est. Ea re in religionem versa, Garganus Laurentio sacerdoti totam aperuit. Is indicto trium dierum ieiunio Michaelem archangelum in somnis vidit, affirmantem sua opera taurum indicem basilicæ extitisse, quam inhabitari vellet, & ab hominibus coli. Specus igitur consecratur, & augustissimum ibidem templum extruitur, quod plurimi mortales quotannis accedere solent. Pont. lib. 2. belli Neapolitani.

Sub Childeberto Monarcha Francorum, archangelus Michael apparens Autberto Abrincatensi Episcopo, monuit eum semel & iterum, vt in loco maris, qui propter eminentiã sui Tumba vocatur, fundaret ecclesiam in memoriam sui, volentis talem venerationem exhiberi sibi in pelago, qualis exhiberetur sibi in monte Gargano. Interim taurus à leone furtim raptus in illo loco religatur. Vnde Episcopus tertiò admonitus, vt in illo loco fundamenta iaceret, vbi taurum religatum inueniret, & sicut eam terram pedibus protriuisse videret, sic Ecclesiæ ambitum duceret. ecclesiam in honore S. Michaelis constituit. Et ex hoc tẽpore, sicut in monte Gargano, ita etiam illo in loco, quod modò dicitur, In periculo maris, veneratio archangeli cœpit frequentari. Sigebertus anno Domini 799.

S. Dionysius à Carolo rogatus, vt veniam delictorum impetraret omnibus in Hispania mortuis, accepit hoc responsum à cacodæmone: quòd omnibus illis qui nummos contulissent ad templi sui ædificationem, venia sit impetrata. Vincent. lib. 24. cap. 22.

Sic Geysam Vngarorum regem, dum Christianæ religionis doctrinam suos subditos docere cogitat, & antiquatis maiorum ceremonijs, nouæ puritatis ritus extructis templis instituere meditatur, Deus per cœlestem ex alto interpretem insomnis eum consolatur, omnem sollicitudinem deponere, ac bono animo esse iubet: neque enim tali cura eum vexari oportere, vt sacella dicet, sacrosanctos introducat antistites, Scythicamq́; gentem à prophana religione vindicet, quando sanguine pollutas manus habeat. Neque vllo modo fas esse, infectas humano cruore manus, pias ædes erigere, & orthodoxæ fidei fundamenta iacere, quæ pias tantùm & nullo facinore contaminatas exposcant: sanctissimum ex eo filium proditurum pollicetur, qui ad hæc à diuina benignitate sit prædestinatus. Bonfinius lib. 1. Decad. 2.

Ladislaus Vngarorum Rex, in Bihoriensi agro inter venandum cœlesti admonitus nuncio dicitur, vt ad Chrysium amnem D. Virgini basilicam extrueret eiq́; dicaret: locum enim illum magnæ matri gratissimum futurum. Isq́; sine mora magnificentissimam ibi ædem ædificat: si verum est quod Bonfinius refert lib. 4. Decad. 2.

Cùm Henricus 7. Thuringiæ Landgrauius, Rutlingam anno 1247. obsideret, ciues vouent, se B. Virgini sacellum constructuros, si liberarentur: mox illa apparuisse & hostes abegisse dicitur in Chron. de ducibus Bauariæ.

Miracula pro templorum extructione apud Ethnicos.

Neque verò hæc tantùm apud Christianos, verùm etiam apud Ethnicos huius generis multa acciderunt.

Refert Plinius lib. 36. cap. 14. ædificationi Ephesini templi Ctesiphonem quendam præfuisse architectum. Is cùm anxius esset quomodo in limine ipso epistylion molem maximam attollere posset, & manum sibi inferre cogitaret, nocturno tempore in quiete vidit præsentem

Deum

Deam cui templum fiebat, hortantem ne hoc faceret, se enim composuisse lapidem, atque ita postero die apparuit. Cui non dissimile illud est, quod Ruffinus lib.1.cap.10. ex Bacurij regis Iberorum relatione narrat: tempore Constantini Magni gentem illam, per fœminam quandam captiuam ad Christianam religionem conuersam, templum ædificare cœpisse: & structis muris, cùm iam columnæ duæ essent impositæ, ac tertia foret eleuanda, non potuisse eam loco moueri. Sed fœminam illam oratione sua impetrasse, vt columna illa, quam tot machinæ & homines mouere non poterant, altero die esset erecta, & super basim libratè suspensa, nec tamē superposita, & ipsis hominibus spectantibus sensim super basim suam, summa cum libratione consideret. Eadem referunt ex Ruffino Socrates lib.1. cap.20. & Sozomenus lib.2. capite 6. Theodoretus verò lib.1. cap.23. etiam ipse Iberorum conuersionem commemorat, horum verò quæ circa columnam hanc miraculosè euenerint, non meminit, fortè quòd haud vera esse cognouerit, aut saltem iudicarit.

Commodè huc etiam referri potest, quod de Magno Alexandro Sabellicus refert lib.9. Exemplorum cap.5. nimirum quod vrbem in Aegypto conditurus Alexander, anceps consilij, vbi loci eam potissimùm ædificaret, intempesta nocte dormienti senex astiterit, venerabili specie, qui Homericum illud cecinerit,

Præterea vndinoso quædam iacet insula ponto,
Quam Pharon appellant, Aegyptia littora contra.

quod Oraculum Macedo secutus Alexandriam, vbi hodie visitur auspicatissimè condidit.

CAPVT XI.

Superstitiones aliæ circa templorum ædificia exortæ.

NEQVE verò solùm Superstitio multitudinis templorum verissima causa extitit, sed etiam quandam sanctitatem & vim diuinam ijsdem ascribere docuit. Hoc primùm fecit superstitionum patronus Gregorius Magnus, qui Indulgentias certis temporibus templa visitantibus primus concessit, Balæo teste Cent.1. Script. Britanniæ cap.68. Quæ res multarum superstitionum & errorū posterioribus seculis origo & causa fuit. Primò autem ob auditum verbi Dei, preces publicas, & Sacramentorum vsum tantum fuerunt extructa templa. [Templis sanctitas & vis diuina ascripta. Templa visitātibus Indulgentias quis primo concesserit.]

Gregorium hunc mox secutus Honorius 1. constituit, vt omni Sabbato fieret Processio solennis à templo Apollinaris ad S. Petri vsque: vnde CIRCVITIONES *in Encænijs originem in Ecclesia habere videntur: Funckius & Balæus in Honorio.* [Processiones ad templa in Sabbatis quis instituerit. Circuitionum in Encænijs origo.]

Eadem superstitionis magistra in designando loco & fundamentis iaciendis templorum varios ritus excogitarunt. Etsi enim de ritibus in iaciendis fundamentis, & ponendo primario lapide templorum, vsurpatis Constantini M. & sequentibus aliquot seculis apud probatos authores nihil omninò inuenias: tamen progressu temporis, cunctis in deterius in Ecclesia ruentibus, ritus & Ceremoniæ multæ eæque variæ obseruari hac quoque in re cœperunt. Nam de Consecrat. dist.1. Cap. Nemo ex Aurelianensis Synodi decreto, præcipitur, ne quis Ecclesiam ædificet, antequam Episcopus ciuitatis veniat, & ibidem crucem figat, publiceque atrium designet. Hanc constitutionem paulò aliter recitat Durandus libro primo, capite primo Diuinorum officiorum. De Consecratione, inquit, distinctione prima, capite Nemo: iubetur in ædificatione alicuius Ecclesiæ seu Templi parato fundamenti loco, Episcopus vel Sacerdos Episcopi nomine & de eius licentia ibi aquam aspergere benedictā, ad abigendas ibi dæmonum phantasias, & primarium lapidem, cui impressa sit crux, in fundamento ponere. Vbi nemo est qui non animaduertat, quæ Aurelianensis Synodi decreto Durandus assuat & affingat. Non igitur hæc vbiq; & ab omnibus, sed alij interdum ritus obseruati fuerunt. Vlmenses enim anno Christi 1377. cùm Parochiale templum in ciuitatē transferrent, empto iusto spacio, [In templorum fundamentis iaciendis superstitiones]

eoq́ pulchrè æquato & repurgato, fundamenta futuri templi maximi strenuè fodere cœperũt. In qua primus lapis ab vrbis clero S.P.Q. singulari reuerentia & pompa positus est vltima Iunij anno quem suprà dixi. Lapidem funibus demissum, in ipsis fundamentorum fossis excepit Ludouicus Crato Consul, cum quibusdam nobilibus Ciuitatis: demittebant verò eundem Ioannes Ehingerus cognomento Häbfastus & Conradus Besserer præcipui ciuitatis capita nei, alijq́ senatores & patritij. Posito primo saxo in fundamenta, obtulit illicò super idem, tanquam in aram, centum aureos Rhenenses Crato Consul: cuius exemplum & cæteri nõ tantum nobiles & senatores, sed & plebeij ciues omnes imitati, singuli sua symbola in auro & argento (non enim obulis & denariolis rem actam aliquis existimet) quisque tamen pro suarum facultatum modulo, ad nouam basilicam extruendam liberaliter conferebat, vt Bruschius indicat de Monasterijs Germaniæ. Sic Ioannes Palatinus Rheni & Bauariæ Dux, fundator Cœnobij Gratiæmontis circa annos 1436. primum eius monasterij lapidem ponens, aureum annulum in fundamenta coniecit, vitrumq́ vini plenum apposuit, primoq́ lapidi inclusit, eodem authore.

CAPVT XII.

Templa reuerenter colenda, nec vllis profanis vsibus destinanda.

IN Synodo Carthaginen. 4. anno 418. iuxta Marianum Scotum habita, sancitur, vt Templorum pauimenta energumeni verrant.

In templa iumenta non inducenda.

In Concilio vniuersali 6. Constantinopolit. ca. 88. sancitur, Ne quis iumentum in templum inducat: qui secus fecerit, si sit laicus, excommunicari, si clericus deponi iubetur: Excipiuntur tamen iter facientes, & carentes domuncula aut diuersorio. Hoc decretum hodie non obseruatur, cùm passim in omnibus Pontificiorum templis asinus ligneus, qui in Palmarum die per vicos atque plateas trahitur, locum habeat.

In templis merces non vendendas.

Templa domus negotiationis apud Christianos.

In eadem Synodo præcipitur, Ne quis mercimonia vendat intra templorum ambitum. O legem prodigiosè euersam hodie. Constat etenim, si quod verum est liberè dicendum est, cuncta in papatu templa domus negotiationis esse, contra præceptum Christi, qui ait: Ne facite domum patris mei domum ἐμπορίας, hoc est, mercatus seu negotiationis. Si enim, vt D. Augustinus sensit, boues vendunt, qui ex ministerio ecclesiastico quæstum & honorem priuatum captant: si columbas vendunt, qui Spiritus sancti in columbæ specie super Christum delapsi, donis negotiantur: si oues vendunt, qui vt suo quæstui consulant, miseros mortales per superstitionum præcipitia & ambages ad inferos deijciunt ac deducunt, satanæq́ mancipia faciunt: fatendum profectò erit, hodiè etiam in templis oues, boues & columbas vænales exponi, & propterea ex sacrorum conuentuum locis, mercatus ac nundinarum loca effici. Negari siquidem non potest rasuram & vnctionem sacerdotalem, nisi interueniente pecunia, non dari: neminem etiam sine pretio ad pinguioris alicuius conditionis administrationem admitti. Ea verò adepta, tum demùm veri negociatores seu mercatores efficiuntur: atque etiam ex ijs, quæ tamen ipsorum iuris non sunt, quæstum aliquem facere satagunt: terram enim, quam Deus omnibus hominibus concessit, vendunt, dum funera pro precii numerati ratione vel hoc vel illo loco sepeliunt: aquam etiam, quam consecrarunt: aerem, quando nolarum sonitum diuendunt: ignem, dum sua incensa, seu fumos potius viuis pariter & mortuis obtrudunt. Ex ciborum quoque discrimine pecunias corradunt, dum illorum vsum, nisi pecunia data, non concedunt. Sacramentorum etiam numerum idcirco auxerunt, vt quæstum vberiorem inde facere possint. Imò in cœlum vsq́ suam negotiationem extendunt, cùm peccatorum remissionem & Spiritus sancti χαρίσματα pretio vendant. Et suas indulgentias ante renascentis Euangelij lucem, sine omni pudore, publicè in templis passim vænales exposuerunt. Quin Purgatorij terriculamentis hæreditates interceperunt, et iam pridem territoria, oppida, arces, imò integra

tegra regna in suam potestatem hoc aucipio redegerunt. Et hæc negotiatio cùm in plerisq; Ecclesijs per vniuersum orbem Christianum, tùm verò maximè Romæ exercetur. Mira refert Theodoricus à Nyem de Bonifacij 9. Pontificis mercatura seu negociatione quam in templo Dei sedens in spiritualibus exercuit, vt nimirum mercando vel vendendo beneficia ecclesiastica, maximas sibi parauerit opes. Inter alia ait, Hoc eo tēpore omni timore Dei & verecundia hominū posthabita, in tam frequenti erat vsu, quòd Cardinales pro maiori parte affirmabant, hoc licitè fieri, cùm Papa in talibus peccare non posset. Et quoniam omnes empturi vel promouendi ad Curiam venientes, pecunijs sufficientibus cum sacco non erant instructi, vsura sub Bonifacio in Curia tantum inualuit, quòd amplius non reputabatur peccatum, imò vsuræ exigebantur aliquando publicè coram Bonifacij iudicibus. Omnia beneficia in Ecclesijs vrbis vacantia vendidit: & si non potuit habere pecuniam, res alias in commutationem accepit, vt porcos, equos, frumentum, oues & boues, nil penitus refutando. Postremò ad profundum iniquitatis descendens, nullam penitus supplicationem etiam pro quouis paupere vel alio signare voluit, nisi pro singulis supplicationibus quas signauit, ante signaturam, singulos florenos auri à suis mediatoribus deputatis recepisset. Nec credo, inquit Nyem, quòd vnquam adeò inuerecundus & ingeniosus quæstor pecuniarū repertus fuerit, pro vt erat Pontifex Bonifacius. Dum coram eo Missa celebraretur in publico, omni pudore posito, nunc illum, nunc alium de Secretarijs suis, infra Missarum solennia, ad se vocari fecit, semper in id attentus, an aliquas apportarent pecunias. Nec vnquā vel ira, vel vlla alia vexabatur molestia, in tantum, quin, si videret pecunias sibi afferri, lætaretur. Nonnulli qui heri vt scurræ aut histriones seu discoli per vicos & tabernas, aliaque loca suspecta per vrbem discurrerant, cras, mediante pecunia, facti Episcopi aut prælati, sacra tractabant. Nec potuit adeò quid iniustum aut absurdum postulari, quod non concederetur, interueniente Simoniaco pacto, & soluta pecunia. Hæc omnia Theodoricus à Nyem, qui fuit auritus & occulatus horum omnium testis, vixit enim in Curia Romana & apud Vrbanum annis circiter triginta. Longum esset cōmemorare hoc loco, quanta vis auri quotannis ex omnibus totius orbis regnis & prouincijs Romam tanquam in inmensam voraginem, pro Inuestituris Abbatum & Episcoporum, pro gratijs, vt vocant, expectatiuis, pro Pallio, pro Indulgentijs & similibus, fuerit deportata, & adhuc hodiè deportetur, licet nonnullæ prouinciæ serò tandem sapere cœperint. Illud tamen silentio præterire non possum, quod Henricus à Token, qui in Basiliensi Concilio Madeburgensis Archiepiscopi legatus fuit, in Sylua locorum Communium refert, Archiepiscopum Lugdunensem in eo Concilio narrasse anno Domini 1436. quòd tempore Martini Papæ ad Curiam Romanam ex sola Francia venerint nouem miliones auri computati ab Episcopis & prælaturis, absque ijs quæ computari non potuerint de paruis Clericis, qui quotidiè absq; numero currant ad curiam Romanam deferentes secum sæpius totam suam substantiam. Archiepiscopus quoque Turonensis in eodem Concilio dixit, quòd suo tempore intra 14. annos tres miliones auri Romam venerint, à prælatis & prælaturis, de quibus potuerit fieri computatio. Nec esse dubium inquit à Token, quin omnibus certis & accidentariis computatis, Papa sæpè singulis annis decem miliones coronatorum vndiquaque corraserit, præsertim cùm Indulgentiæ maiori in pretio adhuc fuerint. Hoc etiam inde colligi potest, quòd Ioannes 22. Papa tantum 19. annis sedit, & tamen moriens viginti quinque milliones coronatorum in thesauris reliquit. Est autem Milion decies centum millia. Vt verißimè Mantuanus cecinerit

Romanæ nundinæ.

Venalia Romæ
Templa, Sacerdotes, altaria, sacra, coronæ,
Ignes, thura, preces: cælum est vænale, Deusque.

Nemò igitur negare poterit, contra Constantinop. 6. Concilij decretum, in templis negociationem nefariè exerceri, adeoque domum Dei domum mercatus factam esse.

Cumque in multis Ecclesijs iuramenta & homagia præstita fuissent, id tamen in Gallicanis Ecclesijs non licuit: in Arelatensi enim Synodo cap. 23. ita præcipitur: placita publica & secularia, neque in atrijs Ecclesiarum, neque in ipsis Ecclesijs seu basilicis fiant. Idem in

In templis iuramenta & homagia non præstanda.

Turonensi synodo sancitur capite trigesimo nono.

In templis nulla colloquia habenda.

In Salegunstadiensi synodo anno Domini 1023. capit. 9. præcipitur, vt nulla colloquia in atrio Ecclesiæ, multo minus intus in ipsa Ecclesia habeantur.

In templis causas concernentes sanguinem nō tractandas.

In templis & cœmiterijs causas sanguinem concernentes tractari vetat Lucius 3. sub anathematis pœna, circa annum Domini 1183. Cùm, inquit, Ecclesia Dei secundum Euangelicam veritatem, domus orationis esse debeat, non spelunca latronum aut sanguinis forum: seculares iudices causas, vbi de sanguinis effusione & corporali pœna agitur, in Ecclesijs vel cœmiterijs agitare sub interminatione anathematis prohibemus. Absurdum enim est & crudele, ibi iudicium sanguinis exercere, vbi est tutela refugij constituta. lib. 3. tit. 49. capite 5. Cum Ecclesia. Et rectè quidem.

Absurdum autem & crudele Gregorio 7. visum non fuit quando optimum Imperatorem Henricum 4. in S. Mariæ templo Romæ interficere voluit, quodam promissa pecunia ad hoc conducto, vt supra trabes templi occultè lapides magnos collocaret, & ita aptaret, vt de alto super caput orantis Imperatoris demitteret, ipsumque contereret, vt Cardinalis Benno testatur. Absurdum etiam & crudele ipsis non fuit visum Henricum 7. Imperatorem in templo hostia veneno infecta nefariè necare: quod scelus à Bernhardino quodam monacho Dominicano commissum fuit. Absurdum denique illis nunquam visum fuit, nec adhuc hodiè videtur, vnctos Domini, hoc est, Imperatores, Reges ac Principes Christianos, sed libidini Pontificū Romanorum aduersantes, in templis fulmine excommunicationis ferire, nec tortoribus seu carnificibus, sed ipsi Satanæ tradere, & æternis supplicijs addicere.

Anno Domini 1144. Vintoniensis Episcopus in Anglia synodum celebrauit, in qua inter alia decretum fuit, Ne quis Ecclesiam seu templum & cœmiterium violans, ab alio quàm ab ipso Papa absolui possit: & hoc fiebat incensis candelis, & pulsatis campanis: Matth. Parisius: Vuilhelmus Neubrigen. lib. 1. cap. 10. In Concilio Lateranensi sub Innocentio 3. habito anno 1215. cap. 19. præcipitur, Ne Ecclesiæ mundanis suppellectilibus exponantur.

CAPVT XIII.

De Asylorum Origine.

Asylum quid, & vnde sit dicatur.

Sylum locus est sacer & inuiolabilis, ad quem confugientes sine summo piaculo fas non est rapere & auellere. Dictum asylum ab α. priuatiuo, & verbo συλάω, quod est, rapio, prædor, & sacrilegio polluo. Seruius tamen Grammaticus dictū putat, quasi ἄσυρον, à verbo σύρω quod significat traho. Hinc per lambdacismum factum putat Asylum pro Asyrum. Vtcunque nomen deriuetur, non multum est laborandum: Attamen id nō præteribo, hinc nomen effici ἀσυλία, quod ius exprimit, quo fruuntur ad aras, statuas & templa confugientes. Vnde iactatur illud, εἰς Θησεῖον καταφεύγοντες ἀσυλίαν εἶχον hoc est, qui ad Thesei templum confugiebant, ius veniæ habebant. Aedes verò & simulachrum vocabant ἄσυλον. Pollux dicit, præcones vel caduceatores fuisse ἀσύλους, id est, tutos, ita vt vbicunque essent inuiolati seruarentur.

Asylorum origo.

Originem autem & initium Asylorum ad tempora nepotum Herculis referunt, eosq; authores eorum faciunt. Cùm enim Hercules migrasset è terris, nepotes eius, auctore Seruio in 8. Aeneid. timentes insidias eorum quos auus afflixisset, Athenis primi omnium Asylum, hoc est, templum Misericordiæ extruxerunt, curaruntque decretum fieri, vt qui eò confugissent, inde non possent abduci & auelli: quod Statius etiam affirmat 12. Thebaidos, his verbis:

Fama est defessos acie post busta paterni
Numinis Herculeos sedem fundasse nepotes,
Sic sacrasse loco commune animantibus ægris

Confugium Meminit etiam Plutarchus in vita Thesei. Seruius. Polyd. Vergilius lib.3.cap.12. de Inuent. rerum. Ludouicus Viues in cap.34. lib.1. de Ciuit. Dei Augustini.

Gilbertus Cognatus Narrationum lib.4. Asylorum Origenem ad Nimrothum referre videtur, sic enim inquit: Nimroth gigas Babylonicus, filio suo primogenito amisso, ad lenimen sui desiderij statuam posuit, & erexit auream in templo & in palatio, quam tanquam Deum colere cœpit: & ad eam confugientes homicidæ latrones, & capitalis supplitij rei, statim venia codicillari donabantur.

Alexander ab Alex. lib.3.cap.20. primum Cadmum, dum Thebas conderet, asylum aperuisse dicit, ad quod confugientes sine discrimine serui aut liberi ab omni pœna tuti erant.

Hos diu post imitati sunt Romulus & Remus, qui Asylum struxerunt inter arcem & Capitolium, loco Intermontio nominato, omnesq; receperunt, neq; seruum dominis, nec creditoribus nexum, nec magistratibus dederunt homicidam: sed inuiolatum locum ex oraculo Apollinis præstare se, asseruerunt, vt sic multitudo eorum hominum, qui alibi ob facinora sua tuti non erant, eò conflueret spe impunitatis ad nouam vrbem condendam incolendamq;, Liuius lib.1. ab vrbe condita: Dionysius lib.2. Plutarchus in Romulo. Ouidius quoque hoc attestatur lib.3. Fast. hoc modo: — Asylorum Romæ origo.

Romulus vt saxo lucum circumdedit alto,
Quilibet huc, inquit, confuge tutus eris.

Vergil. etiam in 8. ait:

Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer asylum
Retulit.

Cui verò diuo diuæúe templum hoc à Romulo pro asylo erectum fuerit, non constat: etiam Dionysius ignorare se id dicit: Sunt qui arbitrentur, dicatum fuisse Veioui: Celebrabatur tamen asyli lucus 4. non. Febr. teste Ouid. lib.2. Fast. Lud. Viues vt suprà. Fuit & aliud Asylum, auctore Strabone in 8. Geogr. non procul Troecene, in insula nomine Calauria, Neptuno dicatum. Tum aliud in Ægypto, ad Canopicum Nili ostium, Herculi Consecratum, de quo Herodotus lib.2. meminit: Erat, inquit, & in eo littore, quod nunc quoq; est Herculis templum, ad quod si quis cuiuscunque hominis seruus confugiens capiat sacras notas, sese Deo tradens, eum nefas est tangere: Quæ sanctio ad meam vsq; ætatem prorsus immota perseuerauit. Fuit etiam in ipsa Ægypto, sicut commemorat Strabo lib.17. & vltimo Geograph. Osiris asylum, & in Syria Apollinis. Hæc Polydorus loco supra citato, & Ludo. Viues. Liuius lib.5. de bello Macedonico scribit, Templum Apollinis Delij fuisse asylum, atque sacra templa à Græcis vocari Asyla. Et Romæ postea decretum fuit vt Imperatorum statuæ essent ἄσυλοι: Philostratus de Tiberio.

Dunuallus Molmutius Brytannorum 23. Rex, primus in suo regno templa Deorum asylorum loco constituit, año mundi circiter 3535. & ante Seruatorem natum 425. vt indicat Balæus de Script. Bryt. Cent.1.cap.13. — Asylorum in Angliæ origo.

Apud Israelitas Asylorum author, sed iussu Dei, extitit Moses: Is in suis legibus, pluribus locis, ciuitatum refugij mentionem fecit: veluti Exod.21. Num.35. Deut.19. vbi constituuntur ab eo tres refugij ciuitates cis Iordanem, & totidem vltra Iordanem, vt in omni Israele tantum sex Refugij ciuitates fuerint. Tamen Deut.19. tria alia addi iubet, quando terram illorum amplificauerit Dominus. In his ciuitatibus tutus erat, quicunq; eò confugiens imprudenter se cædem commisisse probare poterat: non tamen egredi licebat ei, sed illic vsq; ad mortem summi Pontificis manere cogebatur, tunc demum in patriam reuerti licebat. Quòd si extra fines asyli egressus fuisset, eum vindex inuentum impunè occidere poterat. Si verò prudenter cædem fecisse conuictus esset, sub iudice pœnas morte luebat. — Asylorum in Israele origo.

Immunitas autem hæc templorum deinde, à Iudæis & Ethnicis exemplo sumpto, ad templa Christianorum, Abbatias & Monasteria translata est.

Sigebertus, Marianus Scotus, Platina, Cranzius lib.2.cap.1. Metrop. institutum hoc apud Christianos ad Bonifacium referunt, qui pontificatum Rom. tenuit circa annū Christi 623. Is, inquiunt, primus pontificū iußit aras & ecclesias esse reis asyla, ita vt fugiens aliquis, quouis crimine patrato, ad sacras ædes, violenter inde non abstrahatur. Vide etiam Balæum in vita huius Bonifacij. — Asylorū apud Christianos origo.

Reperio autem vsum Asylorum apud Christianos antiquiorem esse, & ante Bonifacium hunc, non solùm à Pontificibus, sed Imperatoribus quoque & Concilijs institutum fuisse, quod etiam fatetur Genebrardus in Chronogra. sua fol. 672.

Petrus nanque de Natalibus lib. 2. cap. 22. Catalogi Sanctorum indicat, Syluestrum 1. Constantini Magni tempore decreuisse, vt si quis mortis reus ad Ecclesiam confugeret, iudicium mortis euadat.

Fuisse etiã in vsu inter Christianos Asyla Basilij Magni & Valentis Imperatoris tempore, ex narratione eius historiæ patet, quæ extat in Nazianzeni oratione quam in funere Basilij habuit, vbi sic ait: Accidit vt Præfectus Valentis Imperatoris assessorem haberet, qui nobilem quandam fœminã miserè deperibat, cupiebatq́ illam vxorem ducere. At ea recusabat, præfectus assessori studebat: vnde vis mulieri afflictæ parabatur, quare illa confugit ad Ecclesiam: Basilius autẽ protexit eam iure asyli, quod templis & altaribus concessum fuerat.

Asyla apud Christianos aucta. *Auxerunt numerum Asylorum Imperatores post ea tempora, qui priuilegia fanorum gentilium sacris Christianorum ædibus contulerunt. Testantur hoc Theodosius & Valentinianus A. A. in Constitut. ad Antiochum præfectum prætorij & Coss. vbi hac ratione vtuntur: Cùm illi qui idola adorabant, & in maxima veneratione in ea vanitate versabantur aras certis sacerdotibus commiserint, & templa quasi terris eminentiora constituerint, quanto magis decet nos nostrã religionẽ colere, &c. Item, Aram salutis in nostris quoq; statutis vetustas constituit, & qui vestigia nostrarũ imaginũ consequuntur, nimis aduersæ fortunæ liberati & securi redduntur. Cùm igitur statuas tangere propter imperialem venerationẽ supplicibus tantũ auxilij præstet, quantũ oportet præsidij ad sacratissimas aras cõfugientibus præstare?*

Honorius quoque & Theodosius legibus cauerunt, vt qui aliquos ab aris & templis vi abstraxissent, crimen læsæ maiestatis incurrerent: vt habetur in Cod. lib. 2. De his qui ad Ecclesias confugiunt l. Fideli.

Socrates etiam lib. 5. cap. 6. suæ historiæ narrat, Eutropium quendam ex proceribus Arcadij Imperatoris cupiuisse admodum se vlcisci de ijs qui ad Ecclesiam profugerant: cùmque id per legem ei non liceret, ab Imperatore legem extorsit, qua templis ius asyli abrogaretur. Sed paulo post contigit, vt ille ipse Eutropius cum quibusdam familiaribus Cæsaris indignationem incurrerit: quare ne caperetur ad Ecclesiam confugit, quod tamen ei nihil profuit. In hunc virum præsentem Chrysostomus grauiter concionando inuectus est, dicens, Ecclesiam illum defendere non posse, qui priuilegium libertatis abstulisset ei. Augustinus epist. 187. Bonifacio comiti, qui Africam Romanorum nomine administrabat, cùm vi rapuisset quendam ex templo, scribit, se vehementer mirari quòd hominem inde abstraxisset, mandatque vt incolumem quamprimum restituat, ni excommunicationis pœnam incurrere velit.

In synodo Arausicana circa annum Domini 440. celebrata, cap. 5. sancitur, vt confugientibus ad Ecclesiam, loci sancti reuerentia & intercessione liceat esse tutis. Dist. 87. cap. Eos qui ad Ecclesiam.

Asylorum abusus. *Etsi verò consuetudo hæc ab initio tollerabilis fuerit, tamen progressu temporis in non dissimulandum abusum transijt, quo scilicet templa & ecclesiæ Christianorum speluncæ & latibula furum, latronum, parricidarum, fugitiuorum, & quorumcunque flagitiosissimorum hominum factæ sunt, vtpote quibus ibi licuit esse tutis & securis: quam rem fortasse Bonifacius ille 5. suo decreto confirmauit & approbauit.*

In Concilio enim Aurelianen. 1. anno Domini 512. celebrato, ca. 1. sancitur, si homicida, adulter, fur, ad Ecclesiam confugerit, vt inde eum abstrahere non liceat. 17. q. 4. Id constituimus. Idem etiam præcipitur in Aurelianen. synodo 4. anno 550. habita, ca. 21. quo sancitur non tantum, vt hoc ius ab Episcopis ecclesijs conseruetur, sed illos etiã excommunicari vult, qui facere id neglexerint.

In Ilerdensi Synodo sub Symmacho Papa habita circa annum Domini 508. ca. 8. ita statuitur: Nullus clericorum seruum vel discipulũ suum ad Ecclesiam confugientem extrahere audeat, vel flagellare præsumat. Quod si fecerit, donec dignè pœniteat, à loco, cui honorem non dederit, segregetur. 17. q. 4. nullus Clericorum.

In Tole-

In Toletana Synodo 12. anno Christi 681. celebrata, cap. 10. decernitur, vt nullus eos qui ad Ecclesiam fugiunt intra triginta passus ab ea auellat aut capiat. c. 17. q. 4. Deffiniuit sanctum Concilium.

In Concilio Moguntino anno 813. habito, cap. 39. ita sancitur: Reum confugientem ad Ecclesiam, nemo abstrahere audeat, nec inde donare ad pœnam vel ad mortem, vt honor Dei & sanctorum eius conseruetur, sed rectores Ecclesiarum, pacem & vitam ac membra eius obtinere studeant: tamen legitimè componat quod iniquè fecit.

Vrbanus in Synodo Claromont. constituit, vt qui ad Ecclesiã vel Crucem confugerent, data membrorum impunitate, iustitiæ tradantur. Vincent. spec. hist. lib. 26. cap. 91. Factum anno 1095.

Quia verò Iustinianus Imp. hanc licentiam seu immunitatem Asylorum tam amplam & latam Rebuspub. plurimùm obesse vidit, ideò eam limitauit & contraxit, sicut in Authent. videre licet, tit. de mandatis principum. §. Quod si delinquentes. Vbi excipit homicidas, adulteros, fures & virginum raptores. Nam præfecto suo scribit, vt omninò tales puniat, nec eos patiatur vllis asylorum priuilegijs frui. Verba Iustiniani in Constit. hæc sunt: οὐκ ἔστιν ἀσυλίας τόπος μοιχοῖς, καὶ παρθένων ἁρπαξι, καὶ φωρσὶ, καὶ ἀνδροφόνοις. (Asylorum immunitas limitata.)

Carolum quoque Magnum constituisse, Auentinus lib. 4. Annal. refert, vt fures, homicidæ, & huiusmodi crimina committentes, si ad asylum templúmue fuga elapsi forent, repeterentur, atque vi eriperentur.

Idem fecerunt ante Iustinianum & Carolum Ethnici quoque imperatores. Nam iuxta Ephesinum templum Asylum erat libertatis inuiolatæ ad stadij spacium ab Alexandro Magno extensum: Mithridates paululum plus addidit. Marcus Antonius etiam vrbis partem compræhendit. Quod Augustus tamen damnosum esse ratus, quoniam impunitate proposita, multorum libido ad scelus inuitaretur, irritum fecit, vt refert ex Strabone Vadianus in Epitome trium part. terræ in Ionia. Et Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 20. Experiuntur id hodie Romani, apud quos tot sunt Asyla, quot Cardinalium ædes, in quibus seruati fures atque sicarij, vrbem alioqui pacatam & nobilem, veluti latronum speluncam efficiunt. Tiberius quoque Cæsar, referente Suetonio & Tacito, pertæsus tantæ Asylorum libertatis, priuilegia omnibus abrogauit.

Imperatoriæ verò hæ leges firmæ alioquin & authenticæ eneruatæ, obscuratæ imò penè abolitæ sunt iure pontificio, ipsorumq; decretalibus. INNOCENTIVS *enim* III. *Papa circa annum Christi 1205. ad regem Scotorum in hanc sententiã scripsit: Nemo ab Ecclesia rapiatur, quantumuis* GRAVIA *commiserit. Deinde sanxit, vt, qui se ad Ecclesias receperint, si postea liberentur, non possint amplius pœna corporis multari eius criminis causa, sed tantùm quibusdam alijs pœnis ciuilibus. Prius verò quàm præfecti Ecclesiæ illos reddant, cautionem à magistratu accipiant, vt illos non occidant. Extat in Decret. de Immunitate Ecclesiæ, cap. Inter alia.* (Asylorum immunitas à Pontificibus Romanis amplificata.)

Ne tamen viderentur nimis frena sceleribus laxare, tres casus exceperunt Pontifices Max. Primùm defendere noluẽt latrones publicos, qui vias obsident. Deinde nocturnos grassatores, qui vastant agros. Tertiò illos, qui vel in Ecclesia, vel in cœmeterio enormia scelera committunt, freti ea spe, quòd ibi futuri sint illæsi. Tales enim ab Ecclesia non proteguntur, cùm in Ecclesiam grauiter peccent. Habentur hæc in Decret. de Immunit. Ecclesiæ. L. Immunitatem.

De Seruis etiam statuerunt, si confugerint ad Ecclesiam, & armati fuerint, non esse recipiendos. Id etiam habetur in C. De ijs qui confugiunt ad Ecclesiam. l. Si seruus. At si eò se conferant iuuenes, & apud Ecclesiam quærant aduocatos, recipiuntur: domini eorum conuocantur, qui data cautione impunitatis, eos recuperant.

Cætera verò quantumuis grauia scelera, vt homicidia, raptus virginum, adulteria, furta, &c. defendunt, quemadmodum in Decretis habetur 36. quæst. 1. Canone de Raptoribus.

Præstant quoq; illam immunitatem non tantum Christianis, verum etiam Iudæis, modò

non simulent: Ethnicis item, nec non excommunicatis & hæreticis. Distinguunt tamen adhunc modum: Si hæreticus propter alia crimina in periculum veniet, defenditur: Sin verò propter ipsam hæresim, asylo non fruitur.

Præterea non tantum Ecclesiæ hæc libertas concessa est, verùm etiam domui Episcopi, etsi coniuncta non sit Ecclesiæ. Quod habetur in Decret. 17. q. 4. Can. Id constituimus.

Ipsi quoque Episcopi Asyla sunt facti sceleratissimis quibusq;: ad imitationem Ethnicorum, apud quos, si sacerdos Iouis pro foribus templi staret, qui venissent, seque pedibus eius aduoluerent, immunes erant: si vincti essent, illicò soluebantur, vt Plutarchus refert in problematis. Eadem ferè consuetudo introducitur in Triburiensi synodo ca. 46. Vbi ita præcipitur: Si cuius vxor cõstuprata fuerit, & propterea maritus eam capitali sententia delere machinatus fuerit, ipsa verò vrgentis mortis periculo ad Episcopos confugerit, & auxilium quæsierit, operosiore, si potest, episcopus labore desudet ne occidatur, si vitam ei obtinere possit, reddat: sin autem, omninò non reddat. Maritus verò quandiu ipsa viuat, nullo modò alteram ducat.

Tantundem etiam priuilegij concedunt suo Deo panaceo, cùm vel in pompa, vel ad ægrotos circumfertur: Nam tunc sacrifico si se aliquis adiungat, asylum habet.

Qui autem degunt in asylo, & libertatem assequuti sunt, ibi possunt cum aduersarijs agere. Quod si obærati sunt, & fisco debeant, pontificij statuunt, eo casu licere iudicibus hominem illum citare pro foribus Ecclesiæ. Si satisfecerit, benè res habet: sin minus procedunt ad bonorum possessionẽ, quæ deinde vendunt ac distrahunt, quoad omne debitũ diluatur. Sin verò non fisco, sed alijs debeant, induciæ 30. dierum illis dantur, quibus è templo exire liceat, & patronũ quærere. Quod si contra illos pronunciatur, coguntur vel stare iudicato, vel ad asylum redire.

Asylorum immunitas nimia damnatur.

Augustinus autem de concordia Euangelistarum lib. 1. cap. 12. factum Romuli & Remi, cuius suprà mentionem fecimus, eo nomine damnat: quòd, vt augerent vrbem quam condiderant, impunitatem sceleratissimis hominibus dederint, eosque aduersus patriam suam armarint, cuius leges timebant, ac inde pro mercede fugæ impunitatem adipiscebantur. Quid optimus pater dicturus fuisset, si ius pontificium de libertate asylorum legisset?

Vnde non immeritò decreta illa pontificum abolenda, vel saltem limitanda & coercenda visa sunt patribus in Colonien. Concilio congregatis sub Rodolpho 1. Imperatore qui ita decreuerunt: Quia nonnulli homicidia, mutilationes membrorum, & alia maleficia perpetrant, quæ non essent perpetraturi, nisi quia sperant, quòd ab Ecclesijs, ad quas confugiunt, se tueri possint & impunitatem suorum excessuum obtinere: vt confugientes huiusmodi ad Ecclesias inde sine speciali licentia non abstrahantur, sed strictè custodiantur ibidem, ne inde effugiant, donec factum, vel eius qualitas cognoscatur: quo facto reus, vel ad veniam, vel ad pœnam, prout facti qualitas exegerit, pertrahatur. cap. 13.

Eandem licentiam nimiam, & præposteram clementiam grauiter quoq; repræhendit Polyd. Vergilius lib. 3. de Inuent. rerum cap. 12. Sunt hodiè, inquit, in orbe nostro Christiano, præsertim apud Anglos, passim asyla, quæ non modò insidias timentibus, sed quibusuis sontibus etiam maiestatis reis patent: quod facit, vt manifestè appareat, nos id institutũ non à Mose, qui illis duntaxat, qui nolentes hominem occidissent, asylum posuit, sed à Romulo esse mutuatos. Quæ nempe res haud dubiè in causa est, cur benè multi à maleficijs minus abstineant manus. Quid, quòd templa nostra vbique gentiũ istiusmodi sceleratis hominibus instar asylorum sunt? Et id contrà quàm Moses etiam instituerit, qui in Exodo cap. 21. ita sanxit: Si quis per industriam occiderit proximum suum, & per insidias, ab altari meo auelles eum, vt moriatur. His longè diuersa sanxerunt Pontifices Romani.

Miraculum falsum pro Asylorum confirmatione.

Mauri cuiusdam seruus, cum perpetrato scelere aufugisset, in templum Lupi Tricassinorum Episcopi, à Domino suo est depræhensus. Cùm autem ira commotus herus in hæc prorumperet verba: En tu Lupe, non auferes mihi seruum meum, nec manu tua eum proteges: mox lingua eius ligatur, ac mugire instar vaccæ incipit, & die tertia post moritur, si verum est quod Gregorius Turonensis refert.

DE

DE ORIGINE ET PROGRESSV RERVM QVAE IN TEMPLIS CONTINENTVR LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

De Origine presbyterij seu Chori & gremij Templorum.

Ixi hactenus de Origine Templorum in genere: nunc de Origine partium eorundem, & rerum quæ in ijs continentur, quæq; illis sunt adiunctæ, agam. Persbyterium. Gremium. Chor'

Habent templa pleraq; omnia duas præcipuas & à se inuicē distinctas partes, Presbyterium videlicet seu Chorum, & Gremium, vt vocant.

Presbyterium appellant locum in templis presbyteris & omni clero destinatum: Gremiū verò, in quo stant aut sedent laici vtriusque sexus. Presbyterium posteà nominarunt Chorum, à corona: olim enim in modum coronæ in eo stabant circum aras, & ibi psalmos concinebant concorditer: quod postea Flauianus & Theodorus immutarunt, alternatim psallere cōstituentes. Durand. Rat. lib. 1. cap. 1. vel per Metonymiam contentum pro continente accipitur: significat enim Chorus propriè multitudinē canentium aut saltantium, Seruio auctore.

Presbyterium autem seu Chorus ab initio non vbiq; in extrema, sed aliquibus iu locis in media templi parte stetit, sicut & altare, quod Choro aßignatur, quemadmodum, cùm ad Altaria ventum fuerit, multis comprobabitur. In alijs tamen templis Chorus prima seu extrema pars fuit.

Facta est hæc distinctio ad imitationem Hierosolymitani templi, quod partes tres præcipuas habuit. Prima appellabatur Sanctum Sanctorum, & Adytum ædis, vel Oraculum templi. Secunda Sanctum. Tertia Atrium. In Sanctum Sanctorum nulli hominum licebat ingredi, nisi semel in anno summo pontifici tantùm, Sanctum verò solis sacerdotibus patebat per vices sacra facientibus, seu ministrantibus. In Atrio colligebatur populus, qui ad Aram holocaustorum omni ex parte prospectare poterat, cùm contemplandorum sacrorum gratia aduenisset.

In eo solùm discrimen fuit, quòd apud Iudæos templorum pars prior, quæ ipsis Sanctum Sanctorum dicebatur, stabat Occidentem versus, quòd illi expectarent adhuc Meßiam: deinde ne Ethnicos imitari viderentur, qui Orientem versus adorabant. Quia verò venit nobis benedictus ille Rex Israel, ideò Christiani priorem templorum locum versus Orientem ædificarunt. De solis Antiochenis Syris Socrates in hist. Ecclesiast. indicat, quòd ipsorum Ecclesia inuersum habeat situm: libro 5. cap. 22. Vualafridus tamen abbas qui circa annum Domini 840. floruit in lib. de officijs ac ritibus Ecclesiast. cap. 4. cùm de Ecclesiarum seu tēplorum forma disseruisset, addit, veteres non admodum sollicitos fuisse, in quam partem vel templa, vel altaria fuissent conuersa, quòd vbiq; Deum esse scirent: sed recentiores tantùm ad Orientem conuertisse. Catal. test. veritatis fol. 130. Chorus Orientem versus apud Christianos quare.

Hæc autem Templorum distinctio quandò primò cœperit, ab authoribus non indicatur. Aut si maximè Constantini M. ætate, vel paulò ante eam, cum magnificis templorum substructionibus cœpit, illud tamen certò non constat, quando, quo authore & cuius mandato Clerus à populo in templis fuerit separatus. Distinctio templorum quando cœperit. Clerus à populo quando & à quo in templis discretus.

Extat quidem Clementis 1. decretum, quo prohibet laicos Presbyterium ingredi, dum sacerdotes Missas celebrant, vt refert Platina. Vnde quidam probare volunt, iam tum distin

cta in templis fuisse loca, vbi presbyteri & clerici steterint. Sed decretum hoc falsò Clementi tribui existimo: & duæ sunt causæ quæ me mouent. Prima, quòd Clementis huius tempore Christiani nulla prorsus templa in toto orbe habuerunt, vt suprà pluribus indicauimus. Secunda, quòd ea quoq; ætate Missæ vocabulum, cuius Clemens in suo decreto meminit, penitus incognitum fuit.

Ex ea verò narratione quæ apud Theodoretum lib.5.cap.18.& Sozomenum lib.7. cap. 24.extat, apparet, hanc in templis cleri & populi separationem Ambrosij tẽpore in vsu fuisse, incertum tamen à quo instituta. Cùm enim Theodosius Imperator pro more intra cancellos, qui locus tum Sacerdotum Solus, sed Imperatori etiam propter eminentiam hactenus patuerat, consistere voluisset, exire iussus fuit ab Ambrosio Episcopo Mediolanensi, ob cædẽ Thessalonicæ perpetratam, ac cum reliquis aßistere. Demonstrauit illi Ambrosius (inquit Theodoretus) discrimina locorum, primumq; num quid vellet interrogauit? Cui Imperator cum respondisset, expectare se communicationem diuinorum mysteriorum, hæc illi per primarium suum diaconum mandauit: Interiora, ô Imperator, solis sacerdotibus patent, reliqua verò omnibus inaccessa & intacta: proinde exi, & communiter cum reliquis aßiste, nam purpura Imperatores, non sacerdotes facit. Neúe assentationem aliquam resiperet, & legitimum ordinem excederet, vt Theodoretus loquitur, si Imperatores in eo ecclesiæ loco, in quo sacerdotes, propter excellentiam à plebe separati, sederent, eum locum Imperatoribus in Ecclesia deputauit Ambrosius deinceps, qui ante Cancellos esset Sacrarij seu presbyterij, in quo erant Sacerdotes, ita vt Imperator ante plebem quidem præcipuo loco, ante ipsum verò Sacerdotes sederent. Quam præscriptionem optimus Imperator reuersus Constautinopolim quoque seruauit. Nam cùm festiuitate quadam in templum ibi venisset, & munera ad sacrum altare obtulisset, statim exijt: quem cùm interrogaret Nectarius Constantinopolit. Episcopus, cur non maneret? vix, inquit cum gemitu perdidici discrimen inter Imperatorem & Sacerdotem Theodoretus ibidem.

Iudicium de dãnatione, & eiectione ex presbyterio Theodosij.

Hîc mihi tẽperare non possum, quin de hoc Ambrosij facto addam grauißimum iudicium THOMAE ERASTI *præceptoris mei, viri citra omnẽ cõtrouersiã doctißimi acutißimiq́, cõtinet enim multa quæ à nostro proposito haud aliena fuerint. Factũ Ambrosij Mediolanẽsis Episcopi (inquit) iniquũ est, nec vnquã excusari veris et iustis rationibus poterit. Nã neq; legem, neq; exemplum eius facti proferri poterit ex sacris literis. Certè Nathan propheta 2. Sam.12. non sic egit cum Dauide, licet non minus peccauisse videri poßit. Deinde solus absq; suis presbyteris Imperatorem Theodosium ingressu templi prohibuit. Tertiò indicta causa illum condemnauit. Quarto, vt maximè peccauerit Theodosius, id quod minimè nego, multò tamen minus peccauit, quàm Ambrosius, si vtriusq; personam consideremus, vt ex historia patet. Auriga sceleratus & Sodomita, ausus est tentare pudicitiam pincernæ, Butherichi præfecti copiarum in Illyrico, cuius flagitij causa in carcerem coniectus est. Cùm verò certamen Curule in ea vrbe peragendum esset, petiuit plebs, vt Auriga ille (quia in tali certamine industrius esset) impunitus dimitteretur. Quod cùm non impetrarent, excitato tumultu plerosq; Imperatoris magistratus & principes viros, & inter hos ipsos ipsum quoque Butherichium crudeliter necarunt, cæteros lapidibus obruerunt: & posteà etiam per vias publicas raptantes traxerunt. Huius rei indignitate Imperator motus, aliquot millia hominum occidi iußit, immißis militibus, cùm ad spectaculum seu ludos quosdam conuenissent. Debebat quidem Imperator authores huius rei inquirere, & perquisitos punire: debebat etiam nocentem plebem seueriter castigare, & innocentem dimittere. Sed quia tantum scelus impunitum noluit, nec etiam debuit, atq; interim sine metu maioris seditionis, quæ in vrbe populosißima, & vicinarum regionum principe meritò poterat expectari, de authoribus & plebe aliter pœnas sumere nequiuit, ratione ea, qua potuit, facinus eorum puniuit. Quid hic Ambrosius repræhendit? Quòd sontes cum insontibus occidit indicta causa. At non poterat tunc aliter plebem seditiosam plectere, quàm si impunitam dimisisset, longè grauius peccauisset. Quam grauiter Deus seditiones puniuerit, sacræ literæ nobis demonstrant, vt alia exempla nunc omittam.*

mittam. Quomodo poterant in Deum & Imperatorem grauius peccare, quàm propter impurißimum & nequißimum Sodomitam in Imperatoris ministros & magistratus, eum punire volentes, sæuire? Nec satiarunt suam crudelitatem nece eorum, sed raptarunt etiam mortuorum corpora per vrbis vicos, vt maiore Imperatorem afficerent iniuria. Non admodum damnari factum debuisset, si vrbem totam excidisset soloque æquasset. An Ambrosius egit melius? An Imperatoris excusationem audiuit? Et quomodo præterea templi ingressu eum prohibuit, quod patere etiam Ethnicis debet? Quomodo octo totos menses eum emanere coëgit, cùm ille se facti pœnitere tot lachrymis testificaretur? An hoc modo Deum nobiscum agere velimus? Dicam apertè vt sentio. Si Ambrosius habuisset præceptum à Deo tale aliquid faciendi, tyrannicè tamen egisset, nec excusari posset. Sed fuerat præfectus Mediolanensis, ideoque imperio assueuerat. Cur non potius Theodosij superstitionem reprehendit, quem sciebat ex Constantinopolitana vrbe cum exercitu Mediolanum iturum, prius implorauisse auxilium Ioannis Baptistæ in templo, quod ei extruendum curauerat? Scribit in epistolam ad Timotheum inter alia, Episcopos sine Seniorum consilio nihil agere solitos fuisse, & ipse interim propria authoritate tam immaniter tractat optimum aliâs Imperatorem. Neq; hoc contentus est, sed postquam admisit in templum, intra cancellos eum manere, quemadmodum Constantinopoli consueuisset, & vbi aliâs consistere Imperatores solebant, non permisit, exire & descendere in inferiorem locum iußit, dicens (diacono primario internuncio vsus) interius Sacrarium à solis sacerdotibus adiri. Non hoc est superbire & ineptire? Nõ fuit hoc fundamentum iacere Antichristo Romano? Exemplo certè præiuit, vt facilius ille postea ausus sit collum Imperatoris calcare, cùm Ambrosius iam olim humi iacentem tam cõtumeliosè excepisset. Videntur perpauci factum hoc iusto iudicio examinauisse. Ego sanè nũc primum intelligo quid sibi voluerit, cùm in 1. Cor. 6. vbi iudices extraordinarios eligi consulit Apostolus, scribit, hoc ideò Paulum Corinthios iußisse, quia rector seu Episcopus nondum ordinatus aliquis fuisset. Voluit enim, vt apparet, penes solum Episcopum omnem esse potestatem, cùm tamen alio loco videatur improbare factum doctorum, qui neglectis senioribus, authoritatem sibi solis omnem sumpserant. Hactenus Erastus. Quibus ego hæc adiungo, non potuisse Ambrosium vllum vel exemplum vel testimonium proferre noui Testamenti, quin totius primitiuæ Ecclesiæ vsque ad sua tempora, quo probauerit eiusmodi distinctionem templorum, & in ijs Cleri à populo separationem talem, vt interiora solis Sacerdotibus paterent, reliquis verò omnibus, ipsis quoque Imperatoribus, ea ingredi nefas esset & piaculum. Sunt enim Imperatores, Reges, Principes & quicunq; magistratus politici, præsertim fideles, haud minus quàm Episcopi, Sacerdotes & Clerici Serui Dei, Vncti Domini, imò Dij quoq;: Qua ratione itaq;, si maximè quæ loca in templis alijs sanctiora essent, vt nulla sunt apud Christianos nec esse debent, non perinde liceret ipsis etiam, ea accedere vt sacerdotibus licet? D. Chrysostomus homil. 74. in Matthæum causam reddit ob quam Apostolorum ætate viri ac mulieres non separatim, sed vnà orarint, quòd scilicet apud Deum nullus sit personarum respectus, imò neq; Iudæus neq; Græcus, non seruus neq; liber, non masculus nec fœmina in Christo Iesu secundum Apostolum. Quanto magis hoc argumento vti licebit contra illos, qui non viros à mulieribus, sed viros à viris, & Imperatores quidem, Reges ac politicos magistratus à Sacerdotibus in templis discernunt & separant?

Nec est quòd mihi Hierosolymitanum templum obijciant, in quo Sanctum solis Sacerdotibus patebat: nam hoc pacto Sanctum Sanctorum & reliqua quæ typi, figuræ & vmbræ rerum futurarum in veteri Testamento fuerunt, in Christi Ecclesiam reuocanda forent.

Etsi verò posthac Constantinopoli quoque pijßimus Imperator Theodosius non amplius, vt consueuerat, in presbyterio sederit, sed extra illud, ante tamen plebem in excellentiori quodam loco, eamque consuetudinem sequentes aliquot Imperatores sine dubio obseruarint, nihilominus in Constantinopolitana Synodo 6. concessum rursus fuit à patribus, videntibus nimirum rei indignitatem iniquitatemque, vt ex laicis Cæsari saltem ingredi Chorum liceret. can. 69. Vide Caranzam fol. 324. b.

Non igitur puto hactenus lege aliqua, sed consuetudine tantùm laicos à clericis separatos in templis fuisse.

Põtifices Rom. primi lege clerum à populo in templis discreuerunt.

De Felice 4. autem, qui pontificiam sellam ascendit anno Christi 525. Balæus et Panth. in Chron. alijq; referunt, quòd primus clerum à populo in Ecclesijs dum sacra peragerentur, discreuerit lege. Idem fecit Bonifacius 2. Felicem hunc proximè secutus, teste Balæo & Sabellico. Confirmatur hoc etiam in Synodo Turonen. 2. anno 570. celebrata iuxta Panuiniũ, cap. 4. Idem etiam decreuit Leo 4. anno 847. in Synodo à se Romæ habita cap. 32. Sigebert. Sabellicus Enn. 9. lib. 1.

Clerus à populo quare in templis à pontificibus disiunctus.

Factum hoc ab ipsis duplici de causa: Primò, vt populum in electione pontificum suis vocibus, suffragijs ac locis tandem priuarent: Secundo, Ne cuiquam eorum liceret in ciuili vel criminali causa, Episcopum aut clericum ad secularem iudicem vocare: cùm ab initio hanc solùm ob causam hæc distinctio locorum & personarum instituta fuerit, ne scilicet à plebe cõfusa sacra interturbarentur. Sed vide quid ex hac arrogantia illis euenerit: dum per capita rasa, digitos vnctos, & sacella disiuncta, cæteris sanctiores cum ipsis pharisæis haberi voluerunt, à Christi sanguine redemptis fidelibus se separantes, atrium illud ingrediuntur, quod calamo non metiri, sed eijci forás Dominus iussit Apoc. 11. Timendum est ipsis, ne inde fiant hoedi, ab agnis in vltimo examine segregandi, Math. 25. tanquam ad mysticum Christi corpus non pertinentes. Hinc facile est iudicare, quantum isti ab Apostolo Petro discrepent, quem tantopere iactitant: cui fas non erat Cornelium gentilem laicum vel profanum statuere. Act. 10. Balæus in Actis Rom. pontif. Centur. 1. cap. 46. Script. Britanniæ.

Presbyterium à reliqua tẽpli parte cancellis distinctum.

Ex ea verò narratione quæ apud Theodoretum & Sozomenum extat de Theodosij condemnatione colligi potest, locum illum in quo Sacerdotes sederunt à laicis Cancellis quibusdam distinctum fuisse, atq; vt ex Chrysostomo colligi potest, quadam in parte sacrorum velo quodam & cadurco obtentum. Fecerunt hoc ad imitationem non solum Iudæorum, apud quos in Sanctum Templi venire plebi non licebat, verum sacris tantum ministris sed Ethnicorum quoque, qui in suis templis etiam quædam loca habuerunt, ad quæ fas non erat accedere profanos, sicut indicat Eusebius in lib. de vita Constantini.

In Choro quoq; differentia locorum fuit.

In ipso etiam Choro quædam distinctio locorum esse cæpit, in quibus clerici sederent: vt patet ex can. 38. Toletani Concilij 4. Alij enim in primo Choro, vt presbyteri alij in secundo, vt Diaconi sessiones suas habuerunt.

Et in Constantinopolit. Concilio 6. testatur Constantinus presbyter Ecclesiæ magnæ, quòd cùm Photinus Episcopus Carthaginen. Constantinopolim venisset, & acturus Missas in templo Mariæ, quæsiuisset, vbi deberet sedere, vtrum ante Metropolitanos, qui ibi morabantur, an post eos: ibi inuentum esse in bibliotheca librum quinti Concilij Latinum, qui singulis sua loca & sedes distribueret. tom. 2. Concil.

Viri à mulieribus etiam intẽplis separati fuere, & cur.

Ex Chrysostomi quoq; homil. 74. in Matth. colligitur, Constantinopoli locum illum extra presbyterium distinctum fuisse, & mulieres à viris parietes quosdam separasse: Oportet, inquit, interiore parte à mulieribus disseparari. Verùm quoniam non vultis necessarium esse, patres nostri putauerunt, saltem his ligneis parietibus vos disseparare. Sed mox addit, parietes illos ab initio non fuisse, sicut à senioribus acceperit, in Christo Iesu enim non esse nec marem nec fœminam. Docet quoque ibidem, Apostolorum tempore viros & mulieres vnà orasse. Indicat tamen simul etiam causam, ob quam parietibus istis plebs Constantinopoli separata fuerit: quòd nimirum multi ad formas mulierum aspiciendas, & ad adulescentulorum pulchritudinem curiosius intuendã in Ecclesiam venerint. Vnde illud vitium taxans, Quid facis homo (inquit) mulierum speciem curiosius in Ecclesia perscrutaris, nec horrescis tanta templum Dei afficiens contumelia? Prostibulúmne tibi videtur Ecclesia, et foro ignobilior? Nam in foro erubescis, etiam times ne quis te videat mulierem sectari: in Ecclesia verò Dei, cùm ipse Deus te alloquatur, & ab istis deterreat, eo ipso, inquam, tempore maximè fornicatione ac adulterio vteris, quo tibi magna voce intonatur, vt ab his fugias, nec horrescis, nec stupes. Sanè præstaret cæcos, aut aliter ægrotos esse, quàm ita oculis turpiter abuti, &c.

Præterea

Præterea etiam Constantinopoli alijsq; in templis locus fuit extra Chorum, quem Paulus Diaconus lib.22. & 23.rerum Rom. Catechumenium appellat, in quo Catechumeni stabant vel sedebant. Erant autem Catechumeni, qui nuper de gentilitate venerant, & habebant voluntatem credendi in Christum, vt Isidorus de officijs indicat: vel, qui ex Christianis quiden parentibus erant geniti, nondum autem erant baptizati, ideoque etiam in religione seu fide Christiana nondum perfectè instituti, vnde & nomen κατηχεμδρων h.e. nondum initiatorum, sed qui adhuc imbuuntur elementis religionis, sortiti sunt. Hi non admittebantur ad communionem, sed dum illa fiebat, foras exire iubebantur, ideoq; etiam inter initiatos seu perfectos non sedebant, sed peculiarem & ab alijs separatũ locum in templis habebant. Catechumeniũ. Catechumeni qui.

CAVT. II.

De Origine cryptarum.

Constantini Magni demùm tempore in prima templorum seu basilicarum parte, sub Choro, vti vocant, cœperunt ædificare subterraneum quoddam specus siue cauernam, quam Græco quidem vocabulo, sed Latinis quoque vsurpato Cryptam vocarunt. Vnde & nos Germani nostrum mutuati sumus vocabulum, qui eiusmodi templorum partem vocamus Kluft *vel* Kruft *h.e. cauernam seu antrum. Hæc ferè Bullingerus lib.1. de Origine erroris cap.21.* Cryptæ quando cœperint. Cryptæ vnde dicantur.

Onuphrius Panuinius in Appendice ad Platinam hunc locum in templis videtur appellare Confeßionem, dicit enim: Antiquitùs Confeßio idem erat quod Martyrium, scilicet ecclesia in martyrum honorem consecrata. Nunc verò in omnibus totius orbis terrarum Christianorum ecclesijs, quæ duplices sunt, superior scilicet, & inferior (quales multæ per totam Lombardiam & Italiam, Romæ etiam modò extant, & plures extabant) appellatur usque hodiè inferior Ecclesiæ pars sub altari maiori ædificata, vt Parmæ in cathedrali, Veronæ ad S. Stephanum, Romæ ad S. Priscam, S. Martinam in montibus, & alibi. Earum similitudine Confeßio dicitur locus imus sub gradibus, & altari maiori ecclesiarum S. Petri, S. Pauli Lateranensis, S. Laurentij extra muros, S. Mariæ maioris & aliarum. Quæ Cõfeßio non siue materiali ecclesia fit. Extruebantur autem à veteribus illis huiusmodi specus vel antra in templis ob memoriam persecutionum, quibus Christianis sub Imperatoribus ante Cõstantinum ne prodire quidem interdum licebat, ideoq; suos conuentus & sacra in abscondito & quandoq; in antris alijsq; latebris exercere cogebantur. Bullingerus ibid. Crypta aliâs Confessio. Cryptæ quare in templis ædificatæ.

CAPVT. III.

De Origine cathedræ Episcopi, quam alij Ambonem vocant.

Athedræ vox Græca est, significat Latinè propriè Sellam sublimiorem professorum, concionatorum, aut declamatorum. Cathedra quid.

Idem etiam significat nomen Ambonis quo vtitur Socrates lib.6.cap. 5. suggestum scilicet seu pulpitum, ex quo Episcopi, vt clarius audirentur à populo, concionari solebant, sicut eodem loco Socrates testatur, & Lectores vel Diaconi lectionem seu Euangelium recitare. Huiusmodi locum templorum D. Cyprianus honoris causa Tribunal quoddam Ecclesiæ appellauit. Ab ambiendo dictum volũt, quòd locus ille vtrinq; gradibus ambiatur. Nã in quibusdam Ecclesijs duo ordines graduũ visuntur, vnus à sinistris, quo fit ascensus versus Orientem, alter à dexteris, Occidentẽ spectans, quo fit descẽsus. In quibusdam verò Ecclesijs Diaconus vna, Subdiaconus altera via in pulpitũ, seu ambonẽ conscendit. Expositor Romani ordinis Ambonem ideò hanc appellationẽ habere tradit, quòd ambiat & cingat intrantẽ. Sed veriùs est Græcã esse vocẽ ἄμβων ἄμβωνος, quæ inter cætera significat ascensum, et locũ editum, à verbo ἀναβαίνω quod est ascẽdo. In Laodiceno Concilio ca.15. quod Græcè est, τῶν ἐπὶ τὸν ἄμβωνα ἀναβαινόντων, Latinè legitur, qui pulpitum ascendunt. Panuinius in interpretatione vocum obscur. Ecclesiast. in calce Platinæ fol.93. Dicitur etiam pulpitum quasi publicum, quòd qui ipsum conscenderint, spectari simul et audiri publice poßint. Fuit pulpitũ antiquitùs locus editior in orchestra, in quo Chorus Tragœdiarũ & Comœdiarũ, cæteriq; personam non habentes, fabulæ subseruiebant, histrionibusq; in scenam abditis, ipsi populum gesticulationibus detinebant. Inde pro quocunq; editiore loco ponitur. Ambo quid. Pulpitũ quid.

Item Suggestus, siue quòd constet ex suggesta, h.e. congesta materia in qua concionatores stare poßint, siue quòd inde populo suggeratur, quod in rem eius esse poßit.

Lettner. Germani huiusmodi Cathedras sacras corrupte appellāt Lettner, cùm à prælegendo priscis nominatæ sint Lectner, nimirum quòd inde sacerdotes sacras literas populo in cœtum congregato prælegerent ac interpretarentur. Bullingerus in 23. cap. Matthei.

Kanzel. Eademque loca nos Germani vocamus Kantzel, à Cancellis quibus muniri solent, aditusq́, eorum præcludi, haud aliter quàm scenæ, tribunalia atq́, fenestræ ijs muniuntur.

Cathedræ in templis author. Clemens autem Episcopus Rom. circa annum D. 90. statuisse dicitur, vt Cathedra Episcopalis in eminentiori loco statuatur vel erigatur, in qua stans seu residens Episcopus, omnes poßit circumspicere, & ab omnibus circumspici. dist. 95. Martinus Polonus in Supputationibus in vita Clementis: Antoninus tit. 7. cap. 2. Mirum verò si Clemens circa hæc, quæ res ipsa admonet fieri debere, occupatus fuerit: nam res per se, sine mandato, postulat, vt altiore quàm alij loco stent Concionatores, quò nimirum inde ad populum verba facientes, commodius & facilius, maiore etiam cum authoritate & gratia audiantur: adeoque locus hic

Cathedra Episcopalis quare alta. in quo verbi diuini ministri stant docentes populum egregiè etiam sui officij eos admonet, vt scilicet meminerint, quando in altis his locis steterint, se & videri posse ab omnibus & diligentes ac prouidos habitus sui, gestuum, vitæ & morum suorum custodes esse oportere, quando homines plebeij in illa externa ferè magis oculos intendunt, quàm in verba dicentis. Vnde & lux mundi, & in specula positi, & capita appellantur. Ac quemadmodum ipsi in omnium hominum vitam ac mores ex alto inspiciunt, sic in ipsorum vultus, gestus, voces ac mores, populus omnis oculos suos intendit. Qua de causa qui locum hunc excelsum conscendunt, prudenter & cautè sese gerere debent, ne quid faciant aut dicant, quod eorum persona officioque sit indignum, proptereaq́, eis vitio verti queat.

Cathedra episcopalis ne sit sumptuosa. Talem autem Cathedram in templis non debere esse sumptuosam ex epistola Concilij Antiocheni apparet, quæ inter mores portentosos Samosateni, hoc quoq́, numerat, quòd non contentus mediocri, vt discipulus Christi, sede, gradum sibi in Ecclesia & thronum ad morem principum huius seculi extruxerit. Hoc verò non obseruarunt aliquot Pontifices Maximi, qui Romæ in multis templis has Cathedras splendidißimis pulcherrimisq́, marmoreis tabulis & Porphyreticis lapidibus exornarunt, sicut referunt Platina in vitis pontificum, Onuphrius Panuinius in Appendice ad Platinam, alijque. Hac ratione autē fit, vt stupidus populus in tali ornatu & pompa animum occupans, doctrinam, quæ ex hoc loco proponitur, parùm attendat.

De Vor seu Portkyrchen.

Vorkylchen. SEbastianus Frank in suis Chron. fol. 476. superiorem illum Ecclesiarum seu templorū locum, qui ab inferiore paulùm est eleuatus, & in quo multi virorum inter concionandum sedere solent, vocat Germanicè pfortkylchen, à portis, vt opinor, templorum, quibus plerūque locus ille imminet, quem nos Heluetij corruptè vocamus Vorkylchen, quasi ꝑ [illegible] seu pfortkylchen.

CAPVT. IIII.

De Origine Baptisterij.

Quibus in locis baptizarint Apostoli & primitiua ecclesia.

APostolorum ætate locis ad baptizandum, prout tulit occasio, liberè vsi sunt fideles, quibuslibet. Nam Philippus Eunuchum in flumine baptizauit. Act. 8. Videtur etiam Lydia, vnà cum familia sua, Philippis in flumine, ad quod solebant fieri precationes communes, baptizata esse: Actor. 16. Custos carceris à Paulo & Sila conuersus, videtur in ædibus suis baptizatus esse. In Corinthiaca Ecclesia super mortuis, hoc

tuis, hoc est, in eo loco vbi sepeliebantur, baptizatum esse, ex 1. Cor. 15. Constat: Non tamen exprimitur an ibi fons aliquis fuerit, vel peluis, aut aliud vas aqua plenum, ex quo baptizarint. Nec statuerunt Apostoli Christusque ipse vsquam legem, de certo aliquo loco vbi, aut de vase ex quo baptizari oporteat, eligendo. Eamque ob causam nihil etiam expreßi seu certi hac de re in primitiuæ Ecclesiæ historia reperitur. Vincentius quidem ex Martyrologio lib. 10. cap. 106. indicat, Pium pontificem Rom. circa annos Christi 150. consecrasse Baptisterium in thermis Nouati: sed id eadem fide qua multa alia facit: neque enim Iustinus, qui Pij coætaneus fuit, vel Baptisterij, vel consecrationis eiusdem facit mentionem. Credibile autem in sæuißimis illis ante Constantinum Magnum persecutionibus, quando nulla adhuc templa Christiani habebant, mansisse, eam libertatem, quæ Apostolorum fuit temporibus, vt vel in fluminibus, vel si flumina nulla ad manum essent, ex vase quocunq; honesto tamē mundoq;, baptizarint & aqua homines perfuderint vbiuis locorum. Ita in carcere baptizatos cōuersos indicat historia de Basilide apud Eusebium lib. 6. cap. 5. & in lecto ægrotantes, vt prolixè ostendit Cyprianus in epist. ad Magnum.

Panuinius in Appendice ad Platinam affirmat, sed sine omni authore, veteres Christianos, vasa, quibus in Baptismo vsi sint ad perfundendos homines aqua, PELVES appellasse. Peluim autem dictam volunt quidam à pelluendo, putantque sinum esse aquarium, in quo variæ res pelluantur: Huiusmodi pelui, ad primitiuæ ecclesiæ, vt opinor, formam, in multis reformatis Ecclesijs vtuntur nostra adhuc ætate. Et in Concilio Ilerdensi conceditur, vt omnis presbyter, qui fontem lapideum habere nequiuerit, vas solummodo conueniens ad baptizandi officium habeat, quod tamen extra ecclesiam non sit deportandū: sicuti refert Gratianus de cōsecrat. dist. 4. c. Omnis presbyter: alioquin inter canones huius Concilij nō extat. Pelues baptismo adhibitæ.

Pace autem à Constantino ecclesijs reddita, & templis plurimis ex ædificatis, certum quoque baptismo locum ibi deputarunt. Erat ille vel intrà, vel extrà sed propè templa: & dicebatur FONS, à fundendo nimirum, quòd aquam funderet, quibus homines mergi seu baptizari possent. Eiusmodi fontem dicitur extruxisse Constantinus Magnus Romæ apud Basilicam Constantinianam, quam Lateranensem vocant ex lapide prophyretico, cuius tota pars illa quæ aquam continebat, ex argento erat. In medio huius fontis columna prophyretica posita erat, in qua aurea phiala 50. librarum balsamo plena, in celebritate paschæ vsum nocturni luminis præstabat. In labro fontis stabat agnus auri purißimi, vnde aqua fundebatur. Non longè ab agno erat Saluatoris statua argenti purißimi 170. librarum. Ad alteram partem stabat Ioannis Baptistæ statua argentea 100, librarum, hunc præ se ferens titulum: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Septem verò Cerui aquam fundebant, quorum singuli 80. librarum erant. Prouentus quoque & redditus certos huic fonti aßignauit idem Imperator ex massa Statiliana in agro Corano, ex fundo Baßi, ex domibus & hortis aliquot in vrbe positis, ex quibusdam fundis in Africa, Numidia & Græcia sitis. Hæc quidem Platina in vita Syluestri 1. confidenter affirmat: ego verò eiusdem momenti esse puto cum ijs quæ ibidem narrat, de statuis & imaginibus Christi, Angelorum, Apostolorum aliorumque à Constantino Magno in basilicis Romæ positis: de S. Cruce ab Helena matre Constantini inuenta: deq; basilicis in honorem Petri aliorumq; Sanctorum ædificatis: harum enim rerum diligentißimus scriptor Eusebius de vita Constantini ne vno quidem verbulo meminit. Constat tamen, sæpè locum hunc à veteribus Sacrum fontem appellatum fuisse, inde simpliciter, quòd aquam ad baptizandos homines funderet ac subministraret. Post Constantinum M. certus in tēplis et extra templa locus baptismo destinatus. Fons baptismi. Baptisterium Constātini M.

Vel dicebatur locus baptismo destinatus BAPTISTERIVM: quo nomine veteres olim extra hunc sacrum vsum pro quodam lacu sunt vsi, ex ligno aut lapide ædificato lauandi gratia. Id in cellis, id est, in locis secretioribus solebat constitui. Ita enim Plinius Iunior ad Apollinarem, Cella, inquit, frigidaria, in qua baptisterium amplum atque opacum. Ab hoc vsu profano Christiani etiam locum seu vas illud in quo, vel ex quo aqua baptismi tincti fuere Baptisterium appellarunt. Inde quoque Germanica lingua vocamus Taufſtein, quòd nimirum nobis in templo lapis sit ad id excisus seu excauatus, vt aqua inde perfundi infantes poßint. Baptisterium. Taufſtein.

Erat autē Baptisterium alicubi minus, alicubi verò maius & capacius. Meminit maioris huiusmodi baptisterij Athanasius in Epistola ad Orthodoxos vbi de Arianorū furoribus disserens, ait, quòd ecclesijs & baptisterijs flammas iniecerint. Iudæos itē & atheos Ethnicos in sacrum baptisterium ingressos nulla cum reuerentia, eam verborum factorumque turpitudinem nudatis corporibus designasse, vt pudendum abominandumque sit relatu. Meminit & Augustinus de Ciuitate Dei libro 22. cap. 8. itemq́ Gregorius Turonensis libro 10. hist. ca. 31. vbi dicit, se ad basilicam Martini baptisterium extruxisse. Ex historia quoq́ Ratboldi Frisonum Ducis apparet baptisteria magna & capacia fuisse: is enim cum vno pede in lauacrum sanctum intrauisset, alterum pedem, retrahens, interrogauit, vbi nā plures suorum maiorum essent? in inferno, an in paradiso? Et audiens plures esse in inferno, intinctum etiam pedem extrahens: Satius est (ait) vt plures quàm pauciores sequar. Et alibi quoque legimus, non solum infantes, sed & adultos toto corpore in baptisterijs aqua mersos fuisse.

Aliquandò tamen Baptisterij nomen vsurparunt pro toto illo loco seu area in qua extra templa fons baptismi stetit. Nā Platina in vita Hilarij dicit, quòd ædificarit in baptisterio Vaticanæ ecclesiæ tria Oratoria: addidisse etiam Oratorium S. Stephani baptisterio Lateranensi.

Colymbethra baptisterij quid. *Aquæ verò in baptisterio receptaculum, ex quo aqua baptizato superfusa, per aquæductus seu inferiorem quendam alium meatum secedebat, Colymbethra appellatur à Socrate libro 7. capite 4. vbi indicat, Iudæum quendam incurabili morbo laborantem, è Colymbetra baptisterij leuatum, subitò à morbo liberatum fuisse. Narrat idem de quodam alio Iudæo, qui propter munera baptismum petebat, quòd aqua in Colymbethra semel atque iterum euanuerit: libro eodem capit. 17. Similiter Deuterio Ariano Constantinopoli Barbam quēdam baptizante, & corrumpente Christi institutionem, atque dicente, Baptisatur Barbas in nomen patris per filium in sancto spiritu, aqua repentè in Colymbetra euanuisse refertur à Theodoro Lectore libro 2. Collectan. Est & hoc nomen ex profano in sacrum vsum translatum sed ferè per Metonymiam, qua continens pro contento ponitur: significat enim κολυμβήθρα propriè natatorium, hoc est locum in quo natare possumus aut nos mergere, Lauacrum, quin & Piscinam, sic enim scribit Athenæus lib. 12. ex Diodoro Siculo,* Ἀκραγαντίνους φησὶ κατασκευάσαι Γέλωνι Κολυμβήθραν πολυτελῆ τὸ περίμετρον ἔχουσαν σταδίων ἑπτά, βάθος δὲ πηχῶν εἴκοσιν: εἰς ἣν ἐπαγομένων ποταμῶν καὶ κρηναίων ὑδάτων, ἰχθυοτροφεῖον εἶναι, καὶ πολλοὺς παρέχεσθαι ἰχθῦς. *Est & nomen proprium Colymbethra ecclesiæ cuiusdam apud Theodorum Lectorem lib. 1.*

Piscina circa templa quid. *Piscinam etiam vocant in templis vel extra, locum illum, in quem ex Colymbethra aqua baptizato superfusa per aquæductus aut alios meatus secedit: in ea lauant vtensilia tēplorum, tegumenta altarium & similia, vetustate vel alia calamitate corrupta. Ita præcipit capit. 5. Synodi Colonien. sub Rodolpho Imp. celebratæ, vt infantes tertia die post confirmationem ducantur ad Ecclesiam, vbi presbyteri frontes eorum lauent, & comburant bandellos, hoc est, fascias, & cineres bandellorum & aquam lotionis in sacrum locum, in piscinam siue lauatorium reponant.*

Fauissæ apud Ethnicos quid? *Similiter quoque apud Ethnicos circa templa locus fuit, in quo erat aqua, qui Fauissæ appellabatur. Sunt qui putant, Fauissas fuisse in Capitolio cellis cisternisque similes, vbi etiam reponi erant solita ea quæ in templo vetustate facta erant inutilia vt tradit Gellius libro 2. capit. 10. ex Varronis sententia. Seruius, inquit, Sulpitius iuris ciuilis author, vir benè literatus, scripsit ad M. Varronem, rogauitque vt rescriberet, quid significaret verbum, quod in Censorijs libris scriptum esset, id erat verbum Fauissæ Capitolinæ. Varro rescripsit, in memoria sibi esse, quòd Q. Catulus curator restituendi Capitolij dixisset, voluisse se aream Capitolinam deprimere, vt pluribus gradibus in eandem conscenderetur, suggestusq́ pro fastigij magnitudine altior fieret, sed facere id non quisse, quoniam Fauissæ impedissent. Id esse Cellas quasdam & cisternas, quæ in area sub terra essent, vbi reponi solerent signa vetera,*

tera, quæ ex eo templo collapsa essent, & alia quædam religiose donarijs consecratis. At deinde eadem epistola negat quidem se in literis inuenisse, cur Fauissæ dictæ sint: sed Q. Valerium Soranum solitum dicere ait, quos thesauros Græco nomine appellaremus, priscos Latinos Flauissas dixisse, quòd in eos, non rude æs argentumque, sed flata signataque pecunia conderetur. Coniectare igitur se detractam esse ex eo verbo secundã literam, & Fauissas esse dictas cellas quasdam & specus, quibus æditui Capitolini vterentur ad custodiendas res veteres religiosas.

Fuisse autem sacrosanctum Baptisterij locum, testatur Euagrius libro 2. cap. 8. de Proterio Alexandrinorum Episcopo scribens, ipsum, quo necem effugeret, ad sacrosanctißimum baptisterium se recepisse: quo in loco & barbaris, & cunctis ferocibus hominibus reuerentia quædam incutiatur. Baptisterium sacrosanctum.

Non licere verò publicum Baptisterium in parochia aliqua habere, nisi vbi Episcopus constituerit, cuius parochia sit, decretum fuit in Synodo apud Palatium Vernis habita sub Pipino Francorum Rege anno Domini 755. cap. 7.

CAPVT. V.

De Origine ταμείων, hoc est, ciboriorum, Quæ Germanicæ vocantur Sacramentheußli.

De asseruandi, aut in arcas, thecas & ædiculas includenda Eucharistia, neq; Christus neque Apostoli legem seu mandatum vllum dederunt: sed Christus Panem & Vinum Eucharisticum simpliciter edere ac bibere iussit: & Apostoli, quod à Domino acceperunt, sine vllo additamento Ecclesijs tradiderunt. In veteri etiam Testamento Deus Israelitis præcepit, vt agnum Paschalem, qui typus fuit agni illius qui tollit peccata totius mundi, totum absumerent, aut residuum igni comburerent. Exod. 12. Hoc ideò mandasse Dominum volunt, primò, vt conuiuium sacrum à prophanis distingueret. Quam ob causam etiam absque dubio Clemens tertius posteà de consecr. distinct. 2. cap. Tribus gradibus, præcepit, vt nullus clericus externus aut laicus de fragmentis oblationum Christi ad promiscuam mensam quicquam poneret. Deinde quia emigrandum erat Israelitis ex Aegypto, si reliquissent aliquid, id fortè à canibus, aut felibus, aut muribus absumptum fuisset, aut saltem alioqui corruptum, ideò iubentur comedere, atq; etiam reuerentiæ causa comburere, ne cuiusquam contumeliæ exponantur. Forte etiam superstitionem cauere voluit, ad quam proni erant Israelitæ: si enim æneum serpentem & aureum vitulum coluerunt, credendum multo magis agni paschalis reliquias veneratos fuisse. De includenda Eucharistia nullum extat mandatum vel Christi vel Apostolorum. Agni paschalis reliquæ comburebantur.

Obseruatum hoc fuit in Ecclesia Christi à temporibus Apostolorum longo tempore. Cypriani verò ætate circa annos Christi 250. moris fuisse in ARCAM sanctum Dei, hoc est, Eucharistiam concludere, ex eo casu quem recitat Sermone 5. de lapsis, apparet. Cùm quædam, inquit, Arcam suam, in qua Domini sanctum fuit, manibus indignis tentasset aperire, igne inde surgente deterrita est, ne auderet attingere. Ex quibus tamen verbis haud obscurè colligi potest, Eucharistiam non in templis, sed in priuatis ædibus à quibusdam asseruatam fuisse. Dicit enim Cyprianus, quòd in sua arca sanctum Domini conclusum habuerit. Ita etiam Tertullianus de sua vxore testatur, quòd domi suæ Eucharistiam seruarit. Gorgonia quoque Nazianzeni soror domum Eucharistiam deportauit. Et Ambrosius de Satyro fratre indicat, quòd Eucharistiam in collo quasi viaticum portarit. Ita credibile quoque presbyterum illum priuatim domi suæ Eucharistiam asseruasse, qui eam noctu Serapioni cuidam seni & animam agenti per puerum misit, vt Dionysius Alexandrinus refert, in epistola ad Fabium Antiochenum, apud Eusebium lib. 6. cap. 44. Neq; his connumerandum, quòd Iustinus in Apologetico testatur, per Diaconos suo tempore Eucharistiam etiam ad absentes & ægrotos delatam fuisse. Nihil enim ibi dicit de reseruatione vel priuata vel publica: sed Eucharistia priuatim domi in arcas inclusa Cypriani tempore. Eucharistia nõ ex capsa, sed ex cœtu missa ægrotantibus.

quòd eo ipso tempore quo Cœna Domini in publico cœtu celebrata sit, habita fuerit ratio eorum, qui propter morbum abessent à cœtu, & ad illos per Diaconos Eucharistia missa sit. Vna igitur et eadē fuit hæc actio, et proinde nihil pertinet ad epuli sacri reseruatas reliquias. Ita etiam credendum Exuperium Tolosanum illum Episcopum Corpus Domini in canistro, sanguinem autem in vitro ex cœtu ad absentes portasse. Quod verò illā priuatam asseruationem in arcis & thecis Eucharistiæ attinet, cuius modo exempla quædam recitauimus, illam ita reprehendit Origenes ex ipsis verbis institutionis Cœnæ, vt quamcunque etiam in templis detestetur & abroget. Nā in explicatione cap. 7. Leuitici, Dominus (inquit) panem, quùm discipulis dabat, dicebat eis, Accipite, manducate: non distulit, nec seruauit in crastinum. Et author Sermonis de Cœna Domini apud Cyprianum, disertè ait: Recipitur, non includitur. Cumq; in veteri ecclesia fuerit valdè difficile, imò penè ἀδύνατον, cùm Christiani simul cibū caperent in suis Agapis (quod ad multa secula, præsertim in concursu ad martyrum μνημεῖα viguit) ita dimetiri panem & vinum, quæ peculiariter Sacramentali esui destinabantur, quin aliquid plerunq; superesset: ideò varia quoq; de illis reliquijs statuta fuerunt, quæ reseruationem & inclusionem nullam probant. Hesychius Nazianzeni discipulus explicans illud Leuit. 8. Quiquid reliquum fuerit de carne et panibus, ignis absumet, indicat sui seculi morem fuisse, vt si quid omnibus communicatis reliquum esset, incenderetur & cremaretur. Aliquibus etiam in locis legimus reliquias illas vel à clericis, vel etiam à pueris ludum literarium frequentantibus comedi atq; consumi solitas fuisse. Constātinopoli consuetudo fuit, vt clerici eodem die, quo epulum sacrum celebrabatur, reliquias consumerent: quando verò plusculum supererat reliquiarum, quibus consumendis clerici non sufficiebant, adhibebantur etiam Scholastici, vt ex Nicephori li. 17. ca. 25. apparet. Huiusce consuetudinis postea quædā facta est mutatio. Cōcilium enim Matisconense 2. anno Christi 587. iuxta Panuiniū habitū, reliquias, quæ post communionē peractam supererant, quarta aut sexta feria à pueris illis percipiendas esse præcipit. Humbertus verò Syluæ Candidæ Episcopus contra libellum Nicetæ monachi, hunc Græcorum ritum grauiter reprehendit ex ipsius institutionis verbis, & inter cætera inquit: Legimus Dominum non imperfectam, sed perfectam cōmemorationem suis discipulis tradidisse, pane benedicto, & mox fracto, & distributo. Non enim benedixit tantum, & reseruauit frangendum in crastinum, nec fregit tantum & reposuit, sed fractum statim distribuit. Vnde Alexander Martyr, & Papa ab Apostolo Petro, Passionē Domini inserens Canoni Missæ, ait: Hoc quotiescūq; feceritis, id est, benedixeritis, fregeritis et distribueritis, in mei memoriam facietis. Quia quodlibet horū trium sine reliquis fiat, scilicet aut benedictio sine fractione et distributione, aut fractio sine benedictione & distributione, perfectam Christi memoriam non repræsentat, sicut distributio nulla sine benedictione et fractione. Hæc Hūbertus. Durauit hic mos Romæ adhuc Clementis 3. tempore, hoc est, circa annū Christi 1188. præcepit enim, si quid de Eucharistia residuum fuerit, non asseruandum in crastinum, sed à clericis consumendum esse, vt habetur de Consecr. dist. 2. can. Tribus gradibus. Gabriel Biel etiam in Canonem Lect. 26. allegās Paschasij sententiā inquit, Christus volens discipulos suos fructus huius sacramēti participes fieri, postquā corpus suū cōsecrauit, nō sistebat in cōsecratione, neq; dedit discipulis, ut ipsum honorificè cōseruarēt, sed dedit in sui usum, dicēs Accipite, comedite.

Eucharistiæ priuata inclusio reprehēsa.

Quid cum reliquijs Cœnæ factum.

Interim tamen non dissimulandum videtur Ansegisum Canonem ponere, quo iubentur presbyteri Eucharistiam semper habere paratam, vt ad ægrotos deferatur, ne sine communione moriantur. Refert etiam B. Rhenanus in suis ad Tertulliani librū De Corona militis Annotationibus, extare apud Burkardum Borbetomagen. Episcopum Canonem eiusmodi Concilij Turonensis, vt omnis presbyter habeat pyxidem, aut vas tanto sacramento dignum, vbi corpus Dominicum diligenter recondatur ad viaticum recedentibus è seculo. Idem tamen Canon docet simul, Eucharistiam illis temporibus sub altari solitam asseruari, non proprijs sacellis, vt hodiè. Nam sequitur, Semperque sit obserata sub altari, propter mures & nefarios homines. Neque etiam tandiu seruabatur, vt nunc fit: nam sequitur eodem Canone, Et de septimo in septimum diem semper mutetur, id est, à presbytero illa sumatur, & alia

Eucharistia quando publice sub altari cœperit asseruari.

& alia quæ eodem die consecrata est in locum eius subrogetur, ne fortè diutius obserata, muscida, quod absit, fiat. Præterea non vbique, imò ne in ipsa quidem vrbe Roma mos hic obseruatus fuit. Clemētis 3. enim pontificis Rom. edictum legitur de Consecrat. distinct. 2. Can. Tribus gradibus. In quo iußit tantum panis in altaria ponendum, quantum populo sufficere poßit: quod si quid residuum fuerit, non asseruandum in crastinum, sed à clericis consumendum esse. Ex quibus intelligimus de asseruanda Eucharistia aliud Clementem censuisse, quàm successores eius posteà statuerint, & si constet alicubi eam in ægrotantium vsum asseruari solitam, tamen id non factum Romæ Clementis tempore, palàm Canon ille docet. Ingressus est autem hic Clemens 3. Pontificatum suum anno Christi 1188.

Quandoprimū ædiculæ Sacramentariæ instiitutæ.

Hæc aliquantò prolixius enumerare libuit, vt omnibus palàm fiat, caruisse Ecclesiam huiusmodi sacellis, thecis, arcis, ciborijs & ædiculis, quas Christus Math. 24. ταμεῖα vocat, in templis suis 1200. totos annos à nato Christo, nimirum vsque ad tempora Innocentij 3. Is cùm in Lateranensi Concilio anno 1215. celebrato, Transsubstantiationis dogma approbasset, & inter fidei articulos retulisset, hominibusque persuasisset in Sacramento Cœnæ nihil superesse substantiæ vel panis vel vini, sed verum ibi contineri corpus & sanguinem Domini, cœperunt tunc etiam primo in honorem huius Sacramenti parare in templis tabernacula, thecas & ædiculas, & coràm his procumbere. Mandauit enim, vt Eucharistia in omnibus Ecclesijs sub seræ & clauis custodia conseruetur. Decretal. lib. 3. tit. 44.

Aediculæ Sacramentariæ non ab omnib. approbatæ.

Non tamen hic mos ab omnibus statim ecclesijs admissus aut receptus fuit, quod ex Decreto Honorij 3. facillimè potest intelligi, quo Innocentij huius nouam institutionem approbauit, & omnibus ecclesijs obtrusit. Id lib. 3. Decretalium tit. De celebratione Missarum ad hunc modum habet: Ne propter incuriam sacerdotum diuina indignatio grauius exardescat, districtè præcipiendo mandamus, quatenus à sacerdotibus Eucharistia in loco singulari mūdo, & signato semper honorificè collocata, deuotè & fideliter conseruetur. Sacerdos verò frequenter doceat plebem suam, vt cùm in celebratione Missarum eleuatur hostia salutaris, se reuerenter inclinet. Quo ipso, quod tam districtè præcipit, satis constat, id quo sic mandat diu non durasse, sed se authore & approbatore maximè institutum. Neque enim edictis nec mādatis tam districtis habemus opus, in his retinendis quæ aut vetus consuetudo, aut honesta aliqua ratio maiorum authoritate confirmata commendat.

Post confirmatum verò & stabilitum miraculis & signis falsißimis Transsubstantiationis dogma, cœperunt tum demum in honorem noui sui Dei Maozim in templis maximo sumptu & apparatu ædificare sacella, tabernacula & ædiculas, in quas tanquam in carcerem & custodiam hunc Deum suum incluserunt. Proinde certißimum est, nullam in toto terrarum orbe capsam aut ædiculam sacramentariam inueniri posse, quæ non intra trecentorum quinquaginta annorum spatium extructa sit.

Contra ædiculas sacramentarias Christi admonitio.

Præuidit hunc errorem Dominus, & propterea maturè monuit suos in Euangelio vt sibi ab eo cauerent, dicens: Si quis vobis dixerit, Ecce hic Christus, aut illic, nolite credere. Surgent enim pseudo Christi & pseudoprophetæ, & dabunt signa magna & prodigia, ita vt in errorem inducantur, si fieri posset, etiam electi. Ecce prædixi vobis. Si ergo dixerint vobis, Ecce in deserto est nolite exire. Ecce ἐν τοῖς ταμείοις hoc est, in conclauibus, seu penetralibus est, nolite credere &c. Quamuis verò hic locus à multis soleat exponi de Iudaicis calamitatibus, negari tamen non potest, quod & ipse fatetur Hieronymus, eadem opera totius mundi ad finem vsque seculi fata contexi. Concluditur certè hic locus sententia de vltimo Christi in mundum sub diem nouißimi iudicij aduentu prolata in hunc modum: Sicut fulgur exit ab Oriente & apparet vsq; in Occidentem, ita erit aduentus filij hominis. Præterea negari non potest, simpliciter hîc damnari à Domino doctrinam quæ Christum in diuersis terrarum locis, in scrinijs, penetralibus, ædiculis aut munitis locis præsentem ostendit. Id quod in erectis, à transsubstantiationis authoribus, Corpori Christi claustris, tabernaculis, sacellis & ædiculis fieri nemo bonus negarit quantumuis perfrictæ admodum frontis fuerit. Nam in multis locis hæc verba eiusmodi ædiculis sacramentarijs inscripta seu inscul-

pta leguntur, HIC DEVM ADORA. *Item, Flecte genu, lapis hic venerabilis hospite Christo. Quid est Christum ἐν ταμείοις, id est, in penetrabilis & claustris ostendere, si hoc non est? Atqui Apostolus clarißimè dicit, Non in manufacta ingressus est Iesus, quæ sunt exemplaria verorum, sed in ipsum cœlum, vt appareat nunc vultui Dei pro nobis.*

CAPVT VI.

De Origine Altarium.

Aræ & Altaris etymologia ac differentia.

DIcam primò hoc loco quædam de differentia & deriuatione Altaris & Aræ: de quo Gyraldus Syntag.17. de Dijs gentium hæc ferè tradit ex Seruio Grammatico: Aræ, inquit, Dijs superis & inferis consecratæ erant: Altaria verò sunt superorum tantum Deorum: quæ ab altitudine constat esse denominata: Ara verò, vt inquit Varro de lingua Latina, quòd areæ in vrbe puræ sint: à quo Ara potest etiam deûm esse, quòd pura, nisi potius ab ardore, ad quem vt sit, fit ara. Idem tamen Varro libro 5. Diuinarum dicit, aras primum ansas dictas, quod esset necessarium à sacrificantibus teneri: hanc opinionem Macrobius est secutus, Vergilijq́ etiam authoritate con probat. At verò Isidorus Aram ait à quibusdam vocatam, quòd ibi incensæ victimæ ardeant. Alij ab imprecationibus, quas Græci ἀρὰς dicunt. Hæc Gyraldus de differentia & deriuatione Altaris & Aræ, quantum ad ritus & consuetudinem Ethnicorũ. Alij Aram ab αἴρειν, hoc est, à tollendo dictam volunt, quia sit ædificium è terra exaltatũ. Sacræ verò literæ & Christiani hodiè sine discrimine vno pro altero vtuntur, & intelligũt ædificium sacris faciendis idoneũ & aptum.

Noe primus Altare fecit.

Primus omnium autem Noe, vt legitur Genes.8 fecit ALTARE *hoc est, suggestum seu ædificium quoddam ex lapidibus, terra vel lignis & super illud Domino holocaustum obtulit. Comestor in Genesin indicat, Noachum altare hoc ex octo lapidibus construxisse, propterea quod octo homines Deus in arca seruasset. Vnde posteros quoque ipsi Noacho tandem δωδεκάβωμον, à duodecim ductis colonijs posuisse aiunt. Sic postea etiam Iosue ob perpetuam rei memoriam, quòd duodecim tribus Israëliticæ per Iordanem transissent duodecim lapides maximos ex mandato Dei erexit. Et Helias propheta ex duodecim lapidibus altare destructum instaurauit lib.3. Reg.18.cap.*

Abel quidem, Cain & alij, quoque sacrificasse leguntur, sed super qua materia quóue ædificio non in sacris literis exprimitur. Omnes autem circumstantiæ satis indicant, factum hoc super strue aliqua lignorum, quæ in hunc vsum collegerunt & comportarunt.

Altare Iacob patriarcha primus iussu Dei erigit.

Genes.35. primùm Domino iubente, Ara erigitur à Iacobo patriarcha: quæ prius legũtur, sine Dei præcepto factæ erant, teste etiam C. Pellicano in Genesin.

Altare terreũ erigi iubet Dominus.

Iußit deinde Dominus per Mosem Israelitas altare terreum facere, & sacrificare in eo holocausta. Exodi 20. Quæ lex de ijs tantum accipienda est Aris, quas ante templum extructum & tabernaculum factum, extra ordinaria ratione ad tempus aliquod extruxerunt: talibus in campis Moabiticis, & in deserto Exod.24. Iosue et Gedeon, item Samuel vsi sunt. Helias quoq; talem fecit. Et ob hanc causam ex terra aram erigere iubet & ex lapidibus impolitis ac rudibus ne diu durarent, sed obruerentur cito, neúe posteris offensio essent, & putarent sibi semper licere ibi sacrificare, vbi ad tempus saltem certa ratione sacrificatum fuerat. Sunt etiam qui hoc ideò factum fuisse volunt, vt Israelitarum Aræ à gentilium aris differrent, quæ ex pretiosis & politis lapidibus plerunq; constabant. Latet etiam in eo mysterium. Constat enim ex epist. ad Hebræ.13.cap. per altare Christum adumbratum fuisse: is abiectum hominem, & quidem formam serui induit, non carnem de cœlo attulit iuxta Valentinianorum blasphemiam, vt Irenæus, Philaster & Tertullianus de ijs retulerũt. Lapis est Christus ille impolitus, quem ædificantes reiecerunt. Corpus quoque Christi, hoc est, ecclesia, ex lapidibus impolitis & rudibus collecta est.

Tertiò iubet Dominus, cùm iam extructum esset Tabernaculum, Altaria in eo erigere,

sed non

ſed nō plura quàm duo tantùm: vnum aureum, quod thymiamatis appellatur vel incenſi, ac in medio inter menſam aureã & candelabrum ſtabat ante velum in Sancto: id diligenter deſcribitur Exod. 30. In hoc incenſum ſiue ſuffimentū quotidiè bis offerebatur mane & veſperi ab vno ex Sacerdotibus quem ſors deſtinauerat.

Altaria 2. in tabernaculo erigere iubet Deus.

Altare thymiamatis.

Erat Altare hoc Chriſti Ieſu typus, Suffimentum verò illud preces adumbrabat, quod non obſcurè Dauid docuit, dicens: Dirigatur oratio mea tanquam incenſum in conſpectu tuo, eleuatio manuum mearum ſacrificium veſpertinum: Sacerdos verò, qui peracto ſacro ad ſuffimentum faciendum ingrediebatur, Chriſti mediatoris perſonam ſuſtinebat, vtpote ex officio quaſi medius inter Deum & populum conſtitutus. Monebat igitur hæc actio, in eccleſia preces aſſiduas fieri debere, eas autem vni & ſoli Deo offerendas eſſe, qui tunc demùm acceptas ſibi & ratas habiturus eſſet, ſi per Chriſtum offerantur, qui nobis ab illo mediator factus eſt, & qui ſolus patris iram placauit. Ideò neque plura Altaria thymiamatis extruere, neque thymiama illud (cuius compoſitio ſingularis à Moſe deſcribitur) in alios vſus transferre licebat. Sacerdotem verò interea dum ſuffimentum fiebat, populus foris expectabat, donec illo rurſus egreſſo benedictione ſolenni dimittebatur, vt ex ea hiſtoria, quæ ab Euangeliſta Luca capite 1. narratur, apparet.

Altare thymiamatis cuius typus.

Alterum ſtabat in atrio tabernaculi, quod dicebatur Æneum & Holocauſtorum, depingiturque Exod. 27. Nec licebat alibi, niſi per ſingularem quandam diſpenſationem, quàm in loco ſancto ad hanc aram ſacrificare cuiquam. Proinde quum Rubenitæ cum ſuis ſocijs extruxiſſent aram in ripa Iordanis, idq́ue fama delatum eſſet ad alias tribus Iſraelis, decernunt hæ publico bello hoc ſcelus perſequendum eſſe. Hæc res non caruit myſterio,

Altare holocauſtorum.

Altare etenim hoc noſtrum vnicum & catholicum eſt Chriſtus Dominus, qui ſeipſum obtulit hoſtiam viuentem Deo. Nec eſt vllum in toto mundo ſacrificium, quod peccata expiet niſi hoc vnicum.

Altare holocauſtorum cuius typus.

Apoſtolorum autem tempora, & quæ eos proximè ſequuta ſunt, quod attinet, nulla tunc fixa ſeu de lapidibus extructa fuiſſe altaria, cùm illorum temporum conditio ſatis probat, qui bus fideles metu tyrannorum in ædes priuatas, loca vacua, ſyluas, ſolitudines & antra ſubterranea conuenerunt: tum id quoque argumento eſſe poteſt, quod Paulus diſertè Menſæ Domini meminit. Vnde & Bullingerus in lib. de Origine Erroris, Apoſtolica, inquit, ſecula menſis poſitis cœnabant: ignorabāt Aras fixas & lapide extructas. Nam portatilis menſa magis quadrat exemplo Chriſti: ſtatæ verò aræ magis idoneæ ſunt pecudibus mactandis fouendisq́; ignibus: in quem finem aræ tam apud Iudæos quàm apud Gentes è lapide conſtruebantur, vel è tabulis ære contectis, aut terra interius oppletis.

Apoſtolorum tempora ignorarunt Altaria lapidea & fixa

Quocirca mirandum valdè eſt, vnde Hardingus alijq́ue habeant, quod tam confidenter aſſeuerant, Altaria ſemper ab Apoſtolorum temporibus extitiſſe.

Caruiſſe autem Aris vel Altaribus eiuſmodi lapideis & fixis Chriſtianos Origenis adhuc ætate, ducentis nimirum poſt natum Chriſtum annis, ex eius libro 8. contra Celſum apparet, vbi inquit: Celſus & Aras, & ſimulachra, & delubra nos ait defugere quo minus fundentur: quandoquidem inuiſibilis noſtræ huius & inexplicabilis communionis fidem & charitatis factionem eſſe exiſtimat. Cùm interim non videat nobis quidem pro Aris & Delubris iuſtorum eſſe mentem, à qua haud dubiè emittuntur ſuauiſſimi incenſi odores, vota inquam & preces ex conſcientia puriore. Et mox: vt ſummatim expediam, Chriſtiani omnes, & quas diximus, aras, & quæ iam oſtendimus ſimulachra collocare maximè adnituntur, NON *tamen inanimata & inſenſibilia quædam, nec dæmonum ſiue loca ſiue ſimulachra, vt diximus, ſuſceptibilia, quæ prius illi inſederint,* SED *Spiritus Dei capacia, qui virtutem inhabitat. Item: Diſquirat igitur quicunque velit aras quas nuper expoſui, & ſi lubet cum aris his conferat quas intulit Celſus, & ſimulachra ipſa Deum colentium animis inſidentia cum Phydiæ illius & Polycleti ſimulachris, & opificum cæterorum huiuſmodi, profectò apertè intelliget, illa quidem inanimata & temporis proceſſu corruptibilia fore, noſtra verò hæc in anima immortali permanſura tandiu, quandiu rationalis anima in ea voluerit permanere. Idem lib. 4. contra*

Origenis tempora etiā ignorarunt altaria lapidea ac fixa

eundem dicit: Obijcit nobis Celsus, quòd non habeamus imagines, aut aras, aut templa. Quibus verbis Origenes vetustissimus simul & constantissimus fidei Christianæ defensor, manifestissimè testatur, Christianis nulla suo seculo visibilia siue materialia fuisse Altaria vel Aras in templis, sed virtutum duntaxat in animis. Hoc etiam colligitur ex Clemente Alexandrino primitiuæ Ecclesiæ celeberrimo scriptore, qui lib. 7. Stromat. ait. Hîc apud nos est altare, terrestris congregatio eorum qui incumbunt orationibus, qui velut vnam vocem habent communem, & vnam mentem. Et paulò post: Aram autem verè sanctam, iustam animam, & qui ab ea emittitur, suffitum, nobis sanctam dicentibus orationem, non credent. Similiter Arnobius, qui aliquantò post Origenem vixit, libro 4. contra Ethnicos scribens, Accusatis, inquit, nos, quòd nec templa habeamus, nec imagines, nec Aras.

Altaria quis instituerit iuxta pontificios.

Volateranus quidem, Vernerius alijque nonnulli, testantur, Sixtum Romanum Episcopum erigendas Aras primùm instituisse. Quo ipso manifestè fatentur isti, vetustatem Aras earumque vsum, qualis hodiè est, penitus ignorasse. Vbi tamen simul admonendum arbitror, hanc Sixti constitutionem apud nullum veterem probatum authorem reperiri: nisi id inde colligere velis, quòd Martinus Polonus indicat, Sixtum hunc instituisse, vt Missa celebretur super Altare. Ego autem vtrumque falsum esse puto. Vixit enim Sixtus hic sub Adriano Imperatore circa annos Christi 124. Ea autem ætate Missæ vocabulum, nedum res ipsa prorsus incognita fuit. Deinde ea fuit conditio illorum temporum maximè, vt nulla templa Christianis erigere licuerit, quandoquidem ne prodire quidem ipsi in publicum plerumque auderent, & benignè secum agi tum crederent, cùm intermissis persequutionibus in vrbibus tolerarentur, vt supra pluribus indicauimus. Num verò Aras prius extructas, quàm templa fuisse arbitrabimur? Aut recentioribus istis plus fidei habere volumus, quàm Origeni & Arnobio, qui centum ferè annis post Sixtum Romanum Episcopum floruerunt, & tamen hi produnt, sibi suo adhuc tempore ab Ethnicis obiectũ fuisse, quòd nec templa, nec Aras haberent vllas?

Altaria lapidea & fixa quando & qua occasione cœperint.

Nec tamen negare ausim Constantini Magni tempore cum magnificis templis, etiam magnifica & splendida altaria multis in locis originem sumpsisse, eaque fixa & de lapidibus aut simili materia extructa fuisse. Non enim contenti splendidissimis templis Christiani nonnulli, insuper quoque eiusmodi ædificijs condigna altaria aliaque ornamenta habere voluerunt: quod ab initio bono quidem zelo ipsis datum & concessum est, postea verò superstitioni materiam & occasionem præbuit.

Idem ferè de Iudæis, quod modò de Christianis diximus, Pellicanus refert, in locum Genes. 20. cap. Quod si altare lapideum feceris mihi, non ædificabis illud de sectis lapidibus, &c. hæc scribens: voluisse videtur Deus abesse sacris suis omnem splendorem artis & precij. Idque esse quòd placeant illi, & quod absolutè prodesse posset fidelibus, cupientibus Deum in Spiritu & veritate colere. Quòd autem postea Mosi ostendit tabernaculum arcæ & ararum preciosum, illustre, artificiosum & laboriosum ædificium & sanctuarium, idipsum vel ex hoc loco videtur ostendisse, permissionem potius fuisse, quàm mandatum, & ad duræ ceruicis populum & superstitiosum nimis continendum in officio: alioqui, vt patet, nimium propensum ad ritus gentilium, deosque eorum. Ea tantum ratione condescendendo fragilitati ipsorum, quùm ara pulchra carere in sacris suis nollent, & sculptile habere non permitterentur, atque nondum fixum locum scirent, vel consequerentur sub Mose ad cultum Dei: ideò ordinauit ista externa sacra ad peiora cauenda, vsque ad tempus correctionis & pacificæ habitationis: de voluntate eorum & ex ipsorum donarijs, ad quæ erant promptissimi. Hactenus ille.

Altarium lapideorum author

Sufragatur meæ sententiæ Gerson, qui lib. 4. contra Floretum scribit, Syluestrum Episcopum Romanum quique Constantini Magni temporibus vixit, Aras primùm lapideas statui iussisse vetuisseque ne quisquam deinceps ad aram ligneam Lateranensis ecclesiæ consecraret, nisi ipse suique successores: refert etiam Gabriel Biel lect. 13. in can. ex Alexandro de Ales. Huiusmodi altaria ab Ethnicis desumpta sunt: nam Herodoto & Strabone lib. 17. testibus, primi omnium Ægyptij Dijs & aras, & simulachra, & delubra statuerunt, sacrificiaque curarunt. Alij verò ex Mose sumpta putant.

Non

Non nego tamē, habuisse primitiuam Ecclesiam ante Constantinum Altaria seu Aras: meminit enim & Tertullianus adgeniculationis pœnitentium ad Aras in lib. de Pœnitentia. Mentionem quoque facit Altaris Cyprianus lib. 1. epist. 7. ad Epictetum: & 9. ad Presbyteros & Diaconos & plebem Furnis constitutos: item lib. 3. epist. 13. & epist. ad Iubaianum. Eæ autem Aræ non fuerunt lapideæ nec fixæ, vt postea Syluester constituit, & quales Durandus lib. 4. suique similes alij, necessariò faciendas esse contendunt, idque propterea, Quia petra erat Christus: sed erant ligneæ, & quidē simplices Mensæ. Paulus enim disertè Mensæ meminit, nō Altaris lapidei aut fixi, 1. Cor. 10. sicut & Lucas cap. 22. Et Clemens 1. post Petrū Papa in epist. ad Iacobum Hierosolymit. episcopum, Mensæ Domini bis meminit: de Consecr. dist. 1. ca. Nemo. Alexander quidem de Ales, referente Gabriele Biel in Canon. lect. 13. indicat, ab Episcopatu Petri Apostoli vsque ad tempus Syluestri 1. sæuiente persecutorum rabie, certam non fuisse Rom. ecclesiæ episcopalem stationem, sed vbicunque necessitas compulerit, siue in cryptis, siue in ædibus fidelium, siue alijs quibuscunque locis Missam celebrasse Petri successores super altare ligneum in modum arcæ concauum, idque portatum à sacerdotibus vbicunque Rom. episcopus latuerit. Et hoc illud esse Altare, quod adhuc hodiè conspiciatur in Lateranensi basilica, & super quod nemo nisi Pontifex Romanus, idque tantum in die Cœnæ & sabbatho sancto Paschæ, sacrum ministerium peragere audeat. Refert hæc Alexander sine omni authore, coniecturis tantùm, vt opinor, ductus. Deinde si verum est quod attestatur ille Episcopos Rom. à Petro vsque ad Syluestrum, ob tyrannorum rabiem, certam non habuisse suæ ecclesiæ sedem, sed vbicunque necessitas compulerit, siue in cryptis, siue in ædibus fidelium, hoc est, in priuatis & abditis locis Missam celebrasse, falsum erit quod referunt Pontificij scriptores, de extructis à Christianis Romæ templis & basilicis, deque septem Diaconis in eadem vrbe per septem regiones constitutis, vt omnibus horis sacris ministerijs inuigilarent: falsa etiam erunt quæ in Decretalibus epistolis referuntur ab Anacleto, Alexandro, Hygino Eleutherio & alijs de Primatu Romanæ Ecclesiæ eiusque Episcopi, de appellatione ad sedem Romanam, de comparitione, de Episcopo pulso ante iudicium restituendo, de maioritate Episcoporum & sacerdotum super principes & magistratus, de qua Clemens in 1. & Anacletus in 1. de non arguendis aut damnandis Episcopis & sacerdotibus, deque alijs huius generis infinitis. Si enim ijs temporibus quibus hæc conscripta, decreta & mandata contendunt, Romanus Episcopus nullam sedem fixam habuit, sed sua sacra in antris alijsque locis abditis tractauit, qualem censes primatum eius fuisse? aut putásne vel in mentem tunc viris sanctissimis venisse potestatem aliquam in alias Ecclesias sibi arrogare? cui item verosimile videri posset in tam horrendis & cruentis persecutionibus Curiam Romanos episcopos habuisse in qua lites æstimarentur, cum ne certum quidem locum exercendi religionem habuerint? aut censes licuisse fidelibus ad hanc Curiam, si maximè quæ fuisset, ex longinquo commeare, ibidemque lites suas mouere? quod circa annos Domini 400. aut etiam serius, primùm cœpit fieri. Multo minus credendum est edicta illos promulgasse de potestate sua in Imperatores, principes & magistratus seculares, deque non arguendis aut damnandis Episcopis & sacerdotibus à laicis: Cùm tanta indignitate tractati fuerint, vt ne prodire quidem eis plerunque liceret, & benignè secum agi crederent si in vrbibus, Romæ præsertim tyrannorum sede & alumna, tollerarentur: cumq; D. Petrus, quem illi principem Apostolorum constituunt, in 1. Epist. 2. cap. hortetur fideles cuiuscunq; generis aut status seu conditionis, vt obediant tum legibus, tum magistratibus non solùm summis, sed & inferioribus: eò quòd Dominus istius humanæ, id est, inter homines constitutæ, politiæ author & vindex sit, ideoq; veros huius Domini seruos oportere præ cæteris huius ordinis obseruandi esse studiosos.

Altaria in primitiua Ecclesia qualia.

Altare ligneū in Laterano Romæ.

At licet huiusmodi Aras lapideas, quales Syluester fieri præcepit, cùm quòd diuturniores tùm quia firmiores stabilioresque essent, quibusdam in locis receptas esse Gregorius Nyssenus Basilij frater de S. Baptismate testetur, plurimis tamen in Ecclesijs, veterum cōsuetudinem secuti, ligneas Mensas retinuerunt. Athanasius enim in epistola ad orthodoxos de Arianorū ac Macedonianorū furoribus scribens, in sacrosanctam (inquit) MENSAM *(proh) quanta*

Aræ lapideæ non ab omnibus receptæ.

impietas & facinora commissa? Vidisses enim ibi aues & nuces pineas immolare, &c. Idem in epistola ad solitariam vitam agentes Mensæ quoque ligneæ mentionem facit. Meminit etiam Theodoretus lib.5.cap.18. sacræ MENSAE *ad quam in Mediolanensi ecclesia, munera fuerint oblata. Eiusmodi Mensas ligneas in Aphrica quoque in vsu fuisse ex Augustino patet, qui Tractatu 26. in Euangelium Ioannis dicit, Sacramentum corporis & sanguinis Christi in* DOMINICA MENSA *præparari, & de Mensa Dominica sumi. Eandem Mensam ibidem etiam Altare aliquoties vocat. Et epist.50. meminit idem pater Altaris, quod ex ligno fabricatum fuisse videtur: scribit enim Donatistas horrendo impetu, & furore crudeli Episcopum sauciauisse, & ligna altaris effregisse. In Quæstionibus item veteris & Noui Testam.quæst.101. Officium est, inquit, Diaconi portare altare: quod profectò non de Altari fixo, aut lapidum mole aliqua, sed tantum de Mensa Eucharistica intelligi debet. Qua de causa eam sæpenumero etiam Chrysostomus ἱερὰν τράπεζαν, alijq́ similiter innumeris in locis Patres Mensam Domini appellant. Et Sozomenus lib.8.cap.7. indicat, Eutropium summum cubicularium Imperatoris, ob quoddam facinus admissum, ex aula profugum, ad sacram mensam in templo supplicem iacuisse. Idem facit mentionem sacræ mensæ lib.9. cap.2. Ac sacram mensam ex auro gemmisq́ pretiosissimis artificiosissimè adornatam, ex voto pro virginitate sua ecclesiæ Constantinopolitanæ dedicasse, Pulcheriam Theodosij posterioris sororem, recitat idem Sozomenus lib.9.cap.1.*

Mensæ veterū cur Altaria appellentur.

Ex quibus duo colligi possunt: Primò, veteres in Templis suis MENSAS *tantùm simplices habuisse, sed tamē eas interdum Altaria vel Aras appellasse: non quòd ita reuera esset, sed tantùm propter eam, quæ illis cum veteris legis Altaribus, intercessit similitudinem. Sic Irenæus lib.4.cap.34. Christum nuncupat Altare nostrum: & Origenes, Cor nostrum, Altare nostrum appellat: non quasi aut Christus, aut corda nostra verè sint altaria, sed translatitia duntaxat quadam loquendi formula.*

Altarium seu Mensarum apud veteres vsus.

Deinde has ipsas siue Mensas, siue Altaria, siue Aras appellare libeat, nullis alijs vsibus, quàm administrationi Cœnæ Dominicæ, & oblationibus fidelium in vsum pauperum destinatas fuisse.

Altaria lapidea Tiguri quando cœperint.

Huius primitiuæ Ecclesiæ simplicitatis studiosissima fuit maiorum meorum, hoc est, Tigurinorum ecclesia. Stumpfius enim lib.6.cap.14. Chron. indicat, etsi Templum maius Tiguri, quod vulgò vocant das groß Münster, *à Carolo Magno conditum fuerit, nullum tamen eius templi Altare lapideum ac fixum, tempore Reformationis, circa annū 1520. factæ, antiquius trecentis annis inuentum fuisse, id quod etiam fundatoriæ tabulæ seu instrumenta publica illorum Altarium testentur. Cùm etiā templi D. Petri apud Tigurinos summum altare solo æquatum esset in Reformatione, & anno Domini 1527. baptisterium in eum locum transferre conarentur, non obscuris notis deprehensum est, idem illud baptisterium anteà quoque locum istum occupauisse. Nam & loci capacitas illud arguebat, & aquæductus per quam baptismi aqua effusa effluxerat, ibidem inuentus, idem illud infallibili signo demonstrabat. Quibus etiam illud adnumerari debet, quod Summum ac præcipuum Corporis Christi Altare, quod Germani vocāt* Fronaltar, *in primario templo Tiguri, añō demùm 1278. extructum, & ab Hartmanno Augustano Episcopo consecratum dedicatumque sit, annis videlicet post institutam ab Vrbano 4. Corporis Christi festiuitatem 14.*

Altaria in qua templorū parte apud veteres steterint.

Non omittendum hoc loco videtur, quòd D. Iuellus Sarisburien. in Anglia Episcopus contra Hardingum Artic.3. Sect.26. monet, Altaria videlicet apud veteres non semper & vbique in extrema templorum parte, quam vulgo hodiè Chorum vocamus, sed in medio posita fuisse. Eusebius enim, templi formam apparatumque, qualis suo tempore extitit, lib.10.ca. 4. his verbis ostendit: Absoluto templo ac sedibus excelsissimis, ad honorem præsidentium, & subsellijs ordine collocatis, ornato, & post omnia sancto sanctorum, videlicet Altari in medio constituto, &c. Altare non in extremo Choro, sed in medio templi populiq́ positum fuisse Eusebius scribit. Augustinus etiam de verbis Domini secundum Ioannem Serm.42. Christus inquit, quotidie pascit: Mensa ipsius est illa in medio constituta. Quid causæ est, ô audientes,

vt men-

vt mensam videatis, & ad epulas non accedatis? In Constantinopolitano Concilio 5. act. 1. sic habetur: Tempore Diptychorũ cucurrit omnis multitudo cum silentio circacircum altare, & audiebant. Denique, vt reliquos mittam, Durandus lib. 5. quid causæ sit, quamobrem sacerdos ad altare adstans seipse conuertat, inquirens, hanc illius rei rationem adhibet: In medio Ecclesiæ aperui os meum. Bonifacium etiam Episcopum Romanum à populo sacerdotem in sacra Liturgia primum disiunxisse supra indicauimus. Sed vt testimoniorum longiore commemoratione supersedeam, ex paucis hisce intelligimus, Chorum eo tempore, in templo medio stetisse, cancellis quibusdam septum & conclusum, atque à reliquis partibus distinctum: vnde etiam Cancelli, dictus est, & à Græcis vsitatè βρεσβυτέριον, quia locus erat presbyteris atq; ministris propriè designatus, cæterisq; omnibus, ne sacra interturbarentur, præclusus, quemadmodum egregiè ex historia Ambrosij apparet apud Theodoretum lib. 5. cap. 18. & ex Nazianzeno in vita Basilij: & ex decreto quodam quod Clementi tribuitur, de Consecrat. dist. 2. Sacerdotum. & ex Concilij Laodicen. can. 19. Fuitq; locus iste, id quod ex Chrysostomo colligi queat, quadam in parte sacrorum velo quodam & cadurco obtentus. Imò etiam hodiè in magnis Ecclesijs Mediolani, Neapoli, Lugduni, Moguntiæ, Romæ, & in Ecclesia B. Laurentij apud Florentinos, sacerdos rem diuinam faciens ad Occidentem spectat, atque populum præ oculis semper habet.

Hodiè pleraque Altaria in Papatu in prima templorum parte collocata sunt, & versus Orientem spectant: quod etiam ab Ethnicis sumpserunt. Nam multi Ethnicorum colebant Solem pro Deo: vnde & in publicis suis sacris verterunt se versus Solem. Administrabant etiam alia sua negotia Solis iudicio. Nam, vt Herodotus scribit, Persarum Principes pacti inter se sunt, vt statuto die omnes equos suos ante regiam primo manè perducerent, & cuius equus ante Solis ortum hinnitum primus edidisset, is Rex esset. Iustinus etiam lib. 18. refert, quòd cùm in Tyro serui conspirassent in dominos suos, eosq; trucidassent, deliberantes de Reip. statu, decreuerint, eum potissimùm, quasi Dijs acceptissimum, Regem fore, qui Solem Orientem primus vidisset. Apud Apuleium quoque legitur: Tunc in Orientem obuersus, vel incrementa Solis Augusti tacitus imprecatus, &c. Et propterea in lege Dominus instituit, vt Sanctum Sanctorum, in quo positum erat Propitiatorium, non ad Orientem, sed Occidentem verteretur, ne Israelitæ Ethnicorum more ei seruire viderentur. *Altaria in Papatu in prima templi parte vnde.*

Fuit autem Altarium lapideorũ ac fixorum etiam vsus ab initio tolerabilis, nec ego ea facilè damnauerim, si modò Cœnæ Domini seruiãt, nec modum excedant, aut superstitioni inseruiant: quod primò cœpit fieri circa annũ nati in carne Christi 430. quando vbiuis locorum, etiam extra templa in honorẽ & memoriam Martyrum, hoc est, sanctorum mortuorum, aut opinione saltem talium, extruere altaria cœperunt. Perspicitur hoc ex Canone 14. Concilij Carthaginen. 5. anno Christi 438. celebrati, vbi etiam iste abusus altariũ reprehenditur, & sancitur, vt altaria, quæ passim per agros aut vias, tanquã memoriæ martyrum constituuntur, in quibus nullũ corpus, aut reliquiæ martyrũ conditæ probantur, ab Episcopis, qui iisdem locis præsunt euertantur. Sin aũt hoc propter tumultus populares fieri nõ possit, plebs tamen admoneatur, ne illa loca frequentet, aut aliqua ibi superstitione deuincta teneatur. Statuitur item, vt omnino nulla memoria martyrũ probabiliter acceptetur, nisi aut ibi corpus, aut reliquiæ aliquæ certæ sint, & vbi origo alicuius habitationis, vel possessionis, vel passionis fidelissima origine tradatur. Nam quæ (inquiunt patres eiusdem Concilij) per somnia & per inanes quasi reuelationes quorumlibet hominum vbiq; constituuntur altaria, omnimodè reprobentur. De Consecratione distinct. prima. Placuit. Durandi Ration. libro septimo cap. primo. Voluerunt patres in hoc Concilio crescenti idololatriæ de cultu sanctorum, templorum & altarium resistere. Quid hodiè dicturos putas, quando passim aras & sacella Diuorum, ob somnia similesque reuelationes fabricata, infinita in Papatu conspicere licet? Præterea sancti illi viri concedendum putauerunt, vt vbi corpora sanctorum sepulta iacerent, ibi aræ extruerentur. Posterioribus autem seculis, quò, vbicunque vellent, lapideas domos colere possent, piumque hoc decretum eluderent hypocritæ, nec non vniuerso orbi nequiter imponerent, *Abusus altarium. 1.* *Altaria nulla sine reliquijs erigenda.*

discerpserunt vnius sancti cadauer, vestesque in aliquot milia particularum, ac in aras diuersissimis locis reposuerunt: vt sic dici poßit, in omnibus illis templis esse corpus eiusdem sancti, si non totum, at certè particulam aliquam vel ipsius, vel eius calceorum: sicq; præclarè ac suo more Concilium hoc sibi seruasse videntur. Catalogus test. Veritatis fol.142.

Cùm verò Carthaginense hoc Concilium isto suo decreto parùm admodũ profecisset, eam ob causam Hormisda Papa circa annos Christi 516. constituisse videtur, Ne altaria sine Episcopi consensu erigerentur: vt refert Gratianus de Consecr. dist.1. Nullus presbyter. Alioqui nec in Synodis ab ipso celebratis, nec in epistolis ab eo scriptis hoc inuenitur. In Concilio quoque Spalensi erectio altarium solis Episcopis iniungitur: Act.8. Et in Senonensi synodo anno 1528. habita: ca.38. præcipitur, ne prætextu noui miraculi erigatur altare nouum, nisi Episcopus loci de eo negotio ante definierit quid sit tenendum.

Abusus altarium 2. *Cùm etiam Caroli Magni tempore altaria plurima in vno eodemq; templo cæpissent extrui Imperator coactus fuit in suis Constitutionibus præcipire, ne superflua sint in Ecclesijs. Quid hodiè diceret, si in vno templo viginti aut plura videret? Bruschius certè de Monasterijs Germ. fol.129. testatur, incomparabilem illam Vlmensium Basilicam 51. aris decoratam fuisse. Idem quoque refert fol.106. in Basilica Cœnobij Salemitani fuisse 28. insignia altaria.*

Petrus de Bruis, qui ferme ante annos 500. vixit, reprehendit etiam, quòd sua ætate tot superfluæ ecclesiæ, & tot altaria in ijs tam sumptuosè ædificentur: item quòd tantum sumptuum in eorum cultum fiat, & vera Ecclesia, id est, miseri Christiani negligantur, vt in Catalogo test. Verit. indicatur.

Facta sunt hæc prorsus ad Ethnicorum imitationem, vt pleræque alia in Papatu. Nam apud illos plura altaria in vno templo fuisse, ex Prudentio apparet, qui lib.1. contra Symmachum inquit de simulachris Romæ Deæ tutelari adiunctis:

Omnibus ante pedes posita est sua cuique vetusta
Arula. *Et Vergilius de Venere ait:*
Vbi templum illi, centumq; Sabæo
Thure calent aræ.

Nec in templis tantùm, sed etiam in aulis (vt apud Theodoretum lib.3. cap.16.) & in Curijs (vt patet ex epistola Symmachi ad Imperatores pro sacris Patrum) Aras habuerunt, in quibus sacrificarunt.

In veteri autem Testamento duo tantum erant altaria: & ea quidem Christum adumbrarunt. Quia verò vmbræ veterum & typi præterierunt, nulla altaria dinceps in Ecclesia excitari seu erigi debebant. Esaias enim propheta cap.17. de regno Christi vaticinans, inter alia ait: In tempore illo respiciet homo ad factorem suum, & oculi eius ad sanctum Israelis contuebuntur, & NON RESPICIET ET AD ALTARIA, *opus manuũ eius, & ea quæ fecerunt digiti eius non intuebitur, &c. Vnde apud Christianos etiam in primitiua Ecclesia cuiq; templo vnicum tantum fuit altare seu mensa Eusebius enim lib.10. cap.4. inquit: Augustum, & magnum & vnicum altare. Et Ignatius ad Philadelphianos expresse ait, Vnum est altare toti Ecclesiæ. Sic Chrysostomus in 2. Cor. hom.8. Baptismus vnus est, & mensa vna. Et Gentianus Heruettus, Ecclesiæ Græcæ rationem, quam hodiè habet commemorans, ait: In Græcorum templis tantùm vnum est altare, idque in medio Choro. Dum igitur hodiè in Papatu contrarium fit, replendo tam priuata quàm publica loca Altaribus, iure optimo in eos quadrat grauißima Domini repræhensio quæ extat apud Prophetam Hoseam 8. cap. Quia multiplicauit Ephraim ad peccandum altaria, fuerunt ei altaria ad peccatum. Quod perinde est ac si diceret Dominus: Ego vnicum Altare esse volui, vt sacrificij illius vnici eos admonerem, quod solum expiandis peccatis sufficiet. Et notũ est satis quanta cum religione & zelo maiores ipsorũ pro vnico isto altari contenderint, cum Transiordani altare nouum extruxisse viderentur: Ios.22. At isti omnium istorum obliti diuersis in locis multa paßim altaria ædificant, & ita demùm sibijpsis religiosi videntur, si paßim extent inobedientiæ ipsorũ vestigia & monumenta. Erunt ergo altaria hæc ipsis in peccatum., id est,*

cedent

cedent illis in grauem culpam & exitium. Quibus vtique verbis clarè admonemur, Deũ longè aliter de cultibus per nos institutis iudicare, quàm superstitiosi facere soleant. Israelitæ enim altaria in nullum alium finem, quàm ad colendũ Deum ædificabant, & ideò quo plura essent, eò magis Deum ab se coli arbitrabantur. At Deus illa ad peccandum facta dicit, & peccata illic committi, quæ breui ipsis exitium sint allatura. Cuius sententiæ hæc vnica ratio est, quòd contra legis præscriptum hoc omne faciebant. Idem hodiè quoque iudicandum est de altaribus: constat enim in Christo ea abrogata esse. Quicunque ergo vel vetera illa reducunt, vel nouum ad illorum exemplar instituunt, hi omnes horribiliter peccant, eoque sæpius & grauius peccãt, quò studiosius istis rebus occupantur, & suas intentiones bonas, vti vocant, Dei mandatis præferunt. Quod enim fit præter Dei voluntatem, ac secus quàm ille vult fieri, quanquam existimatur acceptum Deo, tamen est omnium pessimum & iniquissimum, vt Chrysostomus ait Oratione 1. Contra Iudæos.

Accedit his erroribus adhuc tertius, quòd nimirum crescente superstitione & idololatria, Aras non Deo, sed Sanctis mortuis eorumque imaginibus erigere & construere cœperunt. In veteri autem Testamento Noe, Iacob, Iosue & alij semper Deo Altaria extruxisse dicuntur. Tantum etiam abfuit, vt hic error Augustini adhuc ætate viguerit, vt eum quoque in gentilibus acriter reprehenderit. Sic enim inquit tom. 10. Serm. 6. Ara est, quæ testatur, pro numine id haberi cui erigitur. Nam illi, scilicet Ethnici, quod numen habeant, & pro numine accipiant illam statuam, ara testatur. Quid illic faciat ara, si illud non habeatur pro numine? Nemo mihi dicat, Non est numen, Non est Deus. Iam dixi, vtinam ipsi sic norint hoc, quo modo nouimus omnes nos: sed quid habeant, pro qua re habeant, quid ibi faciant, ara testatur. Hæc sanè D. Augustinus obijcere Ethnicis nõ potuisset, si eo tempore consuetudo hæc in Ecclesia fuisset, quæ aliquot iam seculis fuit, vt nimirum vnicuique sancto peculiare Altare erigatur. Si Ethnicis hæc dixit, quid putas eum Christianis dicturum si hodiè viueret? Non putauit sanctissimus Pater, futurum, vt ista omnia in nostros Christianos aliquando caderent, qui hoc loco Ethnicos reprehendit, & tamen venit tempus quo Ethnicos Christiani in hoc errore longissimè superant.

Abusus altarium 3.

Hic prætereundum nõ videtur, quòd licet apud Ethnicos etiam quæq; Ara vni & certo alicui Deo vel Deæ dicata seu destinata fuerit, solos tamen Athenienses etiam ignotis, seu incertis Dijs Aras erectas habuisse, vt Cœlius lect. antiq. lib. 2. cap. 2. ex Philostrati lib. 6. de vita Apollonii indicat. Id verò inde factum existimant, quòd Epimenides Cretensis vrbem Athenarum, peste grauissimè laborantem, lustraturus, oues sumpserat, Laertio authore, nigri & candidi velleris, duxeratque in Areopagum, atque inde quo vellent abire permiserat, comitibus mandans, vbicunque illæ accubuissent, singulas mactarent peculiari cuipiam Deo: hinc passim apud eos Aræ inueniebantur sine nomine: ex quibus etiã illa fuisse videtur, quam Paulus Athenis reperit, quamque inscriptionem IGNOTI DEI habuisse testatur, Actorum 17. Sunt qui referant Aram istam huiusmodi titulum habuisse: Θεοῖς Ἀσίας καὶ εὐρώπης καὶ λυβίης, Θεῷ ἀγνώστῳ καὶ ξένῳ: Id est, Dijs Asiæ, & Europæ, & Lybiæ, Deo ignoto & peregrino: hoc tamen postremum in plurali numero, Θεοῖς ἀγνώστοις, apud nonnullos legitur.

Ara ignoti Dei apud Athenienses.

Inter hæc autem Altaria in Christianorum templis erecta, vnũ summum ac præcipuum cœpit esse post annos Christi 1200. hoc est, ab eo tempore, quo Transsubstantiationis dogma ab Innocentio 3. receptum, approbatum, interque articulos fidei relatum, & Corporis Christi festiuitas ab Vrbano 4. instituta fuit. Germani hoc altare vocant Fronaltar, hoc est, summum vel præcipuum altare. Fron enim antiquum Germanicum vocabulum, nihil aliud quàm summum seu præcipuum Latinè sonat. Vnde & Corporis Christi festum, quo pontificij aliud non habet maius, vocant Fronlychnamstag. Ita verò Altare hoc vocatur, quòd in eo credant Corpus Christi ipsissimum consecrari & offerri: seu quod Christo dicatum sit, reliqua verò Diuis & Sanctis mortuis.

Altarium differentia.

Fronaltar.

De Ornamentis Altarium.

Altarium ornatus in quibus consistat. Phylacterium quid.

ORnatus Altaris versatur in velamentis, crucibus, capsis, textibus & phylacterijs. Beleth. in Rationali capite 85. Est autem phylacterium vasculum vel argenteum, vel aureum, vel etiam crystallinum, in quod sanctorum cineres & reliquiæ reponuntur. Idem ibidem capite 115.

Altarium tegumenta quis instituerit.

Isidorus & Polydorus Vergilius Stephano primo altarium tegumenta attribuunt, qui Romanum Episcopatum tenuit circa annos Christi 250. Alij id Felici I. ascribunt, circa annos Domini 280. Non autem videtur tam benè habuisse eo tempore Romanã Ecclesiam sub crudelissimis tyrannis, vt Episcopi Romani aliud nihil quod agerent haberent. Quamuis ex Origenis homilia decima in Iosua appareat, ad ornatum altarium iam tum à fidelibus quædam collata esse. Panthaleon igitur in Chronico & Zegedinus in Speculo, Albas & Corporalia altarium Syluestro Primo tribuunt. Alij verò Bonifacio Tertio Romano Episcopo, qui circa annum Domini 607, auctor fuit, vt altaria candidis operirentur ac linteis pannis, teste Polydoro Vergilio de Inuentione rerum libro sexto capite sexto. Et Regino lib. 1. De disciplina Ecclesiastica capite 60. docet, mundissimis linteolis & pallijs altaria vestienda esse. Quæ cum ita sint, mirum quod Gratianus refert de Consecratione dist. 1. capite Nemo, &c. Durandus in Rationali diuinorum libro primo capite tertio, Clementem Primum Papam statuisse, ne mortui sepeliantur, vel inuoluantur seu operiantur, vel etiam feretrum, cum palla id est, pannis altaris.

Altaribus thuris vsum quis assignarit.

Leo Tertius Papa circa annum Domini 798. thuris vsum altaribus assignauit, Ethnicorum more. Liber Pontific. Balæus in vita eius. Quod si Decretalibus fides aliqua habenda fuerit, incensi & thuris vsus diu ante Leonem hunc fuit: iuxta illas enim Soter Episcopus Romanus circa annum Christi 172. constituit, ne monacha incensum ad altare deferat: refert etiam Antoninus Titulo septimo cap. 6. §. 1. & Platina in Vitis.

Altarium tegumenta in proprijs vasis lauanda.

Gratianus de Consecratione distinctione 4. Omnis Presbyter indicat in Concilio Ilerdensi (non tamen inter eius canones inuenitur) statutum, vt ad tegumenta altaris lauanda sacerdos propria habeat vasa, in quibus nihil aliud fiat.

Altaris vasa à mulieribus non attingenda.

Sixtus circa annum 135. statuisse dicitur, vt mulier, vel monacha sacra vasa altaris, & pallam sacratam non contingeret vel leuaret. Sabellicus Enne. 7. libro quarto. Antoninus Titulo septimo capite quinto § 1. Hoc Bonifacius anno 425. renouat, vt Martinus Polonus & Balæus referunt.

In Laodiceno Concilio primo anno 368. habito iuxta aliquos, cap. 44. sancitur, ne mulieres ad altare accedant, & ea contingant, quæ virorum officijs deputata sunt. In eandem ferè sententiam Gelasius Primus in decretali 1. statuit capite 28. vt fœminæ sacris altaribus non ministrent, vel aliquid ex his, quæ virorum sunt officijs deputata, præsumant.

In Bracarensi Synodo prima anno Domini 610. habita; sancitur, vt non liceat cuilibet ex Lectoribus altaris sacra vasa portare, nec alijs nisi his qui ab Episcopo Subdiaconi fuerint ordinati D. 23. Non licet cuilibet.

Altaria lauanda.

In multis locis altaria tribus illis ante Pascha diebus lauantur vino & aqua, & ramis fricantur, præsertim ramis de Sauina. Et lauantur cum psalmo pœnitentiali, vel cum cantu ad passionem pertinente: plus autem vini quàm aquæ adhibetur. Durandus Rat. libro sexto capite 76. Fit hoc ad imitationem Ethnicorum, apud quos Lauatio matris Deûm festum erat quo aquis adiuncta cineris frictione, sordes statuæ eius abluebantur. Arnobius libro septimo contra Gentes.

In Parasceue altaria suis ornamentis spoliari, Honorius Augustodunensis presbyter qui claruit anno 1120. testatur, in Sermone die Cœnæ Domini habito.

In Coloniensi Synodo sub Rodolpho 1. Imperatore habita à Sifrido eius loci Episcopo, præcipitur ca. 7. vt loca circa altare, ab araneorum telis & pulueribus, ac cæteris immundicijs sæpius emundentur. Item, vt sursum super altare ad latitudinem & longitudinem altaris, pannus lineus

nus lineus albus extendatur, vt protegat ac defendat altare ab omnibus immundicijs & pulueribus descendentibus. Item, vt Cortinæ in lateribus altaris vtrinque appendantur, nec in aliquo tempore sacrificij detrahantur.

Signum & miraculum falsum pro extructione Altarium.

Paulus Diaconus lib. 6. cap. 2. de Gestis Longobard. & suo in Chron. narrat: quòd cùm tempore Constantini 5. Imper. cognomento Pogonati, circa annos Domini 682. per tres menses, Iulium Augustum & Septembrem, pestis Ticinum adeò depopulata esset, vt ciuibus inde fugientibus herbæ & fruticeta enascerentur in plateis, reuelatum esse quibusdam viris, non prius pestem cessaturam, quam Sebastiani martyris altare in basilica Petri construeretur, atque euentum correspondisse. Reliquijs enim Sebastiani Roma Ticinum translatis, & altari extructo, lues illa quieuit. Atque hinc superstitio de Sebastiani contra pestem præsidio rudium animos primùm occupauit. Sebastianus pestis medicus vnde.

CAPVT VII.

De Origine & progressu Imaginum vel Simulachrorum apud Gentes.

Ex historia sacra, quæ extat Genes. 31. & apud Iosephum lib. 1. cap. 27. Antiq. apparet, longè ante Mosem simulachrorum vsum fuisse: nam Rachel Syra, cùm eius maritus è Mesopotamia à Labano socero aufugisset, simulachra Deorū seu Theraphim patri suo furata ibi dicitur. Facta sunt hæc anno mundi conditi 2205. Credibile igitur Labanum idola ex suorum maiorum traditione accepisse. A quo verò authore ea profecta sint inquirere, haud fore alienum ab instituto nostro arbitror. Ante Mosem simulachra fuere.

Berosus igitur de Origine simulachrorum apud gentes non procul à vero aberrasse videtur in vita Nini, quem affirmat vrbem Niniuen ornasse, & primum omnium Belo patri & matri Iunoni ac Rheæ auiæ templū & statuas in media Babylone extruxisse. Refert etiam Victor Massiliensis lib. 3. Videtur hoc esse factum circa annos à mundo condito 1915. Confirmat hoc Cyrillus lib. 3. contra Iulianum, vbi testatur ante Diluuiū nullam fuisse idololatriā, sed primò exortam in Babylone, vbi Ioui Belo primùm diuini honores impensi sint. Qua de re Auentinus etiā lib. 1. Annalium ita scribit: Anno regni Tuisconis centesimo duo de vicesimo, Belus Iupiter filius Nemrothi Rex Babyloniorum 2. naturæ fatoque concessit. Ninus filius patri in regno succedens, seu vt diuina stirpe natus videretur, seu pietate motus, vt memoriam defuncti genitoris coleret, seu quod magis credam, instinctu mali Genij patrem consecrat, pro Deo ab omnibus coli præcipit, eidē diuinos defert honores, ab omnibus deferri edicto publico iubet. Templum insuper addit, cuius Plinius meminit, statuam in media Babylonia ponit atque dedicat, quæ ab omnibus adoraretur. Ibi tum desertores lares, spiritus fallacissimi, diuinitatis affectatores, vt huiusmodi errorem humano generi immitterent, atq; ea pestis latè longeq; inualesceret, auocaretq; à veri Dei notione, per quam solam potest mors æterna vitari, illapsi huiusmodi potentissimorum regum simulachris, adsciuerunt eorum nomina. Mentitis itaq; atq; ascitis eorum nominibus, vt fallerent, responsa dederunt, & sub horum titulis, honores sibi Deorum vendicarunt, sub nominibus mortuorū delitescentes, viuentibus plagas extenderunt. Humanas enim hostias, ipsi hostes humani generis, excogitarunt, vt perquàm multas deuorarent animas. Ita deijciendi hominis causa se Deos mentiti sunt, & varios sibi cultus peruersa religione condiderunt. Cùm enim sint perditores hominum, custodes tamen se vocarunt, vt ipsi colerentur, Deus non coleretur. Quoniam cùm sint Spiritus tenues & incomprehensibiles, insinuabant se corporibus hominum, occultè valetudinē vitiabant, morbos citabant, somnijs animos terrebant, mentes furoribus quatiebant, vt homines his malis co- Simulachrorū inuentor Ninus iuxta Berosum.

gerentur ad eorum auxilia decurrere: prodesse putabantur, cum nocere desinebant, qui nihil aliud possunt quàm nocere: pluuias quas iam sentiebant repromittebant, fallaciæ eorum fuit aqua cribro gestata, cos nouacula discissa, nauis cingulo promota, vt numina lapides crederentur, &c. Hucusque Auentinus.

Simulachrorũ author Thare secundum Epiphanium.

Epiphanius verò principium idololatriæ ad tempora quidem Nini, sed tamen ad alium authorem extendit. Nam in Panaria sua inquit: Eo tempore (viuente Patriarcha Saruch) incœpit idololatria: nondum tamen in statuis, sed duntaxat in imaginibus per colores repræsentatis. Et iterum idem: Nascitur ipsi Saruch filius Nachor, & huic Thare. Hinc fieri cœperunt statuæ ex luto & arte figulari, per industriam huius Thare. Et in Ancephalæosi inquit clarius, paulò tamen aliter: Græcismus à temporibus Saruch exorsus per idololatriam, & sicut quisque tunc procedebat secundum aliquam superstitionem, ad ciuiliorem vitam, moresque ac statuta, ita tamen vt simulachra tum cœperint poni hominum genera, quæ tunc sequebantur & deificabant, per colores quidem ab initio depingentes ac representantes eos, qui olim apud ipsos in honore fuerunt, aut tyrannos, aut præstigiatores, aut qui aliquid fecerunt in vita memorabile, per fortitudinem siue corporum robur. Deinde verò à temporibus Thare patris Abraham, etiam per statuas idololatriæ errore inducto; primos suos parentes colentes, & eos qui ante ipsos vita functi erant fabricantes, ex singulari primùm arte, deinde cùm omnes artes ad imitationem excitarentur, ædificatores quidem lapidem ad hoc cædentes atque exsculpentes: argentarij verò & aurifusores per propriam artis suæ materiam effingentes: ita etiam fabri lignarij & reliqui. Ægyptij autem & Babylonij, simulque Phryges ac Phœnices, huius superstitionis primi authores fuerunt, tum statuariæ, tum mysteriorum, à quibus plurima ad Græcos translata sunt, ab ætate Cecropis, & deinceps. Deinde verò & longè posteà Saturnum & Rheam, Iouemq; ac Apolinem, & alios Deos declararunt. Hactenus Epiphanius. Regnauit autem Belus Iupiter temporibus Saruchi Patriarchæ, circa annos à condito mundo 1850. Ninus verò ætate Thare patris Abrahami.

Idolorum author Nimroth.

Gilbertus etiam Cognatus Narrationum lib 4. idolorum initium non ad Ninum, sed ad eius auum Nimrothum gigantem Babylonicum refert. Is enim filio suo primogenito Ioue Belo amisso, ad lenimẽ sui desyderij statuam posuit, & erexit auream in templo et in palatio, eamque mox colere cœpit tanquam Deum, ad eam sacra fecit, hostias immolauit, atque sacrificia constituit inter domesticos. Deinde successu temporis talis error pro lege custoditus est: & ad eam confugientes homicidæ, latrones, & capitalis supplicij rei, statim venia codicillari donabantur. Videtur in hac quoque sententia fuisse author libri Sapientiæ cap. 4. vbi inquit:

Locus sapientiæ 4. cap. explicatur.

Inani hominum gloria seu ambitione in mundum introducta sunt idola vel simulachra. Acerbo enim luctu prematurè abrepti filij dolens pater imaginem fecit, & iam anteà mortuum hominem, nunc tanquam Deum colere cœpit, & domesticis suis tradidit, & constituit inter seruos suos sacra & sacrificia. Deinde progressu temporis, impia consuetudo præualescens, pro lege seruata est, &c.

Simulachra ante Diluuium iuxta Tertullianum.

Tertullianus verò adhuc altius ascendẽs, affirmat, etiam ante Diluuium idola & idololatriam in vsu fuisse: quod tamen Cyrillus & Epiphanius constantissimè negant. Nam in libro de idololatria dicit, Enochum simul & cultores idoli & fabricatores damnasse.

Simulachrorũ inventor Prometheus.

Nihilominus tamẽ historici tam Græci quam Latini, idolorum et simulachrorum vsum ad alios authores referunt. Lactantius enim Firmianus à Prometheo manasse huiusmodi vsum tradit lib. 2. Diuinarum Instit. quùm inquit: Quia Poetas dixeram non omninò mentiri solere, sed figuris inuoluere & obscurare quæ dicant, non dico esse mentitos, sed primum omnium Prometheum simulachrum hominis formasse de pingui & molli luto, ab eoque natam esse primò artem fingendi statuas & simulachra.

Simulachrorũ authores apud Aethyopas, Aegyptios, Græcos.

Alij, vt author est Diodorus lib. 4 dicunt Æthiopes simulachrorum vsum inuenisse primùm. Nonnulli Ægyptios tradunt, quòd eorum reges, Sesostris, Amasis, Rhapsinates & Sinandius id primi moliti sint. Eusebius in præfatione ad Chronicon suum, dicit, Cecropem Diphyem primum omnium Iouem appellasse, simulachra reperisse, aras statuisse & victimas immolasse.

molasse. Vixit autem Cecrops Mosis tempore. Alij rursus Cadmum Agenoris filium apud Græcos tradidere. Cùm enim ex Semele filia ab ignoto compressa, puerū suscipisset, mortuum postea ab eo deauratum, & quasi Deum ingenti cultu & sacrificijs decoratum fuisse ferunt, parentemq́ Iouem existimatum, vt scilicet Semeles stuprum leniretur, Gilb. Cognatus Narrationum lib. 3. & 4. Macrobius lib. 1. Saturnal. ab Hercule simulachra profecta autumat ex Epicadi sententia: Epicadus, inquit, refert, Herculem, occiso Geryone, cùm Victor per Italiam armenta duxisset, ponte, qui nunc Sublicius dicitur, ad tempus instructo, hominum simulachra pro numero sociorum, quos casu peregrinationis amisisset, in fluuium demisisse, vt aqua secunda in mare deuecta, pro corporibus demortuorum, veluti patrijs sedibus redderentur: & inde vsum talia simulachra fingendi inter sacra mansisse. Iuxta hanc sententiam simulachra originem sumpsissent post annum demùm à condito mundo 2715. quo Hercules Amphytrionis natus perhibetur. Idem tamen Macrobius sibi magis placere ait, hunc morem à Pelasgis fluxisse. Illi enim, teste Dionysio Halicarnassæo in 1. Annal. Roman. postquam diu errabundi in Latium venerant, in lacu Cutuliensi enatam insulam deprehenderunt, decimæ prædæ secundum responsum Apollini consecrata, erectisque Diti sacello, & Saturno ara, illum humanis capitibus, hunc virorū victimis placare se existimabant, propter oraculū in quo erat,

Et capita inferno, & patri transmittite lumen.

Posthæc Herculem ferunt cum Geryonis pecore per Italiam reuertentem, suasisse illorū posteris, vt faustis sacrificijs infausta mutarent, offerentes Diti non hominum capita sed oscilla, id est, parua ora, ad humanam figuram formata, & Saturni aras non mactatis viris sed accensis cereis excolentes. Inde fuit consuetudo, vt & Cerei Saturnalibus mitterentur, & sigilla, hoc est, oscilla arte fictili fingerentur, referente Polydoro Vergilio lib. 2. cap. 23. de Inuentione rerum.

Pausanias in Messenicis refert Bupalum architectum & Plastem insignem Smyrnæis Fortunæ signum omnium vetustissimum finxisse primum, capitique polum imposuisse, altera manu cornu Amaltheæ tenentem. Herodotus quoque auctor est, primos è Græcis Athenienses, à Pelasgis edoctos, statuas Mercurij efformasse. Sunt præterea quidam, qui Telichnes apud Rhodum Deorum statuas primùm fecisse velint. Quidam Hetruscos seu Tyrrhenos prædicant. Cœlius lib. 29. cap. 24. Antiq. Lect. Plinius lib. 35. cap. 3. De picturæ initijs, ait, incerta quæstio est: Ægyptij sex millibus annorum apud ipsos inuentam, priusquàm in Græciam transiret, affirmant, vana prædicatione, vt palàm est. Græci autem alij Sicyone, alij apud Corinthios repertam, omnes vmbra hominis, lineis circumducta. Itaque talem primam fuisse, secundam singulis coloribus & monochromaton dictam, postquam operosior inuenta erat, duratque talis etiam nunc. Et cap. 12. eiusdem lib. multis agit de inuentoribus Plastices. Inter alia ait: Fingere ex argilla similitudines Dibutades Sicyonius figulus primus inuenit, Corinthi filiæ opera, quæ capta amore iuuenis, illo abeunte peregrè, vmbram ex facie eius ad lucernam in pariete lineis circumscripsit, quibus pater eius impressa argilla, typum fecit, & cum cæteris fictilibus induratum igni proposuit, eumque seruatum in nymphæo donec Corinthum Mummius euerteret, tradunt. Egregium scilicet principium habuit res vehementer stolida & vecors.

Non mirum autem à plærisque authoribus Idolorum seu simulachrorum inuentum Græcis tribuunt, cum aliunde ad illos manarit: fuit enim gens ambitiosissima, vt quæ non solùm antiquissima ac princeps seu parens omnium populorum, sed & cunctarum rerum inuentrix haberi voluerit, atque etiam in scripta sua retulerit. Ea verò res posteriores authores & historicos mirificè decepit, ac mentiendi potestatē, vetus aliquid scribere volentibus, amplissimam fecit. Vnde Cato Maior non iniuria Romanis persuadere conatus fuit, Græcorum literis vt abstinerent: cùmque nihil obtinuisset, ijs qui nimiùm eorum scriptis delectari videbantur, peculiarem de Originibus rerum scripsisse ob id librum putatur.

Græcorum insolentia taxatur.

Cæterùm vt ad Græcos vsus & cultus simulachrorum aliunde manauit, ita vanitate & stultitia Græcarum religionum Hetruscarumq́ domi imbutus Tarquinius Priscus, Roma-

Idolorum author apud Romanos.

nos primus edocuit ipse simulachra Dijs ponere: quod Tertullianus subsignificat, inquiens: Age iam rebus religio profecerit. Nam etsi à Numa concepta est curiositas superstitiosa, nondū tamen aut simulachris aut templis res diuina apud Romanos constabat, frugi religio & pauperes ritus, & nulla Capitolia certantia cælo, sed temeraria de cespite altaria, & vasa adhuc Samia, & nidor ex illis, & Deus ipse nusquam. Nondum enim tunc ingenia Græcorum atque Thuscorum fingendis simulachris vrbem inundauerat: sicuti refert etiam Ludouicus Viues ad Augustini lib.4. De Ciuitate Dei cap.31. Iidemque Romani postea ex ære simulachrum primum fecere Cereri ex Sp. Caßij peculio, à patre propter affectatum regnum interempti, Plinio auctore lib.34. cap 4.

Simulachrorū vsus politicus apud gentes, eiusq; authores.

Obseruandum autem apud Ethnicos non sacrum vbique ac idololatricum, sed profanum tantum, hoc est politicum simulachrorum vsum multis in locis fuisse, historiæ & gratæ memoriæ causa. Diophantes Lacedæmonius, qui Antiquitatum libros quatuordecim scripsit, Syrophanem ait Ægyptium, hominem locupletißimum, filio superstitem, eius desyderio simulachrum domi constituisse, ad quod familiares confugerēt, cùm domini iracundiam furoremq; vitarent: quo modo veniam ab hero consecuti, herilis filij simulachrū defuncti floribus & coronis ac sertis, alijsq; rebus ornabant. Plinius lib.34. cap.4. de Origine imaginum & statuarum nihil certi afferens, Effigies hominum, inquit, non solebant exprimi, nisi aliqua illustri causa perpetuitatem merentium. Et mox: Athenienses nescio an primi omnium Harmodio & Aristogitoni tyrannicidis publicè posuerint statuas. Hoc actum est eodem anno, quo & Reges Romæ pulsi. Excepta deinde res est à toto orbe terrarum, humanißima ambitione. Et iam omnium municipiorum foris statuæ ornamentum esse cœpere, prorogarique memoria hominum, & honores legi æuo, & basibus inscribi, ne in sepulchris tantum legerentur. Mox forum & in domibus priuatis factum atque in atrijs. Honos clientum instituit sic colere patronos. Hæc Plinius. Exemplorum huius rei plenæ sunt omnes cùm Græcorum tùm Latinorum historiæ.

Ex politico simulachrorū vsu apud gentes fit superstitiosus.

Huic verò politico imaginum vsui per se nō reprehendendo, apud eosdem progressu temporis acceßit vel succeßit superstitiosus & idololatricus cultus: quod postea etiam apud Christianos factum, vt suo loco indicabitur. Nam & politicæ quædam imagines in ipsa templa collocatæ, ac puluinaribus Deorū impositæ leguntur. Mox vulgi vel ignorantia & stultitia, vel adulatio præter flores & coronas, suffitu etiam vel incenso, cereis, sacrificijs, supplicationibus, anathematis alijsque diuinis honoribus idola seu statuas illas venerabatur. Quo pacto factum est, vt idolorum simulachra apud omnes Gentes tandem omnia delubra implerint, & diuinum cultum vniuersum ad se paulatim rapuerint. Confirmat hæc quæ diximus author libri Sapientiæ cap.14. quando dicit: ἀρχὴ πορνείας ἐπίνοια εἰδώλων, hoc est, Initium scortationis (spiritualis scilicet) est excogitatio simulachrorum, & adinuentio illorū, corruptela vitæ est: neque enim erant ab initio, neque in perpetuum manebunt. Nam κενοδοξία, id est, inani hominum gloria seu ambitione in mundum introducta sunt, atque ideò velox ipsis interitus destinatus est. Acerbo enim luctu præmaturè abrepti filij, dolens pater imaginem fecit, & iam anteà mortuum hominem, nunc tanquam Deum colere cœpit & domesticis suis tradidit, & constituit inter seruos suos sacra & sacrificia. Deinde progressu temporis, impia consuetudo præualescens pro lege seruata est. Et ob tyrannorum mandata religiosis ceremonijs culta sunt sculptilia. Et quos coràm vel præsentes honorare non poterant, eò quòd procul abessent, eorum è longinquo ad viuum expressam imaginem regis, quem honorare volebant, repræsentarunt, vt absentem, tanquam præsentem per adulationem studiosè colerent. Ad intentiorem autem cultum, imperitiores prouexit artificis eximia diligentia. Ille enim potentiori studens placere, similitudinem arte elaborauit ad summam elegantiam. Vulgus verò opificij venustate abductum, quem paulo antè vt hominem honorârat, mox vt numen colendum existimat. Et hæc fuit vitæ humanæ deceptio, quòd homines in seruitutem redacti incommunicabile nomen lignis & lapidibus imposuerunt. Infandorum enim simulachrorum cultus, omnis mali origo, causa & finis: nam inanimatis confisi simulachris, vltionem malè facientes

non timent, &c. In quam sententiam Cyprianus quoque de Idolorum vanitate inquit: Ad defunctorum vultus per imaginem detinendos expressa sunt simulachra. Inde posteris facta sunt sacra, quæ primitùs fuerant assumpta solatia.

Ethnici simulachrorum primi authores.

Ex his igitur quæ hucusq; de Origine Imaginum, Simulachrorum & Idolorum ex probatis historijs commemorauimus, liquidò constare puto, ea ab Ethnicis & superstitiosis hominibus profecta, & post annos demùm 1600. conditi mundi ab illis ficta & excogitata fuisse. Innuit id etiam Ambrosius in Psal. 118. vbi dicit: Gentes lignum adorant, tanquam imaginem Dei. Et Gregorius Neocæsarien. Episcopus disertis verbis inquit: GENTILITAS INVENTRIX, & caput est imaginum: Concil. Nicen. 2. Act. 6. Similiter Eusebius lib. 7. cap. 18. de Christi, Petri, & Pauli imaginibus loquens, Hoc mihi videtur (inquit) ἐκ ἐθνικῆ συνηθείᾳ ex Ethnica consuetudine obseruatum: quòd ita illi soleant honorare, quos honore dignos duxerint. Itaque etiam D. Augustinus contra Adimantum cap. 13. sic habet: Simulant se fauere simulachris, quod propterea faciunt, vt miserrimæ & vesanæ suæ sectæ etiam Paganorum concilient beneuolentiam. Nam de paganis sic scribit etiam Lactantius lib. 2. cap. 2. Verentur ne religio vana sit, si nihil videant, quod adorent. Athanasius quoque dicit: ἡ τῶν ἰδώλων εὕρεσις οὐκ ἀπ' ἀγαθοῦ, ἀλλ' ἀπὸ κακίας γέγονε. Quæ cùm ita sint, mirari satis non possum summam impudentiam & blasphemiam Thomæ Hardingi pontificij Angli, qui in libro suo contra Iuellum Episcopum Sarisburiensem scribere non erubuit, Imagines non inuentas primùm ab homine fuisse, sed institutas à Deo, confirmatas traditione Apostolorum, &c. Quibus verbis Deum ipsum imaginum primum inuentorem atque authorem constituit, sed eadem fide, qua ipse & sui similes Missam à Christo eiusque Apostolis, aut Aquam benedictam ab Elizeo propheta, aut illum Cardinalitium petasum seu galerum ab Hieronymo repetunt. Tam enim abest quòd Deus Imaginum vsum instituerit, vt seuerissima etiam lege eum in Decalogo prohibuerit. Nisi ita quoque argumentari velint: Deus dixit: Non facies tibi sculptilem imaginem, aut vllius rei simulachrum: Exod. 20. Itẽ, Maledictus sit, qui imaginem facit: Deut. 17. Et, Confundantur omnes ij, qui imagines colunt. Ergò, Deus Imagines, statuas & simulachra fieri præcepit.

Thom. Hardingi impudentia.

Idola & simulachra gentilium ex qua materia facta.

Illud etiam hoc capite nequaquam prætereundum videtur, quod D. Epiphanius scribit, cùm primùm falsa religio per dæmonum maleficia innouata esset, & Deorum simulachra expressa, quemque pro artificij sui materia Deos sibi effinxisse: figulum ex luto & argilla, fabrum lignarium ex ligno, aurificem ex auro, argentarium ex argento, & cæteros simili ratione. Hoc aliquantò fusius explicat Gyraldus De Dijs gentium Syntag. 17. cùm dicit, simulachra, seu signa illa & statuas appellemus, antiquos ex varia materia factitasse, cera nimirum, sale, vitro, omnis generis marmore, creta, ære, ferro, chalybe, plumbo, stanno, gemmis & lapillis: item & ex varij generis ligno, vt ex Plinio, Solino, Plutarcho, Pausania, Eusebio alijsq; obseruari potest. Pausanias tamen affirmat, se animaduertisse has tantum arbores sumi solitas, ebenum, cupressum, cedrum, quercum, smilacen, loton & buxum: quibus radicem oliuæ in minoribus simulachris addidit Theophrastus. Plinius ait ex vite Iouis simulachrum vetustissimum tot æuis incorruptum se vidisse. Sed cùm non ex omni ligno Mercurius, vt etiam in prouerbio dicitur, fieret, præcipuè tamen ex thyia, quam Trogetem vocauit Homerus, fieri solebat. Natalis Comes Mythologiæ lib. 7. capit. 16. testis est, Lucum fuisse in Boeotia non procul ab Alalcomenis omnium maximum, & peruetustas in eo quercus. Ibant in eum lucum Platæenses, & elixarum carnium frustra exponebant, coruosq; omni conatu arcebant. Ex alijs verò volucribus obseruabant, quæ carnem abripuisset, super qua arbore consideret: ex illa dein arbore Dædala, hoc est, Iunonis imaginem parabant.

Qua opinione gentes adorarint statuas.

Et vulgi quidem superstitio apud Ethnicos huiusmodi simulachris aureis, argenteis, ligneis etc. penitùs fuit affixa, ita vt crederẽt Deos veros esse. Quem errorem Seneca ita irrisit: Sacros, inquit, immortales inuiolabilesq; Deos in materia vilissima atq; immobili dedicãt, habitus illis hominum, ferarumque & piscium, quosdam verò iuxta sexum diuersis corporibus induunt, numina vocant, quæ si spiritu accepto subitò occurrerent, monstra haberentur.

Eam ob causam etiã Plato lege vetuit, ne Deorum imagines ex auro vel argẽto, ferroúe aut ære fierent, sed tantum ex ligno vel lapide: ne imperiti homines in materiam illam simulachrorum externam preciosam intenti essent, vt Polydorus refert de Inuent. rerũ lib. 6. ca. 3.

Arnobius verò lib. 6. indicat, prudentiores apud gentes, statuas adorandas & colendas docuisse, non quòd æs, aurum, argentum, lignum & similes statuarum materiæ Dij sint, sed quòd Deorum, qui inuisibiles sunt, & procul à nobis habitant, præsentia per simulachra exhibeatur & repræsentetur, & quòd ijs vel Dij, vel diuinæ virtutes inhabitent, seu quòd per ea Dij inuisibiles honorentur & colantur propter dedicationem. Idem scribit, Gentes sensisse Deos in templis ad statuas inuocatos, libentius & citius exaudire, quàm si sub axe nudo adorentur. Athanasius in Oratione contra idola refert, Philosophos respondisse, statuas quidem non esse Deos, verùm simulachra Deorum ideò haberi, vt Dij sub istis imaginibus respondeant, & se reuelent, qui alioqui inuisibiles aliter cognosci non possint. Vnde & Lactantius lib. 2. cap. 2. testatur, multos gentilium arbitratos fuisse, vanam esse eam religionem, in qua nihil videant quod adorent. Rursus fuerunt Athanasio authore, qui dicerent, Simulachra esse pro elementis literarum, vt per ea discant homines Deum inuisibilem cognoscere. Eusebius quoq; lib. 3. de præparat. Euangel. indicat, quòd rudiores tantùm ad ligna & lapides in statuis respiciant: Sapientes autem voluisse Deum & Dei virtutes sensibus nostris per imagines nobis familiares significare seu patefacere: inuisibilia Dei, per picturas visibiles effingentes seu exprimentes, illis qui assueti sunt ex simulachris tanquam ex libris literas seu institutiones de Dijs legere seu colligere. Hæc ideò prolixius commemoraui, vt ex his & ijs quæ in sequentibus indicabuntur, depræhendatur similitudo cultus imaginum apud Gentes & Christianos.

Simulachra eorumq; cultum multi quoq; gẽtilium damnarunt.

Licet verò, idolorum, statuarum & simulachrorum vsus apud Ethnicos sit antiquissimus, constat tamen plurimos inter ipsos quoque ab idolis eorumque adoratione abhorruisse, et absq; simulachris Deum coluisse: Sophocles enim inquit, mortales plurimos corde aberrasse, in animæ perniciem simulachra struentes lignea, lapidea, aurea vel eburnea.

Sybilla.

Notum etiam est ex Iustini Admonitorio Gentium, quid Sibylla de idolis senserit. Persas quoque nec statuas nec aras Dijs suis erexisse testantur Strabo & Herodotus.

Aegyptij.

Aegyptijs licet Templa marmore & auro essent luxu ingenti & mira arte elaborata, tamen Deorum imagines ipsis risui fuisse, scribit Alexander ab Alex. lib. 2. cap. 22.

Lycurgus.

vbi etiam addit, Lycurgum quidem apud Lacedæmonios multarum ceremoniarum authorem fuisse, nullam tamen Deorum imaginem facere iussisse sed hominum aut animalium species Dijs tribuere semper vetuisse, quòd immortalibus mortales species tribuere nefas esse duceret.

Seres.

Eusebius quoq; de Præparat. Euangel. libro 6. refert, apud Seres, antiquissimam gentem, lege cautũ fuisse, ne simulachra venerarentur.

Germani.

Idem etiam scribit Tacitus de Germanis priscis: ac Crinitus libro de Hon. disc.

Romani.

12. cap. 8. de ijsdem ex vetustis referens authoribus, Deorum (inquit) imagines minimè ad humanam formam faciunt, quòd illa cœlestis maiestas supra humanitatem sit.

Diagoras.

Epiphanius in Ancorato suo scribit de Diagora Philosopho, quòd Herculem suum ligneum in penuria ligni exusserit, & per ludibrium ad ipsum dixerit, Age Hercules decimum tertium laborem subiturus adesto, obsonium nobis cocturus. Et sane (inquit Epiphanius) acceptum ipsum in scandulas fidit, deridens proprium Deum, velut qui nullus esset.

Varro.

Augustinus de Ciuit. Dei libro 4. cap. 31. ex Varrone indicat, antiquissimos Romanos, plus quam annos 170. Deos sine simulachro coluisse: & addit hæc verba Varronis. Quodsi adhuc, inquit, mansisset, castius Dij obseruarentur. Imò concludit illum locum his verbis. Qui primi simulachra Deorum populis posuerunt, ij ciuitatibus suis & metum dempserunt, & errorem addiderunt: prudenter existimans, Deos facile posse in simulachrorum stoliditate contemni.

Numa.

Idem quod Augustinus ex Varrone, etiam Plutarchus de Numa refert, inquiens: Quæ de Deorum immortalium simulachris Numa statuit, quàm simillima sunt Pythagora documentis. Nam primum principium ille, neque sensui neque perturbationi subiectum, sed mentem inuisibilem & increatam esse censuit. Hic etiam Romanos prohibuit existimare imaginem Dei, aut hominis speciẽ,

aut animalis habere formam. Nec fuit apud eos, neque picta, neque ficta Dei prius species: sed in prioribus 170. annis templa quidem ædificabant, sacraq́ tuguria erigebant, simulachrũ verò nullum corporeum dicabant. Perinde atque nefas esset deterioribus meliora assimilari. Hæc ibi. Eadem apud Clementem, vt Eusebius Cæsarien. refert, & Dionysium Halicarnassæum extant, qui ait, templa esse à Numa Dijs erecta, negat tamẽ simulachra in ijs fuisse vlla, quòd Deum nulla specie formaíue effingi posse crederet: Refert Lud. Viues in Comment. ad cap. 31. lib. 4. de Ciuit. Dei August.

Seneca quoque in Moralibus, simulachrorum & imaginum adorationem verißimè irridens, ait: Simulachra Deorum venerantur, illis supplicant genu posito, illa adorant, illis per totum aßident diem, aut astant, illis stipem iaciunt, victimas cædunt, & cùm hæc tantopere suspiciant, fabros, qui illa fecere contemnunt. Quid inter se tam contrarium, quàm statuariũ despicere, statuam adorare? & eum ne in conuictum quidem admittere, qui tibi Deos faciat?

Hæc si diligenter mecum reputo, miror prefectò vehementer, hominibus Christianis pudorem nullum ista incutere, quòd audiunt homines Ethnicos, in densißimis tenebris palpantes, ad hanc lucem peruenisse, vt agnoscere potuerint simulachrorum vanitatem, adeòq́ Dei maiestate indignas esse imagines, quòd metum eius diminuant hominibus, erroremq́ue augeant, si numen in simulachrorum stultitia, ineptoque & absurdo figmento proponatur. Res certè ipsa testatur, verè hoc non minus quàm prudenter ab ijs dictum fuisse.

CAPVT. VII.

De Origine & progressu Idolorum apud Iudæos.

SAncti Patriarchæ & semẽ eorum verum Deum verè & sanctè coluerunt absq́ idolis et ritib. peregrinis, donec in Aegypto cõtaminarentur cõsortio cohabitantiũ: sicut Dominus ipse testatur Ezech. 20. In Aegypto igitur primùm cœpit populi Iudaici superstitio, quàm demùm in deserto palàm cœperunt exercere. Post pauculos siquidem dies à lata lege, Deum suum, ad imitationem Aegyptiorum colere voluerũt: simulachrũ enim siue statuam erigunt auream vituli speciem representantem ac Deum significantem. Viderant namq́ in Aegypto simulachrum Apis, h. e. Tauri, ad honorem Dei coli, id quod transferunt illi in suam quoq́ religionem, & Deum eiusq́ æternam & immensam maiestatem in illa specie colere volunt. Quantopere verò Deo hic cultus displicuerit, & quàm infeliciter Iudæis infame hoc principium idololatriæ cesserit sacræ literæ abundè docent. Exod. 32. Facta autem sunt hæc anno à condito mundo 2449. Tãdiu populo Dei idolis & simulachris caruit. Israelitæ quãdiu idolis carue rint. Idololatria in populo Dei quãdo cœperit.

Hæc verò res ita sapere docuit populum hunc, vt Augustinus existimet illum ante Iudicũ tempora, nulla vel habuisse, vel si habuerit maximè, non tamẽ coluisse idola. Vbi verò Moses & Iosua, pijßimi, fortißimi seuerißimiq́ principes mortui essent, et alij alijq́ succederent, erupit tandem error & impietas. Nam & Deum ipsum idolis coluerunt, & tunc quidem primò Baalem, posteà verò aliarum Gentium Deos ac idola in suam quoque religionem receperunt. Causa huius mali fuit, nima familiaritas & consuetudo cum Chananæis hominibus superstitiosis & idololatris, quos à Deo proscriptos ac damnatos, plæræq́ tribus non deleuerant, sed tãtùm vectigales sibi reddiderant: ideoq́ non mirum si malo ipsorum exemplo corrupti fuerint Israelitæ, id quod Iudic. 1. & 2. cap. non obscurè innuitur: Idololatriæ progressus in Israele. Idololatriæ Israelit. causa.

Temporibus autem Samuelis, Dauidis & Solomonis floruit, vt magis nunquam, vera religio in Israele: sub finem verò regni Solomonici suppullulauit iterum superstitio & idolorum cultus. Cùm enim Solomon amaret mulieres idololatras, inclinauerunt cor regis, vt excelsa h. e. templa arasque in editioribus locis constructa, ac fana Dijs peregrinis in vxorum gratiam extruere iuberet. Quam ob causam etiam regnum illud Israeliticum florentißimum potentißimumq́ue in duas partes scissum ac diuisum est. Nam sola tribus Iuda & pars quædam Beniamitarum adhæsit domui Dauidis, reliquæ tribus omnes crearunt sibi impium regem Ieroboam, qui nouum ritum colendi, & nouam religionem instituit. Idololatria sub Solomone.

Facit enim duos vitulos aureos, nimirum æterni & veri Dei ſigna, & templis in Bethel & Dan magnificentißimè extructis imponit idola & aras. Præterea minuit feriarum numerũ, & pro tribus vnum tantum inſtituit feſtum, & id quidem ad finem anni, cùm iam omnes fructus collecti eſſent, ordinauit: perinde vt poſtea Gregorius 4. circa annos Chriſti 834. Omnium Sanctorum feſtum ex Id. Ma. ad Calendas Nouembris tranſtulit, vt tunc collectis terræ frugibus, in otio & rerum omnium abundantia, magno ſuo Deo, ſcilicet ventri, & nouis ſuis Dijs, hoc eſt, Sanctis mortuis, opimiora ſacrificia poſſent offerre. Sed & ſacerdotes non ex vna tribu, quemadmodũ Dominus inſtituerat, ſed ex omnibus tribubus delegit. Quæ quidem omnia videbantur fieri & in Dei gloriam, & Reip. vtilitatem.

1.Reg.16.

Durauit hic error & idololatricus cultus ad Captiuitatem vſque Babylonicam, annos circiter 265. Nam impietatem Ieroboami auxit Achab qui primus inter Reges Iſraelis, Baalis, Sidoniorum Dei, cultum in terram ſanctam inuexit, Lucosq́ plantauit, cùm Ieſabelem regis Sidoniorum filiam, vxorem duxiſſet: auxerunt eandem & ſequentes ipſum reges, adijcientes & ipſi ex gentilium ritibus & conſuetudinibus nefanda quædam, ne non abſoluta eſſet ipſorum religio. Breui ergo in immenſum creuit idololatria in Iſraele, quouſque Deus ipſos excinderet.

Idololatria ab Iſraelitis ad Iudæos ſerpſit.

Serpſit hoc malum, ceu contagium quoddam, inde ex Iſraele, etiam ad Iudæam gentem. Sub Achaz enim & Manaſſe in ipſum Domini templum idola, aras & ſimilia importarunt, præterea extruxerunt in locis amænioribus, in collibus, ſyluis, vijs, pratis & vallibus ſacella, ac delubra Deorum: & quamuis Ioſias Rex hanc idololatriã ſuſtuliſſet, non deerant tamen, qui domi ſuæ ſtatuas & imagines haberent, quibus cultum ſuperſtitioſum exhibebant. Quam ob cauſam & ipſi à Deo puniti ſunt. Ierem. 3.

Et hi quidem omnes egregiè ſibi Deo ſeruire viſi ſunt: ſed quia nõ fecerunt ad eum modũ quo Deus præceperat, ideò religio & cultus eorum omnis abominatio fuit in oculis Domini.

Idololatria nulla inter Iudæos poſt reditũ ex Babylone.

Poſt Captiuitatem verò Babylonicam, & inſtauratam vrbem Hieroſolymitanam, videntur Deum puriùs ſanctiusq́ coluiſſe, nimirum abſq́ vllis ſimulachris & idolis: quod adeò ſanctè obſeruarunt, vt, cum Caius princeps Petronium legatum in Syriam miſiſſet, eique mandaſſet, vt quacunq́ ratione curaret, ſuum ſimulachrum in templo Hieroſolymis erigendum, Iudæi ne patrias leges frangerent ita reſtiterunt, vt iam iam ad arma ventum eſſet, niſi Agrippa Iudæorum rex à Caio impetraſſet, ne huiuſmodi ſtatua in templo collocaretur. Ioſeph. lib. Antiq. 18. Didicerant namq́ ſuo magno malo quantopere Deo idololatria diſpliceret.

Similiter Iudas Sariphæi filius & Matthias, legis patriæ interpretes præſtantißimi, poſtquam cognouerunt, Ioſepho auctore lib. 17. cap. 8. Antiquit. Herodis regis incurabilem eſſe morbum, concitauerunt iuuentutem, vt ſublatis operibus quæ rex præter patriam conſuetudinem fecerat, propugnatores pietatis ſe oſtenderent, debitum inde expectantes præmium. Inter cætera verò ſupra maiorem templi portam dedicauerat Aquilam auream magni ponderis, contra leges patrias, quæ vetant imagines ſtatuere, aut conſecrare animantium effigies. Claro itaque meridie aſcendentes iuuenes nonnulli, detraxerunt Aquilam, eamq́ue ſecuribus conciderunt, inſpectante congregata in templũ multitudine. Dux verò regius, maiorem aliquam conſpirationem metuens, occurrit eò, cum valida ſuorum manu cohibiturus aquilæ demolitores. Facilè reliquis diſiectis, circiter 40. iuuenes reſiſtere auſos comprehendit, cumq́ his Iudam & Matthiam, turpe putantes cedere, omnesq́ ad regem perduxit. Eo rogante, quo freti auſi ſint ſacratam imaginem demere, aiebant ſe & deliberaſſe id multò antea, & deliberatum executos, vt fortes & religionis amantes viros decuerit. Ab Herode igitur viui exuſti ſunt omnes. Pilatus quoque Iudææ præſes à Cæſarea Hieroſolymam traductis in hyberna militibus, ſigna cum effigie Cæſaris in vrbem intulit ad legis Iudæorum contumeliam. Qui ante ipſum fuere præſides cum ſignis aliter inſignitis vrbem ingredi ſolebãt. Primus Pilatus ignaris omnibus noctu illatas effigies Hieroſolymis ſtatuit. Quod vbi cognitum eſt Iudæis, magno agmine Cæſaream petierunt, vbi per multos dies ſupplices orauerunt præſidem, vt aliò transferret imagines illas. Pilato verò pernegante ſe facturum hoc,

quòd cum-

quòd cum ignominia Cæsaris coniunctum esset, cùm Iudæi precari non desinerent, sexto post die iussis clàm in armis esse militibus, sedit pro tribunali in stadio, captata loci opportunitate, quòd insidijs aptißimus esset. Ibi compellatus iterum de eodem negotio, signum dat militibus vt eos circumueniant, mortem minitans nisi quàm primum quiescerent, & suam quisque domum discederent. At illi procidentes humi, & exertos præbentes iugulos, manifestè præ se ferebant, vita sibi chariorem esse obseruationem legis patriæ. Tum Pilatus admiratus tam constans legum studium, continuò reportauit illas imagines Cæsaream Hierosolymis, Iosepho referente lib.18.cap.4.

CAPVT IX.

De Origine & progressu imaginum & Idololatriæ apud Christianos.

EX certis & probatis authoribus constat, sicut Erasmus in sua Catechesi testatur, vsq; ad Hieronymi ætatem fuisse probatæ vitæ & religionis viros, qui publicè in templis nullam habuerint Imaginem nec pictam, nec sculptam, nec textam, ac ne ipsius Christi quidem. Fatetur hoc quoque Georgius Cassander & ipse pontificius, in sua ad Ferdinandum & Maximilianum Imp. Consultatione, vbi disertè dicit, ex Clemente et Arnobio certum esse, initio prædicati Euangelij aliquanto tẽpore INTER CHRISTIANOS PRAESERTIM IN ECCLESIIS *Imaginem vsum* NVLLVM OMNINO *fuisse. Caruit ergo Ecclesia Christi in externo cultu Dei annos plus minus 360. à nato in carne Christo Domino imaginibus & simulachris. seu idolis & statuis. Quemadmodum enim Christus Seruator noster nullum præceptum dedit de inferendis in templa imaginibus, ijsq; ad ministerium Ecclesiæ adhibendis: Ita etiam Apostoli ad prædicandum emißi, Ecclesijs ne vno quidem in loco imagines commendasse vel Christi vel aliorum, leguntur: sed potius damnarunt eas, ab ijsq; vt verè fideles sibi caueant sedulò monuerunt. Cùm enim inter Corinthios nonnulli idolis inseruirent, & tamen nihilominus Christum colerent: quod hodiè apud Christianos adeò tritum est, vt maxima eorum pars licet Christo nomen dederit, simul tamen quoq; creaturas & sanctos mortuos idolis seu imaginibus veneretur & colat: iccircò Paulus Corinthios diligenter monet, ne commisceantur cum Simulachrorum cultoribus: significans vtique, priùs ipsos simulachra & imagines colere solitos fuisse, nunc verò cùm Christum profiteantur, dedecere vt ad vomitum redeant, adeóq; etiam eorum, qui hoc faciant, consortium fugere debere. Idem Apostolus ijsdem cap.10. disertè præcipit, inquiens, μὴ δὲ εἰδωλολάτραι γίνεσθαι, h.e. ne idololatræ efficiamini vel, vt vulgata habet versio, ne simulachrorum sitis cultores. Et in 2.cap.6. docet, nihil negotij esse debere fideli homini cum simulachris: quid, inquit, conuenit, vel, quæ est consensio, τὶς συγκατάθεσις templo Dei cum simulachris? Ad Galatas 5. simulachrorum cultum inter opera carnis numerat. Et in 1. Theß.1.cap. haud obscurè docet, veros Dei cultores cõuerti à Dijs & simulachris, & seruire Deo viuo & vero spiritu et veritate. D. Petrus quoq; in 1.epist.4.ca. à tempore et anteactis argumẽtis adhortans ad vitæ nouitatem, satis aliâs docet, superq; satis flagitiorũ designatum iam olim cũ Christi synceram doctrinã nescirent: at posteaquã edocti sint ita se per Christum à peccatis esse lotos, vt posthac studeant innocentiæ, æquum esse vt voluntatem ethnicam, id est, mores vitæ ethnicæ, hoc est impiæ abnegent. Deinde per partes & συναθροισμὸν exponit, quæ sit illa voluntas ethnica, Cùm versaremur, inquit, in lasciuijs, concupiscentijs, vinolentijs, comessationibus, compotationibus & ἀθεμίτοις εἰδωλολατρίαις, hoc est, abominandis, seu sceleſtis, nefarijsq; simulachrorum cultibus. Sanctus deniq; Euãgelista & Apostolus Ioannes hac graui admonitione concludit epistolam suam Canonicam, Filioli cauete vobis à simulachris. Quod perinde est ac si diceret. Si cognitione Dei vera nõ frustra gloriamini, reipsa vos testari conuenit, vos illũ amare, & abhorrere ab omnibus, quæ gloriam ipsius obfuscare solent. Id verò cùm præcipuè imagines et simulachra faciant, illa vitare et ab ijs ceu peste nocentißima*

Imaginibus in templis quãdiu Christiani car uerint.

Imagines damnarũt Apost.

1.Cor 8.

cauere oportet, ne vel infirmis fratribus offendiculo sitis, vel consuetudine vulgari decepti, Deum imaginibus aut exprimi & effingi, aut saltem aliquo modo coli putetis. Et in Apocal. 9. cap. docet, illos quoque homines æternùm perituros, qui non resipuerint ab operibus manum suarum, vt ne adorarent dæmonia & simulachra aurea, & argentea, & ærea, & lapidea, & lignea, quæ neq; videre possint, neq; audire, neq; ambulare.

Ad hæc neminem latere arbitror, non modo Apostolos in terris adhuc agentes coli & adorari noluisse, sed etiam Angelum in Apocalypsi bis reprehendisse Ioannem, quòd se voluerit adorare. Quod si neq; homines, neque angeli adorandi sunt, multo minus ipsorum imagines ad cultum & adorationem sunt proponendæ. Nec Petrus Act. 10. id absq; ratione prohibuit, dicens: Surge, nam & ipse homo sum: & angelus, Similis tui sum, & fratrum tuorum, qui testimonium habent Iesu Christi, id est, qui ei credunt. Cùm itaque omnes simus eadem gradu, nec alter præstet alteri, ideò nequit adoratio inter nos locum habere, non solum quæ viuentibus, sed multò magis quæ imaginibus ipsorum exhibetur & præstatur.

Imaginum cultus non traditio Apostolica.

Ex his meridiana luce clarius percipici posse arbitror putidissimum mendatium esse, quòd in Nicæna 2. Synodo finxerunt, Apostolos in Antiocheno Concilio decreuisse, vt loco Idolorum imago Christi proponeretur, ad quam conuersi ablegarentur. Falsissimum etiam esse puto quod Damascenus, eximius imaginum patronus, alijq; nonnulli affirmare non erubuerūt, Cultum imaginum esse traditionem Apostolorum nō scriptam. Quasi verò Apostoli tam leues & inconstantes fuerint, vt aliud viua voce docuerint, aliud verò in literas retulerint. Atrocissima ergò iniuria sanctissimos viros & fidelissimos Dei seruos afficiunt. Et quis obsecro vel mediocriter bonus hanc sibi maculam inuri pateretur?

De quibus imaginibus loquantur Apostoli.

Sed obijciunt Apostolos hoc loco non de Christianorum, sed de Ethnicorum imaginibus & simulachris loqui. Quod perinde mihi videtur, ac si quis diceret, Diuum quoq; Petrum modo citato loco vbi abominandos simulachrorū cultus damnat, nō loqui etiā de lasciuijs, concupiscentijs, vinolentijs, comessationibus & compotationibus Christianorum, sed Ethnicorum tantum, & lasciuias, comessationes ac compotationes gentilium solùm, non Christianorum reprehendi & damnari ab Apostolo. Quod non tam absurdum, quàm ridiculum esset dicere.

Inter Idola & Simulachra quæ differētia.

Verùm ne absq; rationibus agere videantur, inter idola & simulachra distinguunt, ac illa quidem prohibita esse fatentur, vt pote in Deorum gentilium honorem facta, hæc verò non item, quia in Dei veri & sanctorum ipsius honorem erigantur. Egregio autem hoc commento suam ipsorum ignorantiam, ne quid grauius dicam, manifestè produnt. Quid enim inter idolum & simulachrum distinguunt obsecro, cùm non eiusdem linguæ voces sint, idem verò significent? Aut ergò monstrent aliam Latinam vocem, qua quid sit idolum exprimant, aut simulachrum relinquant nobis, quo idem quod idolo significatur. Aut negabunt etiam Romanos suis Dijs simulachra posuisse, cùm id Latini authores passim doceant? Plinius libro 43. cap. 4. ait, primum simulachrum æreum factum esse Cereri ex peculio spurij Cassij. Videmus hîc authorem hunc, idolum Cereris simulachrum appellasse. Vitruuius Dianæ imaginē, simulachrum appellat lib. 2. cap. 11. Septuaginta interpretes vbi Hebraicè habet Atsabbim, ibi ἴδωλα vertunt, Latinus verò textus, habet Simulachra. Et in plerisq; alijs locis id obseruandum est, vbi Septuaginta ponunt ἴδωλα, Latinum simulachra vertisse. Quin & Ioannes loco iam adducto ait, φυλάξατε ἑαυτὰς ἀπὸ τῶν ἰδώλων, quod in Latino codice legimus, Fugite simulachra. Et Hieronymus in 11. cap. Isaiæ tradit, idola imagines esse mortuorum. Perinde itaq; faciunt comminiscendo eiusmodi vanas & ridiculas distinctiones, ac si quis diceret, non scortationem & adulterium, sed πορνείαν καὶ μοιχείαν in scripturis prohiberi.

Idololatriæ apud Christianos eadem ratio quæ apud Ethnicos.

Constat præterea eandem esse idololatriæ apud Christianos, quæ olim apud Ethnicos fuit ratio, siue ipsa simulachra, siue eorū vsum cultumq; consideres. De gentilium enim simulachris Dauid loquens, ea ad hunc modum describit: Simulachra ipsorum sunt argentea & aurea, opus quod manibus hominis producitur. Os habent, & non loquuntur: oculos habent, & non vident: aures habent, nec audiunt: nasum habent, nec odorantur: manus habent, nec palpant: pedes habent, nec ambulant, neq; sonum edunt suo gutture, &c. psal. 115. Quid verò

ab his

ab his Christianorum simulachra differunt vel materia, vel forma, vel etiam actionibus. Et vt de forma pluribus agamus, fingebant gentiles alium quidem senili, alium verò iuuenili habitu. Alius ceu iratus fulmen librabat aut ensem, alius rursum miti & placido aspectu intuentes alliciebat. Inter Deas aliæ matronalem grauitatem referebant, aliæ lasciuiam & intemperantiam non obscurè loquebantur. Accedebant his & brutorum animalium formæ, vt Paulus ad Romanos scribit. Num verò hæc omnia in Christianorum templis non etiam conspiciuntur? Sedet senili forma (imò ridicula, vt Augustinus monuit in libro De fide & Symbolo) Deus pater, & filium adhuc cruentum atque lacerum sinu fouet. Insidet humero, vel pectori adhæret spiritus sanctus, adhuc columbæ speciem, in qua semel apparuit, referens. At cùm idem Deus sit, num nos Deo volucris speciem seu formam affingere negabimus? Gladio armatus astat Paulus. Cultro nudato cernitur Bartholomæus. Eques cataphractus pugnat Georgius. Imò ferè nullus Diuorum inermis fingitur. De Diuarum imaginibus pudet dicere, sed res ipsa loquitur, tali ferè eas habitu pingi & sculpi, qualem nemo bonus pater in filia, nec maritus probus in vxore ferret. Nec desunt brutorum animalium imagines in templis Christianorum, cùm Vuendelino oues bouesque, Antonio porci, Martino anseres, Eustachio canes & cerui, ac Gertrudæ mures adstent. Quid quod asinus, quo aliud non est stupidius animal, simulachrum peculiare meruit? Quod si cultum spectes, in hoc etiam à gentibus nihil differunt. Nam vt illi olim, ita Christiani hodiè simulachris sacella & templa extruunt, aras consecrant, eadem vestiunt, ad hæc esculenta & poculenta sacrificia vnà cum pecunijs offerunt. Coram illis procumbunt, preces ad illa dirigunt. Cùm ergo eadem sit tam simulachrorum quàm cultus qui ipsis impenditur, ratio apud nos, quæ olim apud gentes fuit, minimè putandum est, horum tantummodo simulachra prohibita fuisse, nobis verò licere, vt mutatis tantum nominibus Deorum eadem faciamus, propter quæ illi olim damnati sunt: sed sic statuendum, cùm similium, eadem sit ratio, iuxta Dialecticorum regulam, æquè nostra ac gentilium simulachra ab Apostolis damnata fuisse. Et loquitur quidem Ioannes in Apocalipsis 9. cap. non quidem de sui temporis idololatris, sed de nouißimorum temporum simulachris & simulachrorum cultoribus, cùm inquit: Reliqui quoque homines peribunt & damnabuntur, qui non sunt occisi his plagis, sed non resipuerunt ab operibus manuum suarum, vt ne adorarent dæmonia & simulachra aurea, & argentea, & ærea, & lapidea, & lignea, quæ neque videre possunt, neque audire, neque ambulare. Arrigite hîc aures idololatræ. An non Ioannes eodem modo de nouißimorum temporum simulachris loquitur, quo David & Esaias de suorũ temporum idolis locuti sunt? Obseruate an non idem iudicium denunciet Christianorum idololatris, quod omnis scriptura iampridem cunctis simulachrorum cultoribus denunciauit.

Idem verò etiam Apostolorum successores & discipuli fecerunt, vt qui non minorem operam, studium & laborem imaginibus confutandis & impugnandis, hominibusque ab earum cultu & veneratione auocandis impenderunt. In libris enim Recognitionum, qui, licet falsò, Clementi Romano attribuuntur, extat libro 5. ad Iacobum fratrem Domini generalis disputatio contra imagines, vbi refutatur præcipuum argumentum Ethnicorum, quo etiamnum hodiè Pontificij imaginum & simulachrorum cultum defendunt, quando dicunt, ad honorem inuisibilis Dei imagines visibiles se adorare. Respondet Clemens, Cæsaris nomen nulli alij audetis imponere, quia reum suum statim punit: Dei verò audetis, quia reum suum punire propter pœnitentiam differt. Et si verè velitis Dei imaginem colere, homini benefacientes, veram in eo Dei imaginem coleretis. In omni enim homine est imago Dei, non in omnibus verò similitudo, sed vbi benigna anima est, & mens pura. Si ergò verè vultis honorare imaginẽ Dei: nos verò vobis quod verum est aperimus, vt homini qui ad imaginem Dei factus est benè faciatis, honorem & reuerentiam deferatis, esurienti cibum, sitienti poculum, nudo indumentum, ægro ministerium, peregrino hospitium, & in carcere posito necessaria ministretis: & hoc est quod verè Deo delatum reputabitur. Hæc autem in tantum ad honorem

Imagines damnarunt Apostolorum successores.

Clemens Romanus.

Dei imaginis cedunt, vt qui ista non fecerit, contumeliam imagini diuinæ intulisse credatur. Quis ergò iste honor Dei est, per lapideas & ligneas formas discurrere, & inanes, atque exanimes figuras, tanquam numina venerari: & hominem, in quo verè Dei imago est spernere? Et mox: Intelligite ergò, quia latentis intrinsecus serpentis est ista suggestio, quæ persuadet pios vos videri posse, cùm insensibilia colitis, & non videri impios, cùm sensibiles & rationabiles læditis. Item: Quid certè tam impium, tam ingratum, quàm à Deo beneficium consequi, & reddere lignis ac lapidibus gratiam? Propter quod expergescimini & intelligite salutem vestram, &c.

Tertullianus. *Tertullianus, vetustißimus author, testatur aliquot locis in Apologetico, Christianos suo tempore maximè odisse statuas cum suis ornamentis: hinc etiam ille in Deorum idola toties inuehitur capit. 9. 11. & alibi. Ac in libro de Corona militis, Altius, inquit, Ioannes: Filioli custodite vos ab idolis, non tam ab idololatria, quasi ab officio, sed ab idolis, id est, ab ipsa effigie eorum. Indignum enim vt imago Dei viui, imagini idoli & mortui fiat. Et cap. 30. Apologetici inquit: Nos adoramus oculis ad cœlum sublatis, non ad imagines seu picturas. Cyprianus quoque contra Demetrianum disputans, idola non tantum contra legem Dei, sed etiam cum hominis natura & conditione pugnare existimauit.*

Clemens Alexandrinus. *Et Clemens Alexandrinus, qui circa annos Christi 200. floruit, libro 6. Strom. clarè dicit, Nobis (Christianis nimirum) NVLLVM est simulachrum in mundo. Quoniam in rebus genitis NIHIL potest referre Dei imaginem. Idem in Parænetico scribit: Nobis apertè vetitum est artem fallacem exercere: Scriptum enim est, Non facies cuiusuis rei similitudinem. Appellat quoque speciosum quidem, sed improbum artificium, quod postquam floruerit, auctus sit error: Et prophetiam citat, quæ dicit, Res hîc se habebunt infeliciter, quando crediderint statuis. Et mox: Nobis non est imago sensilis, de materia sensili &c. Quid obsecro clarius contra imaginum vsum apud Christianos veteres dici poterat?*

Adrianus Imp. Christo templa sine imaginib. condidit. *Referunt etiam de Adriano Imp. quòd cùm cogitasset Christum inter Deos recipere, in honorem eius templa extrui iusserit, sed sine vllis simulachris seu imaginibus, quæ etiam ob eam causam longo tempore post, nimirum vsque ad tempora Constantini M. Adriani templa dicta fuere. Quod equidem factum non fuisset, si tunc temporis aliquis saltem apud Christianos imaginum vsus fuisset. Sed & ex Aelio Lampridio in vita Alexandri Seueri demonstrari posset, eum morem illius Imperatoris ætate Christianis fuisse, vt neque in domibus suis priuatis, neque in publicorum congressuum locis vlla simulachra haberent. Quo factum est, vt ex differentijs, inter religionem Gentium & Christianorum, hæc non minima semper fuerit, quòd Gentes idolis Deos suos colerent, Christiani verò sine idolis, in spiritu & veritate.*

Origenes. *Ex ea enim concertatione quæ Origine cum Celso fuit, apparet, inter præcipua accusationis capita, hoc etiam Christianis Ethnicos obiecisse, quòd religionem absque simulachris haberent. Respondet autem Origenes, non ita, vt simulachrorum gentilium loco, vel Christi vel Apostolorum substituat imagines, adeoque asserat, Christianis atrocem iniuriam fieri, si de illis spargatur, quòd in externo cultu imaginibus prorsus careant, quod fecisset vtique, si vel vnam imagunculam Christiani eo tempore habuissent. Sed sunt, inquit, nobis simulachra, non per impuros opifices aliquos fabricata, sed per Dei verbum in nobis edita & formata, virtutum scilicet exempla & structuræ, quæ imitatrices sunt Christi. Allatum etiam fuerat à Celso dictum Heracliti, quo ille indicabat, stultè facere eos, qui simulachris preces offerunt, nisi norint Deos & heroas qui nam sint: respondet Origenes, sciri posse Deum & ipsius vnigenitum, & eos, quicunque à Deo honorantur Deorum appellatione, deitatis eius participes, diuersos esse à Dijs gentium, qui sint dæmonia, impoßibile tamen esse vt quis Deũ nouerit, fiat supplex statuis: nec hoc tantum stultum esse, si quis preces simulachris offerat, sed etiam cùm id aliquis simulat vulgi opinionibus se attemperans: nihil enim adulterũ debet esse in anima hominis verè pij erga Deum. Nos verò ideò quoq; non honoramus simulachra, quia quantum possumus cauemus, ne incidamus in eam credulitatem, vt & ijs tribuamus diuinitatis aliquid, li. 7. contra Celsum: Sed longum esset commemorare quæ in hanc sententiã apud hunc patrem contra Celsum extant.*

Lib. 8. contra Celsum.

Lactantius

Lactantius Firmianus grauis in primis author, qui sub Imperatore Constantino vixit, idem quoq; demonstrat, videlicet non solum vllum vsum simulachrorum sui seculi Christianis, sed ita etiam tum visum fuisse, vt ne liceret quidem simulachris vti. Nam libro 2. Diuinarum institutionum capit. 2. simpliciter asserit, Dei imaginem semper superuacuam esse, quippe cuius numen & spiritus vbique diffusus abesse nunquam poßit. Quæro, inquit, si quis imaginem hominis peregrè cõstituti contempletur sæpius, vt ex ea solatium capiat absentis, num idem sanus esse videatur, si eo reuerso, atque præsente in contemplanda imagine perseueret eaque potius, quàm ipsius hominis aspectu frui velit? Minime profectò. Etenim hominis imago necessaria tum videtur, cum procul abest, superuacua futura cùm præsto est. Dei autem cuius spiritus ac numen vbique diffusum abesse nunquam potest, semper vtique imago superuacua est. Et simulachrum Dei non esse illud quod digitus hominis ex lapide aut ære aliaúe materia fabricatur docet, sed ipsum hominem, quoniam sentit & mouetur, & multas magnasque actiones habet. Quin amentiam esse iudicat, effingere quæ postmodum vereamur, aut vereri & colere quæ finximus nosipsi. Sed & ineptißimos esse homines qui non intelligunt, ipsa simulachra si sensu donarentur magnam gratiam habitura artificibus, & non seipsas, sed artifices potius, à quibus & per quos essent, adoratura, vt quorum manibus nata speciem figuramq; ac pulchritudinem accepissent, idque fuissent, quod fuisse se Priapus apud Horatium fatetur, cùm inquit: Nota.

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,
Cùm faber incertus, scamnum faceretne Priapum?
Maluit esse Deum: Deus inde ego furum auiumq;
Maxima formido &c.

Sed hæc, inquit Lactantius, nemo considerat, infecti sunt enim persuasione homines ac mẽtes eorum penitus succum stultitiæ biberunt. Adorant igitur insensibilia qui sentiunt: irrationabilia qui sapiunt: exanima qui viuunt: terrena qui oriuntur è cælo, &c. Adorare autem Latinis est genu flectere, coram vereri, honorem exhibere, honore exhibendo procumbere. Suetonius in Caligula de Artabano Parthorum rege supplice, venit, inquit ad colloquium legati Consularis, & transgressus Euphratem, Aquilam & signa Romana Cæsarumque imagines adorauit. Rursum eodem capite Lactantius, Nam ista, inquit, mortalium digitorũm ludicra & fragilia figmenta, ex quolibet materiæ genere formata, quid aliud sunt, nisi terra ex qua nata sunt? Quid ergo rebus inferioribus subiacetis? quid capitibus vestris terram superimponitis? &c. Alloquitur quidem his verbis Gentes, cum Christianis nulla tum essent simulachra. Demus autem tum fuisse, vt sunt & prostant hodiè, humanis itidem manibus de fragili materia artificum ingenijs enata, quis negare ausit, etiam aduersus nostra tam quadrare Lactantij verba, quàm aduersus Ethnicorum statuas scripta sunt? Certè nihil nostra ab illorum idolis origine, materia, effigie & artificum manu differunt, etiamsi contendamus nihil horum à nobis adorari. Iam negat Lactantius, Dei simulachrum rectè de vlla materia posse constitui, quoniam ipse Deus coram vbique præstò sit, nec verius exprimi poßit, quàm ipse se expresserit, hominem ad imaginem suam condendo. Nam & Paulus Rom. 1. palàm testatur, Dei immortalis gloriam imminui, quoties per mortalis hominis imaginem aut similitudinem effingitur. Idem Lactantius cap. 4. eiusdem libri: Vbi ergo, inquit, veritas est? Vbi nulla vis adhiberi potest religioni: vbi nihil quod violari poßit apparet: vbi sacrilegium nullum fieri potest: Quiquid autem oculis manibusque subiectum est, id verò quia fragile est, ab omni ratione immortalitatis est alienum. Frustrà igitur homines auro, ebore, gemmis Deos excolunt & exornant, quasi verò ex his rebus vllam poßint capere voluptatem. Capite autem 18. inter causas vanæ religionis idolorum duas potißimum adducit: Alteram, quòd simulachra quæ coluntur, effigies sunt hominum mortuorum: alteram, quòd imagines sacræ quibus inanißimi homines seruiunt, omni sensu carent, quoniam terra sunt. Proinde capite 19. Quare inquit, non est dubium quin RELIGIO

NVLLA SIT, VBICVNQVE SIMVLACHRVM EST. *Nam si Religio ex diuinis rebus est, diuini autem nihil est nisi in cœlestibus rebus, carent ergo religione simulachra, quia nihil potest esse cœleste in ea re quæ fit ex terra. Quod quidem, inquit, de nomine ipso sapienti apparere potest: Quiquid enim simulatur, id falsum sit necesse est, nec potest vnquam veri nomen accipere quod veritatem fuco & imagine mentitur. Si autem omninò imitatio non res, potissimùm seria, sed quasi ludus ac iocus est: non Religio simulatio sed Mimus religionis est. Præferendum est igitur verum omnibus falsis, calcanda terrestria, vt cœlestia consequamur. Hucusque Lactantius, non cultum modò, sed & fabricationem simulachrorum exagitans, indignumq; existimans ad speciem religionis trahi quod fragile, caducum terrenumque & sine sensu est. Qua fronte verò hæc dicere aut scribere ausus fuisset, si ecclesiæ Lactantij & Constantini M. seculo imagines & simulachra aurea, argentea, lignea vel ex alia materia caduca & fragili vel Christi, vel Apostolorum, vel aliorum Sanctorum habuissent? Nonne illud Catonis iure optimo illi obijcere potuissent?*

Quæ culpare soles, ea tu ne feceris ipse.
Turpe est doctori cùm culpa redarguit ipsum.

Nec perfectò magis, quàm propheta deridere idola, imagines & simulachra tanta cum libertate primitiuæ Ecclesiæ Doctores potuissent, si ex lege vti illis licuisset. Hoc enim quod exclamat Psaltes, Simulachra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum: Os habent, & non loquuntur, &c. tam contra Iudæorum simulachra fecisset, quàm faciebat contra Gentium idola. Nihil enim est horum omnium quæ sunt à propheta aduersus statuas eo loco instinctu Spiritus sancti prodita, quod non dictum videatur in vniuersum contra omnia simulachra. Nisi probauerint nostris quædam simulachra esse, quæ de nulla terrestri materia, nec vllius hominis manu facta constare possit.

Elibertina Synodus.

Accedit his omnibus manifestum edictum contra picturas & imagines Christianorum, capite 36. Elibertini Concilij Constantini M. temporibus celebrati, quo sancitur, picturas in Ecclesijs fieri non debere: ne quod colitur & adoratur in parietibus depingatur. Eiusdem Concilij can. 41. sic habet: Admonere placuit fideles, vt quantum possunt prohibeant, ne idola in domibus suis habeant. Si verò vim metuunt seruorum, vel seipsos puros conseruent. Si non fecerint, alieni ab Ecclesia habeantur. Extat apud Burkardum Vuormatiensem Episcopum libro tertio Decret. cap. 35. & Carranzam in Epitome Conciliorum. Horum patrum decreto & sententia cùm se in angustias cogi videret Peresius, respondet, non omnes imagines hos patres tolli voluisse, sed tantùm quæ deformes iam factæ fuerint in parietibus, non item in pannis & tabulis. Sed posteà cùm hoc nimis friuolum & elumbe animaduerteret, fingit picturas tales rectè potuisse ad tempus auferri, quòd homines tunc adoratione λατρείας ipsas coluerint. Hac verò sententia Gregorio M. aduersatur, qui sanxit illas non propterea remouendas, sed potius homines admonendos, ne eas adorarent.

Ego ex hoc decreto Synodi huius sic argumentor:

Quod colitur & adoratur, in parietibus non est depingendum.
At Sancti in Papatu coluntur & adorantur: Ergo,
Sancti in parietibus non sunt pingendi. Item:
Quiquid in parietibus depingitur non est colendum & adorandum:
Sancti in parietibus apud pontificios depinguntur: Ergo,
Sancti apud eosdem non sunt colendi & adorandi. Quid verò SANDERVS?

Sanderi paralogismi pro imaginibus.

Contra Faustũ lib. 20 cap. 21.

Imagines, inquit, parcius ab initio fiebant, & rarò in Ecclesijs ponebantur: tùm quòd fideles quotidianis persecutionibus adflicti, de ornamentis & accessionibus rituum sacrorum non magnoperè solliciti erant, sed in magno lucro ponebant, si vel necessaria religionis Christianæ sacramenta retinere possent: tum etiam, ne Iudæos ac infirmos Catechumenos offenderent, si quamuis hominũ Deo charissimorum, tamẽ hominũ imagines adorandas proponerẽt. Periculũ enim erat, ne (quod Manichæos fecisse legimus) Christianos nõ nisi cõuertisse idola dicerent, dũ pro veteribus Dijs Apostolos et Martyres colere putarẽtur: ob quas causas mirandum

randum non est, si Concilium Elibertinum rebus Christianis nondum in pace & tranquillitate constitutis accommodatè ad illorum temporum & locorum rationes decreuit, Picturas in Ecclesijs esse non debere, &c. His verbis haud obscurè innuit, imagines semper quidem in Ecclesijs extitisse, sed tamen ab initio parcius in ijs propter persecutiones positas fuisse. Vtrunq; autem hoc falsum est. Nam non modo non parcius, sed nullæ omninò statuæ vel imagines in Ecclesijs Christi Domini erectæ fuerunt, vsq; ad annos 370. reparatæ salutis. Deinde vtitur hîc fallacia παρὰ τὸ μὴ αἴτιον ὡς αἴτιον. Non enim persecutiones & offendicula sed lex & verbum Dei causa fuerunt ob quam non tantum parcius, vt ille loquitur, sed, vt res se habet, nullæ prorsus in ecclesijs imagines in primitiua Ecclesia positæ fuerunt. Testem habeo Origenem. Cùm enim Celsus lib. 7. probare vellet, Christianos peiores esse barbaris Lybicis, & atheis Scythis, hoc potissimum argumēto vtitur, quòd nō patiantur simulachra & statuas intueri. Persas ex Herodoto ostendit irrisisse simulachra, quòd non crediderint cū Græcis Deos ex hominibus genitos. Quid verò ad hæc Origenes? Num dicit, non licere Christianis ob persecutiones simulachris vti, quibus, si pax concederetur, libentissimè dare locum in tēplis vellent? vel ad tempus saltē ab imaginibus se abstinere velle, ne sint offendiculo Iudæis? Minimè verò. Sed inquit, Non patimur Iesum apud aras & tēpla, & simulachra colere, quia scriptum est, Non sint tibi Dij alieni: nec feceris tibi rei vllius similitudinem: non adorabis ea, nec seruies illis. Et lib. 8. Nos, inquit, simulachrorum fundationes ideò defugimus, quia vbi per Iesu doctrinam comperimus, quomodo colendus sit Deus, ea nos euitamus, quæ sub pietatis prætextu & opinione quadam, impios reddant. Et Clemens Alexandrinus in Parænetico, Nobis, ait, apertè vetitum est artem fallacem exercere: scriptum est enim, Non facies cuiusuis rei similitudinem. Quod synodū Elibertinam attinet, celebrata est illa pace iam reddita Ecclesijs à Constantino Imperatore. Illa quoq; non persecutiones aut offendicula prætendit, propter quæ picturæ in Ecclesijs fieri non debeant, sed in genere dicit, NE QVOD COLITVR ET ADORATVR IN PARIETIBVS DEPINGATVR.

Et vt summatim dicam, Non solum Doctores veræ primitiuæ Ecclesiæ imagines cunctas & omnem illarum cultum damnarunt, sed etiam quando in probatis authoribus describuntur ritus, quibus vetustissimi Christiani in conuentibus Ecclesiasticis & exercitijs cultus diuini vsi fuisse leguntur, nulla omninò fit mentio adhibitarum imaginum seu statuarum vel Christi vel Apostolorum. Imò qui inter Christianos vel ipsum Christum in statuis seu per imagines colebant & adorabant, à Doctoribus primitiuæ Ecclesiæ tanquam hæretici damnabātur. Theodoretus enim & Augustinus de hæresibus referunt, Simonem Magū discipulis suis dedisse suam & scorti sui Selenes imaginem colendā & adorandam, ad figuram Iouis & Mineruæ. Narrant quoq; Irenæus lib. 1. cap. 23. & 24. & Epiphanius, Basilidis & Carpocratis sectatores, quos vulgò Gnosticos nominarunt, occultè vsos fuisse imaginibus, coloribus depictis, seu ex auro etiam, argento & simili materia factis: quas dixerint esse imagines Iesu, & sub Pilato ad effigiem Iesu versantis inter homines factas. Præterea quoque Philosophorum quorundam, vt Platonis, Aristotelis, Pythagoræ & aliorum imagines habuisse eos dicunt, quas ad imagines Christi collocarint, ac gentium more sacrificijs & adorationibus coluerint. Vsa est & Pauli ac Homeri imaginibus Marcellina, quæ decepta à Carpocratianis, vt Epiphanius refert, eorum venenum Romæ sparsit. Authores igitur primi Imaginū in nouo Testamento hæretici sunt. Hodiè verò, qui cum sacris literis, & veteribus Doctoribus imagines earumq; cultum damnant, pro hæreticis habentur. ô tempora, ô mores.

Authores imaginū apud Christianos hæretici.

Hodiè contrarium fit.

Quæ cùm ita sint, haud immeritò Nicolaus Clemangis, Magister Parisiensis & Archidiaconus Baroensis, qui floruit circa annos Domini 1416. testatur etiam in libro quē de Nouis Sanctorum festis edidit, Imagines in primitiua Ecclesia prohibitas inusitatasq; fuisse.

Quod autem de Abagaro Damascenus & Nicephorus referunt, Christum nimirum imaginem suam Abagaro cupienti misisse, falsum est: nec cum Eusebij narratione, quæ in fine libri 1. hist. Ecclesiasticæ extat, cōsentit. Ibi enim Eusebius indicat, se in Archiuis Reip. Edessenæ legisse, Abagarum per literas rogasse Iesum seruatorem nostrum, vt Edessam veniret,

Imaginem suā an Christus Abagaro miserit

& se à graui morbo liberaret. Iesum verò Dominum nostrum literis respondisse, se post assumptionem suam missurum aliquem, qui hoc præstaret. Misisse igitur post Ascensionem in cælos Taddæum Apostolum, qui impositis Abagaro manibus ipsum pristinæ valetudini restituerit. Huic narrationi Eusebij Damascenus lib.4.cap.17.& Nicephorus libro 2.cap.7.multa affingunt, quæ Eusebius in archiuis Edessenis nec inuenit, nec legit: Abagarum nimirũ hunc, misisse pictorem ad depingendam imaginem Christi. Cùm verò pictor ille propter claritatem, quæ ex vultu illius resplendebat, hoc præstare non posset, Christum ipsum vestem diuino & viuifico vultui admouisse, & quasi abstergendo vesti imaginem suam impreßisse, & Abagaro eam cupienti misisse. O Bone Iesu qualem te isti homines, pro stabiliendo vanißimo imaginũ errore, fingunt? longè scilicet alium & quidem diuersißimum ab eo qui nobis à spiritu sancto in Euangelica historia describitur. Vnde etiam Gelasius Papa distinct.15. hoc figmẽtum inter apocrypha numerat: & à Carolo Magno etiam lib.4.cap.10. contra Nicænam 2. Synodum, tanquam à veritate Euangelica alienum, reijcitur.

De Veronica fabula. Legenda aurea

Eiusdem monetæ est altera fabula, de VERONICA, *vt vocant, quæ habetur in Legenda illa, quam immeritò, Viue etiam teste, Aureã vocant, cùm scripta sit ab homine plumb[ei] cordis, & ferrei oris.*

Quibus etiam tertia annumerari debet, quam superiori de Abagaro assuit Nicephorus, qua Persarum rex pictorem misisse, & per hunc Christi & Mariæ matris eius depictam imaginem accepisse narratur.

Historiam quoq; de imagine Christi, à Nicodemo olim facta, vsurpata verò à Gamaliele, Iacobo, Simeone, Zachæo alijsq;, Hierosolymis autem delata in Syriam, et tandem abducta in ciuitatem nomine Berytum, non procul à Tyro & Sidone, quæ inter Athanasij opera habetur, suppositìtiam esse, ne ipse quidem Nannius Louaniensis, qui Athanasij opera in tomos digeßit, negare audet. Qui enim locum illum paulò diligentius inspexerit, nisi vehementer hebes fuerit, istius fabulæ futilitatem, mox perspexerit. Homo quidam Christianus aliò cum familia sua concesserat: is cum domi suæ imaginem Christi haberet, ipsi Christo & longitudine, & latitudine, et cætera magnitudine æqualem, eam in loco quodam occulto obliuione reliquit. Iudæus postea eam domum longo tempore inhabitat, nec imaginem videt: alius quidam peregrinus Iudæus discumbens in prandio, eam statim aspexit apertam, & ad parietem inclinatam. Hæc isto modo refert fictus ille Athanasius. Ita & stat aperta, & tamen occulta est: & occulta cùm sit, tamen aperta & ad parietem inclinata est: nec eam vnquam vidit, qui longo tempore domum illam, in qua latuit, inhabitauit, alius quidam peregrinus mensæ accumbens, mox illam conspexit. Scilicet ista conueniunt. Deinde sacerdotes & magistratus Iudæorum eò conueniunt, & imaginem in dignißimis contumeliosißimisq; modis tractant spina coronant, myrrham & fel ad bibendum porrigunt: deniq; cor lancea perfodiunt: sanguis abũdè effluxit: potestates cœli commouentur: sol obscuratur, luna amittit lumen suum: plura & quidem maiora miracula fiunt in paßione imaginis mutæ, surdæ, cæcæ, quin omni sensu et motu carentis, quàm cùm verus ille Iesus, verus ille Deus & homo crucifigeretur. Atq; inde fluxit etiam (inquit nouus ille Athanasius) cùm Halisij, tum alius omnis per orbem terrarum sanguis. Mirum autem est, Eusebium, Sozomenum & Theodoretum, qui de Athanasio multa scripserunt, hoc tamen quod ab istis iactatur, omninò præterijsse. Mirum etiam est, alios multos doctos & præclaros Episcopos, qui eodem tempore vixerunt, & quorum scripta nostra adhuc ætate extat, mentionem huius fabulæ ne verbo quidem facere: qui certè si tanta res eo tempore contigisset, eam in suis libris & historijs nequaquam silẽtio præterijssent. Sigebertus scribit hanc fabulam accidisse circa annum Christi 765. Lombardica verò historia in Legẽda 130. annotat annum 750.

Imago à D. Luca picta.

Theodorus deniq; Lector lib.1.indicat, Eudociam misisse Mariæ imaginem, quam Lucas Euangelista fecerit, Hierosolymis Pulcheriæ Imperatrici: sed qua fide hoc referat, incertum est. D. enim Paulus Coloss. 4. ait, Lucas Medicus, non Lucas pictor. Etsi fuit Iudæus ac vnus ex 70. discipulis non est verisimile pictorem fuisse eum, cùm apud Iudæos hæ artes non fuerint in vsu, vt ex lib.4. Origenis contra Celsum intelligitur. Is verò beatißimam virginem

orationis & eloquentiæ suæ, qua cæteris omnibus præstare visus est, coloribus depinxit: alio autem modo eam depingere næ illi haud fuit otium: Nam quod etiam Lucam pictorem fuisse, & Christi matrisque ipsius imagines fecisse, Nicephorus scribit lib. 14. cap. 2. eadem fide facit, qua ibidem refert Eudociã Pulcheriæ ἄχραντον, τότε θεῖον ἐκείνης *(Mariæ scilicet)* γάλα *misisse. Quod idem ex Simeone Metaphraste, quem fallendi gratia authorem Græcum vocat, probare volunt, puerile est. Fuit enim triuialis Constantinopoli ludimagister, & Sanctorum vitas scripsit, quæ non immerito Mendaciorum Legendæ dici possunt, vixitq; ducentis viginti non amplius ab hinc annis. Verùm satis abundè has aliasq; huius generis fabulas confutare videtur Eusebius Pamphili Cæsareæ Palestinæ Episcopus, qui tempore Constantini Magni vixit: Is in epistola ad Constantiam Augustam: Quoniam, inquit, de Christi imagine ad me scripsisti, vt tibi mitterem, velim mihi significes quam nam putes Christi imaginem, vtrum illam veram & incommutabilem naturæ illius characteres ferentem, aut hanc quam propter nos assumpsit seruilem formam pro nobis induens? Et mox: Sed omninò serui requiris imaginem formæ, & carnis quam propter nos induit: sed & hanc gloriæ deitatis suæ commixtam & passam mortuamq;. Quis igitur gloriæ eiusmodi & dignitatis splendores lucentes & fulgurantes effigiari mortuis & inanimatis coloribus & vmbratili pictura posset? En disertè fatetur, nullam prorsus extare imaginem Christi, quæ ipsum vel secundum deitatem, vel secundum humanitatem etiam exprimere poßit. Et si aliquæ fuerunt, maximè quæ vtcunque repræsentarunt Christum, eò quod non misit eas Augustæ, satis declarauit, quod inutiles sint ad verum Dei cultum, quodq; sine illis coli Deus poßit: sin aliter statuisset, misisset vtiq;.*

Quod verò de Iudæis suprà diximus, ipsos accepisse idola, eorúmq; cultum mutuatos esse à Gentibus, idem etiam nonnullos Christianorum fecisse, extra tamen templa, extra etiam casum cultus & adorationis, Eusebius testatur lib. 7. cap. 18. vbi refert mulierem illam hæmorrhousam, quam à Saluatore curatam Euangelistæ tradunt, ex ciuitate Cæsareæ Philippi oriundam fuisse, domumq; illius ibi ostendi, & admiranda quædam Christi in eam beneficij quasi trophæa ibi durare. Pro foribus enim (inquit) domus ipsius, basis quædam in loco editiore collocata monstratur, in qua mulieris ipsius velut genibus prouolutæ, palmasque suppliciter tendentis imago ære videtur expressa. Adstat verò alia ære nihilominus fusa statua, habitu viri stola comptè circumdati, & dexteram mulieri porrigentis. Huius ad pedem statuæ, è basi, herba quædam noua specie nascitur, & ad æneam imaginis fimbriam vsque excrescens, omnis generis morbis medetur. Et mox: Hanc statuam ad similitudinem vultus Iesu formatam tradebant, quæ permansit ad nostra vsq; tempora, sicut ipsi oculis nostris inspeximus. Et nihil mirum, si hi qui ex gentilibus crediderant, prò beneficijs quæ à Saluatore fuerant consecuti, huiusmodi velut munus videbantur offerre: cùm videamus etiam nunc Apostolorum Petri & Pauli, & ipsius Saluatoris imagines designari, tabulasque depingi. Sed & antiquas ipsorum imagines à quibusdam conseruatas nos vidimus: quod mihi videtur ex gentili consuetudine indifferenter obseruatum, quòd ita soleant honorare, quos honore dignos duxerint. Insignia etenim veterum reseruari ad posterorum memoriam, illorum honoris, horum verò amoris indicium est. Hæc Eusebius: quæ multa ad institutum nostrum pertinentia vtiliter monent. Inter quæ illud præcipuum est, quòd apertè fatetur, vsum imaginum Christi & Sanctorum, ab illis originem trahere qui iam primùm è gentilismo ad Christum conuersi fuerant. Opus autem erat olim multa Christianis indulgere, teste Beato Rhenano in Tertulliani lib. de Corona militis, qui plerunq; iam senes de paganismo ad nostram religionem conuertebantur, ideoq; difficulter ea relinquerent, quibus per totam vitam assueuerant. Non ergo Euseb. dicit, neq; aliquis ex nostris vnquã affirmauit, vt Sanderus calumniatur, Ethnicos statuam hanc seu imaginem Christi, & hæmorrhousa fabricasse: sed concedimus mulierem Christianam fieri eam curasse, verùm ex gentili superstitione & cõsuetudine, vt quæ nuper admodũ Ethnicismo valedixerat. Id enim clarè testatur Euseb. ὡς *(inquit)* εἰκὸς τῶν παλαιῶν ἀπαραλλάκτως οἷα σωτῆρας ἐθνικῇ συνηθείᾳ παρ' ἑαυτοῖς τοῦτον τιμᾶν εἰωθότων τὸν τρόπον. *Hoc est, Credibile est, priscos illos homines, nondũ relicta auita superstitione, ad hunc modum consueuisse colere illos Ethnica consuetudine, tanquam Seruatores.*

Imagines Christiani à gentibus mutuati sunt, extra in cultum.

Imaginum vsus ab ijs est qui è gentilibus Christiani facti.

Imagines Eusebij tẽpore nondum in Oratoria receptæ.

Deinde apparet ex hoc Eusebiano testimonio imagines seu statuas has Christi & Sanctorum, sua adhuc ætate, circa annum Domini 330. nondum in Oratoria receptas esse. Statua enim illa Christi, quam mulier hæmorreusa fieri curauit, præ foribus domus eius super editum lapidem erat collocata: vbi adhuc Iuliani apostatæ tempore posita fuit, teste Sozomeno libro quinto capite vigesimo.

Statuæ hæmorrhousæ nullus cultus habitus.

Præterea adeò nullus cultus eo ipso in loco huic statuæ Christi habitus est, vt incognitum fuerit aliquandiu, cuiusnam ea formam referret, & cuius rei gratia ibi esset collocata. Quia enim sub dio steterat, corpus fuit mutatum, & imbres ex locis superioribus limum secum trahentes, statuæ ipsi aggesserunt, vt literæ non apparerent sicut Nicephorus indicat lib. 10. capite 30. Fallitur ergò Sanderus, qui vult hanc statuam pertinuisse ad veram religionem, & ideo non modò plausibilem, verumetiam venerabilem antiquitus extitisse. Quî enim hoc illi credere possumus, cùm diu incognitum fuerit cuius nam illa imago esset? Quî etiam venerabilis ijs esse potuit, qui eam limo & musco obduci sic passi sunt, vt agnosci non potuerit? Sequeretur certè, illos, quicunque fuerint religionis suæ parùm amantes fuisse. Argumentum autem, quo probare nititur, imaginem istam magna veneratione dignam iudicatam, sumit à miraculo quod circa eam contigit, in cuius narratione quædam assuit, quæ apud Eusebium nõ leguntur. Miraculum autem illud, & operationem herbæ eius, vult statuæ illi omninò ascribendam. Ego verò ex superioribus nego Christianos tunc temporis vel statuæ vel herbæ illi diuinam tribuisse virtutem, sed potius soli Deo: alioqui non sub dio stare, & limo eam obduci passi fuissent. Deinde nullius cultus meminit Eusebius quo hanc imaginem prosecuti fuerint. Sin verò Sanderus hoc facit, errat. Miracula enim quæ per externa quædam media eduntur, non ad creaturam, sed ad creatorem referenda. Ita mulier illa hæmorrhousa non in Christi veste hæsit, sed potius in saluificam Christi virtutem respexit. Quin ipse Dominus, quasi errorem hunc confutare voluerit, testatur, virtutem illam ex se egressam esse, & ita omnem huius miraculi gloriam sibi soli vendicauit. Sudaria & semicincta Pauli ad absentes delata, morbos pellebant, & dæmones fugabant. Act. 19. Nemo tamen sudarijs aut semicinctis vim hanc diuinam tribuebat. Huc etiã pertinet quod de Petri vmbra Act. 5. refertur. Non enim credendum est, quod vmbra hominis tam fuerit efficax, sed quòd virtus Dei, quæ se secundum dispensationem minutis rebus ita insinuat, egregia ista effecerit. Et ex capite 3. eiusdem libri satis constat, omnem virtutem miraculorum Dei esse, non rerum externarum, per quas secundum dispensationem apud nos agit. Sequitur ergo, media illa per quæ agit Deus non adoranda. Per Solem enim, herbas & alia, admiranda multa agit Deus: at quis tam stolidus, vt eius gratia censeat ea adoranda & colenda?

Politicus imaginum vsus non damnandus.

Illæ etiam imagines Petri & Pauli quarum meminit Eusebius non in Oratoria siue templa sunt relatæ, nec ab omnibus quoque Christianis receptæ, sed à quibusdam priuatim, nec aliam ob causam, quàm propter studium & amorem tantum sunt asseruatæ.

Ex his & alijs quæ adduci possent constat, fuisse quidem in primitiua Ecclesia aliquem imaginum seu statuarum vsum, verùm non Ecclesiasticum, sed politicum seu historicum tantùm, neque tamen in templis, sed extra. Huiusmodi vsum non legimus ab vllis patribus damnatum, ne ab ipso quidem Lactantio simulachrorũ insectatore acerrimo. Imò Athanasius & Basilius à politicis regum imaginibus similitudines mutuati sunt, cùm de æqualitate gloriæ & maiestatis patris & filij disputarunt.

Constantini M. tempore nullæ adhuc imagines in templis.

Durauit hic vsus Imaginum adhuc Constantini Magni ætate. Nam etsi multis pretiosis anathematis ex auro, argento & gemmis templa ornarit, imagines tamen in templa non recepit, vt apud Eusebium legitur. Idem quoq; author lib. 3. & 4. de vita Constantini, refert, ipsum & suas & suorum imagines, Danielis etiam & boni pastoris symbola fieri curasse, sed in medio foro apud fontes, non in templis collocasse. Patet hoc etiam luculentissimè ex Lactantio, qui Constantini Magni tempore vixit: item ex Nicephori lib. 7. cap. 30. & 49.

Falsum quod de Imaginibus in templis Cõstantini tempore refertur.

Quocirca valdè mirandum est, vnde Damasus & Platina in vita Syluestri habeant, quod de statuis & imaginibus Christi, Angelorum, Apostolorum aliorumque à Constantino

Synodum

Magno in basilicis Romæ positis, indicant: Ita manifestè hoc falsum est, vt ne ipsi quidem pontificij testimonio tali ad imaginum in templis antiquitatem defendendam, vtantur. Nec etiam iniurià miretur aliquis, vnde Adrianus Papa habuerit illud, quod ad Nicænam 2. Synodum scripsit, Constantinum scilicet imagines Christi & Sanctorum in templis collocasse vt hoc pacto Ethnicos ab Idolorum cultu auocaret: cùm certißimum sit, primitiuæ Ecclesiæ Doctores imagines in Oratoria recipere noluisse, ne in illorũ animis, qui à Gentibus ad Christianorum religionem transibant, seminaria idololatriæ relinquerentur, & ne Christiani facti, eo modo verum Deum colere vellent, quo antea idola coluerant. Legitur quidem in Constantini Donatione, Syluestrum Papam suum Diaconum imagines Petri & Pauli Constantino Magno exhiberi præcepisse, quas cùm aspexisset Imperator, eorum quos in somno viderat figuratos, in ipsis imaginibus cognouisse vultus. Sed has in templis positas imagines fuisse, non indicatur. Deinde totam hanc narrationem de Constantini Magni Donatione, esse falsam, fictam & suppositicium, vel ipsorum pontificiorum testimonijs libro quinto probabimus.

De S. Cruce & eius Signo.

QVia apud veteres Scriptores sæpe fit mentio Signi Crucis, non abs re erit, prius quàm ad reliqua pergamus, videre quale fuerit signum.

Tempore Tertulliani & postea, Crux nihil fuit subsistens, sed Christiani digitis in aere formabant tantum figuram quasi crucis transuersam, & hoc signo se muniebant, frontem etiam eo signabant, ad omnem progressum, aditum, exitum, motum, vestitum, calceatum, ad lauacra, mensas, lumina, cubilia & sedilia. Causam huius aßignare non est facilè. Attamen illam duplicẽ fuisse opinantur aliqui. Prima, quòd hoc facto testarentur se Christianos, quasi eos Crucis Christi minimè puderet. Atq; hanc ex Augustino de verbis Apostoli Serm. 8. colligunt. Etenim insultabant Ethnici Christianis, fatuitatem eis exprobrando, qui Christum affixum cruci adorarent: quibus ita respondet Augustinus: Cor quidem, ait, habemus, non tamen quale vos habetis: Nec pudet nos Crucifixi, sed in parte vbi signum pudoris est, signum crucis eius habemus. Alia est, quod voluerint quadã κακοζηλίᾳ ceremonias legales imitari: et quia post Christi aduentũ sacrificare non licet, Iudæorum more, qui sanguine agni paschalis iußi erant illinere postes domorum, nostri ad eam similitudinem cruce frontem signarunt, vt perhibent Lactantius lib. 4. de vera Sapientia cap. 26. & Augustinus de Catechizandis rudibus cap. 20. Crucis signum Tertulliani tẽpore nil fuit subsistens. Periphrasis est frontis.

Sed demus fuisse crucis signum subsistens aliquid Tertulliani ætate, & vel ex ligno factum, vel in parietibus pictum, nõ tamen crucifixi effigies sculptilis aut picta, membris expansis, cruci clauis id temporis affigi solita fuit: multoq; minus in templa receptum, & ad cultum & adorationem propositum erat signum illud. Patet hoc ex cap. 16. Tertul. Apologetici, vbi ita legitur: Pars crucis est omne robur, quod erecta statione defigitur, nos si fortè integrum & totum Deum colimus. Et mox: Alij planè humanius & verisimilius Solem credunt Deum nostrum. Ad Persas si forte deputabimur, licet Solem nõ in linteo depictum adoremus, habentes ipsum vbiq; in suo clipeo. Id à gentilibus natum videtur, conniuentibus sanctis patribus, vt vel sic ad Christianismum pertraherentur, sicut Beatus Rhenanus annotat ad citatum Tertulliani locum. Arnobius etiam qui vixit circa annos Domini 330. lib. 8. contra Gentes, apertè dicit, Cruces nec colimus, nec optamus. Vos planè qui ligneos Deos consecratis, cruces ligneas, vt Deorum vestrorum partes, forsitan adoratis. Nam vexilla castrorum quid aliud sunt, quàm inauratæ cruces: trophæa verò vestra non tantùm simplicis crucis faciem, verùm & affixi hominis imitantur. Cyrillus etiam lib. 6. contra Iulianum disertè negat, signum crucis à Christianis vel coli vel adorari. Crux ab initio non fuit effigies sculptilis.

Sub Constantino vero Magno cœpit signum crucis duobus lignis transuersim coniunctis repræsentari seu fabricari. Narrat enim apud Euseb. Constantinus, se cùm solicitè cogitaret, an idololatriam gentilem abijcere, et cultũ Christi amplecti vellet, vidisse supra Solem in cælo signum crucis, cum inscriptione: In hoc signo vinces: quo miraculo Deus ipsum in agnita semel veritate confirmare voluit. Hac igitur visione motus Constantinus, iußit Labarum Romanum in vexillum crucis transformari hoc modo: Hastile oblongum, auro obductum, Constantini M. tempore cœpit crux materialis fabricari.

quod cornu habuit transuersum, ad formam crucis constructum. In fastigio corona gemmis & auro circumtexta, in qua nota seruatoris duabus primis literis nominis Christi inscripta erat. In transuerso autem cornu velamen quoddam appensum adhæsit, gemmis resplendescens. Sub velamine verò deorsum, in oblongo hastili, aurea Constantini & liberorum effigies, ad pectus vsque depicta, continebatur

Labarũ quid.

Fuit autem Labarum, (quod Sozomenus Græcus author, nec Latinæ idcirco satis peritus linguæ Laborum appellat, cũ dicit lib. 9. cap. 4. θάτερον τῶν σκήπτρων, ὃ λάβαρον ῥωμαῖοι καλοῦσι: nisi forsan exemplari Græco mendi aliquid insit) vt rectius quæ diximus intelligantur, apud Romanos, reliquis signis militaribus omnibus præstantius, quod Imperatorem præcedebat, & à militibus in bellis præferebatur aciebus, vtque adoraretur ab ijsdem legibus cautum erat. Quam ob causam etiam Constantinum puto, celeberrimum hoc Romani Imperij vexillum in Christi signum mutasse, vt frequenti eius spectaculo & cultu subditi in dessuetudinem pristinæ superstitionis venirent. Hoc igitur signum præferri, & laborantibus periclitantibusq; cohortibus adesse, atque à satellitibus per vices in humeris gestari, ordinesq; cum eo circuire iusserat, in prælio cum Maximino commisso. Nicephorus lib. 7. cap. 36. Hæc res sine dubio in causa fuit, quòd Crucis signum ab illius ætatis hominibus magno in prætio haberi cœperit, quòd sequentibus temporibus magis magisq; in consuetudinem abijt. Refert enim idem author eodem lib. cap. 46. quia Constantino à Cruce plurimùm honorum prouenerit varijs modis, iccircò eam summopere in veneratione habuisse, in numis suis & imaginibus omnibus insculpi inscribiq; fecisse. In ipsis etiam armis militum signum hoc insculpi iussit, vt esset partim signum professionis, partim vt milites sensim ita pertraheret ad religionem Christi crucifixi. Quod factum pijssimi Imperatoris mox alij quoque imitati sunt: Ruffinus enim indicat, Alexandrinos thoraces Serapis, quos in parietibus, in ingreßibus, & in fenestris habuerant Ethnici, iam Christianam religionem amplexos abrasisse, & pro ijs Crucis dominicæ signum in ijsdem locis appinxisse. Idem Imperator Constantinopoli tres ex ære Cruces ingentes fieri curauit: non tamen eas in templa collocauit, ad cultum & adorationem: sed primam, cui nomen Iesus inditum, quæq; auro mirificè exornata fuerat, posuit super fornicem seu arcum triumphalem in foro. Alteram vero Christi nomen præferentem, in porphyretica Romana statuit columna, in loco qui φιλαδέλφιον, hoc est, fraternus amor dicitur. Tertiam, quam Constantinus Νίκην, id est victoriam vocauit, Heraclius Imperator autem postea ἀνίκητον, hoc est inuictam nominauit, in alta marmorea columna posuit, in loco cui nomen est ἀρτοπώλεον, id est, forum panarium, vt Nicephorus testatur libro 8. cap. 32. Signum quoq; illud militare, quod ad Crucis similitudinem fieri iußit, non in templis ad cultum proposuit, sed eo pro militari vexillo tantum vsus fuit, quod postea priuatim in palatio Imperatorio asseruatum, ipse Eusebio ostendit. Cui verò dubium erit, si imagines, simulachra, & statuas eo tempore habuissent in templis, quin Imperator etiam signum hoc & cruces illas in templa repositurus fuisset? Neque legimus his crucibus & vexillo huic militari extra templa quoque, vel Constantinum Imperatorem cultum aliquem diuinum exhibuisse, vel alios id facere iußisse. Etsi enim Eusebius dicat cruce vsum fuisse Constantinum tanquam ἀμυντηρίῳ δ' ἐκ παντὸς, hoc est, quasi propugnaculo quodam & præsidio vitæ suæ, certißimum tamen est, spem eius atque fiduciam, non in crucis ipsa materia, sed in vnico Christo defixam fuisse. Nicephorus enim scribit lib. 8. cap. 2. Constantinum hæc verba in tribus illis crucibus incidi curasse, ἰησοῦς, χριστὸς, Νικᾷ, Iesus, Christus, vincit, non crux. Ambrosius etiam in Oratione funebri Theodosij Imperatoris testatur, Helenam Constantini matrem, cùm sanctam Crucem, in qua Christus pependit, inuenisset (verúmne hoc sit an non hîc non inquiro, cùm alibi commodior ea de re disputandi occasio futura sit) Regem adorasse, non lignum vtique: quia hic Gentilis est (inquit Ambrosius) error & vanitas impiorum. Eius porrò crucis Helena partem Hierosolymis reliquit, ad memoriam his qui eam Videre (nõ adorare) vellent: partem etiam quam ad filium detulit Constantinus in Foro (non in templis) posuit, vt Socrates testatur libro primo, capite decimoseptimo.

Crucis signum quare in pretio haberi cœperit.

Cruces pictæ, aut sculptæ neque in templis Constantini tempore, neq; extra templa illis cultus diuinus exhibitus.

Quando

Quando & quomodo Imagines in templa receptæ.

HActenus itaq; per annos à nato in carne filio Dei 370. Imagines Christiani nullas prorsus in templis suis habuerunt. Cùm verò circa hæc tempora memoriæ martyrum maximo studio celebrarentur, & templa magnificentissimè splendidissimeque exornarentur, cœpit simul in ipsis demùm templis etiam Imaginum esse vsus: nondum tamen ad cultum & adorationem, sed partim ad historicam admonitionem, partim etiam ornatus causa. Cœpit hoc potissimum fieri in Orientalibus ecclesijs circa annos Christi 380. Et quidem, quod obseruarunt aliqui, inter Græcos primùm reperiuntur descriptiones picturarum in ipsis templis apud Gregorium Nyssenum, Basilij fratrem, vt est videre in eius Oratione in Theodorũ martyrem, in qua & figuram rerum animantium à sculptore factam commendat, et marmoris à lapicida politi tanquam argenti læuitatem, & viuam ipsius martyris effigiem, omniumque eius præclarissimorum factorum adumbrationem expressam, & oculis propositam excellentissimè à pictore in opere sculptili, vnà cum Christi imagine, in quibus imaginibus pugnas martyris nõ minus ad viuum expressas agnoscit, quàm si in libro descriptæ et commemoratæ essent. In Synodo Nicena 2. refertur, eundem Nyssenum collachrymatum esse, dum iuxta simulachrum Abrahæ, filium suum immolantis, transiret. Cæterum an illud simulachrum in via aut foro fuerit, aut in templo, nõ exprimitur. Habetur etiam ibidem, martyrium Euphemiæ virginis in templo vrbis Chalcedonensis fuisse depictum, sed quantum conijcere licet, in porticu illæ picturæ fuerunt.

Imaginibus quandiu Christiani in templis caruerint.

Imagines quando primum, & cur in templa relatæ.

Imaginum in templis Orientalium quis primus mentionẽ faciat.

Sozomenus quoque lib. 5. cap. 20. indicat, cùm Iulianus statuam Christi ab hæmorrhousa positam, deiecisset, & Ethnici eam in ignominiam Christianorum confregissent, fideles nonnullos fragmenta collegisse, ac in Ecclesia posuisse, atque ibi suo etiamnùm tempore asseruata fuisse scribit. Quòd verò Sanderus inde colligit, magnam scilicet reuerentiam delatam fuisse huic statuæ adhuc integræ & stanti, quæ vel fracta in tanto honore habita fuerit, non sequitur. Quando enim hæc fiebant, longè alia erant tempora ac mores, quàm vel Constantini ætate, vel ante illam fuerint. Deinde non indicatur quo in loco templi collocata fuerit. Præterea, ex nullo fide digno authore probare poterit, vel hanc, vel alias imagines & picturas hoc adhuc tempore vel adoratas, vel positas & collocatas fuisse in templis vt adorarentur. Quod enim Nicephorus lib. 10. cap. 30. dicit, Christianos statuam hanc in Diaconico Ecclesiæ loco honoratiori posuisse, & cultu conuenienti prosecutos fuisse, id suo more facit, posteriorum nimirum temporum superstitiones veteribus historijs assuens.

Hæmorrhousæ statua.

Nicena 2. Synodus sub Irene celebrata, vt antiquiorem vsum in templis Orientalium Imaginum & picturarum faciat, Nili cuiusdam Episcopi inducit epistolam, in qua, cùm Olympiodorus, qui nuper templum de nouo extruxerat, quæsiuisset, an decorum esset templum illud imaginibus varii generis animantium exornare, respondet, puerile, imò stultum hoc esse: sed potius in loco sacro Crucem esse effigiandam, & parietes Veteris ac Noui Testamenti historijs opera docti pictoris replendos. An verò Olympiodorus illi paruerit, aut quis ille Nilus episcopus fuerit, non est compertum. Martyr quidam est dictus hoc nomine, qui pro Christo, tempore Diocletiani, obijt. Verùm is esse non potest: tam enim abest vt tum fuerit permissum Christianis publicè templa ædificare, eaque imaginibus & varijs picturis exornare, vt potius, si quæ tum fuere templa, funditus euerterentur ac solo æquarentur. Deinde in illa Nicena Synodo multa ficta leguntur: & quæ citata fuerunt ab illis patribus, maiori ex parte in libris Orthodoxorum non extant.

Nilus iubet imagines in templis pingere.

Apud Occidentales verò, pinxit Ecclesiam fortasse primus, Pontius Paulinus Episcopus Nolanus, qui iuxta Trithemium, circa annos Christi 420. celebris fuit. Is facti huius causam hanc reddidit. Cùm fideles die festo conuenirent ad celebrandum Felicis martyris memoriam, religiosè excipiebantur conuiuio, & cùm plus æquo epulis genioq; indulgerent, pingi curauit ille pater in parietibus templi Veteris Testamenti historias, nec non & Noui, quo populus illis intuendis, frugalius & sobrius in conuiuio se gereret. Hæc res mox in alijs quoque Ecclesijs magno cum applausu recepta fuit: meminit enim Prudentius poeta Christianus in passione Cassiani martyris pictæ imaginis in templis, hisce verbis:

Imagines quando in Ecclesias Occidentales irrepserint.

Erexi ad cælum faciem, stetit obuia contrà
Fucis colorum picta imago martyris.
Æditutus consultus ait, quod prospicis hospes,
Non est inanis aut anilis fabula.
Historiam pictura refert, quæ tradita libris
Veram vetusti temporis monstrat fidem.

Crucis signum vt primo in Ecclesijs Occidentalibus pictum fuerit.

Idem Paulinus Crucis signum vndique corona floribus contexta cinctum in ingressu Basilicæ suæ depinxit etiam, subiectis his versiculis, qui symboli illius notionem explicant:

Cerne coronatam Domini super atria Christi
Stare crucem, celso spondentem celsa labori
Præmia, tolle Crucem, qui vis auferre coronam.

Cruci quoque insidebant columbæ, quem typum his versibus aperuit:

Quæque super signum resident cæleste columbæ
Simplicibus produnt regna patere Dei.

Imago Christi apud veteres.

Ex quibus apparet etiam ex aliquot veterum locis Christum ab initio, quando picturæ in templis fuerunt receptæ, magis in typum agni, quàm effigie humana depingi consueuisse: quod vsque ad tempus sexti Concilij generalis obtinuisse videtur, in quo statuitur, vt mox pluribus indicabo, vt pastores in posterum non in agni typo, vt hactenus fieri consueuit, sed humano charactere Christum exprimant, sicut ipse quoque Georgius Cassander in sua Consultatione ad Ferdinandum & Maximilianum Imperatores fatetur fol. 151.

Paulinus peccauit pingendis Ecclesijs.

Bifariam autem peccauit Paulinus. Principio enim contra manifestũ Pauli præceptum, conuiuia in templo publica instituere permisit. Deinde quod æquè fuit inexcusabile, homines imaginibus ad temperantiæ studium cohortari voluit, cùm idem doctrina salutari & exemplo magis Christiano conari potius debuisset. Vnde liquidò apparet Episcopum hunc pio spiritu hoc consilij nequaquam cœpisse.

Crucis signum in templa illatum Orientalium.

Crux quid hoc adhuc tempore fuerit.

Crucis signo cacodæmones fugantur.

Mox etiam signum Crucis apud Orientales in templa illatum est, vt ex locis aliquibus patet. Fuit tamen eo adhuc tempore lignum tantum transuersum, in forma crucis factum. Hoc etiam Cyrillus contra Iulianum lib. 6. ostendit. Extat quidem aliquid lib. 2. capite 3. de visitatione infirmorum, de addita super crucem hominis patientis imagine: verùm id posteà demùm accessit: nec sunt illi libri Augustini, sed diu post Augustinum conscripti.

Iisdem quoque temporibus ea superstitio confirmata & longius propagata videtur, vt nimirum crederent homines, signo crucis cacodæmonas fugari. Vnde Cyrillus Hierosolymitanus ait Cateches. 4. Tu manifestè signa te cruce in fronte, vt dæmones signum regis videntes trementes procul fugiant. Obseruandum verò quod Ruffinus lib. 1. cap. 23. de hoc Cyrillo memoriæ prodidit, eum scilicet aliquando in fide, sæpius autem in confessione variasse: & Macedonianum eum fuisse in adolescentia, quando libros Catechef. scripsit, & ante Synodum Cõstantinop. ei demum hæresi renunciasse. Lactantius tamen lib. 4. cap. 27. de vera Sapientia, testatur quoque, imposito frontibus signo crucis Deos idolorum fugatos, ne possent in visceribus hostiarum futura depingere. Et Hieronymus ait in epistola ad Heliodorum: Intus inclusum est periculum, intus est hostis, expedite rudentes, vela suspendite, Crux antennæ figatur in frontibus. Hîc ad arcendum periculum quod à dæmone imminet, hortatur Heliodorum, vt instar nautarũ spiritalium ad arma sua confugiat. Quod autem in tempestate nautis est antenna, id Christianis in tentatione vult Hieronymus esse Crucẽ in frontib. fixam. Quæ res posterioribus seculis multis falsis ac mendacib. signis ac miraculis cõfirmata, magis magisq; in superstitionẽ abijt. Refert enim Gregorius Magnus li. 3. Dialogorum, Iudæũ noctu ingressum templum idoli, vt ibi dormiret, visis noctu permultis in eo loco cacòdæmonibus, cùm vehementer expauisset, se muniuisse signo crucis: cumque princeps malorum spirituum cognouisset hominem adesse, diabolo cuidam iussit, vt illum accederet, & exploraret quisnam esset: qui cùm eum contemplatus fuisset, redijt, ac dixit, vas quidẽ inueni vacuum, sed signatum, Iudæumq; reliquit prorsus illæsum. Quod ille secum reputans, Christianam religionem amplexus est.

Quasi

Quaſi verò Iudæi ſoliti ſint idolorum templa ingredi, quæ ſummoperè horruerunt. Aut quis dæmon Iudæo iſti ſignificauit, quid malignus ille ſpiritus principi dæmoniorum renunciarit? Nugatur etiam Vincentius lib.23. cap.103. diabolum Agilo Galliæ Doctori in ſpecie draconis apparuiſſe, ac erecto capite virus ſuum aduerſus ipſum euomuiſſe: quem ille ſigno Crucis facto fugarit. Simile commentum de Sulpitio eodem libro cap.29. narrat. Sunt igitur hæc & ſimilia partim fabuloſa & vana, cuius generis plurima, non tantum Vincentius in Speculum ſuum hiſtoriarum, ſed & in libros Dialogorum, & præſertim tertium Gregorius Magnus congeſſit, quæ non tantum riſum mouere poſſunt lectoribus, verum etiam à Chriſtiana religione valdè ſunt aliena, ideoque etiam ſcripta eius omnia à Clero populoq; Romano inprimisq; Pontifice Maximo Sabiniano digna iudicata ſunt quæ comburerentur, quòd ſcilicet viderent nimis multa fabuloſa ijs inſerta, & puritatem religionis non parum per ea contaminatam eſſe. Partim ſuperſtitioſa ſunt: fingit quidem diabolus interdum ſe cedere conſpecto ſigno crucis, vt ea fictione ſeſe magis ac magis inſinuet nobis. In bello ſi hoſtis cedat, tum maximè cauere nobis debemus, ne in inſidias, quas parauit, incidamus. Vis autem & poteſtas Crucis non ſita eſt in ſigno, ſed in vera ſolidaque fide in crucifixum.

Iiſdem ferè temporibus circa crucis ſignum miracula quoque alia accidiſſe hiſtorici nonnulli indicant. Cùm enim Heraclius Imperator circa annos Domini 631. deuicto Perſa cum ſancta cruce vrbi Hieroſolymorum appropinquaſſet, eamque regio veſtitu ornatus, per portam, per quam Seruator ad crucem ſubeundam exiuit, tranſportare voluiſſet, porta miraculosè clauſa fuit, lapides enim concurrentes occluſerunt tranſitum, vt Vincentius fabulatur lib.23. cap.12. ſeu vt Blondus refert Decadis 1. lib.9. Imperator in porta immobilis ſubſtitit, non valens, licet conaretur enixè, progredi amplius. Cumque Imperator admiraretur rei cauſam, audita eſt vox angeli: Rex regum non ſic intrauit cultu regio, quando paſſurus erat pro omnibus, ſed humili inſidens aſello, humilitatis exemplum reliquit. Sunt tamen qui putent Zachariæ patriarchæ, quem Heraclius Hieroſolymam reducere voluerit, hanc admonitionem fuiſſe. Tunc Imperator lachrymis perfuſus diſcalceatus & vſque ad camiſiam exutus, Crucem Domini accipiens, vſque ad portam portauit, eaque vltrò aperta eſt, & Imperatori tranſitum conceſſit. Referunt etiam Sigebertus in Chronico: Gotfridus Viterbienſis parte 16. Durandus in Rationali lib.7. cap.29. Antoninus tit.13. cap.4. § 3. Petrus de Natalibus lib. 8. cap.76. Haumar etiam Saracenorum Dux cùm ædificare cœpiſſet Hieroſolymis templum, & ſubinde extructa corruiſſent, ſciſcitabatur cauſam à Iudæis: qui reſpondebant, crucem, quæ erat ſuper templo montis Oliuarum, eam impedire ædificationem: cruce igitur ablata, ædificiũ proceſſit, vt teſtantur Sigebertus & Paulus Diaconus lib.19. rerum Romanarum

Miracula falſa pro confirmatione multitudinis Crucium.

Hæc & ſimilia etſi fabuloſa videantur, tamen occaſio fuerunt multorum grauiſſimorum errorum, nimirum adorationis crucis, quam Gregorium Magnum inſtituiſſe Zegedinus in ſuo Speculo indicat: deinde ſolennis ritus exaltationis crucis, & vaniſſimæ opinionis, quod ſcilicet Crucis ſignum contra omnis generis mala proſit: tum etiam multitudinis crucium non tantum extra, ſed etiam intra templa Chriſtianorum, vt accuratiſſimus hiſtoricus Funccius in ſua Chronologia annotauit.

Non defuerunt autem his ipſis temporibus pietate & eruditione præſtantes viri, qui vſum hunc hiſtoricum imaginum, picturarum & crucis in templis, fortiſſimè impugnarent, magisque probarent primitiuæ Eccleſiæ morem, quæ religionem abſque ſimulachris, ſtatuis, imaginibus & picturis exercuit & habuit. Notiſſimum eſt factum Epiphanij Salaminæ Cypri Epiſcopi, in doctrina catholicæ fidei in orbe celeberrimi, Auguſtino teſte: de quo ipſemet in fine epiſtolæ ad Ioannem Hieroſolymitanũ Patriarcham ita ſcribit: Cùm veniſſem ad villam quæ dicitur Anablatha, vidiſſemque ibi præteriens lucernam ardentem, & interrogaſſem quis locus eſſet, didiciſſemque eſſe eccleſiam, & intraſſem vt orarem, inueni ibi velum pendens in foribus eiuſdem eccleſiæ tinctum atq; depictum, & habens imaginem quaſi Chriſti vel ſancti cuiuſdam. Non enim ſatis memini cuius imago fuerit. Cùm ergo hoc vidiſſem in Eccleſia Chriſti contra authoritatem Scripturarum hominis pendere imaginem, ſcidi illud, & magis

Imaginum vſus hiſtoricus in templis damnatus.

Imaginũ vſum damnauit Epiphanius.

I

dedi consilium custodibus eiusdem loci, vt pauperem mortuum eo obuoluerent & efferrent. Et mox: precor vt iubeas in Ecclesia Christi, istiusmodi vela, quæ contra religionem nostram veniunt, non appendi. Decet enim honestatem tuam hanc magis habere solicitudinem, vt scrupulositatem tollat, quæ indigna est Ecclesia Christi & populis qui tibi crediti sunt.

Epiphanij tempore nullus aut rarißimus in templis imaginum vsus.

Ex hoc Epiphanij facto constare satis arbitror, eius adhuc seculo aut nullas, aut rarißimas in Ecclesijs Sanctorũ imagines fuisse, adeoq́ morem illum tum demum incœpisse: & quæ fuerunt, non ad cultum, sed propter historicum vsum, commonefactionis gratia, collocatæ in templis fuerunt, & tamen à Doctoribus eorum temporum damnatæ sunt. Sanderus quidem, probare volens, diu ante Epiphanium imagines in templa receptas fuisse, primò ad Constantinum M. confugit, qui eas in Ecclesijs collocarit: sed hoc falsum esse ex superioribus patere arbitror. Deinde Epiphanio longè antiquiorem facit Gregorium Nyssenum, qui imaginum & picturarum in templis meminit. Quod itidem falsum est. Socrates enim lib. 4. cap. 26. testatur, obijsse Gregorium Nyssenum posteriorem Basilio, vt qui Hexaemeron Basilij tanquam imperfectam, post fratris obitum, absoluerit. Obijt autem Basilius M. vt ex Amphilochio Vincentius indicauit, anno sexto Valentiniani, qui est Christi annus 387. Ipsemet quoq́ Epiphanius in Ancorato indicat, quod librum illum scripserit anno Valentiniani & Valentis decimo, Gratiani sexto, quo tẽpore quoq́ Epiphanius & Hieronymus floruerunt. Fuerunt ergo, σύγχρονοι*: eorumq́ tempore imagines in templis collocatæ sunt primò, sed ab Epiphanio, tanquam saniore, reiectæ, à Gregorio autem approbatæ. Quod locum Gregorij M. attinet, vbi dicit, Vetustatem admisisse, vt Sanctorum historiæ in locis venerabilibus pingerentur: Respondeo, Epiphanium trecentis ferè annis Gregorium antecesisse: Concedo igitur, Vetustatẽ, qua ratione à Pontificijs accipitur, hoc admisisse: ipsis enim nõ solùm vetustum, sed vetustißimum & antiquißimũ semper est, quod ante ducentos, quadringentos aut quingentos ad summum annos institutum & approbatum est. Quod verò Sanderus inde concludit, veram vetustatem hoc admisisse: falsum est: neque enim Gregorius ipse alicubi hoc affirmauit, multoq́ minus id Sanderus probare poterit.*

Defensio Epiphanij Epistolæ ad Ioannem Hierosolymitanum Episcopum, de imaginibus in templis Christianorum non habendis, contra Sanderi calumnias, Rod. Hospiniani.

Epiphanij epistola contra Imagines reijcitur à Sandero.

IAm pergerem referre quæ alij horum temporum Patres orthodoxi contra imaginum vsum in templis scripserunt, nisi petulantißimus Sanderi calamus, me paululùm ab incepto auocaret. Is enim lib. 2. de Honoraria imaginum adoratione cap. 4. non erubescit, scribere, partem illam vltimam eius epistolæ quam Epiphanius ad Ioannem Hierosolymitanum Episcopum scripsit contra Imagines in templis, Epiphanij non esse, sed à quodam iconomacho confictam & assutam. Quis verò ante illum vnquam de veritate huius epistolæ dubitauit? Oportet igitur hominem esse mirè impudentem atque audacem. Verùm quemadmodum de Academicis recentioribus referũt, quòd etiam principia negarint, omnia incerta esse pronuntiarint, & κοινὰς ἐννοίας *quoque in Geometricis varijs sophismatum præstigijs labefactare conati sint: sic Pontificij etiam solent cuncta quæ sibi suisq́ portentosis opinionibus & sophismatis aduersantur negare, eludere, exsibilare, præterire & dißimulare. Negant Apostolos Christianorum imagines, sed tantum Ethnicorum idola damnasse. Negant in secundo Decalogi præcepto Deum quamcunque imaginum adorationem prohibere. Sunt tamen alij qui concedunt prohiberi quidem, sed & ipsi negant se docere adorandas Imagines prototypi adoratione: id verò Scholastici manifestißimè docent. Imò ex ipso Decalogo secundum præceptũ totum eradere & expungere non sunt veriti, quòd in eo imagines earumq́ cultus damnatur. Negant etiam in Carthaginensi Concilio tertio cautum, Canonicas solum scripturas in ecclesia legendas: quod tamen clarißimè Canone vigesimo quarto præcipitur, eique astipulatur caput trigesimum octaum. Hipponensis Synodi. Negant in eodem Concilio probitum, ne quis primus seu primæ sedis Episcopus nominetur Princeps Sacerdotum, aut summus Sacerdos:*

cum

cùm tamen can.36.id clarè exprimatur, & Gratianus distinctione 99. idem etiam de Romano Episcopo efferat, inquiens: Vniuersalis autem nec ipse Romanus Pontifex appelletur: cùm illud totum Concilium huc ferè spectet, vt omnes meatus et aditus ad summum Pontificatum Romano Episcopo intersepiantur: cùm can.17.iniungatur, vt vnaquæque Eparchia propter longinquitatem proprium primatum habeat, vt domi qui res & personas intus & in cute norunt, iudicent & deffiniant, foris autem vbi & testes absunt, & omnia sunt ab omnium cognitione remota & disiuncta, non decidantur: cùm can.23.dicatur, Episcopis mare non traijciendum, nisi ex decreto primæ sedis Episcopi in vnaquaque prouincia. Similiter negāt Hildebrandum, aliâs Gregorium 7. Rom. Pontificem fuisse Necromanticum: quod tamen affirmat Benno Cardinalis & Abbas Vrspergensis. Negant Henrico Imperatori intoxicatam hostiam à monacho traditam: quod tamen affirmant idem Vrspergensis, Baptista Egnatius, Supplementum Chronicorum, Rauisius Textor, Carion, Auentinus. Negant Liberium Papam Arianismo infectum: ait Hieronymus. Negant Zosimum Papam Nicæni 1. Concilij canones adulterasse & corrupisse: ait Concilium Aphricanum. Negant Dominam Ioannam Papam 8. vnquam Romæ, tanquam Semiramim, habitu virili, pōtificatui summo præfuisse: id verò affirmāt Marianus Scotus, Martinus Polonus, Sabellicus, Leonicus, Chalcondyla, Platina, Antoninus Episcopus Florentinus, Volateranus, Nauclerus, Constantinus Phrygio & alij pontificij authores. Negant vnquam decreuisse Canonistas, Clericum propter simplicem fornicationem non esse deponendum: ait Panormitanus, scriptum quoque est in textu & in margine. Negant Ioannem 22. Papam de animarum immortalitate perperam sensisse: ait Schola Parisiensis, ait eius Cancellarius Gerson, aiunt patres Constantiensis Concilij.

Quæ cum ita sint, non magnopere mirandum, si neget quoque Sanderus hanc epistolæ ad Ioannem Hierosolymitanum Episcopum appendicem, de non ferendis imaginibus in Christianorum templis, Epiphanij non esse,

Obserua autem hominis istius plusquàm vulpinam astutiam. Epiphanium non reprehendit nec falsi arguit, quod procul dubio in animo & corde fecit: scit enim in magna semper eum, ob doctrinæ & sanctitatis singularis opinionem, existimatione in Ecclesia fuisse: fingit igitur Censuram illam in calce epistolæ à quodam hæretico adiectam, vt sub hoc prætextu maiore cum licentia eam arrodere ausit. Sed age audiamus quibus seu quantis (vt ipse loquitur) argumentis hoc probet: multa enim hîc simul dicenda occurrent, quæ ad præsentē tractationem de Imaginibus pertinebunt.

Scriptum extat (inquit Sanderus) sub Epiphanij nomine, quòd contra scripturarum authoritatem sit, in Ecclesia Christi hominis pendère imaginē. Hoc verò (ait) tam falsò, tā inepte, tā contra Epiphanij morē & consuetudinē dictum esse affirmo, vt ab eo dictum esse putari non debeat. Primùm enim, vbi legitur in scripturis, vt hominis imago non pendeat in Ecclesia Christi? Nescit ergò, aut saltem se nescire simulat Sanderus, quid Deus præceperit in secundo præcepto Decalogi, inquiens: Non facies tibi sculptile, neque similitudinem vllam eorum, quæ in cœlo sunt sursum, vel in terra deorsum, vel in aquis quæ sub terra sunt, &c. Verùm contendit Sanderus lib.1.cap.7.in hoc mandato, solam Dei similitudinem ne fiat prohiberi. Dominicus quoque Asotus inter recentiores Papistas in epistolam ad Romanos 1.cap. scripsit, illo Dei præcepto non interdici Christianis imagines facere, humanam formam referentes: cùm ibi tantum reptilium, volucrum & piscium lex meminerit. Cùm tamen disertis verbis prohibeatur, ne faciamus sculptile, vel similitudinem aliquam eorū quæ in terris sunt deorsum. Sunt autem in terris non sulùm reptilia & quadrupedia, sed & homines: eorum igitur imagines ad cultum prostituendas non vult quoque fieri Deus, quod Moses clarißimè exprimit Deuter.4. vbi præcipit, ne imagines aut masculinas, aut fœmininas faciant. In Psalmo quoque habetur, Os habent, & non loquuntur, &c. & quamuis cætera membra, quorum ibi propheta mentionem facit, poßint de brutis intelligi, illud tamen quòd os habeant, & non loloquantur, peculiariter ad homines attinet, cum sermo brutis minimè datus sit: vnde Lucretius etiam ea vocauit inora. Et apud Isaiam 44.cap. faber irridetur, qui ex vna parte suc-

Argumentum primū Sanderi.

Refutatio.

Lex Dei prohibet quoque imagines hominum.

cisæ arboris,fecit simulachrum, ex altera verò ignem excitauit, eoq́ panem & carnes coxit. Sculpit,inquit,& mirificè laborat, vt viri similitudinem exprimat. Deinde verò quod Sanderi effugium attinet,respondeo: Si Deo vero non licet consecrare & erigere statuam, minus licebit alieno Deo, hoc est, creaturæ seu sancto mortuo quantumuis excellentissimo statuere imaginem. Animus hominis deligit sibi Deum, mox imaginatione affingit ei speciem aliquã, postremò manibus perficit: vt verè dictum sit, Mentem concipere idolum, manum verò parere. Atqui prohibuit primo præcepto Dominus, ne habeamus Deos alienos. Qui verò Deos alienos non habet aut sibi deligit, nullas certè illis affingit imagines, ideoq́ nullas etiam ponit statuas. Nam nefas esse ducit Deo vero constituere imaginem: impium esse credit sibi deligere Deum alienum, ergo & Dei alieni figuram in templo Dei erigere. Hunc sensum legis istius esse Iudæi nos suo exemplo satis abundè docent, non solum enim Deo vllas vel in tabernaculo vel in templo Hierosolymit; sed nec Diuis vllis, id est, sanctis mortuis, quorum tamen magnam habebant copiam, Patriarcharum nimirum, Iudicum, Sacerdotum, Regum, Prophetarum & Martyrum, imagines collocarunt: imò cùm ab Antiocho, Pilato & alijs attentatum id esset, totis restiterunt viribus, & mori satius decreuerunt esse, quàm isto pacto legem Dei violare.

LexDei contra imagines Christianis quoq́ data.

Sed inquiunt alij, Lex ista de non faciendis imaginibus & simulachris Iudæis data fuit, ergo non Christianis. Nego consequentiam. Ceremoniales quidem & Iudiciales leges Christianos non obligant. Moralis autem, ad quam Decalogi præcepta referenda, cùm sit æterna veraq́ iustitiæ regula, ideò omnium gentium, temporum & seculorum hominibus præscripta est, qui modò ad Dei voluntatem vitam suam componere volent. Æquè igitur Christianis ac Iudæis præcipitur, ne imagines vel Dei, vel hominum ad cultum religiosum instituant.

Imagines hominum in templis Christiani quoque habere nõ debent.

At inquit Sanderus, Non legitur, vt hominis imago non pendeat in Ecclesia Christi, vt Epiphanius dicit. Certè in veteri Testamento nihil de Christianorum Ecclesia materiali vel præcipitur, vel prohibetur. In Apostolicis etiam literis nil tale reperitur. Respondeo: In veteri Testamento quoq́, non disertis etiam verbis exprimitur, ne idola, imagines & simulachra vel in tabernaculo, vel in templo habeant, non tamen sequitur, quòd illa debeant vel poßint ibi habere. Cùm enim Deus præcipiat, ne vllæ imagines ad cultum instituantur, simul certè præcipit, ne ibi collocentur, vbi religio & cultus Dei externus præcipuè tractatur & exercetur; & ita intellexerunt hanc legẽ Dei Iudæi, qui in primis in tẽplo, loco scilicet religioni peculiariter destinato, nullas prorsus ferre potuerũt imagines. Deinde ostendat nobis Sanderus vel vnicũ verbum in sacris literis, quo præcipiatur, Imagines in templis Christianorũ habendas esse. Certè si res tanti momenti esset, vt pontificii iactitant, aliquid saltẽ de ea extaret.

Argumentũ 2.

Alterum argumentũ contra Epiphanij Epistolam hoc est. Cùm tanta sit (inquit) inter vtrunq́ Testamentum concordia, vt quod in veteri Testamento imperfectè adumbratum est, in nouo perfectè impleatur: multò verius diceretur secundum scripturarũ authoritatem esse, vt Sancti hominis imago in Ecclesia Christi pendeat. Cùm enim Cherubim fuerint in arca fœderis, & in templo Iudæorum, & illæ imagines aut solùm humanam formam (vt plerisq́ visum est) aut certè ita rerum quoque aliarum formam præ se tulerint, vt in his rebus etiam humana forma locum suum obtinuerit: multò prudentius, & ad vtriusq́ Testamenti consensum accommodatius loqueretur, qui affirmaret, secundum authoritatem scripturarum esse, vt quemadmodum in templo Solomonis, dum lex vmbram tantum haberet rerum futurarum, imago fuisset: sic multò magis nunc reuelata incarnatione Christi, tam eius quàm cæterorum Martyrum imagines in Ecclesijs ponerentur.

Responsio.

Cherubim, inquit, in veteri Testamento vsurpatæ sunt in templo, vt quæ ab ipso Deo dictatæ & institutæ fuerunt. Cherubim autẽ fuerunt imagines hominis faciem referentes, Ergo multo magis Christianis licet in suis templis quoque habere imagines hominis formam referentes. Possem hîc Sanderi effugio vti. Vbi enim legitur in scripturis, vt hominis imago pendeat in Ecclesia Christi? Certè in veteri Testamento nihil de Christianorum Ecclesia seu templo materiali vel præcipitur, vel prohibetur. In Apostolicis etiam literis nihil

tale reperitur. Sed ingenuè ac syncerè agam. Et primò nego minorem. Nam quæ Cherubinorum forma fuerit non disertè in sacris literis exprimitur: ipse quoque Sanderus hæsitat, facies enim eorum tectæ fuerunt atque in propitiatorium obuersæ. Apud Ezechielem animalia illa quatuor, quorum singula quatuor facies habebant hominis, leonis, bouis & aquilæ, Cherubini nominantur, cap. 10. Hebræi Cherubinis quidem, sed sine ratione, tribuunt faciem hominis, seu pueri: & inde dictos volunt Caph similitudinis particula, nomine rabia pueri apposito. Iosephus Cherubinos ait fuisse animalia volatilia, quæ talem habuerint figuram qualis à nullo hominum conspecta sit: vnde nonnulli omnem figuram, quæ in rerum natura non cernatur Cherubim appellari volunt. Communi autem consensu receptum, per Cherubinos angelos significari, quorum alioqui facies inaspectabilis est, cùm sint incorporei. Deinde in hoc Sanderi argumento plus est in conclusione quàm in præmissis. Neque etiam sequitur, Hoc vel illud vsurpatum est in veteri Testamento, Ergo multo magis in nouo licet. Hæc enim ratio à Maiore conficitur: quod argumenti genus infirmissimum est, quia de ceremonijs & ritibus veterum non licet ita concludere. In præceptis moralibus firma esset ratio, sed in ceremonijs, quæ typi & vmbræ fuerunt, non ita fas est rationari, cùm omnia eius generis mandata sint per Christi aduentum abolita: nisi Iudaismum in Ecclesiam reuocare velimus. Respondebo quoq; ad hoc Sanderi argumentum per inuersionem:

Omnes Ceremoniæ veteris Testamenti, tanquam Vmbræ, typi & figuræ per Christum sunt abolitæ.

Cherubim autem fuerunt ceremonia, adeoq; vmbra & figura.

Ergo in Nouo Testamento sunt abrogatæ. Et inde rursus sic argumentor ad formam Sanderiani argumenti.

Cherubim fuerunt imagines hominis faciem referentes, Sandero teste.

Cherubim autem in nouo Testamento sunt aboliti & abrogati.

Ergo imagines hominis sunt in nouo Testamento abolitæ

Rectè igitur dixit Epiphanius, & verè non falsò, non ineptè, vt Sanderus calumniatur, contra Scripturarum authoritatem esse, in Ecclesia Christi hominis pendêre imaginem. Multò quoque prudentius, quàm Sanderus, loquuntur hodiè, qui affirmant, secundum authoritatem scripturarum esse, vt quemadmodum in templo Solomonis, dum lex vmbram tantum haberet rerum futurarum, Cherubim, id est, vt Sanderus vult, imago hominis fuit: sic nunc reuelato Christo, tam eius, quàm cæterorum Martyrum imagines ex Ecclesijs eijciantur, ne Christi Ecclesia adhuc vmbris, figuris & typis, quales reuera sunt omnes imagines, vti videatur. Longè etiam ad vtriusque Testamenti consensum accommodatius loquuntur, qui dicunt, Quoniam Cherubim alis Propitiatorium operuerint, velum obtexerit, locus ipse procul reconditus, satis per se occuluerit, insanire eos, qui illorum exemplo, simulachra Dei & sanctorum, defendere moliantur. Quid enim indicabant imagunculæ illæ? nisi imagines representandis Dei mysterijs non esse idoneas? quando in hoc formatæ erant, nō vt in omnium conspectu ad cultum & adorationem statuerentur, sed vt alis obuelantes Propitiatorium, oculi humani temeritatem à Dei contemplatione coercerent. Vnde etiam Prophetæ Seraphim sibi in visione ostensos, velata facie, velatisque pedibus nobis pingunt.

Tertium argumentum tale est: Si aliquæ imagines permitti possunt, vbi potius permittuntur quàm in Ecclesijs? Imagines autem alicubi permitti possunt. Ergo multo magis in Ecclesia. In hoc Syllogismo connexum Maioris falsum est. Habēt quidem imagines extra templa & cultum religiosum aliquem vsum, politicum nimirum seu ciuilem, ad rerum memoriam conseruandam, ad ornandas ædes, præsertim optimatum & regum, & ad aliquam honestam voluptatem, qua nonnunquam homines sese & oblectent & recreent: hunc vsum non damnamus, neque cum ijs facimus, qui volunt Deum secundo Decalogi præcepto omnes in vniuersum imagines & statuas, tam politicas quàm religiosas prohibuisse. Verùm hinc non sequitur, multo magis habendas in templis. Habuerunt in primitiua Ecclesia, & Constantini Magni ætate, diuque post, imagines extra non intra templa, quod etiamnum hodiè licet, in

Argumentū 3.

Refutatio.

Rationes cur imagines non sint in templis habendæ.

1. Ecclesijs verò nequaquam. Primùm enim, res plena est periculi, & veteris Ecclesiæ exemplum docet, quo tandem homines ex earum aspectu, cùm eas in templis vidissent positas, prolapsi fuerint. Qua de re quoque Augustinus in Psal.113. elegantissimè ita scribit: Quando imagines in loco sublimi ponuntur, ceu in quodam suggestu, procreatur affectus prauus in animis, quo inuitatur Diabolus, vt se admisceat. Hoc euenisse ecclesiastica historia luculenter docet.
2. Idem pater in Serm 6. de verbis Domini in monte, Declarant, ait, quo loco & existimatione simulachrum habeant, cùm illi aram ponant. Nisi enim putarent aut numen, aut diuinitatis aliquid in se habere, aram vtique illi non erigerēt. Quibus verbis satis docet, Imagines Deos
3. facere, quicunque eas in templis collocant, ijsque aras extruunt. Considerandum quoque est, ea in templis Christianorum non esse habenda, quæ à religione & fide Christi homines auocāt. Fateri autem oportet, plures cùm Turcos, tum Iudæos hodiè Christo nomen daturos, nisi simulachra Christianorum eos impedirent. Vnde Paulus Riccius Iudæus doctissimus, qui Papiæ baptizatus est, expedire plurimùm professus est, si imagines è templis Christianorum amouerentur, hanc vnam enim ob causam plerosque Iudæorum à Christiana religione abhorrere.
4. Templa etiam ab initio in eum finem non sunt extructa, vt imagines in ijs collocentur, ibique oculos pascant fideles picturis & simulachris: sed potius vt ibi orent, verbum Dei audiant,
5. Sacramenta percipiant, gratias agant Deo, & eius augustissimum nomen celebrent. Sunt etiam eam ob causam in templis non collocandæ, quòd ab ardentiore rerum diuinarum ac cœlestium consyderatione mentes hominum auocant. Referunt statuas esse Romæ tam artificiosè elaboratas, vt plurimi qui eius artis peritissimi fuerint, multas horas consumpserint, in ijs quàm diligentissimè spectandis. Multo magis ergo vel mediocriter elaboratæ & exornatæ imagines promiscuæ plebis mentem sibi vendicabunt totam. Quæ etiam causa fuit, quòd Lacedæmonij in Curia senatoria nullam imaginem vel simulachrum poni voluerunt, quo senatores ibi essent animo præsentiore, et de rebus in medio propositis, quàm attentissimè cogitarēt
6. Habet & aqua suum vsum, nimirum vt sitim extinguat: verùm si eam Conuiuis tuis apposueris, & stultus & sordidus habeberis. Sic quoque Imagines etiamsi alicubi suam habeant commoditatem, in templis nihilominus ferri non debent, vbi cum Deo longè alia & quidem meliore ratione agere possumus Ex his omnibus intelligi posse puto, etsi Imagines locum aliquem in foro & priuatis ædibus habere possint propter historicum vsum, nullo tamen in loco minus collocandas quàm in templis.

Argumentū 4. Quartum argumentum, quo probare conatur Sanderus nihil minus putandū esse, quàm Epiphaniū id scripsisse, quod ad finem epistolæ ad Ioannem Hierosol. episcopum legitur, sunt Traditiones, quarum fuerit obseruantissimus. Quæ autem illæ traditiones, quas tam sanctè obseruarit, in hac causa fuerint, mox exponit cùm dicit, Ignorare non potuit quid actum esset de statua Christi, quam à Iuliano depositam & à paganis fractam Christiani recondiderunt in Ecclesia: aut quemadmodum tam in Occidentalibus quàm Orientalibus Ecclesijs imagines vbique pingerentur.

Responsio. Ridiculum me herclè caput Sanderus, qui pro traditione Apostolica & consuetudine antiqua venditare conatur, quod Epiphanij primùm ætate, aut certè paulò ante eam fieri cœpit, & quod Epiphanio tantopere displicuit. Vis autem tibi dicam, quarum traditionum obseruator fuerit, & quas alios obseruare studiosè iusserit? Eas nimirum quæ cum verbo scripto Apostolorum non pugnant, quæ non superfluæ sunt, nec cultum aliquem nouum inducunt, quæq; imagines ex professo damnant. Ita enim inquit, vt etiam citant patres Synodi Constantinopolitanæ 7. à Constantino Copronymo anno 755. conuocatæ, tomo 5. Attendite vobis, vt seruetis traditiones, quas accepistis. Ne declinetis neq; ad dexteram, neque ad sinistram. Quibus mox infert hæc: Estote memores dilecti filij, ne in Ecclesiam Imagines inferatis, neq; in sanctorum Cœmiterijs eas statuatis, sed perpetuò circumferte Deum in cordibus vestris. Quin etiam neq; in domo communi tollerentur. Non enim fas est, Christianum per oculos suspensum teneri, sed per occupationem mentis. Et lib. 3. tomo. 2. contra hæreses, in fine recitat ordine quæ ex traditione vel susceptione voluntariæ promptitudinis suo tempore obseruarit Ecclesia, Imaginum autem cultus ne vno quidem verbulo meminit.

Quintum

Quintum argumentum est, quòd dicit, nihil tale in scriptis Epiphanij extare, quod simile sit his quæ in fine huius epistolæ legantur. Si omninò, inquit, erat hoc animo, sine controuersia eam hæresim in tomos suos relatam multis verbis confutasset. Atqui nec in Panario, nec in Ancorato, nec in Anacephalæosi eorum hæresim aperuit, nedum confutauit, qui putabant Sanctorum imagines in Ecclesijs constituendas esse. Aut non legit Epiphanium Sanderus, aut quæ legit in illo scelerate dißimulat. Non repetam hîc, quæ contra Encratitas scripsisse dicitur à patribus Constantinop. synodi 7. et ab authore Catalogi testium veritatis, nimirùm, Estote memores dilecti filij, ne in Ecclesias imagines inferatis, &c. sed pauca quædam huius Patris testimonia, contra adorationem & cultum Sanctorum, apprimè huc pertinentia in medium afferam. Sic ergò is scribit lib. 3. tom. 2. contra hæreses hæresi 78. Audiuimus alios ita desipere, vt in tractatione de sancta semper virgine, pro Deo hanc introducere studuerint, & adhuc studeant, & furore quodam ac amentia ducantur. Narrant enim quòd quædam mulieres in Arabia, hanc vanitatem inuexerint, vt in nomen semper virginis Collyridem quandam sacrificent, & simul congregentur: & in nomen sanctæ virginis vltra modum quid tentent aggredi, nefario ac blasphemo negotio: & in nomen ipsius sacra celebrent per mulieres, quod totum impium est & nefarium, alienum à prædicatione sancti Spiritus: vt sit totum diabolicum opus, & Spiritus immundi doctrina. Impletur enim & in his hoc, Deficient quidam à sana doctrina, attendentes fabulis & doctrinis dæmoniorum. Erunt enim inquit mortuis cultum diuinum præstantes, quemadmodum etiam in Israel coluerunt. Et mox: siue, ait, mortua est Maria & sepulta, siue sublata est, siue mansit, non conuenit tamen colere Sanctos vltra decorum, sed honorare ipsorum Dominum. Cesset itaque error seductorum. Neq; enim Deus est Maria. Nemo igitur in nomine eius offerat, suam enim perdit animam. Non vult Epiphanius vt offeratur & sacrificetur Mariæ: non vult vt ipsa vel alius Sanctus adoretur & colatur. Non vult igitur etiã vt imagines in templis ipsis collocentur, hic enim primus est, quod antea quoque significauimus, ad cultum & adorationem Sanctorum aditus. Sed audi adhuc clariùs Epiphanium errorem hunc confutantem hæresi 79. contra Collyridianos. Vnde non est SIMVLACHRIFICVM, inquit, hoc studium, & diabolicus conatus? prætextu enim iustitiæ semper subiens hominum mentem diabolus, mortalem naturam, in hominum oculis deificans, STATVAS humanas, imagines præ se ferentes, per artium varietatem expreßit. Et mortui quidem sunt, qui adorantur, ipsorum verò imagines, quæ nunquam vixerunt (neque enim mortuæ esse possunt, quæ nunquam vixerunt) adorandas INTRODVCVNT, adulterante mẽte ab vno & solo Deo: velut commune scortum ad multam multiplicis coitus absurditatem irritatum, & quod temperantiam legitimi coniugij vnius viri detriuit. Reuera sanctum erat corpus Mariæ, non tamen Deus. Reuera virgo erat ipsa virgo & honorata, sed non ad adorationem nobis data, sed ipsa adorans eum, qui ex ipsa, carne genitus est, de cœlis verò ex sinibus paternis acceßit. Et propterea Euangelium munit nos, dicens quod ipse Dominus dixerit, Quid mihi & tibi curæ est mulier? Quo non putarent aliqui magis eximiam esse sanctam virginem, mulierem eam appellauit, velut prophetans quæ futura essent in terra, sectarum & hæreseon gratia: vt ne aliqui nimium admirati sanctam, in hanc HAERESIM eiusq; deliramenta dilabantur. Est enim ludibrium tota res, & anicularum fabula, vt ita dicam, tota hæresis tractatio. Quæ verò Scriptura de hoc narrauit? Quis prophetarum præcepit hominem adorari, nedum mulierem? Eximium equidem est vas, sed mulier, & nihil à natura immutata: verùm & intellectu & sensu in honore honorata, velut corpora Sanctorum, & si quid amplius ad glorificationem dixerim, sicut Helias ex matre virgo, & sic manens in perpetuum, & translatus, & mortem non conspicatus, sicut Ioannes qui super pectus Domini recubuit, quẽ diligebat Iesus, sicut Thecla sancta. Et Maria adhuc honoratior hac est, propter dispensationem mysterij qua digna facta est. Sed neque Helias adorandus est, etiamsi in viuis sit, neque Ioannes adorandus, quanquam per preces suas proprias dormitionem suam admirandam effecerit, imò potiùs ex Deo gratiam acceperit. Sed neque Thecla, neque quisquam Sanctus adoratur. Non enim dominabitur

5. Argumẽtum.

Responsio.

De cultu Mariæ virginis.

nobis antiquus error, vt relinquamus viuentem, & adoremus ea, quæ ab ipso facta sunt. Coluerunt enim & adorarunt creaturam præter creatorem, & stulti facti sunt. Si enim angelos adorari non vult, quantò magis eam, quæ genita est ab Anna, quæ ex Ioachim donata est Annæ, quæ per preces & omnem diligentiam, secundum promißionẽ patri ac matri data est, non tamen aliter genita est præter hominum naturam, sed sicut omnes ex semine viri & vtero mulieris. Et mox: Sit in honore Maria. Pater & filius & spiritus sanctus adoretur. Mariam nemo adoret, non dico mulierem, imò neq; virum: Deo debetur hoc mysterium. Neque angeli cupiunt talem glorificationem. Deleantur quæ malè scripta sunt in cordè deceptorum. Tollatur ex oculis cupiditas ligni. Conuertatur rursus figmentum ad Dominum. Similia leguntur apud eundem authorem lib.2.tom.2.hæresi 69.contra Ariomanitas & libro 3. tom.1.hæresi 76.contra Anomœos ferè in fine: ac in Ancorato fol.565. Et contra Melchisedecianos, hæresi 55.lib.2.tom.1.inquit: Diuinæ scripturæ profunditas, & claritudo mentem humanæ naturæ excedens, decepit quàm plurimos. Etenim qui in Arabia Petrea, Robom & Edom appellata habitant, Mosem propter diuina signa Deum putant, ADORANTQVE IPSIVS IMAGINEM, quam effingentes seducti sunt, non iusto ipsis causa existente, sed errore ipsis per iustum in ignorantia imaginationem inducente. In Sebasta autem quondam Samaria appellata, filiam Iephte deificarunt, & in eius honorem quotannis festiuitatem celebrant. Idem quoque pater de Simone Mago hæresiarcha illo indicat hæresi 21. & in Anacephalæosi, quòd Imaginem suam, & Helenæ Scorti, velut Iouis & Mineruæ, discipulis suis adoradam proposuerit. Inter Carpocratianorum etiam instituta heretica illud ceu præcipuum ferè numerat, quòd nonnulli ex ipsis habuerint Imagines per colores depictas, quidam etiam ex auro & argento, ac simili materia, quas Imagines Iesu, Petri ac Pauli esse dixerint, & Iesu quidem imagines sub Pontio Pilato esse factas, quando inter homines versatus fuerit. Habuisse insuper testatur philosophorum quorundam imagines, Pythagoræ scilicet, Platonis, Aristotelis, & aliorum, cum quibus imagines Iesu collocarint, collocatasque adorarint: lib.1.tam.2. hæresi 27. & in Anacephalæosi. Vnde licet cuilibet conijcere, nisi suo primùm tempore, absolutis iam de hæresibus tomis, Imagines in templis collocatæ essent à Christianis, quòd sine dubio illam idololatriam adhuc pluribus confutasset. Quæ cùm ita sint, arbitror, secus quàm Sanderus pronunciauit, Epiphanium in Panario, Ancorato et Anacephalæosi, satis eorum hæresim aperuisse, & confutasse, qui putant Sanctorum Imagines in Ecclesijs constituendas, colendas & adorandas esse.

Sed audiamus quid Carolus Magnus libro 4.cap.25. contra Nicænam 2. Synodum ad hoc Sanderianum argumentum responderit. In hoc, inquit, magnum se munimen adoratores seu cultores imaginum inuenisse rati sunt, eò quòd Epiphanius, qui de hæresibus scripsit, si imaginum vsum & adorationem hæresim sciret, id vtique inter hæreses computasset. His armis nos qui solius Dei cultu & adoratione contenti sumus plectere nisi sunt, his iaculis nos cõfodere moliti sunt, his hastis nos debellare conati sunt. Quibus nos è contrario respondendum putauimus, eosque propriorum armorum instrumentis debellare disposuimus, eademque pila quæ ab illis ad nos missa sunt illis vibrantia detorquentes dirigere non grauabimur, dicentes, Si idem Epiphanius eos qui imaginum adorationem spernunt, hæreticos sciret in sua generali de hæresibus disputatione, eos inter hæreticos proculdubio computaret: non autem inter hæreticos computauit: non igitur eos hæreticos credidisse credendus est. Quòd autem idem Epiphanius non solum imaginum adorationem spreuerit, verum etiam eas IN ECCLESIIS HABERE NOLVERIT, his indicijs declaratur. In epistola enim quæ ab illo ad Ioannem episcopum missa est, & ab Hieronymo de Græco in Latinum eloquium translata, ita habetur, Audiui quosdam murmurari contra me, &c. Viden' Sandere hunc epistolæ ad Ioannem Hierosolymit. episcopum appendicem non ab iconomacho quodam assutam, sed ab Epiphanio scriptam Carolum quoque Imp. statuisse, deq; eo nihil omninò dubitasse. Idem Imperator eodem loco clarißimè demonstrat ab Augustino vsum & adorationem imaginum in templis inter hæreses numerari.

Sexto

Sexto dicit, Si legatur Epiphanij epistola, mox apparere, iam finem vltimum fuisse impositum, precationem adiectam, nec id quod postea, sequitur, vllo modo cum eo quod præcessit cohærere. 6 Argumentū.

Fateor rem ita se habere vt Sanderus dicit. Quòd verò hinc colligere vult, quæ sequuntur in ea epistola contra Imagines Sanctorum in templis Epiphanij non esse, falsum est. Equidem non vna res tātùm, sed plures sæpè, eæq; diuersissimæ narrātur interdū, in epistolis præsertim. Et Cicero, vt obseruauimus, cùm narrāda habet multa, vno vel altero absoluto concludit nō rarò, mox adiungit ex reliquis quodcunq; est collibitū, etiam ex abrupto, siue cohæreat cū præcedentibus, siue non. Idē quoq; fecit Epiphanius in hac epistola. Monuerat antea siue per literas, siue alio modo Ioan. Hierosolymorū Episcopū, ne Origenem Arij & aliorum hæreticorū patrem laudet, aut vllo modo probet. Hoc molestißimè tulit Ioannes, et Epiphaniū apud alios superbiæ et nescio de quib. criminibus grauiter accusauit. Epiphanius igitur se excusat in hac epistola: reddit rationē huius admonitionis, recēsendo quædā dogmata Origenis, & ostendēdo eorum absurditates impietatesq;. Quib. absolutis ita per quandā Conclusionē Ioannē affatur: Cùm hæc, inquit, ita se habeant, dilectißimè, custodi animā tuam, & desine circa nos murmurare, dicit enim Scriptura diuina, Nolite murmurare adinuicem, sicut quidam murmurauerunt, & à serpentibus perierunt. Magis acquiesce veritati, et dilige diligentes te, & veritatē. Deus autem pacis præstet nobis iuxta suam clementiam, vt conteratur Satanas sub pedibus Christianorum, & abijciatur omnis occasio peruersa, ne scindatur in nobis vinculum charitatis & pacis, & rectæ fidei prædicatio. Hucusq; Epiphanius. Ne verò nouam conuitiandi occasionem arripiat Ioannes inde, quòd nuper Epiphanius in dioecesi Hierosolymitani episcopi inscio illo consciderat velum pendens in templo, in quo imago cuiusdam Sancti depicta erat, etiam de eo purgat sese, & reddit rationem sui facti, nimirum quòd contra authoritatem Scripturæ sit, Hominis imaginē pendere in Ecclesia: monetq; illum vt deinceps præcipiat, ne in Ecclesia Christi istiusmodi vela, quæ cōtra religionem nostram veniant, appendantur: decere enim honestatem eius hanc magis habere solicitudinem, vt scrupulositatem tollat, quæ indigna sit Ecclesia Christi, & populis qui ei crediti sint. Postremò hortatur eum, caueat Palladium Galatam, qui Origenis hæresim doceat. Hæc sunt scilicet illa ἀσυνάρτητα, hoc est, cum præcedentibus non cohærentia, ideoq; ab Epiphanio non scripta, sed ab Iconomacho quodam adiecta & assuta. Hac ratione verò etiam alia quædam ab Epiphanio nō scripta, sed ab alijs in eadem epistola conficta essent, vt, qui legerit eam diligenter, mox animaduertet.

Septimo loco dicit, hoc totum in epistola hac Epiphanij non tantùm esse falsò affixum, sed etiam esse affixum nondum ab hinc annis septingentis: nihil enim tale citatum reperiri in Nicæna Synodo 2. ab ijs, qui nihil omiserint quod contra sacras Imagines vel specie tenus facere visum sit. Hoc argumentum ita formari potest. Quiquid, quod contra Imagines facit, à Nicæna 2. synodo non est citatum, falsum est. Sed hic locus Epiphanij non est citatus. Ergo. Vel infans Sandere respondere tibi posset Maiorem esse falsißimam simul & absurdißimam. Nam neq; illa citarunt, quæ ex probatißimis patribus suprà in medium contra imagines attulimus, neque ea quæ ex alijs mox in sequentibus referemus: at non propterea sequitur ea omnia esse falsa, vana, ficta ab alijs, & patrum illorū scriptis ab iconomachis adiecta & assuta. Illud verò certißimum, quòd multa ficta legantur in ea Synodo, & quæ citata fuerunt ab illius Patribus, in libris orthodoxorum Patrum pleraq; non extant. Deinde licet à patribus Nicænæ Synodi non citetur, attamē citatur à Francofurtensi Synodo à Carolo M. conuocata anno Christi 793. iuxta Vrspergensem, vel anno 794. iuxta Reginonem, cùm Synodus Nicæna 2. celebrata sit anno Domini 788. quinq; scilicet annis ante Francofurtēsem. Meminit etiam eius Carolus Imp. lib. 4. cap. 25. 7. Argumentū. Responsio.

Quod verba Gregorij M. ad Serenum attinet, qui Sanctorum Imagines confregerat, Dic frater à quo factum Sacerdote aliquando auditum est quod fecisti? Non magnopere moror. Primùm enim fuit, quod omnibus constat, eximius superstitionum patronus. Deinde non compertum est quid Serenus ille Maßiliensis Episcopus Gregorio respon- 8. Argumentū. Responsio.

derit: Si enim respondit, de quo mihi dubium non est, credendum omninò, quòd non solùm veterum probatißimorum paturm testimonia & scripta contra imagines pro se citarit, verùm etiam Epiphanij authoritate aliorumq́ pro sui defensione vsus sit.

Ex his omnibus liquidò constare arbitror, non solùm appendicem illam literarum ad Ioãnem Hierosolymitanum Epistolam Epiphanium scripsisse, sed etiam rationes quibus hoc impugnare conatur Sanderus friuolas nec alicuius momenti esse.

Neq; verò existimandum solum Epiphanium ita sensisse, verùm idem quoq; reliqui eius temporis Doctores & senserunt & docuerunt.

Athanasius cõtra imagines.

Athanasius enim contra Gentes ait: ἡ τῶν εἰδώλων εὕρεσις οὐκ ἀπ' ἀγαθοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ κακίας γέγονε. Τὸ δὲ τὴν ἀρχὴν ἔχον κακὴν, ἐν οὐδενὶ ποτὲ καλὸν κριθείη ὅλον ὂν φαῦλον. *Idest Imaginum inuentio, non de bono, sed de malo extitit. Quod autẽ principium malum habet in nulla re bonum iudicari potest, vtpote totum malum. Et cur, dicant quæso, inquit, quo pacto per simulachra noscatur Deus? An per circumpositam materiam illius, an per indoctam materiæ formam? Si ob materiam, quæ iam formæ neceßitas, vt non prius etiam quàm ista fingerentur, per omnem prorsus materiam apparuit Deus, cùm omnia testentur gloriam eius? Porrò si superinducta effigies diuinæ cognitionis causa est, quid iam pictura, cæteraq́ materia opus est, ac non magis per ipsa vera animalia, quorum formæ simulachra sunt Deus cognoscitur? Nam clariùs profectò Dei gloria innotesceret, si per animata rationabilia manifestaretur. Cùm ergo intelligendi Dei gratia sculpitis aut fingitis Imagines, rem profectò minimè dignam facitis. Idem, Quomodo non miseratione, ait, prosequendi sunt, qui creaturas adorant: quòd illi qui vident, non videntibus cultum exhibent: & audientes nõ audientes orant precanturq́? Creatura enim à creatura nunquam seruabitur.*

7. Synod. constantinop. tom. 5.

Amphilochius.

Amphilochius Iconij Episcopus, Non nobis, ait, Sanctorum corporales vultus in tabulis coloribus effigiare curæ est, quoniam his opus non habemus, sed politiæ illorum virtutum memores esse debemus. Vbi ad Carpocratianorum errorem respicere videtur, qui illo tempore, Imagines Iesu, Pauli & aliorum, in tabulis per colores depictas habebant: id verè in vsu non esse Christianis dicit Amphilochius, quòd ijs nõ opus habeant. Similiter Gregorius Nazianzenus in versibus suis dicit: Flagitium est fidẽ habere in coloribus, & non in corde. Ea enim quæ in coloribus existit, faciliter eluitur: quæ verò in profundo mentis, illa mihi amica.

Gregorius Nazianzenus. Synodus 7. Cõstantinop. Ambrosius.

Ambrosius de Obitu Theodosij, Inuenit, inquit, Helena titulum, Regem adorauit non lignum vtiq́, QVIA HIC GENTILIS EST ERROR ET VANITAS impiorum: Sed adorauit illum qui pependit in ligno, scriptus in titulo, &c.

Hieronymus.

Hieronymus in cap. 2. Ieremiæ, Homo, inquit, rationale animal, æs adorauit & lapidem: vnde possumus secundum Anagogen & hoc dicere, quòd omne dogma contrarium veritati, adoret opera manuum suarum, & constituat idola in terra sua, &c. Quibus verbis pater hic sanctus satis clarè opinor docet, nõ solum Gentium, verùm in genere omnium hominum, quicunque illi sint, doctrinam contrariam esse veritati, quæ iubeat constituere idola, simulachra & imagines in templis, atq; adorare opera manuum suarum. Quod vtique non scripsisset vir sanctus, si apud Christianos tritum fuisset eo tempore imagines in templis collocare easque adorare.

Imagines in altari ponere res abominanda veteribus.

Quam etiam abominandum duxerint primitiuæ Ecclesiæ Christiani, si in altari simulachrum vel imago poneretur, quod hodiè Papistis vsitatißimum est, manifestum est ex Optato Mileuitano, qui Ambrosium & Hieronymum antecessit: nam Donatistæ, vt odium Catholicis concitarent, iactabant venturos qui interessent sacrificio, vt altaribus aptatis ante sacrificij oblationem prolatam imaginem in altari ponerent, quod qui audiebant dicebant: Qui degustat, de sacro gustat, & rectè (inquit Optatus) dictum erat, si talem famam similis veritas sequeretur, verùm nihil tale visum est ex eo, quod fuerat paulò ante mentita fama, nihil viderant oculi Christiani quod horrerent, visa est puritas & ritu solito, solennis consuetudo perspecta est. lib. 2. contra Parmenianum.

Commodè etiam hic subit contra signum Crucis & Imagines Theodosij & Valentis edictum, quod

ctum, quod ex libris Augustalibus multæ lectionis vir, Petrus Crinitus recitat lib. 9. De honesta disciplina his verbis: Valens & Theodosius Augusti Imperatores, Præfecto prætorio scripserunt: Cùm sit nobis cura diligens in rebus omnibus superni numinis religionem tueri, Signum Saluatoris Christi nemini quidem concedimus coloribus, lapide aliaue materia fingere, insculpere aut pingere, sed quocunque reperitur, tolli iubemus, grauissima pœna eos mulctando, qui contrarium decretis nostris & imperio quicquam tentauerint. In quo si quis fortè authorem desiderat, is Imperatorum decreta & edicta legat, quæ à viris doctissimis Triboniano, Basilide, Theophilo, Dioscoroque, & cæteros per Satyrã collecta sunt, imperante hoc maximè Augusto Iustiniano. Hactenus ex Crinito, Refert M. Bucerus in libro in quo probat nõ esse ferendas in Templis Christianorum imagines & statuas coli solitas. Et extat lex in Cod. Iustin. tit. 11. L. vnica. Hanc deinde sanctionẽ, vt de expresso verbo & lege Dei nihil iam dicam, & confirmarunt & exercuerunt Philippicus, Leo, Constantinus Pater & Filius, Nicephorus, Stauratius, Michael, Leo, Armenius aliique Christianissimi pijssimique Imperatores. Theodosij & Valentis cõtra imagines edicta.

Liquet igitur hinc nõ solum Epiphanium aliosque Ecclesiarum Doctores, sed ipsos Imperatores etiam, ante philippicum & Leonem 3. Isaurum, solicitè cauisse, ne simulachrorum impietas quoquo modo Christianorum Ecclesias fœdaret ac pollueret: & proinde fraudem seu imposturam esse, quod Sanderus dicit, si vel maximè id scripsisset Epiphanius ad Hierosolymorum Episcopum contra Imagines sanctorum, tamen vnius hominis vocem à cæteris patribus dissentientem in re, quam tota Christi Ecclesia tam celebriter toties definierit, nihil omninò quenquam mouere debere. Nos potius iure optimo ex his quæ hactenus commemorauimus ita concludere possumus, Cùm patres primitiuæ Ecclesiæ Imagines in templis non solum Gentilium, sed & Christianorum vnanimi consensu damnarint, ideò pontificiorum clamores à doctrina veteris Ecclesiæ dissentientes, in re quam vera Christi Ecclesia tam clarè, tam dilucidè, tam prespicuè definiuit, nihil prorsus pios & fideles homines mouere debere.

Imagines quando in templis multiplicatæ sint.

CIRCA hæc verò tempora passim per vniuersum orbem seditiones, cædes, persecutiones & bella cruenta exorta sunt, ipsumque imperium Romanum Gothorum, Vuandalorum, Hunnorum, Francorum, Alemãnorum aliarumque ferarum ac barbararum gentium irruptionibus populationibusque, tantùmnon fractũ & destructum fuit: quòd tunc nulli Imperatores eximia aliqua virtute ad tuendam imperij maiestatem prediti, sed tantum suæ tranquillitati & voluptatibus dediti essent, & veros, graues constantesque verbi Dei ministros, tanquam homines inquietos, ambitiosos, rixandique & omnia turbandi cupidissimos odissent: quo factum est, vt & ministerium sacrum vilesceret, & numerus verorum pastorum magis magisque minueretur. In has igitur occasiones intentus hostis humani generis, horribiles & perniciosas tenebras, ceu nubes quasdam atras totum cœlum occupantes, in Ecclesiam Christi simul induxit, per ipsos doctores & Ecclesiarũ antistites maxime: quorum aliqui viribus & operibus humanis nimiùm tribuerunt, nimiùm etiam varijs ἐθελοθρισκίαις cultibusque ab hominibus excogitatis frena laxarunt, & ceremonijs ac ritibus accumulandis mirum in modum occupati fuerunt: alij palàm impios & blasphemos errores amplexi sunt, & philosophicis rationibus argutijsque defenderunt: nõnulli quoque securitatem quibusuis tam superstitiosis quàm palàm impijs permiserunt, ita vt tanquam in naufragio dormitantes, suæ solùm tranquillitati & ocio consulerent, imminentia pericula non multum curarent, haud aliter quàm si ociosi tantum spectatores alienæ fabulæ in theatro consedissent. Hoc rerum statu deploratissimo imagines quoque non tantùm Christi, & Apostolorum, sed aliorum etiam, sensim cœperunt in templis accumulari & augeri.

Obseruandum tamen hîc quoque diligenter, quòd hoc ipso adhuc tempore multis celeberrimis in Ecclesijs ne ad historicũ quidem vsum vllæ prorsus Imagines fuerunt. Deinde etsi in aliquibus receptæ, nondũ tamen vbique & ab omnibus, præsertim saniore parte, adoratæ fuerunt. A multis etiam horũ temporũ præstãtissimis sanctissimisque viris, cùm Imagines per se, tùm earũ adoratio dãnata fuit. Vnde simul apparet, qua fide dignũ sit, quòd Niceph. li. 16. cp.

28.scribit, Xenaiam quendam circa annos Christi 500.primùm euomuisse, non debere adorari Christi & Sanctorum Imagines. Chrysostomus enim homil. 57. in verba illa Labani Gē. 31. Quare Deos meos furatus es? excellentem, inquit, insipientiam. Tales sunt Dij tui, vt quis eos furari queat? Non erubescis dicens quare furatus es Deos meos? Vide quanta fuerit erroris grauitas. Hi qui ratione præditi colunt lapides & ligna. Et sunt hi Dij tui ô Laban? &c. Quæ certè pater hic in genere de omnibus Imaginibus pronunciauit, cùm Imaginum adhuc hodie ea sit conditio, vt æquè ac Labani suffurari queant. Quod si vllæ Imagines in Constantinopolitanis templis eius ætate fuissent, non licuisset ei hoc modo Deos alienos & Imagines irridere. Idem in eadem hom. ait: Scitis quando Gentes eratis, ad Idola muta quomodo euntes abducebamini? Et rectè dixit muta. Qui vocem inquit habetis & aures & sermonis estis participes, ad ea quæ nullum sensum habent, sicut bruta abducimini. Et quidem qui talis est, veniam meretur? Et alibi inquit: Nos per scripta Sanctorum vtimur præsentia, non sanè corporum ipsorum, sed animarum Imagines habentes. Nam quæ ab ipsis dicta sunt, animarum illorum imagines sunt. Vbi nihil mouere nos debet, quòd in ea Liturgia, quæ Chrysostomi nomine circumfertur, Imaginis Crucifixi mentio fit: Nam ibidem etiā meminit Nicolai papæ, pro quo orat, his verbis: Nicolai sanctißimi & vniuersalis Papæ longa sint tempora. Nicolaus verò Papa eius nominis primus, secundus fuit à Ioanna Papa fœmina, anno Domini 857. quingentis ferè pòst annis, quàm Chrysostomus è vita excessisset: eadem etiam Liturgia pro imperio atque victoria Alexij Imp. vota facit: primus autem Imperator eo nomine appellatus, anno Christi 1080. vixit, annis pòst Chrysostomi mortem septingentis. Nullus verò dicet opinor, Chrysostomum nominatim pro illis hominibus orasse septingentis annis, priusquam nascerentur. Proinde qui ista confinxit primus, non suis temporibus & locis satis commodè distribuit.

Chrysostomus contra imagines.

In Synodo etiam Carthaginensi 5. cui D. Augustinus præsedit circiter annos Christi 420. sancitur cap. 15. vt petatur ab Imperatoribus, quo omnes reliquiæ simulachrorum & idololatriæ, in quibuscunq; locis, vel lucis, vel arboribus deleantur. Hoc etsi de Ethnicorum simulachris & imaginibus decretum fuerit, de Christianorum tamen statuis quoque intelligendum est, cùm de similibus idem sit iudicium. Et nota diligenter, quòd non petunt vt Gentium idola ea conditione destruantur, vt eorum loco Christianorum imagines substituantur.

Carthaginen. Synodus 5.

Augustinus quoq; in psalmum 113. scribens, ita de Simulachris & idolis Gentium loquitur, vt simul quoq; de Christianorum imaginibus loqui videatur. Apparet etiam ex eodem loco D. Augustinum in suæ diœceseos templis nullas prorsus habuisse imagines quod ipse quoq; Georgius Cassander apertè fatetur in sua Consultatione fol. 151. Sic enim inquit Augustinus: Hoc venerantur, quod ipsi ex auro argentoq; fecerunt. Sed enim & nos pleraq; instrumenta & vasa ex huiuscemodi materia vel metallo habemus, in vsum celebrandorum Sacramentorum: quæ ipso ministerio consecrata, sancta dicuntur, in eius honorem cui pro salute nostra seruitur. Et sunt profectò etiam ista instrumenta vel vasa, quid aliud quàm opera manuum hominum? Non dicit, Habemus quidem & nos perinde vt Gētes in templis nostris simulachra & statuas, opera manuum hominum, verum nostrarum imaginum longè alia quàm Ethnicorum est ratio. Sed habemus ait instrumenta & vasa ad celebranda Sacramenta, ex eadem quidem materia fabrefacta, qua Gentium idola, adeoq; opera manuū hominum: Veruntamē, ait, numquid os habent, & non loquuntur? numquid oculos habent, & non vident? numquid eis supplicamus, quia per ea supplicamus Deo? Illa causa est maxima impietatis insanæ, quòd plus valet in affectibus miserorum similis viuēti forma, quæ sibi efficit supplicari, quàm quòd eam manifestum est non esse viuentem vt debeat à viuente contemni. Vnde intelligimus simulachra in Augustini templis nulla fuisse, alioqui se fateretur inexcusabilem esse. Et contra Manichæos lib. 1. de Moribus Ecclesiæ, Nolite, inquit, mihi colligere professores nominis Christiani, neque professionis suæ vim aut scientes, aut exhibentes. Nolite consectari turbas imperitorum, qui vel in ipsa vera religione superstitiosi sunt, vel ita libidinibus dediti, vt obliti sint quid promiserint Deo. Noui multos esse sepulchrorum & picturarum adoratores: noui multos

Augustinus.

multos esse qui luxuriosißimè super mortuos bibant, & epulas cadaueribus exhibentes, super sepultos seipsos sepeliant, & voracitates ebrietatesq; suas deputent religioni. Nec mirum est in tanta copia populorum, &c. Fatetur hîc sanctißimus pater, esse quidem aliquos inter veræ fidei professores, qui picturas habeant easq; adorent, nec non & alia flagitia designent, non tamen ex malorum Christianorū moribus vituperandam et condemnandā ecclesiam ac verā religionem à Manichæis. Vnde mox hæc subijcit: Admoneo vos vt aliquādo ecclesiæ catholicæ maledicere desinatis, vituperando mores hominū, quos et ipsa cōdemnat, & quos quotidiè tāquam malos filios corrigere studet. En vsum picturarū earumq; adorationē in ecclesia Christi D. Augustinus disertis verbis inter mores & consuetudines eas numerat Christianorū, quas ecclesia Catholica ipsa condemnet, & quotidiè corrigere conetur.

Idem cap. 7. de Fide & symbolo ait, Quòd sedere pater dicitur, non flexis poplitibus fieri putandum est, ne illud incidamus sacrilegium, quo execratur Apostolus eos qui commutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem corruptibilis hominis. Tale enim simulachrum Deo nefas est Christiano in templo collocare, multo magis in corde nefariū est, vbi verè est templum Dei, si à terrena cupiditate atq; errore mundetur. Et cap. 13. contra Adimantum Manichæum dicit, Adimantum videri velle fauere simulachris, vt hac ratione miserrimæ ac vesanæ suæ secta, etiam Ethnicorum conciliet beneuolentiam. Quod mehercle Manichæis nequaquam exprobrasset Augustinus, si suis in templis imagines habuisset. Idem pater Non solùm, inquit, pictoribus quiduis suo arbitratu pingendi licentia permissa est, sed & statuæ & simulachra eadem licentia exsculpta, non templa modò, verùm etiā ipsas aras occuparunt. Quod quanti periculi sit, ostendit ad Deogratias: & idola quidem, ait, omni sensu carere quis dubitat? verùntamen cum his locantur sedibus, honorabili sublimitate, vt à precantibus atq; immolantibus attēdatur, ipsa similitudine animatorum membrorum atq; sensuū, quamuis insensata atq; exanima, afficiunt infirmos animos vt viuere ac spirare videantur, accedēte præsertim veneratione multitudinis. Et lib. 1. cap. 10. de Consensu Euangelist. de gentibus scribens, quæ Christum ad Petrum & Paulum scripsisse fingebant, Credo, inquit, quòd pluribus locis simul eos cum eo pictos viderunt, sic omninò errare meruerunt, qui Christum & Apostolos eius non in sanctis codicibus, sed in pictis parietibus quæsiuerunt. Imagines in aris locare quanti periculi.

Cyrillus quoq; in Euangelium Ioan. lib. 11. ca. 16. Multi, ait, creaturam prætermisso creatore coluerunt, nec veriti sunt ligno dicere: pater meus es tu: et lapidi, tu genuisti me. Eò enim imperitiæ, proh dolor, multi, imò ferè omnes delapsi sunt, vt sensum experti materiæ ineffabilē Deitatis gloriam attribuerūt. Cumq; Iulianus Apostata obiecisset Christianis, quòd ancylia, quæ Iupiter demisisset, non adorarent nec colerent, interim verò lignū Crucis adorarent, imagines illius in fronte & ante domos pingentes (templorum non meminit) Cyrillus respondens lib. 6. non concedit aut fatetur, signum Crucis coli & adorari à Christianis, sed historicum vsum Crucis & Imaginum eleganter describit. Cyrillus.

Theodorus etiam Ancyræ Episcopus, qui paulò ante annum Dom. 500. vixit, Sanctorū formas, inquit, & species ex materialibus coloribus formari minimè decorum putamus: horū autem virtutes, quæ per scripta traditæ sunt, veluti viuas quasdā imagines reficere subinde oportet. Ex his enim ad similium imitationē & zelum peruenire possumus. Dicant enim nobis, qui illas erigunt statuas, quæ nam vtilitas ex illis ad se redit? an quòd qualiscunq; recordatio eos habet ex tali speciali contemplatione? Sed manifestum est, quòd vana sit eiuscemodi cogitatio, & DIABOLICAE deceptionis inuentum. Catalogus test. verit. fol. 51. Theodorus Ancyræ Episcop.

Serenus deniq; Maßiliæ, florentißimæ celeberrimæq; vrbis, Episcopus, circa annos Dom. 600. Imagines, quòd eas à suis adorari videret, confregit & è templis eiecit: satius esse iudicans, imagines prorsus nullas esse, quàm ijs diuinum honorem exhiberi. Serenus Maßilien. Episcop.

Ex his omnibus clarißimè intelligitur Deū ipsum, S. Prophetas, Apostolos & omnes deniq; purioris doctrinæ Patres primitiuæ Ecclesiæ vltra sexcentos à Christo in carne nato annos Imaginum in templis vsum, præcipuè verò adorationē illarū damnasse: et proinde falsum esse quod ex sententia Tharasij qui ex laico repentè patriarcha Constantinop. factus est, quiq;

Nicænæ 2. synodo interfuit, Sanderus dicit, imaginũ reprehensionem in Christiana religione Manichæorum superstitionis partẽ fuisse. Quis enim ex veterib. siue Augustinus, qui ex professo contra Manichæos scripsit, siue alius hoc in ijs repræhẽdit quòd Imagines damnarent? Adeoq; putidißimũ etiam mendaciũ est, quòd idẽ dicit iconomachiã Manichæorũ hæresi accep tam ferri debere Dei verbũ & patres primitiuæ Ecclesiæ damnant Imagines: id si Manichæorum hæresis est, Manichæus erit Deus ipse, Manichæi fuerint necesse est S. Apostoli, Origenes, Lactãtius, Epiphanius, Augustin. Cyrillus et alij. Ex præcedentib. quoq; perspici posse arbitror, falsum esse, quòd dicũt, Xenaiæ Persæ hæresim esse, docere, Christi, & eorũ qui illi placuere, imagines venerãdas nõ esse: hoc enim Xenaiam illũ primũ omniũ euomuisse Nicephorus scribit li. 16. cap. 27. Fieri tamẽ potest vt iniuriã homini faciant. Quid enim, si Catholicorum nostrorũ primus euomuisset, nõ esse adorandas imagines ea adoratione tãtùm quæ soli Deo debetur? Ita enim Sãderus interpretatur nouo quodã modo illa Gregorij M. verba, quæ ad Maßiliensium episcopũ scripsit, Quòd eas adorari vetuisti, omninò laudamus etc. quasi nõ nisi eam adorationẽ quæ Dei, non aũt quæ sanctarũ rerũ propria sit, Gregorius prohibendam intellexerit. Eant ergo & eodẽ modo Xenaiæ hæretici verba interpretentur, et in suũ gregẽ eum recipiant, nõ nobis annumerent. Ex his etiã quæ hucusq; cõmemorauimus facilè animaduerti potest, fabulã esse, quod de origine iconomachiæ in fine Act. 5. Nicænæ 2. Synodi dicitur, vt etiam à Zonara annotatur, perfidum quendam Iudæum persuasisse cuidam Arabam tyranno, & postea etiam Leoni Isauro, vt imagines è Christianorum templis eijcerent.

Vsus Imaginum in templis à quo primùm palàm defensus.

TVlit factum Sereni pijßimi Episcopi grauiter admodũ Gregor. 1. & cognomento M. qui ijsdem tẽporibus Episcopũ. Romæ agebat, & propterea acriter illũ repræhendit epist. 9. lib. 9. vbi ita scribit: Perlatũ ad nos fuerat, quòd inconsiderato zelo succensus, Sanctorũ Imagines sub hac quasi excusatione, ne adorari debuissent, confregeris. Et quidem quia eas adorari vetuisses, omninò laudauimus: fregisse verò reprehendimus, etc. Adeoq; Gregorius hic primus est, qui vsum in templis Imaginũ palàm propugnarit: apud patres enim orthodoxos qui ante ipsum fuerunt, nihil simile reperitur. Neq; verò mirum: fuit enim Superstitionum, tanquam Monachus, egregius patronus, ac Ceremonijs et ritibus plus quam Iudaicis Ecclesiam Christi veramq; religionem mirum in modum onerauit.

Gregorius M. quibus rationibus imagines in templis defenderit.

Obseruatione verò dignum est, quo argumento Imaginũ vsum in templis defenderit, quòd nimirum essent LIBRI LAICORVM. *Nã in eadẽ epistola, Aliud est, inquit, picturã adorare: aliud per picturæ historiã quid sit adorandũ addiscere. Nam quod legentibus scriptura, hoc idiotis præstat pictura cernentibus: quia in ipsa etiã ignorantes vident, quod sequi debeant, in ipsa legũt qui literas nesciunt: vnde & præcipuè gẽtib. pro lectione pictura est. Itẽ, Frangi verò non debuit, quòd nõ ad adorandũ in ecclesijs, sed ad instruendas solummodo mẽtes fuit nescientium collocatũ. Et quia in locis venerabilibus sanctorũ depingi historias non sine ratione vetustas admisit, si zelũ discretione condijsses sine dubio & ea quæ intendebas salubriter obtinere & collectum gregẽ non dispergere, sed potius dispersum poteras cõgregare. Et: Quia picturas imaginum quæ ad ædificationẽ imperiti populi fuerant factæ, vt nescientes literas ipsam historiam attendentes, discerent quid actũ sit: quia trãsisse in adorationẽ videras, iccircò cõmotus es, vt eas imagines frangi præciperes. Atqui eis dicendũ: Si hanc instructionem ad quã imagines antiquitùs factæ sunt, habere vultis in ecclesia, eas modis omnib. & fieri & habere permitto. Atq; indica, quòd non tibi ipsa visio historiæ (quæ pictura teste pandebatur) displicuerit: sed illa adoratio, quæ picturis fuerat incõpetenter exhibita. Ac lib. 7. indict. 2. epist. 53. Dum nobis, ait, ipsa pictura quasi scriptura ad memoriã filium Dei reducit, animũ nostrũ aut de resurrectione lætificat, aut de paßione demulcet. Ex quibus haud obscurè intelligi simul potest, quamuis Gregorij ætate superstitio in cultu sanctorum non parũ inualuerat, tamẽ picturas tantũ in multis Ecclesijs illo adhuc tempore admissas fuisse, non item statuas vel simulachra: qua de re ipse quoq; Georgius Cassander in sua Consultatione fol. 151. nos admonet.*

Cæterum

Ceterum eodem fuco quo Gregorius Ethnici quoque suarum imaginum vsum defenderunt, à quibus procul dubio Gregorius superiora illa, vt & alia quædam, habet. Sic enim de Imaginibus & Signis scribit Maximus Tyrius philosophus, qui sub Commodo Imp. Romæ egit, instituta scilicet hæc esse, vt admoneamur diuinæ naturæ: perinde ac pueri soleant tenuibus quibusdam notis à præceptoribus expressis, constituta memoria ad ediscendam artem manu quo dammodo perduci. Visi sunt enim legumlatores, inquit, quasi cuidam gregi puerorum dicationes has sacras tradidisse, &c. Clarè verò admodum hoc intelligitur ex Athanasio, qui in libro contra Gentes, Philosophi, inquit, Gentium, & qui apud eos eruditi dicuntur, cùm vrgeri à nobis cœperint, non negant hominum & mutuorum animalium formas atque effigies esse, qui apud eos videntur Dij: verùm hanc afferunt rationem, iccircò se illas imagines fingere, vt per eas sibi Deus respondeat & reueletur: non posse enim inuisibilem aliter nosse, quàm per huiusmodi signa & τελετάς. Alij sapientiora his & altiora se dicere arbitrantes, aiunt, ideò hæc fingi atque formari, vt per ea cœlestes inuocentur & appareant angeli atque virtutes, sicq; apparentes veram illis Dei insinuent notionem. Esse enim ea hominibus veluti literas, quæ relegentes possint per eam, quæ ex illis insinuatur cœlestium spirituum reuelationem & Dei intelligentiam consequi. Nonne vides Gentes eodem argumento, quo Gregorius M. imaginum vsum in templis propugnasse? Quid verò ad hæc Athanasius, Catholicæ ecclesiæ Oculus vulgò dictus? Num probat? num laudat? Minimè verò. Sed ait, per quàm fabulosè, & non rationabiliter hæc dicere Gentes: Imò subiungit mox, Gentes hac in re maximam impietatem in perniciem suam operari. Non repetam hîc Athanasij rationes, quibus hoc probat, euidentissimas, sed alias ipse in medium afferam. Cùm enim Ieremias cap. 10. lignum esse doctrinam vanitatis pronunciet: & Habacuc conflatile esse demonstrationem seu doctrinam mendacij cap. 2. doceat: certè hinc generalis doctrina colligi potest, futile nimirũ, adeoq; mendax esse quiquid de Deo ex imaginibus homines didicerint. Si quis obijciat, eos hîc à prophetis damnari, qui idolis ad impiam superstitionẽ abutebantur, non abnuo, non nego: modò ipse vicissim mihi concedat, quod omnibus conspicuũ est, in totum hîc damnari à prophetis, quod Pontificij pro certissimo axiomate sumunt, imagines videlicet esse pro libris. Mendaces libros esse non nego: pollicentur enim Dei formã, quæ tamẽ nulla imagine exprimi, quid dico imagine exprimi? imò nec ratione humana cõprehendi, nec lingua exponi potest. Vnde propheta Isaias ca. 40. cùm immensam Dei potentiam descripsisset, tandem exclamat: Cui ergo similẽ facietis Deum? aut quodnã simulachrũ parabitis ei? Equidem pudet me quoties cogito ethnicos homines à Christiani nominis hominibus superstitione & audacia lõgè superari. Illi enim cùm Dijs suis imagines ponerent, saltem aliqua maiestate venerabiles fingebant. Nostri verò illi, cùm verum Deum, supremum illud numẽ, immensam illã essentiã exprimere volunt, patri senecionis cuiusdam imaginem tribuunt, filium saucij ac mortui instar in patris gremio collocant, spiritum verò sanctum volucrem faciunt: qua ratione nostrã religionem Turcis & Iudæis deridendam propinant. Damnauit huiusmodi quidiam olim etiam S. Augustinus, qui, vt antea quoq; meminimus, cap. 7. de fide & symbolo, ait: Quod pater sedere dicitur, non putandũ est flexis poplitibus fieri: tale enim simulachrum Deo nefas est, Christiano in templo collocare. Non dicit, quòd suo tempore collocata sit talis imago in tẽplis Christianorum, sed si fieret nefas & impium, adeoq; nequaquã ferendum esse. Quid igitur dicturum putas sanctissimum virum, si hodiè in templis Christianorum videret imaginẽ Dei non poplitibus flexis, sed ita vt modò descripsimus? Proinde non solùm horribiliter peccant, sed etiã miserè deluduntur omnes, qui Dei cognitionem ab imaginibus petunt. Quòd si verò hominum imagines in templis proponuntur, in has quoq; illa prophetarũ conueniunt qui eas doctrinam vanitatis, & mendacij doctores dicunt. Homo etenim ex corpore & anima constat: hæc verò depingi aut sculpi nequaquam potest: illud autem minimè prodest, licet ad viuũ exprimas. Imò vel hoc ipso nomine potissimùm mendacij Doctores dici merentur Sanctorũ imagines, quòd sanctos eo ingenio præditos fingunt qui contra Dei præceptum sibi simulachra poni voluerint: cùm tamen satis constet, ipsos mori maluisse, quàm vt Dei præceptis & gloriæ quiquam decederet.

Ethnici quibus rationibus imagines suas defenderint.

Imagines an libri laicorum.

Deinde quæro illos, qui hodiè quoq; nouam hanc docendi rationem per imagines cum Gregorio defendunt, vnde illam habeant? Verbum suum nobis dedit Dominus ex eo communem omnibus doctrinam proponi iußit: in eo continentur omnia quæ ad salutem sunt necessaria: in eo (inquit Basilius) & rerum argumenta inueniuntur, & vitæ beatorum virorũ præscriptæ, velut imagines quædam animatæ, secundum Deum politica imitatione operum exhibentur. Præterea si hic modus docẽdi per imagines est optimus hominibusq; vtilißimus, infelix fuerit populus Iudaicus necesse est, qui nullas prorsus imagines habuit: præsertim cùm fuerit populus rudis, puerili ac seruili spiritu præditus, adeoq; magis, quàm vlli alij, crassa hac docendi ratione eguerit. An Deus illis inuidit hanc commoditatẽ? an verò nos Deo sapientiores sumus? Insuper, si erudiunt imagines, vel absq; interprete erudiunt, vel opus habent interprete. Absq; interprete mutæ sunt. Quid verò idolum mutũ & omni motu sensuq; carens te erudiat? Sin autem verbis docendũ est, potest id fieri cõmodius sine pictura. Ideoq; rectè Erasmus in Ecclesiaste hos concionatores, vt ineptos, reprehẽdit, qui pictas tabulas secũ in pulpitũ adferũt, vt ex ijs populum doceant. Deniq; sacræ literæ imaginibus non doctrinam, sed obliuionem Dei attribuunt. Quoties Israelitæ imagines fecerunt et coluerunt, Dei sui obliti esse dicuntur. Iud. 3. Oseæ 2. & 8. cap. Ex his omnibus haud obscurè intelligi posse arbitror, ineptè Gregoriũ M. hoc fuco imaginum vsum in t- plis defendere voluisse, quòd libri laicorum sint.

Ante imaginẽ qui repræsentatur adorandus iuxta Gregorium M.

Neq; verò in hoc solùm errauit Gregorius, sed etiam in eo, quòd primus docuit, ante imagines illum adorandum qui imagine repræsentatur. Ita enim scribit ad Secundinum lib. 7. indict. 2. epistola 53. Scio quòd imaginẽ Saluatoris nostri non ideò petis, vt quasi Deũ colas, sed ob recordationẽ filij Dei in eius amore recalescas, cuius te imaginem videre consideras. Et nos quidem non quasi ante diuinitatem, ante illam prosternimur: sed illum adoramus, quẽ per imaginem aut natum aut passum, sed & in throno sedentem recordamur. Et dum nobis ipsa pictura quasi scriptura ad memoriam filium Dei reducit, animum nostrum aut de resurrectione lætificat, aut de paßione demulcet.

Qua occasione Imagines Gregorij Magni tempore in Ecclesijs multiplicari, ac mox adorari cœperint.

Gregorius M. promouit duos maximos errores.

PRomouit Gregorius M. hac sua doctrina duos maximos & grauißimos errores. Primus est, quòd imagines in tẽplis magis quàm vnquã antea collocari, ac multiplicari cœperũt. Eius enim doctrina & authoritate, quæ sanè nõ vulgaris fuit, permoti occidentales Ecclesiæ, Italicæ in primis ac Gallicæ, Imaginum vsum, quo plæraq; hucusq; caruerunt, receperunt, non expendentes Gregorij sententiam, sed satis esse putãtes, quòd vir tantæ sanctitatis censuerit habẽdas esse imagines in templis. Quæ res in causa fuit, vt iã tum Gregorij ætate imaginibus nimiùm tribui, & semniaria secuturæ superstitionis spargi cœperint. Mox enim Bonifacius 4. à Gregorio hoc Papa tertius, Pantheõ Romæ hactenus occlusum, cõcessu Phocæ Imperatoris aperuit, & pro Dijs Ethnicis, Mariã sanctißimam Christi matrẽ, & omnes Sanctos ac Martyres, Ethnico prorsus more ibi imaginib. ac statuis coli instituit, vt referũt Sigebertus, Regino & Platina. Factũ hoc anno 610. quo Machomet Damasci in regẽ Aegypti, Syriæ & Aphricæ coronatur. Nec etiam carere mysterio videtur, quòd Bonifacius hic Pantheon, omnium Deorũ gentilium fanũ, in D. Mariæ & omnium Sanctorũ honorẽ repurgari curauit. Debebat enim Antichristus, vero Deo reiecto, Deum alienum Maosim colere, et omnis generis idolomanias accumulare, ac lõgè lateq; disseminare, ad seducendũ Gentes. De Sergio quoq; 1. papa refertur in lib. pontificali quòd imaginẽ Petri aureã fecerit. Itẽ, quòd in sacrario magnam portionem ligni Dominicæ Crucis repererit, eamq; in basilica Cõstantiniana collocarit. Regino li. 1. Sed fides penes authorẽ esto. Neq; verò solum Christi, Apostolorũ & Martyrum imagines paßim in ecclesias importarunt Rom. pontifices. sed etiam illorum qui de ipsorum dignitate benè fuerunt meriti. Ita enim impij Phocæ & coniugis eius Leontiæ, in ipso Oratorio Lateranensis ecclesiæ collocarunt statuas: quod non fecissent isti parricidæ, nisi eis priuilegium de principatu super omnes Ecclesias concesßisset. Blondus lib. 9. Dec. 1.

Cumq;

Cùmque ab initio Crucis signum, quo sese munierunt Christiani nihil subsistens fuerit, postea vero lignum transuersum factum, & in ecclesijs reconditum, pluribus etiam in locis in Cruce Agnus dei depictus sit, vt indicat Glossa de Consecr. dist. 3. cap. Sextam sanctam, improbat id Constantinopolitana Synodus 6. vniuersalis, & præcipit imaginem Christi crucifixi, id est, vt canon loquitur, figura seu specie humana repræsentantem humiliationem, passionem & mortem ipsius, deinceps loco Agnus Dei in Cruce depingi. Hoc post Gregorij M. tempora primò cœpit fieri, circa annos nimirum Dom. 681. verba enim Canonis 82. ita habēt.

Crucis signum cū affixa Christi imaginē quādo primum fieri & in tēplis collocari cœperit.

In quibusdam sacrarum imaginum picturis agnus, digito præcursoris monstratus exprimitur, qui in typum gratiæ receptus est, adumbrans verum illum, per legem nobis demonstratum agnum, Christū. Veteres igitur figuras & vmbras, & veritatis symbola & adumbrationes Ecclesiæ traditas retinentes, gratiam illis præponimus, & veritatem, vt legis complementum, suscipimus. Vt igitur id, quod secundum legis vmbras perfectum fuerit, in Christo, etiam colorum picturis seu pictorum artibus, omnium oculis subijciatur aut præscribatur: definimus, illius agni Christi Dei nostri, qui tollit peccatum, picturam secundū humanum Characterem in imaginibus in posterum, pro veteri agno erigendam, per quam ea quæ ad humiliationem Dei verbi pertinent contemplamur, ad memoriam seu recordationem conuersationis eius in carne, & passionis mortisq; eius salutaris, ac quæ inde mundo facta est redemptionis quasi manu ducimur.

Fallitur ergò Polydorus Vergilius, qui scribit in hac Synodo vniuersali sexta decretum fuisse, vt Imagines Diuorum in templis haberentur, magnaq; veneratione colerentur, vtpote quæ imperitioribus loco sacrarum literarum forent. Nihil enim in hoc toto Canone de cultu & adoratione imaginum agitur, sed tantum, sicut diximus, vt in posterum loco Agnus Dei Christi imago depingatur, vt hac ratione præter doctrinam signis seu picturis etiam ostendatur, figuras legis in Christo impletas esse: ideoq; historicus tantum vsus Crucis cum affixa imagine Christi in eo tantum probari & declarari videtur. Extat quidem in Gratiano de consecr. dist. 3. cap. Venerabiles. Canō, qui citatur nomine Synodi huius sextæ, quiq; ita sonat: Venerabiles imagines Christiani non Deos appellant, neq; seruiunt eis vt Dijs, neq; spem salutis ponunt in ijs, neq; ab eis expectant futurum iudicium, sed ad memoriam & recordationem primitiuorum venerantur eas & adorant, sed non seruiunt eis cultu diuino. Sed falsa est inscriptio: neque enim inter Canones huius Synodi extat tale quid: habetur autem in Synodo Nicæna 2. idololatrica, Act. 6. tom. 2. Vide etiam de hoc canone iudicium Caroli M. in confutatione Synodi Nicænæ 2. lib. 2. cap. 18.

Gratiani error

Ac si rem diligenter mecum expendo, facilè adduci possum, vt credam, nec Canonem illum 82. de Crucifixi imagine, Synodi sextæ vniuersalis esse, sed aliquot annis post eam fictum fuisse. Primum enim Synodus hæc nullos edidit canones. Extant quidem in libro Conciliorum excuso Coloniæ nouem Canones quæ huic Synodo ascribuntur, verùm ab ipsis quoq; pontificijs illi reijciuntur, nec etiam in ijs continetur id quod in 82. Canone præcipitur. Post quatuor verò aut quinq; annos sub Iustiniano Imp. conuenientes 227. patres in Trullo regio palatio Constantinopoli, canones ediderūt 102. vt testatur quoq; Episcopus Petrus ad Nicomediæ Episcopum in Nicæna 2. Synodo, quæ à Papistis pro septima vniuersali numeratur, actione 4. non in Sexta vniuersali, vt Gratianus falsò annotauit distinct. 16. cap. Sextam Synodum. quod etiam à Glossatore ibidem obseruatum fuit. An verò hi Canones 102. qui hodiè istius Synodi nomine circumferuntur, illi ipsi sint, qui à patribus in Trullo congregatis, promulgati sunt, non immeritò dubitatur. Cùm enim, vt Hugo de Concilijs indicat, Imperator Canones illos Romam misisset, & à Sergio pontifice Max. postulasset confirmationem eorum, eam ille recusauit prorsus, quòd quidam Canones ecclesiæ Romanæ aduersarentur, imò ne legere quidem Acta dignatus est.

Iudicium de Canonibus 102. Constantinop. Synodi 6. vniuersalis.

Gratiani error

Qua re non iniuria offensus Imperator, Sergium Constantinopolim captiuum abducere iussit: vt est videre in lib. Pontificali in vita Sergij: apud Blondum Dec. 1. lib. 10. Bedam de Ratione temporum: Sabellicum Enne. 8. lib. 6. Paulum Diac. lib. 6. cap. 4. de gestis Longob.

Sabellicus autem aliiq; historici dicunt, se non potuisse reperire, quæ nam in his Canonibus istius Synodi, qui hodie quidem extant, ceremonijs Romanis contraria essent constituta. Oportet igitur vt alij quidam fuerint quos Rom. pontifex confirmare noluit, quàm qui nunc vulgò circũferũtur, quosq; Adrianus papa citra vllã controuersiam recepit et approbauit, in epistola ad Tharasiũ Patriarcham, de consecr. dist. 3. cap. Sextã sanctã. Credibile igitur circa Nicænæ 2. tẽpora hos canones confictos, & pro veris suppositos, qui si extarẽt hodiè, sine dubio de multis nos admonere possent, nõ enim sine causa à Romanistis expuncti & reiecti sunt.

Alter error quem sua doctrina promouit Gregorius M. est, Adoratio Imaginum. Vbi singulari obseruatione dignum est, qua ratione sensim huc peruentum sit. 1. Primò cœperunt homines ab initio, amore satis propenso erga Christum & Apostolos, aliquas illorum domi habere imagines cùm vera Christi ecclesia ijs penitùs vltra trecentos annos à nato Christo feliciter caruerit. 2. Deinde non contenti priuato earum vsu non quidem in templis, verùm in porticibus templorum eas collocarunt. 3. Tertiò, ita secum reputarunt: Quid? Si reponerentur in templis, nonne reuocarent & hæc & illa nobis in memoriam? Absit vt adoremus eas, commonefactionis saltem loco nobis erunt. 4. Quartò, ante imagines prostrati, illos adorarunt qui per Imagines repræsentabantur. 5. Tandem ipsarum imaginum adoratio sequuta est. Quæ res satis magno documento nobis esse debet, ne in religione & vero cultu Dei rationem carnis nostræ sequamur, neúe existimemus illa benè fieri & Deo placere, quæ à bona animi intentione proficiscuntur, sed ea tantum quæ iuxta Dei verbum fiunt, vtcunq; videantur nobis. Nam, vt Chrysostomus inquit Orat. 1. contra Iudæos, quod fit iuxta Dei voluntatem, quamuis videatur improbum esse, tamen omninò Deo gratum est & acceptum: Contrà, quod fit præter Dei voluntatem, ac secus quàm ille vult fieri, quanquam existimatur acceptum Deo, tamen est omnium pessimum & iniquissimum.

2. Inclinatio ad imaginum Adorationem, ab historico earũ vsu.

Neq; verò prætereundum hoc loco videtur, quòd à Gregorij Magni pontificatu inito, hoc est, ab anno Domini 591. vsq; ad annum 713. quo cultus alienorum Deorum, id est, imaginum earumq; adorationis & venerationis fundamenta iacta sunt, non solùm Antichristus Romanus in lucẽ editus fuit, sed & Machomet natus, ipseq; & eius successores, breui hoc tẽporis spatio Arabia, Palæstina, Syria, Persia, Aegypto & Aphrica potiti sunt. Quin etiam traiecerunt in Hispaniam ex Aphrica: quam cùm decẽ annos tenuissent, in Galliam vsq; ad Turonum trecenta & septuaginta millia Saracenorum infusa sunt, suæq; religionis blasphemias horrendas, simul cum imaginum cultu, ipsi quoq; longè lateq;, sic Christianorum idololatria alijsq; peccatis merentibus, sparserunt & propagarunt.

Mahometis blasphemiæ et imaginum cultus simul spargi incipiunt.

Certamina de Imaginum cultu & adoratione.

Ex Adoratione Imaginum quæ certamina orta

ADoratio Imaginum earumq; cultus, qui mox post Gregorium M. cœpit, peperit inter Orientales & Occidentales primùm deinde inter ipsos quoq; Occidentales, non tantum dissensiones, sed & horribilia ac tantum non cruenta certamina: quamuis Orientales primò Optimæ causæ, iungebant pessimam, Monothelitarum nimirum erroris defensionem.

Insultat hîc nobis Sanderus, quòd eiusmodi causæ nostræ suffragatores & patronos habeamus. Inquit enim fol. 93. valdè notandum contentionem illam de sacris imaginibus, quæ diu postea vexarit Ecclesiam, non nisi ab hæretico, hoc est, à Monothelita esse motam. Id verò falsissimum est. Neq; enim nunc primùm imagines sunt damnatæ & ex Ecclesijs Christianorum eiectæ à Philippico Imperatore eiusq; successoribus, sed idem ante illos fecerunt multi pietate & sanctitate præstantissimi viri, qui non tantum viua voce & scriptis, sed etiam factis imagines improbarunt, & ex templis amouerunt, quemadmodum ex præcedentibus clarissimè intelligi posse arbitror. Deinde ex particulari seu vnico aliquo errore, non vniuersale quid est colligendum. Fateor Philippicum fuisse Monothelitam, & in eo grauiter errasse: at non sequitur, Ergo in omnibus reliquis suis actionibus errauit. Iustinus, Irenæus & Lactantius Chiliastarum errore impliciti fuerunt, & senserunt corporale aliquod regnum mille annis in terris, tanquam in campis Elysijs futurum, antequam in regnũ cœleste traducerẽtur

fideles

fideles: vt omittam quòd de Lactantio referunt, eum nec personam, nec officium filij Dei vnquam satis rectè intellexisse. Tertullianus Montani insanam prophetiam amplexus est. Origenes ita interdum à vero aberrrauit, vt Hieronymus eius scripta & dogmata in aliquibus venenata appellet, & aliena à scripturis, imò sacræ scripturæ vim facientia. Cyprianus nôn aliter quàm per baptismum ab hæreticis redeuntes recipiendos & admittendos censuit. At quis propterea quæ illi rectè de summis fidei articulis docuerunt & scripserunt, tanquam hæretica, falsa & erronea damnanda censeat? Aut quia caput ecclesiæ Catholicæ, nimirum Liberius Pontifex Rom. Arianam hæresim professus est, icircò Ecclesiam Romanam in omnibus fidei articulis errasse concedet Sanderus? Licet igitur Philippicus Monothelita fuerit, attamen quòd imagines destruxit in templis, earumq; adorationem improbauit, in eo Dei præceptum exequutus est, ideoq; rectè & piè egit. Quibus adde, quòd non solus Philippicus, sed circiter duodecim Imperatores alij à Philippico, quorũ pleriq; fuere catholici ac rectè sentientes, continuata serie, per annos ferè 160. ex professo imaginum cultui & adorationi, sub ipsorum regimine pullulanti & excrescenti demùm, summis viribus restiterunt. Vt nihil dicam de sanctißimo Rege Ezechia, qui serpentem æneum comminuit: deq; excellentißimo propheta Mose, qui aureum vitulum confregit.

Ac si verum esset maximè quod Sanderus dicit, Philippicum primò controuersiam de imaginibus delendis mouisse, haud obscurè inde colligi posset, eius antecessores vsum in templis, cultum & venerationem imaginum approbasse. Heraclius autem antecessor Philippici & ipse Monothelita fuit, imò errorem illum primus ex Imperatoribus defendit: neque solum hoc fecit, verùm etiam post mortem Fabiæ Eudoxiæ, fratris filiam Martinam duxit, ex quo incestu Heraclionas ei natus est. Constans filius Constantini iunioris, nepos Heraclij, domi fratrem Theodosium interfecit, & fauens ipse quoque Monothelitis, pios aliquos taxantes errorem, necauit. Ipsius mandato Theodorus Calliopa Exarchus fraude cepit Martinum Rom. Pontificem, vinctumq; Constantinopolim misit, quem Constans in Thraciam Chersonesum inclusit, vbi Martinus fame & squalore carceris aliquanto post extinctus fuit: Romam etiam ita spoliauit, vt nullus vnquam barbarorum fœdius. An non etiam mihi clamare licebit, Hîc habetis iconolatriæ patronos, sanè præclaros, pios & honestos viros. ô dignos iconolatrarum principes. Viderint, viderint inquam pontificij, malintné verbum Dei sacrosanctum, an decreta & commenta hominum sequi. Hæc inquam & similia iure optimo dicere nobis liceret, si Philippicus primus imaginum in templis vsum & venerationem damnasset: quod tamen verum non est, nihil enim proferent ex veris approbatisq; historijs, quo probent ante Philippicum Imperatores idololatriam defendisse.

Cæterum, vt intelligatur rectius quo pacto singula gesta sint, integrum Belli huius sacri (deß Götzenkriegs) *historiam ordine persequar.*

Dolebat vehementer Orientalibus errorem suum de vna voluntate in Christo damnatum ab vniuersali 6. Concilio Constantinop. Ideò Ioannes Monachus & vates, Philippico prædicens imperium, iureiurando eum deuinxerat, vt Sextam hanc Synodum, quam malè factam esse asserebat, abrogaret. Eius promißi memor Philippicus, cùm ad imperiũ venisset, synodum cogit ex Episcopis plurimis anno Domini 713. Patres autem huius Synodi, iuxta Imperatoris voluntatem, Sextam illam synodum vniuersalem, in qua duæ voluntates & operationes in Christo contra Monothelitas assertæ fuerant, damnant, & Cyrum patriarcham ab officio remouent, & Ioannem monachum istum ordinant. Imperator decretorum executorem strenuum se præbet: ac scribit ad Rom. Pontificem Constantinum, eique imperat, vt & ipse decreta suæ synodi approbet, clerumque suum cogat, vt de homousio cum Ecclesia Constantinopolitana consentiat. Narrant hæc Beda libro secundo de Ratione Temporum. Paulus Diaconus libro sexto capite vndecimo, de Longob. & libro 20. rerum Rom. Adon Vienen. ætate 6. Frisingen. libro quinto, capite decimoquinto. Zonaras tom. 3. Platina in Constantino 1. & alij: cirtiter annum 712. iuxta Sigebert. primo anno. Philippici iuxta Erphordien. cap. 63. Et quia numerum imaginum, earumq; cultum & adorationem

Constantinopolitana Synodus contra imagines à Philippico conuocata.

quotidie animaduerteret inualescere, idololatriæ omnem aditum præcludere volens, Imagines patrum, qui sex Synodis vniuersalibus interfuissent, quiq; iussu Constantini Pogonati & Iustiniani F. depicti fuerant Constantinopoli in Sophiæ templi porticu abradi, omnesq; alias amoueri iubet: idemq; vt faciat Romanus pontifex præcipit.

Romana Synodus pro imaginibus.

Constantinus Papa, acceptis literis Philippici, continuò Synodum conuocat anno 712. iuxta Sigeb. iuxta alios verò 713. & quid faciendum sit deliberat. Ac tandem omnium consensu Philippicum Imp. & Ioannem Patriarcham damnat hæreseos. Deinde quia Imperator picturas sex Synodorum vniuersalium abrasione damnarat, ipse publico consensu, beatorum patrum icones, qui 6. Oecumenicis Concilijs interfuerant, pingi iubet in porticu B. Petri Romæ, qua re, ceu tropheo, in Græcorum & omnium Orientalium ignominiam vterentur. Beda lib. 2. P. Diaconus lib. 6. ca. 11. de Longobardis. Adon ætate 6. Platina. Imò contra manifestum Dei verbum, imagines non modo habendas in templis, sed etiam summa veneratione colendas, Constantinus Papa in eadem synodo primus decreuit. Balæus in vita eius.

Constantinus Papa imaginũ cultum primus instituit.

Et hac quidem occasione inter Græcos & Latinos cœptum est acriter disceptari, de vsu, cultu & adoratione imaginum in templis. Quia verò Orientales bonæ alioqui causæ coniungerent malam, minus illa de imaginibus fauoris apud Italiæ, Galliæ & Germaniæ ecclesias inuenit. Quæ causa fuit quòd etiam imagines in his regionibus magis quàm alibi receptæ & adoratæ fuerint.

Fuit hic Constantinus Papa ille ipse, cui primò omnium pedes exosculari cœperunt: quod Iustinianum Imperatorem populo aspectante Nicomediæ fecisse, liber pontificalis in vita Constantini testatur; idem etiam de eo refert Platina: vt mirum non sit, quòd adorationem imaginum primus quoque & instituere & probare ausus fuerit. Et ex hoc quidem tempore Pontifices Romani inuidia, seu potius petulantia & improbitate quadam, aduersus Græcos Imperatores, signorum & imaginum vsum, aut abusum veriùs, tueri mordicus cœperunt.

Eguuinus præstigijs diabolicis deceptus in suis ecclesijs adorationem Imaginum instituit.

Cùm enim hoc modo esset mota controuersia de cultu imaginum, diabolus ad idololatriæ confirmationem omnem lapidem mouit, vtens ad id opera mancipiorum suorum: nimirum pontificum Rom. & monachorum. Inter alios autem Eguuinum monachum Benedictinum, nuper Vuiccijs designatum Episcopum, hominē ex superstitionum colluuie compactum, excitat; eiq; per illusiones & præstigias suas in somnis instillat, quasi à Maria virgine iubeatur in ecclesia sua collocare imaginem eius, & populo venerationem atque adorationem istius idoli persuadere. Is verò quiescere non potest, sed rem in actum deducere instituit, librumq; de suis visionibus conscribit. Res defertur ad Pontificem Rom. Constantinum: qua verò occasione id factum sit, non est annotatum: fortè quia aliqui boni sese impietati illi & vanitati opposuerunt, quos Satan Apostolica authoritate refringendos censebat. Pontifex prius hominem accersit, & iureiurando obtestatur, vt veritatem dicat. Videbat enim ipse scripturam sacram imaginum cultui refragari, & opus esse nouis reuelationibus ad eam idolomaniam stabiliendam. Ille verò in sua sententia constanter perseuerat, atq; pontifici fidem facit. Ergò Apostolica sua authoritate approbat visiones Eguuini: ac Bonifacio legato suo imperat, vt in Britanniam abeat, atque Londini cum consensu Brithuualdi Archiepiscopi Anglorum synodum celebret: Isti igitur pontifici obsequentes, episcopos & reges sub anathematis pœna conuenire Londinum iubent. In eo congressu non disputationi & collationi locus datur, vt par erat: sed visiones Eguuini simpliciter proponuntur de cultu imaginum, & indicatur eas à pontifice Max. esse approbatas. Denique promulgatur decretum de imaginibus in templa collocandis, missarumq; celebratione & adoratione honorandis. Tali modo cultus imaginum in Anglicanas ecclesias authoritate Antichristi, & illusionibus diabolicis, & approbatione superstitiosæ vanitatis primùm sunt introductæ; paucis pijs frustrà gementibus & contradicentibus: circa annum Domini 714. Nauclerus, & Balæus Cent. 1. cap. 91. 94. & 99.

Londinensis Synodus pro imaginibus.

Imagines in Angliæ Ecclesijs quādo receptæ primum & adoratæ.

Prodigia circa hæc tempora.

Has turbas ac tempestates horrendas, quas hoc modo Rom. Pontifex & alij homines superstitiosi concitarunt, ob defensionem cultus imaginum circa annos Christi 727. videtur æstus ille terribilis, & nunquam antea visus denotasse, de quo Paulus Diaconus scribit lib. 21.

rerum

rerum Rom. Anno enim 10. Leonis Imp. æstiuo tempore, vapor vt ex camino ignis visus est ebullire inter Theram & Therasiam insulas ex profundo maris, per aliquot dies: quo paulatim incrassato & dilatato, igniti æstus incendio totus fumus igneus monstrabatur. Porrò crassitudine terrenæ substantiæ petrinos pumices grandes, vt cumulos quosdam transmisit per totam minorem Asiam, Lesbon, Abydum, & maritima Macedoniæ, ita vt tota superficies maris his pumicibus esset repleta. In medio autem tanti ignis, insula ex terræ congerie facta, insulæ quæ Sacra dicitur copulata est, cùm prius nondum fuisset. Romæ quoque per 7. dies Tyberis exundauit, vrbis muros transcendit, domos euertit agros dißipauit, arbusta & segetes eradicauit: quod ipsum exundationem perniciosam & detrimentum ingens, Ecclesiæ à Rom. pontificibus imminens minitabatur. Paulus Diac. lib. 6. cap. 12. de gestis Longob. Platina. Sigeb. & Beda lib. 2. de Tempore. Constantinopoli verò sublato Philippico per Arthemium, & Arthemio rursus per Theodosium, mandauit is sanctorum imagines deletas hactenus, pristino loco rursus pingi: quo intra anni spatium mortuo, succeßit ei Leo 3. Isaurus. Is cùm ab Haumaro Saracenorum Duce accepisset epistolam, & ex ea intellexisset eum id maximè reprehendere in Christianis, quòd sanctos mortuos inuocarent, & statuas eorum colerent, cœpit cum suis Theologis ea de re conferre. Germanus patriarcha vt ab imaginum abrogatione auerteret Imperatorem, fingebat falsum quoddam vaticinium, Antichristi præcursorem & diuinæ incarnationis euersorem sub imperio Cononis imagines aboliturum esse: cùm potius ex Daniele debuisset contrarium nouisse, illum fore Antichristum qui auro, argento & gemmis Deos alienos eorumq; statuas honoraturus esset. Verùm Imperator non mouetur commentitio illo vaticinio, sed conuocat tandem Synodum Constantinopolim anno Christi 730. iuxta Sigebertum. Conuenerunt igitur patres ad 7. Id. Ian. tertia feria 13. indictionis: ac interest ei cœtui Germanus etiam patriarcha. Cæterorum verò nomina in literas non sunt relata, haud dubiè propter historicorum inuidiam, aut negligentiam. Controuersia autem de imaginum cultu & veneratione, deq; interceßione Mariæ virginis & sanctorum, ac de reliquiijs mortuorum, proponitur discutienda. Disputatur in vtranq; partem acriter, & conferuntur sententiæ: tandemq; ex mutua collatione manifestum fit, sanctorum interceßionem fabulam, imaginum & reliquiarum cultum atque adorationem esse meram idololatriam verbo Dei contrariam. Germanus patriarcha ita in angustias redigitur, vt nihil amplius habeat quo suam sententiam plausibiliter saltem tueatur. Damnatur igitur à patribus, ex regula verbi diuini, cultus & veneratio imaginum. Huic decreto omnes subscribunt. Germanus verò se id facere posse negat, & Episcopatu sese abdicat: Paulus Diaconus lib. 21. Rom. rerum. Imperator cùm intelligeret, cultum imaginum damnari à S. Scriptura & patribus Synodi, mox Constantinopoli omnes imagines & statuas in medio vrbis congestas comburi iußit, & picturas parietibus illitas albario obtexit: & Gregorio 3. Romano pontif. per literas imperat, vt nisi gratia sua excidere velit, idem faciat. Regino lib. 1. Chronic. Adorationis autem imaginum patroni in Oriente, cùm non possent sententiam suam ex verbo Dei contra Leonem, eiusq; Episcopos & Doctores tueri, armis rem tentare instituunt. Agallianus itaq; Turnearcha & Stephanus quidam, nauales Helladicorum & Cycladum insularum exercitus: quasi diuino zelo, verùm non secundum scientiam, concitant, eosque Constantinopolim ducunt, oppressuri Imperatorem, & sanctorum imagines restituturi. Sed Deus ex alto seditiosos illorum conatus fregit. Congreßi enim cum Byzantijs, superantur, & naues eorum concremantur: in quibus alij quidem demerguntur nolentes, Agallianus verò armatus seipsum in mare præcipitat. Ex captiuis autem ad Leonem perductis, Stephanus & Cosmas capite plectuntur, iuxta Sigebertum, & Paulum Diaconum lib. 21. rerum Rom.

Imagines restituuntur Constantinopoli.

Constantinopolitana Synodus alia contra imagines conuocata à Leone Isauro.

Imagines Constantinopoli remouentur.

Gregorius 3. autē (qui secundū aliquos fuit 2.) aceptis Leonis edictis de imaginibus damnandis & tollendis, indicit Romæ, seu (vt alij volunt) Rauennæ Synodum. Conueniunt 903. Episcopi, iuxta Sigebertum: seu mille, iuxta Bonfin. lib. 8. decad. 1. de Vngaris. Inter eos autē fuerunt pontifex ipse Gregorius, vt præses, & Antoninus Gradensis Archiepiscopus, Ioannes Rauennas archiepiscopus, & alij Hesperiæ partis Episcopi. Liber Pontific. Adstat pro more

Romana Synodus contra imagines.

omnis clerus Romanus, nobiles, consules & populus, anno imperij Leonis 16. Domini verò 733. Sigeb. Tractatur autem in illa Synodo de imaginum veneratione, deq; Leonis decreto: ac iuxta Antichristi nutum, cultus Maosim & deorum alienorum approbatur: ac tandem communi decreto sancitur, quod in hunc modum referunt: Si quis deinceps catholicam consuetudinem & vsum fidelem contempserit, & venerabilium ac sanctarum imaginum Dei & Saluatoris nostri Iesu Christi, B. Mariæ, Apostolorumq; & aliorum Sanctorum depositor, destructor & prophanator extiterit, aut blasphemus: ipse communione sanctæ Ecclesiæ sit priuatus. Antoninus tit. 14. cap. 1. §. 1. dist. 3. cap. Perlatū est. Deinde damnatur Leonis decretum, atque ipse simul communione fidelium priuatur, eò quòd imagines sanctas ex templis abrasisset, statuasq; demolitus esset, Platina in Gregorio 3. & Bergomen. lib. 10. Tertiò, idem Pontifex etiam totam Hesperiam, Æmiliam, Liguriam, Italiam & alias terras in Occidente, à Leonis obedientia discedere fecit: & vectigalia, quæ Christus solui iussit, interdixit: Cum Francis quoque fœdus inijt, quibus occupandæ vrbis Romæ, & imperij Occidentis occasionem præbuit, vt præsidium aduersus Imperatorem haberet. Paulus Diaconus lib. 21. rerum Roman. Zonaras tom. 3. Antoninus. Idem paulò ante Gregorius 2. quoq; designauit. Sigeb. Vide Balæum in vita Gregorij 2.

In Syria etiam circa hæc tempora Ioannes Damascenus cum Episcopis quibusdam & monachorum grege imaginum adoratione͂ in Synodo defendit, & Leonem anathemate ferijt. P. Diaconus lib. 21. Rer. Rom. & lib. 6. cap. 14. de Longobardis. Leo verò Imp. illorū terriculamenta nihil curat, sed in suo instituto pergit & perseuerat, moriturq; anno 24. sui imperij.

Prodigia horū temporum.

Notata sunt hæc quoq; tempora diuinitus multis prodigijs & miraculis. Luna enim, imago Ecclesiæ, defecit, & ad mediam vsq; noctem sanguineum colorem præ se tulit. Anno etiam Domini 733. illo ipso nimirum, quo Gregorius Romæ Synodum pro imaginum adoratione celebrauit, Sol ecclipsim passus est. Et anno Domini 729. apparuerunt Cometæ duo circa solem, multum intuentibus terrorem incutientes. Vnus namq; Solem manè præcedebat Orientem, alter vespere sequebatur Occidentem, quasi Orienti simul & Occidenti magni alicuius mali præsagi. Liber pontificalis, & Marianus Scotus.

Constantinopolitana Synodus Generalis 7. contra imagines, conuocata à Constant. 5.

Succedit Leoni Constantinus 5. cognomento Copronymus. Is permotus Romana Synodo Constantinopolim quoque Synodum conuocat, anno 13. Imperij sui, iuxta Diaconum: aut 14. iuxta Sigebertum: Domini verò 755. Ac conuenerunt Episcopi 338. vt patet ex definitione eius Synodi, quæ recitatur actione 6. Nicænæ 2. Sigebertus in chron. tantum 330. habet. In Pauli Diaconi lib. 22. tantum 38. numerantur: sed scriptorum vitio fortè trecenti sunt omißi. Vel dedita opera P. Diaconus, homo superstitiosus & cultui imaginum nimium addictus, tam exiguum posuit numerum Patrum, vt hac ratione authoritatem Synodi huius minuat. Inter illos præcipui fuerunt Theodosius Ephesinus, Pastilas Pergamenus, Constantinus patriarcha Constantinopolit. Gregorius Neocæsarien. Basilius Pisidiæ. Romanus Pontifex cum suis inuitati, non venerunt, eò quòd iam pridem ab Imperatorum Orientis obedientia defecerant: & quòd intelligebant contra suos Deos eorumq; cultum deliberatum iri in eo Concilio. In palatio Hieriæ 4. id Febr. agi cœptum est: & durauit Synodus vsq; ad 6. Idus Augusti. Controuersia autem de imaginum cultu, vt par erat, diligenter discussa ex Sacris literis, imagines damnantur, & fieri prohibentur: Germanus patriarcha, Gregorius Cyprius, & Ioannes Damascenus nepos Manzur, imaginum patroni, anathemizantur: & Constantinus Sylæi Episcopus patriarcha Constantinopolit. designatur. Gregorius Neocæsarien. Synodi sententiam peculiari libro complectitur, qui in foro, in præsentia Imperatoris & patriarchæ vniuersalis, reliquorumq; Episcoporum, coram populo recitatur, promulgatur & comprobatur, reliquisq; Synodi actionibus tanquam commune quoddam decretum inseritur. Libellus ille in actione 6. Nicæni 2. Concilij aßignatus est, licet videatur esse corruptus in 15. & 17. canone, vbi intercessio à sanctis peti, & postulari iubetur. Constat enim ex historia Constantini Copronymi, eo tempore etiam sanctorum intercessiones pro ficulneo præsidio habitas & damnatas esse. Extat idem libellus impressus typis, & à Ioanne Sagittario Burdegalensi vulgatus, in

Gregorij Neocesarien. episcopi libellus contra Imagines.

tus,in lib.cui inscribitur Canones Conciliorum. Acta verò totius Synodi, & argumenta quibus contra imaginum vsum vtitur, habetur in historia Ecclesiast. Madeburg. Cent.8.fol. 551.& sequentibus. Citantur etiam aliquot huius Synodi Canones ab authore libri Testium veritatis fol.74. Hanc Synodum pro septima vniuersali habere, & sententiæ eius omnes subscribere iussit Imperator: ac Episcopos & proceres id facere recusantes, afflixit. Zonaras tom.3. Scripsit etiam ad pontificem Rom. ac mandauit ei vt imagines aboleret. Sed hanc Synodum plures aliæ sequentes damnarunt.

Vbi simul obseruandum, quòd Constantinus hic Imperator Monothelitarum hæresi non fuit infectus, acta enim sex vniuersalium Synodorum recepit & approbauit, vt ex actis septimæ Synodi videre licet.

Idem Imperator legatos suos ad Pipinum, Regem iam, misit, cum decretis suæ Synodi contra imaginum cultum. Celebratur itaque Synodus in villa Gentiliaco apud Parisios anno Domini 766. iuxta Sigebertum, locum vocat Salmoniacum villam Vrspergen. Iuxta Adonem & Regionem lib.2. & Annales Francorum celebrata est anno 767. Contulerunt in ea inter se Græci & Romani, seu Orientales & Occidentales inter alia quoq; de Imaginibus Sanctorum, vtrum igne cremandæ, an in Ecclesijs ferendæ essent. Adon Viennen. ætate 6.& Annonius lib.4.cap.67.de Francis. Quid constitutum tandem sit non est satis manifestè indicatum. Græcos tamen Oratores, iussos esse Imperatorem suum admonere, vt cum alijs sentiat, Æmilius lib.2.de Francis refert. Et Ioannes Tolosanus dicit, post longam altercationem, circa Imaginum venerationem constitutum esse, Christi & Sanctorum imagines esse colendas: plurimos tamen in id non consensisse. Gentiliacouillana Synodus.

Anno Domini 768. iuxta Sigeb. (Sabellicus adhuc vnum annum addit) Romæ quoque in Laterano celebratur Synodus, cui præsedit Stephanus 3. Occasio autem eius fuit, quòd Romanus clerus & populus Constantinũ Papam, Desiderij Longobardorum Regis fratrem, eò quòd visus fuisset vero magistratui Imperatori Constantinopolitano fauere, & cultum imaginum improbare, à pontificatu deiecerat, & Stephanum substituerat: & restabat illud, vt acta eius abolerentur, & cultus imaginum confirmaretur, ac seditiosæ defectionis & perfidiæ prætextus & plures occasiones quærerentur. Conuocauit autem Stephanus, illos qui eius parti addictißimi erant nimirum Thusciæ, Campaniæ & Italiæ Episcopos. Antoninus. Primum autem tractatur de Constantino Papa eiusque depositione. Deinde examinant acta Synodi Constantinopolitanæ, & sententiam eius damnant, contrariumq; asserunt: nimirum sacras imagines Iesu Christi, B. Virginis Mariæ aliorumq; Sanctorum magno honoris affectu ab omnibus coli debere. Et Græcis edicunt, vt, nisi velint impij declarari, sanctorum statuas templis restituant, vsi hoc potißimum argumento, Quòd si liceat Imperatorum & aliorum hominum statuas in ciuitatibus ponere, Dei verò & sanctorum non liceat habere, conditionem Dei peiorem fore hominum. Quasi verò Deus iuxta hominum placitum, & non potius secundum verbum suum coli velit. Platina in vita Stephani. Sabellicus Enne.8.lib.8. Liber pontificalis. Hæc decreta Stephanus Pontifex, & reliqua asseclarum eius turba, pedibus prodeambulans à Lateranensi basilica cum hymnis & canticis, in ædem S. Petri deportat, quæ ex ambone à Leontio Scriniario clara voce recitantur. Quibus finitis, Episcopi tres, Gregorius de Candida Sylua, Eutracius Albanus, Theodosius, ex eodem suggestu anathema promulgant in omnes transgressores & violatores huius Synodi. Platina, & liber Pontificalis. Lateranensis Synodus.

Balæus refert Stephanum 3. instituisse quoque, vt idolis & imaginibus thura adolerentur. Cent.2.fol.105.in vita Stephani. Hanc verò idololatrarum superstitionem ac stultitiam grauiter taxat Carolus Magnus lib.4. contra Synodum Nicænam 2. edito, quòd nimirum rebus odore carentibus odorifera thymiamata offerant, & luce carentibus luminaria incendant, adeoq; ea quæ Deo dignè offerrentur, rebus sensu carentibus offerant, & offerre hortentur: vnde etiam nulla authentica lectione, vel alicuius sancti exemplo fieri debere probari posßit.

Leo 4. Imp. imaginum cultum etiam prohibuit.

Constantinus autem 3. vita functo, Leo 4. eius filius imaginum adorationem etiam prohibuit: cumq; eius edictum Iacobus Protospatharius, & Papias & Strateius, & Theophanes, cubicularij eius, alijq; violassent, grauiter in eos animaduertit publica contumelia, & tonsura, & carcere, iuxta Zonaram tom. 3. & P. Diaconum lib. 23. rerum Rom.

P. Cyprius Episcopus Constantinopol. imaginum cultum promouet.

Interea Paulus Cyprius, seu Almisicus, vt à Paulo Diacono appellatur, in Salamine natus, à Leone Copronymi filio anno eius vltimo post longam deliberationem, cùm simulatè professus esset, non esse adorandas imagines, Episcopus Constantinopolitanus constituitur in locum Nicetæ, qui Constantino successerat. Fuit is homo placido ingenio, animo abiecto, & propemodum seruili ac desperabundo, iudicio intricato & superstitionibus fascinato. Mortuo enim Leone 4. cum Irene eius coniunx imperaret, eaq; imaginibus magis propitia videretur, cœpit suam sententiam de imaginum adoratione prodere, & cum alijs consilia tractare, quo pacto possint in templa restitui. Interea verò in morbum incidit, qui animum eius ægrum ita exercet, vt opinionem illam concipiat, se non posse bona conscientia in ministerio suo defungi, nisi imagines restituantur. Vitam ergo monasticam elegit ex superstitione, quasi ea suas sordes eluere posit: & deserta sua Ecclesia, clàm sese subducit in monasterium Flori, & amictu mutato, in album eorum recipitur. Qua re cognita Irene & Constantinus, ad eum accedunt, & interrogant cur id fecisset? respondet ille lamentans, Ob dissidium quod propter imagines sit ortum, & ob quod Ecclesia illa sit anathematizata. Ac planè asserit, nisi Synodus vniuersalis fiat, & imagines restituantur, non posse Constantinopolitanos saluari. Hac sua præpostera pœnitentia, occasionem maiorem præbuit ad disputationes de Imaginum cultu: qui paulò post in Synodo Nicæna 2. assertus & stabilitus fuit: Ac non ita multò post vitam cum morte commutauit, anno Irenes 4. Domini 785. Zonaras tom. 3. Orthodoxus & catholicus hic Paulus in Synodo Nicæna 2. pronunciatus est, ob pœnitentiam quam egisset: verùm in Frankofurdiana Synodo, in qua acta Nicænæ sunt rescissa, & cultus imaginum damnatus, & ipse declaratus est, non secundum scientiam, sed secundum superstitionem pœnitentiam egisse, & sibi peccatum, vbi reuera nullum esset, finxisse. Mortuo igitur paulo eligitur Tarasius, qui hactenus in aula Imperatoria militem & scribam egerat, homo facundus, sed audax: is negat se consensurum in vocationem, nisi Imperatrix & Imperator promittant Synodi vniuersalis conuocationem. Facta promissione res in actum deducitur. Anno enim 6. imperij Irenes, Domini verò 787. omnes conuocantur antistites. Adrianus Roma mittit Petrum Vicedomum, & Petrum Hegumenum: Antiochia venit Ioannes, & Alexandria Thomas, qui postea Thessalonicæ factus est Archiepiscopus. Septima Idus Augusti indict. 9. in templo Apostolorum, archiepiscopi, episcopi & sacerdotes congrediuntur: adsunt etiam Imperatores & Catechumeni. Instituitur disputatio & collatio de imaginum cultu ex sacris literis, & in vtranque sententiam disceptatur. Summus sacerdos, Episcopi & abbates quidam cum monachis imaginum venerationem conantur tueri. Magna pars Episcoporum (inter quos fuerunt Basilius Ancyræ, Theodorus Myrorum, Theodosius Amorij & alij, qui in Nicæna 2. ad pœnitentiam adiunguntur, & populus Scholariorum, & satellitum atq; cæterorum ordinum, qui sub Imperatore Constantino fundamenta ex verbo Dei, & patribus perceperant de impietate idololatriæ, quæ esset cum imaginum veneratione coniuncta) contrariam sententiam defendunt. Pontificij & alij, videntes se parum posse promouere, alteram partem conantur excludere ex congressu & disputatione. Ea res tumultui occasionem præbet: qui tamen statim compescitur. Nam populus molestè ferebat, eos qui pro altera parte pugnabant, excludi ex disputatione. Sed cùm iterum admissi essent, turba quiescebat. Redeunt itaq; ad disputationem, & illa pars Episcoporum, quæ imaginũ cultum oppugnat, alteram verbo Dei ita retundit, vt illa victoriam desperans, Synodum dissoluat, excogitatis insidijs, quibus veritatis assertores opprimantur prius, quo postea errori locus esse posit. Diaconus lib. 23. rerum Roman. Ignatius monachus in vita Tharasij apud Metaphrastem tom. 5. paulò aliter rem hanc narrat, pro suo affectu erga illam partem, quæ imagines colit: quasi altera illa pars prorsus seditiosè synodum turbauerit, asserendo se nec posse nec velle pati, vt res in disceptationem deducatur.

Tarasius Episcopus patronus imaginũ. Constantinpolitana Synodus

dedicatur. Quod verum non est. Nam & ipsi, vt in libero Concilio, voluerunt Episcopos suæ sententiæ admitti & audiri: vt facilè est colligere ex P. Diacono, qui tamen nec ipse satis verè & planè rem exponere videtur.

Irene ergo videns papisticis rebus & superstitioni consuli non posse, nisi exercitui regio arma adimerentur, & aliquot potentes familiæ pellerentur vrbe regia, tandem dolis & fraude effecit, vt iconomachis arma adimerentur, & quædã eorum familiæ ablegarentur. Id vbi factum esset, Imperatrix exercitum proprium principesq́ ad omnia paratos & sibi obsequentes deligit, iuxtaq́ consilia legatorum Rom. pontificis, quos apud se retinuerat, mense Ma. anno 7. imperij sui, legatis & literis indicit Niceæ Synodum. Diaconus lib. 23. rerum Rom. Ad eam ergo vrbem anno 8. Irenes, Domini verò 788. confluit illa prior multitudo Episcoporum, abbatum & monachorum circiter 350. vt Sigebert. indicat. Synodus ista incipit celebrari 8. Cal. Octob. indictione 11. in templo Sophiæ, & durat vsq́ ad Nouemb. Adeò facilè fuit, remotis contradicentibus, consensionem in errore & superstitione institui. In prima actione Tarasius summus Sacerdos, rector & præses, præfatur, & indicat quam ob causam Synodus hæc sit conuocata, nimirum vt de imaginum cultu & veneratione agatur, quæ tractatio anno superiore in Synodo Constantinopolit. sit impedita. Deinde Basilius Ancyræ, Theodorus Myrorum & Theodosius Amorij, alijq́ nonnulli, qui in Synodo Constantinopolitana imaginum venerationem impugnarant, suam sententiam reuocantes à Synodo recipiuntur, & in Cathedras suas sedere iubẽtur. Et imago Christi eiusq́ cultus approbatur à tribus Episcopis. Post biduum secundò coit Synodus: ac Gregorius Neocæsarien. productus asserit, se cum Synodo velle sentire. Patres autem causæ eius cognitionẽ reijciunt in alium conuentum. Deinde literæ Adriani pontificis Rom. ad Constantinum & Irenem leguntur, in quibus impudentissimas fabulas fingit de Constantini somnijs, ad imaginum origenem indicandam. Tertiò recitantur literæ Adriani Papæ ad Tharasium, in quibus commendat Tarasi sententiam de imaginibus: & hortatur eum, vt deinceps etiam venerandas imagines (hæc sunt verba eius) primùm iuxta humanam figurationem Christi Dei nostri secundum nos & pro nobis & per nos incarnati, deinde inuiolatæ & veræ Deiparæ, postremò omnium Sanctorum suorum colere & adorare pergat. Postea commendat etiam eius studium in promouenda Synodi conuocatione: ac omninò præcipit ei, vt efficiat, quò Synodus illa, sub Constantino congregata sine authoritate, consensu & præsentia pontificis Romani, contra cultum imaginum, damnetur. Quartò, patres ex ordine testantur singuli, se probare sententiam Adriani, & imaginum picturas recipere, & desiderio suo adorare, vt in nomine Christi & Mariæ Virginis, & omniũ sanctorũ factas. Atqui D. Gregorius Sereno Massiliensi, vt supra meminimus, scribit: Quod imagines adorari vetueris, Laudamus, &c. Et ante Gregorium Hieronymus inquit: Nos nec angelos, nec sanctos, nec martyres, nec ipsorũ reliquias, nec vllam creaturam, SED SOLVM DEVM ADORAMVS.

Nicæna Synodus 2. quæ à Græcis vniuersalis 7. vocata est, pro Imaginibus.

In tertia actione, quæ sub 6. Cal. Octob. indict. 11. facta scribitur, post receptionẽ Gregorij Neocæsarien. qui damnabat suam priorem sententiam, & approbabat alteram de cultu & adoratione imaginum, leguntur literæ Orientalium sacerdotum ad Tharasium, in quibus imagines Sanctorum earumq́ venerationem comprobant: tandem legatorum Rom. instinctu, Episcopi simul omnes qui aderant testantur, se in adorationem imaginum consentire: & anathema pronunciant in eos qui diuersum sentiant & affirment.

In Consessu 4. Synodus de confirmanda adoratione imaginum laborat, & ad comprobandam eam torquent primùm testimonia ex sacra scriptura, deinde ex patribus: id quod etiã in congressu quinto fecerunt: vbi multa ficta citant, quæ apud Patres non leguntur.

In Consessu 6. qui fuit prid. non. Octob. leguntur sex tomi Gregorij Neocæsarien. & decreta Synodi Constantinopolitanæ sub Constantino Copronymo, cum refutatione Epiphanij, non Salamaniæ Cypri illius orthodoxi Episcopi, sed alius cuiusdam, quæ non verbi Dei, sed consuetudinis & patrum nititur fundamentis. Deinde sub finem subijciunt breuem declarationem, quantopere in Ecclesia vtiles sint imagines, quæ historias veteris & Noui Testa-

menti repræsentant. Inter alia, à temporibus aiunt, itaq; illis vsq; ad tempora Constantini, primi ex Imperatoribus plenè Christiani, anni propemodum trecenti acti sunt, ante illum ferè gentilibus tyrannicè regnantibus. Per illa autem tempora Christianorum plurimi certamen præclarum certantes non sine martyrio vitam hanc liquerunt: idq; dum idolorum statum studiosè oppugnant. At verò Christianorum cœtus diuina æmulatione ducti, templa construxerunt, partim Christi nominis gratia, partim sanctorum martyrum causa. Atq; illi quidem historiam humanæ Christi dispensationis in ijs pinxerunt, hi verò martyrum gestis effigiandis operam collocarunt. Alij id tabellis expressere, quo martyrum memoriam in oculis perpetuò ferrent, &c. Confitentur hi proprio testimonio imagines ante Constantinū M. nondum fuisse, sed earum vsum post eius tempora demum cepisse, hoc est, post annum Christi 300.

In septimo & vltimo congressu, qui fuit 3. Id. Octob. patres promulgant decretum Synodi, idq; corroborant subscriptionibus & acclamatione publica. Omnibus his peractis mense Nouemb. tota Synodus Nicæa discedens Constantinopolim ingreditur: & in Magnaura præsente imperatore & cunctis Episcopis, clero item & populo vniuerso decreta Synodi publicè proponuntur: quæ Constantinus & Irene approbant & subsignant, & Adriano Pontifici exemplum mittunt Græco sermone, quod Latinè factum in bibliothecam Romanā est reconditum. Liber pontific. Et statim sacræ imagines templis restituuntur, & Ecclesiæ in errore nonnihil coalescunt, verùm non sine contradictione plurimorū. P. Diaconus lib. 23. Rer. Rom.

Hanc Synodum pro septima vniuersali habendam Græci statuerunt, ac etiámnum hodiè pontificij contendunt: Id verò eleganter confutauit Carolus M. lib. 4. cap. 28. Inter cætera, inquit, deliramenta quæ in eadem Synodo vel gesta vel scripta dicuntur, hoc quoq; non omnibus eorum deliramentis minus est, quod eandem Synodum vniuersalem nuncupant, cùm neq; vniuersalis fidei inconuulsam habeat puritatem, neq; per vniuersarum ecclesiarum gesta constet auctoritatem. Sicut enim ecclesia vniuersalis est, quæ Græco eloquio catholica dicitur: ita nimirum omne quicquid ab eius vnitate non discedit catholicū nuncupari potest. Omnis enim doctrina Christiana vel quælibet constitutio siue traditio talis esse debet, vt vniuersali conueniat ecclesiæ, quod nequaquā hæretici obseruauerunt, qui per diuersas mundi partes aliquibus regionum partibus coartati, conuenticula quædam statuerunt, quibus & se & quàm plures ab ecclesiasticæ vnitatis consortio segregauerunt. Cùm ergo duarum & trium prouinciarum præsules in vnum conueniunt, si antiquorum canonum institutione muniti, aliquid prædicationis aut dogmatis statuunt, quod tamen ab antiquorum patrum dogmatibus non discrepat, catholicum est quod faciunt, & fortasse dici potest vniuersale: quoniam quamuis non sit ab vniuersi orbis præsulibus actum, tamen ab vniuersorum fide & traditione non discrepat: quod crebrò factum in plærisq; mundi partibus quibusdā necessitatibus incumbentibus scimus. Multa enim Concilia gesta sunt, quorum institutionibus sancta munitur & corroboratur ecclesia. Si verò duarum aut trium prouinciarum præsules in vnum conuenientes noua quædam statuere cupientes, conuenticula quædam faciunt, quia non cum vniuersi orbis ecclesia sentiunt, sed ab ea quadam ex parte dissentiunt, non est catholicū quod faciunt, & ideò vniuersale nuncupari non potest. Omne quod ecclesiasticum est, catholicum est: & omne quòd catholicū est, vniuersale est: omne autem quod vniuersale est, profanis vocum nouitatibus caret: omne igitur quod ecclesiasticum est, profanis vocum nouitatibus caret. Nam si hæc Synodus vocum nouitatibus careret, & antiquorum patrum dogmatibus contenta esset, vniuersalis dici poterat. Non autem antiquorū patrum dogmatibus contenta est, non igitur vniuersalis dici potest. Vniuersitas nanq; ab vno cognominatur, quod vno multoties verso propagatur. Nam multitudo vnitatū vertendo in vnū collecta, vniuersitas efficitur. Vniuersalem planè eandē Synodū non cunctaremur profiteri, nisi eam vniuersalis ecclesiæ dogmatibus sentiremus refragari.

Nicæna 2. Synodus quorum auspicijs celebrata.

Hîc iam diligenter considerandum, quorum auspicijs hoc Concilium, quo pontificij non habent aliud sanctius, sit celebratum. Irenes ergo & Constantini decreto indictū est, qui Nicæam Episcopos conuocarunt, non Adrianus Papa, in quo etiam idem pontifex Romanus non præsedit, nec se generalem aut vniuersalem monarcham, sed Seruum seruorum, & Imperatores

ratores Dominos suos pijssimos & serenissimos vocauit. Sin autem verum est quod de Marcello, Iulio, Damaso & Gregorio referunt, statuerunt illi, irrita haberi debere Concilia non à pontifice Romano conuocata. Qualis verò Irene illa fuit? Mulier furiosa, superstitiosa, in cæde & sanguine bonorum & innocentium sese volutans: quæ filium suum Constantinum oculis, imperio, vita deniq; priuauit: quæ Astrologis nimium credendo, regni vires & opes exhausit: qua regnante Nicephorus & Alexius iniustissimè excæcantur, multis linguæ præciduntur: Sol horum scelerũ spectator obtenebrescit, & ad dies septendecim radios suos ita amittit, iuxta Eutropium, vt errarent maris naues, omnesque dicerent, Vrspergense teste, quòd propter excæcationem insontis Imperatoris hoc acciderit, quodque homines tenebris digni sint, quoniam in luce ambulare nolint. Terra, vt quæ ferre diutius non posset eiusmodi monstrum, adeò vehementer concutitur, vt de ruina Constantinopoleos metus esset, & omnes ciues extra domos fugerẽt in hortos & agros, ibique tentoria figerent: iuxta Diaconum lib. 23. rerum Romanarum. Sed idololatræ nihil tantis permoti miraculis, in superstitione perseuerarunt. Insuper etiam soceri Constantini Copronymi cadauer exhumatum concremauit: & Orientale imperium prodidit. Cùm enim metueret tyrannidem suam non fore diuturnam, coniugium Caroli Magni ambijt, & pontifici Romano potestatem fecit coronæ Romani imperij transferendæ in Carolum, sperans scilicet tyrannidem suam fore incolumem, si imperio Græcorum ad Gallos proditoriè translato, non tam Carolum, quam pontificem Romanum hoc insigni beneficio deuinciret. Mutius in Chron. fol. 55. Qualis autem fuit filius Irenes? Mali corui malum ouum. Constantinus enim parùm constans adolescens, qui Leonis Copronymi patris sui in damnandis iconolatris zelum non sequutus, matris cæco affectui obtemperat, quam post ab imperio remouet, & rursus constitutionẽ suam de imaginibus abrogat, sicut Platina in Adriani 1. vita scriptum reliquit. Hanc fœminam, hunc puerum quis instigauit imagines, quas Leo deleuit, restituere? Orbis totius perturbator Adrianus Papa qui hortator & adiutor fuit conatuum perditissimæ mulieris, quiq; legitimo Imperatori regnum suum anteuertit, atq; alium pro libidine sua surrogauit, ea tamen lege, vt sibi & successoribus vrbe Roma totaq; Italia cederet. Alter deinde versipellis Episcopus Paulus Cyprius iam delirans, qui Leone imperante profitetur apertè, Imagines non esse adorandas. Irene verò suffecta mutatur, morbo excruciatus & lecto affixus, sicut diximus, vitæ monasticæ se deuouet & addicit, vt sordes eluat, creditq; se non posse bona conscientia suo ministerio defungi, credit Ecclesiã totam esse excommunicatam, & nisi Irene & Constantinus vniuersali Synodi errorẽ illum corrigant, & Imaginibus locum & honorem suum reddant, nec ipsos, nec se, nec patritios Constantinopolitanos posse salutem cõsequi. Quis verò ex Episcopis huic præsedit Synodo? Tarasius, qui, vt fertur, à populari conuersatione ad Episcopale culmen, à militari habitu ad religiosum, ad circo ad altaria, à forensi tumultu ad prædicationem, & ab armorum strepitu ad sancta mysteria peragenda extraordinariè & contra sanctorum patrum canones promotus fuerat. Ita muliebris superstitio, & iuuenilis inscitia, & pontificis audacia vana doctrina & suasio, vilis Apostatæ febrile deliramentum, neophyti ignorantia, imaginum vsum & cultum prudenter abolitum, inconsideratè & impiè reuocarunt. Primis siquidem his authoribus, statuæ & imagines, quicquid sunt, meritò debent.

Anno autem Domini 794. iuxta Regionem lib. 2. & Lupoldum apud Irenicum lib. 11. Synodus Francofurti conuocatur. Occasionem præbuit tùm Felix hæreticus, tùm Adrianus pontifex Rom. qui acta Synodi Nicænæ 2. de imaginum adoratione miserat Carolo approbanda. Conuenerunt igitur Episcopi, Sacerdotes, Abbates, & Monachi ex omnibus prouincijs Caroli, nimirum ex Gallijs, Italia et Germania. Adrianus etiam eò suos legatos misit Theophylactum & Stephanum: interest etiam huic Synodo Carolus ipse. Ac primum tractatur de Felicis & Elipandi opinione: de quibus falsò pontificii referunt, quòd ipsorum hæresis, de non adorandis imaginibus damnata sit, atq; ita septimum Synodum vniuersalem Nicænam receptam & approbatam ibi fuisse. Damnata sanè fuit hæresis Feliciana in Synodo Francofordiana: Verùm ea non fuit de imaginibus, sed docuit Christum secundum humanitatem esse

Francofortensis Synodus contra Nicænam 2. à Carolo M. conuocata.

adoptiuum Dei filium, quemadmodum acta testantur. Post hæc verò offeruntur acta Synodi Nicenæ 2. quam Adrianus per suos vicarios rexerat, & postea etiam approbauerat. Patres non statim assentiuntur, sed disceptationem de ijs, vt par erat, instituunt, & sententiam illam de imaginibus adorandis examinant, veritatemq; deprehendũt ex collatione vtriusq; Synodi, nimirum illius quæ sub Constantino Copronymo damnauerat & abiecerat imagines, & huius quæ sub Irene non modo habendas, sed etiam adorandas, honorandas, venerandas, salutandas, amplectandas, osculandas, & vestitu, suffitu, candelis, geniculationeq; colendas esse adseuerarat. Igitur contra Adriani & legatorum eius sententiam decernunt, Imaginum cultum & adorationem esse impiam, Synodum porrò Nicænam 2. quam septimam vniuersalem appellauerat pontifex, damnãt, & nec septimam, nec vniuersalem dici debere pronunciant. Testis est eorũ quæ diximus Eginardus in vita Caroli M. apud Erphordien. cap. 69. Regino lib. 2. Adon Viennen. ætate 6. Georgius Cassander in Consultatione ad Ferdinandũ & Maximil. Impp. Et Vrspergensis abbas in Chronicis suis hac de re ita scribit: Anño 793. Carolo in Francofurt Pascha celebrante, Synodus Episcoporum magna est collecta ex omnibus regni prouincijs. Legati quoq; Adriani Papæ in eius vice affuerunt. In hac Synodo hæresis cuiusdam episcopi Felicis nomine damnata est, qui Christum secundum hoc, quòd homo est, adoptiuum Dei filium dicebat. Synodus etiam, quæ ante paucos annos Constantinopoli (legendum Nicææ) congregata sub Irene & Constantino filio eius, septima & vniuersalis appellata est, vt nec septima nec Aliquid diceretur, quasi superuacua ab omnibus abdicata est. Hæc ijsdem propemodum verbis leguntur apud Annonium lib. 4. cap. 85. de Francorum gestis. Et Auentinus authenticus historicus lib. 4. Annalium, Scita Græcorum, ait, de Imaginibus adorandis in Concilio Francofurtensi rescissa & abolita sunt. Idem author testatur, extare peruetustos Francorum annales, in quibus hæc legantur de Actis Francofurten. Synodi: Pseudosynodus Græcorum pro adorandis imaginibus habita, & falsò septima vocata, ab Episcopis damnatur.

Vrspergensis historicus refert, in hac Synodo Francofurt. communi Episcoporum authoritate librum compositum esse contra Nicænam 2. cui omnes subscripserint Episcopi. Editus est etiam ante aliquot annos liber in Gallia, & postea in Germania sub Caroli M. nomine, vel quòd illum conscribi Imperator iusserit, vel ipsemet pro sua pietate, doctrina & diligentia eum post Synodum Francofurtensem composuerit. In eo refutat Synodum Nicænam 2. & præsertim statuarum adoratione damnat, prolixè & accurate reijciendo vestitum, suffitum, lumina, & alia ornamenta statuarum, item & geniculationem ante eas. Et inter alia dicit: Nos denique Propheticis, Euangelicis & Apostolicis scripturis contenti, & Sanctorum orthodoxorum Patrum, qui nullatenus in suis dogmatibus, ab eo qui est via, veritas & vita, deuiarunt, institutis imbuti, & sanctas & vniuersales sex Synodos, quæ pro varijs hæreseon infestationibus à sanctis & venerabilibus patribus gestæ sunt, suscipientes, omnes nouitates vocum & stultiloquas adinuentiones abijcimus: & non solùm non suscipimus, verùm etiam tanquam purgamenta despicimus. Sicut & eam, quæ propter adorandarum imaginum impudentißimam traditionem, in Bithiniæ partibus gesta est, Synodum. Cuius scripturæ textus eloquentia sensuque carens ad nos vsque peruenit. Hæc Carolus. Meminit huius libri Caroli Hincmarus Remorum Archiepiscopus, qui circa Caroli Magni tempora floruit, capite decimo, contra Hincmarum Iandunensem Episcopum, & testatur quòd illum adolescentulus in regio Palatio legerit: citat etiam ad verbum integrum ferè caput vigesimum octauum, libri quarti. Facit etiam huius libri mentionem Eccius in suo Enchiridio. Sed is qui edi illum librum curauit, multis firmisque rationibus euidenter probat, non esse suppositititum aut adulterinum: prout hodie à pontificijs eius libri suppreßionem cupientibus traducitur. Dicit inter alia, etiam Romæ in Lateranensi bibliotheca idem exemplar vetustis Longobardicis literis descriptum extare: id quod Augustinus Steuchus, eius bibliothecæ præfectus, publico etiam scripto testatur.

Caroli M. confutatio Nicænæ 2. Synodi.

Est verò

Est verò illud quoque obseruatu dignißimum, quòd Papa Adrianus Francofurtensem hanc Synodum descriptis literis ad Imperatorem Constantinop. & Tharasium patriarcham probauit: legatos etiam suos ibi habuit, qui omnia decernere & comprobare adiuuerunt. Authoritate itaque Francofurtensis Synodi, Imaginum veneratio nonnihil repressa fuit.

Sed tamen Adrianus & alij ipsum sequentes Pontifices in sua opinione perseuerarunt. Et quoniam imagines nihilominus in ecclesijs, approbante Carolo, retentæ sunt, non quidem vt adorandæ, sed tanquam ornamenta & rerum gestarum memoracula: ideò mortuo Carolo imaginum cultum Rom. pontifices vehementius promouerunt, adeò vt Ludouicus F. Caroli libro longè acriore insectatus sit imaginum cultum, quàm ipse Carolus. Catalogus testium veritatis. Adrianus in sua sententia persistat. 6. Ludouicus Pius contra imagines.

Constantinus verò Imperator Constantinopolitanus cùm ex actis Synodi Francofurtensis percepisset, decreta Synodi Nicænæ verbo Dei esse contraria, sententiam suam mutauit: & plures alij doctores sub eo, cœperunt iterum cultum imaginum improbare. Platina & Bergomensis lib. 10. Necem igitur Irene, mater filio, intentat: & primò ipsum insidijs & proditione circumuentum, imperio deturbat, oculos eruit, squallentibus carceribus includit, & tandem omnibus tormentis excruciatum occidit. 7. Constantinus Imp. sententiã suam de venerandis imaginibus mutat.

Licet autem filium suum crudeliter sustulisset, eam ipsam, vt videtur, ob causam, vt imperio recepto, dissentientes quoque omnes perimere posset, tamen imperio ad Nicephorum delato, ac scelestißima muliere in monasterium detrusa, imaginum ille cultum damnauit, & Nicolaum eremitam aliosq́ rectè sentientes ea de re defendit contra patriarcham, & alios iconolatras: prohibuitq́ ne is Romano pontifici literas Synodicas mitteret, non tantum ob imaginum cultum, sed etiam quòd indignè ferret, Romanum Pontificem imperij partem ad Carolum M. transtulisse. Paulus Diaconus lib. 24. rerum Rom. 8. Nicephorus imaginum cultum damnat.

Nicephoro in imperio succeßit Michael gener eius: qui in eos, qui imaginũ cultum damnabant sæuire cœpit: & Nicolaum eremitam, sociumq́ eius, eò quòd imaginem Mariæ ob impiam venerationem remouerant, afflixit. Nicolaum palinodiam canere iußit, & alteri id facere detrectanti linguam præcidit, ex quo dolore extinctus est. Sæuitum est etiam in alios, imaginum cultui, iuxta verbum Dei, contradicentes. Zonaras tom. 3. Michael verò cùm apud Adrianopolim à Bulgaris, biennio postquam imperare cœpisset, victus fugatusq́ esset, ex desperatione imperio ceßit, seq́ in monasterium abdidit. Michael patronus imaginum.

Regnum inuadit Leo Armeniacus, qui initio imperij, anno nimirum D. 814. errore de imaginum cultu fascinatus, in dissentientes austerior erat: ac iconolatræ ea occasione aduersarios suos premebant. Sed Leo à monacho quodam (monachi enim plerique tum clamabant, adorationem imaginum esse idololatriam) veritatem edoctus ex Isaia (cui aßimulauistis Dominum? num imaginem eius fecit faber? aut aurifex similitudinem eius parauit?) agnouit illam idololatriam verè esse causam communium calamitatum, & imagines aboleri edicto iußit. Hæc res pijs halcyonia quædam parauit. Sed improbitas iconolatrarum, contra Imperatorem, adeò se exeruit, vt coactus sit Nicephorum patriarcham, qui in concionibus & scriptis adorationem imaginum contra verbum Dei propugnabat, in exilium mittere, ad seditionem auertendam. Zonar. tom. 3. Succeßit autem Theodorus, qui veram doctrinam de imaginibus professus est: sub quo pij nonnulli respirarunt, ac mitigauit Deus communes miserias, fuitque à Bulgaris & Saracenis mediocris tranquillitas. Id verò Satan more suo molestè tulit: ideoq́ Michaelem Balbum, aliosque proceres eius, partim regnandi cupidine, partim præpostero zelo, quo imaginum adorationem tuebantur, extimulat & inflammat, vt per insidias bonum Imperatorem, in sacrario diuina carmina cantantem, adoriantur: manibusque & capite amputatis, reliquum cadauer in circum equestrem ignominiosè trahant, filiosq́ eius castratos in exilium mittant. Zonaras tom. 3. 9. Leo Impp. primò defendit imagines, postea verò damnat. Leo nefariè ab Iconolatris interficitur.

Michaelem Balbum, qui Leoni successerat, sperabant imaginum cultum promoturum: ideoque Nicephorus patriarcha ad eum scribit, & rogat vt eas restituat. Verùm ille respondet, se neque in religione, neque in statu Ecclesiæ quicquam mutaturum: neque coacturum 10. Michael Balbus iconolatrarum hostis.

quenquam, vt aliter, quàm vellet, de Deo sentiret. Cùm autem iconolatræ, mendacij & cædis spiritu agitati, non cessarent turbas ciere contra rectè sentientes, coactus fuit & ipse in illos animaduertere. Interq; alios Euthymium Sardium Archiepiscopum, imaginum adoratorem in exilium eiecit, & Methodium in carcerem inclusit. Zonaras tomo 3. Facta sunt hæc circa annum Domini 824.

11. Theophilus Imperator imaginum acerrimus hostis.

Michaeli successit Filius eius Theophilus: erat is pietatis & iustitiæ acerrimus patronus, nec tantum cultores, sed & pictores imaginum persecutus est, vt populum ab idolomania & imaginum cultu abduceret. Cùm auiam filias suas quinque ad imaginum adorationem sollicitare intellexisset, non amplius ad eam permisit eas accedere. Vxorem etiam Theodoram, cùm per morionem cognouisset, imagines clàm adorare, grauiter arguit, & idololatram appellauit.

Theodora mulier superstitiosa imaginum cultum promouet.

Extincto Theophilo, imperium Theodora vxor eius tutorio nomine administrauit, quòd filius Michael nondum esset ad gubernationem idoneus. At licet Theophilus moriturus, vxorem suam Theodoram & Theoctistum grauiter obtestatus esset, ne ob imaginum restitutionem Ecclesias turbarent: tamen illæ cœperunt ea de re mouere turbas: restituerunt enim & imagines in templis, & earum cultũ idololatricum, reuocatis ab exilio Episcopis, quos Theophilus, quòd pertinaciter idola tuerentur, pepulerat. Ioannes itaque patriarcha successor Antonij Cassinatæ, qui & ipse successerat Theodoto, ab officio suo remouetur, & Methodius homo superstitiosus & imaginum venerator ac patronus ei surrogatur: qui Synodo instituta imaginum venerationem acriter defendit atque restituit. Pij contradicentes affliguntur, inter quos præcipuus est Ioannes Patriarcha: cui Theodora iussit oculos effodi, eò quòd statuæ Mariæ oculos euulsisset: sed ira illius mitigata, ducentis plagis cæsus, & in monasterium detrusus est. Eadem pœna quidam Episcopus Thessalonicen. affectus est. Zonaras.

12. Michael Imp. iconolatriam prohibet.

Filius verò Theodoræ Michael, remota matre, suscipiens imperium, per Bardum suum auunculum iconolatras vicissim deijcit, & Ignatius ab officio patriarchatus, in quo Methodio successerat, deponitur, & Photius substituitur. Zonaras de Imperatoribus Græcis.

Claudius Taurinensis Episcopus contra imagines scribit.

Dum hæc in Oriente fiunt, floret circa annum Domini 820. Carolo & Ludouico imperantibus, Claudius in Occidente, qui presbyter in palatio Caroli M. & postea à Ludouico Episcopus Taurinensis constitutus fuit. Is veritatem cœlestem sedulò docuit ac propagauit: & errores, corruptelas & superstitiones de adoratione Imaginum, intercessione & reliquijs sanctorum, de peregrinatione Romam versus ob pœnitentiam, de primatu pontificis Romani fortiter oppugnauit. In primis autem Imagines & Cruces remouit ex Ecclesia, propter adorationis abusum. Ob quod Paschalis põtifex & Thodomirus abbas alijq; pontificij eum hæreseos insimularunt. Pontificij asserebant imaginum adorationem, eamq; fucare volebant, quòd tantum esset recordatio Christi & Apostolorum aliorumq; Sanctorum, ac quòd talis cultus non esset prohibitus in verbo Dei. Claudius contra dictum Mosis imò Dei vrget, Non faciendam similitudinem omnium quæ in cœlo sunt, aut quæ in terra: idq; non tantum de idolis gentium, sed de omnibus creaturis dictum contendit. Deinde, cùm sancti viuentes non passi sint se adorari, colligit inde, nullo modo eos velle, vt post mortem imagines eorum adorentur. Tertiò, cùm imagines Deus non sint, colligit eas esse creaturas: ac postea ostendit, prohibitum esse creaturas colere. Rom. 1. Quartò, per absurdum colligit, quòd si ideò adoranda sit crux, quia Christus in ea pependerit: etiam sequi aliarum rerum adorationem, vt virginum & puellarum, quia virgo Christum in vtero gestauit & peperit: & præsepis pannorumque, quia in eis iacuit: & nauium, quia in eis nauigauit: & agnorum, quia dicatur agnus: & petrarum ac leonum, quia dicatur petra & leo: & alia huiusmodi affert in epistola ad Theodomirum abbatem: Ex qua epistola quædam excerpta, Ludouicus Imperator ad Ionam Aurelianen. episcopum misit, ac ei præcepit, vt suam sententiam de ijs exponeret. Sed ille metuit, ne posset veritatem expugnare, ideoque cunctanter rem peragit. Interea Ludouicus & Claudius moriuntur. Tum verò ille confidentissimè prodit, & ad Carolum secundum tres libros pro defensione imaginum scribit: ac in eo reprehendit, quòd superstitiosæ ac pernitiosæ imaginum a-

num adorationi, qua plebs Taurinensis laborabat, non eo quo debebat modo restiterit, nimirum institutione & veritatis demonstratione: sed scandalosa abolitione & exturbatione imaginum, picturarum & crucium. Quasi verò credibile sit, Claudium non prius verbis refutasse imaginum & statuarum adorationem, quàm eas ex templo eiecerit. Qui plura de sententia Claudij circa imaginum venerationem & adorationem cognoscere cupiat, legat Catalogum testium veritatis fol.94. Non audet etiam Ionas imaginum adorationem apertè defendere, sed expressè inquit: Creaturam adorari eiq́ aliquid diuinæ seruitutis impendi pro nefas ducimus, huiusq́ sceleris patratorem detestandum & anathematizandum libera voce proclamamus, lib.1. Et quidem Galliam dicit imagines habere, sed eas non adorari.

Reuertamur hinc ad res in Oriente gestas. Cùm Ignatius successor Methodij, & adorationis imaginum patronus Constantinopoli ob excommunicationem Bardæ auunculi Michaelis Theophili F. ab officio esset depositus, & Photius substitutus, vt supra diximus, ac alij aliter ea de re iudicarent, Michael Imp. petijt à pontifice Romano. vt legatos suos ad dissidij compositionem mitteret. Pontifex ergo conuocat suos in cœtum, & re deliberata Rodoaldum Portuensem episcopum, & Zachariam Anagninum eligit, eisq́ literas & mandata tradit, vt ibi tantum rem cognoscant, & à Photij communione abstineant, cultumq́ imaginum sacrarum restituant: vt patet ex epistola Nicolai pontif. tom.2. Concil. Synodus Romana.

Romani legati cùm Constantinopolim venissent, in consessu Episcoporum & sacerdotum tractatur de Ignatij depositione, Photij ordinatione, et cultu imaginum: rebusque diu disceptatis, tandem legatos pontificios persuasos in suam sententiam deducunt, & cultus imaginum approbatur quidem, sed in æde Apostolorum promulgatur, quòd Ignatius iustè amotus, & Photius iustè ritèq́ surrogatus esset. Zonaras tom.3. in vita Michaelis. Liber pontif. Epist. Nicolai tom.2. Concil. Constantinopolitana Synodus pro imaginib.

Pontificijs legatis reuersis, acta Synodi Constantinopolit. ab Imperatore mittuntur, & petitur approbatio per literas, in quibus quædam contra principatum Rom. pontificis obiter scripta erant. Pontifex autem obnixè cauens, ne quid de sua authoritate & principatu imminuatur, Synodum colligit, & suos legatos malè obitæ legationis accusat, acta illa omnia, præsertim autem Ignatij depositionem & Photij ordinationem, rescindit, ac Donatum Hostien. episcopum, Marinum Diaconū, Stephanum Nepesinum episcopum Constantinopolim amandat, ad eam Ecclesiam parandam, & Amathodium ac Ignatium consecrandum. Liber pontif. in vita Adriani 2. Romana Synodus.

Cùm itaque legati Adriani Constantinopolim venissent, aduocantur Orientis patriarchæ, metropolitæ & Episcopi ad Synodum. Excogitauerat autem vt in libro pontificali indicatur, Rom. pontifex ad suam tyrannidem stabiliendam, huiusmodi artificium. Libellū legatis suis dederat, quo omnes ad subiectionē, obedientiam, reuerentiamq́ Romanæ sedis obligabantur, qui vellent Synodo illi interesse. Istum libellum porrigunt singulis ad consessum accedere cupientib. Illi qui subscribebant intromittuntur: qui verò id facere recusant, cū ignominia foris relinquuntur. Cùm hoc modo mancipia pontificus Rom. essent collecta, et optimi quiq́ exclusi, sessionibus 10. Conciliabulum illud finitur. In decima & vltima sessione Canones 27. recitātur, quorū tertius qui est de veneratione imaginū, ita habet: Sacrā imaginē Domini nostri Iesu Christi & omniū Saluatoris, æquo honore cū libro Sanctorum Euangeliorū adorari decernimus. Sicut enim per syllabarū eloquia, quæ in libro feruntur, salutē consequuntur omnes; ita per colorū imaginariā operationē & sapientes, et idiotæ cūcti, ex eo quod in promptu est, perfruūtur vtilitate. Quæ enim in syllabis sermo, hæc et scriptura quæ in colorib. prædicat & cōmendat. Dignū est enim vt secundū cōgruentiā rationis, et antiquissimā traditionē propter honorē, quia ad principalia ipsa refertur, etiam deriuatiuæ imagines honorētur & adorētur; vt sanctorū Euangeliorū sacer liber, et typus pretiosæ crucis. Caranza Dominicanus monachus huius Synodi Canones collegit: fatetur tamē Codices ita deprauatos fuisse, vt noluerit eos describere, sed in Epitomen tantū redigere: Alioquin acta huius Synodi in tomis Conciliorum non extant, et Zonaras patronus adorationis imaginū, eius nullā prorsus facit mētionē. Synodus Constantinopoleos 8. Generalis appellata pro imaginibus.

Quidam etiam referunt, non conueniſſe in hac Synodo inter Græcos & Latinos, ideoq́ſine fructu diſceſſum. Annonius verò lib.5.cap.28. de Francis etiam narrat, in hac Synodo Græcos, in fauorem Romani pontificis, adorationem imaginum, & alia quædam contra antiquos canones approbaſſe.

Myſteriũ iniquitatis vincit. *Atq; ita factum eſt, vt poſt acria certamina, imagines tandem in omnes Orientis & Occidentis Eccleſias receptæ fuerint circa annum Domini 900. Cumq́ue aliquandiu pro memoraculis tantũ haberentur, paulatim tamen, vt natura humana ad ſuperſtitiones procliuis eſt, cultus diuinus ipſis exhiberi cœpit: quod vt progreſſu temporis magis magisq́; inualuit, ita etiam numerus imaginum indies auctus & multiplicatus eſt. Poſt hæc enim tempora etiam in Græca Eccleſia, de Romana nihil dicam, non admodum amplius publicè pugnatum fuit cõtra adorationem imaginum. Imò Zonaras & Nicetas ſcribunt pro hæreſi ſuis temporibus habitum, ſi quis non adoraret imagines. At cùm ſcire rerum cauſas vtile ſit, iccircò iam in ſequentibus de eo aliquid agemus.*

Signa & Miracula falſa ac mendacia pro confirmatione cultus & adorationis imaginum.

IMaginum adoratio & cultus confirmatus primò, & deinde propagatus eſt non ſolum Romanorum pontificum effreni audacia, qua quiduis attentare auſi ſunt, & ſumma authoritate, quæ paulatim ita excreuit, vt ab ea vel latum vnguẽ recedere, ſummum piaculum fuerit: ſed alijs quoq; modis ac rationibus, inter quas MIRACVLA, *quæ circa imagines earũq́ue cultum accidiſſe dicuntur, facilè primum locum obtinent. Quia enim abiecerunt in primordijs ſtatim regni Antichriſti veram doctrinam verbi Dei ſuperſtitioſi homines, ideò digni erant, quibus, ad confirmandas omnis generis idolomanias ac impias opiniones, aut plurimæ faſcinationes à malo ſpiritu obijcerentur, aut multa falſa, & inferioribus demùm ſeculis conficta pro veris nimiùm credulis hominibus obtruderentur.*

1. *Eiuſcemodi enim miraculum eſt quod ex Procopio Euagrius commemorat. Edeſſæ vrbis ciues in ſumma rerum deſperatione, cùm iam iam vrbs à Choſroe Perſico rege capienda eſſet, imaginem quam Chriſtus ipſe fecerit, & ad Abgarum miſerit, ad foſſam adduxiſſe, & immerſam aquæ contra rogum & ligna obieciſſe: quo facto, mox ſtruem lignorum in cinerem redactam, & aggerem, quem Choſroes extruxerat, vt pedeſtri impreſſione vrbem inuaderet, combuſtum fuiſſe. Supra autem indicauimus hanc hiſtoriam de imagine à Chriſto facta, & Abgaro tranſmiſſa, non literis traditam ab Euſebio, qui epiſtolæ Chriſti mentionem facit, ſed eam inferioribus ſeculis Euſebianæ narrationi ab Damaſceno & Nicephoro aſſutam, vt non tantum cineres defunctorum, ſed etiam pictæ imagines maiori ſtudio colerentur.*

2. *Paulus Diaconus lib.21. Rom. rerum, prodigia cuncta quæ Leonis 3. Imp. tempore acciderunt, Leonis impietati aſcribit, qua ſacras imagines ſuſtulerit, non iræ Dei, quam iſtiuſmodi pœnis aduerſus idololatriam demonſtrarit: è contra verò, liberationem vrbis Conſtantinopolitanæ ſub eodem Imperatore factam interceßioni Mariæ attribuit. Qua de re etiam Vincentius lib.23. cap.147. ita nugatur: Fertur, inquit, Saracenos hoc modo perijſſe apud Cõſtantinopolim. In monaſterio ſanctæ Dei genetricis iuxta palatium, propè S. Sophiam, erat imago B. Mariæ, quæ tenebat infantem in brachio, quam depinxit in tabella S. Lucas, cùm adhuc viueret S. Maria. Hæc imago vocatur Odigitria, id eſt, Deductrix: quia duobus cæcis apparuit S. Maria, & deduxit eos ad ſuam Eccleſiam, eoſq́; illuminauit. Cùm iſta imagine faciunt proceßionem omni die Martis, per totam ciuitatem. Cùm ergo obſeſſa eſſet ciuitas, & ciues ieiunarent & orarent, ſimulq́; pugnarent: quidam ciuis admonuit, afferri illam imaginem, & ab omnibus orationem ad illam fieri hoc modo: Sancta Dei genetrix, quæ toties nos liberaſti, libera nos modo de inimicis filij tui: & ſi vis vt imaginem tuam non mergamus in mari, merge illos. Et cùm hæc dixiſſet, ille ſecretè imaginem tenuit ſub vndas, & ſtatim procella ſurrexit, & omnes naues Saracenorum aut merſit, aut fregit. Hanc fabulam finxit Vincentius,*

Vincentius, qui claruit circa annos Christi 1240. inde quòd P. Diaconus, qui post Leonis Isauri tempora annis circiter 50. floruit, scriptum reliquit, Constantinopolim B. Mariæ liberatam intercessione.

In hunc finem etiam Pontificiorum nonnulli commemorant illud, quod anno 24. Constantini Copronymi acciderit in Berytto, vbi imago Christi à Iudæis contumeliosè tractata, aperto latere sanguinem & aquam effuderit. Sed quid de hac fabula sentiendum supra monuimus. 3.

P. Diaconus lib. 21. rerum Rom. Constantinus quidam, inquit, Strator Artabasdi vidēs imaginem Dei genitricis stantem, apprehensum lapidem aduersus eam proiecit & contriuit, & cùm cecidisset, calcauit. Et vidit in somnis astantem sibi Dominam nostram & dicentem, Nosti quàm fortem causam in me operatus fueris? verùm contra caput tuum hoc fecisti. Posteà verò dum Saraceni aduersus murum congreßionem facerent, & ageretur bellum currēs ad murum vt fortis miles infelix ille, eijcitur à lapide transmisso ex Mangone, et contritum est caput eius & facies. 4.

In Nicena 2. Synodo ad comprobandam Imaginum adorationem inter alia ad Miracula etiam confugiunt, quæ per imagines edita fingunt, quo nouum dogma plus authoritatis ac roboris habeat. Nam Actione 4. Constantinus Cypri Episcopus narrat, armentarium quendam, qui imagini Mariæ stimulo dextrum oculum euulserat, postea in agrum egressum, cùm percuteret pecus sibijpsi oculum elisisse. Et alium quendam, eò quòd per caput imaginis eiusdem in pariete depictæ clauum infixisset, ingenti dolore capitis affectum fuisse: quo non prius liberari potuerit, quàm clauum extraxisset, ibidem narratur Episcopus idem. Agarenum etiam Conto oculum statuæ Mariæ in Gabala ciuitate Syriæ euellere conantem, sibi oculum effodisse, & ardenti febre correptum esse, ibidem asseritur. Indicant etiam, quòd S. Anastasius apparuerit mulieri paralyticæ, & dixerit: descende ad Tetrapylum, sanctique Anastasij intercessionem apud Deum posce: quæ ad templum illud delata, cùm sancti imaginem conspicaretur, dixit: Hic est, qui in somnis mihi apparuit. Et in terram se prosternens, & martyrem flebili oratione placans, sana surrexit. Et alius quidam addit, mulierculam obsessam, Romæ ad imaginem Anastasij sanatam. Ex Sophronio tale miraculum in eadem Synodo citant: Ingreßi templum, vidimus picturam, repræsentantem in medio imaginem Christi, Mariam à sinistris, à dextris autem Baptistam. Præterea cœtus Sanctorum, qui ante imaginem procidebant & intercedebant. Christus verò commiseratus annuit, & ante imaginem inquit: illi date. Et sancti ad me aiunt: Ecce gratiam Deus tibi dedit. Ac alius quidam Episcopus subijcit: hæc imago adhuc hodiè Alexandriæ existit, & omnes morbos sanat. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

Alius quidam vxori ægrotanti dixit: si domi essem, possem cerea Sanctorum meorum Cosmæ & Damiani imagine omnes dolores tuos auferre. In somnis Sancti illi apparuerunt mulierculæ, quæ expergefacta rogauit virum de forma illorum Sanctorum. Vir verò recordatus, quòd soleret peregrè imaginem illam secum ferre, ostendit eam vxori, quæ cùm vidisset, adorauit, & sanata est. Manzon quidam dicit: Ego in morbo iußi, vt inferrent ad me Christi imaginem, quam cùm vidissem, dixissemque Domine, qui das Sanctis gratiam respice me, imposui eam loco dolenti, & morbus repulsus est. Item muliercula ægrotans, cùm præ torminibus ingredi non posset, repsit ad illum locum, vbi in parietibus effigies Cosmæ & Damiani depictæ erant. Et quia fide pro scipione vtebatur, confestim sanitati restituta est. Aliud ibi recitatur, quòd dæmon dixerit ad quendam monachum, se eum missum facturum, si non amplius adoret imaginem Mariæ. Vnde colligunt cæci homines, cultum imaginis Mariæ prodesse contra Satanam. O insignem consequentiam. Aliaq́; multa in hanc sententiam ibi commemorantur, quomodo pictæ imagines inuocantibus se distillarint guttas roris & vnguentorum, quibus morbi sanati, & quomodo imagines læsæ, vltæ fuerint contemptores suos. 11. 12. 13. 14.

Actione 5. muliercula quædam dicitur fodiens puteum, cùm aquam non inueniret, vidisse in somnis quendam ad se dicentem: Mitte vt simulachrum Abbæ Theodosij afferatur, 15.

& Deus tibi dabit aquam. Cumq; imago esset allata, demiserunt eam in puteum, & confestim aqua scaturijt.
16. *Rursus, Abbas quidam habebat in spelunca imaginem Mariæ, habentē in vlnis Christum. Quandò verò abiturus erat ad loca sancta, candelam parabat, eamque pro more suo accendebat. Cùm verò accinctus ad iter preces funderet, dicebat ad Dominam, totus in imaginem eius intentus: Sancta Domina Deipara, quia longum mihi restat iter, candelam tuam cura, eamque inextinctam serua: nam ego tuo fretus præsidio longum iter ingredior. Et hæc cùm ad imaginem dixisset, abijt. Reuersus autem post menses quinq; aut sex, cādelam tamen semper ardentem, nec vnquam extinctam inuenit.*

17. *Marcum præterea quendam fabulantur crucem argenteam fabricasse, cumq; illam erigeret, tres in illa imagine per se enatas apparuisse, & Hebraicè scriptum fuisse in superiore parte Emanuel: vtrinq; verò in summitate alarum, Michael & Gabriel. Ac Ducem quendā visis illis imaginibus, cùm virtutem quandam in his esse cognosceret, protinus crucē adorasse.*

18. *Zonaras in vita Michaelis Balbi refert, vnum ex filijs Leonis Armenij Imp. qui Sabbatius Constantinus dicebatur, cùm vocem amisisset, Deum feruentissimis precibus orasse, et magni patris Gregorij Theologi statuam continenter accessisse, vt sibi loquendi facultas restitueretur: Sanctum autem aliquando in somnis ei astitisse, & iussisse vt surgeret, ac illud (Iesus meus) iterum legeret: eo igitur viso, fretum Ecclesiam ingressum esse, & citra vllum impedimentum vocis legisse.*

19. *Huc etiam pertinet fabula quæ in vita Damasceni extat, fuisse scilicet Damasceno, eò quòd adorationem imaginum defenderet, dextram manum, procurante Leone, abscissam. Ipsum verò ad virginis Deiparæ quandam imaginem confugisse: ab illa, cuius causa in tantam calamitatem esset coniectus, opem atq; auxilium maximis precibus contendisse, & vt stupendo aliquo miraculo declararet, causam quam defenderet piam & iustam esse petijsse. Et ecce in somno manus ipsi subitò restituta est, & in somnis cœlitùs sibi admoneri visus est, ne à defensione adorationis imaginum desisteret.*

20. *Vrspergensis in Chron. & Annonius lib. 4. cap. 110. de Francis indicant, in vico Grabadona, ad ciuitatem Cumetensem Italiæ, in Ecclesia Ioannis Baptistæ, imaginem Mariæ gestantis Iesum depictam in abside, & ob vetustatem obscuratam, per triduum magno splendo-*
21. *re effulsisse. Et Luithprandus lib. 1. cap. 8. de rebus Europæ nugatur, sacras imagines salutasse Formosum pontificem Rom. ad Petri ecclesiam deportatum.*

22. *Robertus Gaguinus lib. 6. de Francis, Dum, ait, de pace inter Henricum Anglorum & Philippum Francorum reges agitur, quidam introducti à Ricardo Henrici Anglorum regis filio satellites, quos illa ætas Cotorellos appellauit, dum alea ludunt, quidam perditis nummis blasphemus in Deum, dum simulachrum virginis filium dextra gestantis in templi vestibulo aspicit, iacto in imaginem lapide brachij partem à filio abrupit: ex quo profluens cruor, multis ægrotantibus remedium præstitit. Satelles autem virginis cōtemptor à dæmonio mox abreptus, eodem die spiritum miserabiliter efflauit.*

Aliaq; huius generis multa miracula inuenire licet in pontificiorum scriptis, in quibus de imaginibus fingunt, quòd sudarint, lachrymarint, riserint, ab vno loco in alium migrarint, loquutæ sint, & similia fecerint, quæcunq; nimirum eorum custos seu æditimus, et sacerdos vel monachus quispiam versutus ac fraudulentus voluisset. Et conscripsit annis abhinc 178. Ioannes Herold Dominicanus monachus librum, cui titulum fecit, Sermones Discipuli de Tempore & Sanctis ac in lucem prodijt anno Christi 1510. in quem tot ridicula, vana, falsa & ficta miracula ab imaginibus Sanctorum & præsertim Mariæ virginis edita congessit, vt ijs hîc annotandis bonas chartas commaculare pigeat.

De Miraculis imaginum quid sentiendum.

His autem & similibus miraculis putant se egregiè euincere posse imagines esse complectendas, salutandas, osculandas, colendas, adorandas & in summa veneratione habendas. Nec aduertunt se ea omnia, partim ex Martyrologijs & Vitis Patrum, quæ ab ipso Gelasio pontifice Rom. dist. 15. apocrypha pronunciantur, partim ex alijs suspectis authoribus citare, quibus ne ipsi quidem fidem in omnibus habeant. Deinde cùm dogma de adoratione imaginum

imaginum nouum sit, sine authoritate scripturæ, & absq; veris primitiuæ ecclesiæ testimonijs superstitiosè inuectum: scriptura disertè monet, ne ad suscipiendum nouum dogma, vel signis vel prodigijs nos permoueri patiamur, quia hoc prætextu soleat Satan mendacia & falsa sua dogmata spargere ac disseminare. Deuter. decimotertio Matth. vigesimoquarto secunda Thess. secundo. Et veritatem Deus non vult à mortuorum spectris, nedum à lapideis aut ligneis atque adeò mutis imaginibus, sed ex Lege & Euangelio inquiri, Esa. octauo Luce sedecimo.

Carolus Magnus cùm ad ea, quæ in Nicæna 2. Synodo de miraculis apud vel per imagines editis, fuissent proposita, responderet in libro à se contra synodum illã edito, primò negat ex vllo probato authore demonstrari posse miracula aliqua per imagines Christianorum edita vnquam fuisse: vel si maximè posit, dubitandum, ne per angelos tenebrarum, aut eorum seruos seu ministros facta sint. Nam & vsu compertum est, & exemplis testimonijsq; probari potest, à dæmonibus plurima miracula fieri, similia miraculis quæ fiunt per sanctos seruos Dei. De ijs verò D. Augustinus ait: Non oportet moueri, cùm magicis artibus miracula fiunt plerunque similia miraculis quæ fiunt per sanctos seruos Dei, sicut scriptum est in Exo. quòd Magi Pharaonis fecerunt nonnulla similiter sicut fecit Moses. Non ergo hæc oportet mirari, quia omnia quæ visibiliter fiunt, etiam per inferiores potestates aëris huius non absurde fieri posse creduntur. Et Gregorius Magnus, miraculorum alioqui eximius tùm admirator tum prædicator, Nolite, inquit, fratres mei amare signa, quæ possunt cum reprobis haberi communia. Aut si nec diaboli, sed Dei operatione facta sint miracula non tamẽ sequi docet Carolus vt ea omnia, in quibus vel per quæ facta sint propterea adorari debeant. Vel quia Dominus de rubo in igne Mosi locutus est, ideò rubi adorandi sunt? non enim ideò in rubo apparuit, vt rubi materiam adorandam censeret, sed vt per eius spinas peccata, pro quibus lex venerat, demonstraret. Aut quia in igne Dominus apparuit, ideò ignem adorandũ decreuit? Vel quia in monte dignatus est apparere, montium adorationem creditur statuisse? Nũquid quia virga Mosis in serpentem conuersa, eademq; maris rubri aquas diuisisse legitur, ideò virgæ adorandæ sunt? Aut quia aquæ amaræ ligno dulces redditæ sunt, iccirco ligna adoranda erunt? vel quia ænei serpentis inspectio populum à serpentum morsibus liberauit, propterea aut æs aut serpentes adorandi creduntur? Et quia percussa silex exustis in aruis laticum fluẽta produxit, & sitientem populum sitis ariditate liberauit, quæq; Christi figuram gessit, sicut etiam virga Mosis, & serpens in deserto æneus, ideò aut lapides aut latices adorandi erunt? Aut quia virga Aaron, qua B. Virginis partus innuitur, floruit & fructus protulit, ideò virgæ adorandæ sunt? Numquid quia Samson mandibula asini mille viros peregit, eiusdemque mandibulæ molare euulso aquarum fluentis satiatus est, typum gerens nostri mediatoris, qui morte sua aërias potestates deuinit, & spiritalibus fluentis fidelium, qui vtique membra eius sunt, arentia corda irrigauit, idcirco mandibulæ asinorum, aut molares adorandi erunt? Aut quia Helias pallio suo, dominicæ incarnationis figura, Iordanem diuisisse legitur, ideò pallia adoranda creduntur? Vel quia Naaman Syrus in flumineo lauacro lepræ contagio ablutus est, per quem gentilitas Christi baptismate ab idolorum contagione abluta figurata est, propterea flumina adoranda erunt? Aut quia fimbria Dominicæ vestis, cuius attactu fœmina sanitatem recepit, ideò fimbriæ adorandæ sunt? Vel quia Petri vmbra infirmi sanati sunt, iccirco vmbræ adorandæ nobis? Non igitur, vt diximus, omnes res per quas vel in quibus miracula quædam Dei ordinatione edita sunt, adorari debent. Quod si hæ res in quibus miracula apparuere adorandæ non sunt, multo minus imagines adorandæ creduntur, in quibus vel per quas quædam miracula apparuisse, nulla authentica lectione monstratur. Hucusq; Carolus Magnus.

De imaginum miraculis Caroli M. iudicium.

Denique si absque scriptura, & contra scripturam, ex solis miraculis ac prodigijs de cultu & adoratione imaginũ statuendum esset, iamdudũ vicisset Ethnica religio, in qua apud imagines præsertim, similia, aut longè maiora etiam miracula acciderunt, sicut Ethnici authores

ea magno numero proferunt: ex quibus aliqua saltem hîc commemorare libet. Narrat Lucianus in Philopseudo miraculum, quod dicit fuisse celeberrimum, statuæ Memnonis, in templo Serapidis, Aegyptijs Thebis: ea sponte sua mane cum radijs solis tangeretur suauem emittebat sonum, & nescio quid lachrymabile sub eiusdem occasum, cùm matris aduentu lætari, tristari discessu putaretur, vt testatus est etiam Cornel. Tacitus, Strabo lib. 17. Natalis Comes Mythol. lib. 6. cap. 3. Hanc statuam reddere etiam responsa consueuisse antiqui dixerunt. Palladium, seu Palladis simulachrum antiquißimum fuit in arce Troiana, quod eo tempore quo arx templumque Mineruæ ædificabatur, de cælo cecidisse creditum fuit, & in templo nondum tecto sibi locum delegisse. Quæ res cùm omnibus maximo esset miraculo, ab Apolline responsum est, tamdiu vrbem incolumem fore, quandiu simulachrum illud intra mœnia seruaretur. Itaque tẽpore belli illius, quod communibus viribus Græcia tota aduersus Troianos geßit, cùm alia spes capiundæ vrbis non esset, nisi prius sublato Palladio, datũ negotium est Vlyßi & Diomedi vt per cloacas in vrbem ascenderent, fataleq́; Mineruæ simulachrum aufferrent. Quo facto, vrbem tutelari nomine Palladis spoliatam, infirmã, captuq́; non admodum difficilem reddiderunt. Suidas, & Augustinus lib. 1. cap. 2. de Ciuit. Dei. Herculis quoq; simulachrum sua sponte rate delatum ferunt ad promontorium quoddam, inter Chios & Erethrios, & vtrique ad se illud trahere certabant, sed frustrà tentatum: nam dimoueri inde non poterat, donec Phormio senex piscator cæcus factus est morbo: qui nocturno viso monitus, iußit mulieres comas incidere, & exinde funem conficere, sic enim fore vt nauis sequeretur: nobiles mulieres id facere abnuerunt: Thressæ quædam libertæ paruerunt, & ex capillis contorta reste, nauis ad Erethriensium vsq; vrbem secuta est, & visus etiam Phormioni restitutus. Quare deinceps simulachrum hoc summa veneratione totius Græciæ & Ioniæ cultum est: eiq́; templum, quod solis Threßis ingredi fas fuit, conditum est, & consecratum. Valerius Max. lib. 1. cap. 102. Captis, inquit, à Furio Camillo Veijs, milites iussu Imperatoris simulachrum Iunonis Monetæ, quod ibi præcipua religione cultum erat, in vrbem translaturi sede sua mouere conabãtur: quorum ab vno per iocum interrogata Dea, An Romam migrare vellet, velle se respondit. Hac voce audita, lusus in admirationem versus est. Iamque non simulachrum, sed ipsam cælo Iunonem petitam portare se credentes læti in Auentino collocarunt. Fortunæ etiam muliebris simulachrum non semel, sed bis loquutum idem author est eodem libro cap. 103. vbi Iodocus Badius Ascensius rectè annotat, mutorum non esse loquelam: quodsi igitur simulachra hæc loquuta sint, dæmonum fraude id factum, qui in simulachris gentium subinde locuti fuerint. Sed quid vetat, quo minus idem de Christianorum etiam imaginibus & statuis dicamus? Refert idem cap. 106. penates Deos Aeneam Troia aductos Lauinij collocasse: inde ab Ascanio filio eius Albam, quam ipse condiderat translatos, pristinum sacrarium repetijsse: & quia id humana manu factum existimari poterat, relatos Albam voluntatem suam altero transitu significasse. Quibus hæc addit Valerius: Nec me præterit de motu & voce Deorum immortalium humanis oculis auribusq́; percepto, quàm ancipiti opinione existimatio versetur: sed quia non noua dicuntur, sed atradita repetuntur, fidem authores vendicent, & nostrum sit inclytis literarum monumentis consecrata perinde ac vana non refugisse. Videtur hîc Valerius homo Ethnicus dubitare veráne sint an non quæ de penatibus Troianorum & simulachris gentilium authores referunt: & nostros, hoc est Christianos non modo non pudet, de similibus prodigijs ac miraculis apud imagines editis nihil dubitare, sed etiam ex ijs de doctrinæ veritate iudicare non erubescunt. Testatur idem cap. 110. quòd deusto sacrario Saliorum nihil in eo præter lituum Romuli integrum repertum sit: Et quòd Seruij Tullij statua, cùm ædes Fortunæ conflagrasset, inuiolata permanserit: Item, quòd Quintæ Claudiæ statua in vestibulo templi Matris Deûm posita bis ea æde incendio consumpta, priùs P. Nasica Scipione & L. Bestia: item M. Seruilio & L. Lamia Consulibus, in sua basi flammis intacta steterit.

Miracula apud imagines Ethnicorum edita.

Eusebius quoque lib. 9. cap. 3. testatur, quòd statua Iouis hæc verba clarè proloquuta sit: Christiani omnes procul ablegentur. Zonaras etiam Annal. lib. 3. recitat, sub Anastasio simulachrum

mulachrum æneum Fortunæ vrbanæ muliebri specie, quod alterum pedem in naui ante se posita, ænea & ipsa, haberet, alicubi in vrbe stetisse, cuius nauis vel vetustate corruptæ, vel per insidias contusæ fragmenta quædam ablata fuerint. Ex eo naues onerarias Byzantium non amplius appulisse: sed cùm propè accessissent, violentia ventorum repulsas esse: ac nisi longæ naues multis concitatæ remigibus, sarcinas earum in vrbem peruexissent, populum fortasse fame periturum fuisse. Quæ res cùm ad tempus durasset, curæ fuit magistratibus: causaque mali à quodam solerti coniectura indagata, fragmentis naues illius æneæ studiosè cõquisitis, et in suum locum restitutis, expeditam nauigationem, & mare nauigijs repletum fuisse.

Hæc si diligenter conferantur, mox apparebit signa vel miracula apud statuas Ethnicorum edita maiora esse, quàm quæ Christiani vnquã proferre poßint. Si finem vtrobique spectes, propterea facta sunt, vt errores & superstitiones confirment, & incautos à Deo eiusque filio, qui veritas & vita est, abducant. Proinde etiam vnum eundemq; authorem habent Satanam, qui pater superstitionum atq; mendaciorum à Seruatore nominatur.

Permisit autem ista non tantum apud Ethnicos, sed etiam apud Christianos fieri Deus, multas ob causas. Primò, vt suorum fidem tentet atque probet, de quo Moses scribit Deut. 13. ad hunc modum: Si surrexerit in medio tui Propheta, aut qui somnium somniet, dederitq; tibi signum aut portentum, quod prædixit tibi, atq; dicat tibi: Eamus post Deos alienos, quos non nouisti, ac seruiemus eis: Non audies verba prophetæ illius, aut eius qui somnium eiusmodi somniauerit, quia tentat vos Dominus Deus vester, nũ sitis amantes Domini Dei vestri in toto corde vestro, & in tota anima vestra. Deinde propter reprobos ista fieri sinit Deus, vt efficaci illusione decipiantur, qui veritatis doctrinam amplecti nolunt. Vnde & Gabriel Biel in Canon. lect. 49. concedit quidem apud imagines interdum miracula fieri, sed operatione dæmonum, ad fallendum inordinatos cultores, Deo permittente, et exigente talium infidelitate. Ea re nequaquam in miraculis obstupescere debent homines Christiani: vt propter ea doctrinam nouam & Euangelij veritati contradicentem admittant, sed potius ad verbi Dei canonem miracula illa examinent, verâne an falsa sint. Nam etsi reuera fiant, quoad opus externum, falsa tamen & mendacia sunt, cùm in finem malũ fiant. Itaq; verbo Dei ita nos asuescere oportet, vt ne angelo quidẽ è cœlis delapso credamus, qui prædicarit præter id, quod olim Apostoli tradiderũt: nedũ vt propter signũ fallax et incertũ de vera fide in Christũ dubimus.

Imaginum cultus & adoratio promota etiam à Monachis.

PRomouerunt etiam cultum & adorationem Imaginum ac picturarum in templis mirandum in modũ Mendicantes Monachi, qui circa annos Christi 1200. exorti sunt, inertes, audaces, ceruicosi, peruersè religiosi, et ad superstitionẽ plantandã mirificè idonei. Hi simplicitate & stultitia vulgi abutentes ad suũ quæstũ, picturis, imaginibus, statuis, sculptilibus, ornamentisq;, quib. mundus delectatur, validè ipsum induxerũt in errorẽ, et vanißimis nugis in eodem retinuerunt. Plurimi enim ex illorũ turba vastißimos libros scripserũt, quibus vix orbis totius plaustra vehendis sufficerẽt, de Diuis vel Sanctis, de Imaginibus, de cultu & veneratione Diuorum, reliquiarumq;, de vitis & miraculis Sanctorum, digni mehercle libri qui simul omnes in imum barathrum proijciantur. Sed illis fidem habuit simplicitas, vtinam in tanta luce Euangelij non amplius haberet.

Rationes quibus Adoratio Imaginum partim defenditur partim excusatur: earumq; confutatio.

SVprà indicaui, cùm imagines semel in templis fuissent collocatæ, & ex ciuili earum vsu ecclesiasticus & sacer factus esset, qua via paulatim ad illarum adorationem peruentum fuerit. Ea verò in Nicæno 2. Concilio publicè primò fuit defensa & confirmata, adeoq; idololatria tum demùm quoque primò in Christi Ecclesia fuit approbata & recepta, quæ pro-

Primum argumentum à differentia Duliæ et Latriæ sumptum.

gressu temporis magis magisque inualuit. Obseruatione autem dignum est quibus argumentis & rationibus idololatriæ crimen à se depellere frustrà conentur. Magnam in adorandi ratione differentiam fingunt, & imagines suas se non adorare vt Deos clamant, sed potius eam adorationem quæ soli Deo debetur, expressè negare se sacris imaginibus dicunt: tribuere autem illis genus quoddam inferius reuerentiæ atque adorationis, quod nihil aliud sit quàm recognitio virtutis aut excellentiæ alicuius, externo signo, veluti religiose osculando, corpus inclinando, genu flectendo alijsq; eiusmodi testata, sic enim Hardingus contra Iuellum Episcopum Sarisburiensem scribit: & hoc quidem Δουλίας, illud verò λατρείας fuco defendere nituntur. Hanc distinctionem D. Augustinus primus confinxit, nec enim ante illum apud vllos Patres legitur: non quòd ea imaginum cultum & adorationem palliare voluerit, vt hodiè à pontificijs fieri solet, sed in genere tantum inter cultus religiosos hac ratione distinxit, & eum qui debetur vni Deo, λατρείαν vocauit: δουλίαν verò nominauit eum, quem etiam creaturis impendere licet. In epistola 40. ad Deogratias, & contra Faustum libro 20. capite 21. λατρείαν vocat eam seruitutem, quæ Deitati solum exhibetur, ibique addit vno vocabulo, à Latinis enunciari non posse: de Ciuitate quoque Dei libro 20. capite primo de his rebus multa præscripsit. Quibus Pontificij recentiores tertium addiderunt, ὑπερδουλίαν scilicet, quam excellentissimis creaturis, Mariæ inquam, & humanæ Christi naturæ attribui volunt. Hîc non alienum ab instituto nostro fore arbitror, si probauerim, hanc distinctionem non esse veram, Grammaticam & Theologicam, sed vanam, & ex inscitia linguarum natam, eaque nil nisi superstitiones & idolomanias sine causa, sine ratione, sine iudicio, sine authoritate defendi. Faciam hoc autem non meis, sed doctissimi viri verbis Laurentij Humfredi S. Theologiæ apud Oxonienses in Anglia professoris Regij. Is igitur in libello de Iuelli Episcopi vita fol. 156. Dum nos, inquit velut seruos & mancipia in Sanctorum obsequium addici vollunt vt Sanctis δουλίαν exhibeamus, quid aliud à nobis quàm grauissimam seruitutem, humillimam subiectionem erga homines exigunt? Nam δουλία Græcè acerba & dura est seruitus, vt Abodah apud Hebræos, apud quos inter Shereth & Abad, id est, inter ministrare & seruire, hæc est differentia, quòd illud prius ministerium sit liberorum, seruorum posterius. Genes. nono Cham erit seruus seruorum fratribus suis: qui titulus hodie non seruilis est, sed papalis, & hæc Domini maledictio à Papa in opimam benedictionem versa est. Exod. secundo gemuisse Israëlitas legimus, ac propter seruitutem suspirasse. Esaias decimoquarto vaticinatur populum ab onere, tributo, dolore & seruitute dura immunitatem & requiem consequuturum: quæ grauissima Seruitus à Septuaginta δουλία conuertitur. Augustinus de Ciuit. Dei libro decimo δουλίαν notat esse, quà quis sui iuris non est, sed planè seruit alteri. Hesychius admonet, Philoxenum Musicum propterea Dulona cognominatum, & ciuitatem quandam Dulon, valdè scilicet oneribus seruilibus oppressam, & diem captiuitatis appellari apud poetas Dulion. Græci quoq; inter λατρείαν & δουλίαν hoc solum discrimen statuunt, quòd alterum sit propter mercedem operam locare, alterum planè seruiliter & gratis sine pretio aut premio vllo seruire. Eustathius in suis Parecbolis in Homeri Iliada refert, λάτρον mercedem vocari apud veteres: vnde latrones antiquitùs, mercenarij milites dicebantur, quos nescio quàm rectè, aliqui sic dictos putarunt, quasi Laterones, vt qui regum ac principum latera stiparent: & λάτρην apud Aristophantm famulum, λάτριν verò ancillam significat. Suidas λατρείαν definit, esse δουλίαν & seruitutem propter mercedem: atque hoc sensu sacræ literę λατρεύειν interpretantur etiã. Vbi enim præcipitur, Ne seruile opus die Sabbathi fiat, λατρευτὸν in Græco scribitur. Rectè itaq; pontificij δουλίαν sibi sumunt, quandoquidem & duriter & gratis seruiunt. Vt enim à Sanctis non sunt conducti, ita nec à Deo, nec ab ipsis, quorum serui esse volunt, vllum salarium, vllum stipendium accipient.

Ex quibus simul perspici potest, Duliam & Latriam sæpè confundi & synonyma esse, Adhæc cultum diuinum, & contrà, omnem seruitutem humanam vtraque voce denotari,

quis

quis est vel mediocriter doctus qui ignoret? Deuter.28.capit. λατρεία Dijs alienis, lapidibus & lignis tribuitur. Eodem capite ait Dominus, ἀνθ' ὧν οὐκ ἐλάτρευσας κυρίῳ τῷ θεῷ σου, λατρεύσεις τοῖς ἐχθροῖς σου. Et vt Moses Deuter. 34. nominatur seruus Iehouæ, ita Paulus aliquoties se Christi δοῦλον vocat. Ac quod idem Paulus Rom. 1. dicit, μάρτυς μου ἐστιν ὁ θεὸς, ᾧ λατρεύω, id Oecumenius ita interpretatur, λατρεύω ἤγουν δουλεύω. Et in Actis ait, se apud Ephesios perseuerasse δουλεύοντα τῷ θεῷ. Ad Colossenses inquit, δουλεύετε τῷ θεῷ. In Matthæo scribitur cap.6. οὐ δύνασθε θεῷ δουλεύειν καὶ μαμμωνᾷ, vbi verbum δουλεύειν scribitur, vt commune vtrique cultui. Quin ipsemet Augustinus non videtur constanter hanc distinctionem retinuisse. Etenim quæstione in Exodum 94. tractans in 23. cap. hæc verba: Si seruieris Dijs alienis, tibi erunt offendiculum, Hoc loco, inquit, est δουλεύσῃ non λατρεύσῃ.

Cæterum vt hæc clariora sunt, quàm vt dissimulari poßint, & firmiora quàm vt refelli queant, & notiora quàm vt negari debeant, ita illud potius agendum nobis, vt probemus hãc siue λατρείαν siue δουλείαν prout à nobis modò descripta est, semper Deo, nunquam Sanctis mortuis aut ipsorum imaginibus accommodari, ne tantùm verbis inhærere videamur. Deu. 10. Moses dicit, κύριον τὸν θεόν σου φοβηθήσῃ, καὶ αὐτῷ λατρεύσεις. Quam Emphasim Christus Matt.4. sic expreßit, αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. Contra Duliam Sanctorum aut Diuorum Exod.20. clamat Dominus οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς. Et Deut. 11. vult, vt Dominũ toto corde nostro, & tota anima nostra colamus & diligamus. Vult Lucæ 1. vt liberati de manibus inimicorum nostrorũ, benedicto Deo Israelis omnibus diebus vitæ nostræ in sanctitate & iustitia seruiamus. Non vult Israelitas Deum colere & Baal, id est, vllum alium sponsum seu maritum eligere, aut vllum alium Dominum habere: nam hoc modo colere Helias dicit esse claudicare. Gentes quæ Deum timuerunt, & simul Deos suos coluerunt, in lib. Regum obiurgantur: & qui iurant per Dominum & per Melchom apud Sophoniam excinduntur. Qui Deum solum nominat, & ipsum emphaticè exprimit, & totũ cor & animã, et omnes dies vitæ nostræ, & omne genus seruitutis & cultus, omnẽ δουλείαν et λατρείαν à nobis requirit, & cæteras creaturas ab hoc honore excludit, & omnem in vtranque partem claudicationem prohibet, quæso quem tandem cultum, aut cuiusmodi seruitutem Diuis eorumq; imaginibus reliquam facit? Internum cultum ijs negant Pontificij: externum quia sine interno nihil est, & quia eum mortui non petunt, imò quia Scriptura non dat ipsis angelis, nos illis non concedimus. Quem enim honorem illis deberi contendis? Si templa cõdi, si sacra fieri, si sacrificia illis constitui volueris, id Augustinus de Ciuit. Dei libro 8. cap. 27. non permittet. Aram illis extrues? idem non probabit, De verbis Domini secundum Matthæum, serm. sexto cùm ait: Nemo mihi dicat, non est numen, non est Deus, &c. pro qua re isti idololatriá habeant, Ara testatur. Si incuruationem, genu flexionem, adorationem coram imagine postules, non assentietur Dominus, qui hoc modo summam venerationem significauit, cum dixit, septem millia virorum esse relicta, qui Baal genu non curuauerunt, nec hoc vnquam Sancti expetiuerunt, non Petrus à Cornelio, non Paulus à Gentibus, non angelus à D. Ioanne, sed omnes vetuerunt: Solus Satan inuentus est, qui audebat hanc prostrationem flagitare. Sed neque in illorum iurabis nomine, nam Deuter. decimo dicitur: Adhære ei, & iura per nomen eius. Et Ierem. quarto Iurabis, viuit Dominus. Si imagines Sanctorum honorare desideres, reclamabunt Origenes contra Celsum libro quarto & Clemẽs Alexandrinus, Lactantius & alij. Nec fieri potest, vt quis & Deum & simulachra colat, aut vt vbi simulachrum est, ibi sit religio.

Secundum argumentum quo imagines non per se sed quod repræsentatur imagine adorari dicunt.

Sed videamus quantum ponderis reliqua ipsorum argumenta habeant, quibus idololatriæ crimen à se depellere volunt. Se non nescire aiunt imaginibus numen non esse inclusum, multò minus Deos esse: fatentur se scire imagines esse creaturas corruptibiles, ideoq; se nec vti, nec habere eas pro Dijs affirmant: Clamãt se non adorare imagines per se & in se consideratas, hoc est, ligna, lapides, aurum, argentum, aut similem materiam, sed id ipsum quod repræsentatur imagine. Hanc verò rationem nunquam inter Christianos valuisse ipse etiam Georgius Cas-

sander testatur in Consultatione sua, eò quòd Ethnici quoq; de suis idolis ita profiteri consueuerint. Iouem lapidem, non esse Deum Cicero confitetur. Apud Lactantium dicunt ad eundē prorsus modum: Non ipsa adoramus, sed eos ad quorum imagines facta, & quorum nominibus consecrata sunt. Et apud Arnobium inquiunt: Non materias æris, auri, argenti & alias ex quibus signa conficiunt, eos per se Deos esse & religiosa numina discernimus, sed eos in his colimus eosq; veneramur, quos dedicatio infert sacra. Similia apud Augustinum in psal. 113. Athanasium contra Gentes, Sozomenum li.7.cap.15. aliosq; reperire licet. Atq; huiusmodi defensiones tum Ethnicis sufficere putabantur, quemadmodū etiamnū hodiè pontificijs. Augustinus verò respondet in psal.113. Quis puer, inquit, interrogatus nō hoc certū esse respondeat, quòd simulachra gentiū os habent, & nō loquūtur, oculos habent, & non vident? Cur ergo tātopere spiritus sanctus curat scripturarū plurimis locis hæc insinuare atq; inculcare, veluti nescientibus? Respondet: Quia species membrorū in eminenti collocata suggestu, cùm honorari atq; adorari cœpit à multitudine, parit in vnoquoq; sordidißimū erroris affectum: vt quoniam in illo figmento non inuenit vitalem motum, credat numen occultū: & effigiē viuenti corpori similem, seductus forma, & cōmotus authoritate, quasi sapientium institutorum, obsequentiū turbarum, sine viuo aliquo habitatore esse non putet. In epistola 49. inquit: Cùm in his sedib. locantur, honorabili sublimitate, vt à precantib. atq; immolantibus attendantur, ipsa similitudine animatorū membrorū atq; sensuum, quamuis sensu & anima careant, afficiunt infirmos animos, vt viuere atque spirare videantur. Et iterum: Quis adorat vel orat simulachrum intuens, qui nō afficitur, vt ab eo se exaudiri putet, ac ab eo sibi præstari quod desideret, speret?

Sed esto, quòd imagines non adorēt, sed prototypum, hoc est, vt aiunt, id quod imagine repræsentatur, Sanctos nimirū mortuos, quorū typi imagines sunt: non tamē illud quoq; cū verbo Dei & veteris Ecclesiæ doctrina conuenit. Notū est ex superioribus quid D. Epiphanius de adoratione beatißimæ Virginis Mariæ docuerit: Reuera (inquit) sanctum erat corpus Mariæ, non tamen Deus. Reuera virgo erat ipsa virgo & honorata, sed non ad adorationē nobis data, sed ipsa adorans eum, qui ex ipsa, carne genitus est, de cœlis verò ex ipsis sinibus paternis accessit. Et mox: Quæ verò Scriptura de hoc narrauit? Quis prophetarum præcepit hominem adorari, nedum mulierem? Item: Sit in honore Maria: pater & filius, & Spiritus sanctus adoretur. Mariam nemo adoret, &c. vide supra fol.52.

Heref.79 cōtra Collyrid.

Sed quid multa? Hunc cultum qui Deo per imagines exhibetur, non satis castum & cōuenientem esse Deo, sed à superstitiosis hominibus excogitatum, ex paganis quoq; prudentißimi agnouerunt: auctor est enim D. Augustinus, Varronē dixisse, cuius & supra meminimus, Romanos plus quàm annos 170. Deos sine simulachro coluisse. Quod si, inquit Varro, adhuc mansisset, castius Dij obseruarentur: atq; huius sentētiæ testem adhibebat inter reliquos etiā gentem Iudaicam. Hanc veterum Romanorum in colendis Dijs consuetudinem, etiam Tertullianus & Clemens referunt.

Verbis negant reipsa autem adorāt imagines.

Deinde, verbis quidem negant se imagines pro Dijs habere, re ipsa autem contrarium profitentur. Primò enim imaginibus templa & aras ædificant: atqui is honor SOLI Deo debetur. Nam vt Augustinus ait de verbis Domini Serm. sexto Ara est, quæ testatur pro numine illud haberi, cui erigitur. Nam illi (de Ethnicis loquitur) quòd numen habeant, & pro numine accipiant illam statuam, ara testatur. Quid illic faciat ara, si illud non habeatur pro numine? Nemo mihi dicat, Non est numen, non est Deus. Iam dixi: vtinam ipsi sic norint hoc, quomodo nouimus omnes nos. Sed quid habeant, pro qua re habeant, quid ibi faciant, ara illa testatur. Hæc (inquam) de Gentium aris & statuis sanctus ille pater pronunciauit, quæ Papistæ à suis imaginibus reijcere non poterunt, nisi hodiè alium altarium vsum esse Dei verbo doceant, quàm olim fuerit. Nec aras modò simulachris statuunt, sed illis sacrificant quoque, & (si verum est quod de suo Missæ sacrificio nugantur) ipsius Christi corpus & sanguinem in Diuorum honorem offerunt. Adhæc omne externi cultus officium imaginibus suis exhibent. Illas enim vestiunt, auro & argento exornant, capite nudato & flexis genibus venerantur, cereos eis accendunt, & thura adolent. Imò quasi hoc

parum

parum sit. preces quoque apud illas faciunt, quas propter imagines facilius exaudiri sibi persuaserunt. Hinc etiam est, quòd eiusdem Diui imago alia alijs præstantior & ad gratiam impetrandam efficacior seu dignior putatur. Ideò in periculis constituti vota Diuis nuncupant, quæ tunc demum rata fore credunt, si locum exprimant, vbi Diui illius gratia magis quàm alibi refulgeat. Vnde verò hoc? Nónne ex imagine quæ colitur? Hinc illa peregrinationum insania, qua multi exigitati, relictis coniugibus & liberis, per terras & maria mutas imagines inuisunt. Eodem ergo cum gentibus reatu tenentur, nisi quòd eò atrocior illorum culpa est, quòd sub eorum nomine & prætextu idololatriam suam tuentur, qui vnius Dei cultum & inuocationem infinitis laboribus atq; periculis, imò sanguinis quoq; sui pretio asseruerunt. Vt verissimè Ludouicus Viues in Augustinum de Ciuitate Dei scripserit, Se non videre, quid sit discriminis inter plerosque Christianos statuas colentes, & Ethnicos sua idola adorantes.

Imaginum adorationem alij & negant, alij fatentur.

Negant deniq; Pontificiorum nonnulli se adorare imagines, sed id tantum quod imagine repræsentatur: alij verò id disertis verbis docent ac rotunde fatentur. Etenim Constantinus Episcopus Constantiæ in Nicena 2. synodo dixit: Ego imaginibus cultum honoris exhibeo eundem, qui debetur viuificæ Trinitati: Et, si quis nolit idem facere, eum anathematizo vt Marcionem & Manichæum, sicut in Caroli Magni libro aduersus hanc synodum edito legitur. In eodem quoque Concilio Actione 4. ita decretum fuit: Non sunt duæ adorationes (Latria scilicet & Dulia) sed vna adoratio, Imaginis, & primi exēplaris, cuius est imago. Scholastici quoq;, imprimisq; Thomas in 3. Sentent. dist. 2. statuunt eandem nec diuersam esse cogitationem, qua in imaginem, & rem ab illa expressam ferimur: inde generalem regulam extruxerunt, Imagines nimirum eodem cultu, eademq; specie adorationis adorandas, qua res ipsas repræsentatas: & eandem reuerentiam deberi imagini seu signo, quæ debetur rei signatæ. Vnde idem Thomas, Ioannes Scotus Minorita, alijq; Crucem λατρείας cultu adorandam docent, quoniam ipse Christus sic adorandus sit. Ex recentioribus etiam Iacobus Payua lib. 9. non dubitauit hoc modo scribere: Non tamen inficiamur, hâc nos Latriæ adoratione Christi præclarissimam Crucem colere & venerari. Nec pudet illos ad hunc modum in Ecclesijs canere: ô crux aue, spes vnica, Hoc passionis tempore, Auge pijs iustitiam, Reisq; dona veniam: quibus vtique verbis Crucem, tanquam Christum ipsum, alloquuntur & deprecantur. Cantant etiam, Ecce lignum Crucis, venite adoremus. Dicunt item: Crucem tuam adoramus Domine, resurrectionē tuam glorificamus: vbi longè plus Cruci, quàm resurrectioni tribuūt. Quin & Gregorius 1. in suis precibus ait: Concede nobis Domine, vt qui ad sanctam crucem tuam adorandam veniunt, nexibus peccatorum liberentur. Et Crucem quidem aliqui noua diuisione partiuntur, quòd earum vna sit vera, cui Christus fuit affixus, eamque contendunt summa veneratione adorandam, quòd eam Christus contactu suo sanctificarit, deinde quia ipsum Dominum Christum repræsentet. Si verò contactus tanta ratio habenda, cur ipsam beatam virginem λατρείᾳ colendam non censent, cuius imago, iuxta Thomam in Sentent. 3. dist. 2. δουλίᾳ tantum honorari debet, cùm tamen Christum nouem menses in vtero gestarit, eiq; vbera præbuerit? præsertim cùm ille contactus naturalis, alter verò violentus fuerit. Eiusdem contactus causa, spinas & lanceam λατρείᾳ colere oporteret. Quod reliquas imagines attinet, nō solùm veteres illi Scholastici docuerūt, sed & ex recentioribus Iacobus Nanclantus Clugiensis in Italia Episcopus palàm affirmauit, imaginem & archetypum vno eodemque cultu adorari oportere. Hæc enim eius verba sunt in epistolam ad Romanos cap. 1. Ergò (inquit) non solum fatendum est, fideles in ecclesia adorare coram imagine, vt nonnulli ad cautelam fortè loquuntur, sed & adorare Imaginem, sine quo volueris scrupulo, quin & eo illam venerari cultu, quo & prototypon eius propter quòd, si illud debet adorari Latria, & illud debet adorari Latria. Liber hic excusus est Venetijs anno Domini 1557.

Adoratio & cultus Imaginum ac Crucis à multis pontificiorum damnatus.

HÆC verò tam pugnant cum sacris literis, cum vera antiquitate, cumque omni ratione, vt multos quoque ex Scholasticis eorum pudeat. Rupertus Holkoth Dominicanus, qui floruit circa annos Christi 1346. in lib. Sapient. lect. 158. Thomæ definitionem reprehendit, hac ratione: Latria ad Deum solùm pertinet: imago autem Dei Deus non est: quare Latria imagini non est tribuenda: alioqui, inquit, Creator & res creata, eodem cultu adorarentur. Durandus etiã, Henricus de Gandauo, Petrus de Aquila, Ioannes de Guiuerra aliiq́; Scholasticorum Holkoto consentiunt, nec volũt vt crux Domini summa adoratione colatur. Hac de re disputat quoque Ioannes Picus Mirandulæ conclusione 3. quæ est huiusmodi: Nec Crux Christi, nec illius imago adoranda est, adoratione latriæ, etiam eo modo, quo ponit Thomas. Hos sequi videtur Peresius quoq;, tribuens cruci, nescio quam aliam adorationem, idq́; multis rationibus. Primùm contendit falsò dici signi ac rei significatæ cogitationem seu notitiam eã dem esse, cùm sint duæ, quæ à se inuicem distinguantur: primùm quippe apprehenditur hoc vel illud signum esse, deinde rem intuemur quam significat: hæc fiunt quidẽ simul tempore, sed natura & ratione, vnum eorum alterum præcedit. Deinde quamuis lapis, marmor aut metallũ, fiant signum, nõ tamen iccircò suam naturam commutant, neq; limitem superant insensibiliũ rerum, neq; dignitatem rationalis creaturæ attingunt, vel habent secum coniunctam rem, quã significant. Regem quidẽ adoramus in purpura sua, quæ si ab Imperatore seiungatur, nequaquam illi regis honorem exhiberemus. Augustinus homil. 58. de verbis Domini Christi humanitatem latria scribit adorandam, quia coniunctam habet diuinitatem, quæ si seiungeretur (quod tamen faciendum non est) latria non adoraretur: quanto ergo minus Crux, quæ reuera separata est à Christo, latria coli non debet? Proinde eam Pontificiorum sententiam, & ipse pontificius, repudiat, qua statuunt, & signum & rem significatam eadem cultus ratione adorandam esse: & affirmat, rei significatæ, hoc est Christo ipsi, summam deberi adorationem, Cruci verò nequaquam, sed illum duntaxat honorem, qui tantis rebus tribuitur, quocunque tandem nomine vocetur. Hic Peresius quædam rectè dicit, in eo verò errat, quòd Cruci adorationem qualemcunq; concedit: vt prudentissimè Erasmus scripsisse videatur, Multo facilius imagines posse remoueri, quam ratio & modus cultus earum deffiniri.

De reliquarum imaginum veneratione & adoratione, contra veterum & recentiorum Scholasticorum sententiam, sic docuit Guilielmus Durandus Miniatensis Episcopus in Rationali diuinorum: Si, inquit, nec homines, nec angeli adorandi sunt, attẽdant quid agant, qui sub prætextu cuiusdam religionis seu pietatis diuersas adorant imagines: non enim licet aliquid manufactum adorare: vna tantùm Dei patris est imago, quam vna cum patris tantùm adoratione adorare debemus. Gabriel quoq; Biel in Canon. Lect. 49. eorum sententiam, vt saniorem, probat, qui dicunt, quòd imago neq; vt consideratur in se, secundum quod lignum est, lapis aut metallum, neq; vt consideratur secundum rationẽ signi et imaginis, sit adorãda: qualitercunq; enim consideretur, inquit, est res insensibilis & creatura, cui adoratio λατρείας minimè est exhibenda. Hinc patet quorundam hominũ stolidus error, qui adeò ad imagines affi ciuntur, vt in ipsis credãt esse aliquid numinis, gratiæ vel sanctitatis, quibus potentes sint facere miracula, præstare sanitates, ex hoc assurgentes ad eorum venerationem, vt præmissorũ aliquid consequatur. Arguitur, inquit, ex eodem nonnullorum indocta simplicitas & indiscretio, qua reuerentius adorant imagines pulchras quàm turpes, nouas quàm vetustas: aut è cõtra ornatas venustiori auro vel purpura, quàm nudas, credentes eas sanctiores quo prætiosiores, et vt Bernhardus ait, offerẽtes libẽtius auro tectis, vbi magis cernitur diuitiarum cumulus. Arguitur & aliorum rudis leuitas, qui improuidè vota emittunt, & ad peregrinandum se obligant, nunc ad illã, nũc ad aliam Ecclesiã intuitu certarũ imaginũ, credẽtes illas maiori in illa, quàm similes in alijs fulgere à virtutibus: clarere miraculis, & maiore fulciri potestate. Hæc omnia in vanam transeunt superstitionem, in quam non inciderent, si rationem

adorationis

adorationis ac veri cultus attenderent: aut si ignorant, informationem humiliter acciperent. Patet siquidem imagines esse res insensibiles, quæ ex certa partium suarum figuratione & ordine imaginis nomen sortiuntur: vnde eis conuenit res alias significando repræsentare. Ratio autem adorationis in Deo, est perfectio summa & vniuersalis præsidentia. In creaturis verò est aliquid diuinum, puta virtus, potestas aut excellentia aliqua singularis à Deo participata: quorum neutrum reperitur in imagine: nulla talis propter se adoranda est, neque auxilium quodcunque ab eis postulandum. Neque enim vident, neque audiunt, neque se intelligunt venerantes. Sunt enim creaturæ inanimatæ, quibus nec est sensus nec intellectus. Hactenus Gabriel Biel. Hac de re prudenter etiam Gerson monuit in declarationibus defectuum Ecclesiasticorum, inquiens: Iudicate si tanta imaginum & picturarum in Ecclesijs varietas expediat, & an plures simplices nonnunquam ad idololatriam peruertant. Et Ricardus Vuithus, sacerdos doctißimus & Anglus, circa annos Christi 1385. scripsit librum contra Venationes imaginum. Balæus cent.7.cap.10. Guilhelmus quoque Taylour Anglus circa annos Christi 1420. publicè docuit, Simulachrorum venerationes, maximas ipsi Deo esse abominationes. Balæus Cent.7.cap.70. Et Guilhelmus Vubyte eadem tempestate asseruit, Imagines diuorum è Christianorum templis tollendas esse. Ibid.cap.76. Verum vterq; exustus propterea fuit. Ibid.

Tempore Martini 5. circa annum 1420. quidam Minorita, Bernhardinus nomine, Senensis natione, inuenit quendam, qui nomen IESV *pictum vel sculptum in magna & exornata tabula populo adorandum exhibebat. Hoc etsi simplicibus videretur deuotionem afferre, sapientes tamen arbitrabantur ad idololatriam vel saltem ad superstitionē tendere cùm populus magis veneraretur illas literas, quam significatum per eas, hoc est, Iesum Christum. Imitati sunt eum plures Minoritæ, eiusmodi tabulas cum tali nomine in processionibus ferentes, & cruci, quæ de more antefertur, præferentes. Hinc ortæ sunt magnæ in populo concertationes, alijs factum commendantibus, alijs contra improbantibus. Bernhardinus igitur ad Curiam Romanam citatus hac de causa fuit. Et Martinus Papa habita prius solenni per magistros & prælatos discußione materiæ, & per rationes inuēto illo ceu superstitioso ostenso, pontifex prohibuit illud amplius fieri, nec populo sic ostendi. Antoninus tit.22.cap.7.§.5.*

De cultu & adoratione imaginum his verbis conqueritur etiam Polydorus Vergil.lib.6. cap.13. Optandum esset vt sacerdotes frequentius populum docerent, quo nam pacto deberent & venerari eiusmodi imagines, & apud eas offerre sua donaria: quod quia illi tacent, & vulgò ex suo vsu tacere putantur, iccircò eò insaniæ deuentum est, vt hæc pietatis pars parùm differat ab impietate: sunt enim benè multi rudiores stupidioresque qui saxeas, vel ligneas, marmoreas, æneas, seu in parietibus pictas varijsque coloribus litas imagines colant, non vt figuras, sed perinde quasi ipsæ sensum aliquem habeant, & ijs magis fidant quàm Christo, vel alijs diuis, quibus dicatæ sint. Quo fit, vt stultitiam stultitia cumulantes, illis offerant aurum, argentum, annulos gemmatos, omniuariasque gemmas ibidem senio perituras. Et, vt ad id faciendum plures inescentur, illi qui talem segetem metunt, nummos perforant, filoque pendentes in collo aut manibus ipsarum imaginum suspendunt, donaria in locis conspicuis egregiè collocant, titulosq; apponunt, quo nomina offerentium & dijs & hominibus notiora fiant. Sic bona pars hominum per hæc magis delirare inducitur, ac insuper longa aliquoties itinera conficere, vt vnam imagunculam adeat, ibiq; donaria sua relinquat, prætermisso cuncto alio aut pietatis aut charitatis officio: &c.

Georgius Cassander etiam Theologus Pontificius, qui nostra ætate floruit, & magnæ apud suos existimationis fuit, in Consultatione ad Ferdinandum & Maximil. F. de articulis religionis inter Catholicos & protestantes controuersis, cùm ex Niceta historico indicasset, adhuc tempore Friderici Barbarossæ Imp. circa annos Domini 1170. Germanis imaginum adorationem interdictam fuisse, quanquam dubium non sit, quin iam tum quoque in Germaniæ prouincijs nonnullæ superstitiones & abusus in imaginum vsum irrepserint, tamen, inquit, optandum esset, vt maiores nostri hucusque in prisca illa maiorum suorum

sententia integrè perstitissent, manifestius enim est, quàm vt multis verbis explicari debeat, imaginum & simulachrorum cultum nimiùm inualuisse, & affectioni seu potius superstitioni populi plus satis indultum esse, ita, vt ad summam adorationem, quæ vel à Paganis suis simulachris exhiberi consueuit, & ad extremam vanitatem, quam Ehnici in suis simulachris & imaginibus effingendis & exornandis admiserunt, nil à nostris reliqui factum esse videatur, quare & prudentes in Ecclesia Catholica viri, iam olim modum aliquem huic rei ponendum, & superstitioni occurrendum censuerunt. Idem ad finem verborum Gabrielis Biel, Hæc omnia in variam transiere superstitionem, in quam non inciderent, si rationem adorationis, & veri cultus attenderent, aut si ignorant, informationem humiliter acciperent, hæc addit, Ista quidem, inquit, rectè dicuntur, sed vtinam illi, à quibus hæc informatio accipienda esset, non ipsi harum superstitionum auctores essent, vel certè eas in animis simplicium hominum aliquando quæstus causa nutrirent.

Abusus alij circa Imagines ab ipsis quoque Pontificijs damnati.

Neque verò solùm Adoratio Imaginum, sed alij quoque abusus circa eas exorti, iam olim à multis etiam pontificiorum damnati sunt.

1. *Imagines non tantum sanctorum sed & ferarum in templis.*

Cùm enim circa D. Bernhardi tempora non solùm picturas rerum sacrarum & imagines Sanctorum, verùm etiam ferarum aliarumq; rerum in templis haberent (dato enim vno inconuenienti alia multa sequuntur) reprehendit id Bernhardus in Apologia ad Guilhermum abbatem: Quid, inquit, facit in claustris coram legentibus fratribus illa ridicula monstrositas, mira quædam deformis formositas, ac formosa deformitas? Quid ibi immundæ simiæ, quid feri leones, quid monstrosi centauri, quid semi homines, quid maculosæ tygrides, quid milites pugnantes, quid venatores tubicinantes? Videas sub vno corpore multa capita, & rursus sub vno capite corpora multa. Cernitur hinc in quadrupede cauda serpentis, illinc in pisce caput quadrupedis. Ibi bestia præfert equum, capram trahens retrò dimidiam: hinc cornutum animal, equum gestat posterius. Tam multa denique, tamq; mira diuersarum formarum vbique varietas apparet, vt magis legere libeat in marmoribus quàm in codicibus, totumq; diem occupare singula ista mirando, quàm in lege Dei meditando.

2. *S.S. Trinitatis imago.*

Ioannes 22. Papa eos qui supremam illam maiestatem, hoc est, S. S. Trinitatem Senis, Adolescentis & Columbæ imagine (vti adhuc fieri solet) pingebant, læsæ religionis accersiuit, Antropomorphitas esse renunciauit, & nonnullos eorum ad ignem condemnauit, vt Auentinus refert lib. 7. Annal.

De eadem imagine Georgius Cassander in Consultatione sua ita scribit: Illud quoq;, inquit, inter abusus ponendum est, quod etiam diuinitati, in Trinitatis deformatione, simulachrum effingitur, quod veteres absurdum & nefarium iudicassent. Vide D. Augustinum de Fide & symbolo cap. 7. non esse arbitrandum Deum humana forma circumscriptum, vt in eo, aut dextrum, aut sinistrum occurrat, ne vel in illud sacrilegum incidamus, quod execratur Apostolus, eorum qui commutant gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem corruptibilis hominis: tale (inquit Augustinus) simulachrum nefas est Christiano in templo collocare, multò magis in corde nefarium est. Atque hæc absurditas patrem, filium & spiritum sanctum effigiantium Iacobitis à Nicephoro tribuitur. Et Damascenus quodam loco inquit, Insipientiæ summæ est & impietas, figurare quod est diuinum.

3. *De Imagine crucifixi Christi contentio inter monachos.*

Commodum hoc loce videtur referre contentionem illam, quæ inter Dominicanos & Franciscanos de imagine crucifixi Christi circa annos Domini 1321. exorta fuit. Ioannes 22. qui Imperatorem optimum Ludouicum 4. plus quam belluina rabie insectatus est, quiq; omnium pontificum, qui vnquam extiterunt, pecuniosissimus fuit, reliquit enim 45. millies viginti quinq; millia aureorum, Nauclero teste, paupertatem non solum à Christo eiusq; Apostolis, sed & à philosophis atq; Poëtis, à nostra religione alienis, collaudatam, irrisit, & Franciscanos suæ

nos, suæ opinioni aduersantes, pestiferi erroris condemnauit, excommunicauit, Fraterculos nuncupauit, & multos igne concremauit, iuxta Auentinum lib.7. Annal. fol.751. Qua de re vide iudicium Sabellici Enne.9. lib.8. Propter hanc de paupertate Christi cōtentionem, inter Dominicanos, qui partium pontificis erant, & Franciscanos, affirmantibus his Christum nudum pependisse in Cruce, spinea corona obseptum, neque habuisse vbi reclinaret caput suum, Dominicani curarunt eodem tempore sculpi, pingi atque parari per templa passim imaginem crucifixi Christi (quarum aliquot nostra ætate multis in locis etiamnum visuntur reperiunturq́ vetustate propemodum erosæ) non nudum quidem Domini corpus Cruci affixum, neque caput eius spinea circumdatum corona, sed ornatum in capite corona regia & aurea, indutum verò prætexta, id est, toga vel purpura ad talos vsque demissa, & limbis aureis prætextata, insuper & cinctum zona, aureis pretiosa bullis, sed & imaginis pedibus calceos induxerunt auratos vel bracteatos. In nonnullis locis, teste Ioanne Vitodurano Minorita, qui propediem à doctissimo viro Rodolpho Cornero Ecclesiæ Tigurinæ ad D. Petrum pastore in lucem dabitur, visæ sunt imagines crucifixi, altera quidem manu cruci affixæ, altera verò immissa in crumenulam, quæ ex zona pendebat, veluti inde pecuniam in vsus necessarios & pauperum, prolatura. Hoc suo figmento per picturas & imagines, per templa passim expositas, rudi populo significare, imò inculcare voluerunt, Christum in terris diuitem, non ita pauperem fuisse, sicut à Franciscanis prædicabatur.

Petrus de Aliaco Cardinalis Carmeracensis in libro de Reformatione Ecclesiæ, quem Constantiensi Synodo obtulit anno 1415. grauiter conqueritur de multitudine Imaginum & varietate picturarum in templis. 4. *Imaginum multitudo.*

Hi abusus simul omnes qui circa imagines sensim irrepserunt, in Enchiridio quoque Christianæ Institutionis in Concilio prouinciali Coloniensi (anno Domini 1536. habito) edito, prorsus damnantur & reijciuntur: 1. Veluti quòd earum etiam rerum imagines in Ecclesiam inuectæ sunt, quæ in sacris Scripturis, aut in probatis authoribus nullum habēt testimonium. 2. Quòd statuæ supra modum plurimæ, magnis sumptibus & impensis in templis certatim collocatæ sunt, quasi in hoc magna pietatis pars sita esset, neglectis interim Christi pauperibus, qui sunt viuæ Christi imagines. 3. Deinde, quòd Iconas sic depictas ac delineatas cernimus, vt non ad Christianæ honestatis formam, sed ad seculi vanitatis incitamenta efficta videantur. 4. Denique quòd rudis plebs permissa est imagines quadam in ipsas collocata fiducia colere. Id quod ab Idololatria non omninò immune est: vt ab ea excusari non possint, qui imaginem aliquam sibi ad adorandum elegerint, idq́ vel ob pulchritudinem, vel deformitatem, vel nouitatem, vel vetustatem, credentes hanc aliquid præ cæteris habere virtutis aut etiam numinis siue diuinitatis, &c.

Ludouicus Hetzer scripsit libellum contra imaginum vsum in templis verùm absq́ authoris nomine editum. Gesneri biblioth. Martinus Bucerus scripsit librum, in quo probat ex arcanis literis, sententijs patrum, edictisq́ religiosorum Cæsarum, non esse ferendas in templis Christianorum imagines & statuas coli solitas. Excusus Argentinæ anno 1530.

Turci quoque ex Mahometi sui præscripto hodie adhuc omnis generis imagines, seu pictas seu sculptas, abhorrent ac detestantur, & Christianos, quoniam his oblectantur, idololatras dæmonumq́ cultores vocant, vt Cuspinianus indicat.

Etsi verò hæc ita se habeant tamen is qui Fortalitium fidei scripsit, communē opinionem & vsum seu consuetudinem totius Ecclesiæ contra valere affirmat: Non memor Nicolai Papæ sententiæ, qui Ignaro Remensi archiepiscopo in hunc modum scripsit: Mala consuetudo non minus quàm perniciosa corruptela abijcienda & vitanda est: quæ nisi citius radicitus euellatur in priuilegiorum ius ab impijs assumitur, & incipiunt præuaricationes & variæ præsumptiones celerrimè non compressæ pro legibus venerari, & priuilegiorum more perpetuò celebrari. Et D. Augustinus de vnico Baptismo lib.2. inquit: Veritate manifestata cedat consuetudo veritati: planè quis dubitet veritati manifestè consuetudinem cedere. Item, Nemo consuetudinem rationi & veritati præponat, quòd consuetudinem ratio & veritas semper ex- *In Imaginum vsu & adoratione consuetudinem sequendam.*

cludit. Eadem scribit lib.4. & lib.1. de baptismo paruulorum. Gregorius Magnus quoque Guilimundo Euersano Episcopo ita scribit: Si consuetudinem fortaßis opponas, aduertendum est quod Dominus dicit: Ego sum via, veritas & vita: non dixit, Ego sum consuetudo, sed veritas. Et certè vt B. Cypriani vtamur sententia, quælibet consuetudo quantumuis vetusta, quamuis vulgata, veritati est postponenda: & vsus qui veritati est contrarius est abolendus. Idem Cyprianus præclarè admodum, Si solus, ait, Christus audiendus est, non debemus attendere quid aliquis ante nos faciendum putauerit, sed quid, qui ante omnes est, prior fecerit. Neque enim homines consuetudinem sequi oportet sed Dei veritatem, cùm per Esaiam prophetam loquatur Deus, & dicat, Sine causa colunt mandata & doctrinas hominum docentes.

CAPVT X.

De Origine Lucernarum seu Luminum, cereorum & lampadum in templis Christianorum.

Lucernas Apostoli in suis cœtibus habuerunt, & cur.

Abuerunt quidem Lucernas in suis cœtibus vel congregationibus Christiani aliquoties, Apostolorum quoque temporibus. D. nanque Lucas Act.20. testatur lucernas plurimas in Cœnaculo illo accensas fuisse, in quo Paulus concionatus fuit. Non hoc fecerunt autem, quod Deum, qui lux æterna est, lucernis sebaceis aut cereis coli putarent, sed vsus hic neceßitati seruiuit, nimirum vt noctis tenebræ discuterentur, nec aliqua daretur tupitudinis suspicio. A D. Luca enim disertè nocturnum tempus exprimitur, quò vtique lucernas accendi opus est.

Lucernas habuerunt in suis cœtibus etiam post Apostolorum tempora, & cur.

Et eandem ob causam post Apostolorum quoq; tempora, lucernis in suis cœtibus vsi sunt Christiani, cùm illis propter insidias & persecutiones aßiduas hostium, non nisi antelucanis horis conuenire liceret, sicut ex Plinij Secundi epistolis, & scriptoribus Ecclesiasticis colligere licet. Quæ causa cùm sublata sit, stultum fuerit diurnam lucem lucernis arte factis adiuuare velle.

Lucernarum vsus sed nocturnus in templis Constantini etiam tempore mansit, & cur.

Pace autem per Constantinum Magnum ecclesijs reddita, nihilominus vsus iste lucernarum, sed nocturnarum, mansit: Certis enim temporibus eius ætate vigiliæ in templis habebantur, vbi Christiani accensis luminibus, vigilantes precibus incumbebant, canendis Psalmis, & audiendo verbo Dei. Ita enim de Constantino M. Eusebius lib.4. in eius vita scribit: Sacras, inquit, vigilias ad diurnam vsque lucem continuauit, cereas candelas sublimißimas per totam ciuitatē accendentibus illis, qui ad id erant deputati. Erant autem lampades igneæ totum locum illustrantes, ita vt mysticas vigilias clara die splendidiores redderent. Quin cereas candelas & lampades in locis conuentuum à Constantino ipso accensas interdum fuisse, Eusebius ibid. indicat. Platina testatur quoque in Syluestri 1. vita, Constantinum in vsum hunc luminum massæ Gargilianæ prouentum ex agro Sinuessano constituisse Solidos 400. addidisse & massam vrbanam, quæ in agro Antiati fuerit. Imò, quod tamen valdè ridiculum est, fictæ Constantini Donationis author tradit, Constantinum pro continuatione luminarium, quæ in S. Petri templo Romæ ardebant, non modò poßeßiones, prædia & agros contulisse, rebusq; diuersis ditasse, verùm etiam in Oriente, Occidente, Septentrionali & Meridioli plaga, in Iudæa videlicet, Asia, Thracia, Græcia, Africa, Italia, & in diuersit insulis suam illi libertatem, id est, ius & potestatem conceßisse, vt per manus beatißimi patris Syluestri, & eius successorum omnia disponantur. Oportet enim vt inaudita fuerit tunc temporis cereorum ac luminarium illorum caritas, quibus tuendis alendisq; cùm vniuersi terrarum orbis, tum specialium quatuor ipsius partium vectigalia & annuos prouentus attribui opertuit.

Cæterum, vt ad propositum reuertamur, de Melane episcopo Rhinocururæ, sub Valente Imp. Sozomenus retulit etiam lib.6. cap.31. inuentum eum aliquando esse lychnos ecclesiæ, extremum tanquam ministrum, parantem, & zonam oleo sorditatam super vestimentum habentem.

bentem. Et Epiphanius, Matutini, inquit, hymni in Ecclesia perpetuò fiunt, & orationes matutinæ, lucernalesque simul Psalmi & Orationes lib.3. tom.2. in doctrina compendiaria de fide catholica. Meminit cereorum nocturnorũ etiam Prudentius in hymno de S. Laurentio: & Hieronymus aduersus Vigilantium, vbi inquit: Cereos non clara luce accendimus, quemadmodum tu frustra calumniaris: adhibemus autem lumina, vt temperamentum tenebrarum, vt vigilemus ad lucem, ne in tenebris tecum dormiamus.

Fatetur tamen simul ibidem, esse nonnullos qui etiam interdiu lucernas accendant: sed addit, fieri hoc ab eis per imperitiam & simplicitatem, in honorem martyrum, zelum Dei habentes, verùm non secundum scientiam. Idem pater contra eundem affirmat, per totas Orientales ecclesias moris fuisse, vt ad lectionem Euangelij accenderentur luminaria, iam sole rutilante: non vtique ad fugandas tenebras, sed ad signum lætitiæ demonstrandum. Socrates quoq; testatur, in Cæsarea Cappadociæ ac Cypro, die Sabbati & Dominico, circa vesperam cum lucernarijs Episcopos atque presbyteros scripturas interpretari: Tripart. hist. lib.9. cap. 38. Vnde apparet vsum lucernarum & lampadum in templis & sacris diurno tempore, iam tum Hieronymi ætate cœpisse, confirmatumq; necessitate & consuetudine superiorum seculorum ob persecutiones, mansisse in Ecclesijs, & postea superstitionibus locum dedisse, quæ sequentibus seculis magis magisq; inualuerunt. Scribit enim Nicephorus lib.14. cap.50. Eudociam Theodosij Imp. iunioris coniugem, ex muliebri superstitione, ad lucernarum rationem Hierosolymis contulisse olei sextarios decies mille. Gregorius etiam Magnus redditus certos ad luminaria in Ecclesia Pauli Romæ ordinauit. lib.12. indict.7. epist.9.

Lucernarum vsus diurnus in templis Hieronymi ætate cœpit aliquot in locis.

Balæus Centur.1. Script. Britan. Lumina in templis Gregorium hunc primò approbasse dicit. Refert etiam Panthaleon in Chron.

Lucernarum vsus diurnus & nocturnus in templis approbatur.

Confirmauit quoq; hunc vsum lucernarum & lampadum in templis Sabinianus pontifex Gregorij successor, qui pontificatum Romanum tenuit circa annum Domini 605. is decreuit, vt lampades in templis continuè arderent. Platina in vita eius. Supplementũ Chronicorum. Cranz. lib.2. cap.1. Metrop. Polydorus lib.6. cap.12. Vnde Honorius Papa, qui Sabinianum mox est consecutus, tria candelabra templo Pancratij Romæ destinauit, ex solido auro fabrefacta. Liber Pontificalis. Agatho quoque circa annum 682. ad luminaria Ecclesiæ Apostolorum & Mariæ, cui nomen Ad Præsepe, bis mille centum & sexaginta solidos erogauit. Zacharias circa annum 745. Romæ vnicuiq; basilicæ vectigal assignauit, vnde oleum ad lampades emeretur. Platina. Gregorius 3. Papa instituit circa annum 735. vt in cœmeterijs sanctorum martyrum circumquaq; positis Romæ, in die natalitiorum ipsorum luminaria ad vigilias faciendas deportarentur. Bibliothecarius. Ludouicus Pius cùm vidisset in Fuldensi Ecclesia lucernas ex adipe porcorum ali, promisit se in Italia donaturũ isti cœnobio oliuetum: vt Rabanus indicat in epist. ad Ludouicum & Irmingardem vxorẽ eius: adeò creuerat tum in hisce rebus superstitio, vt omnes oleum & operam quod aiunt conferrent. Henricus etiam Leo Saxonum dux Hierosolymis annuos reditus, quibus cerei ad sepulchrum Domini arsuri compararentur, instituit: vt Sclauorũ Chronici Continuator lib.2. cap.7. indicat. Et hac quidem in re circa annum 1000. omnem modum sumptibus & magnificentia excedere cœperunt. Nam Desiderius Cassinensis trabẽ ex ære fusilem, cum quinquaginta cãdelabris fieri curauit, in quibus totidem cerei in præcipuis festiuitatibus collocarentur, & ex eadẽ 30. lampades æreis vncis dependebãt. Chronic. Cassinen. lib.3. Præterea sex candelabra magna, tres cubitos alta, ex argenteis laminis senarum librarum fecit: in quibus summis festis maximi cerei ad altare accenderentur, Ibid. Ille ipse coronam argenteam librarũ circiter centum, per gyrum viginti cubitorum, cum 12. extrinsecus prominentibus turribus, triginta sex lampadibus ex ea dependentibus, fabricari fecit. Ibid. ca.31. Quin habuerũt in aliquibus ecclesijs gẽmatas, nõ coronas, sed rotas, circumseptas lampadibus, sed non minus fulgentes insertis lapidibus. Imò pro candelabris arbores erectas habuerunt, multo æreis pondere miro artificis opere fabricatas, nec magis coruscantes superpositis lucernis, quàm suis gemmis: referente D. Bernhar. in Apolog. ad Guilhel. abbat. Habet enim hoc propriũ superstitio, vt nõ modò liberales, verùm etiã prodigos

Lucernarum progressus in templis superstitiosus.

reddat in cultibus commentitiis, cùm in ijs ferè sordidißimi simus, quæ Deus requirit, & quæ ad proximi neceßitatem subleuandam seruire poterant.

Lucernæ ante imagines collocatæ.

Post annum quoque Domini 700. quando imagines in templis colere cœperunt, solebant etiam ad eas, candelas & lampades collocare & thymiamata accendere: quod Germanus Constantinop. episcopus in epistola ad Thomam hoc fuco defendit: Ne quempiam offendat, quòd ante sanctorum imagines lumina & suaueolentia thymiamata accenduntur. Symbolicè enim ista fieri in honorem illorum opinandum est, quorum cum Christo requies, quorum honor ad ipsum recurrit: hoc ipsum testante sapiente Basilio, Quod erga conseruos bonos honor, erga ipsum Dominum cōmune beneuolentiæ signum exhibet: sensibilia enim lumina symbolum sunt immaterialis illius, & à Deo dati luminis. Aromatum autem incensio, sincerum & totum sancti spiritus afflatum & repletionem significat. tom. 2. Concil. Simili fuco vtitur Sanderus lib. 1. cap. 6. de Honoraria imaginum adoratione.

Quod ergo in vera primitiua ecclesia neceßitati seruiuit, id postea in tam non dißimulandum abusum transijt, quo tamen se cultum Deo longè acceptißimum præstantißimumq; præstare existimarunt.

Lucernæ in templis ad imitationē Iudaismi collocatæ.

Factum hoc ad imitationem Iudaismi simul & Gentilismi. Habuerunt enim Iudæi mandato Dei in tabernaculo & templo candelabra & lychnos, nec non ignem in altari perpetuò ardentem: Leuit. 6. Ad hanc veteris Testamenti consuetudinem referunt legem de luminibus & lucernis in sacris Christianorum, vt est videre apud Durandum lib. 4. Ration. item, Extra de celebr. Miss. C. fi. Et apud Eckium tom. 3. hom. 3. de purificatione Mariæ, vbi Luminarium vsum in templis aliunde non probat, quàm ex veteri Testamento. Vt verò omnes Leuitici sacerdotij ceremoniæ typos rerum, quos Christus perficere debebat, gesserunt, & solùm ad correctionis tempus fuerunt institutæ: ita quoque candelabrum & lucernæ ardentes veteris Testamenti, Christi typus fuerunt, qui vera & æterna mundi lux est, quiq; per Euangelij ministerium ecclesiam suam illuminat: qua ratione Apostoli & qui legitimi veriq; horum successores sunt, lux mundi dicuntur. Matth. 5. Adde his quòd Sanctum Tabernaculi fenestris caruit, quare tam interdiu, quàm noctu luminibus lucernarum opus habuit. Cum igitur veteres illæ ceremoniæ in Christo iam olim abrogatæ sint, nudis hominum traditionibus nituntur quæcunque hodie in vsu sunt: Et si nihil aliud accedat, vel hoc solo nomine reijci merentur. Quia autem illis meriti quoque fiducia coniuncta est, quid ex his sequitur aliud, quàm quòd Christum nobis inutilem faciunt? Galat. 5. Sin verò lucernam Deo gratā & acceptam accendere libet, verbi Dei doctrinam prouehe, Scholas aperi, & ministros verbi fideles tua liberalitate subleua, ne quando inopia cogantur sibi commissum munus deserere. Cura denique vt tua opera bona publicè luceant, & ex illis Deum glorificandi occasionem habeant etiam illi, quos veritatis cognitio nondum illustrauit, Matth. 5.

Lucernæ in templis Ethnica superstitio.

Ethnici quoque in suis delubris & templis lucernas habuerunt, Ægyptijs authoribus, qui vt Clemens refert, primi lucernæ vsum in templis inuenerunt: vel ab Herculis instituto, qui vt Saturni aras non mactatis viris, sed accensis cereis excolerent, suos admonuit. Vide Dionysium Halicarnassæum in primo Annalium Romanorum. Quin nullum erat sacrum apud eos in quo non adhiberentur lucernæ & faces ex tædæ ligno. Citat Istrum Suidas, qui perscripserit, Athenienses cum sacra facerent Vulcano, lampada excogitasse, & ob eius rei memoriam perpetuos illi Deo ludos consecrasse: sanxerunt etiam, vt pariter in Mineruæ & Promethei sacris lampade posteri vterentur. Pythagoræ quoque Symbolum fuisse legimus, Non absque lumine de rebus diuinis loquendum. Apud Romanos quoque Vestales virgines in templo sacrum & perpetuum ignem custodierunt, ex institutione Noachi vxoris, vt quidam volunt, quæ marito in constituenda Repub. & ducendis colonijs occupato, sacri ignis & sacrificiorum curæ, erudiendisq; puellis præcipuè vacasse dicitur: vnde eam quoque Vestam nominarunt, sic enim Ouidius:

Nec tu aliud Vestam, quàm viuam intellige flammam.

Eandem

Eandem fere consuetudinem obseruarunt etiam Euchitæ vel Messaliani, de quibus Epiphanius hæc narrat: Construxerunt, ait, sibijpsis domos quasdam, aut locos amplos instar fororum, & adoratoria vel precatoria appellarunt. In alijs verò locis etiam natura Ecclesias ad similitudinem sibijpsis fecerunt: & ad vesperam & mane multis lucernis ac luminibus incensis congregantur, &c. Lucernæ in vsu Messalianis hæreticis.

Damnauit igitur hunc lucernarum, luminum, seu lampadum & cereorum vsum diurnum in Templis Tertullianus, cùm inquit: Cur die læto nec laureis postes obumbramus, nec lucernis diem infringimus? Item, Quis, inquit, philosophum sacrificare, aut deierare, aut LVCERNAS *meridie* VANAS *proferre compellit? de Christianis agens in Apologetico qui ad hæc compellebantur.* Lucernarum diurnus vsus in templis damnatus à patribus. Tertullianus.

Lactantius etiam, qui anno 300. floruit, vehementer inuehitur in candelas de die in templis ab Ethnicis accensas lib. 6. cap. 2. Institutionum. Si cœleste lumen, inquit, quod dicimus Solem, contemplari velint, iam sentiant, quòd non indigeat lucernis eorum Deus: qui ipse in vsum hominis, tam claram, tam candidam lucem dedit: & tamen eum in tam paruo circulo, qui propter longinquitatem, non amplius, quàm humani capitis videtur habere mensuram, tantum sit fulgoris, vt eum mortalium luminum acies, non queat contueri: & si paulisper intenderis, hebetatos oculos, caligo & tenebræ consequantur: quid tandem luminis, quid claritatis apud Deum, penes quem nulla est nox, esse arbitremur? qui hanc ipsam lucem sic moderatus est, vt neque nimio fulgore, neque calore vehementi noceret animantibus: tantumque istarum rerum dedit ei, quantum aut mortalia corpora pati possunt, aut frugum maturitas postularet. Num igitur mentis suæ compos putandus est, qui Authori & Datori luminis, candelarum ac cerarum lumen offert pro munere? Aliud verò ille à nobis exigit lumen, & quidem non fumidum, sed (vt ait poëta) liquidum atque clarum, mentis scilicet, propter quod à Poëtis φῶς nuncupatur, quod exhibere non potest, nisi qui Deum cognouerit, vide ibidem plura hac de re. Hæc Lactantius contra vsum lucernarum in templis apud Gentes: quid dicturus fuisset si hodie viueret. Apparet autem ex his Lactantij verbis, Christianos eius ætate lucernas nullas in templis habuisse religionis causa interdiu, alioquin hæc Ethnicis obijcere non potuisset. Lactantius.

Eandem consuetudinem cùm ab Ethnicis postea ad Christianos transijsset Vigilantius Bartilonensis in Hispania presbyter his verbis quoque insectatur: Propè, inquit, ritum gentilium videmus sub prætextu religionis introductum in ecclesia, sole adhuc fulgente, moles cereorum accendi, magnum honorem præbent huiusmodi homines beatissimis martyribus quos putant de vilissimis cereolis illustrandos, quos agnus, qui est in medio throni, cum omni fulgore maiestatis illustrat. Hæc ille. Floruit anno 360. At licet ab Hieronymo propter hæc & alia huiusmodi reprehendatur, & tanquam hæreticus immodestè proscribatur, factum tamen id ab eo conuicijs magis & importunitate, quàm argumentis & rationibus: quod & Gregorio visum est, qui de scripto Hieronymi contra Vigilantium ita censuit: In Vigilantium ita conuitijs debacchatur Hieronymus, vt plusculum in eo modestiæ cogar desiderare. Vtinam argumentis duntaxat egisset, & à conuitijs temperasset. In Elibertino quoque Concilio cap. 34. prohibetur sub anathematis pœna, ne cerei interdiu in Cœmeterijs accendantur.

Lumina in templis tribus illis noctibus ante Paschæ festiuitatem extingui, testantur Honorius & Rupertus, qui claruerunt circa annos Domini 1120. Et Durandus in Rationali Diuinorum lib. 6. cap. 72. non omnes refert simul, sed successiuè, & quidem à nonnullis singulas post singula cantica, in quibusdam etiam Ecclesijs cerea quadam manu extingui: vt videas humanam naturam in rebus friuolis esse industriam & laboriosam, in præceptis autem Dei admodum languidam ac segnem. Lucernæ quando in templis extinguantur.

N

CAPVT XI.

De origine Organorum Muſicorum in templis, quæ Germani vocant Orgalen.

Nihil dicam hoc loco de Origine & Inuentoribus Organorum, ſeu inſtrumentorum Muſicorum omnium, id enim diligentiſſimè præſtitit Polydorus Vergilius lib. 1. cap. 15. de Inuent. rerum: ſed tantum de illo inſtrumento, quod in templis Chriſtianorum cantui Eccleſiaſtico adhibetur, vt concentus ſit iucundior & ſuauior, quodq́ Germanicè vocant Orgalen. *De authore autem huius noſtri tam concinni Organi Polydorus lib. 1. cap. 15. dicit, quòd nomen eius ignoretur. Dauid quidem, magnus ille vates Dei, varia inſtrumenta inuenit Muſica, teſte Ioſepho in ſeptimo Antiquit. vbi ait: Diuerſaq́ue faciens Organa, docuit vt Leuitæ ſecundum ea hymnos Deo edicerent per ſabbatorum dies, aliasq́ ſolennitates. Organorum autem Dauidicorum ſpecies huiuſmodi ſunt: Canora cithara quidem decem chordis coaptata, & hæc cum plectro percutitur. Nablũ verò duodecim ſonos habens, digitis tangitur, &c. Vnde perſpicere licet, iſtiuſmodi Organa à Dauide confecta diuerſiſſima fuiſſe à noſtris, quorum nunc eſt vſus in templis frequentiſſimus: illa enim plectro pulſabantur, noſtra verò inflantur follibus, vnde multis meatibus cicutis imparibus quaſi vox erumpit, concentumq́ efficit. Polydorus lib. 1. cap. 15. Et author Reſponſionũ ad Orthodoxos, quæ Iuſtino adiectæ ſunt, in Reſponſione ad quæſt. 107. ſignificat, in Eccleſia ſublatam ſuo tempore fuiſſe conſuetudinem, veteris nimirum Teſtamenti, canendi per inſtrumenta inanima, & retentas ſimplices cantiones, ideò quòd cantilenæ ad crepitacula & Organa magis decere viderentur pueros quàm Eccleſiam. Fecerunt hoc ſine dubio ad imitationem eius ætatis, quando Apoſtoli adhuc vixerunt, qua ſimpliciter ceciniſſe leguntur, nulla Organorum & aliorum inſtrumentorum muſicorum mentione facta.*

Marianus Scotus in ſuis Chronicis indicat, ſub annum Domini 757. Organum primùm veniſſe in Franciam, miſſum Pipino regi à Conſtantino Imp. ex Græcia. Id quod Auentinus Annalium Boiorum lib. 3. fol. 300. fuſius exponens, ſic ſcribit: Conſtantinus ad Pipinum iubet proficiſci legatos: Munera quæ à legatis deferebantur erant inſtrumentum muſicæ maximum, res adhuc Germanis & Gallis incognita, ORGANVM *appellant, cicutis ex albo plumbo compactum eſt, ſimul & follibus inflatur, & manuum pedumq́ digitis pulſatur, &c. Idem videre eſt etiam apud Annonium libro quarto, de Francorum geſtis capite ſexageſimo quarto, & centeſimo decimo tertio.*

Balæus Angliæ Epiſcopus, Vitellianus ait, patria Signinus vel Campanus, inſignis muſicus, cantum in templis circa annos Domini 660. & Organa per conſonantias humanis vocibus adhibuit, iuxta illud Baptiſtæ Mantuani:

Signius adiunxit molli conflata metallo
Organa, quæ feſtis reſonant ad ſacra diebus.

Eadem extant in libro Pontificali: & lib. 2. cap. 1. Metrop. Cranzij.

In Francia hæc Organa Muſica primùm cœpere circa annum Domini 828. ad Aquas graneas induſtria cuiuſdam Georgij Veneti ſacerdotis, & ſumptibus Ludouici regis, fabricari. Auentinus lib. 4.

Progreſſu temporis omnem modum excedere cœperunt in fabricandis huiuſmodi Organis, ita vt nec maximis ſumptibus pepercerint. Nam Michael Conſtantinopolitanus Imp. ea ex auro conflari curauit, Zonara teſte tom. 3. Et Bruſchius de Monaſterijs Germ. folio 107. refert, Georgium Abbatem Salemitanum in baſilica ſui cœnobij fabricari iuſſiſſe Organum, cuius maxima & medioxima fiſtula habuerit in longitudine pedes 28. in circumferentia Spithamas 4.

Quid his

Quid his Organis accesserit circa annum salutis 1480. Sabellicus indicat Enne. 10. lib. 8. vbi inquit: Sixti 4. pontificis tempore, Musicæ artis virum omnium, qui vnquam fuerunt sine controuersia præstantissimum plures annos Venetiæ habuerunt, Bernardum cognomento Theutonem, argumento gentis in qua ortus esset. Primus is in Organis auxit numeros, vt & pedes quoque iuuarent concentum funiculorum attractu.

Colligimus ex his, Organorum huiusmodi vsum veteri & Apostolicæ Ecclesiæ prorsus incognitum, seroq; inuentum atq; receptum fuisse. Aduersatur enim doctrinæ Apostolorum 1. Corinth. 14. De hoc nihil iam dicam, quòd turpia & obscœna sæpe sono Organorum exprimuntur, vt carnis potius voluptati quàm ædificationi spiritus seruiant. Lactantius Institutionum lib. secundo, capite septimo, acriter gentes taxat, quæ Dei cultum constituerunt in ijs quæ stultitia hominum admiratur. Adeóne, inquit, Deorum religio nihil aliud est, quàm quod cupiditas humana miratur? Veniunt ad templa non tam religionis gratia, quàm vt videant & audiant quod oblectet, &c. Nonne hæc de Christianis quoque dici possent? Vidi ego aliquoties magna cum admiratione plurimos è templis exeuntes quàm primum dulcis Organorum sonus cessasset. Vndè non immeritò Erasmus in suis ad 1. Corinth. 14. cap. Annotationibus doctè & grauiter contra vsum Organorum in templis disserens, Nec his contenti, inquit, operosam quandam & theatricam musicam in sacras ædes induximus, tumultuosum diuersarum vocum garritum, qualem non opinor in Græcorum aut Romanorum theatris vnquam auditum fuisse. Omnia tubis, lituis, fistulis ac sambucis perstrepunt: cumque his certant hominum voces. Audiuntur amatoriæ fœdæque cantilenæ, ad quas scorta mimique saltitant. In sacram ædem velut in theatrum concurritur, ad deliniendas aures. Et in hunc vsum, aluntur magnis salarijs, Organorum opifices, puerorum greges, quorum omnis ætas in perdiscendis his consumitur, nihil interim bonæ rei discentium. Alitur sordidorum, vt plerique sunt hominum, colluies, & tantis sumptibus oneratur Ecclesia ob rem pestiferam etiam. Quæso te vt rationem ineas, quot pauperes de vita periclitantes, poterant ali cantorum salarijs. Cur hæc nobis sola placent, quæ Paulus ceu paruulorum infantiam parcissimè vult adhiberi, imò quæ nullo pacto laturus fuerat? Præstaret itaque multorum doctrina & pietate celebrium virorum iudicio, Organa hæc auferri ex templis.

Organorum vsus in templis illicitus.

De organis templorum iudiciũ Erasmi.

CAPVT XII.

De origine Anathematum aliorúmque ornamentorum in templis.

Onstantini Magni tempore Ecclesias vasis aureis, anathematis varijsque ornamentis locupletare atque immodicè exornare cœperunt, aut superstitione, aut praua imitatione Iudæorum simul & Ethnicorum. Narrat enim Eusebius libro quarto, de vita Constantini, quo pacto Imperator ille templum illud magnificum Hierosolymitanum Christo Saluatori dedicatum, anathematis ex auro, argento & lapidibus pretiosis exornarit: Quod & in alio templo Apostolorum ab eo factum ibidem prodidit idem. Romæ quoque in hortis Equitij Ecclesiam condidit, cui donauit patenam argenteam librarum 20. schyphos duos librarum 20. calicem aureum duarum librarum, & alia vasa tùm argentea, tùm aurea, quæ enumerare longum nimis esset. Platina in vita Syluestri. Ac si vera sunt quæ idem author ibidem indicat de donis à Constantino Magno Lateranensi, Vaticanæ alijsque basilicis seu templis à se conditis, exhibitis, omnem modum ea in re excessit, neque enim lex vel præceptum ea de re vel Christi vel Apostolorum vspiam extat. Ante Constantini Magni ætatem ornamenta in templis rara fuerunt admodum. Deinde illa habuerunt, vt in vsus pauperum, ægrorum, aut alia quacunque necessitate laborantium erogarentur, vel etiam captiui ob Christianam religionem ijs redimerentur.

Templa anathematis exornari quando cœperint.

Anathematum in templis progressus.

Crescente autem superstitione & imaginum cultu atque veneratione, mirum in modum etiam præposterum hoc exornandi locupletandique templa studium creuit: falsò enim homines erant persuasi, tali ratione cultum Deo præstari. Hac igitur occasione non modò anathemata pretiosissima, sed omnis generis tabulæ, cortinæ, vela, sigillaria, oscilla, vexilla, spolia hostibus erepta, & similia in templa sunt recepta ibique suspensa. Cosroës Rex Persiæ Antiochiam in templum Sergij mittit aureas cruces duas, quas Theodora Iustiniani coniunx eidem dedicauerat, aliaq; ex præda accepta: item discum ex auro factum, thuribulum aureum & alia, hac persuasione inductus, quòd Sergius à se rogatus, victoriam sibi & liberos ex Syra coniuge daret; vt videas à quibus ista vota & donaria sint profecta. Euagrius lib.6.cap.21. Et Iustinianus Imperator templo Petri Romæ dono misit scyphum aureum librarum 6. gemmis exornatum: duos scyphos argenteos 12. librarum, calices argenteos duos librarum 15. Platina in vita Ioannis 2. & Sabellicus lib.2. Enne.8. Bellisarius victo Gilimere Vuandalorum Rege, Romam victor veniens, S. Petro auream crucem centum librarum, pretiosissimis gemmis ornatam, in qua suas victorias inscripserat, per Vigilium papam obtulit. Paulus Daconus lib.16. Sigebertus. Beda. Platina. Sophia socrus, & Constantina vxor Mauritio Imp. coronam fecerant quondam: eam ad se delatam ille in ecclesiam deferens, Deo obtulit. Cuspinianus. Carolus Magnus ecclesias ornauit sacris vasis & vestibus, aliaque plurima dona ad ornatum spectantia ijs contulit. In primis Compostellæ ædem D. Iacobi multis dotauit muneribus, Henrico Erdfordiensi authore cap.68. Et Vexilla, quæ deuictis Cremonensibus Brixiani deportarant, in cathedrali ipsorum ecclesia, in perpetuam rei memoriam, suspensa leguntur apud Bergomen. lib.12. Idem Carolus pannum ad altare Petri, de vestimentis suis aureis compositum, cum duabus coronis aureis, gemmis intertextis misit. Aimoinus lib.5.cap.27. Mensam auream, quæ forma quadrangula descriptionem Constantinopolis continebat, inter alia donaria Romam ad basilicam Petri misit. Eginardus in eius vita. Idem Victo Caiano Hunnorum rege, qui ex toto orbe spolia congesserat, prædæ nō minimam partem cœnobijs & monasterijs liberaliter concessit. Hinc illæ diuitiæ templi Moguntinensis, vbi crux ex solido fuit auro nomine Benna, pondere 1200. marcarum: vnde versiculus,

Auri sexcentas habet hæc Crux aurea libras.

Fuerunt insuper illic duo calices aurei, vterque gemmis pretiosissimis exornatus, minor marcas 18. siue 9. libras auri purissimi habebat, vini sextarium capiens: multa præterea vasa alia argentea. B. Rhenanus lib.2. rerum Germanic. Henricus 2. Imp. Cluniacum religionis causa profectus, coronam auream gemmis redimitam Deo in mysterijs sacris obtulit. Cuspinianus. Agnes Henrici 3. Imp. Vxor Benedicto Cassinensi obtulit aureas purpureasque vestes, & Euangeliorum codicem, cuius tabulæ argenteæ auro erant obductæ. Chron. Cassin. libro tertio capite trigesimo. Gisala Henrici secundi Imperat. soror, & Vngarorum regis Stephani vxor, quæ ad templorum ceremonias ritumque spectabant, magnificè simul & munificentissimè largita est: Phrygionum vice functa, vestes sacras suis manibus neuit & resarciuit. Auentinus libro quinto, Annalium. Sed tempus me deficeret, si omnia, quæ huius generis apud authores extant, referre coner, cùm ne hodiè quidem huius peruersi studij finis vllus cernatur.

Anathematis templa exornare à Iudæis.

Didicerunt hoc Christiani primò à Iudæis. Israelitarum enim tribuum Duces 12. à Mose instituti, in oracularis tabernaculi & aræ inunctæ dedicatione similiter liberalitatem suam ostenderunt. Sex vehicula tecta & 12. boues obtulerunt, quibus Leuitæ in sacris vehendis vterentur. Item scutellas argenteas 12. totidem phialas, & lanceas aureas totidem. Vasa argentea 2400. siclis sacris pendebant: aurea 120. Num.7. Ensis Goliathi dedicatus est à Dauide Nobæ in templo, apud Abimelechum sacerdotem. 1. Reg.21. Idem victo Adarezero Sophenæ rege, cæsis 20. millibus peditum, & 1700. equitibus, & multis curribus, pharetras aureas, & arma pulcherrima Hierosolymitano templo donauit. 2. Reg.8. Asa rex Iudæorum ea quæ vouerat pater suus, obtulit in domum Domini: argentum, aurum vasorumq; diuersam suppellectilem.

lectilem. 2. Paralip. 15. Juditha omnem suppellectilem Holofernis, sibi eo cæso à ciuibus donodatam, Hierosolymis Deo dedicauit, vnà cum velamine, quod ipsa ex eius cubiculo abstulerat. Judith. 16. Omitto candelabrum aureum, Mensam propositionis, thuribula, pateras, crateres, & infinita alia huius generis, quæ Moses ex præcepto Dei fabricari iussit, & in tabernaculo recondidit, quæ postea in templum Hierosolymitanum translata sunt, & à Solomone alijsq; mirum in modum aucta.

Negari etiam non potest quin hæc praua quadam imitatione Ethnicorum facta sint à Christianis. Cùm enim in primordio Ecclesiæ multæ Gentilium ad Christianam religionem adducerentur, nemini dubium esse debet, quin ex eorum consuetudinibus, ceremonijs ac ritibus multa, animi quidem intentione non mala, retenta, & ipso vsu pedetentim vel confirmata, vel paululum immutata, & minus rectè ad alios fines deinde translata sint. Testem huius rei habeo Polydorum Vergilium lib. 5. cap. 1. vbi porrò indicat ex libro Strabonis Geograph. 8. apud Græcos morem fuisse, in templo eius Dei qui auxiliatus esset, & præsertim Æsculapij, quod Epidauri insigne erat, tabellas appendere, in quibus morbi curati inscripti fuerint. Sic & nos, inquit Polydorus, ex cera sigillaria, hoc est, imagunculas templis offerimus, & oscilla: quoties enim pars aliqua corporis læsa fuerit, vt puta manus, pes mamilla, statim vota facimus Deo, & eius Diuis, quibus mox recuperata sanitate, illam manum, illum pedem, illam mamillam ex cera formatam offerimus. Quæ consuetudo vsq; adeò increbuit hactenus, vt istiusmodi sigillaria ab hominibus ad reliqua etiam animalia transierint: vt eodem modo pro boue, pro equo, pro oue oscilla templis offerant Christiani. In qua re quispiam verecundè scrupulosus fortaßis dicet, se planè nescire, an priscorum religionem potius vel superstitionem æmulentur, quùm talia Christianæ ecclesiæ rectores etiamnum admittant: quando, auctore Catone De re rustica, sic Romanorum moris fuit, pro bobus, vt valerent, vota facere, cuius rei modum valdè me hercle ridiculum ille ibidem ponit. Hæc omnia & plura alia Polydorus. Hercules quoque clauam suam, ab oleastro ad Saronidem paludem inuento abscissam, Mercurio Polygio dedicauit Trœzene: eamq; aiunt radicibus actis regenerasse, & oleaster ille ætate etiam Pausaniæ ostendebatur. Pausanias in Corinth. Cumq; ante Midam Gordij F. Phrygiæ regem, Delphicum templum fuerit ἀνάργυρον καὶ ἄχρυσον, vt Cœlius lib. 6. cap. 11. ex Atheneo refert, primus Midas regiam sellam, in qua iura dicere solitus fuerat, Delphico Apollini dono misit. Post eum Gyges Dascyli F. qui Candaule obtruncato, regnum Lydorum inuasit, eò quòd regnum ei confirmarat Pythia, præter auri & argenti immensam vim, crateres aureos sex, pondo 30. talentorum, muneris loco obtulit: locus, in quo reposita fuere, Gygadas dicebatur. Eius abnepos Halyattis, Sandiattis F. secundus ex hac domo, vbi conualuisset, dedicauit Delphis grandem ex argento craterem: itemq; alterum ex ferro paruulum, compactilem, inter omnia Delphorum donaria dignißimum spectatu: opus Glauci Chij, qui primus omnium ferri compactionem excogitasse dicitur. Crœsus Halyattis F. muneribus omnes vicit, qui mille aureos lateres dono misit, teste Zeze hist. 1. vt aurea tota ara ex ijs strueretur. Herodotus lib. 1. Idem rex aureum scutum dedicauit Delphis Mineruæ Proneæ, quod postea Philomelus Phocensis eripuit, vt Pausanias indicat in Phocicis. Aiunt etiam Themistoclem Delphos profectum Apollini Medorum exuuias attulisse: percunctantem autem nunquid intra templum ea dona locaret, iußisse Pythiam, vt eas omnino extra fani limen aufferret, inquiens: *Anathematis templa exornare, ab Ethnicis.*

> In templo pulchras nostro ne figite Persei
> Exuuias, subitò sed vestras mitte in ædes.

Vbi certè cum admiratione causa quæri potest, cur ab vno Themistocle oblata dona de Medis, accepta Deus non habuerit. Sunt qui Persica omnia spolia itidem repudiaturum fuisse credant, si antequam dedicarentur, nunquid sibi ea vellet offerri, quæsitum esset. Non desunt qui dicant Apollinem, qui præsciret supplicem ad Persas iturum Themistoclem, iccirco sibi exuuias illas dedicari prohibuisse, ne religiosis monimentis testatum odium, fidem deprecationi abrogaret, Pausania in Phocicis referente.

Græci poſt pugnam ad Salaminem, parta de Xerxe victoria, prædam inter ſe diſpartiere, ex quibus primitias Delphos miſere. Vnde ſtatua effecta eſt longitudine cubitorum decem, truncam nauis partem manu ſuſtinens: eodem in loco ſtans, vbi Alexander Macedo aureus. Miſsis Delphos primitijs, Græci publicè percontati ſunt, nunquid perfectas & acceptas primitias accepiſſet? Quibus ille reſpondit, habere ſe quidem à Græcis alijs, verùm non ab Æginetis: ſed repoſcere donum optimæ nauatæ ad Salaminem operæ in pugna nauali. Id cùm audiſſent Æginetæ, aureas ſtellas tres dedicauerunt: quæ ſuper malum nauis æreum ſteterunt apud angulum, proximè Crœſi craterem, vt Herodotus teſtatur lib.8. In Pugna ad plateas commiſſa contra Perſas, repertum eſt equorum præſepe Mardonij Ducis ex ære totum, ſpectatu dignum, quod Thegeatæ in templo Aleæ Mineruæ repoſuerunt, Herodoto authore li.9. In medio faſtigij apice templi Iouis Olympij inaurata eſt Victoria, infra Victoriæ ſignum fixus eſt aureus clypeus, in quo Meduſa Gorgon cælata eſt. Dedicarunt Lacedæmonij cum hac inſcriptione: Ex auro phialam capta poſuere Tanagra,

Iuuerat hæc bello quòd Lacedæmonios.

Cecropidæ Argiuiq; Duces, & Ionica proles

Victores partis de ſpolijs decimam.

Pauſanias lib.5. Dedicarunt Delphis Ambraciotæ æneum aſinum, victis nocturna pugna aſini beneficio Moloſsis. Nam cùm in illos noctu inſidias diſpoſuiſſent Moloſsi, aſinus, qui fortè ex agro in oppidum agebatur, aſellam inſectans cum multa laſciuia vehementem ruditum ſuſtulit. Ipſe etiam agaſo per tenebras, obſcura & incondita voce inclamabat. Iniecit ea res tantam Moloſsis trepidationem, vt ſtatim inſidiarum locum deſeruerint. Eos Ambraciotæ detecta fraude noctu inuadentes prælio ſuperarunt. Pauſanias in Phocicis. Athenienſes palmam æneam cum Mineruæ ſigno aureis intecto laminis Delphis dicarunt, victoria ad Eurymedontem parta. Echecratides Lariſæus Apollinem paruum Delphis dedicauit: quem Delphi dicũt antiquiſsimũ ac primum donariorũ omniũ fuiſſe, authore Pauſania in Phocicis. Alexander Magnus Thebis direptis Lychnuchum penſilem arboris modo mala ferentem cepit, & Apollini Cymæo dicauit. Qui deinde in templum Apollinis Palatini à Romanis translatus fuit, Plinio teſte lib.34.cap.3. Gelon Syracuſanus tripodem 16. auri talentis eductum, Delphos miſit Apollini, pro gratia numinis & benè rei geſtæ contra Carthaginenſes habenda, & in poſterum concilianda. Diodor.lib.11.cap.1. Euelthon rex Salaminis Cypriæ Delphis dedicauit thuribulum ſpectatu digniſsimum. Herod.lib.4. Romanorum omnino nullus neque plebeius neque patricius ante L. Mummium, in Græcorum templis donum vllum ponendum curauit. Primus Mummius de manubiis Achæorum Iouem in Olympia æneum dedicauit ad læuam eius, qui à Lacedæmonijs dedicatus fuerat. Pauſan.lib.5. Idem capta Corintho plurima ſigna, tabulas & ſtatuas ſecum auexit, quæ poſtea in ædem Fortunæ collocauit. Cæſis ad Claſtidium à M. Marcello Gallis, Romani Apollini Delphico donum crateram auream centum pondo gratiæ referenda cauſa miſere. Plutarch. in Marcello. Liuia Auguſta in Capitolio Cryſtallum librarum circiter 50. dicauit. Vt Plinius refert lib.37. cap.2. Coronas ex Cinnamo interraſili auro incluſas, primus omnium in templis Capitolij atque pacis dicauit Veſpaſianus Imp. Radix eius magni ponderis videbatur in Palatij templo, quod fecerat diuo Auguſto coniunx Auguſta, aureæ pateræ impoſita: ex qua guttæ editæ annis omnibus in grana durabantur. Plinius lib.12.cap.19. Adrianus Rom. Imp. in eo Iunonis templo, quod fuit in planiore Eubœæ parte ſitum, inter cætera memoratu digna, quæ viſebantur, pauonem ex auro, & lucidis pretioſiſsimisq; lapillis dono dedit: Natalis Comes Mythol.lib. 2.cap.4. Victo M. Antonio & Cleopatra, Auguſtus alterum vnionem cuius comparem ſexcenties H.S. æſtimatum Cleopatra aceto diſſolutum abſumpſerat, diſſecari curauit, vt in Veneris vtriſq; auribus Romæ in Pantheo omnium cum admiratione ſpectarentur. Plinius lib. 9.cap.35. Aurelianus Imp. cùm bellum aduerſum Marcomannos gereret, diuino auxilio victoriam nactus, ne parùm gratè cælo demiſſam agnoſcere opem videretur, præter munera variaq; ornamenta per vrbem Romam multis templis data, ſoli Capitolino Ioui quindecim millia auri

lia auri pondo, & magnam gemmarum vim pluribus collationibus dono dedit, authore Fulgoso libro 1. cap. De religionis cultu.

Hæc propterea pluribus commemoro, vt inde perspicuum fiat, à quibus mos varijs anathematis & ornamentis exornandi templa ad Christianos manarit. Licet autem Ethnicorũ exempla nihil prorsus ad defensionem peruersi huius studij Christianorum faciant, cùm illorũ ipsorum sapientes à sacris auri argentiq; vsum summouendum existimarint, et Persius poëta exclamarit: Dicite pontifices in sacro quid facit aurum?
Nempe hoc quod Veneri donatæ à virgine puppæ.

Ac Alexander Rom. Imperator, in templis nunquam præter quatuor aut quinq; argẽti libras, auri ne guttulam quidem aut bracteolam posuerit, vt testatur Ælius Lampridius: Nihilominus tamen præsidij aliquid in eo se habere nostri illi putant, quòd in tabernaculo & tẽplo Solomonico omnis generis anathemata, & ornamenta stupendi operis Dei ipsius iussu habuerunt. Quærunt igitur, cùm hæc in veteri Testamento sint adhibita, cur idem in Nouo nõ liceat? Respondemus, In veteri Testamẽto rem fuisse Deo cũ hominib. & rudibus, & pronis ad idololatriam: iccircò voluit Deus, cùm illa externa ornamenta mirarentur plus æquo, illos auocare ab idololatria, & in suo cultu retinere. Deinde attendendũ est, hæc aurea et argentea ornamenta in veteri Testamẽto iustũ suumq; vsum habuisse. Nã si extabat in templo candelabrum aureum, sua luce splendidum locũ reddebat: Si mensa propositionis, ei panes imponebãtur: si thuribula, & stati & certi suffitus in eis fiebant. Pateræ atq; crateres et phialæ ad sanguinem victimarum excipiendum, ad aspergendũ et ad libandum conducebant: & cætera instrumenta ad ignem cùm fouendũ tum expurgandũ faciebant. Et quoniam Deus tales ceremonias Israëlitas habere decreuit, iccircò etiam hæc instrumẽta ipsis ad manus esse oportuit: quandò verò post Christi aduentũ, eius generis ceremoniæ, tanquã typi et figuræ, sublatæ sunt, tot generibus ornamentorũ aureorum & argenteorum non opus est Ecclesijs Christi: neq; etiã quæ vni ætati prosunt, alteri sunt vtilia. Aut si decreuerũt omnia reuocare in Ecclesiã Christi quæ in veteri Testamento sunt agitata, cur etiam Sacrificia Mosaica non repetunt? Fateantur se spiritum puerorum, non adultorum, seruitutis nõ libertatis habere. Fingant sibi oportet alium Christum, qui hoc genere cultus delectetur: nam verus Christus filius ille Dei, & Mariæ virginis, qui in Cruce pro nobis passus est, nunquã talia requisiuit. Et vt summatim dicam, cùm non sacræ modò, sed et prophanæ literæ testentur ad Euangelij prædicationẽ opes & ornamenta illa templorũ ac falsorum numinũ casura fuisse: præterea lege abrogata, ne Iudæorum quidem iussa quondã & imperata à Deo opulentia substiterit, ipso etiam tẽplo funditùs subuerso: quid oro nos agimus, dum contra Apostolorum exemplum, contra vsum ecclesiæ primitiuæ, contra clarissima scripturarum oracula, in hoc solùm incumbimus, vt domus sacræ id genus elegantijs sint confertæ, vtque gemmis, auro & argento tẽplorum parietes fulgeant, eam solum ob causam, vt hoc instituto rem gratam Deo faciamus, & hoc pacto eius gratiam promereamur, qui tamen, Paulo teste Act. 17. rebus humana manu factis non colitur? Quanto satius foret opes in viua Dei templa, hoc est, captiuos, pauperes, & literarum, præsertim sacrarum studia, quàm in non sentientes structuras effundere? Certè hunc fuisse vsum ornamentorum aliarumq; opum Ecclesiasticarum in veteri Ecclesia, inde apparet, quòd cùm Decius Imp. à B. Laurentio Ecclesiæ thesauros extorquere vellet, eos iam distributos in pauperes intellexit. Cumque Romani milites captiuos Persarum Azazena regione vastata, reddere regi Parthorum nullo modo vellent, captiui fame consumebantur, cùm essent circiter septem millia, quod Persarum regem non mediocriter contristabat; tum Acatius Amidæ ciuitatis Episcopus clericos sibi subiectos conuocans, Viri, inquit, fratres, Deus noster nec discis nec calicibus opus habet, nam neque comedit neque bibit. Et quia multa vasa aurea & argentea ecclesia nostra ex oblatione Christianorum habet, conuenit ex ijs liberari exercitum captiuorum egentibusq; cibos afferri. Hæc & his similia cùm dixisset, conflauit vasa & militibus dedit pretiũ captiuorum, quos cùm recreasset cibis datis sumptibus ad regem suum destinauit. Ad hoc mirabile opus Acatij Persarum rex obstupuit.

Anathematum templorum vsus in primitiua Ecclesia.

quòd & bello Romani & beneficijs euicissent, vt Socrates tradit libro 11. cap. 16. Tripart. historiæ. Laudatur etiam Cyrilli Hierosolymorum Episcopi pietas, quòd cùm in magna aliquando fame, quæ regionem Hierosolymit. occupauerat, hominum multitudo ingens cibo necessario destituta, ad eum tanquam Episcopum confugisset, nec in promptu esset pecunia, vasa Ecclesiæ, quantumuis necessaria, pretiosa quoque & sacra vela, in subsidium indigentium distraxerit libro 5. cap. 37. Tripartitæ historiæ. Sed & Iustinianus Imp. l. 18. C. de sacrosanctis Ecclesijs, sanxit, non posse vasa sacra templorum & vestes oppignorari aut alienari, nisi ob captiuorum redemptionem. D. Ambrosius lib. 2. de Officijs conqueritur, quòd aliquandò in inuidiam inciderit, quòd confregerit vasa mystica, vt captiuos redimeret. Valde etiam displicuit veteris Ecclesiæ patribus, si, neglectis pauperibus, huiusmodi dona fidelium in hunc saltem finem sunt reseruata, vt templa, templorumq́; laquearia & parietes ijs exornarentur. Qua de re Ambrosium audiamus qui libro 2. cap. 28. Officiorum grauißimè admodum inquit: Qui sine auro misit Apostolos, & ecclesias sine auro congregauit. Aurum ecclesia habet, non vt seruet, sed vt eroget, & subueniat in necessitatibus. Quid opus custodire quod nihil adiuuat? An ignoramus quantum auri & argenti de templo Domini Aßyrij sustulerint? Nónne melius conflat Sacerdos propter alimoniam pauperum, si alia subsidia desint, quàm sacrilegus contaminata asportet hostis? Nónne dicturus est Dominus, Cur passus es tot inopes fame emori? Et certè habebas aurum vt ministrasses alimoniam. Cur tot captiui deducti in commercium sunt nec redempti? Cur tot ab hoste occisi sunt? Melius fuerat vt vasa viuentium seruares quàm metallorum. His non posset responsum referri. Quid enim diceres? Timui ne templo Dei ornatus deesset. Responderet, Aurum Sacramenta non quærunt, neque auro placent quæ auro non emuntur. Ornatus Sacramentorum redemptio captiuorum est. Et verò illa sunt pretiosa vasa quæ redimunt animas à morte. Ille verus thesaurus est Domini qui operatur quod sanguis eius operatus est. Tunc vas Dominici sanguinis agnosco, cùm in vtroque videro redemptionē, vt calix ab hoste redimat, quos sanguis à peccato redemit. Quàm pulchrum vt cùm agmina captiuorum ab ecclesia redimuntur, dicatur: Hos Christus redemit. Ecce aurum quod probari potest. Ecce aurum vtile. Ecce aurum Christi quod à morte liberat, &c. Et Hieronymus in Comment. ad Ierem. capit. 7. præcepit, inquit, & tunc populo Iudæorum, & hodiè nobis qui videmur in ecclesia constituti, ne fiduciam habeamus in ædificiorum splendore, auratisq́; laquearibus & vestitis parietibus marmorum crustis. Et ad Nepotianum de vita Clericorum idem dicit, Multi ædificant parietes & columnas ecclesiæ substruunt, marmora nitent, auro splendent laquearia, gemmis altare distinguitur, & ministrorum Christi nulla electio est. Sed plura contra ornatum templorum omnem modum excedentem, supra in capite de præpostero studio extruendi magnifica & sumptuosa templa diximus.

Ornamenta tēplorum multis veterum Ecclesijs incognita.

Quin aliquot patres primitiuæ Ecclesiæ huiusmodi Ornamenta templorum prorsus vel ignorarunt vel respuerunt & damnarunt. Id quod in Ethnicis grauiter fecit Lactantius in libro Institutionum, vbi inter alia inquit: Auri, gemmarū & eboris pulchritudo acriter perstringit oculos, nec vllam religionem putant, vbi illa non fulserint: veniunt igitur ad Deos, non tam religionis gratia, quàm vt aurum oculis hauriant, nitorem leuigati marmoris aspiciant, & quantò fuerint ornatiora templa, & pulchriora simulachra, tantò plus maiestatis habere creduntur. Adeò religio Deorum nihil aliud est, quàm quod cupiditas hominū miratur. Item, Vestes, gemmas, & cætera quæ habentur in precio, si quis putet Deo chara & offerenda, is planè quid sit Deus nescit. Hæc Lactantius de Ethnicis, quæ de nostris Christianis hodiè quoque iure optimo dici possunt. De Exuperio Tolosano Episcopo D. Hieronymus in epistola ad Rusticum monachum ita scribit: S. Exuperius Tolosæ Episcopus, viduæ Sareptensis imitator esuriens pascit alios, & ore pallente ieiunijs fame torquetur aliena, omnemque substantiam Christi visceribus erogauit. Nihil illo ditius qui corpus Domini canistro vimineo, sanguinem portet in vitro, qui auaritiam eiecit è templo, qui absq́; funiculo et increpatione cathedras vendentium columbas, id est, dona sancti spiritus, mensasq́; subuertit mammonæ, & numulariorum æra dispersit, vt domus Dei domus vocetur orationis, & non latronum spelunca.

ſpelunca. Et Bonifacius martyr rogatus, an aurea aut lignea vaſa deberent adhiberi ad vſum Sacramentorum, reſpondit: Cùm aurei ſacerdotes eſſent, habuerunt ligneos calices: nunc lignei ſacerdotes, calices volunt habere aureos.

Ex his facilè reſponderi poteſt FELICIANO *Scalenſi Epiſcopo. Is anno 1583. in honorem ac vſum ſereniſſimi Principis Maximiliani, Guilielmi vtriuſq; Bauariæ Ducis primogeniti Latina lingua in lucem edidit Ingolſtadij, ac poſtea quidam in Germanicum ſermonem tranſtulit, librum precationum, quas Carolus Caluus Imperator, Ludouici Pij filius, ſibi adoleſcenti pro quotidiano vſu, in vnum colligi, & literis aureis ſcribere mandarit. In præfatione ad Maximilianum Bauariæ Ducem, ſcribit, Carolo Caluo Imperante, Ludouicum fratrem eius maiorē natu, Tiguri moniſterium Virginibus illuſtribus, quod noſtra lingua* das Frauwenmünſter *vocatur, conſtruxiſſe, & magnis opibus ac pretioſarum rerum theſauro honorificè donaſſe, quod poſtea ſucceſſorum eius liberalitate ac munificentia, cumulatius diuitijs & priuilegijs auctum & decoratum ſit. Anno verò Domini 1528. diebus Septembris 14. & Octobris ſeptimo euacuato eccleſiæ ſacrario, omnia clenodia aurea, argentea & gemmis affabrè facta atque ornata ingenti pretio & numero à Tigurinis diſtracta & ablata eſſe, quorum catalogum ad libri finem adijcit, vt quanta auri, argenti, gemmarum, ſacrorum ornamentorum, & rerum aliarum pretioſarum vis & copia in eo monaſterio ſeu templo fuerit, intelligi, & veterum principum pietas & religio percipi & conſiderari poſſit. Ita quidem ille odio religionis incenſus. Ego verò hunc librum eo conſilio editum ab eo, & catalogum rerum pretioſarum in fine adiectum eſſe, ſanctè affirmare auſim, vt ampliſsimo prudentiſſimoque Senatui Populoq; Tigurino ſummum odium & inuidiam, tanquam ſacrilegis, apud principes conflet. Verùm grauiſſima nec tolleranda iniuria eos afficit. Conuerſum eſt enim monaſterium hoc à Senatu Tigurino, de voluntate & conſenſu Abbatiſſæ fœminæ religioſiſſimæ, quæ tum temporis Catharina à Zimmeren fuit, in meliorem vſum, hoc eſt, in Scholam & Collegium, in quo bonarum literarum & artiū ſtudioſi quindecim, ſæpè etiam viginti cum pædagogo liberaliſſimè aluntur, & vbi ſtudiorum ſuorum curſum gnauiter cōfecerint, eccleſijs in vrbe & agro Tigurino præficiuntur. Res verò illæ pretioſæ, quarum Felicianus catalogum, neſcio quàm bona fide, contexit, aurum, argentū, veſtes, ad ſubleuandam pauperum neceſſitatem diſtractæ ſunt, vt ciues vrbis Tigurinæ optimè norunt. Quis igitur piorum & verè fidelium negabit præſtare, vt ſacrarum præſertim literarum ſtudia, ex bonis illis Eccleſiaſticis & templorum ornamentis inutilibus, promoueantur, & viuæ Dei imagines, id eſt, pauperes potius, quàm ligna & lapides alantur ac veſtiantur? Aut putabit aliquis Chriſtum ſpoliari, & Sacramenta debito honore non ornari, ſed fraudari, cùm aurum et argentū è parietibus templorum accipiuntur, & in vſus pauperū conuertuntur? Audiat talis obſecro quid in hac re verū ſit: Chriſtus tum ſpoliatur, cùm negliguntur pauperes, cùm ligno & lapidi impenditur quod viuæ imagini Dei impendendum erat, cùm veritas propter Doctorū ſeu miniſtrorum Eccleſiæ inſcitiam et ignorantiam periclitatur. Non colitur Chriſtus auro, argēto alijsq; rebus pretioſis per tēpla ſuſpenſis, ſed charitate, miſericordia, fide & iuſtitia. Non dicit, quiquid lapidibus, lignis, templorum parietibus, & imaginibus feceritis, ſed, quatenus feciſtis vni de his fratribus meis minimis, mihi feciſtis. Multus eſt in hac re approbanda, & in confutando cultu illo externo Lactantius, author vetuſtus, qui in libris Inſtitutionum hoc ſaxum præcipuè voluit. Proinde ſi quiſquam ſpoliat Chriſtum illi maximè ſpoliant, qui opibus & donis Eccleſiaſticis abutuntur ad externum templorum & ſacramentorum cultum. Si ſacrilegium committunt, qui ornamenta templorū diſtrahunt, & ex ijs ſtudia bonarum literarum promouent ac fouent, pauperes alunt, captiuos redimunt, ægros reficiunt, ſacrilegus fuit Exuperius, qui omne aurum & æs diſtribuit in pauperes, adeò vt etiam ſacram cœnā non aureis pateris & patinis cryſtallinis eccleſiæ exhiberet, ſed calicibus vitreis & caniſtris vimineis. Sacrilegi etiam fuiſſent Laurentius, Cyrillus, Achatius, Ambroſius, Auguſtinus et alij. Sed abſit vt hoc crimen illis intentemus, cùm miſericordiæ opus fecerint. Nam D. Ambroſius diſertè dixit: Si in ſua aliquis deriuet emolumenta, crimen eſt. Sin verò pauperibus eroget, captiuos redimat, miſericordia eſt.*

Si quis obijciat, contra fundatorum mentem & voluntatem, ornamenta illa templorum quæ Ecclesijs donarunt, in alios vsus transferri. Respondemus, temporum iniuria, & sacerdotum monachorumq; fraude factum, vt putarint, se Deo rem gratam facere si templa exornarent. Deinde illorum consilium fuit hoc pacto propagare Dei gloriam. Nunc verò cùm ex verbo Dei didicerimus, Deum his externis non coli, sed in spiritu & veritate: Christum quoque hæc externa non commendasse, sed pauperes, tanquam seipsum, nequaquam illorum voluntati repugnat, si externus ille templorum ornatus, in verè pauperes, non in ligna, lapides, & otiosos ventres transferatur.

Varia Decreta de ornamentis & vtensilibus Templorum.

SIxtus 1. instituit, ne à quoquam, nisi à ministris sacrorum, mysteria & vasa sacra tangerentur, maximè verò à fœminis. Platina. Sabellicus. Panthaleonis Chronic. Syluester 1. in 3. Synodo Romana sanciuit, Ne quis Lector vel ostiarius vasa sacra contingeret. Tom. 1. Concil. Sed confictam hanc Synodum ab aliquibus, multa euincunt. Quò verò hæ leges spectent, quiuis facile potest animaduertere, nempe ad euehendam, quo ad eius fieri potest, sacrificulorum Papisticorum dignitatem, & eorum farcienda marsupia.

Sanxerunt etiam, vt festis diebus, Ecclesiæ thesauri, pretiosa supellex, simulachra ac qui quid est in templis ornatus magnificentioris, spectatoribus visendum proferatur, sicut Durandus refert li. 1. ca. de Pictur. et Cort. & Ornament. Eccles. Vbi etiam ostentationis huius nũdinariæ, has rationes affert: ait enim, primùm in celebrioribus panegyribus, thesauros Ecclesiæ in publicum proferri, vt exploretur eius fides & diligentia, qui eorum custodiæ præfectus est: deinde vt his ornatiora sacra reddantur: postremò vt tanquam monimenta quædam spectatoribus memoriam refricent eorum à quibus dicata sunt: sed veram causam omisit, vt nimirum stupidus populus in his externis animum occupans, Christum eiusq; verbum & meritum facilè negligat. His præterea adiungit ibidem rationem, cur Struthionum quoque oua, & huiusmodi alia, quæ spectatores rapiunt in admirationem, templis appendi soleant: vt, inquit, per hæc quæ rarò conspici consueuere, populus ad tẽpla attrahatur facilius, & magis afficiatur. ô nouam & inauditam rationem attrahendi populũ ad templa. Sed quò sunt frequẽtiora & densiora hæc ipsorũ theatra, eò & quæstus histrionũ est vberior. In synodo Auernensi anno 545. habita iuxta Panuinium ca. 7. statuitur, Ne suppellectilis Ecclesiæ sacra ad nuptias seu res ciuiles vsurpetur. In Synodo Bracarensi 3. anno 674. celebrata, sancitur cap. 2. vt qui Ecclesiastica ornamenta, vela, vel alia quælibet indumenta, atq; etiam vtensilia sciẽter in suos vel aliorum vsus transtulerit, si secularis sit perpetua excõmunicatione damnetur: si religiosus, ab officio deponatur. In Concilio Lateranen. sub Innocentio 3. habito anno 1215. cap. 19. præcipitur, vt oratoria, sacra vasa, corporalia, vestimenta ministrorum pallæ altaris cæteraq; ornamenta omnia, ac tota deniq; sacrorum reliqua supellex, quàm purissima nitidissimaq; conseruetur. In Concilio Oxonien. anno 1222. celebrato, sancitur, vt quælibet Ecclesia calicem habeat argenteum cum alijs vasis decentibus, & sindonem mundam ac candidam. cap. 3. Ibidem capit. 18. statuitur, vt Archidiaconi habeant redacta in scriptis omnia ornamenta & vtensilia Ecclesiarum: vestes quoque & libros singulis annis videndos exhibeant, vt videant quæ addita, vel perdita sint.

CAPVT. XIII.

De Origine aquæ Lustralis.

Aquæ benedictæ varia genera.

Vrandus in Rationali libro 4. cap. 4. quatuor genera Aquæ benedictæ seu lustralis constituit: Primum genus est, Aqua in qua fit iudicium purgationis, de qua dicit quòd in vsu non sit. Illam ipsam autem, ni fallor, intelligunt, qua olim Deus apud

Hebræos

Hebræos pudicis vxoribus consulere atq; succurrere constituit, aduersus falsas zelotyporum maritorum suspiciones, & horrendo publicoq; exemplo, impudicas & adulteras infamare & castigare ac violata matrimonij iura vindicare. Hoc verò lustralis aquæ genus meritò tanquam obsoletum explodunt: nam si vterentur eo, & tam tristi ac funesta aqua conspergerent mulieres, neq; tanta illis esset cum mulieribus cognatio & familiaritas, neq; tantus earum & tam frequens ad ipsos concursus: quo vix vllum ipsis incommodum posset grauius & nocentius contingere. Secundum, aqua baptismi, qua antiquitùs homines aspergi solebant priusquam chrismarentur, sed hodiè interdictum est: putabant enim se iterum à peccatis huius aquæ aspersione mundari, cùm constet nullum bis baptizari posse. Tertium genus est, aqua quæ sanctificare dicitur in dedicatione ecclesiæ & altaris. Quartum, qua in templis aspergũtur homines: De his duobus posterioribus generibus hoc capite potissimùm agemus. Eam verò ab Alexandro 1. qui Romanæ ecclesiæ circa annos Christi 113. præfuit, institutam, his verbis indicatur de Consecrat. dist. 3. Aquam sale conspersam in populis benedicimus, vt ea cũcti aspersi sanctificentur & purificentur: quod omnibus sacerdotibus faciendum esse mandamus. Platina ita habet. Instituit Alexander 1. vt Aqua, quam sanctam appellamus, sale admixta, interpositis sacris orationibus, & in templis, & in cubiculis ad fugandos dæmones retineretur. Funccius Comment. in Chron. lib. 5. hoc sic commemorat: Alexandri Rom. pontificis, inquit, decretum est, Aquam admixto sale precibus benedicendam, eamq; & in tẽplo, domiq; ad sathanam propellendũ, & ad peccata tollenda, seruari iussit, eaq; finitis sacris populum aspergendum esse, vt sanctificarentur ac purificarentur. Eadẽ referunt Antoninus tit. 7. ca. 5. Sabellicus Enne. 7. lib. 4. Panthal. in Chron. De vi quoq; & efficacia Lustralis huius aquæ Ioã. Sleidanus Comment. lib. 2. ita scribit: Hæc, inquit, conspersio creditur ad mentis atq; corporis conferre sanitatem, & insidias abigere diaboli, & expurgare non solùm homines, verùm esset res inanimes. Nam in solum, atq; saxa, & mortuorum sepulchra conijcitur, & sacrificus Deũ precatur, vt hanc ei vim & efficaciam indat. Mulieres etiam à puerperio, cùm ad templum redeunt, in primo statim aditu lustrantur hac aqua. Deniq; multiplex est illius vsus, maximè verò, cùm aduersus nocturna spectra dimicatur, et agitur exorcismis. Noti sunt etiã illi rhithmi: Aqua benedicta, deleantur tua delicta, sit tibi laus & vita. (Aquæ lustralis Christianorũ vis.)

Qua de re etiam Thomas Naogeorgus lib. 3. Regni Papistici ita canit:

Quin delicta etiam sacratæ aspergine lymphæ
Deleri credunt, procul & cacodæmonas atros
Pelli: nempe quibus tormentum pergraue, gutta est.
Sæpius aspergunt igitur sese, populumq;:
Dextrisq; excipiunt tensis, & vertice aperto,
Eius aquæ guttos summi doctiq; Papistæ:
Semper & in templis medijs atq; ostia propter
Amula cum aspergillo astat, ne copia desit
Dæmones arcendi, delendiq; omnia vitæ
Crimina. Priuatas etiam portatur in ædes
Illa aqua, consperguntq; domum, conclauia, lectos:
Nemo nisi aspersus digito, sua limina transit:
Rebus ita in multis est huius maximus vsus.
Nec mirum, tantæ cùm sit virtutis, opisq;.
Delingunt etiam vulgo res propter easdem
Grana salis, puerisq; eadem bobusq; ministrant,
Dæmonis incursu ne quid lædantur iniqui.
His quid opus Christo, minimo qui magna labore
Efficiunt? delent peccata, & dæmonas arcent Aut aqulæ gutta, candentis vel (salis esu?

Rationes autem quibus Alexander 1. hanc suæ aquæ vim astruere conatur & ineptæ & impiæ sunt: Si enim, inquit, cinis vituli aspersus populum sanctificabat atq; mundabat, multo magis aqua sale aspersa diuinisq; precibus sacrata populum sanctificat atque mundat. Huius (Rationes quib. probant aquæ lustralis vim ineptæ et impiæ.)

argumenti pars prior, ex scripta ad Hebræos epistola desumpta est, sed nefariè mutilata: posterior verò magno cum sacrilegio peruersa. Nam pro Christi sanguine, cui Apostolus eo in loco veram adscribit peccatorum emundationem, Alexander Papa, incantatam suam aquã supponit, eiusdem nimirum spiritus afflatu, quo Missæ sacrificium substitutum ad peccatorũ expiationem, quam soli Christi victimæ acceptam ferre conuenit. Qui igitur Alexandrũ huius aquæ authorem faciunt, hi intollerabilis huius erroris, & nefariæ in Christi meritum contumeliæ, eundem authorem constituunt. Sequitur altera ratio: Et si sale asperso per Helisæum prophetam sterilitas aquæ sanata est, quanto magis diuinis precibus sacratus sal sterilitatem rerum auffert humanarum, & coinquinatos sanctificat & purgat: bona multiplicat & insidias diaboli auertit, & à phantasmatis versutijs homines defendit. de Consecr. distinctione tertia, Confer hæc quæso cum prophetarum & Apostolorum scriptis, Deus bone quantum ab illorum maiestate distant? quantum autem à Ioannis Euangelistæ scriptis differunt, qui propè ad huius Alexandri tempora ætatem suam produxit? Dominus quidem in lege ablutiones & purgationes ad sanctificandum & expiandum instituit, nõ quòd ceremonia externa vim hanc haberet, sed vt homines admonerentur se quidem immundos esse, ideoq; ad Deum accessum nullum habere, nisi prius mundentur & sanctificentur. Veram autem sanctificationem pij non in externis ritibus & ceremonijs quærebant, sed in promisso Messia Christo Domino, quem vera fide amplectebantur sanguine suo abluẽtem peccata nostra, & spiritu suo sanctificantem. In quam sententiam David clamat, Laua me plurimùm ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me. Expiabis me hyssopo, & mundabor, lauabis me, & niue candidior ero. Et Ioannes dicit, Sanguis filij Dei emundat nos ab omni iniquitate. Quamuis verò sanguis iste verè ignis ille sit purgatorius, quo peccata nostra tolluntur & expiantur, ac verum lauacrum quo animæ nostræ abluuntur: habet tamen sua quoq; organa Christus, quibus purificationem illam nobis confert: non quidem Aquam hanc pontificiã, sed verbum suum & spiritum sanctum: ex quibus illud quidem per prædicationem in hominũ mentes seminatur, hic verò ita seminatum & fide exceptum viuificat, vt corruptæ naturæ sordes aufferat, & his sublatis fructus dignos in nobis ferat. Ideò Christus discipulis dicebat, Iam vos mundi estis propter verbum, quod locutus sum vobis. Et Petrus fide purificari aiebat corda hominum, nimirum ad illud respiciens, quòd per hanc verbum Dei, & in hoc ipsum Christum percipimus, verum & vnicum purificationis authorem. Quia verò hoc beneficium Baptismi sacramentum obsignat, hic quoque peccata abluere dicitur, iuxta illud Ananiæ, qui Paulo dixisse scribitur: Surge, baptizare, et ablue peccata tua, inuocato nomine Iesu. Act. 22. Sed & cruce purgari dicimur, eò quòd hæc carnem nostram coërceat, & instar vitis & segetis pinguioris luxuriantem falce salutari resecet, vt sordibus liberetur, quas mundus & huius princeps illi aspergunt.

Aquæ lustralis aspersio non in omnibus ecclesijs ab initio recepta.

Quamuis autem certæ sint coniecturæ ob quas istiusmodi ceremoniam non ab Alexandro Pontifice Rom. sed posterioribus temporibus institutam demùm crediderim, & pro antiqua venditam: dabimus tamen hoc illis, præsertim cùm Romana ecclesia, fronte semel perfricta, nihil non ineptissimarum rerum, ne quid grauius dicam, semper ausa fuerit, & filius ille perditus homoq; peccati maturè mysterium illud iniquitatis operari in ea cœperit: illud verò nequaquam concedemus, aquæ huius aspersionem in reliquis quoq; ecclesijs in vsu fuisse, quas fortasse puduit ineptas & pueriles ceremonias instituere. Nam de vsu instituto aquæ aspersionis, in aliarum ecclesiarum ritibus nihil prorsus inuenimus: vt mirum sit si tum fuit caput omnium ecclesiarum Romanus Episcopus, quòd tam nullos mandatis suis habuerit obsequẽtes discipulos. Valentinianus enim, qui postmodum Imperator factus est, cùm tribunus adhuc militum esset, sequereturq; Iulianum Apostatam in Fortunæ fanum, vtrinque autem ad ianuas starent æditui lustrationibus purgantes, vt arbitrabantur, ingressuros, vbi vidit guttam aspersam chlamydi suæ, æedituo pugnum inflixit, quòd se Christianum, & hoc pacto pollutum non purgatum diceret: vt refert Theodoretus lib. 3. cap. 16. item Vespergensis fol. 92. Frisingensis lib. 4. cap. 12. Auentinus. In qua narratione duo aduertenda puto, primum, quòd

Theo-

Theodoretus apertè dicit, gentiles ARBITRATOS *se aqua hac purgari: alterum, quòd Valentinianus tribunus pugnum inflixit ei, qui ipsum aqua ista lustrali aspersit, quòd Christianum se diceret, adeoque minimè ferendum innuens, vt iuxta Ethnicorum ritum aqua purgaretur. Quod si verò eiusmodi lustratio Christianis tūc temporis quoq; in vsu fuisset, nec Valentinianus istam aspersionem adeò grauiter tulisset, nec Theodoretus quasi per Sarcasmum scripsisset, Ethnicos arbitratos se aqua illa lustrica expiari. Idem Theodoretus eodem libro cap.15. indicat, Iuliani Imp. iussu in macello omnia venalia, veluti carnes, panes, fructus, olera & quæ alia victui comparantur, lustrata, adeoq; polluta fuisse. Cumq; Augustinus dicat, quasdam suo tempore Ecclesias, solennem Christi imitationem in lotione pedum refugisse, ne ad baptismum ritus ille pertinere videretur, haud obscurè innuit, nullum eo tempore lotionis fuisse genus, quod cum baptismo vllam haberet similitudinem, qualem aqua lustralis hodiè apud Christianos habet, vt ex Durandi Rational. lib.4. cap.4. colligi potest, vbi dicit, homines & loca in significationem baptismi aqua benedicta aspergi itidem, aquam lustralem in memoriam baptismi omni die dominica benedici.*

Nata est autem hæc superstitio apud Christianos partim ex praua quadā imitatione Iudaismi. Apud Iudæos enim varia lotionum & purificationum fuerunt genera. Aliquas Deus per Mosem instituerat, quibus mundabantur, qui aliquid immundi tetigerant, inter quas primatum tenebat aqua lustralis, quæ ex cineribus vaccæ rufæ cōficiebatur, & sanguinis Christi meritum adūbrabat, qui nos ab omni iniquitate emundat, tā ea quā ex primis parentibus hæreditario quasi iure contraximus, quàm illa quæ ex quotidianis lapsibus & mundi huius commercio aspergitur. Vide de his Num.19. et Leuit. 15. At his non cōtenti Iudæi, nouos purificationum & ablutionū ritus ex suo cerebro finxerunt, quos priuatim domi suæ exercebāt, sicuti videre est Marci 7. cap. vbi sic scribitur: Pharisæi & omnes Iudæi, nisi certatim lauerint manus, non edunt, tenentes traditionem maiorum. Et à foro reuersi, nisi loti fuerint, non edunt: et alia multa sunt, quæ acceperunt tenenda, nempe lotiones poculorum, & sextariorum, & æramentorum, & lectorum, etc. Vtq; fieri consueuit, superstitio cum ambitione coniuncta fuit: qua factum est, vt in singulis propè ædibus vasa plura & ampla, adhæc materia & opere pretiosa prostarent, quibus purificandi studium indesinens testabantur. In hunc vsum positæ fuerunt, in ijs ædibus in Cana Galilææ, in quibus nuptiæ celebratæ sunt, quib. ipse Christus interfuit, sex hydriæ secundum purificationē Iudæorū, de quibus Ioannis 2. ca. Peruasit (vt diximus) ista superstitio in Ecclesiam, quando inepti quidam non contenti expiatione peccatorum quæ in veteri Testamento adumbrata, in cruce autem sanguine Christi præstita fuit, in baptismi autem lauacro nobis quotidie obsignatur, insuper publicæ purificationis ergò aquam lustralē excogitarunt, sale conditā, qua templū ingredientes purificentur. Et quia per hanc non modò pollutos purgari, verùm etiā diabolos fugari, et spectra arceri crediderūt, plerique etiā illā domi in vasis æneis artificiosè factis asseruarunt. Eoq; horribilior est istorū superstitio, quòd hanc suam aquam mortuorum sepulchris & tumbis lapideis inspergunt, vt quæ mortuorum delictis expiandis seruiat, & purgatorij ardores ipsis tolerabiliores reddat.

Aquæ lustralis vsus ex Iudaismo petitus.

Hanc Iudæorum superstitionem deinde Ebionitæ quoque imitati sunt, atq; etiam Turci, quibus nefas est etiamnum illotos in templa admittere.

Ebionitæ & Turci vtuntur lustrica aqua.

Partim etiam ab Ethnicis hæc superstitio ad Christianos manauit, apud quos in vsu fuisse aquæ lustralis aspergines Iustinus testatur Apologia 2. vbi inquit: Qui adeunt templa (gētiles intelligit) seipsos aspergunt, postea offerunt numinibus grates, nidores atq; libamina: aut etiam totos se abluunt, antequam subeant Delubra Deorum. Et M. Beleth quidē in suo Rationali cap.110. testatur, Ethnicos tēpla sua iuxta fontes extruere solitos, vt aquā ibi semper in promptu haberent, per cuius aspersionem se purificari crediderint, ita vt illos fontes Delubra appellauerint, à diluendo. Ac Æditnorū apud eos munus fuisse, adstare ad ianuas templi, & ingredientes aspergere aqua lustrali ex Valentiniani historia, paulò antè citata, patet. Inquit enim Theodoretus, ἑκατέρωθεν δὲ τῶν θυρῶν εἱςήκεισαν νεωκόροι περιῤῥαντηρίοις τοὺς εἰσιόντας προκαθαίροντες ὡς ἐνόμιζον, *id est, Ab vtraq; ianuæ parte steterūt æditui, qui*

Aqua lustralis ex Ethnicismo.

vasis plenis aqua lustrali ingredientes prius lustrabant, vt arbitrabātur. Et Sozomenus eiusdem historiæ mentionem faciens, ait: ἐπεὶ δὲ ἔμελλον ὑπεραμείβειν τοῦ ναοῦ τὸν οὐδὸν, θαλλοὺς τινας διαβρόχους κατέχων ὁ ἱερεὺς νόμῳ ἑλληνικῷ περιέρραινε τοὺς εἰσιόντας, hoc est, Cùm autem iam superaturi essent tēpli limen, sacerdos quidam ramos madefactos manibus tenens, ingredientes more Græco aspergebat. Meminit huius moris etiā auctor libri de Morbo sacro, qui Hippocrati vulgò adscribitur, vbi, Deus, inquit, est, qui maxima & sceleratissima peccata purgat & purificat, & liberatio nostra existit: ipsiq; terminos templorū et delubrorum nostrorū Dijs designamus: vt nullus, qui non purus sit, eos trascendat. Et ingressi respergimur, non veluti qui inquinemur, sed, si quod etiam prius peccatū habemus, purificemur. De eadem cōsuetudine Vergilius etiā loquitur li. 6. Aen. cùm Misenū sepulturæ mandari refert:

Idem ter socios pura circumtulit vnda
Spargens rore leui, & ramo felicis oliuæ.

Circumtulit vnda hoc loco idem est, quod aqua purgauit. Circumferre enim pro lustrare, verbum antiquum & pontificale est, vt Seruius ad hunc versum notat. Sed & idem poeta cùm facit Aeneam apud inferos ramum Proserpinæ consecraturum, ita refert Aeneid. 6.

Occupat Aeneas aditum, corpusq; recenti
Spargit aqua. Eadem de re sic scribit Festus:

Itaque funus prosecuti, ignem supergrediebantur aqua aspersi, quod purgationis genus Suffitionem appellabant.

Aqua lustralis non ex quauis aqua sumpta apud Ethnicos.

Ad has autem aspergines, si fontes nulli iuxta templa essent, non quauis vtebantur aqua Ethnici. Nam Romani aquam de fonte Iuturnæ qui circa Numicum labitur, adhibebant, vt in 12. Seruius scribit, aspergebantq; ac eam super terrā ponere, piaculū ac triste omen erat. Apud Athenienses verò aqua sumebatur ex Callirrhoe fonte, magnæ religionis in maximis sacris, & sponsalitijs ceremonijs, in quib. aliam adhibere nephas habebatur. In Delij Apollinis templo præcipua aqua fuisse fertur, sacrificātium vsui accommoda: quā ad alios vsus hausisse, magni criminis instar erat. Græci in sacrificijs & expiaminibus Eleutheri aquā frequentes adhibebant. Træzenij, ex Hippocrene: Persici reges ex Coaspe, quàm peregrè profecturi secum etiam ferebant. Arabū reges ex Euleo, qui ortus à Medis, præcipuo nitore fluit. Præ cæteris verò Ægyptij, tanti Nili aquam fecere, vt cùm hydria ad templum humeris ferebatur, omnes procumberent, & sublatis manibus, Dijs gratias agerent, nimirum cùm & fluuium ipsum Deum existimarent, vt refert Gyraldus De Dijs gentium Syntag. 17.

Quamobrem hoc ipso Ethnici minus superstitiosi Christianis fuisse videntur, quòd has aquas lustricas nullis incantamentis suis infecerunt, sed ijs purissimis vsi sunt, quales viua fontis amnisq; scaturigo suppeditauit.

Huc spectat & illud Propertij:

Ac primum pura somnum tibi discute lympha. In huiusmodi igitur lauacris, nullus erat salis vsus, nulla mistura cum aquis lustralibus, nisi quòd Proclus asserit De sacrif. & mag. Etiam aqua marina purgationes factas apud antiquos; & hodie fieri à Mauris alijsq; multis nationibus Gyraldus testatur. Cicero de parricidis agens, in culeo insutis: Non sic, ait, in flumen abijcere, ne cùm delati essent in mare, ipsum polluerent, quo cætera quæ violata sunt, expiari putantur. Meminit & Aristophanis interpres: Nam, inquit, moris fuit expurgare profanatos, si ad mare deferantur, & abluantur. Hinc etiam illud Catulli ad Gellium:

Suscipit ô Gelli, quantum non vltima Thetys
Nec genitor Nympharum abluit Oceanus.

Hoc fiebat vnam hanc ob causam, Proclo teste, quòd aqua marina vi purgandi esset prædita; quòd salis esset particeps, qui aliquam in se continet ignis particulam: ideoque Ethnici sacerdotes ea in suis lustrationibus vtebantur, illaque aspergebant quæ lustrare volebant. Quæ sanè Procli sententia plus videtur habere rationis, quàm quòd Papistæ nugantur de Helisæi imitatione. Quid enim habet simile Helisæi exemplum, huius magiæ? An aquam sale conspersit ad expianda peccata? Quorsum igitur hæc ridicula imi-

culæ imitatio? Si salsis aquis inesse vim putant purgandi, se lotio (si placet) cum Samaritis proluant polluti: atque hoc pacto & sali parcent, & lustralem aquam se dignam habebunt. Nam Epiphanius huiusmodi lustrali aqua vsos esse scripsit Samaritas, contra hæres. libro 1. tom. 1. Sectione.

Vasa autem quæ ante templa posita aquas lustrales continebant, erant varij generis & formæ. Apud Romanos, quia aquam lustralem super terram posuisse nefas erat, ideò vas lato ore, & fundo angusto, in quo hauriretur, ne stare posset, adhibebant: quod vas Donatus et Seruius Futile vocāt. Et de eodē Lactantius lib. 8. Theb. Futile, inquit, vas est quoddā lato ore, fundo augusto: quo vtebantur in sacris Deæ Vestæ, quia aqua ad sacra in terra nō ponebatur: quod si factū esset, piaculū erat: vnde excogitatū est vas, quod stare nō posset, sed si positū esset, statim funderetur. Vnde & homo cōmissa non retinens, futilis dicitur: & contrà, non futilis, bonus consilijs. Licet quidam eruditi, hoc vas cadum etiam & scyphum dixerunt: illudq; manibus tenere oportebat, quod quidem Flaminicæ virgines sacrorum ministræ, aut Vestalium famulæ, & nonnunquam pueri flaminum ministri, quos Camillos appellabant, patrimi & matrimi omnes coronati manibus tenebant, vt eodem loco Gyraldus annotat. Qui plura scire desiderat de labris atq; vasis, quæ aquam lustricam ante templa continebant, legat Guilielmi Choulij librum Gallicum, de Antiqua Romanorum religione. Aquæ lustralis vasa varij generis & formæ.

Aspergillum autem apud nonnullos ex oliua fieri solitum ex loco Vergilij Aeneid. 6. apparet. vbi inquit: Aquæ lustralis aspergillum vnde factum apud Ethnicos.

Idem ter socios pura circumtulit vnda:
Spargens rore leui, & ramo fœlicis oliuæ:

Licet lauro potius fieri soleret vt dicit Donatus, & consentu Seruius: sed & ex illo Iuuenalis patet:

Lustrari si qua darentur,
Sulphura cum tædis, & si foret humida laurus.

Vergilius autem mutauit propter Augustum: nam quo die natus erat Augustus, nata in palatio laurus erat, ex qua triumphantes coronabantur: & ideò ne lustrationi lugubri videretur adhibere, mutauit in felicem oliuam.

Neq; solum Ethnicis in more fuit sese aqua aspergere, sed etiam corpora tota antequam rem diuinam facerent, in fluminibus abluere. Sic apud Vergilium Aeneas, nefas esse dicit, se attrectare sacra, quòd tum primum ex graui bello, & cæde recenti venerit, donec se flumine ablueri Aqua lustrali Ethnici se non solum asperserunt, sed totos abluerunt.

Tu genitor (ait) cape sacra manu patriosq; penates,
Me bello è tanto digressum, & cæde recenti
Attrectare nefas, donec me flumine viuo
Abluero.

Idem testatur receptum fuisse veteribus Sophoclis interpres in Aiacem. Sic etiam Orestes occisa matre furijs agitatus, fluuio, qui septem ostijs in mare effunderetur, ablui iussus est. Et Apuleius libro 9. ait: Confestimq; discussa pigra quiete, alacer exurgo, meq; protinus purificandi studio, marino lauacro trado: septiesque submerso fluctibus capite, quòd eum numerum præcipuè religionis aptissimū, diuinus ille Pythagoras prodidit. Vbi non prætereundum videtur quod Macrobius lib. 3. Saturnal. cap. 1. monet: Constat, inquit, Dijs superis sacra facturum corporis ablutione purgari: cùm verò inferis litandum est, satis actum videtur, si aspersio sola contingit.

Quibus & illud addendum puto, quòd non homines solùm, sed & vrbes ac alia inanimata aqua sua lustrali expiarunt Ethnici, perinde vt Christiani quoq; templa, cœmeteria, campanas, altaria, vestes & similia sua aqua lustrant. Aqua lustrarūt vrbes Ethnici.

Huic lustrali aquæ Ethnici non minorem vim & efficaciam quàm Christiani suæ affinxerunt, vt ex præcedētibus satis intelligi potest. Clarissimè autem id docet Cicero lib. 1. de Legibus, vbi dicit, Aspersione aquæ labem corpoream tolli, & castimoniam corporis præstari. Et Euripides inquit, θάλασσα κλύζει πάντα ἀνθρώπων κακά: quod eum ideò scripsisse ferunt, quia ablutione marinæ aquæ per sacerdotes Aegyptios à morbo curatus fuerat. Aquæ lustralis vis apud Ethnicos.

Ouidius etiam ait fastorum 2. O 2

Omne nefas, omnemq́ mali purgamine causam,
Credebant nostri tollere posse senes.

Idem poëta lib. 5. Fastorum de Mercurialis aquæ viribus, qua tanquam lustrali mercatores vtebantur, hæc canit.

Est aqua Mercurij portæ vicina Capenæ:
Si iuuat expertis credere, numen habet.
Huc venit incinctus tunica mercator, & vrna
Purus suffusam, quam ferat, haurit aquam.
Vda fit hinc laurus: lauro sparguntur ab vda
Omnia quæ dominos sunt habitura nouos.
Spargit & ipse suos lauro rotante capillos,
Et peragit solita fallere voce preces.
Ablue præteriti periuria temporis, inquit,
Ablue præterita perfida verba die.
Siue ego te feci testem, falsoúe citaui,
Non audituri nomina vana Iouis.
Siue Deum prudens alium, diuamúe fefelli
Abstulerint celeres improba verba Noti:
Et pereant veniente die periuria nobis,
Nec curent superi si qua loquutus ero.
Da modò lucra mihi, da facto gaudia lucro:
Et face vt emptori verba dedisse iuuet.

Quam multos hodiè inuenias inter pontificios, qui instar mercatorum istorum, persuasum habeant nullum tam graue scelus à se admissum esse, quod non protinus eluatur, si hac consper si & lustrati aqua sacra, Missam audierint, eiusq́ sacrificio sua redemerint peccata?

Imò vrbes, quas aqua hac lustrarunt Ethnici, putabant à periurijs, cædibus, iniustitia, & publicis criminibus expiatum iri. Irridet autem poëta priore loco hanc vanam & stultam hominum persuasionem, dicens:

Ach nimium faciles, qui tristia crimina cædis
Fluminea tolli posse putatis aqua.

Cicero etiam de Legibus lib. 2. testatur, animi labem nec aspersione aquæ, nec manibus exlui, nec dierum numero & diuturnitate vanescere tolliq́ posse.

Clemens Alexandrinus quoque Strom. libro 4. laudat cuiusdam dictum, ἴσθι μὴ λουτρῷ, ἀλλὰ νόῳ καθαρὸς, id est, Esto non lauacro mundus, sed animo. Addit &, alias sententias, cuiusmodi est illa notatu dignissima, ἱκανὴ δὲ οἶμαι ἀνθρώπῳ κάθαρσις, μετάνοια ἀκριβὴς καὶ βεβαία, hoc est, sufficiens, mea quidem sententia, hominis est purgatio, perfecta, firma stabilisq́ pœnitentia.

Cæterum de hac aquæ aspergine apud Ethnicos, de Aspergillo partim è rore marino, partim ex oliua fælici, partim è lauro confici solita, & in genere de veterum lustrationibus, vide Turnebi Aduers. lib. 13. cap. 21. Scripsit etiam Ioannes Checus Anglus de Aqua lustrali, cineribus & palmis ad Vintoniensem lib. 1.

Miracula falsa pro confirmanda aqua lustrali.

NVgatur Vincentius libro 25. capit. 87. monachos fætorem teterrimum, qui fulminis ictum in Ibericeltumbensi cænobio, sequutus fuit, aquæ consecratæ aspersione abegisse. Cranzius libro 5. cap. 42. Vuandaliæ refert, in die Paschæ aliquot captiuos catenis vinctos per Euermodum Racesburgensem episcopum miraculosè liberatos: cùm nimirum catenæ, aqua benedicta conspersa dissoluerentur. Malachias archiepiscopus Armachanus Dauidis

Scotiæ regis filium aqua benedicta aspersa sanasse legitur in vita eius. Ibidē indicatur quòd in Anglia Gisisburni mulierem cancro laborantem curarit, locum affectum eadē aqua aspergens. In D. Bernhardi vita scribitur, quòd cùm puero cuidam dæmoniaco per vim aqua benedicta per os infussa esset, dæmon continuò euolarit libro 2. cap. 3. Et cap. 4. lib. 4. indicatur, cùm Bernhardus aquam consecratam pariendi difficultate cuidam mulieri laboranti propinasset, fœtum statim in lucem prodijsse.

CAPVT. XIIII.

De Origine Campanarum & earum pulsu.

De Tintinnabulorum Origine nihil hoc loco dicam, nisi quòd ipsorum inuentum recens non sit, Mosis siquidem ætate, teste Iosepho Antiquit lib. 3. cap. 11. eorum vsus fuit: sed de maioribus illis ex ære alijsq; metallis fusis instrumentis, quæ Campanas vulgò, Germanicè Gloggen vocant, & quibus populus ad templa, ad auditum verbi diuini, ad preces & alia conuocatur. Quamuis vtroq; vocabulo pro eodem fine discrimine hodiè sæpè authores vtantur, & nos quoq; hoc capite idem facturi simus.

Tintinnabulorum origo vetus.

In veteri Testamento tubis conuocabatur populus ad cœtus publicos, sicut ipse Dominus instituit Numer. 10. ideoq; etiam voluit eas fieri argenteas & sonoras, quo in longinquis & remotis locis audirentur.

Tubis conuocati Iudæi ad cœtus sacros.

Apud Turcos hodiè, si vera sunt quæ Bartholom. Georgieuiz refert, Sacerdos turrim altam circa templum tempore Orationis ascendit, voceq; alta, digitis in aures insertis, hæc verba ter repetit, Allach Hechber, id est, Deus verus, vnus. Quo clamore audito, conuenitur ad Templa. cap. 1. de Turc. Ceremonijs. In eandem ferè sententiam Iodocus à Meggen quoque in sua peregrinatione Hierosolymitana cap. 16. ait: Cùm campanibus Turci non vtantur, campanilibus tamen, quæ vocant, simillimas turres, miræ altitudinis habent quàm plurimas, musceis coniunctas, aliquot ambitus siue circuitus habentes, in quos aliquoties eorum æditui singulis diebus, designatis horis, ascendunt, tam eorum sacra quàm horas alta voce populo indicantes: eo enim clamore, horologiorum instar, vtuntur, cùm his alias penitus careāt. Media verò nocte ascendentes populum augendum indicant, vt eo crescente, fides quoque eorum multiplicetur.

Campanorum vsum non habent Turci.

Quibus autem signis Christiani primitiuæ Ecclesiæ, atque post Constantini Magni tēpora ad conuentus Ecclesiasticos conuocati fuerint, nō satis liquet. Petrus Paulus Vergerius Iustinopolitanus olim Episcopus in libro de Aquæ benedictæ & Campanæ baptizatæ Origine indicat, ante inuentionem Campanarum vsos esse instrumento quodam, quod excitarit vehementem strepitum, & Cymbalum appellasse: Et hinc adhuc hodiè moris esse, vt Episcopi papales in distributione quatuor minorum Ordinum, Ostiario dicant, Ostiarium oportet percutere Cymbalum.

Campanis quā diu caruerint Christiani in sacris.

Quiquid sit, illud tamen constat, annis ferè quingentis post Christum natum, nullū in Ecclesia Christi Campanarum fuisse vsum: Cùm autem circa illa tempora pietas hominum frigeret & decresceret, vnà cum alijs ceremonijs, quibus humana mens nimiùm addicta est, etiā Campanæ in Templa & omnia loca sacra sunt introductæ, & ab initio quidem haud malo proposito. Cùm enim homines constitutis horis ad sacros cœtus negligentius conuenirent, Sabinianus Papa, qui Gregorio Magno succeßit, constituit, vt sono seu pulsu Campanarum deinceps conuocetur ad sacros cœtus populus. Bergomen. lib. 10. Polyd. Vergilius lib. 6. cap. 12. Quamuis sint qui simpliciter dicant, eum diem & horas Campanarum pulsu officij gratia distinxisse. Platina. Panthal. in Chron. Balæus cent. 1. cap. 68. in Sabiniano.

Campanis cōuocare ad sacros cœtus quis instituerit, & cur.

Hic Sabinianus ille ipse fuit, qui adeò in Gregorium Magnum ira & inuidia exarserat, vt parùm abfuisset, quin ab eo omnes Gregorij libri comburerentur. Platina. Ac horrendo quodam noctis visu obstupefactus anno Domini infami morte concidit. Balæus Cent. 1. cap. 69. in Sabiniani vita.

Facilè autem approbatum fuit illud institutum Ecclesijs: quoniam hæc magna erat commoditas signo publico conuocandi populum: & in reipsa nulla adhuc erat superstitio.

Vualafridus abbas circa annum Domini 840. in lib. de Offic. & ritib. Ecclesiast. cap. 5. de Campanis differens, dicit esse nouum inuentum, & olim non adeò necessarium, quòd tunc non ita crebro ad templa concursarint, nec (vt ipse loquitur) tam multiplex apud eos conuentuum assiduitas fuerit, sicut hodiè: scilicet dum iam ad matutina, iā ad Missas, iam ad horas concurritur: sed tantū statutis quibusdam temporibus, ad conciones conuenerint, quæ eis etiā sine Campanis nota fuerint. Catal. testium fol. 130.

Inuentor Campanarum. *Authorem verò huiusmodi Campanarum ignorari, dicit quidem Polydorus lib. 4. cap. 6. Gilbertus autem Cognatus vir diligentissimus, lib. 4. Narrationum, testatur, Paulinū Nolæ vrbis Campaniæ Episcopum primum in sua ecclesia Campanæ vsum inuenisse, & ad pia munia transtulisse, vt nimirum eius strepitu exciri possent remotiùs habitantes, ad conciones sacras precationesque. Hac verò ratione Paulinus hic, qui iuxta Thrithemium circa annos Christi 420. floruit, instituti huius author existeret, & Sabinianus pontifex tantùm approbator. Licet aliquo etiam modo Campanarum author videri possit, quòd nimirum earum vsum Romæ primus instituerit & receperit.*

Atq; hinc fortasse obtinuit consuetudo, vt nolæ et Cāpanæ vocabulis censerentur tintinnabula ab hac Cāpaniæ Nola. Sunt tamen qui Onomatopœiam seu fictionem vocis esse putant.

Campanarum vsus nouus. *Fuisse autem Campanarum vsum nouum, atq; adeò insolens seu insuetum institutū circa annum D. 610. ex eo facilè apparet, quòd Lupus Aurelijs, vbi Episcopus fuit, pulsando campanas in templo Stephani, exercitū Clotarij Francorū regis, qui muros eius vrbis obsidione cinxerat, adeò, tanquā re noua et insolenti, terruit, vt omnes sese in fugā verterint, vt indicat Vincent. in spec. hist. lib. 23. cap. 9. & 10. Nisi artes magicas seu incantationes eum adhibuisse credere libeat, ibid. enim refertur, quod diabolū inclusum in vasculo habuerit hic Episcopus.*

Zacharias Papa circa annum demùm 747. à nato Christo Cassinensibus monachis concessit, horas Campanæ pulsu propter officia Ecclesiastica distinguere. Chronicon Cassinen.

Campanis quādo Græci primo vti cœperint. *Græci autem circa annum 874. demùm vti Campanis primò cœperunt, beneficio Venetorum, qui Basilio Imperatori Græco miserunt duodenas magni ponderis artificijq; non vulgaris, Campanas, teste Sabellico Enne. 9. lib. 1.*

Campanarum abusus. Campanarum genera varia excogitata. Tintinnabulorum genera. Squilla quid & eius vsus. *Crescente autem superstitione vsus hic Campanarum tollerabilis nec improbandus, in abusum, quemadmodum pleraq; alia, transijt, idq; varijs modis: primò enim varia compararūt tintinnabula, campanas & crepitacula, quibus pro varietate sacrorū suorum, atq; horarū & feriarum, variè etiam vterentur, ac tanquam percusso ære Dodonæo omnia vndiq; perstreperent, nec pulsandi finis & modus vllus sit, vt Tot pariter pelues, & tintinnabula dicas Pulsari, sicut Iuuenalis dicit Satyr. 6. Enumerant autem ceremoniarum magistri, & præsertim Durand. in Rat. lib. 1. sex tintinnabulorum genera, quibus in Papatu cuncta die noctéq; perstrepunt: nempe Squillam, Cymbalum, Nolam, Nolulam seu duplam Campanam, Campanam, Signum. Squillam vocant, Tintinnabulum, quod pulsari solet in confectione corporis & sanguinis Christi, dumq; portatur ad ægrotos Eucharistia: quorum illud constituit Gregorius 9. circa annum 1235. Nauclero teste Generat. 42. hoc verò Innocentius 3. circa annum Christi 1210. vt Balæus indicat lib. 5. de gestis Rom. pontif. Est etiam Squillæ vsus in circūgestatione quæ fit in corporis Christi festo: quādo mula capellam cum squilla Domini Papæ, vt Durandus loquitur li. 4. diuin. id est asinus mysteria portat, vt porverbio dici solet. Quod ideò fit, vt ad sonum huius Squillæ prostrati homines, pani illi diuinum honorem exhibeant.*

Schällen vnde dicta. Cymbalum. Nola. Nolula. Campana. Signum. *Corporis autem Christi festum ab Vrbano 4. circa annū demùm 1264. cum suis, Ceremonijs institutum fuit. A Squilla Germani videntur mutuati esse suū vocabulū* Schällen, *quod idem cum Squilla significat. Sed ad propositum redeamus. Squillam propriè triclinio, quod refectorium vocant, destinant. Cymbalū verò claustro: Nolā choro: quāuis alij cōtrà, Cymbalū choro, & Nolam monasterio assignent, Nolulā, quam & Duplam Campanam vocant, horologio: Campanam campanili (sic enim loquuntur:) Signum verò turri. Alij verò dicunt, Cā-*

panam

panam in turrib. pulsari, et Signa pro quouis pulsandi instrumento accipi posse, quo quidpiam significetur. Beleth in suo Ration. cap. 86.

Alter abusus, qui circa Campanas excreuit, est, quòd eas non amplius signi loco habent, cuius rei gratia ab initio institutæ sunt, sed ipsis ipsarumq́ sono & tinnitui ea attribuunt, quæ sacræ literæ docent vera fide & ardentibus precibus impetrari posse à Deo, quæq́ ab ipso solo petenda & expectanda sint, sicq́ magicam quandam, imò propè diuinam virtutem illis ascribunt, sicuti sub titulo De Consecratione Campanarum dicetur fusius. 2. Campanarum sono vis diuina ascripta.

Tertiò, ad Campanas earumq́ sonum seu tinnitum preces alligarunt, ita vt in papatu omnes ad sonitum Campanæ omnibus in locis, tàm publicis quàm priuatis, ceu sydere quodam tacti, in genua procidant, vel aliâs detectis capitibus orent. Qui mos post millesimum ducentesimum à Christo nato annum in Ecclesia inoleuit demùm. 3. Ad campanarum sonum preces alligatæ.

Gregorius 9. enim circa annum 1230. Salue Regina, &c. certis diuinæ rei horis ad campanæ pulsum cantari in templis instituit contra Fridericum 2. Imp. Balæus lib. 5. de Actis Rom. pontificum. Vrspergen. Paralipomena. Cranzius in Saxonia lib. 8. cap. 10. Dignum certè tali pontifice institutum. Quæ enim contra legitimum suum magistratū Fridericum 2. Imp. patrarit scelera, quibus artibus, dolis, imposturis, fraudibus & proditionibus aduersus eum processerit, qui ignorat, legat historias. Salue regina quis ad campanæ pulsum cantare instituerit.

Mox hunc sequutus Ioannes 22. instituit circa annum 1325. vt ter in singulos dies, tintinnabula ad vesperum pulsarentur, ac tum vnusquisq́ ter Salutationem angelicam diuæ Virgini sacram recitaret. Institutum hoc ita mansit, vt hodie vbiq́ gentium sit in vsu, atq́ audito tintinnabuli sono, cuncti confestim in vestio genua flectant, atq́ orent. Polyd. Vergil. lib. 6. ca. 12. Fuit hic Ioannes Ludouico 4. Imp. Bauaro infensißimus, quod ipsum adorare nollet, ideoq́ cùm anathematis vinculo ipsum cum omnibus Imperij principibus & ciuitatibus ei adhærentibus ex quibus Tigurum quoq́ patria nostra fuit, innodasset, cōtra eos quoq́ Orationem hanc, seu potius Salutationē Angelicam instituit. Quocirca apud quos ex nostris Salutationis angelicæ vsus adhuc est reliquus, ipsi in suam suorumq́, & præsertim dulcißimæ suæ patriæ perniciem hoc obseruant. Quod igitur Pentheus apud Ouidium lib. 3. Metamorph. miratur eos, qui Orgia Bachi clamore, vlulatibus, discursu magnaq́ insania celebrabant & ad tympanorum tubarumq́ sonitum quasi in furorem agebantur, inquiens: Campanæ pulsus vespertini author. Bättglogg.

Aeráne tantum,
Aere repulsa valent, & adunco tibia cornu?
Et magicæ fraudes? vt quos non bellicus ensis,
Non tuba terruerit, non strictis agmina telis,
Femineæ voces, & inania tympana vincant?

Nos certè longe iustiorem haberemus causam admirandi eos, qui, cùm vel primum pulsum seu sonum Campanæ vespertinæ audierint, non dico in priuatis ædibus, sed in ipso foro, ceu sydere quodam tacti fuerint, in genua procidunt, & nescio quas preculas demurmurant.

Calixtus quoq́ 3. circa años Christi 1457. instituit, vt in meridie sonum campanis darent, ad salutationē Virginis Mariæ: vt ea oratione (inquit Stella & Platina) eos adiuuarent, q contra Turcos cōtinuè dimicabāt. Balæus in vita Calixti. Valerius Anshelmus Ryd. fol. 54. Campanæ pulsus meridiani author. Mittaglüte.

Quarto quòd miracula quoq́ edidisse Campanas nugantur superstitiosi homines, Vuernerus in Fasciculo temporum, & Mutius lib. 7. de Germania. Cùm enim ad Fuldense Monasterium Bonifacij, Archiepiscopi Moguntini & huius cœnobij primi fundatoris, cadauer esset perlatum ex Frisia, omnes Campanæ eius monasterij sua sponte, absq́ omni hominū pariter & iumentorum ope, seu agitatione & impulsu, agitatæ & pulsatæ, solito amœniorē & suauiorem sonum ediderunt. De cuius tamen fabulæ veritate ipse quoq́ Bruschius dubitat, in chron. de Germaniæ Monasterijs. Et Mutius inquit, Hoc relinquo alijs iudicandum an credendum sit. Multa huiusmodi figmenta & somnia extant, quæ etiam faciunt vt vera non credantur. Et in hoc confingit ingeniosus mille artifex Satan. Sunt verba Mutij. 4. Campanis miracula ascripta

An ad Campanæ pulsum meridianum ac vespertinum sit Euangelico & fideli homini necessariò orandum, & num ad eiusmodi preces iure cogi posit.

QVia hodiè inter multos, etiam illos qui reformatam religionem & puram Euangelij doctrinam profitentur, quæstio hæc vt plurimum agitatur, poßitne aut debeat Euangelicus ad Campanæ sonitum meridianum ac vespertinum à Ioanne 22. & Calixto 3. institutum, cum papistis orare, vel ad eiusmodi preces cogi, an non? haud alienum à nostro instituto fore puto, si hac de re aliquid in præsentia in medium afferam, præsertim cùm hæc quæstio à nemine, quod sciam, ex professo sit tractata hactenus.

Rationes quæ probare videntur ad Campanæ pulsum orandum esse.

1. Qui affirmatiuam partem tuentur, in aduersarijs suis vehementem & nimium quendam ardorem, ac præposterum zelum in repurganda religione accusant, & tantùm non damnant ac execrantur. Deinde experientiam docere aiunt, Ecclesiam sine aliquibus externis ritibus constare non posse, præsertim vbi craßiores & rudiores sint homines, satis ergò esse, si aliqui saltem à superstitione sint purgati. Præterea omni loco & tempore, iuxta Apostolum,
2. orare nos debere, & id quidem vltrò: sed quia tardiores simus, quàm oportebat, publico signo,
3. quasi claßico quodam ad preces nos excitari debere. Sin obijcias illo signo papam vsum esse
4. ad superstitiosas preces: quærunt an non Campanis ad sua sacra conuocent papistæ suam Ecclesiam, & an propterea nobis quoque nefas sit Campanis nostros cœtus conuocare, ad ver-
5. bum Dei audiendum, & sacramenta ritè obeunda? Hieremiam prophetam, cùm Epistola conscripta populo Dei præciperet, quid illis faciendum esset, in Babylone inter homines idololatras, iubere cum viderint Babylonios circumferre Deos suos argenteos, aureos, & ligneos, turba Babyloniorum eos adorante, mente & cogitatione dicere: Te Domine oportet adorare: Cur igitur nobis quoque non liceret, papanis diuam virginem, aliósue diuos inuocantibus, in animo, in cogitatione & spiritu vnum Deum patrem adorare per filium suum vnigenitum?
6. An abusus nobis eriperet libertatem quouis loco & tempore orandi? Sunt etiam qui censeant, etiamsi non necessarium sit, vt signo hoc dato aliquis oret: tamen eos qui hoc bono animo & intentione bona faciant, non reprehendendos, sed multò magis laudandos esse. Cùm enim sonante Campana orare vel non, liberum sit, quomodo non laudem mereretur bona illa animi intentio, cùm vltrò id faciat quis bonum, quod omittere liberum erat? Intentionem quidem animi non efficere, vt opus suo genere malum, bonum fiat: neque ferendum eum, qui alienas opes rapit & depredatur, quo poßit largior esse in pauperes: sed cùm orare sit opus suo genere bonum: hoc autem vel illo tempore orare, sit ex eorum genere, quæ salua pietate, quandoq; fieri, quandoq; etiam omitti poßint, & ideò neutra seu indifferentia nominentur: arbitrantur Deo non displicere hanc animi promptitudinem. Vt enim Artaxerxi illi magno gratum fuit eius munus, qui cùm aliud nihil haberet, aquam è profluente manibus haustam dono regi offerebat: ita summo illi regi regum hæc quoque dona propter animum offerentis grata acceptaque
7. esse putant. Ac licet alij hoc pulsu abutantur, hoc tamen nihil ad eos, qui alio animo suas preces fundunt. Et si maximè in eorum imitatione esset aliquis error, tamen is bonæ voluntati condonandus. Sicut enim homines æquo animo ferunt leues amicorum iniuriolas, quas illi animo iuuandi aliquando patrant: vt si quis ægrum, & iacentem durius attrectet: Et vt infantibus, quos tenerè amamus, non irascimur, vbi nos alieno & sæpe inepto nomine blandienti lingua vocant: ita non dubitandum Deum leues hos errores, si qui sint, cùm pro suo in nos amore condonare, tùm in his non factum, sed animum nostrum reputare, vt benè fiat, quod fit
8. bono animo. Probare deinde conantur, posse nos ritibus externis ijsdem benè vti, quibus alij malè. Negari non potest, inquiunt, ceremonias legis Mosaicæ post Ascensionem Christi in cœlos fuisse abolitas: itaque locum non habebant in Ecclesia. Adhæc Iudæi superstitiosè illas ceremonias obseruabant, & summam pietatis in his ponebant: Attamen ea res non absterruit Paulum, quo minus in gratiam gentis suæ se tonderet, ac purificationem voueret ex ritu legis. Et quod grauius est, Naaman Syrus postquam à lepra curatus fuisset per Eliseum prophetam, professus est se sequuturum posthac Deum Israelis: petijt tantùm ab Eliseo, vt sibi cum rege suo idoli templum ingredi liceret: & quia solebat Rex eius humero incumbere, veniam simul petijt, si vnà cum rege corpus suum flecteret seseq; incuruaret: atqui istud permissum est ei à propheta: putant ergo nos duriores Eliseo propheta esse non debere, sed concedere no-

dere nostris, vt alijs adorantibus diuam virginem, ipsi Christum adorent, non quidem coram idolo procumbentes, quod tamen Naaman ille fecit, sed tantum ad eum sonum, & ad idem signum genu flectentes. Cumq; errores illi papistarum non tam tetri sint atque gentium, etiamsi cum papistis hoc ritu colluderet quis, quod tamen non fiat, adeò duriter tamen non esset tractandus, vt accusaretur nescio cuius abnegationis. Gentes habuisse profanos ritus, impuras ceremonias & falsos Deos: itaque mirum non esse si sacræ literæ hæc omnia execrentur: papistarum contra ritus plerosque ex antiquissima Ecclesia ad posteros deriuatos esse, aut ex veteri Testamento petitos, ex illis ipsis legibus, quas Deus populo suo dederit: & vtcunq; sint multa vitiata, tamen eò tendere omnia vt Deus adoretur, & vna forma, quam Christus ipse tradidit, inuocetur. Longè ergo diuersam esse rationem harum superstitionum quàm Gentilium: nisi fortè papistas etiam in numero Christianorum habere nolimus. 9. *Adhæc negari non posse aiunt, veteres semper habuisse certas & constitutas horas precum. Daniel domum suam ingressus apertis fenestris in cœnaculo suo contra Hierusalem tribus temporibus in die flectebat genua sua, & adorabat. Quæ autem illa tempora fuerint explicat D. Hieronymus: Tria, inquit, sunt tempora, quibus Deo flectenda sunt genua: Tertiam horam, Sextam & nonam Ecclesiastica traditio intelligit. Denique tertia hora descendit Spiritus sanctus super Apostolos. Sexta volens Petrus comedere, ad orationem ascendit in cœnaculum: Nona Petrus & Ioannes ascendebant in templum. Tertullianus præterea, quo inter Ecclesiasticos scriptores vetustiorem Latini non habent: Intelligamus, inquit, salua planè indifferentia, semper & vbique & omni tempore orandum: tamen tres istas horas, vt insigniores in rebus humanis, quæ diem distribuunt, quæ negotia distinguunt, quæ publicè resonant, ita & solennio res fuisse in precibus diuinis: quod suadet etiam Danielis argumentum ter die orantis, vtpote per aliarum horarum exceptionem, non aliarum autem quàm insigniorum, exinde Apostolicarum, tertiæ, sextæ, nonæ. Omitto hic aliorum patrum testimonia, & è scripturis sanctis exempla, qui certis horis interdiu atque etiam noctu Deum adorarunt. Satis sit Sanctis vtriusque fœderis certas horas fuisse precum. Quodsi eas horas deligere licuit, cur non etiam publico signo liceret ad earum obseruationẽ homines excitare? Et vnde probari poterit illud olim factum, nec ne? Certè Tertullianus tres horas, Tertiam scilicet, Sextam & Nonam* RESONARE *dicit.* 10. *Præterea assidua apud nos esse debet beneficiorum Christi memoria. Quis ergo impium vel saltem inutile esse affirmare ausit, illa tempora, quibus Christus singulare opus salutis nostræ peregit, proprijs notis insignire? vt nimirum homines illo tempore ad agendas Deo gratias excitentur. Itaque tres illæ horæ modo commemoratæ, à veteribus ideò obseruatæ videntur, quòd tertia hora sententia mortis contra Christum lata est, Sexta cruci affixus, Nona spiritũ in manus patris tradidit. Quid ergo vetat nos easdem, aut alias etiam horas obseruare? Matutinam scilicet, qua vinctus et ad Pilatum ductus, Meridiem seu Sextam, qua Crucifixus: Vesperam qua de cruce depositus ac sepultus est: quo videlicet memoria beneficiorum Christi animis rudium & imperitorum hominum insereretur, & plebecula assuefieret adhæc beneficia Seruatoris meditanda, & ad agendas illi gratias? Cùm itaque Passionis, Mortis & Sepulturæ Christi his signis publicis admoneamur, quis Christianus ea obseruare superstitiosum aut inutile esse dixerit?*

In pugna aduersus patriæ hostes nondum profligatos, nemo bonus potest nimium vehemens videri. Potéstne ergo in hac pugna aduersus Antichristum aliqua nimia esse virtus & vehementia, præsertim cùm hostis adeò nondum sit expugnatus, vt veteribus erroribus nouos subinde addat? Vtinam omnes simus tam ardentes in Antichristo confutando, & regno Christi instaurando, quàm esse nos oporteret. Neque enim vereor ne vlla hic sit nimia nostra diligentia. 1. Respondetur his rationibus.

Ecclesiam, inquiunt sine externis ritibus constare non posse, præsertim vbi crassiores sint & rudiores homines: ideò relinquendos esse populo aliquos papanos errores, modo sint à superstitione repurgati: At superioribus seculis plus satis experti sumus, quas tenebras ceremoniarum multitudo inuexerit in Ecclesiam Dei. Itaque, vel ipsa experientia teste, vtilissimum 2.

esset Ecclesiæ, vt non multas numero ceremonias haberet, easq́ quam simplicissimas, & quæ à verbo Dei nihil, aut quàm minimùm recederent. Quid enim? an Christo incognitum erat, quibus rebus crassi & rudes homines erudiendi essent? Et tamen ille, abrogatis veteris Testamenti ceremonijs, suos libertate donauit, neque temporum, & dierum, ciborum & similium rerum obseruatione nos obstringi denuò voluit.

Quod autem sibi sumunt pro certo, Ecclesiam ritus à papanis debere mutuari, aut à maioribus mutuatos retinere: quisnam quæso paulò seuerior disceptator huius causæ hoc illis concesserit? Adeóne existimant Christi regnum nullam propriam & peculiarem Eutaxiam habere, vt ab Antichristo ceremonias suas emendicare oporteat? Ego quidem hanc primam Ecclesiæ Christi calamitatem fuisse arbitror, quòd pseudoapostoli, cum quibus tam acre certamen Paulo fuit, sensim post Apostolorum tempora obrepserunt in Ecclesiam, & illi dudum abolitas ceremonias Iudaicas obtruserunt. Hinc illa contentio longa & grauis in veteri Ecclesia de Paschate celebrando, quæ aliquando Orientem ab Occidente seiunxit. Deinde quòd Episcopi plures, Romani præsertim, vt facilius fortè gentes ad Christianismum adducerent, festa & ritus gentilium quibusdam immutatis in Ecclesiam introduxerunt: id quod omnes norunt, qui vel mediocriter in fastis pontificum exercitati sunt.

Sed aiunt huiusmodi ritus & ceremonias à superstitione expurgandas esse. Quæro autem an satis illis videatur hic ritus, quem defendunt, repurgatus, vt nulla sit superstitionis suspicio reliqua, quin ritu eodem manente, illi tantum addant hac hora, hoc pulsu, quibus papistæ creaturam inuocant, nobis creatorem inuocandum esse? Videant quæso quàm Apostoli in his rebus fuerint diligentes. Sabbatum diuinitus præceptum est, & dies septimus statim ab orbe condito à Deo est sanctificatus. Iudæi postea religiosam obseruationem sabbati sua nimia superstitione quasi contaminarunt. Apostoli igitur in Ecclesijs Christo dicatis, ne vllo modo superstitionibus eorum consentire viderentur, cùm tamen scirent & certum tempus necessarium esse, qua plebs ad sacros cœtus conueniat, & viderent hanc esse substantiam diuinæ legis, diem vnum septimanæ Deo esse separandum & consecrandum, seruata hac rei substantia, octaui diei, qui nobis Dominicus est, obseruationem Ecclesiæ tradiderunt, quo die Christus à mortuis resurrexit, ne septimum obseruando cum Iudæis consentire viderentur. Apostoli ergo in die diuinitus consecrato temporis etiam mutationem faciendam putarunt, & non tantum verbis superstitionem Iudaicam damnandam: & illi nostri hodie eum ritum quem Antichristus instituit, satis purgatum existimant, si is integer in Ecclesia relinquatur, modò quo illi malè & superstitiosè vsi sunt, nos benè vtamur.

3. *At, inquiunt, cùm orare omni tempore & loco nobis liberum sit, & nos etiam assiduos esse oporteat in precibus, vtile esse nostram ignauiam nobis hoc quasi publico signo & classico quodam excuti. Verùm si quem vel mane lucis ortus, vel vesperi ingruentes tenebræ non commouerint vt Deo gratias agat eumq́ inuocet, neque ita institutus fuerit, vt assueuerit Deum quotidiè manè & vesperi, & sæpè etiam interdiu in ipsis rerum actionibus inuocare, & sese illi commendare, apud hunc metuo ne parum virium campanarum pulsus habeat, vt ad pias preces eum commoueat. Deinde fateor preces neque loco neque tempori alligatas, & liberum esse orationis vsum, vt isti dicunt: eoq́ magis miror ipsos, qui alios iudicant, quando, campana sonante, sedent vel stant tecto capite, nec vnà cum illis orant: hos inquam toruis oculis aspiciunt, & nescio quid super hoc facto murmurant, ac sæpè parùm abest, quin vi magnoq́ impetu pileum de capite trahant: qua re ipsis manifestè libertatem circa preces adimunt. Atqui Paulus dicit, Nemo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi. Et, precio empti estis, nolite fieri serui hominum. Loquitur hic quidem Apostolus, de legalibus obseruationibus, quas suo tempore quidam Christianis affirmabant esse necessarias: quanto igitur iniquius est Christianorum conscientias, mandatis ac placitis hominum constringi, cùm eas ne illa quidem ligent, quæ negare non possumus nō fuisse humanitus, sed diuinitus præcepta? Interim tamen, vt ad rem redeam, dico etiam, posse circumstantiam loci & temporis, quamuis per se libera sit, nostras preces vitiosas reddere. Scimus quid de Hypocritis dictum sit à Seruatore, qui*

amant

amant in conuentibus & angiportis platearum stando orare, vt appareant hominibus. An non locus liber erat illis? & tamen reprehenduntur, quòd in angiportis & conuentibus orent. Obijciunt, Damnari eorum hypocrisim: qui cùm non ex vera pietate orarent, tantum religionem quandam ostentabant. Atqui nec illæ preces ab hypocrisi absunt, quibus de hîc agimus. Nam cùm in conuiuijs certant poculis, cùm de rebus inanissimis sermones inter se conferunt, aut cùm hinc inde obambulantes nugas agunt, aut etiam in campo choreas ducunt: continuò hoc pulsu nouus aliquis spiritus ipsis afflatur quasi, ita toti extra se rapti cum Deo, quod precum est munus colloquuntur: demurmuratis autem præcipitanter ac festinanter verbis orationis Dominicæ, aut fortè etiam Salutationis Angelicæ, statim ad intermissas nugas ac choreas reuertuntur. Obijciunt, Licet plerique non orent ex animo, non tamen publicum signum tollendum esse, quo alij benè vtantur. Sed quódnam hoc signum est? Sacræ literæ duo tantùm genera precum faciunt, publicas nimirum & priuatas: tertij alicuius generis, quod sciam, non meminere. Hæ igitur preces, quibus de loquimur, si publicæ sunt, cur non, quod quidem in his fieri oportet, in cœtum vnum conueniunt? Imò cur illi ipsi hodie inter nos, qui tanti istiusmodi theatricas preces faciunt, tam rari in templis conspiciuntur? Si quis templum ingrediatur tempore publicarum precum, tanta est solitudo ibi, vt sit pudendum. Aut cur illo signo publicarum precum dato, non saltem detecto capite domi orant, & suas preces cùm Ecclesiæ precibus coniungunt? Vel si hic pulsus campanæ matutino & vespertino tempore signum est publicarum precum, cur belli isti homunculi inter papistas alibi versantes, se his eorum precibus adiungunt, & illorum sacris superstitiosis hac ratione communicant? Quod si preces priuatim ab vnoquoque ineunte & exeunte die fiunt, vt fieri debent, quis est vsus publici signi ad priuatas preces concipiendas? Reuocandum est Christi præceptum in memoriam: Tu cùm precaris, inquit, introito in conclaue tuum, & clauso ostio tuo precare patrem tuum qui est in occulto. & pater tuus, qui te aspicit in occulto, reddet tibi in propatulo. Quod si verò hoc signum publicum à pontificibus Romanorum institutum adiungitur precibus priuatis, verendum ne illæ non modo hypocriticæ, verum etiam superstitiosæ meritò à pijs censeantur.

Aiunt nos Campanis populum ad sacros cœtus conuocare, quod etiam à papistis fiat: & 4. *quærunt, cur non eodem exemplo liceat precum signum campanis dare? vel, si hoc malum sit, etiam illud malum esse. Hîc verò pro paribus sumunt ea, quæ multum distant, & quæ reipsa sunt dissimilia, quamuis eandem rationem habere primo aspectu videantur. Primùm enim Campanarum vsus in conuocandis sacris cœtibus absque superstitione aliquando in Ecclesia vsurpatus est: At verò pulsus ille matutinus & vespertinus iam inde ab initiò suo superstitiosus fuit. Sonitum enim Campanæ, cùm ad sacrum cœtum conuocantur homines, etiam vulgus papistarum signi loco plerunque habet. At cùm mane & vesperi precum causa pulsatur, credunt nescio quid sanctimoniæ hunc sonum precibus suis addere. Deinde necesse est aliquo signo publicos cœtus conuocari; sed istiusmodi preces non sunt publicæ, verùm priuatæ, ideoq; non egent publico signo. Adde quòd publici cœtus eorumq; conuocatio, & exemplum habent & præceptum: pulsus verò papisticus, neque præceptum, nisi hominum, neque exemplum habet, nisi pharisæorum à Christo reprobatum. Matth. 6.*

Quod ad verba Ieremiæ, quæ obijciunt, attinet, posset simpliciter responderi, librum Baruchi, in quo hæc verba leguntur, Apocryphum esse. Sed ipsa verba expendamus: Quid ijs quæso aliud agit propheta, quàm quòd Israelitas hortatur, vt in media Babylone versantes, veram religionem sibi non patiantur ex animo excuti? Num verò propterea concedit, vt externa aliqua actione cum Babyloniorum sacris communicent? Certè tale quid ex hoc loco non potest confici. Adde, quòd captiui in Babylone his quotidie spectatores interesse inuiti cogebantur: Nos verò papisticis superstitionibus interesse, nedum communicare, nemo nisi ignauum adulandi studium cogit. Præterea quærendum ex nostris illis, an hunc papisticum pulsum accenseant impuris Babyloniorum sacris? si non: Cur ergo hoc exemplo vtuntur? Sin ita iudicant, cur non ex Babylone fugiunt, cùm id sibi liceret? Adhæc

5. Locus Ieremiæ qui in libro Baruch 6 cap. extat explicatur.

præsentibus papistis non tantùm in corde suo Deum inuocant isti, sed etiam externo gestu se illis accommodant, ita vt cùm cor videre non possint, existiment eos quoque virgini matri hunc honorem & cultum exhibere.

6. *Subijciunt, Indifferentia quæ bono animo fiunt, benè fiunt, & propter intentionem animi bonam Deo probantur: Sed hoc est indifferens: nam cum orare bonum sit, & hoc vel illo tempore orare liberum sit, iam hoc quoque tempore orare, cùm campana pulsatur, erit ipsum quoq; indifferens. Primò autem ea suo genere indifferentia sunt, quæ benè & malè fieri possunt: ea autem vt probentur Deo necesse est, nec tantum animi intentio bona sit, sed etiam vt nihil vitij sit in adiunctis. Exempli causa: Carnibus vesci quouis die, aut non vesci liberum est, & est hæc actio indifferens: non tamen si carnibus vescar immolatitijs excusabor. Notum est quid Apostolus hac de re scribat: Gloriabantur Corinthij se nosse quòd simulachrum sit nihil, & quòd non alius Deus sit nisi vnus: Itaque se liberè vicinorum conuiuia accedere, & quibusuis quæ apposita sint vesci, cum sciant idola carnes neque sanctificare neque contaminare. Respondet autem Apostolus, non in omnibus esse scientiam: itaque aliorum conscientiam infirmam horum exemplo pollui. Idem Apostolus Rom. 14. diligenter monet, in esu carnium, & vini potu, harumq; rerum abstinentia, spectandum esse ne quis offendatur. Quare offensio fratris efficit, vt id quod erat adiaphoron, non amplius liberum sit. Quod autem sumunt orare cum papistis, quando campana pulsatur, adiaphoron esse, nequaquam concedendum: Rei enim additur ea circumstantia, quæ tollit libertatem. Primum enim, illi cultum Dei in hoc constituunt: nos autem scimus Deum abominari omnem illum cultum quem homines instituerunt absque verbo Dei. Accedit huc multorum offensio.*

7. *Sed, inquiunt, omnibus his offensionibus medetur bona intentio. Scilicet norunt omnes alicuius animum. Itaque non iniuria hoc facto offenduntur. Nónne hæc bona intentio nobis Monachatum, superstitionum omnium sentinam, peperit? Equidem fateor indifferentia, quæ malo animo & repugnante conscientia fiunt, malè fieri: verùm non retrò hoc commeat, vt quiquid bona intentione, & non reluctante conscientia fit, benè fiat. Est omnium adiunctorum habenda ratio, & quiquid non fit ex fide peccatum pronunciat Apostolus. Quæso quod habent fidei fundamentum in illo opere, quod hypocrisis & superstitio coniunctæ aluerunt & educarunt? Animus bonus facilè iactatur: quis enim in alterius animum inquirat? Sed sint quæso iudices suijpsorum paulò seueriores, & facilè concident illæ iactationes. Singulis diebus summo mane signum orandi campana datur: vbi tum intentio eorum? vbi animus ille ardens ad preces? Num sese è lecto proripiunt: & non potius vespertinam compotatiunculam somno excoquunt? Proferunt similitudines, quibus docere volunt, etiamsi in facto ipso error aliquis insit, eum tamen veniam mereri propter bonam animi intentionem. Quasi verò de Dei iudicijs ex hominum opinione, & non ex verbo ipsius statuendum sit. Huiusmodi egregiæ similitudines nobis intercessionem diuorum pepererunt, & tot mediatores, vt vnicum Mediatorem Christum Iesum paucissimi agnouerint. Fateor delicta nobis condonari, errores hos non imputari: sed non propter nostræ intentionis meritum, sed ex Dei gratuita bonitate: Condonantur errata, sed non his qui suos errores pertinaciter tuentur, verum his qui illorum agunt pœnitentiam & resipiscunt. Amici leues offensiunculas commissas studio iuuandi condonant: sed vicissim domini seruos suos puniunt contra mandata sua facientes, etiamsi bonam intentionem prætexant. An verò putant leue esse offendere fratrem infirmum suo exemplo, superstitiosum hominem in suo errore confirmare? cultum Dei in humanis inuentis ponere. Omitto quòd infirmiorum errores non alendi, sed emendandi, non confirmandi, sed ijs medendum. Paulus lactè primum cibauit infirmos Corinthios, at vsque pueros increpat.*

8. *Quod autem extenuant superstitiones papisticas præ gentium idololatria, in eo pueriliter, ne quid dicam durius, agunt. An non idolum adoratur, quotiescunq; Deum colere peruerso & illicito ritu aggredimur? an non templa eorum idolis referta sunt? Et illa idolomania papistarum, mutatis tantum nominibus, à gentilibus reuocata est. Habent armatum Martem Georgium: Neptunum Nicolaum aut Christophorum: Lucinam Margaretam: Sed quid*

necesse

necesse est hæc cõmemorare, cum nulla sit vrbs, nullum oppidum tam vile, quod non suum proprium tutelarem Diuum habeat? nulla ars & conditio, quæ non habeat patronũ peculiarem? Imò sunt Veiones inter eos, qui igne sacro, epilepsia & alijs morbis homines excruciant. Deũ adorant, & orationem Dominicam recitant cum symbolo, & psalmos canunt: quasi verò non magi quoq; & incantatores, impurum & vanissimum genus hominum, psalmos recitent, & nomina Dei Iehoua, Adonai, Elohim & alia ingemiscant. Quo hæc sanctiora sunt, eò grauius peccatur, cùm nomen Dei in vanum sumitur. Vel num illi Deum inuocari existimant, cùm præmurmurata oratione Dominica, genibus deinde coram idolo flexis, canitur: Salue regina cælorum: aut, Maria mater gratiæ, Mater misericordiæ, tu nos protege: in hora mortis suscipe: aut simile quid. Sumpserunt sanè quædam à veteri Ecclesia: quædam ex lege in Ecclesiam transtulerunt. Sed an ne ideò lex abolita est à Christo, vt eandem papa reponeret? & nos ijs quæ Deus sanciuit in lege non tenebimur; & ijsdem legibus à papa non renouatis, sed prophanatis tenebimur? Ritus aliqui ex veteri Ecclesia repetiti sunt, fateor: sed quàm plerique superstitionibus conspurcati & fœdati? Neq; hos reijcimus, si à superstitione purgantur. Illum tamen quo de nunc agimus supra docuimus, supra trecentos annos in vsu Ecclesiæ non fuisse.

Videamus autem quàm benè cum Christi ritibus papistici conueniant, & quàm longè à gentium superstitione absint. Conferamus Missam eorum, & omnes Missæ formas ac species, totamq; illam saltationem theatricam, cum Cœna Domini, in cuius locum illi abominandum hoc idolum & Deum Maozim substituerunt. Si quem videre libeat quàm pura sint eorum sacra, ingrediatur septa monialium, & claustra monachorum: fatebitur eos egregiè litare Veneri & Baccho.

Pauli exemplum nobis opponunt, & non vident se quodammodo in Deum ipsum contumeliosos esse, dum ceremoniã illam cum superstitioso Antichristi instituto conferunt. Nihili, inquiunt, fuit hæc ceremonia, lege dudum per Christum abolita. Fateor: sed nondum fuit damnata. Donec enim Euangelium clarius illucesceret, ritus illi Mosaicæ legis medij fuerũt, quibus Christiani ad ædificationem vti poterant: Et erant hæc Dei instituta non abrumpenda, sed iuxta Augustinum, honorifice sepelienda. His verò longè dissimilis est ratio superstitiosorum rituum Antichristi. Præterea dubium non est, Apostolum hîc nihil aliud spectasse, quàm vt vitaret offendiculum, vtq; rudibus in ædificationẽ aliquid concederet. Hunc zelum etiamsi nostri illi prætexant quoq;, tamen aliud ipsorum facta arguunt, dum ea non faciunt quæ magis erant necessaria ad ædificandum, & illa non omittunt, quæ ædificationi obstant. Pauli exemplũ excutitur.

Naamani exemplum minus eos iuuat: Cur enim quæso particulare exemplum regulam vitæ sibi proponunt? nesciunt legibus, non exemplis viuendum? Aut vnde ipsis constat fuisse hunc vera fide præditum? annon potuit esse fides temporaria ex magnitudine miraculi, & beneficij diuini ita subitò orta, quæ illi hanc confessionem expresserit? habemus certè huius rei multa exempla in Euangelica historia. Sed esto, fidem ipsum firmã viuamq; habuisse: Nónne sciunt Deum aliquando priuilegio quodam suis indulgere multa, quæ in exemplum rapere non liceat. Non legitur Naamanum circumcisum esse: num propterea existimant Baptismi vsum omittendum esse? Non est credibile eum pascha vnquam celebrasse, ad quod nemo præputiatus admittebatur. Num verò hinc excusationem capient, qua sibi liceat à Cœna Domini abstinere? Sed & hæc missa faciamus, ac Naamani historiam penitius inspiciamus, in qua sunt quædam, quæ laudari, quædam quæ excusari, & quædam quæ reprehendi possint. Laudem illa merentur: primùm, quòd miraculosæ curationis virtutem, qua mundatus à lepra fuerat, nec aquis, nec Elisæo prophetæ, sed soli Deo Israelis tribuit. Deinde, quòd agnouit, & confessus etiã est, non esse alium Deum in vniuersa terra, nisi tantùm in Israel. Verè scio (inquit) quòd non sit alius Deus in vniuersa terra, nisi tantùm in Israel: qua confessione omnes alios Deos tanquam falsos reprobauit ac damnauit. Tertiò, quòd in posterum nullis alijs Dijs, nisi soli Deo sacrificare constituit. Non faciet vltrà (ait) seruus tuus holocaustum aut victimam, Dijs alienis, nisi Domino. Sic videlicet agnouit cultum sacrificiorum nõ deberi, nisi soli vero Deo: deinde, id penes se constituit, vt postbac Dijs alijs, quos ad id vsq; temporis coluerat, nullum Locus 2 Reg. 5 de Naaman Syro ponderatur.

P

cultum exhiberet, quandoquidem certò iam sciret, non esse eos veros Deos. Hæc insunt in ea historia quæ laudari possunt, vnà cum eo, quòd erga prophetam etiam animi gratitudinem admodum luculentam ostendit. Excusationem meretur illud, quòd onus duorum bardonum de terra Israelis secum abstulit, quo aram constitueret, in qua Deo Israelis sacrificaret. Non moratur quidem ista Deus, verùm pro temporum illorum qualitate, quibus etiam in populo Dei cultus Dei externus, sacrificijs pecudum constabat, non poterat vir bonus alio cultus genere fidem ac religionem cordis sui erga Deum declarare, quàm quem in Israele vigere sciebat. Reprehensibile verò erat, quòd cognito iam vero & vnico Deo, sese non statim ex aula & ministerio regis sui auulsit, sed in pristino statu permanens officiũ suum regi, in ipso quoq; falsi Dei templo, & cultu præstitit, à cuius debebat abhorrere ingressu pariter & aspectu. Quòd autem factum hoc reprehensibile existeret, ipse quoq; Naamã sentiebat & fatebatur. Nam sic eum ad prophetam dixisse legimus. Hoc autẽ solum est de quo depreceris Dominum pro seruo tuo. Quando ingredietur Dominus meus templum Remmon, vt adoret, & illo innitente super manum meam, si adorauero in templo Remmon, adorante eo in eodem loco, vt ignoscat mihi Dominus seruo tuo pro hac re. His verbis satis indicabat, agnoscere se, non cariturum culpa, si propter Regem suum in templo Remmon postea genu flecteret, cùm constituisset iam, quòd nullum Deum amplius, nisi solum verum illum & vnicum colere vellet. Hinc orabat prophetam, vt pro hoc solo Deum deprecaretur. Non quidem certò statuebat quòd hoc facere vellet: sed metuens, ne fortè se cõmodè ab eo officio auellere non posset, non dicit, Adorabo in templo Remmon: sed, Si adorauero in templo Remmon: hoc est, Si me ab eo officio eximere non potero. Voco autem istam incuruationem, officium quod Regi præstabat, nõ cultum quem Dijs falsis destinasset. Id satis ex eo liquet, quod non simpliciter dicit, Si adorauero in templo Remmon: sed, quando ingredietur Dominus meus in templũ Remmon vt adoret, & illo innitente super manum meam, si adorauero in templo Remmon, adorante eo in eodem loco, &c. Non habebat quidem vir pius in animo, quòd Deum Remmon adorare vellet amplius: verùm, quoniã sciebat non esse satis, si corde illum non adoraret, nisi & à specie adorationis abstineret, culpã eius rei deprecatur, orans, vt quiquid illud esset, à Domino sibi ignosceretur. Hæc adeò manifestè insunt isti historiæ, vt nemo qui eam legit, illa non statim intelligat. Præterea, si maximè adorauit, fuit id factum reprehensibile, quod ipsemet quoq; fatetur. Imitanda verò non sunt, quæ laudari nec debent nec possunt: ideoq; prudenter discernendum est in exemplis sanctorũ, inter ea quæ laudem merentur, & ea, quæ quoniam vitiosa sunt, culpam habent, & indigent, vt per gratiam Dei condonentur. Nec est quòd obijciunt, prophetã Helisæum ipsum, non iudicasse peccaturũ Naaman, si in gratiam Domini sui adoraturus esset in Remmon: vel certè leuiter, atq; ita peccaturum, vt id peccati, secundum ipsius portionem facilè condonaturus esset Dominus. Petierat enim Naaman vt pro se Dominũ deprecaretur, quo sibi ignosceret, si adoraret posthac in templo Remmon. Respondet propheta, Vade in pace: quæ verba omninò consensum aliquem includunt, verùm ad id quod petitũ fuerat. Ergò non respondit de condonatione peccati, quæ erat in manu Dei, sed de oratione sua, qua oraturus esset pro ipso ad Dominum, sicut petierat. Nõ debet igitur hinc colligi, quòd huiusmodi adorationis genus nihil habeat peccati. Alioqui prophetam id disertè exprimere conueniebat, ne frustra vir bonus conscientia peccati diuexaretur, vbi nihil esset peccati. Expendẽdæ, quoq; sunt in persona Syri huius circumstantiæ, quæ prophetã ad hoc permouerunt, vt petitioni illius tanta facilitate assentiretur, illumq; in pace à se dimitteret. Erat homo Ethnicus, in magno dignitatis gradu apud regem Syriæ constitutus, & iam primum ad cognitionẽ Dei conuersus, inq; fide veri & vnici Dei recens ac tenera plantula, nondũ etiam sacramento initiationis populo Dei insertus: quare nondum illi grauia perfectionis opera imponi poterant, quæ vix illi portant, qui multis annis in fide ac populo Dei sunt enutriti. Deinde, sanctè promiserat non culturũ se amplius Deos alienos, sed solum Deum Israelis. In cuius rei testimonium tantum terræ secum auferebat, quantum in sua patria ad ædificationem altaris sufficere existimabat. Hoc etiam propheta Israelitæ non concessisset: erat enim illicitum Iudæis aliquo in loco sacrificare Domino, nisi quem ille elegisset.

Sed abundè multum esse putabat, quòd tam egregiè damnatis Dijs alienis vnum ac verum Israelis Deum agnouerat, confessus etiam fuerat, ac vnicè sibi colendum esse statuerat. Hæc conuersionis principia prophetæ non immeritò in homine Ethnico vsq; adeò probabantur, vt quod reliquum defectum attinebat, iuberet illum animo esse quieto, polliceretur'q; oraturum se pro ipso ad Dominum, vt clementer, sicuti petebat, condonaretur. Quid verò hìc inter nostros illos & hunc simile? Illi à pueris in vera religione educati sunt, ipsis clara lux Euangelij ante oculos fulget: nec tamen ciuilem ritum, sed superstitiosam consuetudinem papistarum dudum abolitam in vsum reuocant, inq; ea cultum Dei constituunt.

Veteres antè habuisse certas precandi horas, mane præsertim ac vesperi, fatemur quidem: 9.
fuere autem hæ preces publicæ, in quibus ad sacrificia peragenda conueniebant, aut ad sacros cœtus conuocabantur. In priuatis etiam precibus easdem horas, & præterea etiam alias obseruatas fuisse non negamus. Sed quo ad publicos cœtus Ecclesiæ singulæ suam libertatē semper habuere de his rebus constituendi: id quod testatur magnū discrimen in Ecclesijs obseruatum circa has horas, vt in Ecclesiastica historia Socratis traditur lib. 5. cap. 22. Itaq; non dubitandum est horis priuatarum precum maiorem fuisse libertatem: quamuis verisimile sit, plerosq; eas amasse, & si possent, etiam delēgisse, quas à prophetis & Apostolis nouerant vsurpatas. Quod si putant vtile esse constitutas horas publico signo indicari: quæso cur non easdē seruant, quas Apostoli seruarunt? Sextam, aiunt, retinemus, quæ nobis est vndecima. At veterum sexta cum nostra duodecima, quando media est dies, conuenit: sed discrimē hoc non moramur. Petrus Sexta orauit: Petrus, inquam volens comedere prius ad orationem ascendit in cœnaculum: Nostri verò illi sæpè orationem nullam cibo præmittunt: rarius etiam gratias agunt: Et certè non tam seriò preces ante cibum sumptum, & gratiarum actionem finito conuiuio vrgent, atque hanc Campanariam orationem.

Iam verò hæc illorum consecutio nulla est: Licuit olim horas certas deligere, licet ergo publico signo eas denunciare. Si putant Ecclesiam posse horas cœtuum sacrorum constituere, & ad illos homines conuocare, procedit hæc illorū argumentatio: Sed hoc loco de priuatis precibus verba faciunt: & non vident hoc signo publico ex priuatis se facere publicas preces: quæ tamen non fiant in aliquo publico cœtu, nulla certa forma, cum nullo ministerio sacro coniunctæ: quod mihi quidem perabsurdum videtur. Quod si sunt priuatæ, nullo modo mihi concedendum videtur, vt publico signo indicentur ac denuncientur, non modo quia hoc cum natura priuatarum precum pugnat, verùm etiam quia huiusmodi instituta, periculosa sunt, & plerunq; in superstitionem & frigidam ceremoniam degenerant: id quod in his veterum horis factum videmus, quæ tandem alijs etiam horis quatuor additis, ad perficiendum septenarium numerum, ad solos sacerdotes relegatæ sunt. Videmus veteres, & ipsum Christum in suis precibus priuatis quietem & secessum sæpè quæsiuisse: scimus etiam ad orandum attentionem summam requiri, & animū ab omnibus alijs curis auocatum: at vbi campana insonuerit, cùm hic fortè in conuiuio sedeat, alter deambulet, tertius in negotiatione aliqua versetur, poteritne subitò & hoc signo dato animū ab his rebus & sermonibus, quibus paulò ante erat immersus auocare, & totum rerum diuinarum meditationi addicere? Credo equidem vix sexcentesimum quemque hoc facturum: & tamen, ne solus videatur cæteris irreligiosior, caput nudabit, genu flectet, orationis speciem præbebit, animo interea alijs & varijs curis distracto. Quis ergo has preces probare poterit?

Quòd autem ex Tertulliano conijcere volunt, veteres Christianos publico quodam signo eius ætate denunciasse hæc constituta precum tempora, eò quòd has horas publicè resonare dicat: ridicula admodum, quod pace illorum dixerim, est coniectura. Quis enim credat illis temporibus, quibus vix in publicum prodire licebat Christianis, quando priuatis in domibus, aut etiam in subterraneis Cryptis metu persecutionis orandi causa conueniebant, tubis aut campanis, aut voce præconis statas horas denunciatas fuisse? Loquitur Tertullianus de ciuili obseruatione, quæ apud Romanos in vsu erat. Tres horæ nominatæ totum diem in quadrantes distinguunt, & certa quasi officia singularum erant. Notum est illud Poētæ, Exercet

mucos tertia causidicos. Item, Sexta quies classis. Et rursus, Imperat extructos frangere nona thoros. Quare cùm causas in foro agerent tertia: Sextam otio & meditationi darent: Nona cœnarent, hinc inquit Tertullianus, istis horis, vt insignioribus diem distribui, negotia distingui, & easdem publicè resonare, vel quòd celebres, vel quòd cùm aliæ horæ clepsydris, & gnomonis vmbra lucente Sole indicarentur, hæ signo aliquo sonoro publicè indicabantur. Et quid vetat meam quoq; coniecturã proferre? Vt milites suas habent vigilias, in quas noctem distinguunt: ita crediderim prætorianos milites in hæc tempora distribuisse excubias aut stationes suas, quibus sibi succedebant. Cùm igitur hæc tempora insigniora essent, veteres Christiani pro sua pietate illis horis, quibus alij in foro litigabant, aut domi delitiabantur, ipsi Deũ inuocabant & adorabant. Horum igitur pietatem imitari nemo prohibet: imò probamus eos qui his & alijs horis orant ex animo & vera fide, amouent ostentationem & hypocrisim, cauent omnem offensionem: Sed vt sentiamus publicum signum instituendum esse, id rationibus expositis adducti facere non possumus. Quod si tantopere exempla veterum imitanda, & in publicum vsum transferenda existimant, media nocte homines Campanæ pulsu ad orandum excitandi erunt, cum in Psalmis legamus: Media nocte surgebam ad confitendum tibi: Paulus quoque & Sylas media nocte in carcere adorantes laudabant Deum. Quin etiam veteres Christiani olim vigilias instituerunt, quòd Christi vltimum aduentum noctu futurum crederent, vt semper parati inuenirentur. Et tamen hi nocturni cœtus, qui in vsu veteris Ecclesiæ fuerunt, cum periculosi viderentur, ipsis pontificibus consentientibus, aboliti sunt: & nos pontificium institutum superstitione plenum in vsum reuocabimus?

10. Vtile autem esse inquiunt, vt hominibus in memoriam reuocetur Seruatoris supplicium, quod insons pro expiatione nostrorum peccatorum luit: & quibus horis ea euenere quæ præcipua sunt in passione, ideò has potissimùm horas obseruandas esse. O nouam & inauditam rationem docendi. Christus redemptor corpore suo terris excedens, semper tamen ipse præsens Ecclesiæ, Apostolos, Pastores & Doctores dedit Ecclesiæ, hisce mandauit vt Euangelium prædicarent, & ita homines in religione erudirent: dedit etiam Ecclesiæ suæ mysticam Cœnam, in qua panis frangitur, vinum funditur in commemorationem mortis Christi. At verò nos quasi Christo prudentiores his non contenti, nouas docendi rationes excogitabimus? Quàm autem vtiles sint illæ, probat ipsa experientia. Etenim in hunc finem positæ sunt primùm imagines in templis, vt homines simplices de Christi factis, & præsertim de his supplicijs, quæ redemptionis nostræ causa pertulit admonerent, & quasi laicorum libri essent: sed breui hoc institutũ in horrendam idolomaniam degenerauit. Quid aliud nobis quoq; expectandum est, si nos etiam in rebus diuinis nostro arbitratu sapere voluerimus? & nouos Apostolos passionis Christi Campanas fecerimus? vtamur illis medijs quæ à Christo sunt instituta. Vis quotidie campanas pulsari ad commemorationem mortis Christi excitandam in hominibus? an non illæ quotidie pulsantur ad homines in cœtum Ecclesiæ conuocandum? Illic sonat verbum Dei, quo nos Christus vult erudiri: illic ministri à Christo ordinati eius merita nobis cõmendant: illic cœtus fidelium quotidie Christo pro acceptis beneficijs gratias agit, & ea secum meditatur: ad hunc cœtum se adiungant: quærant Christum vbi quæri vult, & inuenient. Num æs mortuum viuentibus Dei ministris anteponemus? Num Antichristum Christo prudentiorem existimabimus? Num eius instituta potiora nobis erunt Christi legibus? Malunt cum paucis orare fortè inter pocula, quàm cum vniuerso Ecclesiæ cœtu preces suas coniungere.

DE ORIGINE ET PROGRESSV RERVM QVAE SVNT EXTRA TEMPLA, SED AD EA PERTINENT, LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

De Origine Cœmeteriorum.

QVIA Deus Adamo dixerat, puluis es, & in puluerem reuerteris, Gene.3. ideò S. Patres à condito statim mundo, corpora defunctorum terræ mandarunt, id quod indifferenter quocunq; loco fecerunt primò. Abraham patriarcha primus omnium legitur emisse ab Ephron Ethæo filio Saor propè Hebron, quadringentis siclis speluncam duplicem, & agrum circa eam, sepelisseq; in ea Saram vxorem suam, inibiq; ipse quoq; repositus deinde fuisse. Vnde etiam Cœmeterij condendi institutum Abrahamo primò omnium aßignant, teste Polyd. Vergilio de Inuent. rer. lib.6. cap.6. Fecit autem hoc Abraham non superstitione quadam, ac si locus hic sanctior alijs esset, sed necessitate coactus, quòd ne passum quidem pedis in ea terra poßideret, Stephano teste, Acto.7.

Cœmeteriorũ author Abraham.

Quemadmodum autem veteres tam antiquæ, quàm nouæ legis patres, mortuos dormire dicebant (quod frequenter in sacris literis inuenitur, vt illud: Dormiuit cum patribus suis in senectute bona: & 1. Theß.4. Nolumus vos ignorare de dormientibus, vt non contristemini) sic etiam eorum sepulchra appellabant κοιμητήρια, quod significat loca ad quietem & somnum comparata. Athenæus quidem lib.4. ex Dosiadis, item lib.4. τῶν κρητικῶν scribit, apud Cretenses in singulis ciuitatibus fuisse quasdam ædes publicas, ad excipiendos peregrinos & hospites, quæ appellatæ fuerint Cœmeteria. Sed Christiani veteres hoc nomine pro locis sepulturæ speciatim aßignatis præcipuè vsi sunt: quæ loca etiam excipiunt homines mortuos, qui, dum adhuc in viuis essent, peregrini fuerunt.

Cœmeterium quid.

Fuisse præterea apud Christianos persecutionum tempore Cœmeteria præcipua quædam templa, siue loca sacra, in quibus ad sua sacra conuenire possent, suprà diximus tit. de Origine Templorum apud Christianos. Vide locum.

Cœmeteria autem vel loca sepulturæ mortuorũ destinata, non intra, sed extra vrbes fuisse apud veteres multa sunt quæ testantur. Durandus in Rationali diuinorum lib.1. cap.5. inquit, morem fuisse antiquitus, vt homines in proprijs domibus sepelirentur: sed posteà propter cadauerum fœtorem statutum esse, vt extra ciuitates sepeliantur, & locum quendam communem ad hoc destinatum: Nobiles verò sepultos super montes, & in medio montium, & in radicibus eorum. Ita Persarum reges in monte qui Persepolis, arci ab Oriente imminebat, & Regius dicebatur, sepeliri solebant. Et quamuis Romæ aliquando sepulchra in vrbe admissa fuerint, illud tamen posteris temporibus sub Coss. Duellio Senatus inhibuit. Et scribit Vlpian. Adrianum Imp. pœnam statuisse aureorum quadraginta in eos, qui in vrbe sepulchrum fecissent, quam fisco inferri iußit, & cadauer inde transferri. Ipse tamen Adrianus, sed solus omnium, intra vrbem & in foro sepultus est, sicut refert Eusebius in Chronico. Huc etiam pertinet, quod Appianus scribit, inter præcipua, cur legem Agrariam recusarint diuites, fuisse, quòd impium ducerent monumenta maiorũ ad alienos transferre. At hoc prætexere non potuissent, nisi sepulchra illi in agris habuissent.

Cœmeteria extra vrbes antiquitus.

Apud Iudæos quoque Cœmeteria extra vrbes fuisse historia filij viduæ Naimitanæ testatur. Similiter constat Lazari sepulchrum extra Bethaniam, & Iosephi Arimathæi extra Hierosolymam fuisse. Et in monumentis, quæ extra vrbem Gergesenorum erant, domicilium

suum habuit dæmoniacus. Marci 5. Romæ etiam ab initio Christianorum Cœmeteria extra vrbem fuisse, ex Panuinij Catalogo Cœmeteriorum vrbis Romæ facilimè colligitur: & disertè Volaterranus lib.22. indicat, Iulium papam sub Constantino Imp. extruxisse tria Cœmeteria in totidem vijs Flaminia, Aurelia & Portuensi. Ita Alexandriæ Cœmeteria sua extra vrbem quoque habuere, in quibus tempore persecutionis, cùm aduersarij pietatis præualentes, templa omnia obtinerent, eorumq; coniunctionem Christiani fugere cogerentur, ad orationem conueniebant, teste Theodoreto lib.2.cap.14. Prosper Aquitanicus Episcopus extra vrbem elatus & sepultus est, in vita eius. Ita & Armenium, Iustini in Episcopatu Lucanico successorem, extra vrbem iam mortuum elatum, Gregorius Turonen.lib.2.cap.1.refert. Et Chrysostomus in Serm.de fide & lege ait, Omnem ciuitatem, omne castellum ante ingressum habere sepulchra. In Bracarensi synodo 1. anno 610. conuocata præcipitur 36. ca. ne corpora defunctorum intra basilicas sanctorum tumulentur, sed fiant omnes sepulturæ extra ciuitatem. Morem autem hunc diu inter Christianos homines seruatum fuisse, ex multis vestigijs apparet, quæ adhuc hodie in multis vetustis & celebrioribus oppidis extant.

Cœmeteria extra vrbes quare?

Etsi verò gentibus instituti huius causa præcipua fuit fortassis, vt in vrbibus mundicies seruaretur, & aër minus inficeretur, ex cadauerum putrescentium fœtore: tamen in Dei populo maius mysterium obseruatum in hac re fuit. Nam funerum deductione extra vrbes, publicè testabantur, defunctos iam è mundo exiuisse, & alterius ciuitatis ciues factos esse: eius nimirum quam in cœlis habent, quotquot per fidem filij Dei facti sunt. Proderat etiam mos iste plurimùm ad cauendum superstitiones, ne quæ sacra pro mortuis instituerentur, sed se omni erga illos officio iam defunctos esse scirent, qui illos honestè tumulari curauerant.

Cœmeteria intra vrbes translata.

At postquam crescente superstitione sacra pro defunctis sub Gregorio Magno fieri cœperunt, tunc etiam sepulturæ locum templis vicinum esse voluerunt sacrificuli & monachi, vt sacra illa facilius obire, & quæstum maiorem facere possent. Et illis libenter morem gesserunt, qui etiam ipsi superstitione decepti ceremonijs illis plus quàm gentilitijs animas iuuari credebant. Constat certè hanc præcipuam superstitionum causam fuisse, neq; vllum vnquam excogitatum fuisse aucupium quæstuosius, quàm quòd ex sepulchralibus sacrificuli papistici instituerunt. Nam & locum sepulturæ ex publico priuatum & sui iuris fecerunt. Eundem postea pretio vendiderunt, Hebrone illo barbaro iniquiores, qui Abrahamo agri sui vsum gratuitum offerebat, vt in eo vxoris corpus sepeliret.

De initio Cœmeteriorum in vrbibus iuxta templa Panuinius sic scribit in lib. de ritu sepeliendi mortuos: Cùm antiquitus, inquit, tantum extra vrbem in Cœmeterijs hominum corpora sepelirentur, pace Ecclesiæ data intra vrbes ad templorũ limina, postea etiam in ipsis templis sepeliri mos inualuit. Constantinus in porticu templi Apostolorum Constantinopoli: Honorius in porticu templi S.Petri Romæ, eius vxor intra idem templum sepulti sunt, &c. Vide locum. Crediderim autem Imperatorum tantum & aliorum magnorum virorum corpora intra vrbes, reliquorum verò extra eas, vt ab initio, sepulta fuisse. Sed res hæc, de constituendis in ipsis quoq; templis Cœmeterijs, eò vsq; superstitionis tandem progressa est, vt non minimam in ea salutis partem sitam arbitrarentur.

Mirũ verò est, cùm papatus totus sit consarcinatus, partim ex abrogato iam olim Leuitico cultu ceremonijsq;, partim ex superstitione Romanæ idololatriæ, is tamen sine vtriusq; gentis, legis & religionis vllo exemplo, Cœmeteria in ipsa quoq; templa, imò in templorum penetralia introducere audeat. Sed quid non audet auri dira cupido? Lex certè Mosaica cuiusquam defuncti cadauer contingere, sacris operandis dicato interdixit, nedum aris ipsis & templis ea inferre, locumq; Domino sanctum his polluere permisit. Nec minus de hoc Romani lege 12.tabularum cautum voluerunt. Quòd certè Templa plerunq; febricitantibus, aut prægnantibus, aut quauis infirmitate laborantibus noxia sunt & contagiosa: non ego superstitiosæ hominum leuium persuasioni totum tribuerim: sed tùm confuso indiscretæ turbæ ac multitudinis halitui, tùm etiam maximè sepulchrorum in ijs existentium funesto fœtori.

Templa cur febricitantibus noxia.

Decet autem Christianos homines Cœmeteria, seu sepulturæ publicæ loca sacra putare, neq; permittere vt vllis profanis vsibus violentur. Etsi enim improborum petulantia defun-

ctis nihil incommodet, eadem tamen frenanda, et Christianæ disciplinæ legibus coërcenda est, ne eorum fidem ridere & ijs insultare videamur, quorum corpora cùm in viuis essent, spiritus sancti templa fuerunt, nunc autem in Christo sopita quiescunt. Et vt ad exteros transeamus, nulla ex gentibus non omninò barbaris tam efferata fuit, quæ non senserit sepulchrorum habendam esse rationem. In Romanis certè legibus hæc habetur: vbi corpus demortui hominis condas, locus sacer esto. Et Vlpianus, sepulchri, inquit, violati actio infamiam irrogat. Imò grauiter mulctatos fuisse olim legimus, qui bustum violauissent, aut ex sepulchro columnam deiecissent aut fregissent. Vnde in Coloniensi etiam Synodo sub Rodolpho 1. Imperatore celebrata cap. 11. sancitur, vt Cœmeteria clausa & munita custodiātur, ne à porcis, vel alijs animalibus ossa mortuorum comedantur: prohibetur item sub pœna excommunicationis, ne ecclesiæ vel cœmeteria à laicis cuiuscunq; conditionis vel status fuerint, ad læsiones aliorum muniantur, vel, vt verba canonis habent, incastellentur. Cumq; moris fuisset in primitiua Ecclesia in natalitijs sanctorum martyrum vigilias celebrare in cœmeterijs, ideò Conciliū Elibertinum sub Syluestro 1. celebratum cap. 35. statuit, ne fœminæ in cœmeterio peruigilent, eò quòd sæpè sub obtentu orationis scelera latenter committant. In eadem synodo cap. 34. præcipitur, ne Cerei per diem in cœmeterijs accendātur, & transgressores ab Ecclesiæ communione arceri iubentur. Olim in vicis & magnis pagis passim per Germaniam erant Cœmeteria munita, in quæ se inquilini recipiebant in hostilibus Anglorū, Vngarorum & aliorū incursionib. cuius adhuc multis in locis vestigia extant. Habebant etiam agricolæ sua fructū reposito ria singula singuli in illis Cœmeterijs, vbi fruges ab hoste tutæ erant & igne. Mutius lib. 21.

Cœmeteria sacra nec profanis vsibus destinata.

In Cœmeterijs vigiliæ prohibitæ.

Cœmeteria olim aliquib. in locis quare munita.

Hæc in genere de Cœmeterijs dicta sufficiant: nam de Sepulchris & Sepultura suo loco & tempore plura, (si Deus vitam nobis concesserit) dicturi sumus.

CAPVT. II.

De Origine & progressu Sacellorum seu Capellarum.

IOannes Quintinus in explicatione canonis 5. Gangrensis Synodi à Sacellis templa distinguit: cumq; Trebatio existimat Sacellum ex duobus compositum verbis, nimirum Sacri & Cellæ, quasi dicas sacra cella, vt Sacellum iuxta eos sit locus paruus Deo sacratus cum ara. Gellius verò Noctium Attic. lib. 6. cap. 12. simplex putat esse verbum, ex sacro diminutū.

Sacellum quid.

Antequàm verò in honorem Sanctorum templa extructa & dedicata fuissent, parochiales tantum ecclesiæ & cathedralia templa extiterunt, nulla Sacella & Ethnica lararia. Primus omnium HILARIVS 1. qui pontificatum Rom. circa annos Christi 465. tenuit, basilicas Romæ nouo & hactenus inusitato genere ædificiorum exornare cœpit, additis nimirum SACELLIS, quæ Platina in vita eius Oratoria vocat, vbi ita scribit: In Baptisterio Cōstantinianæ basilicæ tria oratoria ædificauit, auro & pretiosis lapidibus distincta, trib. Sanctis dedicata, Ioan. Baptistæ, Ioanni Euangelistæ & S. Cruci. Ex quibus verbis non obscurè colligi potest, oratoria illa non magnifica, ampla seu spatiosa tēpla, sed parua & exigua quędā ædificia fuisse, quæ hodiè vulgò Sacella nominant: ædificata enim fuerunt in Baptisterio, hoc est, loco templo seu basilicæ Constantinianæ vicino et adiuncto, vbi fons baptismi fuit, quem locū hodiè Cœmeterium appellant. Meminit quidem Augustinus de Ciuitate Dei libro 22. cap. 8. Martyrij in templo quodam, quod sacellum fuisse alicui videri posset, verùm non fuit, sed locus sepulchri Stephani Martyris, cancellis tantùm à reliqua parte distinctus. Haud tamen negarim eiusmodi Martyria postea Sacellis in ipsis templis occasionem dedisse.

Sacellorum author.

Huiusmodi verò Oratoria seu potius Sacella progressu temporis CAPELLAS vocare cœperunt. De cuius rei Origine & causa Durandus in Rationali diuinorum libro 2. cap. 10. ita scribit: Antiquitùs, inquit, reges Franciæ ad bellum procedentes, capam B. Martini Episcopi Turonensis secum portabant, quæ sub quodam tentorio seruabatur, quod ab ipsa Capa seu Cappa dictum fuit Capella: & Clerici, in quorum custodia ea Capella fuit, inde Capellani dicebantur: vnde postea ad cunctos sacerdotes nomen illud in quibusdam regionibus peruenit. Sunt item, eodem auctore, qui dicant, quòd antiquitùs factæ sint in expeditionibus ædiculæ seu domunculæ in tentorio pellibus caprarum tectæ, in quibus Missæ celebratæ sint: et inde Capellæ nomen, à capris videlicet, sumptum esse.

Capellæ nomē vnde habeant Sacella.

Sacellorum & Cappellarum abusus.

Hæc Sacella autem posterioribus temporibus, non ad basilicas & maiora templa tantũ, sicut ab initio, sed etiam extra vrbes, & præsertim in minoribus vicis seu pagis extrui cœperunt. Qua de re D. Bullingerus historiarum peritissimus, & antiquitatum diligentissimus indagator, in manuscripto Chronico lib. 6. cap. 2. Antiquitùs, ait, sese longè lateq; extenderunt parochiæ: neque enim quilibet vicus aut pagus suum peculiarem parochum aut pastorem habuit: sed parochiales oportuit ex longè dissitis locis ad suam parochiam ire. Exempli gratia: ad maius Templum Tiguri cogebantur diebus Dominicis, & præsertim maioribus festis ex Schwamendingen/ Rieden/ Fellanden/ Zolliken/ Witelliken/ Trechtenhusen/ Zimiken/ Oerliken/ Wippkingen/ Witiken etc. *ad sacra venire, licet hi vici omnes procul ab vrbe distent. Quia verò in huiusmodi vicis multi senio confecti, ægri & grauidæ fœminæ erant, & propterea minus commodè vel ad maiora festa ad parochialem suã Ecclesiam venire poterant, hyeme præsertim: concessum fuit illis Oratoria parua, quæ Cappellas vocabant, in suis pagis ædificare, quo diebus Dominicis & alijs festiuitatibus Orationis gratia conuenire possent. Ad eandem ferè rationem templum Iudæi vnicum habuerunt, cuius locum Hierosolymis Deus constituerat: & id erat instar parochiæ, ad quam tota gens tribus festis solennibus, in Paschate nimirum, Pentecoste & Tabernaculorum solennitate conueniebat, vt fidei & cultus vnitatem profiteretur, neque alibi quàm illic licebat sacra peragere. At ne interea temporis religionis exercitium prorsus negligeretur, & legis diuinæ cognitio apud vulgus omninò intercideret, vtque eorum etiam qui per ætatem aliaúe impedimenta Hierosolymam venire non poterant, ratio aliqua haberetur, ideò per omnes tribus in vrbibus, vicis et castellis, alijsq; locis frequẽtioribus certæ domus cœtibus sacris destinatæ erant, quas Synagogas vocabant, eò quòd in illis populus diebus Sabbati cõueniret ad audiẽdum legem & ad preces publicas. Quemadmodum autem veteres, non contenti vnico templo Hierosolymitano, idolorum templa ædificarunt, in ijsque altaria extruxerunt: ita etiam sequentibus seculis Christiani Cappelas in ijsq; altaria ædificare, idola et imagines erigere, ac Missas celebrare cœperunt.*

Capellæ ab initio Oratoria.

Fuisse autem has Cappellas ab initio nihil aliud quàm Oratoria h. e. Orationis domus, nec habuisse Sacerdotes qui Missas ibi celebrarent, vel hinc patet, quòd donationes factæ Cappellis, parocho seu plebano Ecclesiæ parochialis, ad quam illæ Cappellæ pertinebant, vt plurimùm cesserunt: quod minimè factum fuisset, si per proprium sacerdotem administratæ essent. Hoc autẽ apparet ex eo instrumento, quod Berchtoldus Dux Zæringensis præposituræ Tigurinæ & Canonicis eiusdem super electione plebani seu pastoris maioris Templi ibidem dedit: in quo inter alia hæc leguntur: Et quia dictum est, vt altari seruiens de altari viuat, eidem instituto pastori laborum emolumentum de communibus Ecclesiæ bonis distinxerunt: videlicet Dotes omnium Cappellarum, &c. Actum anno ab incarnatione Domini 1187. ibid.

2\. *Tandem etiam in priuatis ædibus Sacella seu Cappellas ædificarunt, contra Ethnicorũ consuetudinem, quos illi perpetuò imitantur. Apud Romanos enim Censorum erat curare, vt sacella non in domo cuiusquam essent, sed populo paterent. Itaque Liuius lib. 40. vbi loquitur de Lepido & Fuluio Censoribus, Complura, inquit, Sacella publicaq; sacra occupata à priuatis, vt paterent, essentque populo, curarunt. Et M. Cælius, vt ostenderet Appium Censorem officio suo deesse, petijt ab eo, ne Sacellum in domo priuata relinqueret: cuius rei cura Appij, qui Censor erat, esse debuerat: sicut scribit Ciceroni epist. 12. lib 8. Quamuis Paulus Manutius eum locum Cælij intelligendum putet de Sacello, quod ipse Appius occupasset, ex quo grauior ei concitata esset inuidia, occupatis rebus à Censore, quas Censor ab alijs occupatas populo restituere deberet. In his autem priuatis Oratorijs vel Sacellis licere quidem vnicuiq; fideliũ orare, non autem Missas celebrare, constituit Aurelianensis Synodus cap. 3. de Cõsecr. dist. 1. c. Vnicuiq;. Et sequenti capitulo citatur canon ex sexta Synodo, qui præcipit, ne clerici absque consensu Episcopi in talibus Sacellis ministrent, sin minus, deponantur. Sed hæc non vbiq;, neq; ab omnibus æquè obseruantur. Quid enim non facit auri dira cupido?*

3\. *Mirum autem in modum his proximis trecentis annis Cappellarum auctus est numerus,*

quando

quando eas in compitis & triuijs, adeoq; etiam in solitarijs locis ob somnia et similes reuelationes aniles extruxerunt: ad eum prorsus modum, quo altaria olim sine numero vbiuis locorum erecta sunt: contra quæ in Cartaginensi 5. Synodo anno 438. habita, talis Canon extat: Altaria, quæ passim per agros aut vias, tanquam Memoriæ martyrũ constituuntur, in quibus nullum corpus aut reliquiæ martyrum conditæ probantur, ab Episcopis, qui eisdem locis præsunt, euertantur. Si autem hoc propter tumultus populares non sinitur, plebs tamen admoneatur ne illa loca frequentet, aut nulla ibi superstitione deuincta teneatur. Et omninò nulla Memoria martyrum probabiliter acceptetur, nisi aut ibi corpus, aut reliquiæ aliquæ ibi certæ sint, aut vbi origo alicuius habitationis, vel possessionis, vel passionis fidelissima origine traditur. Nam quæ per somnia, & per inanes quasi reuelationes quorumlibet hominum vbiq; constituuntur altaria, omnimodè reprobentur. De consecrat. dist. 1. placuit. Quod decretum appositissimè quoq; ad Sacella & Capellas referri potest.

Quin eò vsque progressa est superstitio, vt eam inhibuerit Senonensis Synodus anno 1528 habita, cap. 38. præcipiens, Ne prætextu noui miraculi erigatur Capella, aut altare nouum, nisi Episcopus loci de eo negotio antè definierit quid sit statuendum tom. 4. Concil.

Sacellorum numerus inhibitus.

CAPVT. III.

De Origine Ossariorum, quæ Germani vocant Beinheüser.

IN veteri Testamento de multis Sanctis, in Nouo de Ioanne Baptista, de Stephano & alijs dicitur, quòd terræ mandata sint eorum cadauera. Genesis vltimo cap. narratur, Iosephum fratres iureiurando adstrinxisse, vt sua ossa in terram promissam secum exportarent. Postea Exodi 13. Moses dicitur ossa illa in desertum tulisse. Nõ efferri iussit ex superstitione quadam, quòd inde ad mortuum redituram aliquam vtilitatem speraret: (vt enim pijs non fraudi est si in locis profanis humentur: ita impijs nihil vtilitatis affert etiamsi in templis & locis sacris sepeliantur.) Sed hac re voluit suam fidem erga terrã promissam testari. Ingenium enim hoc est fidei, vt inhæreat promissis etiam illis, quæ post obitum demùm nostrum implentur vnde ad Hebr. 11. cap. hoc mandatum Iosephi, inter fidei opera numeratur. Deinde fratrum quoq; suorum fidem & spem fulcire ac firmare voluit, quòd terram Chanaan certò, ex Dei promissione accepturi essent. Quid autem actum sit cum cadauere & ossibus Iosephi, postquam in terram promissam delata essent, disertè indicatur Iosuæ 24. vbi dicitur, sepulta & humo mandata esse. Durauit hic mos non solùm in veteri Testamento, sed etiam in Ecclesia Christi aliquot seculis.

Veterum cadauera terræ mãdata.

In vita S. Antonij Eremitæ descripta per Athanasium, & per Euagrium presbyterum ex Græco translata, extat memorabilis locus de Ossibus mortuorum non effodiendis, & in Sacellis recondendis, sed humo condendis. Mos, inquit, Ægyptijs est, nobilium, & præcipuè beatorum martyrum corpora, linteamine quidem obuoluere, & studiũ funeri solitũ non negare: terra verò non abscondere, sed super lectulos domi posita reseruare. Hunc honorẽ quiescentibus reddi, inueteratæ consuetudinis VANITAS *tradidit. De hoc Antonius sæpè & Episcopos deprecatus est, vt populos Ecclesiastica cõtestatione corrigerẽt, et laicos viros et mulieres rigidius ipse cõuenit, dicẽs, nec legitimũ hoc esse, nec Deo placitũ, quippe cùm patriarcharũ & prophetarum sepulchra, quæ ad nos vsq; perdurãt, hæc facta cõuincerent. Dominici quoq; corporis exemplum oportere intueri iubebat, quod in sepulchro positum lapide vsque ad resurrectionis diem tertium clausum fuerit: atq; his modis vitium circa defunctos Ægypti, etiam si sancta essent corpora, coarguebat, dicens: Quid maius aut sanctius corpore potest esse Dominico? quod iuxta consuetudinem gentium cæterarũ, humo conditum esse scimus? Hæc iusta persuasio multorum insitum euellit errorem, & repositis in terra cadaueribus, Domino grãtias pro bono magisterio retulerunt. Metuens ergò consuetudinem supradictam, ne eodem etiam circa se laberentur errore (vt paulò post ibidem etiam annotatur) dixit*

S. Antonij memorabilis, sententia de corporis mortuorum humo condendis.

duobus suis fratribus cùm sibi moriendum esse sentiret: si qua mei vobis cura, si qua patris memoria est, si mihi vicarium rependatis affectum, nullus ad Ægyptum meas perferat reliquias, ne vano corpus honore seruatur, ne vituperati ritus à me, vt nostis, etiam circa me seruentur obsequia. Huius enim rei gratia, maximè huc sum regressus. Vos igitur humo tegite, vos patris operite corpusculum, & illud quoque senis vestri custodite mandatum, vt nemo præter vestram dilectionem, locum tumuli mei nouerit, &c. In eandem sententiam Gregorius Nazianzenus horribile & atrox imprimis esse dicit, νεκρῶν λείψανα σέβειν.

1. Superstitio circa mortuorum ossa quãdo nata.

Progressu verò temporis etiam alijs in locis apud Christianos circa Reliquias & ossa mortuorum variæ irrepserunt superstitiones. Primò enim effossa sunt, licet humo prius condita fuerint, eleuata, auro inclusa, ex vno loco in alium translata, nonnunquam etiam in tẽplis ad ostentationem suspensa. Nicephorus autem libro 3. cap. 19. de translatione ossium solidiorum Ignatij scribens, non obscurè indicat, Iustini tempore circa annos Christi 145. nondum notam fuisse aut inualuisse superstitionem hanc anilem. Profitetur præterea se ignorare tempus quo istæ eleuationes & translationes cœperint. Crediderim Constantini Magni demùm tempore eam rem, tum ex nimia sanctorum prædicatione, tum ex zizanij de sanctorum intercessione, tum ex Ethnica superstitione primùm cœpisse. Quod ipsum tamen ab hoc initio tollerabile fuit, progressu verò temporis mirum immodum mendacibus prodigijs & signis cõfirmatum magis magisque creuit: vt patet ex lib. 10. epist. 85. apud Ambrosiũ. Sed de hac re plura dicentur suo tempore, cùm ad locum de Reliquijs sanctorum peruentum fuerit.

Ossaria quãdo instituta.

Secundo non tantum sanctorum martyrum ossa effossa sunt, & ad cultum prostituta, sed etiam vulgi, cœperuntque Sacella, quæ nos Ossaria, Germanicè Beinhüser vocamus, extrui, eaq́; in ijs coaceruari: imò huiusmodi in ossarijs tandem etiam preces & Missæ, pro animabus quorum ossa ibi coaceruata iacebant, habitæ sunt. Quo tempore autem hæc consuetudo impia & superstitiosa cœperit, diligenti licet authorum lectione, & assidua inquisitione percipere non potui. In Coloniensi synodo sub Rodolpho 1. Imp. habita, primùm quod quidem inuenire potui, ca. 11 sancitur, vt in speciali loco ossa mortuorum fideliter reponantur.

Rationes quæ videntur probare Ossaria.

Hanc consuetudinem effodiendi ossa et crania ex sepulchris, eaq́; ordine ac serie in Ossarijs disponendi, hanc ob causam probandam esse censent, vt ea videntes, cogitemus nos caducos et mortales esse, nobisq́; à superbia, auaritia, libidinibus, alijsq́; sceleribus caueamus. Quod quidẽ aliquam habet probabilitatis speciem. Verùm eodem fuco Imagines olim defendebãtur quoq́;. Cogitandum autem erat simul quæ mala inde consequerentur. Videmus tot superstitiones accessisse, vt illius rei nullus amplius possit esse bonus vsus. Vt reuocemur à peccatis, verbũ Dei est audiendum, inuisendi sunt ægroti, deducẽda sunt funera, sontium sunt supplicia spectanda, hinc enim multò melius hæc discemus. Neq́; nobis ex bona, vt vocant, intentione quid fingamus, quod nos ad virtutes alliciat, aut à vitijs abstrahat, sed illis vtamur quæ Deus nobis tradidit. In hunc quoq́; finem institutus est in nostris Ecclesijs mos pius & vtilis, eorum nimirũ nomina honorifica mentione Ecclesiæ publicare hebdomadatim, qui de viuis excesserunt, vt & nostræ sortis impendentis admoneamur, & ad preces excitemur. Sed & ipsa cœmeteria atq́; sepulchra eiusdem rei nos admonent.

Ossaria nõ esse ferenda.

Ad rationes quas superius adduximus de humo condendis cadaueribus & ossib. mortuorum, nec effodiendis, & in Ossarijs asseruandis coaceruãdisq́; pertinẽt etiã pericula quæ inde oriri possent. Eorum primũ est impietatis & ludibrij hostilis. Vnde 1. Sam. 31. indicatur, ciues Iabenses tulisse cadauer Saulis de muro Bethsan, idq́;, ne à victorib. repeti posset, et omniũ ludibrio exponeretur, cõbussisse. Hinc etiã Plin. l. 7. ca. 54. indicat, Cadauera cremare apud Romanos nõ fuisse veteris instituti, sed terra cõdere. At postquã lõginquis bellis obrutos erui cognouere, tũc demùm institutũ. Et tamẽ multiuariè priscos seruauere ritus. Sicut ante Syllam Dictatorem in domo Cornelia nemo traditur esse crematus, hoc verò ipsum voluisse, veritũ talionem, eruto C. Marij cadauere. Secundũ, ne sententiæ & iudicio Dei repugnare videamur. Deus enim Adamo dixit, Puluis es & in puluerẽ reuerteris. Tertiũ, ne magicis artib. fomẽta præbeamus. Refert enim Euseb. lib. 3. de vita Cõstantini, cùm sub Cõstantino & Theodosio statuæ

sio statuæ gentilium euersæ fuissent, reperta in ijs esse mortuorū hominum ossa, atq; arida crania, ab incantatoribus imposita, ad exercēdas magicas artes & decipiendos simplices. Quartum, ne, si Cham denudando patrem maledictionem commeritus est, & nos ossa partesq; tegēdas maiorum nostrorum detegendo, eiusdem impietatis maledictionem incurramus. Nam si Thobias et similes sepeliendo fratrū cadauera ludibrijs eximētes, pij operis laudem ab hominibus, à Deo verò benedictionem sunt consequuti, videndum quid è contrario sequatur.

CAPVT IIII.

De Origine Aedium sacerdotum iuxta Templa, & Carcerum Episcoporum.

EVgenius 1. papa circa annos Christi 654. cōstituisse dicitur, vt iuxta Tēpla Sacerdotum domicilia extruerētur. Stella, & Balæus in vita eius. Nicolaus 1. etiā circa annos Christi 860. statuit, vt nulla ædificia in atrio Ecclesiæ, h.e. cœmeterijs, ponātur, nisi tātū clericorū 22.q.1.C. Nulla. Cōfirmatur in Synodo Salegūstadiensi an. 1023. celebrata vbi decretū fuit, vt ædificia laicorū, quæ Ecclesijs cōiuncta sunt, destruātur, et nulla in atrio Ecclesiæ (An oder auff dem Kilchhoff) *ponantur nisi tantum sacerdotum. cap. 12.*

Eugenius 1. pontifex Rom. constituit, vt Episcopi carceres haberent, pro puniendis, non idololatris, adulteris, aut Sodomitis, quorum apud eos ingens erat numerus, sed hæreticis, vt Christum purè confitentes appellare solēt. Ante Constantinū M. Episcopi paßim in carceres à tyrannis conijciebantur ob fidē in Christū, nunc vice versa Episcopi fideles in carceres detrudere incipiunt. Ita sensim ad se traxerunt potestatem ciuilis gladij, tyrannidemque plusquàm Nimrodicam exercuerunt. Balæus in vita Eugenij. Supplement. Chronic. dist. 81. ca. Sacerdos. Volateranus. Funccius. Valer. Anselm. Ryd.

CAPVT V.

De Origine & progressu Scholarum.

LEO 4. Pontifex Rom. Synodum Romæ celebrauit, quæ à Luithprādo in eius vita descripta est, licet nondū edita sit, vt in Catalogo testiū veritatis fol. 82. indicatur, in ea necessario seruari præcepit ca. 7. vt iuxta Tēpla vel Ecclesias claustra cōstituantur, in quib Clerici disciplinis Ecclesiasticis imbuantur, vtq; ministri seu præceptores tales præficiantur eis, quorum vita ac doctrina erudiri poßint. A Gratiano verò causa 12. q. 1. hoc decretum totidē verbis tribuitur Eugenio et Leoni 9. Non alienū igitur ab hac nostra de Templis tractatione fore puto, si de Scholarum Origine & progressu quædam etiā in medium afferam: præsertim cùm videamus plerisq; in locis hodiè, Scholas, nō quidē ob legem hanc pōtificiam, per se alioqui non reprehendendam, sed propter plures commoditates, iuxta templa institutas, ipsisq; adeò adiunctas esse. — *Scholas iuxta templa esse debere.*

Vt igitur rem à prima rerū Origine repetā, dubium nemini esse debet, quin sanctorū patrū ante Diluuium ædes seu domus aliud nihil quā Scholæ pietatis & bonarū literarū fuerint. Dubio procul enim Adam suos liberos et posteros, quorū magnū vidit numerum, omnes scilicet ad Diluuium vsq; excepto Noe, vixitq; annos 930. diligenter instituit, & suo exemplo docuit, quàm graue scelus sit Deū non verè colere præceptaq; eius transgredi. Seth quoq; Adami filius author fuisse perhibetur, vt rerū cœlestium naturā homines ante Diluuiū perscrutarētur, & in mirabili illo astrorū cursu inquirendo multū studij ac diligentiæ ponerent. Sunt quidem aliqui, qui ne literas quidem vllas in prima illa mundi ætate fuisse contendant, dum alij Ægyptios, alij Phœnices, nonnulli etiam Græcos earum inuentores esse pertinaciter defendant, acerrimeque inuicem insectentur. Iosephus autem lib. 1. contra Appionem, & Eusebius libro 1. de Præparatione Euangelica, Hebræos literas inuenisse tum ex earum appellatione tum etiam figura probant. Et Eusebius quidem, quæ Plinius de Aßyrijs, Herodotus & Lucanus poeta, de Phœnicibus tradiderunt, ea de Iudæis intelligi debere eleganter verissimeque demonstrauit: Iudæam enim veteres scriptores non rarò Phœniciam appellarunt, atque in Syria semper collocarunt. Et patriarchas diu ante diluuium literas habuisse, illud quoque satis magno argumento esse poterit, quòd Enoch, quem septimum ab Adamo vocat

Scholæ ante Diluuium.

Literæ à quib. inuentæ.

D. Augustinus de Ciuit. Dei lib. 18. cap. 38. librum de rebus naturalibus & angelorum natura conscripsit, cuius authoritate Iudas Apostolus in epistola sua canonica vtitur, quam etiam Augustinus eodem loco defendit, & hactenus in Æthyopũ Regia bibliotheca, Guilelmo Postello authore, asseruatur. Deinde quia Adam prædixerat fore, vt aliquando aqua, aliquando ignis propter hominum peccata omnia prorsus euerterent, idcirco nepotes eius duas ex diuersis materijs columnas construxerunt, vnam ex lateribus, quæ igni: alteram, ex lapidibus, quæ aqua consumi non posset. In vtraq; ea, quæ magno labore & industria, in rerum cœlestium indagatione, & astrorum cursus inquisitione, inuenissent, ad posteros transmittenda conscripsere. Vide plura de literarum inuentoribus apud Polydorum lib. 1. cap. 6.

ini Schola. *Alter quoque filius Adami, Cain, Scholam etiam instituit, sed nequitiæ & scelerum. Nam, vt Nauclerus volum. 1. Generat. 1. ex Iosepho indicat, ad plagam orientalem versus Eden humano genere multiplicato, suos familiares ad latrocinia inuitans Cain, opes magnas congregauit: & suorum doctor in his studijs extitit, ibiq; hominum simplicitatem ex inuentione ponderum & mensurarum permutauit, eosque in calliditatem & corruptionem perduxit: ibidem quoque terræ terminos primus posuit, vrbemq; primam constituit, quam à filio suo Enoch Enochiam appellauit. Nepotes quoque eius variarum artium inuentores & doctores extiterunt. Iabal enim filius Lamechi nil nisi carnalia meditans, primus condidit pastoralia tentoria ad mutandum pascua pro gregibus nutriendis. Iubal verò frater Iabalis Musicam inuenisse & docuisse fertur in cithara & organo, vt labores pastorales fratris sui in delicias verteret. Thubalcain autẽ & ipse filius Lamechi, artem ferrariam primus inuenit, & alijs tradidit, res bellicas exercuit, sculpturasq; in metallis ad libidinem oculorũ fabricauit. Noema denique filia Lamechi artes varias diuersasq; texturæ inuenit, lanam & linum in fila traxit, & pannum texuit, aliasq; texere docuit: nam ante hac pellibus tantum ferarum vtebãtur. Et ex his notant aliqui, quòd omnes artes vel scientiæ seculares, liberales, siue mechanicæ vel physicæ humanæ curiositati deseruientes, in Caini eiusq; nepotum Schola inuentæ alijsque traditæ sint. Vt videas filios adulterinos subtiliores acutioresq; alijs fuisse: iuxta dictum Seruatoris, Filij huius seculi prudentiores sunt filijs lucis in suo genere: Luc. 16. Et hæc quidẽ fuerunt exercitia ac studia hominum in prima illa mundi ætate ante Diluuium.*

Scholæ post Diluuium. *Post Diluuium autem, cùm iam antea Noe suos theologiam & sacros ritus docuisset, cœpit eosdem etiam instituere in humana sapientia, quam Græci φιλοσοφίαν appellant, & rerum naturalium secretis, imprimisq; astrorum cursus & syderum motus rationem fideliter illis tradidit, ob quæ illum existimarunt diuinæ naturæ esse participem, ac propterea illum Olybana ac Arsa, id est, Cœlum & Solem cognominauerunt, & vt Berosus nonnulliq; Iudæorum Rabini tradunt, omnium Gigantum sapientissimum & Mathesios peritissimum iudicarunt. Cùm autem in immensum multiplicatum esset genus humanum, idem Doctor adhortatus est filios ac nepotes suos, vt nouas quærerent sedes, & vrbes ædificarent. Designauit itaque illis tres orbis partes, Asiam, Aphricam & Europam, vt ante Diluuium viderat, sicut Nauclerus Generat. 10. volum. 1. ex Beroso Chaldæo refert. Profectus igitur, vt Philo Hebræus de multiplicato humano genere tradit, ipse Noe cum tribus filijs in Pontum venit, & ratibus circum lustrauit totum mediterraneum mare, ostendens primo Sem littus omne Asiaticum à Tanai per Bosphorum vsque ad Nilum Ægypti. Chamo autem littus Aphricæ vsq; in angustias Oceani & Gadium. Iapeto verò omne littus Europæ à Gadibus vsq; Tanaim. Et hi quidem tres fratres in eas orbis partes, quas pater singulis monstrauerat, discesserunt, ibiq; non solum vrbes condiderunt, sed & Scholas aperuerunt, ac iuuentutem bonis moribus literisq; imbuerunt: licet Chamus, maiorem reliquis gloriam paraturus, & vt Vincentius inquit lib. 2. cap. 101. diuinæ naturæ particeps esse crederetur, optimis artibus, quibus à parente instructus fuerat, ad superstitiones Magicas abuti cœperit. Nec satis ipsi fuit per se huiusmodi turpitudinem exercere, verùm etiam libros, & carmina de Magia & incantationibus conscripsit: vtque non solùm in suos, sed fratrum suorum liberos & posteros quoque hoc venenum infunderet, æternumq; sui nominis memoriam post se relinqueret, non cõtentus*

terris

terris quas pater ei monstrauerat, alienos quoque fines, adeoq; ipsam Italiam etiam, viuente adhuc patre, ingressus est, & ad Gomeros venit, non comparente autem Gomero, cœpit colonias regere, & sua impietate ac sceleribus corrumpere. Ianus autem, qui & Noah, cùm & ipse venisset secundò in Italiam, visendi colonias, quas eò deduxerat, gratia, & comperisset Chamum præter opinionem corrumpentem iuuentutem, tribus quidem annis æquo illum tulit animo, deinde verò aliquot illi aßignatis colonijs, eum Italia excedere iußit. Dimisit quoque à se nepotem suum, Gomeri primogenitum Thuisconem, cuius nepos Vuigeuuonerus, vel, vt alij vocant, Ingeuon aut Inguuon, filius Manni, Academias in Germania instituit, ad comprimendam hominum audaciam: suumq; Germanicum regnum, quod fuit amplißimum, artibus ingenuis excoluit, Beroso auctore. Vnde vehementer admirari soleo quorundam stolidam insolentiam, qui Germanos barbariei traducunt impudentißimè: quodque nihil religionis veræ, nihil bonarum literarum & scientiarum, nihil denique ciuilitatis habeat Germania, quod non aliunde, & præsertim ex Latio hauserit, deriuarit & acceperit. Noachus autem in Latio permansit, & quia, vt diximus, Chamus, falsam & impiam, quam in Africa & Ægypto euomuerat, doctrinam, in Latio quoque spargere inceperat, publicum Vetuloniæ Gymnasium aperuisse creditur, vbi diuina & humana iura, disciplina morum, artes mathematicæ, & sacrificiorum, cultusque diuini rationes traderentur: vt vera religione & sapientia imbuti, contra pestilentißimos Chami errores, & vanas aliorum superstitiones, quas sine dubio aliquando exorituras esse præuidebat, satis munirentur. Et ne aliquando hæc, quæ ipse publicè ibi professus fuerat, interirent, certis quibusdam libris compræhendit. Noacho autem his occupato, vxor eius non segnior viro, sacrificiorum curæ, erudiendisq; virginibus, vacasse maximè dicitur: vt ferè mulieres viris religiosiores sunt. Cumq; ignem, à se repertum, ad sacrificia necessarium esse intelligeret, ad eius custodiam, suadente vel saltem permittente Noacho, virgines legisse creditur, quòd ignis natura pura, & incorrupta esset. Vnde ipsam, quòd ignem virginibus custodiendum prima omnium instituisset Vestam appellarunt, iuxta illud Ouidij Salmonensis Poetæ:

Vetuloniæ gymnasium.

Scholæ Latij.

Nec tu aliud Vestam quàm viuam intellige flammam. Custodes verò sacri huius ignis Virgines Vestales nominarunt, de quibus multa hinc inde in Romana historia. Ex Noachi verò Gymnasio physicam, Astronomiam, cæterarumq; artium doctrinam, Theologiam & religionem in totam Italiam emanasse, multis argumētis Ioannes Annius Viterbiensis in suis ad Berosum Annotat. comprobauit. Hetrusci in primis has artes ita excoluerunt post mortem Noachi, vt vniuersus orbis eorum doctrinam & sapientiam admiraretur, & in prognosticationibus, interpretationibusq; fulgurum atque portentorum præstantißimi haberentur. Hac fama permotus Pythagoras ille Saminus, ex Persia & Ægypto reuersus, atq; omnium ferè gentium literatura ad miraculum vsque imbutus, ad Hetruscos proficiscitur in Italiam: & quia eorum doctrinam, quæ Mosis non absimilis erat, præ cæteris omnibus probabat, iccirco hîc permanere, ibidemque discere simul & docere statuit. Quo factum est, vt non solum à sapientibus Hetruscorum, quæ ignorabat, perciperet, sed ipse etiam quæ alibi longo vsu, multo labore, studio ac vigilijs cognouerat, iterum doceret, adeoque Græcorum philosophiam primus in Italiam inferret. His rebus factum est, vt Romani, qui longo tempore politiori literatura caruerunt, cùm viderent non solùm Hetruscos ob bonarum literarum studia florere, & in toto mundo celebres esse, sed etiam potentißimos Reges ac principes earum præsidio regna administrare, sæpè etiam bella dexterius conficere, curam illarum suscipere tandem statuerunt. Et quia Pythagoræ doctrina præ cæteris illis arridebat, eam quoq; in vrbem auidißimè recipiebant, vt Cicero author est lib. 4. Thuscul. quæst. ac breui quidem huius doctrinæ cupiditate ita exarserunt non solum nobiles Romæ, sed & promiscua multitudo, vt populus Romanus raro aliquem vel Reipub. vel militiæ præficeret, qui non esset ea vel mediocriter eruditus. Cùm verò propter bella diuturna & grauia quæ populus Romanus gessit, inprimisque ob dissensiones ciuiles Scholæ cum studijs interissent Romæ, ideò Iulius Cæsar post bellū Ciuile ex Ægypto rediens in Italiam, mox ad ornandum imperiū Rom. se conuertit, vt quod

Academiæ Romæ.

tot periculis tantisq; laboribus pararat, in pace & tranquillitate diu conseruaret. Nulla verò ratione hoc commodius fieri arbitrabatur, quàm si bonarum literarum studia resuscitaret, & vrbem, caput imperij, viris doctis & literatis exornaret. Adduxit ergò ex Ægypto insignes Mathematicos, & author fuit vt Mathematicæ disciplinæ in Italia colerentur: amplissimas quoq; Græcas & Latinas bibliothecas erexit. Augustus verò omnium prouinciarum, quas imperio adiecit iuuentuti optimos præceptores dedit, vt non minus accuratè educati eruditiq;, quàm proprij filij, in Romanorum fidelitate & legibus permanerent. Instituta ergo sunt insignia gymnasia Romæ, inter quæ longè celeberrimum fuit Atheneum, ad Alexandrini Musæi æmulationem à Claudio Imp. fundatum, vbi historiæ ab eo editæ quotannis recitarentur, Volaterano teste lib. 12. Geograph. Et Traianus Nerua multa in emendationem publicorum negotiorum constituit, in Scholarum verò & puerorum sustentationem plurima, vt in vita eius Dion Caßius Niceus refert: ob eãq; causam ad restituendũ bonas artes et diuini humaniq; iurisprudentiã, cœlitùs à Deo missus credebatur, authore Sexto Aurelio Victore.

Scholæ Asiaticæ.

In alia porrò orbis parte, quæ Semo attributa fuit, non minorem operam excolendis bonis literis & aperiendis Scholis impenderunt. Qua in re ita excelluerũt Iudæi & Chaldæi maximè, vt optimarum artium vetustißimi Inuentores habiti sint. Vnde & consultus Apollo ita respondit: Dura via illa nimis æratis clausaq; portis,
Quæ vitam vobis aperit donatq; beatam.
Nec verò verbis facilè enarrarier vllis
Exponiq; queat: illo quo semita ducit:
Quam primi ante omnes cœperunt tradere pulchras
Qui Nili epotant lymphas: Phœnicibus inde,
Proximaq; Aßyrijs ea cura: sed inclyta longè
Gens Hebræa illam nouit, notamq; recepit.

Et alio Oraculo idem Apollo adhuc clarius hoc demonstrauit inquiens:
Chaldæis qua vera esset sapientia tantum, Hebræisq; ipsis concessum cognoscere puro
Aeterum qui mente colunt regemq; Deumq;: ut Eusebius refert li. 9. cap. 3. de Præparatione Euangelica.

Scholæ Aegypti.
Memphitica schola.

Ab his in omni genere bonarum disciplinarum, & præsertim in Mathematicis artibus institutus Abraham, eas in Ægyptum importauit, Ægyptiosque Geometriam & Astrologiam docuit, ante cuius aduentum nihil harum rerum sciebant: & causa creditur fuisse Memphitici Gymnasij, vbi è Mesopotamia profectus habitasse dicitur. Illas verò artes ipsi propter admirationem tam egregiè coluerunt, mirificèque auxerunt, vt Gellius libro 11. Ægyptios in artibus inueniendis solertes, & in cognitione rerum indaganda sagaces extitisse probet. In Ægyptum autem veram Theologiam Iosephus Patriarcha videtur intulisse, quam tamen ipsi haud longo tempore post fœdißimè corruperunt. Sed cum in philosophia & Mathematis diu floruissent, tandem Ptolemæi reges Alexandriæ omnium liberalium artiũ Scholas aperuerunt, inter quas principales fuerunt Musæum, Serapium & Iseum, à Musis, Serapide & Iside denominatæ. Quocirca in Ægypto omnes ferè qui olim doctrina excellentes ac celebres fuerunt instituti sunt, alijsq; gentibus qui leges & vitæ præcepta dedere, ad Ægyptios ea primum percepturi, transierunt. Thales enim Milesius Ægyptiorum Sacerdotibus vsus est præceptoribus, quod ipse ad Pherecydem fatetur. Pythagoras in Ægyptum studiorũ causa profectus est: vbi sacerdotum Cõmentarios scrutatus, innumerabilium seculorum obseruationes cognouit. Plato philosophorum Deus in Aegyptum ad Prophetas et Sacerdotes profectus, Geometriæ multiplices numeros cælestiumq; rationum obseruationem percepit: vbi & Mosis Prophetæ libros legisse, & ideò ad Christianam religionẽ proximè accesßisse creditur. Aristoteles quoq; plurima in Asia à Iudæis & Aegyptijs didicit.

Alexandrina Schola.

Scholæ in Græcia extructæ.

His artibus instructi, tanquam apes dulcißimo melle onustæ, in Græciam redierunt, eamque mirificè excoluerunt & exornarunt. Et Plato quidem Athenis in loco qui Academia dicebatur Scholam aperuit, quam Cicero ad Seruium Sulpitium omnium totius orbis nobilißimam fuisse dicit. Aristoteles verò in Lyceo (templo Apollinis olim, quod à Lycio

Pandionis F. nomen traxit) Gymnasium instituit, et Zeno in Stoa siue porticu Pisianactea, sese exercuit, vnde Stoici eius discipuli. Ex his tribus Gymnasijs, Platonis autem & Aristotelis præcipuè, præstantißimi oratores, optimi Philosophi & celeberrimi poëtæ in vniuersum orbem terrarum prodierunt. Verum ergo non est quod Græci sibi tribui solis voluerunt, se omnium hominum parentes, & primos literarum atque artium cunctarum inuentores extitisse: vtque facilius hominibus hoc persuaderent, per incredibilem arrogantiam omnium gentium ac populorum historias corruperunt, & antiquißima quæque abolere conati sunt. Atqui Isocrates apertè fatetur, quòd Pythagoras Samius ex Ægypto liberales artes, & philosophiam primus in Græciam intulerit. Et in libris de Præparat. Euangelica, nil magni Græcos, præter eloquentiam inuenisse, Eusebius eleganter demonstrat.

Quemadmodum autem ab initio huius capitis diximus, Patriarcharum domos nihil aliud quàm Scholas & officinas pietatis ac bonarum artium fuisse, ita vbi posteri eorum terram promissam occupassent, Leuitis vrbes 48. ex præcepto Domini Num. 35. aßignarunt, cum suburbanis suis, per vniuersum regnum. Eæ verò vrbes Leuiticæ dicebantur, non quòd soli Leuitæ in ijs habitarent, sed quòd ibi iuuentus in studijs liberalium disciplinarum & artium erudiretur, & in Synagogis lex Dei diligenter exponeretur. Earum summa semper cura habita fuit à sanctißimis & præstantißimis etiam in populo Dei viris. Ita in Samuelis historia legimus, quòd ipse Samuel præfectus fuerit Naioth, id est, bursæ, siue collegio, quod institutum erat in monte sancto in ipsa Rama: eiusdem etiam gymnasij mentio fit cap. 10. lib. 1. Sam. Studiosi eius appellabantur Prophetæ. Scholæ Hierichuntinæ & Ramod Galaad aliquandiu Helias, demùm etiam Helisæus præfuit: eorumque discipuli vocabantur Filij prophetarum, siue Nazaræi, hoc est, ad studia segregati. Loquitur etiã Ieremias in Thren. 4. cap. de adolescentibus, qui sub cura optimorũ magistrorum & in bonis literis & in probitate morum optimè fuerant instituti. Ex his Scholis destinabantur ministerio sacro, ad quod quisque videbatur idoneus maximè. Etsi verò populus Dei post captiuitatem Babylonicã, apud exteras ageret gentes, nunquã tamen neglexit studia literarũ etiã inter Gentes institutis Synagogis. Acta enim Apostolorum referunt, Paulũ ingressum Synagogas Euangeliũ annunciasse. Hierosolymis tamen erat, eius gentis præcipuum ac florentißimũ studiũ, quo etiam ex omnibus regnis confluebant, vt ex Actis Apost. colligi potest, vbi sic legitur: Erant Hierosolymis habitantes Iudæi, viri religiosi ex omni natione eorũ qui sub cælo sunt. In eodẽ libro meminit D. Lucas Collegij Libertinorum, Cyrenensiũ, Alexandrinorum, Cilicum & Asiaticorum, eorum nimirum, qui ex his nationibus Hierosolymam studiorum gratia commigrarant. Paulus cùm esset ciuis Romanus è Tharsæ Ciliciæ vrbe oriundus Hierosolymam concesserat, vt per Gamalielem in lege Domini institueretur. Tradunt autem hunc Gamalielem Simeonis iusti fuisse discipulum, & hunc Hillelis. Petrus enim Galatinus de Arcanis Catholicæ veritatis 1. cap. 2. Floruit Hillel, inquit, anno ante templi secundi euersionem 100. & 80. habuit discipulos, omnes excellenti ingenio & doctrina præditos, qui omnes ratione disciplinæ filij eius sunt nuncupati. Inter hos postremus omnium Simeon iustus, qui Christum in vlnas suscepit, ponitur. Refert Iosephus libro vndecimo Antiquit. & Eusebius in Chron. Alexandrum M. contra Darium Persarum regem pugnaturum à legisperitis Hierosolymitanis, edoctum, quòd Græcorum Rex in Asia dominaturus esset, Synagogam eorum multis priuilegijs ornasse. Author quoque est Optatus Mileuitanus extra Hierosolymam septem Synagogas fuisse, vbi leges quidem promiscuè traditæ fuerint, disputare autem nulli licuerit.

Scholæ Israelitarum. — *Schola Hierosolymitana.*

Cùm verò legis doctores nimiùm sibi authoritatis vsurparent, & singuli doctiores sanctioresq́ reliquis dici & haberi vellent, in tres potißimùm sectas diuisi sunt, quorum nonnulli Pharisæi, quidam Sadducæi, reliqui verò Essæi dicebantur: hi verò cùm nec effrenatam licẽtiam Sadducæorum, nec Pharisæorum simulationem & hypocrisin ferre possent, peculiares Scholas ad lacum Asphaltitem instituerunt, in quibus non modò leges sacras, sed alias quoque liberales artes docuerunt, Philone & Eusebio auctoribus.

Scholæ sectariorum inter Iudæos.

Constat itaque ex his quæ hucusque commemorauimus ab exordio statim mundi ad Christi vsque tempora, iuuentutem apud omnes non omninò barbaras gentes diligenter institutam, & potentissimos Monarchas, Reges, principes ac magistratus in id sedulò incubuisse, vt in suis Regnis & Rebuspublicis studia literarum florerent. In qua narratione eò breuior fui, quòd hæc omnia diligenter, & copiosè à doctissimo viro Iacobo Middendorpio libro 1. & 2. de Academijs sint tradita, mihiq; animus sit de Origine & progressu Scholarum apud Christianos hoc capite præcipuè agere, quod nunc aggrediar, & quàm breuiter potero absoluam.

De Origine & progressu Scholarum apud Christianos.

Academiã primam in nouo Testamento Christus instituit.

CHristus Seruator noster vnicus non abrogasse legitur Scholas Iudæorum sui temporis, in quibus iuuentus in literis fideliter instituebatur, sed ipse quoque in Nouo Testamẽto Academiam omnium primam, sanctissimam & perfectissimam instituit, in eaque viua voce ipsemet docuit. Vocauit enim duodecim discipulos, quos in doctrina cælesti diligentissimè erudiuit, & ad omnia miracula quæ edidit, adhibuit, instruxit ipsos etiam dono miraculorum, quo plures ad Christum eiusque doctrinam amplectendam permouerent. Docebat autem Dominus non in vno aliquo loco certo & fixo hos suos discipulos, sed in itinere, in vrbibus, in vicis, ad mare, in desertis locis, & vbicunque daretur occasio, vt non immerito Peripateticorum nomine eos appellare possimus. Cumque post resurrectionem Christi in eius schola benè confirmati, & in pentecoste donis Spiritus sancti abundè instructi fuissent in vniuersum orbem egressi etiam alios sua doctrina imbuerunt, & quæ à præceptore suo didicerant

Scholæ Apostolorum.

cunctis mortalibus tradiderunt. Sed & Scholas aperuerunt, in quibus discipulos in sacris literis instituerunt, & ad ministerium ecclesiasticum præpararunt. Hanc consuetudinem Paulus Timotheo suo commendat etiam, dicens: Quæ audisti à me per multos testes, hæc commẽda fidelibus hominibus, qui erũt idonei vt alios quoq; doceant. Et multa proferri possent, quæ satis magno argumento sunt, Gentes ac Iudæos ad fidem Christi cõuersos suas Academias & Synagogas in Scholas Christianas commutasse & philosophos Ethnicorum Christianos fa-

Scholæ Ethnicorum in Christianas commutatæ.

ctos, Scholas sæpè de nouo aperuisse, in quibus bonas literas & liberales artes cũ pietate docuerint, & gentiliũ errores confutarint. Institutæ igitur sunt iã inde à prima Christianismi origine multæ passim Scholæ, inter quas post Apostolorũ tẽpora celeberrima fuit Alexandrina, ex Ethnica seu philosophica à D. Marco cùm ibi Ecclesiã colligeret, philosophis et Iudæis ad veram religionem conuersis fortè cõmutata. Sunt tamẽ qui hanc Christianorũ Scholam circa annos demùm Christi 150. institutã velint. Et sanè Dei prouidẽtia & bonitate singulari fa-

Alexandrina Schola.

ctum opinor, vt in ipsis religionis Christianæ primordijs hæc Schola verã fidẽ amplecteretur, quo inde in vniuersum penè orbẽ Christi agnitio citius emanaret, iã inde enim à Ptolemæis Regib. semper inter celeberrimas Academias fuit numerata, ad eãq; ex omnibus terræ partibus certatim discendi gratia confluxerũt. De hac Schola Eusebius li. 5. ca. 9. refert, quòd sub Commodo Imp. Pantænus, vir in omni eruditione nobilissimus Doctoris officio in ea functus fuerit: ab antiquo enim sacrarum literarũ doctrinã & exercitium ibi viguisse, eãq; consuetudinẽ ad sua vsq; tẽpora perdurasse. Successit in officio docẽdi Pãtano Clemẽs, Apostol. successor & discipulus, qui quid à præceptore Pãtæno didicerit ipse exponit in lib. Stromatõ, vnde etiam colligi potest quas Scholas accesserit, quib. vsus sit præceptoribus quidq; ipse & reliqui eius ætatis Doctores in hac Alexãdrina alijsq; Scholis docuerint, philosophiã nimirũ, liberales artes et linguas, imprimisq; verã religionẽ & fidẽ in Christũ. Eodem tẽpore Origines Cæsareæ morabatur, vbi in Schola siue à se siue ab alijs instituta, bonas literas & ipse profiteba-

Cæsarien. schola.

tur. Ad eũ ergo nõ modo ex propinquis, sed et ex remotissimis finib. confluebãt Vocatus autẽ ad Alexandrin. scholã ibi Grammaticã primò docuit, deinde Clementi successit, quẽ postea in eodẽ docẽdi munere Heraclas, Dionysius, Athenodorus, Malchiõ, Didymus, Athanasius alijq; insecuti sunt, viri non in sacris tãtùm, sed et prophanis sciẽtijs doctissimi: quos Catechistas vocabãt, à præcipua et maximè necessaria parte institutionis. Prodierunt ex hac schola Alexandrina, tãquã ex equo Troiano, plurimi eruditione, doctrina, pietate præstãtissimi vi-

Romanæ scholæ.

ri, qui hinc inde in Orientis Ecclesijs Christo Dom. præclaram & egregiam operã nauarunt. Romæ quoq; Iustinum Philosophũ & Martyrẽ διατριβὰς habuisse Hieronymus prodidit.

Primus autem inter Christianorum Imperatores sanctissimus Cõstantinus per vniuersum Romanum imperiũ in celebriorib. vrbibus Academias seu Scholas quàm plurimas vel de nouo instituit, vel veteres reparauit. Inter illas longò celeberrima et florentissima Cõstantinop. fuit, quã incredibili propè & profusa liberalitate, sed tanto principe digna fouit: ideoq; etiam breui tẽporis spatio in immensum creuit: eò enim vnà cum imperiali Maiestate artes ex vniuersa Græcia, veluti receptaculũ quoddã confluxerunt. Vidit siquidẽ prudẽtissimus et immortali gloria dignissimus Princeps, nullũ imperium seu Rempub. stare, nec veram religionẽ cõseruari et retineri sine Scholis posse, vt quæ Ecclesiæ & Rerump. sint velut seminaria. Eam ob causam etiẽ superato Licinio tyranno et hoste tã religionis quàm sapiẽtiæ, pulcherrimã illã constitutionem de Professorum in Scholis immunitate ædidisse videtur, quæ apud Iustinianũ in L. Medicos C. de professoribus reperitur. Quanquã Constantius pater Constantini iã antea quoq; bonas literas per Galliam resuscitarit, & erga earum professores liberalissimus extiterit, etiam tum cùm ærarium penè exhaustum esset, vt ex ea epistola colligi potest, quam ad Eumenium Rhetorem scripsit de restauranda Augustoduni, quæ olim nobilissima Heduorũ vrbs fuit, Schola. Eodem tempore quoq; non institutam, sed restauratã Massiliensium Scholam arbitror. Habuerunt enim ibi etiam ante Christi Seruatoris natiuitatẽ Academiã omni genere literarum adeo florentem vt non solùm ex tota Gallia certatim huc concurrerent, suaq; studia et vitam ad eius libenter instituta atq; mores componerent: sed Itali quoque huc potius, Cœlio Rhodigino teste, quàm in ipsam Græciam proficiscerentur, quod Strabo & Alexander olim sapientissimos etiam Romanorum fecisse referunt.

Imperatores Christiani scholas aperuerũt. Constantinus.

Constantius in Gallia scholas aperit.

Augustodinen. schola. Massiliẽsis schola.

Iulianus verò Apostata, versipellis & subdolus homo, has Christianorum Scholas claudi præcepit, vt ignorantia & inscitia impediti, philosophorum argutijs & ludibrijs minus resistere possent. Contrà verò Christiani Imperatores ipsum mox insecuti religioni nostræ ac reipublicæ Christianæ consultum volentes Scholas Iuliani tyrannide vel collapsas restaurarunt, vel clausas aperuerunt, & studia bonarum literarum veræq; pietatis mirandum in modum promouerunt. Gratianus enim Imp. adhuc adolescens, primusq; statim Imperij sui annis, vt eius fundamenta firma & diuturna iaceret, edixit ad Antonium præfectum prætorio Galliarum vt in omnibus Galliæ metropolibus excitarentur alerenturq; studia literarum, egregijq; earum professores præficerentur, quibus annonæ liberaliter præberentur: extat hoc rescriptum in Theodosiano Codice L. per omnem. Vnde breui adeò liberalium artium & linguarũ studia ibi florere cœperunt, vt D. Hieronymus in epistola quadam ad Rusticum, Galliam studijs florentissimam appellarit.

Scholas Christ. Iulianus clausit, sequentes Impp. aperuerunt rursus. Scholæ extructæ in Gallia.

Nota est etiam sanctio de studijs liberalibus & linguis profitendis ac discendis, lata à Theodosio & Valentiniano Impp. quæ recitatur in Codice lib. 11. tit. 18.

Theodosius iunior Imp. circa annos Christi 423. BONONIENSEM Academiam, iam inde ab initio ob studia vtriusq; Iuris florentissimam, instituit: eam nonnibil collapsam Carolus & re & nomine Magnus sic instaurauit, vt à multis nõ tam ornasse & promouisse, quàm instituisse credatur: post quæ tempora pontificum Maximorum & Imperatorum munificentia ac liberalitate sic excreuit, vt bonorũ studiorũ mater vulgò etiamnùm hodiè appelletur.

Bononiensis Schola.

Eodem quoq; tempore CANTABRIGIENSIS in Anglia Academia fundata dicitur: meminit enim eius Arthurus Rex in Constitutione anno Dom. 531. edita, in qua etiam præcipit, vt conseruetur hæc Academia. Sunt tamen qui à Sigeberto Anglorum rege anno Domini 630. eam primò erectam putent: qui etiam passim in suo regno, hortante Felice Episcopo, natione Burgundo, Scholas extruxisse dicitur à Polydoro lib. 4. vt Anglia, quòd postea claros semper doctrina viros habuerit, haud dubiè Sigeberto cumprimis acceptum referre debeat, eodem auctore. Et LINDIFARNENSIS insula circa Angliæ & Scotiæ limites ab Osuualdo Northumbrorũ rege Aidano episcopo Scoto, ea conditione concessa fuit anno Domini 640. vt ibi Scholam & Ecclesiam Episcopalem erigeret.

Cantabrigẽsis schola.

Institutæ autem sunt Scholæ non tantum ab Imperatoribus alijsq; pijs principibus ac magistratibus ad hunc modum in celebrioribus maioribusq; ciuitatibus, sed etiam ab alijs viris

Scholæ in Monasterijs institutæ.

Scholæ Basilij & Augustini.

pijs, probis & doctis in desertis locis ac solitudinibus: quos inter Basilius cognomento Magnus & Augustinus præcipui fuerunt, qui quidem mundi & mundanarum rerum tædio, relictis vrbibus, in Monasteria ad tempus concesserunt, ibiq; discipulos suos in liberalibus artibus, præcipuè verò in religione ac verbo Dei diligenter instituerunt. Ob hæc studia honestatis pietatisq;, maximus vndique ad ipsorum monasteria seu contubernia & communitates docentium simul ac discentium factus est concursus. Non igitur erant ipsorum monasteria latibula ignauorum fucorum, & ventri, hoc est luxui omnibusq; voluptatibus deditorum hominum, vt hodiè plæraq; sunt, sed potius Scholæ, in quib. artes & philosophia, vnà cum Theologia & vera religione pietateq; tradebantur, eam maximè ob causam, vt semper docti & idonei viri in promptu essent quos Ecclesijs præficere possent. Testem habeo Poßidonium Augustini discipulum, qui in præceptoris vita refert, D. Augustinum in monasterio cum doctis habitasse, vixisseq; secundum regulã Apostolorum, & dedisse ex suo collegio ecclesijs quibusdam rogantibus Episcopos, viros vndiquaq; doctißimos & pijßimos: qua de re lege ca.5. et. 11 eius historiæ. Erant autem sub ipsis militantes eam ob causam sic separati à mundo, & liberi ab omni rerum mundanarum cura, vt facilius bonas literas addiscere, & veram religionem imbibere, liberiusq; Deo, vigilijs, hymnis et precibus inseruire possent, vt Ruffinus attestatur lib.2. cap.9. Et hæc quidem in Asia & Aphrica sic fiebant.

Cùm verò irruerent in Europam circa annos Domini 410. Gothi & Vuandali, gentes barbaræ & parte maxima impiæ, quæ vexarunt annos plus minus 160. totum ferè Occidentem: & erumperent è sedib. suis Hunni, ac post hoc Franci & Alemanni, & præclaras quasque cultasq; gentes & vrbes flamma & ferro vastarent: ipsaq; inprimis Italia à Longobardis alijsq; feris gentibus penè euersa ac in solitudinem redacta fuisset, eaq; tum rerum omnium per Europam facies esset, vt Gregorius M. orbi finem imminere, et diẽ illum maximũ Christi instare opinaretur: maximam simul iacturam fecit vera religio, pietas & eruditio in Occidentalibus Ecclesijs. Arserunt enim paßim instructißimæ bibliothecæ, discerpti sunt optimi authores, perierunt ac dißipatæ sunt benè constitutæ SCHOLAE, *conculcatæ sunt linguæ, et inter has Latina maximè à Gothis gente ambitiosißima, corrupta fuit: cuius quidem rei nobilißimi quiq; eorum temporum historici meminerunt. Hinc certò certius est per Gallias, Italiam, Hispanias, Germaniam aliaq; Occidentis regna miserabilem linguarum et bonarum literarum inscitiam, ob Scholas dißipatas & optimos authores discerptos ac laceratos, enatã esse. Benedictus itaq; Nursinus, in Vmbria Italiæ regione natus, tumultuum & bellorũ pertæsus, in solitudinem abijt: in qua perdiu versatus, se demum Sublacum seu Sublaqueum cõtulit, quod est Latinorum præclarum oppidum, lacui eodem & tamen prisco nomine proximum, distans ab vrbe circiter millia passuum 40. Hic cùm à multitudine ob sanctitatis famam frequenter adiretur, & ei solitudine nihil gratius esset, postremò eius celebritatis vitãdæ causa, Caßinum, in ea regione peruetustum oppidum, venit, vbi & monasterium seu cœnobium condidit, ibique sibi sedem posuit, sparsosque hinc inde per Italiam & soliuagos eo tempore monachos in id cœnobium quasi in vnum contraxit. Sed cum locus omnibus ad eum confluentibus non sufficeret, duodecim alia cœnobia construxisse dicitur, quorũ alumnis certum quidem viuendi genus præscripsit, simul tamen eos quoque in bonis literis & vera pietate erudiri curauit. Ac ex paruo hoc initio res hæc mox cœpit incrementa maxima, ita vt paucis annis per Italiam, Gallias, Hispaniam aliasque prouincias plurima huius familiæ monasteria extructa fuerint. A Congello etiam Bannocorensi, illustris familiæ Britanno, Monachismus Aegyptius in Britanniam introductus, vires & incrementa largißima cœpit, & ad alias etiam Europæ prouincias transmissus fuit. Habuit enim in Bannochorensi cœnobio Philosophorum Christianorũ collegium: de quo Bernhardus Clareuallensis in vita Malachiæ Hiberniensis Archiepiscopi refert, quòd primorum per Europam monasteriorum caput fuerit, & multa monachorũ genuerit millia, inter quos præcipui fuerunt Gẽtingerus Eluius, Brendanus, Columbanus & Gallus. Et Brendanus quidem Hiberniam & Scotiam, Columbanus autem & Gallus Burgundiam & superiorem Germaniam monachorum*

SCHOLA Bannocorẽsis.

chorum

chorum habitaculis repleuerunt, vt in libro de Monachatu eiusq; Origine & progressu pluribus indicabitur suo tempore.

Hæc verò Monasteria seu Cœnobia per Europam non opinione meriti alicuius, aut superstitione quadam, vel etiam vt lustra essent perditorum hominum, sed bono potius consilio ac fine condita & extructa ab initio fuerunt. Quia enim pars maxima Europæ vel nondum, vel nuper admodum ad Christianam religionem erat conuersa, ideoq; magna verorum verbi Dei Doctorum esset penuria, extructa sunt, vt essent quasi SCHOLAE, in quibus non pueri modò, sed adulti quoq; in pietate, religione ac bonis literis erudirentur, & inde Ecclesijs præfici possent. Ac colligit sanè Curio lib.2. Chronol. Monasticas sodalitates adhuc Caroli M. tempore nihil aliud quàm Ecclesiæ seminaria fuisse. Consentit cum his quæ modò diximus Bruschius, qui de Ioanne Vuenkio Abbate Heilbrunensi & insignis eius monasterij Scholæ fundatore disserens, ait, Sciebat vir optimus, Monasteria non otiosis ventribus, sed literarum, sed pietatis, sed honestæ vitæ studiosis initio condita ac tanta principum liberalitate erecta & donata esse. Et Mutius in Chronico Germ. de Carolo M. ait, Non alio proposito tot fundauit monasteria, nisi vt iuuentus benè in illis instituta vtilis esset exemplo & doctrina hominibus, & qui in illis consenescere mundi stultitia & pompa contempta contemplationi & orationi se tradentes statuerent, docerent morum probitatem, veramq; religionem populum. Confirmat hæc etiam Iuonis historia in Iustiniano, vbi memorat Florum quendam Regum Francicorum procerem primarium, singulari pietate præditum, Maurum, Equitij Senatoris, Romani filium sed Benedicti Nursini discipulum, aduenientem in Galliam humanissimè excepisse, & in Dei honorem monasterium propè Aureliam extruxisse, in quo & ipsius, & postmodum multorum nobilium liberi pietatis studijs à Mauro alijsque doctoribus imbuti fuerint. De Sturmio ex Norica regione nobilibus orto parentibus, & primo Fuldensi Abbate Bruschius scribit, quòd videns Germaniam à literis & pietate alienam, varijsq; & bellis & seditionibus turbatam, indolem verò Germanorum præclaram, si quem nacta esset magistrum eius ducendæ formandæque callidum, Scholas aliquot morum & pietatis constituere meditatum esse: ac primò Hersfeldense cœnobium inchoasse, mox Fuldense condidisse, in quo 400. habuerit discipulos, omnium disciplinarum ac professionum monumentis occupatos: Carolum etiam Magnum volentem & literis & pietati consultum, ne tot & tanta ingenia non alerentur, plurima huic cœnobio bona contulisse. Vincentius libro 23. capite 17. 18. & 19. testatur quoque, quòd Columbano in Lexouiense cœnobium, à se in Burgundia extructum, multi passim discipuli discendi causa adducti fuerint. In eodem cœnobio Eustasius Columbani discipulus celebrem etiam Scholam habuit, ex qua plurimi Episcoporum & præsulum Ecclesiarum prodierunt. Beda quoque testatur libro tertio capite tertio historiæ Ecclesiasticæ, Osuualdum Anglorum regem multas possessiones & territoria ad instituenda monasteria contribuisse, in quibus iuuentus erudiretur. Sic Theologiense cœnobium sub veteri Schaumburgo, Lotharingiæ Ducum castro, anno Christi 627. hoc vno fine conditum fuit, vt esset Schola & Ecclesia Theologorum, vnde & nomen videtur habere, teste Bruschio de Monasterijs. Et Maildulfus Scotus philosophus Malmesburiense cœnobium anno Christi 695. condidit, in quo Scholam tam Græcæ quàm Latinæ linguæ aperuit, & artes prælegit, auctore Balæo Cent.14. cap.25. quo loco & hæc addit: Habebant, ait, in monasterijs solennioribus priuatas Scholas tunc temporis prælati, futuris commodis tunc prospicientes, cùm adhuc non essent in Anglorum gente gymnasia publica, propter sibi contrarias Britannorum & Scotorum opiniones. Refert etiã Hedio lib.6. cap.9. hist. Eccles. Doctos viros ex Græcia in Galliã venisse et à Pipino ac Carolo magno in monasteria missos esse, vt Græcã linguã docerẽt monachos: atq; ita Egidiũ in Gallijs, Apolloniũ Ratisbonæ in cœnobio Hemerani, Vergiliũ apud Salzburgenses inclaruisse scribit. Bruschius de Monasterijs German. indicat, Caroli M. coniugem Hildegardin Cãpidonense monasteriũ condidisse, eique amplissima munera contulisse, pro sustentatione nobilium ac illustrium Germaniæ virorum, qui pietatis, literarum ac religionis studio se dederent. Idem refert, in Augiã diuitem

Heilbrunensis.
Nota.
Lexouiensis.
Theologiensis.
Malmesburiensis.
Campidonẽsis.
Augiæ diuitis.

(Rychenouw) nobilißimum Benedictinæ professionis monasterium assumptos primùm circa annum 724. tantum principes, comites ac barones, vt hi educarentur illic & erudirentur in prima infantia ad adolescentiæ vsq; tempora: tum enim benè institutis ac liberè educatis integrum ac liberum fuisse prodire iterum, & vel vxores ducere, vel aulas principum & militiam sequi.

Fuldensis. In primis autem in Fuldensi Monasterio circa annos Domini 840. eruditio & doctrina floruit sub Rabano Mauro Abbate, qui discipulos plures tam in artibus, quàm in sacris literis instituit, quique multis Ecclesijs & monasterijs præfecti fuerunt: eratq; Fuldensium Monachorum celebris fama per vniuersam propè Europam, & apud ipsos quoq; Imperatores reges ac principes magni fiebant propter scientiam sacrarum literarum, qua alijs excellebant. Trithemius in Chronico Hirsaugien. Bruschius etiam de Monachis Fuldensis Cœnobij ait: Monachi & Abbates Fuldenses literis & vitæ integritate conspicui erant, & tandem ad Archiepiscopatus Moguntini etiam gubernationem, ob insignem virtutem ac vitæ honestatem euocati sunt. Idem de Rabano Mauro huius loci Abbate, Vir, inquit, erat indiuinis scripturis eruditißimus, & scientia seculari doctißimus, Bedæ Anglici olim discipulus, & Gymnasij Parisien. professor, Philosophus, Rhetor & Astronomus, suiq; temporis poëtarum nulli secundus, cui nec Italia similem nec Germania æqualem peperit. Quibus rebus argumēto sunt tot & tanta volumina ipsius diuini ingenij monumenta. Nam vt eruditionem tanti viri omnes bibliothecæ commendant, ita quantum ingenio valuerit, liber de laudibus S. Crucis Imperatori Ludouico Pio dedicatus euidentißimè probat: qui quamuis diuersarum immutabili varietate figurarum mirificè sit distinctus, omnium tamen figurarum characteres quocunq; vertas, certam sententiam reddunt. Bibliothecam Fuldensem tāta librorum multitudine locupletauit, vt dinumerari vix queant. Demùm cùm se totum diuinis libris scribēdis dedere vellet, posthabito regimine in montem D. Petri se contulit, eoq; fratres studiorum suorum æmulos collocauit, vbi biblica scripta omnia discipulis enarrans, Commentarijs ea in hunc vsq; diem extantibus illustrauit. Deinde cùm multitudo fratrum rumore piæ conuersationis creuisset, aliud monasterium in monte Ioanni Baptistæ sacrare constituit, &c. Idem ibidem, Erant, inquit, Richardi Abbatis Fulden. ætate Monachi, alij in describendis clarißimorum authorum monumentis, alij scribendis ac dictandis proprijs, alij docendi, alij discēdi laboribus occupati, vt caducarum friuolarumq; rerū eos facilè caperet obliuio. Erat enim Fulda pulcherrima Academia honestißimarum rerum & disciplinarum, quarum decens cū Christianæ pietatis religione collatio, mores effrenes non ferebat. Porro vbi harum rerum friguit studium opus fuit arctiori disciplina, & vitæ genere seueriore, ne videlicet ignauo otio animi ad cœlestia generati torpescerent. Idem de Sigeuuardo Abbate Fulden. & ad Episcopatum Hildesheymen. vocato, circa annum 1040. Facilis inde, ait, coniectura est, quantos & quales viros Schola Fuldensis enutrierit, ex qua veluti Sapientiæ, eruditionis, ac optimorum morum penu, tot Episc. Archiepisc. & Cardinales, mundo exhausto quodammodo doctorum virorum ingenijs, prodierunt: ex hoc gymnasio pontifices, Ecclesiarum præsules, hinc summum Imperium Senatores & consiliarios, hinc cæteri principes rerum suarum tutores & curatores petebant.

Trithemius etiam in suo chronico Hirsaugiensi satis clarè docet, Antichristum Romanum mille aut amplius annis non tanta crudelitate ac tyrannide in ipsis monachorum delubris omnia, vt nunc occupasse, ac pro arbitrio statuisse: ac continuò filo illorum nomina recenset, qui Scholis monachorum per multa tempora præfuerunt, eosq; Scholasticos appellat. Exponit etiam, quæ Monachorum circa annos Christi 840. fuerint studia: nempe aßidua ac feruens Bibliorum sacrorum lectio, cui etiam aliarum liberalium artium studia adiunxerunt. His temporibus, inquit, nimirùm circa annos 840. & diu post, erat hæc consuetudo monachorum Benedictinorum celeberrima, vt scholæ in singulis penè Cœnobijs haberentur, quibus non seculares homines, sed monachi moribus & eruditione præficiebantur ornatißimi: qui non solùm in diuinis Scripturis docti essent, verùm etiam in Mathematica, Astronomia, Arithmetica,

tica, Geometria, Musica, Rhetorica, Poësi, & in cæteris omnibus secularis literaturæ scientijs eruditißimi haberentur. Ex his multi non solùm in Romana lingua docti erant, sed etiam in Hebraica, Græca & Arabica peritißimi, quod ex eorum opusculis facilè dignoscitur: quanquam vitio scriptorum, qui à primæua institutione præceptorum, paulatim degenerare cœperunt, pauca exemplaria nostris temporibus emendata reperiantur. Quoties autem idoneum ad hanc subeundam prouinciam in suo Cœnobio monachorum Abbas minimè haberet, de aliquo alio monasterio petere aptum, non erat verecundum. Maximum enim dedecus iudicabat, dociles animos Monachorum negligere, quos vt moribus & literis benè instituere possent, nullis laboribus, nullis parcebant impensis. Sic namq; doctißimus ille Monachus Gemblacensis Sigebertus multo tempore in Cœnobio S. Vincentij Metensi monachorũ præceptor, quanquam de alio monasterio, fuit. Ita Strabus monachus Fuldensis in Hirsfeldia, Notgerus Sancti Galli, in Stabulensi Albinus monachus, Anglicus in Fulda, Milo S. Amandi in Corbeia, atq; alij complures in alijs monasterijs docendi ad tempus tenuerunt officium. Idem auctor de Diethmaro Abbate 6. monasterij Hirsaugiensis scribens, inquit, Magna multitudo monachorum sub eius regimine in hoc Cænobio claruit, quorum aliqui sanctitate vitæ valdè fuerunt insignes, plures autem propter scientiam & doctrinã scripturarum celeberrimi nominis habiti sunt. De diuersis quoque Benedictinorum Ordinis per Germaniam monasterijs, monachi ad scientiam scripturarum hauriendam Hirsaugiam mittebantur: quia talis eo tempore consuetudo in Ordine nostro seruabatur, vt monachi pro pleniori eruditione consequenda, si qui viderentur idonei, ad diuersa monasteria instruendi mitterentur. In omnibus enim nostri Ordinis Cœnobijs in Germania & Gallia maximè, monachorum Scholastici ex monachis habebantur, qui iuniores quosque et ingenio præstantes in primitijs literarũ scientijs erudirent: & postea qui habiles inuenti fuissent ad altiora transmitterent. In solis autem famosioribus Cœnobijs, quibus & abundantia rerum temporalium erat copiosior, & monachorum numerus maior constituebantur ad officium docendi alios, monachi omnium doctißimi, & non solum in diuinis, sed etiam in secularibus literis eruditi: ad quos mittebantur monachi altioribus disciplinis instituendi. Quicunque verò inter eos maioris eruditionis famam in ordine acquisiuerat, etiam plures ad se missos discipulos ad erudiendum monachos habebat. Inter monasteria autem hunc morem studiorum habentia, hoc tempore præcipua fuerunt, monasterium,

Hirsaugensis.

NOTA.

Fuldense,	S. Galli,	Augiense,
Hirfeldense,	Hirsaugiense,	Prumiense,
Mediolanense,	S. Dionysij Parisiense,	S. Maximi Treuerense,
Remense,	Altisiodorense,	Turonense,
Stabulense,	Vuissenburgense,	

in quibus omnibus erant monachi & multi & valdè studiosi, è quorum collegio in singulis Cœnobijs vnus cæteris in scientia scripturarum excellentior Scholasticus ponebatur. Abbates autem qui monachos habere cupiebant in omni scientia eruditos, ad diuersa monasteria ex suis quosdam mittebant instituendos. Vtinam tale studium hodie in nostris haberetur monasterijs, quàm multa bona fierent, & infinita mala prohiberentur. Sed nõ omnibus inest amor scientiæ scripturarum, propterea noster ordo sacratißimus quasi sine honore iacet sepultus. Hactenus Trithemius. Idem fol. 40. Chronici Hirsaug. testatur, Vuidechindũ monachum, qui sub Otthone 1. circa annum Domini 950. claruit, multis annis in monasterio Scholæ Corbeiensi publicè præfuisse, & complures post se doctißimos discipulos reliquisse, ex quibus multi ad Episcopatus & Abbatias diuersas postea fuerint assumpti: Et tamen Megirradi Scholastici Hirsaugiensis fama celeberrima excitus, eò venit, vt ipsemet fatetur in libello quem de studijs veterum scripsit, tantumq; ibi vidit ardorem discendi sacras potißimum literas, imò etiam tot ibi reperit doctißimos viros, vt satis nequiuerit admirari: ipsumq; Meginradum Scholasticum, præcipuis laudibus celebrauit, dicens, eum esse alterum Hieronymum, & nulli veterum eruditione inferiorem. Et vt summatim dicam, literas monachi discebant omnes

propemodum: vtq; veteres Bibliothecæ declarant, soliti sunt mathemata & naturæ cognitionem sacris scripturarum studijs coniungere. Quam discendi rationem, animaduertimus in Benedictinis sodalitijs durasse aliquantulùm vltra ætatem Hermanni Contracti monachi & Mariani Scoti, qui eodem tempore circa annos Christi 1060. floruerunt.

Monasteriorū multitudo vnde. *Cùm igitur Christiani Principes viderent Monasteria ad commoda Ecclesiæ & Rempub. promouenda valdè prodesse, vtpote ex quibus tot castæ ad maritos virgines, tot iuuenes modestia, & timore Domini, humanitateq; præditi, tot denique eruditione vitæq; integritate præstantißimi Episcopi & Pastores ecclesiarum prodirent, factum est, vt moti pio ardentiq; zelo, plurima hinc inde cœnobia maximis sumptibus extruerent, eaq; redditibus opibusq; immodicis certatim locupletarent. Fuit hæc primorum Monasteriorum Germaniæ, Galliæ, & ipsius Italiæ quoque, aliarumq; per Europam nationum verißima Origo & vnica causa: quod ex vetustißimorum monasteriorum collegiorumq; fundationibus, & ijs quæ de Scholis monasteriorum hucusq; in medium attulimus, facilè deprehenditur.*

Schola extra monasteria. *Non cessarunt tamen interea temporis studia literarum multis in locis etiam extra Monasteria in Academijs, quæ vel iam antea, vel nunc demùm ab Imperatoribus alijsq; magistratibus de nouo institutæ fuerant. Refert enim Sabellicus Enne. 8. lib. 2. Athalaricum Romanos & vniuersam Italiam ad bonarum literarum artiumq; studia adhortatum fuisse, & præceptoribus annua stipendia constituisse.*

Carolus M. quoq;, studia publica liberalium artium ac disciplinarum, quæ propter diuturna & grauia bella diu in Gallia oppressa iacuerant, resuscitare volens, PARISIENSEM *Academiam instituisse, año 791. hac occasione dicitur. Ex Scotia in Galliam venerant Claudius, Ioannes, Rabanus, & Alcuinus qui & Albinus, omnes olim Bedæ discipuli: qui se nihil aliud præter bonas literas, artes & sapientiam è patria exportasse profitebantur, eamq; venalem se habere. Re ad Carolum delata, iussu eius vocantur, eidemq; profitentur liberè, gratis etiam se docturos, si modo eis locus & alimenta præbeantur. Accepit Rex conditionem, & nobilißimum totoq; in orbe celeberrimum Parisijs Gymnasium aperuit, ibiq; Alcuinum (qui postea Caroli M. amicus & magister fuit) & Claudium (cui nomen Clemens) primarios Doctores constituit, ac primus author fuit, vt pura doctrina verbi Dei, artesq; liberales, ad propagandam religionem Christianam ibi traderentur. Hanc Scholam à se sic institutam, tanta prouentuum & possesionum amplitudine ipsum locupletasse etiam, quantum vix omnes Galliæ & Germaniæ, quæ inde postea natæ sunt, Academiæ possent æquare, Curio lib. 2. Chronic. testatur. Eandem, nostra ætate omni genere disciplinarum, doctißimisq; viris sic exornauit Franciscus Valesius, vt tanquam opulentißimum totius orbis emporium, breui florentißimam reddiderit, longeq; adhuc celebriorem facturus fuisset, nisi & bellis ferè continuis, & morte præuentus fuisset.*

Parisina Schola.

Papiensis Schola. *Nec diu post idem Carolus* PAPIENSEM *Academiam, misso illuc Ioanne Mailrosio, Claudij & Alcuini socio, quoq; fundauit, primumq; vt nonnullis videtur, ei Rectorem dedit: Polyd. lib. 4. de Anglis. Hanc Galeatius 2. Vicecomes, Caroli 4. Imp. authoritate, restituit, teste P. Iouio in vita Galeatij.*

Patauina Schola. PATAVIVM *quoque licet iam antea splendore artium celebre fuerit, tamen Academiam ibi instituisse idem Imperator creditur circa annos Domini 791. Etsi Leander omnium disciplinarum Scholam Patauij esse scribat in Friderico 2. Imp. in Bononiensium contumeliam institutam.*

Osnaburgen. & Reginobur. Scholæ. OSNABVRGI & REGINOBVRGI *etiam in Saxonia Scholas aperuit Carolus, ibiq; Græcam & Latinam linguã doceri præcepit, Cranzio authore lib. 1. cap. 2. Metrop. Auentino lib. 3. & Polyd. lib. 4. Et in Cabillonensi Synodo mandauit, vt Scholas Episcopi constituant, in quibus literaria solertia disciplinæ & sacræ scripturæ documenta discantur: & tales ibi erudiantur, quibus meritò dici poßit, Vos estis sal terræ. Immortali ergò gloria dignißimus est hic Imperator ob tantum lumen sapientiæ literariæ in terris accensum.*

Mirifice autem Carolum M. erga Scholas affectum, & artes liberales studiosißimè coluisse

luisse non tantum ex his apparet, sed etiam Auentinus lib.4. Annalium his verbis refert. Cùm aliquando in Galliam reuersus fuisset, pueros quos Clementi Scoto in Parisiensi Academia erudiendos commiserat, epistolis, versibus, carminibus, orationibus, panegyricis scriptis, vt periculum de eorum ingenijs atque indole faceret, sibi exhiberi iussit. Vbi tenuioris fortunæ iuuenes præter spem mulum profecisse, nobiles verò gaudijs corporis deditos, cultum animi neglexisse deprehendisset, illis ad dexteram segregatis: Vos quidem macti virtute, inquit, estote filioli pientissimi, qui nostro imperio gnauiter defuncti estis, vestra erunt sacerdotia locupletissima, & pontificatus maximi. Ego vos in aulam asciscam: ex vobis Senatores cooptabo: vos in album prætorum & patrum curiam allegam. Deinde ad nobilium liberos, quos à læua collocarat, vultu haud iram dissimulans, ait, At vos comatuli, & delicatuli, freti opibus, & splendore parentum, nostram maiestatem consprevistis, vitia, otia, luxum & inertiam bonis literis virtutibusq́, contempto decreto nostro, prætulistis, iubeo, & Deum immortalem testor, nihil penitus commodi, honoris, ne obulum quidem ab Imperatore vestro, cuius iussa aspernati estis, expectate: faxim vt omnibus mortalibus ludibrio viuatis: & in vos exempla edam, nisi resipueritis, & negligentiam diligentia expiaueritis, Auentino auctore lib. 4. Annalium.

In Anglia quoq́ Caroli Imp. pietatem & studium erga bonas literas imitatus Alphredus siue Aluredus Rex anno Domini 873. vel vt alijs placet 895. OXONIENSEM *Academiam primò fundauit, quæ in Clementina 1. Extra de magistris, inter præcipuas orbis Christiani Academias refertur.* *Oxoniensis Schola.*

Hæc verò omnia quæcunque salubriter sic instituta erant à priscis Collegiorum ac Monasteriorum præsidibus, & longo tempore persanctè custodita, ignorantia, superstitio & hypocrisis monachorum fœdissimè peruertit, corrupit & adulterauit post millesimum à nato in carne Christo annum. Nam ex ædibus studiosorum publicis ac liberis fecerunt carceres, in quibus iuuentus & boni viri miserè excarnificantur rebus stultis & impijs. Non enim contenti Christi præceptis, superstitiosas quasdam & ab hominibus excogitatas, verbo etiā Dei contrarias Regulas contexuerunt, & ad earum normam iuuentutem viuere coëgerunt. Inuentus est mirè prodigiosus & hypocriticus vestium habitus, ciborū delectus & ieiunia plus quàm superstitiosa. Bonæ horæ non amplius studio sacrarum literarum liberaliumq́ artium sunt tributæ, sed lectionibus tantummodo, imò cantui & vlulatui cuidam: quo factum est, vt paucissimi quid legerint aut cecinerint, non intellexerint, nullusq́ adeò hinc ad ecclesiam insani tumultus & clamoris vsus seu vtilitas peruenerit. Quæ quidem stupiditas paulatim ita inualuit in Monachorum lustris, vt prouerbio locum dederit, Monacho indoctior, quod in homines illiteratos, indoctos, stupidos ac veluti communi sensu destitutos vulgo dicitur. *Scholæ in monasterijs cassæ.*

Sed & eruditio, atq́ liberalium artium & disciplinarum studia in Scholis quoq́ publicis nonnihil eodem tempore frigere & collabi cœperunt. *Studia in Academijs perierunt.*

Cùm ergo studia bonarum artium passim collapsa, & verbi Dei doctrina, adeoq́ vera religio & pietas profligata esset, monachiq́ pro literis vel Mauortia arma tractarent, vel ceremonijs humanis alijsq́ rebus friuolis occuparentur, pij principes & magistratus huic pestilentissimo Ecclesiæ & Reipub. Christianæ morbo mederi cupientes, per vniuersum orbem tertatim Academias & Scholas non tantum veteres restaurarunt, sed plurimas quoq́ de nouo instituerūt, easq́ magna & incredibili propè liberalitate fouerūnt: vt videas principes seculares maiori studio propagandæ religionis flagrasse, quàm eos quibus ea cura à Deo potissimùm demandata erat. Hac enim occasione hæ subsequentes Academiæ fundatæ ac institutæ dicūtur. *Scholæ instauratæ.*

MONTISPESSVLANA *olim ob Iurisprudentiam, hodie verò ob Medicinæ studia celeberrima, anno Christi 1196. exorta à quibusdam dicitur: quæ progressu temporis Galliæ Regum munificentia mirificè promota fuit.*

Fridericus 2. Imperator anno Domini 1237. VIENNENSEM *Academiam instituit: quæ post aliquot annos ab Austriæ Principibus Bursis, vt vocant, & Collegijs egregiè exornata fuit. Gassar. in Epit. Chron.*

NEAPOLITANA *Schola iam olim quidem ob literarum studia celeberrima, sed prorsus collapsa, ab eodem Imperatore Augusto non solùm instituta & fundata, sed & amplissimis priuilegijs ornata est, vt Collenutius refert. Ad eam ex toto regno studiosorum maximus concursus factus est. Decreuerat enim Fridericus Imp. ne quis extra illud regnum studiorum causa proficisceretur: néue in triuialibus regni Scholis maiores disciplinæ traderentur, vt hoc pacto hanc Academiam celeberrimam redderet. Post centum verò annos quàm Fridericus eam instituerat, Robertus Rex illam instaurauit, & post centum ferè alios annos Alphonsus Arragonius, nonnihil collapsam restituit.*

PERVSINA *Academia circa annos Christi 1290. instituta dicitur, ijsdemq; priuilegijs ornata, quæ in L. vnica, C. de professoribus, Constantinopolitanæ Academiæ tribuuntur. Iurisprudentia in ea floret.*

AVRELIANENSIS *à Gallorum Rege Philippo cognomento Pulchro, anno Christi 1312. fundata est: Iurisprudentiæ studio olim florentissima. Æmil. lib. 8.*

FERRARIENSIS *ab Alberto Ferrariæ Duce instituta est anno Domini 1316. confirmata verò à Bonifacio 8. Papa: eam illustrissimi Principes Ferrarien. ita exornarunt progressu temporis pro sua egregia erga bonas literas voluntate, vt vel inter præcipuas Italiæ Academias numerata sit.*

PISANA *Academia anno Salutis reparatæ 1339. fundata est: sed cum deserta iacuisset annos propè 150. Laurentius Mediceus Petri F. eam restaurauit egregieq; promouit, & doctos viros præmijs amplissimis excitauit, qui in hac Schola Iurisprudentiã, philosophiam, & cæteras liberales artes docerent. Brutus lib. 8. hist. Florent.*

HEIDELBERGENSIS *à Ruperto 2. Comite Palatino anno Christi 1346. erecta est, in qua multi doctissimi viri in omni scientiarum genere iam inde ab initio in hunc vsque diem docuerunt.*

ANDEGAVENSEM *Ludouicus 2. Andegauensium Dux instituit, eodem ferè tempore quo Heidelbergensis à Ruperto Palatino erecta est.*

PRAGENSEM *in Boemia Carolus 4. Imp. anno Domini 1360. instituit, vt Cromerus testatur lib. 12. Rerum Polonicarum. Hanc penè collapsam restaurarunt Ferdinandus 1. & Maximilianus 2. Imperatores. Fuit hæc prima quæ sese Antichristi tyrannidi & erroribus opponere ausa sit.*

CRACOVIENSEM *Academiam in Polonia anno Salutis reparatæ 1361. inchoauit Casimirus Rex: sed demùm anno 1400. instaurata est, cùm hactenus obscura fuisset: à quo tempore S. S. Theologia, artes Mathematicæ, & humaniores literæ in primis in ea floruerunt. Cromerus lib. 12.*

COLONIAE *Agrippinæ etsi ab antiquo studia liberalium artium floruerint, tamen ibi anno Christi 1388. Vrbanus 6. Papa publicam omnium doctrinarum Academiam permisit institui, eademq; ei, quæ Lutetia Parisiorum habebat, libenter concessit priuilegia. Florent in ea quatuor primariæ facultates, Theologia nimirum, vtrunq; Ius, Medicina, & Philosophia, quæ etiam Mathematicam, Poesin & linguas complectitur.*

ERDFORDIENSIS *in Thuringia año Domini 1391. fundata creditur, quam deinde Bonifacius 9. & Pius 2. Pontifices Max. multis priuilegijs honorarunt.*

SALMANTINA *in regno Castellæ celeberrima Schola anno reparatæ salutis 1404. instituta dicitur, varijsq; Pontificum Rom. & Regum priuilegijs honorata.*

LIPSENSIS *in Misnia anno Domini 1408. ex Pragensi Academia nata, à Pio 2. autem & Alexandro 5. Pont. Rom. magnis priuilegijs decorata, & à Georgio Duce Saxoniæ nonnihil collapsa restituta est.*

INGELSTADIENSIS *anno Christi 1410. ex Viennensi initium sumpsit: cui Ludouicus Bauariæ Dux à Pio 2. Pontifice Max. priuilegia multa impetrauit: eamq; Ernestus itidem Bauariæ Regulus mirificè fouit, excoluit & ditauit.*

ROSTOCHIANAE

ROSTOCHIANAE *Megapolitani Duces anno Domini 1415. à Ioanne 23. egregia priuilegia impetrarunt: sed demùm anno 1419. florere cœpit.*

CADOMENSIS *in Normandia anno salutis 1418. à Ioanne 5. Anglorum Rege instituta est.*

LOVANIENSI *Scholæ Ioannes Dux Brabantiæ à Martino 5. papa studij generalis impetrauit priuilegia: ibiq; anno Domini 1426. omnis generis artes & disciplinæ doceri cœperunt tanta diligentia, vt mox celeberrima euaserit. Sunt in ea quatuor Collegia disciplinarum omnium referta doctoribus, Lilium scilicet, Falconium, Castrense, & Portium, in quibus veteri instituto, honestis atq; ingenuis, quos egestas presserit, in aliquot annos ad capiendum ingenij cultum, alimenta publicè præbentur.*

FLORENTINA *à Cosmo Mediceo Magno studiorum patrono & instauratore circa annos 1438. pristino nitori restituta fuit.*

GRISVVALDENSIS *in Pomerania ab Vratislao 9. Duce inchoata anno Salutis 1456. & nonnihil collapsa à Philippo Pomerano restaurata est anno 1547. Munster in Chron.*

FRIBVRGENSIS *in Brisgoia ab Alberto Austriæ Duce circa annos Christi 1460. vel vt alij volunt anno 1450. fundata est.*

BASILIENSIS *Academia anno Domini 1460. à Pio 2. pontifice instituta, & ijsdem priuilegijs, quibus reliquæ per Germaniam gaudent vniuersitates, exornata fuit, cui tantum splendoris accessit anno 1489. & 1490. vt multis tum demùm instituta videatur.*

TVBINGENSIS *Academia anno Christi 1477. incepta quidem, verùm anno 1522. ab Eberhardo primo Vuirtenbergensi Duce sic exculta est, vt ab eo etiam quasi de nouo instituta videri possit.*

MOGVNTINAM *Dietherus Isenburgius eius loci Archiepiscopus circa annos Domini 1482. instituit: cumq; in hunc finem extructa fuerit, vt omne genus literarum in ea floreret, Theologia tamen præcipuè in ea semper tradita fuit.*

Sunt deniq; plures aliæ passim in orbe Christiano institutæ ijsdem temporibus Academiæ seu Scholæ celeberrimæ, quo anno autem, & à quibus id factum sit, certò inuenire non potui. Harum in numero sunt Mediolanensis: Salernitana: Senensis: Veneta: Bergomensis: Taurinensis: Mantuana: Placentina: Anconitana: Maceratēsis: Parmensis: Syracusana: Messana: Panormitana: Catinensis in Italia. Auinionensis: Biturigensis: Burdegalensis: Lugdunensis: Pictauiensis: Tolosana: Caturcensis in Gallia. Cæsaraugustana in Arragonia. Compostellana in Gallicia. Granatensis in regno Bætico. Hispalensis: Toletana: Valentina. *Et plurimæ Scholæ triuiales hinc inde institutæ simul reperiuntur, vbi vel prima artium atq; linguarum rudimenta cum pietate & bonis moribus addisceret iuuentus, & maiorum disciplinarum, quæ in Academijs traduntur, idonei auditores præpararentur.*

De origine & progressu Scholasticæ Theologiæ.

F*Loruerunt in Scholis mediocriter humaniores literæ ac disciplinæ: vtcunq; etiam Iurisprudentia cum Medicina in ijs tradebatur. Veræ autem Theologiæ, eius nimirum, quæ ex limpidissimis fontibus verbi Dei & orthodoxis patribus primitiuæ Ecclesiæ peteretur, studium sensim in ijs frigere, aboleri, & demùm prorsus euanescere cœpit: abiecta enim verbi Dei & veterum patrum pura doctrina de Christi officijs, de peccato originis, de Euangelio, de Lege, de Gratia, de iustificatione gratuita per fidem in Christum, de verò vsu Sacramentorum, deq; alijs fidei articulis, noua excogitarunt dogmata de Meritis operum, de inuocatione Sanctorum, de vi operis operati, de primatu Papæ, de purgatorio, deq; similibus: vtq; irretirent facilius animos simplicium, placita tantum Romanorũ pontificum & Aristotelis scripta, præsertim verò Metaphysicorum libros in Scholis Theologiæ candidatis proposuerunt, & explicarunt, augustissimisq; sacrarum literarum arcanis non dico compararunt, sed longè*

prætulerunt: ipsosq́, adeò pontifices Romanos cum suo Aristotele veluti Prophetas aut Apostolos coluerunt: nec eximij, angelici aut etiam Seraphici theologi gloriam merebatur, nisi qui pontificum Max. decreta, Aristotelem, aut etiam aliorum hominum placita & scripta plenis, quod dicitur, buccis, in theologorum Scholis sonare & crepare posset.

Prima Theologia scholastica

Primas cœpit hoc malum radices agere in Scholis Theologorum circa annos Salutis 1020. hac occasione, vt diligenter annotat Lambertus Danæus in suis ad librum 1. Sententiarum Lombardi Commentarij Prolegomenis. Verbi Dei & D. Augustini sententia ac doctrina cùm in alijs articulis, tùm verò de Sacramento Cœnæ Domini inter Christianos quosque doctißimos hucusque obtinuerat. Circa hæc verò tempora mysterium illud iniquitatis operari, & horrendum illum de Transsubstantiatione errorem, fontem aliorum infinitorum parturire cœpit. Ei verò se constantißimè opposuit Berengarius Andegauensium Archidiaconus, vir eo tempore eruditißimus, & verbi Dei saniorumq́, Patrum ea de re sententiam summa ope defendit. Hunc autem acerrimè impugnauit Lanfrancus Italus, & Papiensis Scholæ Doctor, ac facile, quoniam fatale illud tempus aderat quo cuncta in Ecclesiá in peius ruere debebant, sua suorumq́, assectarum authoritate effecit, vt non solùm purior illa sententia prætermitteretur negligereturque, sed & Berengarius suam reuocare & Palinodiam immani Nicolai papæ tyrannide canere in Concilio Vercellensi cogeretur. Quod ita hominum animos perculit, vt inde omnes, verbo Dei spreto & orthodoxorum Patrum scriptis neglectis, aut eatenus probatis, quatenus opinionibus iam vulgò receptis suffragarentur, in eam doctrinam iurarent quæ pontificum Rom. decreta & ritus in Ecclesia receptos, defendebat. Ex hoc fonte innumerabiles disputationes mox ortæ, intricatæ quæstiones motæ, & tandem de his ipsis rebus extra & contrà verbum Dei regulæ, veluti Dei ipsius oracula traditæ, libri conscripti, & contentiones susceptæ sunt. Ne verò hæc nupera seu noua viderentur, verbum Dei veterumq́, patrum scripta quoque ad ea quacunque ratione accommodata fuerunt. Hoc modo nata, conflata & constituta est Scholastica Theologia, & sola pro vera habita fuit. Contigerunt hæc ab anno Domini 1020. ad annos vsque 1126. quo tempore Irnerius summæ authoritatis vir author fuerat Lothario Imp. vt præciperet ius Romanum, quod vulgo Ius Ciuile vocant, & quo ante aduentum Longobardorum Italia semper vsa fuerat, proferri rursus, & ex eo causas dijudicari, curaret item Romæ & Bononiæ sicut Constantinopoli idem publicè prælegi. Feruere igitur cœpit recens excitatum studium Iuris Ciuilis, certatim in id incumbentibus Italicis & Germanicis ingenijs. Hoc pacto factum est, vt Theologiæ studium, vt tum erat, à plærisque negligeretur, nec ferè alij quàm pauci monachi ei inhærerent: deinde quia leges Romanæ Imperatoriam maiestatem muniebant atque armabant, videbatur ea res ingentem cladem, ac tantum non ruinam non solum Theologiæ isti, sed etiam recenti necdum satis confirmatæ Romanorum pontificum tyrannidi minitari.

Gratiani Decretum.

Gratianus igitur monachus his afflictis suæ partis rebus opem laturus, ex aduerso legum pontificiarum volumen congeßit, circa annos Christi 1150. quod Decretorū opus nominatur, & hodiè pro prima parte Iuris Canonici habetur. In eo hierarchiam & tyrannidem Rom. Pontificis propugnandam susceperat ex Canonum decretis, non minori contentione quàm cæteri imperatoriam potestatē ex sacris literis & iure Rom. tuebantur. In hunc finem excerpti sunt Canones in hoc volumine ex quatuor potißimùm scriptorum generibus: atq́, alij quidem ex Concilijs & Synodis: alij verò ex responsis siue epistolis decretalibus pontificū: alij deinde ex Commentarijs & opusculis Patrum, vt Augustini, Hieronymi Ambrosij & similium: alij deniq́, ex historijs ecclesiasticis: aspergit alicubi nōnulla, sed parcius, ex legibus Imperatorijs, sed ea fide, vt magno cum iudicio hæc omnia legenda sint, multa siquidem falsa, commentitia & notha recitat, tùm vera impudenter, malitiosè, fallaciter & impiè corrumpit: sæpenumerò turpiter errat in authorū & librorum inscriptionibus, Hieronymo ascribit quod tribuendum erat Augustino, aut simili: ex vno aliquo Concilio profert Canonem, qui tamen alterius est:

titulum

titulum facit de epistola decretali alicuius pontificis, in cuius tamen rescriptis aut mandatis nihil tale legitur: qua de re, totoq; adeò hoc Gratiani Decretorum volumine vide Hyperium de Studio Theologico lib.4.cap.5. Et tamen tanto applausu acceptum approbatumq; fuit à Romanis pontificibus, vt mox Eugenius 3. secundum Gratiani Decretorū Canones in Consistorijs iudicare praeceperit: vnde etiam liber hic nouis Iurisconsultorum Italicorum Summis tanquam locupletißimus thesaurus illustratus, & omnibus alijs scriptoribus praelatus est.

Petri Lombardi sententiarū libri.

Sequutus mox est Gratianum Petrus Lombardus Episcopus Parisiensis, itemq; Comestor: quorum hic quidem vtriusq; Testamenti historiam consarcinauit Ecclesiasticam, eamq; glossis eius aetatis, tùm falsißimis, tùm insulsißimis referciuit, quae tamen ita tum vbiq; obtinuit, vt ipsi Scripturae sacrae penè praeferretur: ille verò Gratiani exemplum imitari voluit, licet in dißimili planè argumento. Nam in Theologia versari ipse maluit, quàm in forensibus litigiosisq; quaestionibus. Itaq; Scholasticae Theologiae, qualis tunc erat, fundamenta in quatuor libros, qui Sententiarum dicuntur congeßit. Hi quatuor libri, nō ex viua verbi Dei scaturigine, sed patrum duntaxat lacunis, fuerunt postea totius Scholasticae doctrinae basis & fundamentum: Vnde ipse etiam Magister Sententiarum vulgò in Scholis appellari coepit.

Cyrilli Euangelium nouum.

Circa annos etiam 1190. Cyrillus quidam monachus Carmelita, reiecto Euangelio Christi aeterni Filij Dei, quasi ad tempus dato instar Mosaicae legis, nouum fabricauit ex veteribus Origenis erroribus, quod aeternum Euangelium vocarunt, idq; comparatum ad Euangelium Christi, tanto plus perfectionis ac dignitatis habere, quantū Sol ad Lunam comparatus & ad nucleum testa, blasphemè dixerunt. Hoc Euangelium verò tantopere ipsis probabatur, quòd dogmata Scholasticorum confirmaret, ceremonias & ritus superstitiosos Romanae ecclesiae, nec non & monachorum Ordines, regulas, studia instituta, & quiquid eius fuit generis approbaret. Cuius tamen cōmenti tandem ipsummet etiam Satanā ita puduit, vt Pontifex Rom. istud Vulcano tradendum praeceperit. Hac aetate Hugo de sancto Victore habitus tum doctißimus circa annos Domini 1120. primum librum edidit, quem Summam suarum sententiarum inscripsit. Hinc Summae, & Summarum Theologicarum, & Summistae theologi originem habent. Post paulò Guilielmus Abbas sancti Theodorici primus scripsit Sententiarum fidei librum vnum circa annos Domini 1140. Hinc Sententiae, & Sententiarum libri, & Sententiarij theologi exorti sunt, inter quos Petrus Lombardus facilè principatum tenet. Et haec quidem fuerunt initia primae Scholasticae Theologiae, ab anno Domini 1020. vsq; ad annum 1220. quo temporis spacio, philosophia secularis sacram theologiam sua curiositate foedare coepit, vt Trithemius ait.

Scholastica Theologia media.

Sequitur iam Media Scholastica priore illa longè deterior, quae durauit ab anno Christi 1220. ad annum vsq; 1330. & habuit Albertum M. veluti parentem & authorem. Is philosophiam humanam, in primisq; Aristotelicam in ipsa adyta Scholarum Theologicarum & penetralia Ecclesiarum intromisit, & in supremo ibi controuersarum quaestionum dijudicandarum ac decidendarum gradu & throno, ceu Reginam quandam collocauit. Superior Scholastica patrum quidem, sed Ecclesiasticorum duntaxat scripta ac dicta verbo Dei exaequauit: haec verò vlterius progressa Aristotelis etiam scripta verbo diuino in omnibus comparauit: vt quae vestigia exiguae illius erga verbum Dei reuerentiae in Theologorum Scholis restarent adhuc, ab hac penitus deleta & conculcata fuerint. Cùm enim errores & abusus vel recepti consuetudine, vel à pontificibus approbati tueri defendiq; non possent, si ad verbi Dei lydium lapidem examinarentur: alia fuerunt quaerenda praesidia, & humanis somnijs straminea substrata sunt fundamenta. In hac igitur non prophetarū, non Christi, non Apostolorum, non denique Augustini, Hieronymi, Ambrosij & similium, sed Aristotelis tantum mentio fit, eius nomen primo semper loco ponitur, eiusq; scripta pro apodicticis, verbum autem Dei pro opinione probabili habetur, vt ex Occami Centilogio apparet. Hinc euenit vt qui illis temporibus pro insigni theologo seu Doctore haberi cuperet, non in sacras literas, sed Aristotelis libros Commentaria scriberet. Fecit hoc primus Albertus Magnus, & eum deinde sequutus Thomas Aquinas, alijq; non pauci: quo tempore simul farragines de vnitate formae & intel-

lectus, de vniuersalibus, de Entitate deq; Idæis sunt consutæ. Quæstiones quoq; partim absurdæ, partim verò impiæ ac blasphemæ sunt motæ ac propositæ. Et hæc quidē istorum temporū fuit Theologia, in qua excolenda mirè sudarunt ingenia hominum. Vtq; totius Galliæ Academia celeberrima & florentißima hoc malum maturè intra sua viscera reciperet etiam, hac ætate, hoc est, anno Domini 1253. Robertus Comes Druydum frater Ludouici regis, Lutetiæ SORBONAM instituit atq; fundauit: Titius in Chron. Francorum.

Canonistæ. Interea verò temporis non cessarunt Canonistæ etiam, sed in euehenda pontificum Rom. authoritate strenuè laborarunt, ad imitationem Gratiani. Reimundus enim Barchinonensis quidam Monachus Hispanus circa annos 1230. iussu Gregorij 9. DECRETALES edidit; in quibus ne verbulum quidem extat de institutis veteris Ecclesiæ, nihil in ijs habetur ex sacra scriptura, nihil ex antiquis historijs, nihil ex sanctorum patrum libris, sed noua sunt planè omnia, nec theologis & Ecclesiarum ministris, sed leguleis & causidicis ad propugnandam pontificum Rom. immanem tyrannidem accommodata. Hos etiam Decretales in Scholis publicè prælegi & explicari præcepit idem Gregorius. Vidit enim homo vaferrimus, Imperatoribus Rom. tam infensis animis renitentibus, pontificatum suum ægrè confirmatum iri, nisi legibus latis, ac his quoq; cum authoritate promulgatis, ac in scholas ac iudicia introductis. Vnde in Præfatione, Volentes, inquit, vt hac tantum compilatione vniuersi vtantur, in iudicijs & Scholis, districtiusq; prohibemus, ne quis præsumat aliam facere absq; authoritate sedis Apostolicæ. Legat, qui vult, quid de his Decretalibus iudicet Marsilius Patauinus in Defensore pacis, Dictione 2. cap. 24. & 25. & Hyperius de studio Theologico lib. 4. cap. 6. Illustrauit hos libros Decretalium Accursius glossulis.

Decretales Gregorij.

Sextus Decretalium. Hinc Bonifacius 8. anno 1295. in Concilio Lugdunensi SEXTVM DECRETALIVM confirmauit, suo iussu à tribus doctis viris, vt Platina habet, compilatum, eundemq; mandauit quoq; paßim in Scholis prælegi & explicari: est autem eiusdem cum superiore monetæ.

Clementinæ. Clemens 5. superaddidit anno 1308. in Concilio Viennensi librum Clementinarum à se compositum, qui quartam partem Iuris pontificij efficit, ac in scholis similiter prælegendum exhibuit, vt Trithemius in Chron. Hirsaugien. refert. Auentinus tamen lib. 7. Annal. & Nauclerus indicant, Clementem hunc librum, quòd multa, quæ simplicitati Christianæ, & libertati religionis imponerent, in eo continerentur, publicare supersedisse, atq; animam agentem comburi mandasse. Sequutus enim Gregorium 9. & Bonifacium 8. multas in eo tulit oligarchicas leges contra Imperatorem Rom. aliosq; magistratus. Ioannes 22. autem eum approbauit & publicauit.

Extrauagātes. His omnibus postremo loco quasi appendix annexa est cùm à diuersis pontificibus, tùm verò maximè à Ioanne 22. anno 1320. series quædam constitutionum quas EXTRAVAGANTES vocant. Hac ratione ex canonum exigua scaturigine à Gratiano collectorum, in vastum quendam Oceanum videtur Ius Canonicum accesßione temporis inundasse. In eo, quo progredimur longius, eò offendimus canones à pietate & syncera religione longius degenerantes.

Scholastica Theologia vltima. Sed tempus postulare videtur, vt ad vltimum Scholasticæ Theologiæ genus accedamus. Durauit id ab anno Christi Seruatoris 1330. ad annum 1515. fuitq; longè deterrimum impudentißimumq;: modestia enim quæ in prioribus duobus generibus remanserat, ista ætate penitus sublata est. Quæ enim etiam in Media Scholastica adhuc in quadam deliberatione & quæstione posita fuerant, vtrum scilicet papa Rom. sit simplex homo, an quasi Deus: An participet vtranq; naturam (proh scelus) cum Christo: de eius potestate supra Concilium: de virginis Mariæ immunitate à peccato & similibus quæ horret animus referre, de his certa quædam definire seu determinare cœperunt, suasq; definitiones prò articulis fidei haberi voluerunt: deniq; nihil tam fuit superioribus visum seculis impium, blasphemum, ineptum & erroneum, quod hæc ætas suis subtilitatibus, argutijs, distinctionibus, sophismatis, exceptionibus & oppositionibus non ausa sit palàm propugnare ac defendere.

Edidit

Edidit in hac Scholaſtica Gualterus Pictauienſis Epiſcopus primus QVODLIBETORVM *librum, magna omnium admiratione, circa annos Chriſti 1340. Hinc Quodlibeta & Quodlibetariæ quæſtiones natæ ſunt. Eodem tempore Alexander de Ales quoq; primus in quatuor libros Sententiarum cõmentari cœpit, quem imitati ſunt mox quàm plurimi. Ex eadem hac Schola prodierunt etiam qui Determinationes, Quæſtiones ſuper quæſtiones, Partes, Specula, Legendas, Marialia, Deuotionalia, Miraculorum & exemplorum promptuaria, Fidei fortalitia, Fodinas cœli, Bigas ſalutis & ſexcenta huius generis alia ab Innocentij .4. temporibus ſcripſerunt. Ecce igitur vt obſcurata fuerit aurea primitiuæ Eccleſiæ facies, & quam horribiles ac perniciosæ tenebræ, ceu nubes quædam atræ totum cœlum occupantes, profligato verbo Dei, eiusq; lumine extincto & tantum non ſepulto, in Scholis & Eccleſia exortæ ſint, totumq; mundum annis ferè quingentis in nocentiſſimis erroribus detinuerint.*

Durarunt enim hæ plus quàm Cimmeriæ tenebræ ab anno Chriſti 1020. vſq; ad annũ 1515. quo tempore MARTINVS LVTHERVS, & HVLDRYCHVS ZVVINGLIVS, *denſiſſimas has nebulas & obſcuriſſimas tenebras verbo Dei diſcuſſerunt. Sub hoc igitur relucentis Euangelij initium Chriſtiani principes veræ religioni & Reipub. Chriſtianæ conſultum volentes, bonarum literarum ſtudia, in primisq; puram & ſynceram Theologiam ex his tenebris vindicarunt, & vel Scholas veteres reformarunt, vel alias de nouo aperuerunt.* *Scholaſticæ theologiæ tenebræ diſcuſſæ & ſcholæ reformatæ.*

Inter illas longè celeberrima eſt VVITENBERGENSIS *in Saxonia Academia: quam Elector Fridericus 1. anno Domini 1502. ex Lipſenſi & Tubingenſi erexit, & alter Fridericus omnigenarum artium, præcipuè verò trium linguarũ profeſſoribus, ſic adornauit, vt optimè conſtituti gymnaſij exemplar hinc petere poſſis, Petro Moſellano teſte.*

FRANCOFORDIENSIS *ad Viadrum ab illuſtriſſimo Principe Ioachimo Brandenburgen. Electore ex Lipſenſi anno Domini 1506. fundata, & à Maximiliano 1. Imperatore varijs priuilegijs ornata fuit.*

MARPVRGENSIS *à Philippo illuſtriſſimo Cattorum principe, & propagandæ Euangelicæ veritatis ſtudioſiſſimo, anno Domini 1526. erecta, & viris doctiſſimis exornata eſt: in qua & ego ante aliquot annos humaniter tractatus, & liberaliter inſtitutus ſum.*

HAFNIENSIS *in Dania, primò quidem per Fridericum 3. circa annos Chriſti 1539. plantata, deinde verò à Chriſtiano electo rege inſtaurata fuit.*

REGIOMONTANAM *Albertus Marchio Brandeburgenſis, Magnus Teutonicorum militum Magiſter, anno Domini 1544. inſtituit.*

ARGENTORATI *quoq; anno 1538. Collegium eſt inſtitutum, ſeu Schola iuuentutis, Iacobo Sturmio potiſſimùm authore, Senatore in ea vrbe primario. Hæc breui tempore ſic efflo ruit doctorum virorũ induſtria ac diligentia, vt non ſolùm ex vniuerſa Germania, ſed & ex remotiſſimis nationibus eò confluerent. Inſtituendæ verò iuuentutis, & tanquam in Claſſes diſtribuendæ rationem, ac vniuerſam docendi viam Ioannes Sturmius vir eruditiſſimus & Senatui primus oſtendit, & poſt edito libro copioſius explicauit. Anno demum Salutis 1568. Academiæ ius Maximilianus 2. Imp. Argentinenſibus conceſſit, & Rector perpetuus Academiæ creatus Ioannes Sturmius.*

ALTORFII *etiã Senatus ampliſſimus Noribergenſis circa annos Chriſti 1580. celebrem Academiam erexit. Idem fecit quoq;* LEYDENSIS *in Hollandia Senatus paulò antè hæc tempora, & vndiquaq; doctiſſimos viros ad exornandam ſuam Academiam accerſiuit.*

Nec minore ſtudio & feruore propagandi veram religionem Chriſtianiſſimi principes ac cenſi multas Particulares, vt vocant, Scholas paſſim inſtituerunt, quarum aliquot & doctorum virorum copia, & omnium diſciplinarum ſtudijs non multum Academijs cedunt. Huius generis Scholas plurimas Illuſtriſſimus & verè Chriſtianus Princeps Fridericus 3. Elector Palatinus, purioris religionis propugnator acerrimus, per totum Palatinatũ plantauit: quas hodie Illuſtriſſimus fortiſſimusq; Princeps Ioannes Caſimirus Friderici F. non tantum liberaliſſimè tutorio nomine fouet, ſed & ex Parnaſſo Heidelbergico Muſas doctiſſimas Neoſtadium ſuæ ditionis oppidum traduxit, ibiq; pro ſua liberalitate ludum literarium aperuit.

Mauritius etiam Saxoniæ Dux anno 1544. tres literarum ludos instituit, MISENAE, MERSPVRGI *&* PORTAE, *singulisq; locis certum attribuit numerum adolescentum. His omnibus victus præbetur atq; vestitus, magistris etiam annua stipendia soluuntur ex eorum Collegiorum prouentibus, in quibus aliquando monachi, inutile terræ pondus, & tantum fruges consumere nati, vixerant: studiosis conceduntur sex anni, vt ibi erudiantur.*

His Scholis Particularibus cùmprimis annumerandæ sunt GENEVENSIS, *quæ omnium facultatũ liberaliumq; artium studio multas Academias penè superare videtur: Deinde* TIGVRINA, *iam inde ab anno Domini 1520. cùm ob artium, tùm verò maximè ob Theologiæ studia celeberrima: in ea enim docuerunt Zuinglius, Pellicanus, Bibliander, Bullingerus, Petrus Martyr Vermilius Florentinus, Conradus Gesnerus, Ioañes Vuolphius, Iosias Simlerus, Ludouicus Lauaterus, & Rodolphus Gualtherus, quorum incomparabilem doctrinam, & singularem in sacris literis interpretandis dexteritatẽ felicitatemq; ex præclaris ipsorum in sacras literas Commentarijs toti orbi notißimam esse puto. Alit in hac sua Schola magnificus Senatus Tigurinus magnum numerum ingenuorum adolescentum ex ijs bonis ac prouentibus qui olim monachis in Cœnobijs cesserunt, & vbi prima fundamenta in ea mediocriter iecerint, ad exteras Academias tanquam ad mercaturam bonarum artium mittuntur, ibi si cursum studiorum feliciter confecerint, domum reuocantur, & ecclesijs vel Scholis vrbis ac agri Tigurini, qui amplißimus est, præficiuntur.*

Ex altera verò parte non minore studio Pontificij quoq; ad propagandam suam religionem, hoc est, ad plantandas omnis generis superstitiones & cultum alienorum Deorum, Academias instituerunt eodem tempore.

Sic TREVIRENSIS, *quæ quidem antiquißima omnium Academiarũ Germaniæ esse creditur, sed propter varias eius mutationes, temporisq; iniuriam ferè collapsa, nuper ab Archiepiscopis Ioanne & Iacobo instaurata dicitur.*

COMPLVTENSIS *in regno Castellæ, à Francisco Ximene Archipræsule Toletano fundata est anno 1517. quæ non aliunde nominis celebritatem, authore Erasmo, quàm à complectendo linguas & bonas artes, sortita est.*

ANDEGAVENSEM *etiam à Ludouico 2. Andegauensium Duce iam olim institutam, ante paucos annos Henricus 3. iam quidem Gallorum Rex, tum verò Andegauensium Dux quoque restituit.*

ONNEDENSIS, *siue, vt ab alijs vocatur, Onnatensis in Cantabria, erecta est non ante multos annos ab Abulensi Episcopo.*

OSSVNENSIS *fundata nostra ætate à Comite de Vrenna.* CIMMECENSIS *in Gallia Narbonensi siue Delphinatu nostra etiam tempestate instituta est.*

RHEMENSIS *in Campania à Carolo Guisio Cardinale Lotharingo, & Archiepiscopo Rhemensi extructa est, nostro seculo.*

VVIRZBVRGENSIS *in Francia Orientali anno 1403. à Ioanne eius loci Episcopo fundata quidem fuit, sed ob ciuiles controuersias cùm septem annos floruisset interijt. Eam verò superioribus annis instaurauit Iulius Vuirzburgensis Episcopus, & Gregorius 13. ac Maximilianus Imp. magnis priuilegijs honorarunt.*

DILLINGANAM *Ottho Truchsesßius, Cardinalis Augustanus erexit.*

DVACENSIS *in Belgio superioribus annis à Philippo 2. Hispaniarum Rege instituta est, hanc solum ob causam, ne iuuentus in Germaniam & Galliam amplius proficisceretur, ibiq; veram religionem ac pietatem imbiberet.* EBVRENSIS *in Lusitania, nuper ab Henrico Cardinale Lusitaniæ, eiusdemq; loci Episcopo constructa, & Iesuitis commendata fuit.*

GANDIANAM *in regno Valentino ante paucos annos Gandiæ Dux erexit, vt ibi præcipuè Iesuitæ philosopharentur. Habent etiam triuiales Scholas non paucas, & procul dubio breui plures habituri sunt: authores enim sunt paßim Iesuitæ principibus alijsq; magistratibus vt in suis ditionibus ludos literarios aperiant, in quibus iuuentutem erudire poßint. Qua in re certè non vulgarem laudem mererentur, si non tenellos animos superstitionibus palàm impijs simul imbuerent.*

CAPVT

CAPVT. VI.

De Origine & progressu Bibliothecarum.

Bibliothecarũ vtilitas.

CVM neque religio absque literis tradi commodè queat, neque literæ & Scholæ, de quibus superiore capite quædam diximus, florere absque libris, neutra autem conseruari et ad posteros transmitti possint si nulla bibliothecarum cura habeatur, profectò qui has adornant, eruditionem & pietatem res valdè necessarias plantare & conseruare student. Quemadmodum igitur nonnulli insano studio extruendi ingentes moles colossorum & pyramidum laborarunt, alij circa curam varij generis armorum sua exornandi armamentaria occupati fuerunt: sic etiam ab antiquis temporibus multorum potentissimorum Regum, principum ac populorum opus fuit bibliothecas, tanquam castella quædam & armamentaria sapientiæ condere, easq́ vel in templis, vel propè templa extruere ac adornare: quæ etiam causa est ob quam earum Originem huic libro adijcere placuit.

Bibliothecæ apud Iudæos.

Ac Iudæos quidem aliquam saltem habuisse Bibliothecam inde apparet, quòd propter Regum Iudæorum idololatriam, & populi grauissima scelera, libri sacri amissi, vix tandem sub Iosia rege reperti fuerunt. Sub Sedechia iterum templum cum libris exustum legitur. Verùm Esdras sacerdos post captiuitatem Babylonicam Mosis & Prophetarum libros restituit, eosque in ordinem redegit. His alios ipse addidit etiam: testatur enim, vt quarto Esdræ 14. capite legitur, quòd cùm Dominum Deum rogasset pro Spiritu sancto, vt posset Iudæis restituere sacras leges, iussus fuerit assumere quinque scribas velocissimos, & præparare multos buxos, & secedere dies quadraginta: se ipsi in corde accensurum lucernam intellectus. Cumque de poculo sibi diuinitùs oblato bibisset, apertum esse os ipsius, & per 40. dies dictasse libros 204. Mandatumque sibi ait à Deo, vt quosdam omnibus promiscue, dignis & indignis, palàm legendos daret: septuaginta verò conseruaret, traderetque sapientibus solis in populo suo, quòd in ijs esset sapientiæ fons, vena intellectus, & scientiæ flumen. Addit præterea se ex præcepto angeli secretiora mysteria & reuelationes in peculiari libro scripsisse, qui absconderetur, solique sapientiores Iudæorum perciperent, quos ipse sciret posse percipere, & mysteria ista seruare.

Dicitur Moses quoque, præter leges scriptas, secretiora mysteria, vti à Deo acceperat, viua voce tradidisse sapientioribus tantùm, quos Origenes Consiliarios mirabiles vocauit. Quæ propterea Cabala siue traditiones appellabantur, quòd nõ per literas, sed successione quadam, hæreditario iure, alter ab altero reciperet. Hanc traditionem, legis diuinæ certissimam traditionem continentem, Esdras quoque, de Septuaginta doctissimorum virorum consilio, in libros redegisse dicitur, ne si quando propter bella & captiuitates institutus à maioribus tradendi mos obseruari non posset, cœlestis doctrinæ arcana interirent. Et hos quidem ab Esdra conscriptos libros diligentissimè in Hierosolymitana bibliotheca sacra à Iudæis conseruatos Picus tradidit. Continebantur quoq; in ea, præter Annales, in quibus singularũ tribuum genealogiæ & gesta describebantur, Rabinorum libri, qui post Esdram varia in sacram scripturam Commentaria ediderunt, vnde postea Talmud confectum èst. Quæ cùm optimis libris, Esdra authore, referta esset, à Tito Rom. Imperatore euersa quidem est vt, testatur Rabi Samuel, sed ab Alexandro Hierosolymorũ Episcopo restituta. Ex hac Pamphilus Martyr præcipuam Cæsariensis Bibliothecæ partem deprompsit: Eusebius verò plurima in suam Ecclèsiasticam historiam transtulit, vt Middendorpius lib. 2. Academ. refert.

Literarum Hebraicarum qui bus hodie vtimur author.

Fuit hic Esdras ille ipse, qui literas, quibus Biblia Hebraica conscripta sunt, & quibus Iudæi hodiè vtuntur, reperit post captiuitatem Babylonicam: hactenus enim ijsdem characteribus Hebræi & Samaritani vtebantur, vt testatur D. Hieronymus in Prologo Regum. Græcas Cadmus, Latinas Carmentis inuenit. Sunt qui Esdram hunc etiam authorẽ faciunt punctorũ & accentuum, quibus afficiuntur hodiè literæ Hebræorum. Sed errant illi: constat enim ex B. Hieronymi libris, ipsius tempore nulla vel puncta vel accentus extitisse.

Sunt autem adinuenta paulò pòst tempora Honorij Imp. anno ab euerso templo 436. qui est à Christo 476. in Tiberiade vrbe Galileæ. Huius muneris principes fuere Aaron Aseris, & Iacobus Nephtalis filij, qui dum de nonnullarum vocum punctis inter se dissentiunt, Iudæos in duas partes diuidunt: Orientales enim quiq; Babyloniam incolunt ad fluuium Nearda, posterioris: Occidentales prioris lectionem consectantur, vt Genebrardus in Chron. indicat.

Bibliothecæ apud Ethnicos. Susiana.

Apud Persas, quorum maximum imperium fuit, SVSIANA *Bibliotheca celeberrima fuit: quam Metasthenes Persa consuluit, cùm de iudicio temporum & annalium Persarum scribere voluisset, in ea enim Annales Persarum fuerunt, sicut ipse Matasthenes in historijs suis testatur. Ac verisimile est hanc sapientissimi prophetæ Danielis consilio, cuius summa auctoritas apud Persicos reges fuit, institutam & exornatam fuisse.*

Atheniensis.

In Græcia primus omnium Pisistratus tyrannus bibliothecam Athenis aperuit, quam deinde ipsi Athenienses studiosiùs accuratiusque auxerunt & locuplutarunt. Verùm omnem illam librorum copiam Xerxes Athenarum potitus, vrbe ipsa præter arcem incensa, abstulit asportauitq; in Persas: Et multis post annis Seleucus rex, qui Nicanor appellatus est, hos libros omnes Athenas referri curauit: Gellio teste lib. 6. cap. 17. Ac refert Egnatius in vita Claudij, quòd cùm Gothi bibliothecam hanc exurere conarentur, nonnullos eis persuasisse, libris parcendum esse, quibus dum Græci diligentius incumberent, minus ad bella idonei redderentur.

Pergamensis.

Eumenes Attali filius, non solùm mirandis operibus Pergamum muniuit, sed nobilissimam quoque ibidem bibliothecam instituit, conquisitis vndiq; supra ducenta millia, libris, in hoedinis pellibus (quæ ab hoc loco posteà Pergamenæ dictæ fuerunt) descriptis, vt Volaterranus indicat lib. 13. cap. 4. Anthrop. & Alexander ab Alex. lib. 2. cap. 30.

Aristotelea.

De Aristotele eiusq; bibliotheca Strabo li. 13. Geographiæ ita scribit: Neleus, inquit, Corisci filius, Aristotelem & Theophrastum audiuit, & successor fuit bibliothecæ Theophrasti, in qua Aristotelica inerat. Nam Aristoteles & bibliothecam & scholam reliquit Theophrasto, & primus omnium quos scimus libros congregauit. Theophrastus verò eam tradidit Neleo, Neleus eam Scepsim detulit, ac posteris dedit, hominibus sanè imperitis, qui libros inclusos ac negligenter positos tenebant. Cumq; Attalicorum regum, sub quibus erant, studium sentirent conquirendorum librorum, ad instruendam eam bibliothecam quæ Pergami erat, eos in fossa quadam sub terra occuluerunt, quos & tineis & humiditate labefactos, tandem qui ex eo genere erant Apelliconi Teio tradiderunt, magno emptos argento, Aristotelicos scilicet & Theophrasticos. Apellicon, vt qui magis esset librorum studiosus quàm sapientiæ, volens corrosiones emendare, eos transcribendos dedit, scriptura non rectè suppleta, quapropter libros ædidit erroribus plenos. Continuò autem post Apelliconis obitum Sylla, qui Athenas cepit, bibliothecam Romam transtulit. Hucusq; Strabo.

Alexandrina.

Aristoteles etiam Aegyptiorum Reges Bibliothecæ ordinem docuisse perhibetur, qui ingentem librorum numerum mox conquisiuerunt. Et Ptolemæus Philadelphus cùm in animum induxisset omnium locupletissimam & celeberrimam Bibliothecam instituere, Demetrio Phalareo maximam pecuniæ vim dedit, vt optimis libris antecessorum suorum Bibliothecam augeret ornaretq;. Missi sunt igitur ad eum ab omnibus regibus atq; principibus Philosophorum, Rhetorum, Historicorum & Poetarum libri, Epiphanio authore, præsertim ab Atheniensibus & Rhodijs, breuiq; tempore instructissimam reddidit. Galenus in 3. Epidemiorum, & 1. de Natura hum. refert, Ptolemæum Atheniensibus annonæ penuria pressis, nõ prius alimenta concessisse, quàm sibi tragoediarum Sophoclis, Euripidis & Aeschyli autographorum potestatem fecissent. Pro quibus tamen, præter vectigalium immunitatem quindecim talenta ijsdem oppignorauit: & eadem postea cum exscriptis exemplaribus illis dono dedit. Aristæus, qui hac de re ex professo scripsit, indicat, se præsente rogatum Demetrium à Rege, vt Athenæus lib. 1. cap. 1. prodidit, quotnám in hac Bibliotheca libri essent, respondisse ait, plures quàm 20000. sed vehementer auctam iri, si non à Græcis solùm verùm etiam ab alijs gẽtibus, è Iudæis præsertim, vtilissimi libri peterentur: eos enim aut emere hactenus, aut transcribere

scribere

ſcribere non potuiſſe, quòd peculari lingua & alijs quàm Ægypti jliteris vterentur: idcirco neceſſarium videri ſibi, vt Rex ad pontificem eorum literas daret, peteretq́ tam ipſos libros quàm interpretes, qui eos ex Hebræo in Græcam linguam transferrent. Facilè igitur Optimus Rex in tam laudabili & principe viro digniſſimo inſtituto, ab Eleazaro ſummo Iudæorum pontifice, interpretes LXXII. Hebraicæ legis, ſex è qualibet tribu delectos, impetrauit: quos magna voluptate & incredibili gaudio ad ſe venientes Rex excepit, & Demetrio omnia quæ ipſis neceſſaria eſſent, vberrimè ſuppeditare, & diligentem ipſorum rationem habere præcepit. Nec tamen Alexandriæ, regia vrbe, verùm ſeptem ab ea ſtadijs, in inſula Pharos, ſingulis peculiarem ædiculā, in qua ſeparatim ſacram legem interpretarentur, extrui curauit, quarum ruinas, & veſtigia quædam ſe vidiſſe ſcribit Iuſtinus Philoſophus & martyr in Apologetico contra gentes. Singuli igitur ſeptuaginta duobus diebus, Ioſepho auctore, translationem, tanta Spiritus ſancti virtute, perfecerunt, vt in omnibus planè conuenirent, & ne in minimo quidem verbo diſcreparent: vt omnes inſtinctu Dei perfectam, veramque interpretationem eſſe faterentur. Rex igitur hos libros maxima cum admiratione & gaudio ingenti recepit, & Alexandriæ in Bibliothecam repoſuit, ac cedrinis forulis, ſicut & alios, incluſit, atque his alijſque pretioſiſſimis libris, qui 70000. numerum exceſſerunt, ornatiſſimam reddidit. Primus bibliothecæ huius nobiliſſimæ præfectus fuit conſtitutus Demetrius Phalareus, vir doctiſſimus. Poſt eius mortem Callimachus hiſtoricus filius Batti, à Ptolemæo Philadelpho vſque ad Euergetam præfuit. Hunc proximè ſequutus eſt Eratoſthenes Cyrenæus, Callimachi diſcipulus, qui primus vniuerſum totius orbis ambitum 252. ſtadiorum eſſe prodidit, vnde & orbis terrarum menſor appellatus eſt. Huic ſucceſſit Apollonius Rhodius, qui Ariſtonium poetam comicum ſucceſſorem reliquit. Sed cùm Achillas regiæ militiæ præfectus, Iulium Cæſarem, occiſo Pompeio inuaderet, Cæſar proximas circa regiam ædes incendi mandauit, vt hac ratione igne hoſtem depelleret. Qui ignis præter pulcherrimas domos, inſtructiſſimam quoque hanc bibliothecam abſumpſit, & ſeptingenta lectiſſimorum librorum millia perdidit, vt Sabellicus teſtatur Enne. 6. libro ſeptimo. Aulus verò Gellius libro ſexto capite vltimo, & Volateranus referunt, quòd ille librorum numerus priore bello Alexandrino, cùm diriperetur ea vrbs, non ſpontè, ſed à militibus incenſus fuerit. Reſtituta tamen paulò poſt hæc bibliotheca videtur. Nam Domitianus Imperator Romani imperij bibliothecas reſtauraturus, Alexandriam viros aliquot doctos miſit, qui libros deſcriberent, & alibi repertos, deſcriptasúe cum Alexandrinis conferrent emendarentque, vt Tranquillus & Aurelius Victor tradiderunt. Refert hæc Iacobus Middendorpius de Academijs, ex Euſebio libro quinto hiſt. eccleſiaſt. Nicephoro libro quarto capite 14. Ioſepho libro 12. capite ſecundo Antiquit. Clemente libro primo Stromatum & Zonara.

ASINIVS Pollio, primus Romæ bibliothecam de manubijs dicauit, eamq́ doctiſſimorum virorum imaginibus veris & fictis exornauit. L. Lucullus, inter alias ſplendoris & magnificentiæ laudes hanc quoq́ obtinuit, quòd numeroſam & ornatam bibliothecam comparauit, quam omnibus, etiam peregrinis patêre voluit: vt Plutarchus in eius vita indicat.

OCTAVIA Auguſti ſoror & Marcelli vxor, præcipui nominis bibliothecam maximis ſumptibus & impenſis, Romæ inſtituit, de qua Alexander ab Alexand. libro quarto capit. 25.

Sub Neronis autem imperio bibliothecæ omnes Romæ in quibus præſtantiſſimi libri, & clariſſimorum virorum monumenta, grauiſſimo pernicioſiſſimoque incendio ſimul omnes perierunt: vt mirandum non ſit, quòd veteri hiſtoria careamus. Et ſanè niſi ſequentes Imperatores Veſpaſianus, Domitianus, Traianus, Adrianus & ſimiles, eas maximis curis ſumptibusq́ immenſis reſtituiſſent, nulla ferè optimarum rerum memoria ſupereſſet hodiè.

C. PLINIVS Secundus, vir doctiſſimus, non ſolùm Romæ, ſed & Nouocomi in municipio ſuo bibliothecas dedicauit, vt Ioan. Catanæus in eius vita teſtatur.

SAMMONICVS Serenus bibliothecam comparaſſe dicitur, in qua 62. millia voluminum fuerint.

Bibliothecæ apud Christian. Non minorem autem operam, studium & curam Christianorum principes, pace post diuturnas & cruentas persequutiones Ecclesiæ reddita, in bibliothecis dedicandis, comparandis & exornandis adhibuerunt, quòd vix alia commodiore via Euangelium vel propagari vel propugnari posse pro sua prudentia facilè intelligerent. Itaq; ALEXANDER Hierosolymitanus Episcopus nobilem Hierosolymis bibliothecam instituit, in quam primorum, post Apostolorum tempora, Ecclesiæ doctorum scripta reposuit, quibus haud mediocriter se adiutum in scribenda historia Ecclesiastica testatur Eusebius libro 6. cap. 21. Cæsareæ bibliothecam aperuit IVLIVS Africanus. Eam postea ad triginta millia voluminum auxit EVSEBIVS Cæsariensis Episcopus & PAMPHILVS Laodicenus presbyter. Hanc bibliothecam D. Hieronymus in rebus difficilioribus consuluit, & ad castigatissimorum exemplorum veritatem veteris Testamenti libros emendauit, vt testatur in Psalmum 1. & cap. 3. epist. ad Titum. Cumque nonnihil collapsa esset Euzoius Cæsarien. episcopus eam restaurare conatus est, vt referunt Hieronymus in Catalogo scriptorum Ecclesiast. Eusebius lib. 3. & Iacobus Middendorpius de Academijs.

Hierosolymitana. Cæsariensis.

Inprimis autem memorabile in hac causa fuit studium, industria & solicitudo CONSTANTINI, vt nomine sic pietate Magni, qui paßim ingruentibus hæreticis Catholicorum doctorum scripta, & interpretationes Sacræ scripturæ, quas superiores tyranni ferro & flammis funditus delere conati fuerant, in bibliothecis reponere & asseruare iußit, vt ijs armis ex his armamentarijs depromptis hæretici facilius oppugnari possent: extat ea de re epistola ad Eusebium Nicomediensem apud Euseb. lib. 4. de vita Constantini. Et credibile est hunc Imperatorem prima iecisse fundamenta Constantinopolitanæ ad Sophiæ templum bibliothecæ, quæ progressu temporis adeò exornata fuit per Theodosium Iuniorem Imp. vt decem myriades librorum contineret. Nam sacrorum librorum congerendorum tam studiosus fuisse legitur, vt ea laude Ptolomæo Ægyptio haud inferior esset. Multos sanctorum patrum libros sua manu descripsit, & in hanc bibliothecam reposuit, teste Nicephoro libro 14. cap. 3. Delati sunt ex hac bibliotheca in sextam Synodum Constantinopolitanam generalem Constantini 5. Imp. iussu sanctorum patrum libri, ex quibus Monothelitæ erroris conuicti sunt, vt Platina in Agathonis 1. vita indicat.

IVLIANVS apostata quoq; vtilitatem bibliothecarum animaduertens, Antiochiæ, in suburbio Daphne dicto, nobilem bibliothecam instituit CAROLVS item M. Aquisgrani in palatio suo bibliothecam dedicauit, & magna copia librorum exornauit. Quod studium sanctißimi principis æmulatus est Ludouicus Pius eius filius. Quia verò mox post Caroli M. tẽpora magis magisq; à pietate degeneratum est, & eius loco in Ecclesia Ceremoniæ, statuta humana variæq; ἐθελοθρησκίαι, hoc est, cultus peculiari hominum arbitrio suscepti inualuerunt, factum est simul, vt fere nulla quoque librorum ratio seu cura amplius haberetur, sed potius ceremoniæ operosæ in templis & monachorum lustris, nec non bella & Mauortia arma tractarentur. Quæ barbaries vsq; ad renascentis Euangelij lucem durauit, quo tempore simul Deus Opt. Max. multos pietate spectatos principes excitauit, qui libros hinc inde cum tineis & blattis pugnantes vindicarunt, vndiquaq; etiam ex remotißimis locis conquisiuerunt, & in hoc studio nullis, quantumuis immensis sumptibus, pepercerunt. Quos inter præcipuè nominandi hîc mihi honoris causa, tanquam summi studiorum Mecoenates & patroni, videntur Galeatius 2. vicecomes, Nicolaus 5. Pontifex Max. Alfonsus Arragonũ & Siciliæ Rex, Cosmus & Laurentius Medicei, Matthias Coruinus Vngariæ Rex, Ioannes Picus Mirandulæ Comes, Francisus 1. Galliarum Rex, nec minus literis quàm armis clarus, Fridericus Feltrius Vrbini Dux, Fuggeri, alijq; plures tam politici, quàm Ecclesiastici viri, sicut videre licet volumine 1. lib. 4. Theatri vitæ humanæ. Horum exemplũ imitari debent hodiè omnes principes & magistratus Christiani. Nec est quòd sumptus immenses causentur. Nero persæpè vno puncto plus quadringẽtis sestertijs perdidit, Suetonio teste. Asinius Celer mullum vnum septem millibus nummûm emit, vt Macrobius indicat lib. 3. Aelius Verus Imp. duodecim conuiuis cœnam dedit, sexagies centenis millibus sestertijs instructam, vt refert

Sabellic. libro 5. Enne. 7. Cæsar Borgia Alexandri 6. filius, quotidianis conuiuijs ducentos, aureos dicauit, Rauisio auctore. Et scimus hodiè quantos sumptus multi faciāt in Conuiuia, feras, viuaria, canes, equos gemmas, vestimenta, suppellectilem & similes res inanes ac friuolas: huius sumptus si vel tertiam partem conuertant in bibliothecas, & emant authores sacros, doctos, probatos & bonos, non solùm veram religionem & studia bonarum literarum eo pacto vehementer propagabunt, sed etiam sibijpsis sempiternam memoriam, & immortalem gloriam apud omnes bonos comparabunt.

CAPVT VII.

De Origine & progressu typographiarum.

Voniam non solùm bonarum literarum studia, sed et bibliothecæ artis excusoriæ vel typographicæ beneficio plurimùm augeri & exornari possunt, non à proposito nostro fortasse alienum fuerit, si de nobilissimæ huius artis Origine & progressu paucula in medium afferamus. Inuenerat & excogitauerat Berchtoldus Niger (Schwartz) malè feriatus monachus Germanus, circa años Christi 1380. quando schisma ingens in Rom. ecclesia erat inter Vrbanum 6. & Clementem 7. quod bella cruentissima, pontificibus authoribus, inter Gallos & Vngaros sequuta sunt, æreum tormentum, quod bombardam & sclopetum vocant: quo nihil vnquā humano generi perniciosiùs inuentum fuit: dignusq; adeò fuisset author, in quo sicut in Perillo, huiusmodi tormentum primò expertum esset; Bombardarum author.

Neque enim lex æquior vlla est,

Quàm necis artifices arte perire sua: Vt Ouidius in 1. de Arte amandi egregiè cecinit.

Sed haud diu post diuina sapientia, iustitia & bonitas, fraudem hanc Satanæ egregiè vlta est. Nam eodem anno quo Fridericus 3. sapientissimus Princeps imperij Germanici habenis potitus fuit, Ioanni Gütenberg ciui Argentinensi typographicam artem commōstrauit. Qua de re Polydorus Vergilius libro secundo capite 7. de Rerum Inuent. qui primi libros ediderint, aut bibliothecas publicauerint, aut inuenerint artem literas imprimendi memorans, ita scribit: Asinius Pollio Romæ primus bibliothecam dicando, ingenia hominum Rempub. fecit. Fuit illud omninò magnum mortalibus munus, sed nequaquam conferendum cum hoc, quod nostro tempore adepti sumus, reperto nouo scribendi genere. Tantum enim vno die ab vno homino literarum imprimitur, quantum vix toto anno à pluribus scribi posset. Ex quo adeò disciplinarum omnium magna librorum copia ad nos manauit, vt nullum amplius superfuturum sit opus, quod ab homine quamuis egeno desiderari poßit. Illud insuper adde, quòd authores quoq; plurimos tam Græcos quàm Latinos ab omni prorsum interitus periculo vindicauit. Sed huius artis inuentionem nemo fide maiori exposuit, quàm Iacobus Vuimpfelingus in Epitomæ rerum Germanicarum cap. 65. Anno inquit 1440. Friderico 3. Rom. Imperatore, magnum quoddam ac penè diuinum beneficium collatum est vniuerso terrarum orbi à Ioanne Gütenberg Argentinensi, nouo scribendi genere reperto. Is enim primus artem impressoriam, quam Latiniores excusoriā vocant, in vrbe Argentinensi inuenit. Inde Moguntiam veniens, eandem feliciter compleuit: hinc Funccius in Chron. certissimum esse dicit, Moguntiæ primū prælum fuisse. Intereà Ioan. Mentel, id opificij genus inceptās, multa volumina castigatè & politè Argentinæ imprimendo, factus est breui opulentissimus. Huic succeßit Adolphus Ruschius: mox Adolpho Martinus Flachus: qui & ipsi Argentinenses, in natali solo cum laude & gloria hanc artē exercuerunt. Nec solùm nostri hac in arte floruerunt Argentinæ: sed eandem etiam alibi tractantes, & decus & emolumentum sunt consecuti. Ita Sixtus Rußinger Argentinus, Neapoli an. 1471. libros quomodo imprimi possint, primus monstrauit: ob quod factum regi Ferdinando & Neapolit. nobilitati charissimus extitit. Huic sæpè ab ipso rege Episcopatus & amplissimæ dignitates oblatæ sunt. Præterea Vdalricus cognomento Han, sub idem fermè tempus formas librarias, rem inauditam, nec vnquam Romanis visam, Romam attulit.

Celebrat hanc artem Philippus Beroaldus his verſiculis:

ô Germania muneris repertrix,
Quo nil vtilius dedit vetuſtas,
Libros ſcribere quæ doces premendo.

Vide etiam Nauclerum volum. 2. Generat. 49. Ego verò propterea hanc artem è cælo miſſam, adeoq́ amplectendam, exoſculandam & extollendam putarim, quòd in nulla alia plus præſidij habeat Eccleſia Chriſti aduerſus Gog & Antichriſtum, pſeudoprophetam & ſophiſtam maximum, quippe qua fortius quàm nullo bellorum apparatu expugnari ac deuinci poßit. Prædixit hoc diu ante Sibylla Erythræa, quæ, vt Auguſtinus teſtatur libro 18. de Ciuit. Dei, Romuli temporibus claruit. Ea enim de nouißimo ſeculo, & Antichriſti furoribus vaticinans, eum LINO *tandem perdendum eſſe dixit. Sic enim habet carmen Græcum:*

Ἄϊλινος ἔκτοτε καιρὸς, ὅτι λίνος αὐτὸν ὀλεῖται
Miſerum inde tempus, quia linum perdet eum.

Paratur enim & conficitur illa materia, in qua ſcribimus & libros excudimus, ex lineo panno minutatim contuſo in aquis, & glutino iterum denſato: quam chartam lineam appellant, abuſione veteris nominis, Papyrum. His armis lineis pugnatur contra Gog: his tormentis, ſclopetis, telis, haſtis & gladijs vulnera lethalia ei infliguntur. Vt verißimũ ſit quod D. Paulus ſcribit: Eligere Dominum infirmas res, & quas mundus vilipendat: quibus alta, firma, præpotentia, inexpugnabiliaq́ mortalium iudicio, & molitiones immanes Satanæ ac mundi, quæ inſurgunt aduerſus ſcientiam & voluntatem Dei, ſubuertat. 1. Cor. 1. Sunt quidam qui dubitant, ſatiúsne fuerit, hanc artem, vti nunc eſt, habere, an propter grauißimos abuſus nunquam repertam fuiſſe: non expendentes propter abuſum rei bonæ & vtilißimæ non tollendum eſſe vſum legitimum. Deinde etiam facilè abuſus omnis nobilißimæ huius artis tolli poterit, ſi viri doctißimi, ſapientißimi, prudentißimique conſtituantur, nihilque ſine graui & iuſta pœna permittatur typis excudi, quod non ab iſtis approbatum ſit: quæ conſuetudo in vrbe Tigurina diligenter ſeruatur.

DE ORIGINE ET PROGRESSV CONSECRATIONVM ET DEDICATIONVM TEMPLORVM AC RERVM AD TEMPLA PERTINENTIVM LIBER QVARTVS.

CAPVT I.

De Origine & vero vsu consecrationum & Dedicationum in genere.

Licet, imò iure pietatis requiritur, vt in prima cuiusque rei vsurpatione, gratias Deo agamus, eiusq; bonitatem celebremus, idq; congrua & decenti laude, & collati boni religiosum ac sanctum vsum exposcamus: habet enim hæc consuetudo iusta fundamenta ex diuinis literis. Moses siquidem cùm extruxisset Tabernaculum sacrauit illud cum mensa, altari, æreis vasis & omnibus vtensilibus, non solùm diuinis precibus, verùm etiam Olei vnctione Domino iubente liniuit. Exod. 20. de consecr. dist. §. 1. Solomon quoq;, cùm perfecisset Templum, illud cum altari & reliquis ad diuinum cultũ pertinentibus consecrauit. 3. Reg. 6. Similiter Iudas Machabæus templum Hierosolymit. repurgatum, sacris legitimè factis rursum consecrauit. Nec tantum dedicarunt Templa, verùm alia permulta, vt Domus: & iccircò psal. 30. inscriptio est, Dedicatio domus Dauidis. Tùm etiam homines initiare dicuntur Domus cùm primùm in eis edere, bibere & habitare incipiunt. Quod pij citra preces & gratiarum actiones minimè faciunt. Dauid itaq; cùm domum suam consecraret, Odam seu psalmum composuit, quo & ipse Deo gratias egit, & pium, religiosum sanctumq; vsum illarum ædium postulauit. Huiusmodi quoq; dedicationis in Deuter. ca. 20. fit mentio, vbi præcepta de re bellica traduntur. Voluit sanè Deus, à militia permultos eximi, & illos inter cæteros, qui cùm domum extruxissent, non adhuc dedicando eam consecrauerant & vsurpauerant. Et in libro Nehemiæ dedicatio mœnium ciuitatis commemoratur, quæ nihil aliud fuit, nisi quòd muris vrbis instauratis, populus vnà cum Leuitis & Sacerdotibus, nec non principibus, eò se contulit: ibiq; gratias Deo egerunt, de mœnibus reædificatis, et iustam ciuitatis vsuram postularunt. Hac etiam ratione priusquam sumamus cibum, illum consecramus: non quòd opinemur diabolum in illo hærere, vel ipsum natura sua malum esse: Quia vidit Deus cuncta quæ fecit, & erant valdè bona: & Paulus in 1. Timoth. rectè dicit, Bona esse quæ Deus fecit, & ideò nihil reijciendum quod cum gratiarũ actione sumatur: sanctificatur enim per verbum Dei & preces. Verùm nostra consecratione primum Deo gratias agimus, quòd hæc subsidia vitæ nobis prouiderit: deinde petimus, ne corpora nostra eis lædantur, quòd intemperantia laboremus, qua postea in morbos facilè incidimus, & dũ crapula seu ebrietate grauamur, apta instrumenta vel rationis, vel spiritus sancti esse non possumus.

Neq; illud tacendum est Iudæos consueuisse templum, non solum recens extructum dedicare, sed etiam reparatum, & à contaminationibus repurgatum. Hoc fecerunt cùm post reditum è Perside, templũ et altare denuò reparassent. Iudas etiam Machabæus, quando templũ ab ethnicis pollutum Antiochi spurcissima idololatria, reformauit. Huiusmodi repetitæ Dedicationes Græca voce ἐγκαίνεια dicuntur, quas Latinè dicere possemus Renoualia, seu Renouales dies: quæ non tantũ semel hodiè celebrantur, sed anniuersariæ sunt eorũ solennitates.

Cæterum quæ Iudæi fecerint in suis dedicationibus sacra historia luculenter tradit. Dedicarunt ac initiarunt sua, non simplicibus & nudis verbis, sed adiectis externis ritibus, signis inquam & Symbolis, quæ cernerentur: Non vtiq; quòd crediderint rebus ipsis inhærere aliquam sanctitatem seu qualitatẽ diuinam: cùm enim sint inanima, sanctitatis minimè sunt capacia: verùm sic putarunt, quòd ritibus à Deo institutis, quæ consecrabantur, instrumenta

Dedicationes licitæ quæ.

Dedicationum ritus apud Iudæos.

fierent diuini spiritus, quibus hominum fidem excitarent. Nec falsi sunt: quoniam illa pro eo tempore verbum Dei habebant.

Apud Ethnicos quoq; Dedicationes & consecrationes variæ atq; multiplices fuerunt, de quibus multa videre licet apud Ciceronem præsertim in Oratione pro domo sua ad pontifices. Consecrabantur enim non tantum ædes sacræ, sed & homines ab Ethnicis, eiusque rei causam Cic. 2. de Legibus reddit: nempe quòd mysteria quæ illis tradebantur, initia quædam vitæ humanæ essent, quibus homines à dura & agresti vita transferrentur ad humaniorem & cultiorem. Quin & pueri dicebantur initiari, cùm ablactarentur, quòd tũc ad aliud vitæ genus traducerentur: nimirum à lacte, ad solidiorẽ cibum atq; potum. Vnde consecrari dicebantur Deabus Edidiæ ac Potinæ. Quarum rerum etiam in sacra historia vestigia quædam extant.

Christianorum in suis dedicationibus κακοζηλία.

Hæc omnia tam Iudaica quàm Ethnica, κακοζηλίᾳ quadam ad se pertraxerũt papistæ. Habent enim suas repetitas & anniuersarias dedicationes ac consecrationes: neque etiam aquam, panem & vinum solum consecrant, sed homines, sacerdotes, altaria, vestes, vasa cæteraq; vtensilia templorum, vt sunt mantilia & mappæ, calices, patinæ, cerei, thura, agnus paschalis, cœmeteria: item oua, aqua lustralis, rami palmarum, virgulta, herbæ, olera, legumina, fabæ, omnes deniq; fructus: & eò venitur, vt etiam Campanas ipsas consecrent: quæ omnia ex sequentibus patebunt.

Argumentum inualidum pro confirmatione dedicationum Christianorũ.

Gratianus de consecr. dist. 1. c. tabernaculum & Durandus in Rationale diuinorum lib. 1. cap. 6 dum ea confirmare nituntur, quæ in dedicationibus huiusmodi templorum aliarumque rerum ineptè ab ipsis fiunt, excusare volunt, tali argumento vtuntur: Si illi, qui vmbræ legis deseruiebant, hoc faciebant: quanto magis nos, quibus veritas patefacta est, hoc facere conuenit, & quæ ibi sequuntur reliqua. Digna profectò huiusmodi theologis ratio: cui apprimè conuenit præterea interpretatio, quæ in eiusdem glossa legitur: si enim, inquit, id gentiles faciebãt, multò magis facere debemus nos: & sic est argumentũ, quòd possumus argumentari ab exẽplis infideliũ. Hæc Glossa: Glossator itaq; hæc instituta à Gentilium, author verò, cuius interpres est, à Iudæorum authoritate & exemplo probat atq; confirmat: quibus haud dubiè eodem iure adiungi poterit & alia ratio Durandi, eiusdem ponderis, quã in eodem argumento his verbis recenset, Nabuchodonosor etiam rex, vocauit omnes satrapas, optimates & tyrannos ad dedicationem statuæ aureæ, quam fecerat. Hæc ille. Sed hoc à Dedicationibus veteris Testamenti, de Ethnicorum enim nil attinet dicere, desumptum argumenti genus infirmissimũ est: quia de ceremonijs & ritibus veterum non ita licet concludere. In præceptis moralibus firma esset ratio, sed in Ceremonijs, quæ typi & vmbræ fuerunt, non ita fas est ratiocinari, cùm omnia eius generis mandata sint per Christi aduentum abolita, nisi Iudaismum in Ecclesiam Christi reducere velimus. Quo simul Durandi totum Rationale diuinorum officiorum confutatur, in eo siquidem omnes Ceremonias papistarum ex Iudaismo probare conatur. Ita quoque patres Concilij Colonien. anno 1536. habiti, parte 9. cap. 12. excusare nituntur suas dedicationes, simulq; se Iudaizare negant: cùm tamen nihil in excusatione sua ex verbo Dei afferant, nisi quantum ad sua instituta ex veteri Testamento detorquent. Deinde Iudæorũ dedicationes verbum & mandatũ Dei expressum habuerunt: in nouo autẽ Testamento nihil tale præcipitur, sed potius docetur, tẽpus iam esse, quo sublatæ sint vmbræ et ceremoniæ, & quo pater in spiritu ac veritate potius adorandus, non ceremonijs, traditionib. aut constitutiunculis humanis colendus sit. Firmius igitur hoc argumentũ in contrariã partẽ retorqueri posset. Nã si aduentus sui splendore Christus vmbras et figuras omnes Iudaicarũ ceremoniarũ discussit & dispulit, patefacta earũ veritate quæ diu sub his inuolucris tanquã obtecta delituerat, ideò eam ipsam ob causam maximè ab eiusmodi superstitiosis ceremonijs, nõ Ethnicis solũ, verũ etiam Iudaicis Christianos abstinere decet. Aut si ceremonias Leuiticas, non modò tanquam inanes & superuacaneas, sed etiam vt damnosas & exitiosas abrogari oportuit, ne ijs Christi beneficium vel abrogaretur, vel vis eius eneruaretur, quid malùm, opus est aut nouas ceremonias ingenio humano excogitatas accersere, aut iã olim exoletas in usum reuocare, quib. velut postliminio, nõ solũ Iudaismus, sed & Ethnicismus, tãq abrogato Christianismo restituatur?

Deinde

Deinde cogitent quantum intersit inter Legem & Euangelium & vtriusque ministerium: item inter vmbras seu figuras, & earum patefactam veritatem, ac denique inter Mosem & Christum, inter Leuiticum & Euangelicum Sacerdotium. Denique si Deus illas reijcit imò execretur ceremonias quas tamen ipsemet instituit, cùm in alium finem superstitiosè ijs vterentur, quanti has eum facere existimabimus, quæ non modò ab illo traditæ & præscriptæ nō sunt, Sed totæ ab hominibus superstitiosis adinuentis ac institutis?

CAPVT II.

De Origine dedicationum & Consecrationum templorum apud Christianos.

Dedicationes seu Consecrationes Templorum à primis Episcopis Romanis institutæ sunt, si Decretalibus eorum Epistolis fidem aliquam habere volumus. Nam in altera Clementis epistola ad D. Iacobum ita scribitur: Ecclesias facite per cōgrua loca, quæ diuinis precibus sacrare oportet, & in singulis sacerdotes diuinis orationibus dicatos poni. tom. 1. Concil. De Pio pontifice Platina in vita eius indicat, quòd, rogatu primò Praxedis thermas Nouati in vico Patricij in honorem sororis suæ D. Prudentianæ dedicarit. Quæ Euaristus, Higinus & alij nonnulli primorum pontificum Rom. de basilicarum & templorum Dedicationibus statuerint postea indicabimus. Sed hæc probari non possunt: Neq; enim aut facultates alere, aut basilicis, templis & ædificijs publicis construendis operam dare tum sinebant continuæ & atroces in omnibus locis persecutiones, id quod suprà ostendimus. Præterea etiam de Dedicationibus huiusmodi Templorum in historijs aliarum Ecclesiarum, præter Romanam, primis illis post Ascensionem Christi seculis nihil omninò legitur. Sed quia Romanistis hoc semper curæ fuit in primus, vt suas leges, instituta, ritus & consuetudines, adeoq; cultum suum externum totum, quoad eius fieri posset, antiquitatis authoritate seu potius fuco commendarent, redderentq; augustiorem, effectum est, vt à prisca vetustate sæpè authores accersant, quibus nihil vnquam simile ne in mentem quidem venit. Sed quoscunque iactent authores, dum alios, quàm Christum, aut Prophetas & Apostolos producunt, satis declarant, quo loco habendæ sint humanæ istæ traditiones, quibus Deus irridetur, non colitur.

A quibus Dedicationes tēplorum institutæ.

Vt vt verò hæc se habeant rectius illi sentire videntur, qui Felici 1. tribuunt, quòd ritum dedicandi tēpla de nouo instituerit. Vixit enim ille, & Rom. pontificatum tenuit sub M. Aurelio Quintilio & Valerio Aureliano Impp. quo tempore in eminentia, felicitate & cōmoditate summa Christianorum res fuerunt, Eusebio teste lib. 8. cap. 1. Credibile ergo licuisse illis tū vel templa de nouo condere, vel Ethnicorū repurgare: vnde mirum non est si ea quoq; cū maximo gaudio suo cultui dedicarunt & consecrarunt. Panthal. in Chron. ex Volaterano.

Petrus Martyr autem S. Theologiæ in Schola Tigurina professor acutissimus, alijque docti, in historijs versati & antiquitatis studiosi viri, in ea prorsus sunt sententia, Constantinum M. occasionem & initium huiusmodi apud Christianos templorum Dedicationibus dedisse. Ille enim cùm Byzantium instaurasset, eaq; vrbe decreuisset vti pro sede Romani Imperij, voluit eam Deo consecrare: atq; ad eius dedicationem 318. patres, qui Nicænam Synodum eo tempore celebrauerant, vocauit. Idem quoq; Imperator Hierosolymam profectus, tēplum admodum magnificum Christo extruxit, ornauitq; anathemathis innumeris: & euocauit eò Episcopos illos, qui Tyri Concilium habebant, vt ad ipsum dedicandum venirent.

A quibus templa dedicari seu consecrari debeant.

Authorlibelli de Passione Domini apud Athanasium indicat, post annum demùm Domini 300. institutum fuisse, vt Episcopi solùm templa consecrent non minores sacerdotes. Martinus aūt Polonus, Platina, Sabellicus Enne. 8. Volateranus. Nauclerus Gene. 16.

Polyd.lib.6.cap.8.Panthal.in Chron.Balæus in vita Felicis.Valer.Anſ.Ryd.hoc tribuũt Felici 3. qui Epiſcopatum Rom. tenuit circa annum Domini 527. Confirmatur in Concilio Spalenſi act.8.pag.188. Et præcipitur etiã 26.q.5.miniſtrare. de conſec.diſt.1.c.nemo extra de conſec.Eccleſ.quòd in dubijs. Vnde Conciliũ quoq; Carthaginen.q.6.c.3.prohibet hoc facere ſacerdotem, neúe hoc alicui inferioris ordinis demandet ſtatuitur, extra eo.aqua.Refert Durandus in Ration.diuinorum lib.1.cap.6.

Socratis locus de non conſecrandis tẽplis ſine Rom. põtificis authoritate.

Socrates lib.2.cap.8. aſſerit, Canonem Eccleſiaſticum iubere, ne qua canonicè dedicetur Eccleſia,ſine conſenſu Romani Epiſcopi.Quem verò intelligat Canonem, non facilè eſt intelligere:nam inter Nicænos nullus talis extat. Sed videtur Socrates ex epiſtola Iulij Papæ hanc phraſim accepiſſe lib.2.cap.17.de quo non eſt mirum ſi myſterij iniquitatis more, canones ſibijpſi de ſuo iure mentitus eſt.Sozomenus lib.3.eandem hiſtoriam referens,non meminit canonis de conſecrandis templis cum conſenſu Romani Epiſcopi.De Gelaſio item 1. qui Epiſcopatum Rom.circa annum Domini 495. tenuit,refertur de conſec.diſt.1.c. præcepta ſynodalia & Baſilicas nouiter quòd ſtatuerit,Ne baſilicæ nouæ, ſeu nouiter.inſtitutæ,ſine præceptione Papæ,dedicentur. Idem etiam ad Ioannem Soranum Epiſcopum ſcripſit, Ne publicæ proceſſiones fiant,in Oratorijs,quæ præter auctoritatem ſedis Apoſtolicæ fuerint conſecrata diſt.ead.c.certum eſt.Ex his concludunt Doctores Canonum,eccleſiam,data poteſtate à Rõ. pontifice, à ſolo proprio Epiſcopo,aut ſaltem eo,cui conſecrandi partes is demandarit,conſecrari poſſe. Rationes quibus Durandus probat hoc munus ſoli pontifici conuenire, hæ ſunt: Quoniam,inquit, gerit imaginem Chriſti, & figuram ſummi Pontificis Chriſti, ſpiritualiter dedicantis,ſine quo nihil poſſumus in Eccleſia ſtabilire:vnde ipſe ait,ſine me nihil poteſtis facere:& in pſal.Niſi Dominus ædificauerit domum. Vnde Concilium Carthaginenſe prohibet hoc facere ſacerdotem,nec poteſt hoc alicui inferioris ordinis demandari.

Hæc autem authoritas antiquitùs ſemper fuit politici magiſtratus.Nam Solomõ Rex, non pontifex,iuſſit dedicari ſuum templum, & ipſe illius Dedicationis præcipuas obiuit partes,vt eſt videre 3.Reg.8.Idem poſtea templum,cùm ab Achaſo rege pollutum eſſe,Ezechias aperuit,& ſacerdotibus,vt denuò perpurgarent & conſecrarent,imperauit.Eſdræ 6.cap.non ſummus pontifex,licet inſignis ac celebris Meſsiæ typus eſſet, verùm filij Iſrael, ſacerdotes, Leuitæ & reliqui filij tranſmigrationis vnà templum ſub Zorobabele ædificatum dedicaſſe memorantur.Ac licet ſit credendum, ipſum in hac actione non poſtremas partes tenuiſſe: tamen hæc poteſtas non illi ſoli aſsignatur, ſed eius perſona perinde ac reliquorum ſacerdotum ipſius ordinis nomine tantùm notatur.Vnde,quemadmodum etiam ex multis alijs,perſpicuũ ſit,Romanos pontifices ea tantum ex legibus, inſtitutis ac ritibus Moſis atq; veteris ſacerdotij decerpere, & ad imitationem ſibi ſumere, quæ allubeſcunt, quæq; torqueri quoquo modo poſſunt ad tyrannidem eorum ſtabiliendam: ac ſi quid etiam extra Aaronicum pontificatum poſitum huc referri poſſe viderint, id vel ex ipſo paganiſmo arripere & vſurpare. Cicero in Oratione pro domo ſua ad pontifices indicat, legem Papiriam vetaſſe quidem, ne iniuſſu plebis ædes conſecrarentur,conceſsiſſe autem,imò præcepiſſe vt vel à tribunis plebis, vel à pontifice maximo tantum dedicatio fieret.Hæc lex etſi Ethnica ſit, tamen pontificibus Romanis magis arriſit, quàm eorum qui ſub lege & prophetis vixerunt conſuetudo. Quemadmodum igitur Iulius Cæſar olim, quiquid pontificibus,tribunis,dictatori, poteſtatis ac dignitatis in Romana repub.fuit,id omne ſibi vendicauit,vt ne quid ei ad ſummam potentiam deeſſet: ſic etiam pontifices Rom.quiquid in ſacris literis,in eccleſia veteri, in exterarum gentium ritibus ac legibus vſquam fuit, quod quidem ipſis ad augendam ſtabiliendamq; potentiam vſui futurum videretur,id omne per fas & nefas ad ſe ſolos pertraxerunt. Hæc verò tyrannis nõ ſolùm Iudæis,ſed & primitiuæ Eccleſiæ Chriſtianis planè incognita fuit.Nam ſub Chriſtianis principibus, Euſebius Epiſcopus Hieroſolymitanum, & Athanaſius Alexandrinum,non dedicari poſſe exiſtimarunt,niſi iubente Conſtantino Imperatore.

Quæ

Quæ templa conſecranda.

IN Bracarenſi Synodo ca.6.præcipitur, vt ſi quis baſilicam quæſtus cauſa ædificet, nullus Epiſcoporum eam conſecret. De conſec.diſt.1.c.ſi quis baſilicam.

In eadem Synodo 2.cap.5.circa annum 610. ſancitur, Ne prius Eccleſiam aliquam conſecrent Epiſcopi, quam de dote chartulam ſeu ſcriptum acceperint, 1.q.2.placuit. Item de cōſecr.diſt.1.extra de conſec, Eccleſ.vel altar.cum ſimil. Quod quidem vtcunque ferri poterat, niſi ſuperſtitio fuiſſet adiecta, qua voluerunt in ea Synodo caueri, ne templum eſſet abſque oleo & luminaribus. Vnde & Synodus Vuormatienſis cap.3.anno 868.celebrata, manifeſtè decreuit, Non priùs fieri debere Dedicationem quàm Eccleſiæ ſatis ſit proſpectum de ſumptibus, quibus alendi eſſent miniſtri, luminaria & alia. In pauperes & ægrotos iſti ſumptus longè melius fuiſſent collocati. Athanaſius, Gregorius Nazianzenus & Euſebius harum rerū in ſuis dedicationibus nullam prorſus faciunt mentionem.

Tertiò ea tantum conſecranda templa ſtatuerunt, quæ conceſſerit Romanus pontifex, vt modò indicauimus.

Ritus conſecrandi templa.

SI ipſis maximè Decretalibus primorum pontificum Rom.fidem habere voluerimus, nullis tamen alijs ceremonijs ſeu ritibus conſecrata ab initio templa fuiſſe conſtabit, quàm oratione. Ita namq́; Clemens in altera ad Iacobum epiſtola ſcribit, Eccleſias facite per congrua loca, quæ DIVINIS PRECIBVS *ſacrare oportet. Et quibus Ceremonijs Conſtantinus templum Saluatoris Hieroſolymis in loco Cranij extructum conſecrari curauerit commemorat Euſebius lib.4.de vita Conſtantini, & Athanaſius Apologia 2. Ex qua commemoratione liquet, quali ratione veteres iſti templa ſua conſecrarint: Nihil ibi dicitur de magicis aut ſuperſtitioſis cultibus, de aſperſione aquæ luſtralis, aut ſimilibus rebus, quæ poſterioribus temporibus in huiuſmodi dedicationibus vſurpari cœperunt, ſed ſimpliciter indicatur, quòd Conſtantinus Imp.ad templi illius dedicationem conuocarit Oecumenicam Synodum apud Tyrum congregatam, eamq́; conſecrationem concionibus & precibus, nec non gaudio & exultatione magna peractam fuiſſe. Similiter patres è Niceno Concilio rogatu Conſtantini Byzātium veniſſe, & eam vrbem precibus & votis dedicaſſe, & Conſtantinopolim ac nouam Romam appellaſſe, Nicephorus lib.8.ca.26.indicat: item Zonaras tom.3. de Conſtantino. Conuocauit & Baſilius Epiſcopus Ancyræ ad conſecrationem templi recens à ſe conſtructi, vicinorum locorum Epiſcopos, vt Sozom.narrat lib.4.cap.13. Agit & de eodem ritu Baſilius in enarratione pſal.114. Hic ritus etiam in Affricanis Eccleſijs receptus fuit: quemadmodum ex Athanaſio videre eſt, qui Chriſtianos in templis nondum conſecratis non conueniſſe clarè indicat in Apologia ad Conſtantinum: vbi & templa, quàm primum exædificata fuerint, gratiarum actionibus conſecrata eſſe indicat.*

Cæterum vt templorum conſecratio ex κακοζηλίᾳ Iudaiſmi originem ſumpſit, ita quoq́; ſuperſtitioſis ritibus & ceremonijs anſam mox præbuit. Nam in Decretalibus epiſtolis Euariſtus ſtatuiſſe dicitur, vt baſilicæ non niſi per Miſſam conſecrentur. Sed ſi verum eſt quod refert Gratianus de Conſecr.diſt.1.c.omnes baſilicæ & Iuo li.2.decret. Platina et Sabellicus Enne.7.lib.4. Higinus hoc ſtatuit: & ſunt, vt gloſſator ibidem annotat, qui dicant, Miſſam eſſe de conſecrationis ſubſtantia. Falsò autem hoc decretum vel Euariſto vel Higino attribui, inde conijcio, quòd Miſſæ nomen, cuius illi in ſuo decreto meminerunt, eo tempore in rerū natura non fuit. Deinde etiam nullas habuerunt ea ætate vel baſilicas, vel templa, ſed vel ſimplices domos, vel ſpeluncas & abdita loca in quibus conuentus ſuos celebrarunt. Et quod magis auget ſuſpicionem, hoc Decretum ne in Higini quidem Decretalibus legitur, ſed ſolū à Gratiano citatur: permulta autem monachus iſte hinc inde recitat, veluti de Pontificum reſponſis ſumpta, quæ tamen in ſcriptis, quæ illorum Pontificum nomine adhuc ſuperſunt,

Superſtitioſi ritus dedicandi templa quando orti.

Dedicanda templa per Miſſam

Iudiciū de Gratiani Decreto.

non leguntur, vt longa serie probari posset. Factum hoc ex falsa Bibliothecarij Romanæ ecclesiæ relatione, à quo Gratianus multa in suo Decreto habet: is verò scripta sua consarcinauit ex quibusuis apocryphis vel fictis scriptis in scrinijs vel bibliothecis papæ, quibus præerat, repertis.

Dedicanda templa vnctione Chrismatis.

Deinde si bullæ Clementis 6. in qua Iubilæum, quem Bonifacius 8. centesimo quoque anno celebrandum indixerat, abbreuiauit, & quinquagesimo celebrari præcepit, fides aliqua adhibenda est, Syluester 1. instituit Dedicationes templorum per vnctionem chrismatis: & eo pacto veterem illam Iudæorum consuetudinem consecrandi & dedicandi templa vnctione scilicet alijsque puerilibus ceremonijs primus reuocauit, cùm hactenus id factum fuerit per Euangelicos tantum sermones, precationes et gratiarum actiones, vt supra retulimus. Sic enim scribit inter alia in ea bulla, se velle vt in templo Lateranensi Iubilæus celebretur, idq́ eam ob causam, quòd Syluester Papa hoc templum consecrarit nouo quodam consecrandi ritu atque vnctione. Si igitur verum est quod hic Papa scribit, falsum erit quod quidam affirmare audent, templa & sacella quædam ab ipsis Apostolis ad hunc modum consecrata fuisse.

Tertio, post annum Christi 300. in Dedicationibus templorum addere cœperunt donaria magnifica, quemadmodum de Constantino M. Eusebius indicat lib. 4. vitæ eius, quòd in dedicatione templi Hierosolymitani in loco Cranij extructi id dotarit, & regalibus anathematis exornarit. Idem etiam de Bonifacio 1. Cœlestino 1. & Sixto 3. referunt Platina & Sabellicus Enne. 8. lib. 1.

Præterea circa Gregorij 1. tempora in dedicationibus templorum fumigationes cœptæ sunt vsurpari.

Et sanè Gregorius ipse mirabiles dedicationes dictat varijs Episcopis; libro 10. epist 12. libro 7. epist. 71. lib. 8. epist. 63. Ecclesiam, propè domum Merulanam positam, Seuerinoq́ dicatam, consecraturus, sibi eius reliquias transmitti postulat: libro 2. indict. 2. cap. 58. Ipseque primus semper vult, vt reliquiæ aliquæ in cõsecratione templorum præstò sint: et diligens fiat exploratio, ne alterius cuiusdam sancti corpus ibi sit sepultum. Gilbertus Cognatus Narrat. Syl. lib. 3. Et in Nicæna 2. idololatrica synodo anno Domini 788. celebrata, similiter statuitur cap. 7. Ne templa sine reliquijs sanctorum consecrentur.

Est & hic insignis error in Gregorio, quòd vult vt quotannis diebus octo Encænia celebrentur, ad imitationem Iudæorum, qui domum Iehouæ, sub Achaz prophanatum, octo diebus sanctificarunt. 2. Paralip. 29. de consecr. dist. 1. c. Solennitates. Iudas quoq́ Machabæus, cum fratribus & toto populo constituisse dicuntur, vt dies renouati templi singulis annis octo diebus celebraretur. Nam hac de re nullum vel Christi, vel Apostolorum, vel primitiuæ Ecclesiæ præceptum extat.

De expiationibus quoq́ Templorum Ethnicorum, hic Gregorius Augustino Anglorum Episcopo præcipit, vt fana idolorum destrui in eadem gente minimè debeant: sed ipsa quæ in eis sunt idola, destruantur: aqua benedicta fiat, in ijsdem templis aspergatur, altaria construãtur, reliquiæ ponantur: quia si fana eadem benè constructa sunt, necesse est, vt à cultu dæmonũ in obsequium Dei veri debeant commodari: vt dum gens ipsa eadem fana non videt destrui, de corde errorem ponat, & Deum verum cognoscens ac adorans, ad loca quæ consueuit familiarius concurrat.

Paulus 1. dedicationibus templorum nouas etiam Ceremonias addidit vt Balæus in vita eius refert: sed quæ aut quales eæ fuerint non indicat.

In veteri quadam Agenda Ceremonia & Ritus consecrandi Templa his verbis describitur. Conuenerunt ad limina templi consecrandi Episcopus sacris indutus vestimentis, omnis clerus cunctusq́ populus: ibiq́ duodecim positæ fuerunt candelæ ardentes intus in Ecclesia ante 12. cruces in Ecclesiæ parietibus depictas. Ad templi fores occlusas recitabantur primùm ab Episcopo aliquot preculæ: postea clero & populo templum circumeuntibus, & cãtantibus responsorium aliquod. Episcopus parietes aqua benedicta, quæ sale mixta erat, asper

gebat

gebat cum fasciculo hyssopi. Quibus ad templi ostium, vnde modò digressi fuerant, redeuntib. Episcopus, repetitis prius aliquot precatiunculis, ad ostium accedens, baculo pastorali illud pulsabat: Tollite, inquiens, portas, principes, vestras & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Cui diaconus in templo conclusus respondebat: Quis est iste Rex gloriæ? Episcopus vicissim: Dominus fortis & potens in prælio. His tertia vice peractis, ianuam reserari iubebat pontifex: qua aperta ipse cum duobus tribúsue ministris, cum mansionario & acolutho tantum ingrediebatur reliquis foris manentibus, ter hac iterata salutatione: pax huic domui: moxq; ostiũ denuò claudebatur, & Episcopus se ad altare prosternens, preces faciebat. At clerus foris litanias cantabat, quibus sacerdotes humeris gestantes feretrum, quo reliquiæ nouum illustraturæ templum continebantur, astabant, vsq; dum Episcopus altare & omnia eius instrumenta sanctificasset. Ludebat autem interim in templo quibusdam ineptijs Episcopus, appingendo literas parietibus, exorcizando sal, aquam, cinerem, vinum: hisq; simul commixtis intingebat pollicem, ac sæpius crucis signum altare notabat: deinde & parietes interiores templi, totamq; aream perfundebat. Post hæc rediens ad altare, incensum offerebat. Tandem in omnes angulos pollice infinitam pingebat multitudinem crucium, hæc adijciens verba: Sanctificetur hoc templum in nomine patris, filij & Spiritus sancti, Amen. His peractis concionem habebat Episcopus ad populum ante ostium templi, de honore Ecclesiastico, de decimis, de oblationibus Ecclesiarum, ac de anniuersaria illius Ecclesiæ dedicatione, alijsq; de rebus magis ventrem, quàm sacros cultus spectantibus. Tandem simul omnibus ingressis templum horrendo boatu replebant. Eundem ferè ritum describit Ioan. Sleidanus lib. 21. Comment. Et Durandus in Rationali diuinorum lib. 1. cap. 6. Quæ profectò si ex magorum & incantatorum schola profecta non sunt, nescio vnde sint desumpta. Ritus tamen huius superstitiosissimi reddunt has causas. 1. Quòd basilicam consecrandam pontifex ter circuit, eo effingit triplicem circuitum Christi: nempe de cælo in mundum, de mundo ad limbum, de limbo ad cælum: vel triplicem ecclesiæ statum, vt coniugatorũ, viduarum, virginum. 2. Quòd ter pontifex ostium pulsat, dicens: Attollite portas: significat triplex ius esse Deo in corda nostra, secundum Anshelmum: primum quia fecit, dein quia redemit, deniq; quia seipsum nobis promisit & dedit. 3. Aquam aspergens, significat baptismum & pœnitentiam. 4. In pauimento literarum characteres scribens in cineres illuc sparsos ad crucis formam ductis lineis à dextra sinistrorsum & contra, effingit duorum populorum coniunctionem, & humilitatem. 5. In parietibus intus cruces pingit ad repreßionem sensuum, de qua Paulus Galat. 5. 6. Luminaria ante cruces ponuntur, ad significandum lumen, in quo nobis sit ambulandum. 7. Inungit cruces chrismate, ad odorem bonæ fragrantiæ significandum: & similia multa nugantur.

His ritibus seu potius incantationibus diuinam quandam vim attribuunt. Putant enim nisi dedicetur templum, non posse ibi preces haberi, non exaudiri orantes, non rectè prædicari verbum Dei, nec Sacramenta administrari. Nam Clementi & Felici Romanis pontificibus affinxerunt, quod decreuerint, non nisi in consecratis locis sacrificare & Missas celebrare licere: de Consecratione distinct. prima can. Sicut non alij, item, Hic ergo. Vbi simul indicatur, quòd idem in Triburiensi Synodo anno 811. habita, sancitum fuerit. Hæc autem sententia manifestè Iudaismum olet: alligat enim religionem ad certa loca. Scriptum quidem extat Deuteronomij duodecimo, Vide ne holocausta tua offeras in omni loco, sed in eo duntaxat quem Dominus elegerit: Vnde colligunt in ijs solùm locis facienda esse sacra quæ ipsi suis incantationibus consecrarint & dedicarint: cùm Deus hoc non de locis ijs quos ipsi crucibus & vnctionibus suis consecrarint, sed de vrbe ædeque Hierosolymitana illustri Ecclesiæ typo locutus sit. Deinde supra ostendimus, in Veteri Testamento, religionem & cultum Dei externum, inprimisque sacrificia templo Hierosolymitano ita fuisse alligata, vt extra illud immolare & sacrificare nefas fuerit, in veteri autem Testamento relaxata est hæc ceremonia Christi Domini aduentu, qui locum cultus & religionis liberum suis fidelibus fecit.

1. Dedicationum superstitiosarum abusus.

2. *Addiderunt & hunc abusum, quòd hoc ritu existimarunt depelli Satanam. Ac vt ea res plus admirationis & authoritatis haberet, signa mendacia confinxerunt plurima, quibus magno studio applausum est. Adrianopoli enim, cùm Alipius templum Eufemiæ consecraret, conspecti sunt diaboli magnis turmis auolare: refert Metaphrastes in vita Alipij. Hoc si maximè verum est, factum tamen ad cultum idololatricum & superstitiosum confirmandum, ac seducendum impios. Ita de Pantheo, quod antea fuerat idololatricum templum, à Bonifacio 4. autem S. Mariæ & omnibus martyribus dicatum, Petrus Præmonstratensis refert, quòd ante dedicationem eius, Christiani sæpè à dæmonibus percussi sint in illo templo: id verò deinceps post consecrationem eius non amplius factum. Addit verò Balæus Centuria 1. de Scriptoribus Britanniæ in Bonifacio 4. ideò cessasse illos spiritus, si maximè vera sint quæ Præmonstraten. referat, quòd tunc Romani illa mutatione amici diabolorũ essent facti, dum neglecta & corrupta doctrina, omnia replerent superstitiosis ceremonijs & traditionibus humanis. Quasi verò superstitiosis suis ceremonijs possint diabolum cogere, vt discedat cum voluerint, cum tale spiritus sancti χάρισμα non acceperint. Deinde nesciunt illi, an diabolus eo in loco sit, quem illi consecrant: quod cùm ignorent, nec verbo Dei muniantur, quiquid agunt, citra fidem operantur, & iccirco peccant, cùm Apostolus dicat, Quiquid ex fide non est, peccatum est. Fuere quidem interdum domus vbi spiritus maligni horrenda quædam exercuerunt, ita vt ab hominibus non potuerint habitari, cuius illustre exemplum extat lib. 7. epistolarum Plinij secundi. Sed ibi facto ipso cognoscebatur spiritus malus præsens adesse. At in cæteris ædificijs, nec ex effectis, non ex Dei verbo intelligi potest cacodæmonas inesse: Cur ergo isti tam imperiosè illos adiurant? Cur non potius totum terrarum orbem exorcisant, cùm Paulus Ephes. 6. diabolos κοσμοκράτορας appellet? aut saltem vniuersum aërem, quo ad respirandum vtimur: cum spiritus mali potestates aëris appellentur?*

3. *Cumq́ ab initio Christianismi templa Oratoria, Dominica, & Domus Dei vocarentur, sicut supra indicauimus, vt quæ soli Domino Iesu Christo sacra essent, & publicis precibus, alijsq́ diuini cultus exercitijs eidem dedicarentur, tandem sanctis mortuis dedicari cœperunt, & Diuorum Diuarumq́ nominibus appellari, vtpote Petri, Pauli, Mariæ & aliorum. Quæ res quidem circa annum demum Christi 500. cœpit, & paulatim in fœdissimum abusum abijt, vt supra indicauimus. Sic Ethnici quoque, cùm certis Ceremonijs sua templa consecrassent, vni alicui dedicarunt, quos pro Dijs colebant, indeq́ templum denominarunt. Hinc, vt Arnobius lib. 6. contra Gentes testatur, dicere solebant, hoc templum Martis est, hoc Veneris, illud Iunonis: Apollo hîc habitat, in hoc manet Hercules, in illo Summanus, &c.*

4. *Est & hic insignis Dedicationum templorum abusus, quòd visitationibus earum peccatorum remissionem ascripserunt: id quod primò fecisse legitur Gregorius M. circa annos 600. quem inde in eodem errore sequutus est Alexander 2. circa annum Domini 1066. qui inquit in Priuilegio Cassinen. Statuimus, vt quicunque deuotus ad Cassinen. Ecclesiæ dedicationem annualiter venerit, de peccatis suis 40. dierum remissionem accipiat.*

5. *Item, quòd has Ceremonias ab hominibus inuentas pluris faciunt, quàm Sacramenta diuinitus instituta. Maiori enim pompa & apparatu in eis administrandis vtuntur, quàm cùm Cœnam Domini vel Baptismum celebrant.*

6. *Præterea etiam Conuiuia & comessationes vsitatæ fuerunt in eiusmodi Dedicationibus: quæ vnde originem traxerint, in libro nostro de Festis, sub Encæniorum festiuitate, pluribus indicabitur: Eæ in primitiua Ecclesia toleratæ quidem certis de causis aliquandiu fuerunt, postea verò in Nicæno Concilio damnatæ: sed rursus confirmatæ à Gregorio M. qui ait: Ethnicis, qui boues solent in sacrificio dæmonum multos occidere, debet etiam hac de re aliqua solennitas immutari, vt die dedicationis vel natalitio Sanctorum martyrum, quorum in templis reliquiæ ponantur, tabernacula sibi circa easdem ecclesias faciant de ramis arborum, & religiosis conuiuijs solennitatem celebrent lib. 9. indict. 4. epistola 71. ad Augustinum Anglorum Episcopum.*

Templa

Templa quando, & quibus ritibus reconſeeranda.

PRæter illa decreta Rom. Pontificum quæ ſupra retulimus, etiam alia quædam extant de Dedicationibus Eccleſiarum. Nam ſi qua fides Canonibus Synodorum, qui in tomis Conciliorum, vt hodie extant, continentur, tribuenda eſt, extat inter Canones Concilij Nicæni conſcriptos à Gratiano, Canon, qui præcipit, Eccleſias ſemel conſecratas non iterum conſecrari debere: & hanc rationem affert: Sicut infans à qualicunq; ſacerdote in nomine patris, & filij & Spiritus ſancti baptizatus nō debet iterum baptizari: ita nec locus Deo dicatus iterum conſecrandus eſt. Deſtinct. 68. c. Eccleſijs ſemel. Sed non valet hæc conſequentia, nam de diſſimilibus idem non eſt iudicium. Bergomenſis in Arcadio hoc decretum Innocentio 1. papæ circa annū 410. tribuit: idem & facit in Innocentij 1. vita Balæus. Excipiunt tamen Execrationem (ſic enim loquuntur) Eccleſiarum: eamq; fieri tripliciter volunt. Primò ſi fuerit combuſta, ita vt parietes omnes, vel eorum maior pars, fuerint decruſtati. Vt d. 1. ca. Eccleſijs. ff. de contrahenda emptione. l. demum. Leuit. cap. 14. propè finem. Si enim ſolummodo tectum, vel aliqua eius pars parietibus manentibus, vel ſaltem in modica parte deſtructis, combuſta fuerit, reconſecranda non eſt, extra de Conſecrat. Eccleſ. vel alta. ligneis. Durandi rationale diuinorum lib. 1. cap. 6.

Secundò, ſi tota Eccleſia aut maior eius pars ſimul funditus corruerit, & ex toto fuerit reparata ex decreto Iulij 1. ead. diſt. de Fabrica verò. Conſecratio enim Eccleſiæ maximè in exteriori vnctione, & lapidum coniunctione & diſpoſitione conſiſtit: vt in dicto cap. Eccleſijs. Durandus ibid. Si verò non ſimul, ſed ſucceſsiuè parietes omnes ruerint & reparati fuerint, eadem cenſetur Eccleſia, ideoq; nō reconſecranda, ſed duntaxat aqua exorcizanda, & Miſſæ ſolennitate eſt reconcilianda. De Conſecr. diſt. 1. de Fabrica. & c. ſi motum ff. de leg. 1. quod in rerum. Durand. ibid. Alij tamen dicunt reconſecrandam eſſe. Durandus ibid.

Tertiò reconſecranda eſt Eccleſia, ſi dubium ſit, vtrum aliquando fuerit conſecrata. Durandus ibid. Hoc autem ſtatuit Felix 1. circa annum Domini 278. Platina in vitis. In Concilio quoq; Carthaginen. 5. circiter annum 420. habito, ſancitur ca. 6. vt ſi de conſecratione alicuius Eccleſiæ hæſitetur, conſecretur ſine vlla trepidatione. Hoc etiam ſtatuit Felix 3. vel iuxta alios 4. in epiſt. decret. 1. ca. 2. nimirum, Si dubitetur de Eccleſiarum conſecratione, & nec certa ſcriptura, nec certi teſtes exiſtant, à quibus conſecratio ſciatur, ſine vlla dubitatione conſecrentur. Vide diſt. 1. de Conſecr. c. Solennitates. Idem ſtatuitur in Meldenſi Synodo cap. 8. vt refertur ead. diſt. c. Eccleſiæ. His caſibus adijcit Gratianus alios etiam de Conſ. d. 1. ſi motum: nimirum, ſi motum ſit altare, aut eccleſia homicidio vel adulterio polluta fuerit, vt tum reconſecretur diligentiſsimè: ex Higini inſtitutione: quæ tamen ne in Decretalibus quidem Higini leguntur, vndecunque Gratianus ea habeat. Et in Nicæno Concilio ſtatutum fuit, ſi verum eſt quod Gratianus refert de Conſec. diſt. 1. c. Eccleſijs ſemel. reconſecrandas eſſe Eccleſias, ſi illi à quibus conſecratæ ſint, fidem ſanctæ Trinitatis non tenuerint. Synodus quoque Aurelianen. ca. 3. ſanciuit, Eccleſiam, in qua paganus ſepultus ſit, non licere conſecrare, neque Miſſas in ea celebrare. De Conſecrat. diſt. 1. c. Eccleſiam. Eadem diſt. c. Eccleſiam, indicatur ex Agripinenſis Synodi decreto, Eccleſiam, in qua mortuorum cadauera fidelium ſiue infidelium ſepeliantur, conſecrare non licere: ſed ſi idonea videatur ad conſecrandum, erutis & eiectis inde corporibus, & raſis parietibus ac ſignis eius loci, reædificandum, id eſt, raſuram dealbandam. Quod ſi antea conſecrata fuerit, Miſſas in ea celebrare licere, ſi tamen fideles fuerint, qui in ea ſepulti ſint.

Alexander quoque 3. præcepit, Templum, per adulterium in ipſo commiſſum per ſacerdotem pollutum, aquæ benedictæ aſperſione expiari ſeu reconciliari debere: libro quinto, Decretal. titul. decimoſexto, canon. quinto, ſignificari. Primitiuæ autem Eccleſiæ ſancta ſimplicitas huius generis aniles ceremonias & ſuperſtitiones prorſus ignorauit. Polluerat ſtupro fœminæ nobili illato Conſtantinopolitanum templum Nectarij Diaconus:

pollutum templum Episcopus nec aqua benedicta, nec alia ceremonia reconsecrauisse vel reconciliasse legitur, sed Diaconũ officio suo remouit. Quæ ratio reconciliandi templa hodie adhuc optima foret, nimirum si quod in his tetrũ facinus esset admissum, meritis pœnis sontes afficerentur, & culpa publicis pariter ac priuatis precibus depelleretur. Quo pacto spes foret & Deo satisfactum iri, & suam templo sanctitatem pristinam recuperari. Nam quemadmodum princeps affectus aliqua contumelia, maiestatem eatenus amisit, quatenus qui iniuriam fecit, impunè scelus suum tulit, ac rursus eam recuperat, cùm de sonte supplicium sumptum erit: sic quiquid sceleris in templo sit patratum, tunc sua templo sanctitas restituetur demùm, cùm sumpta de sontibus pœna, templum sit à contaminatione & contemptu vindicatum.

Ne tamen in his reconciliationibus sacrarum literarum authoritate destitui videantur, Christi factum adducunt, qui flagello ex funiculis confecto, ementes ac vendentes è templo eiecit. Sed hoc argumento ipsi manifestissimè redarguuntur. Episcopi enim & Suffraganei qui templa ipsorum dedicant & reconciliant, suam operam mercantur simul & vendunt: & nisi aliqua mercede ad hæc conducantur, suam operam denegant. Et quod ipsa templa Papistica attinet, quid obsecrò aliud sunt quàm forum rerum venalium, mercatus & nundinæ Missarum? Digniores igitur essent qui flagellis, imò fustibus è templis Christianorum eijcerẽtur, quàm qui apud Iudæos suo mercatu templum speluncam latronum fecerant.

Pro Dedicationibus templorum, altarium, Cœmeteriorum, &c. nihil petendum.

IN Bracarensi Synodo, quæ iuxta aliquos est prima, & celebrata anno 610. ca. 5. sancitur, ne pro Dedicatione Ecclesiarum Episcopi aliquid petant, sed tamen accipiant. Idem etiam statuitur in Cabillonen. Synodo ca. 16. Item in Vuormatiensi, anno Domini 868. habita. Sed Cenulphus Rex Merciorum, cùm apud Vuynchecumbam curasset dedicari Ecclesiam, tredecim Episcopis, & 10. ducibus marsupia xenijs compleuit: & presbyteris marcham auri, monachis solidum vnum, & toti populo sua quædam munuscula distribuit: Vuilhelmus lib. 1. cap. 77. de Anglis. Henricus etiam 2. Imp. Bambergensis Ecclesiæ dedicationem, per ipsum pontificem Rom. Benedictum 8. factam, ea obtinuit conditione, vt quotannis ex illa Ecclesia Romano fisco cederent 100. argenti marcæ, cum equo albo & phalerato, circa annum 1010. Leo tamen papa postea Beneuentum ab Imperatore dono accipiens hoc tributum remisit. Quàm probè etiam hoc decretum seruetur hodie, ex Grauaminibus Germaniæ in Comitijs Noribergen. anno 1522. pontificio legato oblatis, apparet: grauamine enim 48. ita queruntur. Cùm Ecclesias & templa prætenuina quidem, Deo dicant, sacrantq́ue nonnulli Suffraganeorum, subditos vtcunq́ue per se egestate laborantes, superfluis minimèq́ue necessarijs sumptibus onerant: neq́ue hoc contenti, quin munera quoq́ue, & illa quidem immodica, à misera plebecula exigunt. Grauamine item 49. queruntur, quòd pro Consecratione Altarium eorumq́ue ornamentorum, munera ac dona petant innumera. Catal. testium verit. fol. 346. Cumq́ue in agro Tigurino quidam Episcopus accepta pecunia, duo templa consecrasset, sacerdos verò quidam eum Simoniacum esse diceret, quòd dona Spiritus sancti venderet: Ille respondit, se non pacisci cum rusticis, vt Simon fecerit cum Petro, sed ne hoc scelus incurrat, se ipsis disertè præcepisse, vt tantũ sibi pecunias pro illa lustratione numerent. Similiter in Grauaminibus Germaniæ grauamine 50. conqueruntur, vt si fortè siue armis, pugnis tantum & capillis in Cometerio, duo pluresue manus conserant, aut rixam habeant, ad sanguinis vsq́ue, quantumuis modici, effusionem, mox ad interdictorum seueritatem recurrere Ecclesiasticos: nec prius publica Christianorum redintegrare officia, quàm ciuium vniuersitas cœmeterium denuò magna pompa, grauibusq́ue nec minoribus impensis consecrari curauerit, quàm primum ex prophano redditus sit sepulturæ is locus sacer. Factumq́ue est in agro quoq́ue nostro, vt suffraganeus quidam totum cœmeterium lustrarit pro certa summa pecuniæ: postea cùm pauperculi agricolæ interrogarent, vbi sepeliendi essent infantes, qui absq́ue baptismo decederent, mox angulum quendam cœmeterij

meterij iußit non esse sacrum, vel prophanauit, sed neque hoc gratis, denuò enim pecunias ei numerari oportuit. Fecit perinde vt Episcopus quidam olim, qui, cùm ieiuniorum die carnes ad edendum apponerentur, cruce super carnibus facta, dicebat, Sis piscis, sis piscis: & pro piscibus carnes comedit. Ita illudunt isti homines miseris mortalibus.

Dedicationes templorum quando festiuæ & anniuersariæ factæ.

CVm primùm templa consecrari cœpissent, Dedicationes eæ festiuæ, nondum tamen anniuersariæ fuerunt. Cùm enim finitis persequutionibus, Christianis templa vel noua extruere, vel idololatrica & Ethnica in suum vsum conuertere liceret, ad dedicationes eorum vndiq; magna cum lætitia concurrerunt, Deo pro hoc beneficio gratias agentes & totum diem illum ingenti cum gaudio consumentes. Vnde Nazianzenus in oratione in nouum Dominicum: Vt Encænia, inquit, honorentur, vetusta lex est. Et de Alexandro Alexandrino Episcopo Athanasius refert, in Apologia ad Constantium, eum absolutis templorum operibus, encænia & dedicationes per conuentus, laudes & gratias Deo canentes celebrasse. Sub Constantino M. autem magis quàm vnquam antea festiuæ esse cœperunt. Is enim Imperator diem festum admodum solennem ad celebrandam dedicationem templi Saluatoris, quod Hierosolymis in loco Cranij extruxit, indixit. Patres enim Tyri in Concilio congregatos Hierosolymam vocauit, eosq; per suum legatum amica dextræ porrectione, conuiuijsq; splendidis & epulis exquisitißimis honorificè excepit, & in pauperes & nudos pecuniam & vestes distribuit. Episcopi verò precibus simul & concionibus id festum decorarunt: alij diuinas lectiones interpretati, arcanas contemplationes reuelarunt: alij mysticis operationibus sacrorum Deum placarunt, & pro communi pace, pro Ecclesia Dei, pro Imperatore & filijs eius preces Deo obtulerunt, vt testatur Eusebius lib. 4. vitæ Constantini. Ex quo tempore festiuitates frequentißimè gerebantur à Christianis cum omni lætitia & exultatione, per vrbes & loca singula Ecclesiarum dedicationibus celebratis: ad eum omninò modum quo Iudas Machabæus quoq; cum ciuibus suis pro renouatione templi sacrificia per dies octo celebrauit, nullum genus delitiarum relinquens, sed pretiosißimis & lautißimis dapibus eos pascens.

Hæ autem festiuitates quando solennes & anniuersariæ factæ sint, non similiter ab authoribus traditur. Gratianus distict. 1. de Consecrat. ca. Solennitates. indicat, Felicem 1. statuisse, vt solennitates dedicationũ per singulos annos celebrentur: refert etiam Cranzius lib. 2. cap. 1. Metrop. Hoc alij Siluestro 1. tribuunt, qui instituisse dicitur consecrationes ecclesiarum solennes. Antoninus tit. 9. cap. 2. Balæus in vitis Pontificum hoc Felici 3. tribuit. Hermannus Gigas Felici 4. quem statuisse dicit, vt anniuersaria dies Dedicationis templorum singulis annis solenniter celebraretur, in epist. ad Episcopos per diuersas prouincias constitutos cap. 1. Refert idem N. Doard. in annot. ad Durandi lib. diuinorum offic. 1. cap. 6. Ego principium harum solennitatum ad Constantini M. tempora refero: ex quo tempore enim templum Saluatoris Hierosolymis dedicatum est, dies ille dedicationis quotannis celebrata fuit. Sic enim Nicephorus lib. 8. cap. 50. Erat, inquit, is decimus quartus mensis Septemb. dies, qui ab eo tempore in ecclesia Hierosolymitana quotannis publicè ab omnibus festus & celebris agitatus est, octo ex ordine diebus conuentibus celebrandis. Quibus diebus ex omni terrarum orbe homines conueniunt, & ad festos conuentus concurrunt. Ante hoc tẽpus non legitur in hist. Ecclesiast. templorum dedicationes repetitas fuisse. Confirmauit hunc morem Gregorius M. dicens: Solennitates ecclesiarum dedicationum per singulos annos sunt celebrandæ: dist. 1. ca. Solennitates. de Consecr. Eumq; probare nititur exemplo Christi, qui ad Encænia Hierosolymam profectus est, Ioan. 10. Quasi verò Christus Encæniorum causa Hierosolymam abierit: ac non id partim obseruationi legis, quam impletam non sublatam venerat; partim occasioni, qua ad instituendam multitudinem hominum ad illud festum confluentium

maximam nulla commodior fuit, dandum iudicarit. Eadem enim de causa, alia quoque festa ad docendum arripuit ac vsurpauit. Et disertè Ioannis 7. indicatur, ipsum ad festum tabernaculorum Hierosolymam ascendisse, non quòd cum crasso & superstitioso Iudæorum vulgo festum celebrare, aut Christianos suo hoc exemplo docere voluerit vt id celebrent, sed potius vt doctrina sua piorum mentes illuminet, ac de ijs admoneat, quæ festi istius ceremonijs adumbrabantur. Adhæc nec Solomon, nec Moses, nec Zorobabel anniuersaria hæc voluerunt esse festa, sed solus Iudas Machabæus, qui profligatis Antiochi copijs omnibus, vrbeque recuperata templum, ab Antiocho Epiphane pollutum, repurgauit, idolum Iouis Olympij, ab eodem impositum, exussit & aram vnà cum templo, sacris legitimè factis, rursum dedicauit, circa finem anni tertij die 25. mensis Cisleu, qui partim Nouembri nostro, partim Decembri respondet. Et quia hoc beneficio Deus suarum promissionum fidem mirificè declarauerat, constituit primus omnium Iudas & fratres eius, totaque Israelis concio, vt dies renouationis altaris suis temporibus agitarentur singulis annis, scilicet octo dies, à 25. die mensis Cisleu magno cum gaudio & lætitia: de quo vide lib. 1. Machab. 4. & 2. Machab. 2. & 8. capitibus. Vbi etiam indicatur solennitatem hanc Luminum, seu Luminarium festum appellatum fuisse, non quòd vbique in parietibus templi lumina affixerint, vt in papatu hodie fieri solet, sed quòd Iudæis præter spem hoc tam splendidum lumen exercendæ religionis apparuerit, sicut ibidem disertis verbis refertur. Hæc consuetudo inde vsque ad tempora Christi durauit, vt ex 10. cap. Ioannis intelligitur: hæc enim sunt illa anniuersaria Encænia ad quæ Christum Hierosolymam ascendisse ibi dicitur. Qualis tamen fuerit consuetudo, & quibus ritibus celebrata sint illa Encænia facilè ex historia colligi potest. Celebrabatur enim, vt dictum est, memoria restituti cultus veri Dei in templo, deiecto inde Antiochi præsidio: ita potissima pars erat gratiarum actio pro beneficio diuinitus accepto. Hodie verò huiusmodi solennitatibus accedit mercatus, vt circa templa, nec non in templis & cœmeterijs forum rerum venalium videas: tota die bibitur, tota die luditur, saltatur, lasciui cantus audiuntur, vt Bacchi & Veneris quoddam festum, non Christi celebrari putes. Et hæc illa Encænia aut Dedicationum festa sunt, quæ inter Christianos hodie passim retinentur, & à quibus ne ij quidem omnes abstinent, qui Euangelij & purioris doctrinæ sectatores videri volunt. Est autem ingens corruptionis argumentum, quòd plerique in religione carnis licentiam quærunt, & sub illius publico prætextu priuatæ libidini indulgent. Sed quia pauci per Dei verbum se corrigi patiuntur, easdem proculdubio aliquando scopas expediet Deus, quibus olim Iudæorũ superstitiones cum totius gentis excidio expurgauit.

Signa falsa pro Dedicationibus Templorum.

QVo verò res hæc tota de Dedicationibus Templorum plus admirationis & autoritatis haberet, ad confirmandas superstitiones de cultu Sanctorum mortuorum, & ad explendam auaritiam sacrificorum, multa signa mendacia confinxerunt, in quibus populus stupidus animum occupauit, ijsque magno studio applausit. Eorum supra quædam commemorauimus, cùm de abusu superstitiosarum Dedicationum loqueremur: ijs iam alia adijciemus
1. *quæ quidem inter legendum historias nobis occurrerunt. Cùm quidam Episcopus prædæ inhians Parisijs templum Dionysij à Dagoberto ædificatum, dedicare cuperet, alij sacerdotes qui inuidebant illi dedicationis aucupium, subornarunt quendam, qui diceret, se noctu in eo templo vidisse Christum & Apostolos, Petrum, Paulum, item Dionysium, Rusticum & Eleutherium id consecrantes: ac se leprosum in eius rei testimonium à Christo sanatum esse, impresso vestigio manus in parietem: atque ita altera consecratio fuit impedita. Vincentius lib. 23. cap. 26. Robertus Gaguinus lib. 3. de gestis Francorum. Cranzius in Saxonia lib. 1. cap. 32.*
2. *Fulgosus lib. 1. cap. 6. Ad eundem propè modum anno Domini 948. Sept. 13. in vigilia Exaltationis Crucis Fanum Virginis Mariæ à Michaele archangelo in Eremo Heluetiorum dedicatum volunt: quæ Dedicatio, quoties Crucis exaltatio in dominicum incidit diem, eo anno magno hominum in eum locum concursu, etiam ex remotissimis locis, summa cum deuotione*

notione celebratur, vocaturq́ ab ipsis Die Engelwyche. *In dedicatione Oratorij Turonensis ignitum globum apparuisse, & totum oratorium repletum esse fulgore terribili, Gregorius Turonen. de Gloria Confessorum cap. 20. tradit.* 3.
Cùm Coloniæ templum esset à tribus Metropolitis Lotharingiæ consecrandum, noctè præcedente voces malignantium spirituum auditæ sunt, querulantium quòd de sedibus suis sint propulsandi: anno Christi 871. Sigebertus in Chron. 4.
Dunstanus Cantuariensis Episcopus dedicaturus aliquando Templ...aqua ibi defecit, baculo ergo terram ferijt, moxq́ largissimè effluxit aqua. 5.
Aliam Ecclesiam idem dedicaturus, cùm ad Orientem eam non spectare animaduerteret, humeros parieti admouit: sicq́ ad Orientem conuersa est, si quis Vincentij nugis fidem habere voluerit. Similem ferè fabulam sæpè audiui de simplicibus quibusdam apud nos monticolis referre, qui cùm habuissent fanum admodum angustum, id admotis simul parietibus humeris, maius & capacius facere conati fuerint. 6.

CAPVT III.

De Origine Consecrationis seu dedicationis Altarium.

IN historia Romanæ ecclesiæ Dedicationes Altarium primis tribuuntur pontificibus Euaristo, Higino & alijs. Sed hæc non conueniunt cum ijs quæ supra de Altarium origine ex veris historijs retulimus. Idcircò alij hoc Felici 1. qui vixit circa annos Christi 280. tribuunt. Dedicationes altarium à quibus institutæ.

Quæ Altaria consecranda.

ALtaria quæ non essent constructa ex lapidibus, ad vsum celebrandi officia diuina, consecrari noluit Euaristus, qui vixit circa annos Christi 105. Secutus Higinus decretum idem tulit circa annum Domini 142. Sin autem verum est quod D. Gerson lib. 4. contra Floretum indicat, Siluestrum 1. circa annos 310. demùm lapidea altaria instituisse, falsum erit quod istis in decretalibus epistolis affingitur. In Epaunensi etiam Synodo, quæ celebrata esse dicitur circa annum Domini 490. ca. 26. sancitur, vt altaria, nisi lapidea, infusione chrismatis, non sacrentur. Notandum verò quod author Conciliorum sibi constare negat, vbi nam terrarum Epaunensis ciuitas sit. Gratianus autem de Consecr. dist. 1. ca. Altaria, non Epaunensi, sed Hipponensi Synodo ascribit, quæ ca. 6. hoc sanciuerit. Hormisdam quoque instituisse aiunt, Aras absque Episcopi permissu erectas extructasque, quamuis sacratis in delubris, non consecrandas: qui secus fecerit, si clericus fuerit, exauthorari, si laicus anathematizari iubetur, de Consecr. dist. 1. ca. Nullus. Hoc propterea decretum videtur, vt inhiberetur superstitio, qua non solùm in templis, sed extra ea in vijs, compitis similibusque locis altaria erexerunt.

Altaria à quibus consecranda.

IN Synodo Aurelianensi 3. anno Christi 539. iuxta Panuin. habita sancitur ca. 15. Episcopum in Ecclesia aliena altare consecrare non debere. In Agathensi Synodo ca. 39. statuitur, ne presbyter altare consecret, sicut etiam præcipitur de cons. 26. q. 6. ministrare diac. Vnde in Bracarensi Synodo 1. anno Domini 610. conuocata, sancitur ca. 37. vt si quis presbyter ausus fuerit ecclesiam aut altare consecrare, ab officio suo deponatur.

Altaria quibus ritibus consecranda.

Euaristus statuisse dicitur, consecrare Altaria vnctione chrismatis, & sacerdotali benedictione. De Consecrat. autem dist. 1. ca. Altaria. hoc decretum Agathensi Synodo tribuitur. Et in Coloniensi Synodo anno 1536. habita cap. 12. partis 9. Siluestro 1. ascribitur.

Quo ritu autem altaria consecrari solita fuerint circa annum 800. ostendit Canon 24. Concilij Aquensis, tomo 2. Conciliorum, qui iubet Altaria erigere, eisque oleum superinfundere, ac sancto Chrismate perungere, & de factis dictisq; Iacobi melodiam Christo canere: & à fidelibus oblationes, vota, & pretiosarum diuersarumq; rerum ad decorem & honorem diuini cultus, Sacerdotum, cæterorumq; ministrorum Christi vsus, pauperumq; receptionem ac recreationem suscipere donaria.

Altaria portatilia circa annum millesimum à nato Christo non aliter consecrabantur, nisi vel in tabulis ligneis, vel aliquo competenti substratorio compacta, & firmiter essent affixa: vnde licet de loco ad locum moueantur, non tamen de loco in quo consecrata sunt, moueri debent: à quo si aulsa fuerint, sicut cætera altaria iterum consecrabantur. Iuo in epistolis. Vocant autem altaria portatilia & viatoria, lapides consecratos, quos secum portare solent, si alibi sacra facturi sunt, quàm in delubris & lapideis altaribus: tum enim quæuis mensa vicem præstat aræ, si modò impositos habeat huiusmodi lapides sacros. Quare vbicunque libet, horum subsidio, necessitatis prætextu, sacra facere licet.

Altare portatile seu viatorium.

Durandus lib. 1. cap. 7. Rationalis diuinorum offic. Consecrationem Altaris sic describit: In primis, ait, pontifex incipit: Deus in adiutorium meum intende: (& Alleluia inter consecrationem omittitur: Consecratione verò facta, adhibetur.) Postmodum benedicit aquam, cum vino, sale & cinere mixtam: deinde in quatuor cornibus altaris configurat 4. cruces, cum aqua benedicta: & crucem vnam in medio facit. Consequenter circuit altare septies: & septies mensam altaris, cum aspersorio de hyssopo aqua benedicta aspergit. Dum verò altare aqua aspergitur, Episcopus cantat: Domus mea, domus orationis est. Et iterum, Narrabo nomen tuum fratribus meis. Tandem orat, vt exaudiantur ingredientes ibi beneficia petituri. Consequenter quando ecclesia simul & altare consecrantur, tota Ecclesia aqua illa aspergitur: quo facto pontifex ad altare cum Psal. accedit, & residuum aquæ infunditur ad basim altaris, sicut in veteri Testamento residuum sanguinis fundebatur in crepidinē, quod idem cum basi est. Deinde in 4. angulis sepulchri, in quo reliquiæ reconduntur, quatuor cum Chrismate fiunt Cruces. Fit autem sepulchrum seu foramen hoc quandoque ex superiori parte altaris, quandoque ex latere anteriore. Et ponuntur reliquiæ in capsella cum tribus granis thuris: & sic reconduntur in sepulchro. Nam sine sanctorum reliquijs, aut vbi illæ haberi non possunt, sine corpore Christi non fit consecratio altaris fixi: vt statuitur de Consec. dist. 1. de fabri. & ca. placuit. Sed viaticum seu portatile etiam sine ijs consecratur, vt sancitur, ea. dist. Concedimus. Deinde supponitur & aptatur ipsi sepulchro quædam tabula signo crucis ex chrismate roborata. Hæc tabula dicitur Sigillum sepulchri, ex constitutione Alexandri 3. Papæ, extra de consecrat. ecclesi. vel altar. ca. 1. Postmodum lapis, qui mensa dicitur, super altare adaptatur: & adaptatus vngitur cum oleo in quinque locis, & eodem modo inungitur postea chrismate. Nec vnguntur altaria nisi lapidea. In vnctione autem cantat Episcopus: Erexit Iacob lapidem, &c. Item, Vnxit te Deus, Deus tuus. Confirmatur etiam altare in fronte cruce chrismatis, & adoletur incensum in quinque locis, Post hoc altare tegitur, & mundis pannis induitur, & demum super altare sacrificium celebratur. Postremo ornatur Ecclesia & accenduntur luminaria. Hactenus Durand. Eandem consecrationem dictat Innocentius 3. papa in Serm. de consecrat. altaris, vbi inquit: Reconduntur reliquiæ cum tribus granis thuris in capsula, tabula superimponitur, mensa inungitur, & quidem in 6. locis, in medio, in 4. angulis, & in fronte. Post vnctionem adoletur incensum.

Altaris sepulchrum quid.

Altaris sepulchri sigillum quid.

In veteri

In veteri quadam Agenda circa annum 900. scripta, de consecratione Altarium hæc leguntur: Aspergitur altare consecrandum aqua benedicta, ac circumquaque crucis signo notatur, canente clero Antiphonam, Asperges me Domine. & Psal. 51. His subijciebat Episcopus preces, vt Deus altare spiritualibus sacrificijs deputandum, præsenti benedictione sanctificare, & oblationibus à suis famulis, deuotionis studio impositis, benedicere, & spirituali hoc placatus incenso, semper promptè preces eorum exaudire dignetur. Denique tabulam altaris oleo sancto idem perfundit, ac vt super illam corporis sui ministrandam hostiam benedicat, & consecratam suscipiat Deus, precatur.

De eodem ritu consecrandi Aras ita scribit Sleidanus lib. 21. historiarum. Adhibetur, inquit, oleum, chrisma, thuris libra vna, sartago cum igni, sal, aqua, vinum, cinis, hyssopus, linteum vnum cannabinum, ad extergendum: alterum verò mollius, ad tegendum, quinque cruces è cera factæ, calix, cementum, binæ faces: postremò quicquid ad ornatum altaris pertinet. Interim Episcopus vnà cum sacrificis, aliquot psalmos & precationes expedit, & quinque diuersis locis aram respergit, sic distribuens aquam, vt crucis formam representet: inde septies aram obit, & aquam vino temperatam & hyssopo ac cinere, in illam conijcit: ab hoc cementum aqua miscet, & quod reliquum est circa aram diffundit: mox, non sine pompa, deferuntur reliquiæ diuorũ, & adhibito thymiamate, suo loco reponuntur. Aram postea ter circumlustrat thuribulo, quod sacrifico deinde tradit, qui suffitum continenter faciat, donec peracta sit consecratio. Vbi verò crucibus ex oleo, diuersis locis, aram signauit, oleum effundit, & inuergit, & thuris particulas quinque, totidemq́ cruces è cera formatas, huc illuc disponit, easque post incendit: cineres inde collecti in sacris rebus habentur. Postremò quatuor margines altaris & frontem inungit, & Missam decantat. Hæc ille.

Hæc sunt scilicet, quæ Paulus & sacræ literæ Episcopis tam seriò commendant, tanquam principes huius functionis partes: ex quibus quisque potest conijcere, quid sit de cæteris sentiendum, & ab huiusmodi circulatoribus expectandum. Nam interea dum has & consimiles nugas consectantur, de prophetiæ munere deque Euangelico ministerio ne verbum quidem auditur.

Altare quando reconsecrandum.

DE Consecrat. dist. 1. Si motum. & extra eodem cap. quod in dubijs. sancitur, Altare semel consecratum reconsecrandum non esse, nisi illud execrari contingat. Quod fit primo, si mensa, id est, superior tabula in qua fit principaliter consecratio, mota, vel in sui forma mutata, vel enormiter, puta vltra medietatem fracta sit. Idem quoque fit, si tota altaris structura mota & reparata fuerit. Sed si Ecclesia totaliter destructa fuerit, altare autem non lædatur, Ecclesia quidem reparatur, altare autem non reconsecratur: quamuis tunc aqua exorcizata lauetur. de Consec. dist. 1. Si motum. Consecrato tamen maiore altari, nihilominus alia minora altaria Ecclesiæ consecranda sunt: extra eod. cap. cùm sis. Alij dicunt sufficere in illius consecratione alia digito demonstrari. arg. ff. de acqui. possess. quòd in eo. §. si venditionem. C. de natur. lib. authent. item si quis. Secundò reconsecratur altare, si altaris sigillum, hoc est, paruus lapis, cum quo sepulchrum siue foramen in quo reliquiæ reconduntur, clauditur seu sigillatur, motum aut fractum sit. extra eod. lignis: decretum hoc est Alexandri 3. lib. 3. decretal. tit. 40. ca. 1. Et fit foramen ipsum quandoque in summitate stipitis: & quandoque aliud sigillum non apponitur, sed principalis mensa superposita loco sigilli habetur. Quandoque verò fit in posteriori, & quandoque in anteriori: in quo etiam foramine in testimonium consecrationis includi solent literæ consecrationis episcopi, continentes nomen eius, & aliorum Episcoporum in consecratione præsentium: & in cuius sancti honorem consecratur altare: & etiam ipsa Ecclesia quando simul consecratur vtrunque, annum quoque & diem consecrationis. Tertiò, reconsecratur altare, si iunctura, qua sigillum foramini, vel etiam qua mensa stipiti, vbi aliud sigillum, quod mensa ipsa non est mota adhæret, vel aliquis ex

(margin numbers: 1. 2. 3.)

lapidibus ipsius iuncturæ seu stipitis, mensam vel sigillum tangens, motus vel fractus sit. In coniunctione etenim sigilli & foraminis atque mensæ & stipitis seu structuræ inferioris, præcipuè consecratio intelligitur. 4. *Quarto reconsecratur altare, si ei vel coniunctioni mensæ, & structuræ inferioris tantum fiat augmentum, quòd pristinam formam amittat: vt statuitur arg.10.q.2.hoc ius 32.q.2.quod vnde est.ff.de oper.no.nunt.l.1. §.si quis ædificium. Propter modicum tamen additamentum, non execratur: sed tunc sacrum trahit ad se non sacrum extrà eod. quod in dubijs.* 5. *Quinto, altare sicut & Ecclesia propter dubium reconsecratur, vt statuitur, e.di. Ecclesia.* 6. *Sexto altare viaticum vel portabile, si lapis de ligno, in quo insertus est, qui quodammodo sigillum repræsentat, remoueatur, & in eodem vel in alio ligno iterum reponatur, nonnulli reconsecrandum, alij verò solummodo reconciliandum autumant. Hæc omnia Durandus in Rationali diuinorum lib.1. cap.6. ex Innocentij 3. Papæ constitutionibus. Vide etiam Gabrielem Biel in Canon. lect.13. Etsi verò Leuiticum quoque sacerdotium Altaria habuerit, nusquam tamen in veteri Testamento istiusmodi ineptiarum de reconsecratione eorum fit mentio.*

Altarium Dedicationes quis solennes fecerit.

Siluester 1. instituit, vt consecrationes altarium solennes essent: Antoninus tit.9. cap.2. Hermannus autem Gigas indicat Felicem 4. statuisse, vt anniuersaria dies dedicationis altarium, sicut etiam templorum, singulis annis solenniter celebraretur.

Altarium ornamenta quando consecrari cœperint.

Neque verò altaria solum, sed etiam altarium ornamenta consecrare cœperunt circa annum 900. vt patinas, ad conficiendum in ijs corpus Christi: Corporale, ad tegendum inuoluendumq́; corpus & sanguinem Christi: Calicem, in vsum diuini ministerij: Linteamina, vt diuinis cultibus apta existant: Stolam, vt ministri altaris, qui ea induuntur septiformi Spiritus sancti gratia repleantur: Eucharistialem, seu vasculum quo Christi corpus includitur, vt virtute Spiritus sancti nouum fiat Christi sepulchrum: Crucem, vt sit inimicis Christi obstaculum, & credentibus in ipsum perpetuum victoriæ vexillum: eaq́; sancta aspergitur aqua, addito simul incenso, & precatiuncula, vt orantes inclinantesúe ad ea corporis & animæ sanitatem inueniant: Thuribulum, vt quod offertur in eo, sit fuga dæmonum, phantasmatum repulsio, cogitationum immundarum excußio, sicq́; nos efficiamur Christo boni odoris templum. Thymiama, vt sit cõtra diaboli incursiones munimen firmũ: Capsas, in quibus sanctorũ ossa reponuntur. Sed cum huiusmodi ineptijs neque Christus neque Apostoli neque primitiua Ecclesia quicquam habuerunt commercij.

Altarium Dedicationes apud Ethnicos.

Ethnici quoque sua Altaria dedicarunt & consecrarunt. Apud ELEOS *stato die quotannis Februarij mensis nono supra decimum aruspices cinerem ex Prytaneo deportarunt, eoque aqua ex Alpheo amne diluto, aram Iouis Olympij oblinierunt. Et quidem religione sancitum fuit apud illos, cinerem sola Alphei aqua dilui, atque ex eo tantum luto aræ tectorium superindui. Eam ob rem etiam Alpheus fluuiorum omnium Ioui maximè amicus creditum fuit, vt Pausanias indicat lib.5.*

Dedicaturi autem Aras, legumina elixa pro primitijs offerebant dedicatis, ob memoriam grati animi de primo victu. Vnde Aristophanes: Testor Iouis Hercei ollas, cum quibus ara dedicata est olim. Interdum etiam sumptuosiore hostia dedicabantur.

CAPVT IIII.

De Origine consecrationis Crucis & Imaginum.

Francofordiana Synodus, sub Carolo Magno habita, affirmat, nullum verbum ante illa tempora traditum esse de dedicandis & consecrandis Imaginibus. Hæc igitur superstitio post ea tempora demùm nata est: & in pontificali peculiares formulas consecrationis Imaginum confinxerunt: vnde simul quid, & quantum imaginibus tribuant intelligi potest. Lignum enim Crucis inter cætera his verbis benedicitur: Rogamus te sempiterne Deus, vt digneris benedicere hoc lignum Crucis, vt omnibus hîc genu flectentibus, ac tuæ maiestati supplicantibus, cordis compunctio, & admissorum concedatur remissio. Item, Sanctificetur illud lignum crucis, vt orantes inclinantesque se, propter Deum ante istam crucem inueniant corporis & animæ sanitatem. Et, Digneris benedicere hoc lignum crucis, vt sit remedium salutare generi humano, sit soliditas fidei, bonorum operum profectus, & redemptio animarum, tutela contra sæua iacula inimicorum.

B. Virginis Mariæ Imago his verbis consecratur: Sanctifica Deus hanc formulam beatæ virginis, vt tuis fidelibus salutaris auxilij opem ferat, tonitrua aut fulmina, si inualuerint, nocentia, celerius expellantur, pluuiarum quoque inundatio, aut ciuilium bellorum commotio, seu paganorum deuastatio, ad præsentiam eius comprimantur. Item, Hanc imaginem in honorem pijssimæ genetricis filij tui Domini nostri Iesu Christi venerabiliter adaptatam ita benedicere & sanctificare digneris, vt quicunque eandem misericordiæ reginam & gratiosissimam Dominam nostram coram hac effigie suppliciter honorare studuerit, & de instantibus periculis eruatur, & in conspectu diuinæ maiestatis tuæ de commissis & omissis veniam impetret, atque mereatur gratiam in præsenti quam desiderat adipisci, & in futuro perpetuam saluationem cum electis tuis valeat gratulari. Ioannis Euangelistæ Imaginem ita benedicunt: Præsta, vt omnes illam cum reuerētia intuentes, precesque coram illa fundentes, pro quacunque necessitate orauerint, exaudiantur. Sit hæc imago dæmonum sancta expulsio, angelorum aduocatio, fidelium protectio, eiusque in hoc loco potenter vigeat intercessio, &c. Aliorum denique Sanctorum Imagines sic benedicuntur: Hanc quæsumus imaginem seu sculpturam in honorem ac memoriam beati N. Apostoli tui, vel martyris, vel confessoris, aut pontificis, aut virginis adaptatam benedicere ac sanctificare digneris: & præsta, vt quicunque coram illa ipsum gloriosissimum Apostolum tuum, vel martyrem, vel confessorem, vel virginem suppliciter honorare studuerit, illius precibus ac obtentu à te gratiam in præsenti, & æternam gloriam obtineat in futuro. His omnibus ita peractis asperguntur imagines istæ aqua benedicta. Thus ita consecratur: Dignare respicere, benedicere & sanctificare hanc creaturam incensi, vt omnes languores, omnesq; infirmitates, cunctæq; insidiæ inimici, odorem eius sentientes effugiant, & separentur à plasmate tuo, vt nunquam lædatur à morsu antiqui serpentis, &c. Simili ferè superstitione consecratur tabernaculum seu vasculum pro conseruanda Eucharistia, Capsæ pro reliquijs & alijs includendis, Thuribulum, Baptisterium & alia, quæ extant in Alberti Castellani pontificali, cui non immeritò Henricus Bullingerus titulum fecit, Deß Bapsts vnd der Bischoffen Gauckelsack, *quod in eo ritus ceremoniæ & gestus Consecrationum & Dedicationum præscribuntur Episcopis, vel ipsis non dico magis seu incantatoribus, sed circulatoribus, vel præstigiatoribus & gesticulatoribus vsitatissimi.*

Gentes etiam solebant consecrare suas statuas sed eas tamen simpliciter vnxerunt oleo: nam Arnobius libro primo contra Gentes ait: Si quando conspexeram lubricatum lapidem, & ex oliui vnguine ordinatum tanquam inesset vis præsens, adulabar, affabar & beneficia poscebam. Et lib. 6. indicat, Gentiles per dedicationes suas voluisse efficere, vt Dij in statuis habitarent. Dedicationes Imaginū apud Ethnicos.

CAPVT V.

De Consecratione Calicis.

Piscopus stans cum mitra primò benedicit Calicem, deinde facit signum Crucis cum pollice dexteræ manus in Chrismate intincto intra calicem à labio eius in labium, & mox totum inungit interius, subijciens nonnullas preculas. Demùm aspergit calicem cum aqua benedicta, & cum mica panis calix per sacerdotem abstergitur, & extersiones in ignem vel sacrarium proijciuntur.

De Consec. dist. 1. Si motum. sancitur, Calicem consecratum, licet deauretur, tamen non esse reconsecrandum: quia enim propter hoc calicis forma non mutatur, idem calix manet. Si verò forma prior immutaretur, secus esset: quoniam forma dat esse rei. Honestum tamen esse simul ibidem additur, vt tam propter pollutarum manuum contactum, quàm etiam propter prophanæ materiæ appositionem calix aqua exorcizata, lauetur prius, quàm ibi immoletur. O calices subinde lauandos, propter sacrificulorum impurißimarum manuum quotidianum contactum. Refert etiam Durand. in Ration. diuin. lib. 1. cap. 6.

In Synodo Senonensi anno Domini 1528. habita, sancitur ca. 38. Ne abbates calices consecrent. tom. 4. Conciliorum.

CAPVT VI.

De Consecratione Cerei Paschalis.

Onsecrationem seu benedictionem Cerei paschalis Zosimus papa instituit circa annum Christi 418. Platina. Liber Pontifical. Sabellicus Enne 7. lib. 9. Polyd. Vergilius lib. 6. cap. 7. Martinus autem Polonus, Henricus de Erdfordia, Cranzius lib. 6. cap. 1. Funkius in Chron. hoc inuentum Theodoro, & Honorio 1. attribuunt, quorum hic pontificatum tenuit anno Domini 622. ille verò 615. Hic mos etiam in Galliciam inuectus est per Toletanum Concilium 4. cap. 8. habitum circa annum Domini 627. De ritu autem Consecrandi hunc Cereum in libro de Origine Festorum, capite de Paschate, & Sabbato sancto dicturi sumus.

CAPVT VII.

De Consecratione Frugum & Primitiarum.

Vtychianus, qui claruit circa annum Christi 282. constituit, vt fabæ, vuæ & omnis generis fruges consecrentur seu benedicantur super altari, si verum est quod in decretali eius epistola refertur, quæ extat tom. 1. Concil. fol. 271. Damasus Platina. Factum hoc ad immitationem Iudæorum, apud quos fruges oleo & thure adolebantur. Polydorus lib. 6. cap. 14. Seruatur hodie, inquit Polydorus ibidem, Eutychiani decretum nonnullis in locis. Verùm adeò sanctitas sacerdotum consenuit, & populi pietas refrixit, vt primitiarum nomen vnà cum prouentu penè extinctum sit: cùm hodie loco primitiarum dominicis tantum diebus panes aliquot sua sponte alibi offerant, alibi verò solum duos tresue dent, quos sacerdos prius consecret, ac eos inde frustatim diuisos populo distribuat, vt qui quondam illis diebus Eucharistiam sumere consueuerat, ob eius rei memoriam, panem istum ante omnia cibaria prægustet. Quæ res in eam tandem excreuit superstitionem, vt in die paschæ nihil omnino, quod non à sacerdote prius sit benedictum, comedatur. Vnde etiam in qui-

busdam locis quæcunq; comedi debent ad Ecclesiam portantur, & in atrio vel vestibulo Ecclesiæ cruce & aqua benedicta, & in vestibus sacris à sacerdote benedicuntur. Durand. Ration. diuinorum libro 6. cap. 86. In quibusdam locis in die Transfigurationis Christi tantum nouæ vuæ benedicuntur, vt Durandus indicat in Rat: diuinorum lib. 7. cap. 22.

CAPVT VIII.

De Consecratione Aquæ Lustralis.

QVA lustrica in memoriam Baptismi omni die Dominica benedicitur, præterquàm in paschate & pentecoste, vt indicat Durandus libro 4. cap. 4. Rationalis. Et quia Sal huic aquæ admiscetur, quod ab Helisæo originem sumpsisse volunt, ideò sal primò adiuratur his verbis: Exorcizo te creatura salis, per Deum viuum, per Deum verum, per Deum sanctum, per Deum qui te per Helisæum prophetam in aquam mitti iussit, vt sanaretur sterilitas aquæ, vt efficiaris sal exorcizatum in salutem credentium, vt sis omnibus te sumentibus sanitas animæ & corporis, & effugiat atque discedat ab eo loco, quo aspersum fueris, omnis phantasia vel nequitia & versutia diabolicæ fraudis, omnisque spiritus immundus adiuratus, per eum qui venturus est iudicare viuos & mortuos, & seculum per ignem. Item, Immensam clementiam tuam, omnipotens æterne Deus, humiliter imploramus, vt hanc creaturam salis quam in vsum humani generis tribuisti, benedicere ac sanctificare tua pietate digneris, vt sit omnibus sumentibus salus mentis & corporis, & quiquid ex eo tantùm vel aspersum fuerit, careat omni immunditia, omniq; impugnatione spiritalis nequitiæ.

Deinde ad aquam conuersus dicit: Exorcizo te creatura aquæ in nomine Dei patris omnipotentis: & in nomine Iesu Christi filij eiusdem Domini nostri, & in virtute spiritus sancti: vt fias aqua exorcizata, ad effugandam omnem potestatem inimici, & ipsum inimicum eradicare & explantare valeas cum angelis suis apostaticis, per virtutem &c. Item, Deus qui ad salutem humani generis maxima quæque sacramenta in aquarum substantia condidisti, adesto propitius inuocationibus nostris, & elemento huic, multimodis purificationibus præparato, virtutem tuam benedictionis infunde, vt creatura mysterij tui tibi seruiens ad abijciendos dæmones, morbosque pellendos diuinæ gratiæ sumat effectum: vt quiquid in domibus, vel in locis fidelium hæc vnda resperserit, careat omni immunditia: liberetur à noxa: non illic resideat spiritus pestilens, non aura corrumpens: discedant omnes insidiæ latentis inimici: & si quid est quod aut incolumitati habitantium inuidet, aut quieti, aspersione huius aquæ effugiat: vt salubritas per inuocationem sancti tui nominis expetita, ab omnibus sit impugnationibus defensa: per Dominum &c. In commixtione autem salis cum aqua dicitur, Te Domine trementes & supplices deprecamur ac petimus, vt hanc creaturam salis & aquæ dignanter aspicias, benignus illustres, & pietatis tuæ more sanctifices: vt vbicunq; fuerit aspersa, per inuocationem sancti tui nominis, omnis infestatio immundi spiritus abijciatur, terrorque venenosi serpentis procul pellatur, & præsentia sancti spiritus, nobis misericordiam tuam poscentibus vbique adesse dignetur, &c. Hoc ipso manifestè ea ascribunt lustricæ suæ & incantatæ aquæ, quæ sacræ literæ veræ in Christum fidei & ardentibus ad Deum precibus tribuere docent.

Apud nonnullos Ethnicorum Aquam eorum lustralem sic benedictam legimus: Torrem ex ara, in qua sacrificia peragebant, sumpserunt, & in aqua tinxerunt, qua deinde circumstantes asperserunt atque purgarunt, vt Athenæus lib. 9. testatur. Ritus consecrandi lustricam aquam apud Ethnicos.

CAPVT. IX.

De consecratione Campanarum.

Campanarum baptizatio quãdo cæperit. Campanis qui primo in baptismo nomina dederint.

Irca Caroli M. tempora mos inualuisse videtur baptizandi Campanas: id enim lege in suis constitutionibus vetuit. Et Ioannes 14. papa circa annum 966. primus fuit, qui Campanis baptizatis h.e. consecratis nomina imponere cæperit: ipséque maiori Lateranensis Ecclesiæ Campanæ suum communicauit nomen. Balæus Centuria 2. Scriptorum Britanniæ fol. 133. Ab hoc, inquit, tempore cœperunt campanis baptizatis peculiaria dari nomina. Zegedinus in Speculo Rom. pontificum hoc Benedicto 5. tribuit. Hic mos in vniuersam mox irrepsit Ecclesiam, vt ex veteri Agenda quadam liquet. Et Bruschius testatur de Monast. Germaniæ, quòd Campana maxima in monasterio S. Matthiæ propè Treuirim in honorem Benedicti Monachorũ patris fusa fuerit circa annos 1325. vnde etiam vulgò Benedictam incolæ eã vocarint. Ac insignis insuper accessit superstitio, quòd nimirum tincti æris sonitu fugetur diabolus, præueniãtur fulminũ ictus, ac omnis generis calamitates, quæ ventorum turbine infligi possint, auertantur, teste Durando in Rat. diuinorum lib. 1.

Campanarum baptismi ritus.

Ritus autem baptizandi seu consecrandi Campanas sic describitur à Ioanne Sleidano lib. 21. historiarum. Primùm quidem, inquit, sic eas pendere oportet, vt circum ire possit Episcopus. Qui cùm psalmos aliquot demurmurauit, aquam & salem consecrat, simulque miscet, eaq́ foris & intus Campanam diligenter lauat, post extergit, & oleo sacro formam Crucis in ea describit, Deumq́ precatur, vt cum impellitur & insonat Campana, fides & charitas in animis hominum augeatur, facessant omnes insidiæ diaboli, grando, fulmina, venti, tempestates, & omnis intemperies mitigetur. Vbi crucem illam oleatam linteo detersit, septem alias cruces in ea format, intus verò solùm vnam: postea psalmos aliquot recitans, campanæ thuribulum subdit, & suffitum facit, eiq́ benè precatur. Plerisq́ in locis epulum dari consueuit, & peragi conuiuium, non secus atq́ in nuptijs.

Eundem ritum his verbis describit Thomas Naogeorgus libro 1. Regni papistici.

Quando baptizant Campanas, ferreus est quis,
Qui risum cohibere queat: quin non manu vtraq́
Auriculas asini fingat: qui pectore toto
Non indignetur, lucrosis artibus illuc
Rem rediisse, vt Baptismi venerabile signum,
Quod nos in Christi demonstrat castra receptos,
Res anima sensuq́ carens ante ora prophanet
Nostra, atq́ actore id magno, miroq́ paratu.
Vndiq́ vicinus populus concurrit eodem,
Omnibus vna cupido est hæc spectacla videndi.
A templi illius præfectis iam antè rogati
Adsunt compatres culti, tersiq́ supremè.
Complures ad tantum olim vt legerentur honorem,
Præuenere rogando ipsi: nec paruulus horum
Est numerus: centum fermè: persæpè ducenti,
Tercentum quoq́, si Campana est magna, locusq́
Insignis. Tandem procedit Episcopus armis
Spectandus solitis, preculis & consecrat vndam
Cum sale: quippe sine his tantus nil efficit author.
Multa, licet clara luce, ardent lumina circum.
Cætera postquam egit precibus, procumbere mandat
In genua astantes, orareq́, vti Campanæ

Baptismus

Baptismus prosit, contraq; pericula fortem
Tinnitum mittat. Post hæc campana linitur,
Partibus in quibus est visum, quoties q; chorago.
Non enim idem obseruant omnes. Tum postulat edi
Illius nomen (nomen quippe inditur illi,
Vt puero) quod cum didicit, perfundit abundè
Baptismi ter aqua, sacro dein chrismate signat
Depictis crucibus: mox illi linea vestis
Candida ceu puero inijcitur. Tum maxima verò
Compatrum cura, & certamen surgit ineptum,
Vt tangant, sacriq; leuent de fonte lauacri.
Sed nequeunt omnes circum contingere dextra:
Ergo funiculis retinent, tanguntq;, leuantq;
Quamlibet extremi: satis istud nempe videtur,
Seq; suo censent perfunctos munere bellè.
Demùm filiolæ tinctæ munuscula donant,
Aurum, & argentum. Vult diues quisq; videri,
Atq; alios superare stipe. Hæc res commoda porrò
Præfectis templi est, turrim vt tollatur in altum.
Hinc conuiuantur, quòd sit campana renata.
Lucem illam celebrant, vino, lusu, atq; choreis,
Et vomitu, & pugnis, omniq; libidine gestus.
Quid nam aliud quæso vidisti stultius vsquam
A magnis paruisq; geri, sub schemate sancto?

Hic ritus baptizandi Campanas in Pontificali, ab Alberto Castellano anno 1520. edito, ita ferè describitur. Signum vel Campana benedicenda, debet benedici antequam ponatur in Campanili hoc ordine. In primis debet Campana ipsa suspendi vt commodè possit intus & extra tangi, tractari & circuiri. Deinde propè ipsam Campanam benedicendam paratur pōtifici faldistorium (sella:) vas aquæ benedicendæ: Aspersorium: vas cum sale. Lintea munda ad extergendum Campanam quando opus erit. Vas olei sancti infirmorū sanctum Chrisma: Thimiama, thus, mitra & thuribulum cū igne. Diaconus etiam accipit amictū, albā, cingulum, manipulum, stolam & dalmaticam albi coloris. Quibus paratis, pontifex cum ministris, paratus mitra & baculo pastorali, venit propè Campanā, & sedet ibi super faldistorio, et dicit cum ministris psalmos, quorum principium est: Miserere mei Deus secundum magnā misericordiam. Item, Deus in nomine tuo saluum me fac. Item, Miserere mei Deus, miserere mei. Item Deus miseratur nostri, & benedicat nobis. Itē, Deus in adiutoriū meū intende. Itē, Inclina Domine aurē tuā & exaudi me: Cū, Gloria patri etc. Tunc surgit Suffraganeus, et stans cum mitra benedicit sal: ac deposita mitra dicit Orationē. Deinde accepta mitra, extensa dextra super aquā, eā benedicit, ac deposita mitra iterum dicit Orationem. Post hæc idē pontifex mittit sal in Aquā in modū crucis, dicens: Hæc cōmixtio salis & aquæ efficiatur salutare sacramentum, in nomine patris etc. Quo facto super vtrunq; dicit orationē. Quib. peractis Episcopus accepta mitra incipit lauare Campanā cum hac aqua, dein ministri prosequuntur lotionē totam intus & extra, quam postea linteo extergunt, & Episcopus iterum sedet, & dicit psalmos, quorum initium est: Lauda anima mea Dominum. Item, Laudate Dominū quoniam bonus est. Itē Lauda Hierusalem Dominū. Item, Laudate Dominum de cœlis. Finitis his psalmis, Episcopus stans cum mitra facit signum crucis cum pollice intincto in oleo infirmorum exterius super Campanam, & stans sine mitra dicit orationem. Hinc pontifex resumpta mitra extergit cum linteo mundo crucem à se factā, & incipit cātum, Vox Domini super aquas multas etc. Interea stans idem cum mitra septem cruces de oleo infirmorum super campanam exterius, & quatuor de sacro chrismate in pari distantia interius, ad quamlibet crucem

dicens, consecretur & sanctificetur Domine signum istud, in nomine patris &c. In honorem sancti talis & talis pax tibi. His omnibus peractis, tangit prædictas cruces Episcopus cum oratione huiusmodi: Omnipotens sempiterne Deus, qui ante arcam fœderis per clangorem tubarum, muros lapideos, quibus cingebatur aduersantium exercitus, cadere fecisti: tu hoc tintinnabulum cœlesti benedictione perfundere, purificare, sanctificare & consecrare digneris, vt ante sonitum eius effugiant ignita iacula inimici, percußio fulminum, impetus lapidum, læsio tempestatum, vt ad interrogationem propheticam, Quid est tibi mare quòd fugisti, suis motibus cum Iordanico retroactis fluento, respondeant, A facie Domini mota est terra, à facie Dei Iacob. Qui conuertit petram solidam in stagnum aquæ, & rupem in fontes aquarum. Non ergo nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam secundum misericordiam tuã, vt cum præsens hoc vasculum, sicut reliqua altaris vasa, sacro chrismate tangitur, & oleo sacrosancto vngitur, tua benedictione sanctificetur, & quod arte aut metalli specie non potest fieri dignum, fiat tua benedictione perfusum, vt quicunq; ad sonitum eius conuenerint, ab omnibus inimici tentationibus liberentur in corpore, & à prauis cogitationibus mundentur in mente, semperq; fidei catholicæ documenta sectentur, atque tuæ consolationis gratiam percipere mereantur. Saluator mundi, cui flectitur omne genu cœlestium, terrestrium & infernorum, qui cum patre & spiritu sancto viuis & regnas Deus in secula seculorum, Amen. Tunc sedet Episcopus cum mitra, & imponit thuribulo thimiama, thus & mirrham si haberi possunt, alioquin quæ ex ipsis habentur, quibus impositis thuribulum ipsum supponitur Campanæ, vt totum fumum recipiat, interimq; cantatur, quo finito Episcopus deposita mitra surgit, & orat. Demum Diaconus albis vestibus indutus cantat Euangelium Luc. 10. In illo tempore intrauit Iesus in quoddam castellum &c. Finito Euangelio Episcopus osculatur librũ Euangeliorum, productoq; super Campanam signo crucis, vadit in pace.

P. Paulus Vergerius in lib. De aquæ benedictæ & baptizatæ Campanæ Origine hunc ritum ita describit: Primum, inquit, lauant ipsam nolam aqua mixta vino, cinere et sale. Neque omnibus hæc ablutio conceditur, sed Episcopo solum suum quæstum inde facienti, & magnum salarium inde exigenti. Sacrificulis conceditur quidem homines baptizare, pro quibus Christus passus est: at Nolas, materiam sensu omni carentem & ex metallo confectam, vix tangere, nedum abluere illis licet. Abluta nola iam dicta aqua, abstergitur tela noua & nunquam vsa. Post intrinsecus 4. cruces imprimuntur, eæq; oleo sancto oblinuntur: extrinsecus septem: ac suffumigatur mirrha & thimiamate. Quibus peractis subiunguntur multæ orationes, exorcismi, incantationes, & plures quàm viginti benedictiones. Donatur etiam nomine alicuius inferiorum sanctorum seu minorum nec adeò celebrium. Tandem adlegitur Euangelium aliquod. Post de eius vi & potentia concionatur.

Campanæ cur bapizentur.

De Consecratione Campanarum huiusmodi Canon extat in synodo Colonien. anno 1536. habita. Benedicuntur Campanæ, vt sint tubæ Ecclesiæ militantis, quibus vocetur populus ad templa ad audiendum verbum Dei: Clerus verò ad annunciãdum manè misericordiam Dei & veritatem eius per noctem, vt per illarum sonitum fideles inuitentur ad preces, & vt crescat in his deuotio fidei: quamuis etiam patres aliò respexerint, scilicet, vt dæmones tinnitu Campanarum Christianos ad preces concitantium terreantur, quin potius precibus ipsis territi, abscedant, illisq; submotis, fruges, mentes et corpora fidelium seruentur, vt procul pellantur hostiles exercitus & omnes insidiæ inimici, fragor grandinum, procellæ turbinum, impetus tempestatum & fulgurum temperentur, infesta tonitrua & ventorum flumina suspendãtur, spiritus procellarum, & aëreæ potestates prosternantur. Breuiter, vt audientes confugiãt ad sanctæ matris Ecclesiæ gremium, ac sanctæ crucis vexillum, quemadmodum hæc in benedictione solenni Campanarum reperiuntur. cap. 14. partis 9. Hinc perspicere licet, multo plus Campanis inanimatis, earumq; tinnitui tribui, quàm piorum hominum precibus. Quod etiam ex inscriptione Campanæ cuiusdam Stækbori oppiduli ad lacũ Venetum colligere possumus, quæ sic habet: Colo verum Deum, plebem voco, & congrego clerum: Diuos adoro: festa decoro: defunctos ploro: pestem dæmonesq; fugo.

Non immeritò ergò displicuit hæc plusquàm Ethnica superstitio multis pietate & doctrina præstantissimis viris. Thomas enim Rorarius edidit Concionem de pulsu Campanarum arcendæ grandinis causa: in qua rationem reddit, vnde grandines & aliæ tempestates oriantur, & quomodo pellendæ sint, excusa Tubingæ 1570. German.

Et Petrus Viretus lib. 3. de Adulterata Cœna Domini, cap. 2. grauiter huiusmodi consecrationes Campanarum, & quæ illis tribuuntur reprehendit, nec ineptè ad Ethnicorum consuetudinem & ritus refert. Si his viribus, ait, sunt præditæ Campanæ & tintinnabula, quid iam Christo opus est? hæ enim solæ abundè præstabunt omnia quo sacræ literæ Christo soli tribuunt. Ad has igitur confugiendum erit, tanquam ad Deos quosdam Auerruncos, qui vastitudinem, calamitates intemperiasq; prohibescant, defendant, auerruncent: quod precari docet Plato in Solitaurilibus. Quantum autem hæc absunt ab ijs quæ de sagis ac veneficis in poetarum libris sæpè decantata leguntur? cuiusmodi hoc est Tibulli, lib. 1. Elegia 2. Campanarum consecratio & quæ eitribuũtur, Ethnica superstitio.

Hanc ego ducentem de cælo sydera vidi,
Fulminis hæc rapidi carmine vertit iter.
Quùm libet, hæc tristi depellit nubila cælo:
Quùm libet, æstiuo conuocat orbe niues. Item:
Cantus & è curru Lunam deducere tentat,
Et faceret, si non æra repulsa sonent.

In quo postremo versu, vis quoq; à poëta tribui videtur æris tinnitibus aduersus magica maleficia: quemadmodum apud Ouidium eorundem præsidia, in sacris magicis lemuralium ad lemures ædibus expiatis abigẽdos, & mortuorum vmbras adhibentur. Sunt autem hæc eius verba Fast. 5.

Rursus aquam tangit, Temesæaq; concrepat æra,
Et rogat vt tectis exeat vmbra suis.

Annon eadem ferè omnia consecrationis formula pollicetur, quæ tanquam tintinnabulorum quædam lustratio est? Quocirca ea aptè appellari poterit Tintinnabulolustrium, seu Campanilustrium: eadem nimirum ratione qua Ethnici sacrarum tubarum lustrationes, Tubilustria appellauere: de quibus Ouid. Fast. lib. 3. ita,

Summa dies è quinq; tubam lustrare canoram
Admonet, & forti sacrificare deæ.

Extat quoq; grauissima querela contra inanem & immodicam Campanarum consecrationem & baptizationem inter grauamina Germaniæ, quæ imperante Carolo 5. anno 1522. in Comitijs Noribergen. Legato pontificio sunt exhibita. Grauamen enim 51. ita habet: Suffraganei excogitauerunt, vt solum ipsi, & nullus alius sacerdos, laicis Campanas baptizent. Credunt deinde simpliciores, ita affirmantibus Suffraganeis, tales campanas baptizatas, dæmones & tempestates pellere. Quapropter innumeri adhibentur Compatres, præcipuè verò qui fortuna pollent, exorantur, qui baptizationis tẽpore funem qua Cãpana religata est, tangunt, & Suffraganeo præcinente (quemadmodũ in paruulorũ baptizatione fieri solet) omnes pariter respondent, ac Campanæ nomen ingeminant, vesteq; noua (quemadmodũ et Christianis fieri solet) Cãpana induitur. Inde ad sumptuosa properatur Cõuiuia, quib. præcipuè compatres, vt eò largius munera offerant, adhibentur: necnon Suffraganei, & eorũ Capellani, cũ multis alijs ministris regaliter pascuntur. Nec hoc satis est, sed & Suffraganeo mercedẽ persoluere necesse est, quã illi munusculum vocare solent: inde euenit, ut aliquando etiam in paruis villis centum floreni in tali absumãtur & expendantur baptizatione: quæ res nõ solum SVPERSTITIOSA, sed etiã Christianæ religioni CONTRARIA, ac simpliciorũ SEDVCTIO, & mera est EXACTIO. Veruntamen Episcopi, vt suffraganeos vel vilissima obærare possint mercede, talia, & adhuc absurdiora tolerant. Res igitur tã NEPHANDA & ILLICITA meritò aboleri debet. Cæterũ si conducere videtur, vt Cãpanæ consecrẽtur (ita enim Suffraganei baptizationẽ appellant, quoties à prudentiorib. hac de re interpellantur) cõueniens erit, vt talis consecratio per vnũquemq; fiat sacerdotum, quemadmodũ cum aqua benedicta, sale, herbis & similibus fieri solet: idq; absq; precio & expensis laicorũ, ne populus simplex ita seducatur, & damno afficiatur, nec non auaritiæ detestãdæ præsumptio euitetur. Catalogus testiũ verit. De Campanarum consecratione inani querela.

fol.346. Præclarè quidem Germani, & luculenter: Sed vt sues cœno, ita pontifices Romani istis corruptelis ac sordibus adhuc hodiè ita delectantur, ob profundam auaritiam, ac insatiabilem habendi cupiditatem, vt nulla prorsus impijssimarum superstitionum ac horribilium abusuum emendatio ab illis sperari posSit: euenit ergò illis iusto Dei iudicio, quod iam olim euenisse ipsis Durandus in libro De Concilio celebrando ex Beda indicat, dicens: Secuti sunt viam Balaam ex Bozor, qui mercedem iniquitatis amauit, correctionem verò habuit suæ vesaniæ. Nam subiugale mutum, hominis voce loquens, prophetæ insipientiam probauit. Quod etiam hodiè accidit, cùm tam stulta ac dissoluta perpetrentur in Ecclesia Dei à personis Ecclesiasticis, quæ deberent esse lumen aliorum, & lucernæ super candelabrũ positæ, iuxta id quod Dominus ait, Sensus hebetant Iudæorum ac etiam Paganorum. Et etiam illi, qui ratione diuinæ agnitionis omnimodo carent, istorum detestantur insaniam, & eorum distorta ac Deo contraria itinera sanius sapiendo redarguunt. Quia ergo intantum mercedem amant iniquitatis Ecclesiarum præsules, & ex qualibet re lucrum sperant, vt etiam docti ab indoctis, clerici à laicis meritò corripiantur, iurè comparantur prophetæ, qui verbis asinæ contra naturam loquentis corripitur. Thomas quoque Naogeorgus libro 4. Regni papistici hanc superstitionem vt impiam bis verbis insectatur:

Si cœlum tonat, & tempestas sæua timetur,
Mirum quàm trepident miseri, quàm nulla supersit
Vera fides: quàm cuncta infida habeantq́, putentq́.
Actutum æditus Campanas concutit omnes,
Immenso sonitu, & solito violentius, vsq́,
Dum tristi cessent resonare tonitrua cœlo.
Nam baptizatis credunt huiusmodi vires
Esse in Campanis, vt cuncta tonitrua frangant.
Vidi ego Numburgi quondam in regione Toringa
Campanam de se titulo quæ talia magno
Iactabat: Dicor Maria (in baptismate nomen
Scilicet inditum erat) confringo tonitrua pulsu,
Pello nociua, fugoq́, eadem cacodæmonas omnes.
Talia cùm posSint, non mirum me hercle Papistas
Ad pulsum illarum fugere, impendente ruina
Grandinis, aut nymbi, penetrantisúe omnia cœli. **Et mox:**
Hîc vbi diuini fiducia certa fauoris
Cernitur? inq́, malis speratur casibus vno
Auxilium à Christo? diuinæ vbi se & sua credunt
Cuncta voluntati, verbis vt inanibus orant?
An non Catholici sunt, & gens bella, Papistæ,
Præsidio quibus est Campanæ pulsus ahenæ?

Campanarum benedictionem baptismum vocant impiè.

Hanc verò solennem lustrationem, non solùm Campanarum benedictionem, verùm etiam baptismum vulgò vocare solent vt multis testimonijs probari posset, non sine magna Baptismi à Christo instituti subsannatione & contumelia. Sed vt sacra Cœnæ verba non suis auditoribus annunciant, quorum tamen gratia recitari tantum debent: sed quasi suffocata voce murmurant, perinde ac si panem & vinum alloquerentur; ita mirum non est si æra baptizant eundem in modum, quo antè ostendimus. Licet Hosius hoc indignisSimè ferat, & campanas à suis symmistis consecrari, non baptizari affirmet. Quoniam verò, si maximè testibus destitueremur, cum campanis omnia ferè fiunt, quæ ad baptismum pertinent, non iniuria ea dicuntur baptizari: abluuntur siquidem, vnguntur, exorcizantur, patrimi eis adhibentur, nomina illis imponuntur, imò longè maiori pompa & ambitione tractantur, quàm homines, dum sacro baptismo tinguntur. Quod an vbiq́, facere soleant pro certo affirmare nõ possum: ea saltem narro, quæ fide digni homines aliquando facere viderunt.

CAPVT X.

De Consecratione Cœmeterij.

CAlixtus 1. Cœmeteriū primus dedicasse perhibetur, circa annos Christi 220. Valer. Ansel. Ryd. Albertus Castellanus in Pontificali à se edito testatur, plerosq; asserere Cœmeterij benedictionem seu consecrationē, necessariam non esse, quòd circuitus extra Ecclesiam & Cœmeterij aspersiones, quæ fiant quādo Ecclesia seu templum dedicetur, sufficere dicant: Ipse tamē dicit superuacaneam non esse eorum benedictionem, quam hoc modo & ordine fieri indicat: In die præcedenti dedicationem, ponuntur in cœmeterio benedicēdo quinq; ligneæ cruces, videlicet vna altior in medio, & quatuor aliæ, qualibet ad staturā hominis, quarum vna in extremitate cœmeterij ante crucem mediā ponitur: tertia in tertia extremitate à dextris, & quarta in quarta extremitate cœmeterij à sinistris crucis mediæ. Ante quamlibet harū 5. crucium figitur in terrā aliquod lignū, in cuius summitate affiguntur tres candelæ trium vnciarū quælibet. Scala item paratur super quā ascendēs Episcopus poßit attingere summitates cruciū: vas quoq; magnū aqua plenū benedicēda, et vas cū sale. Sequenti die summo mane indutus sacris vestibus Episc. accedit cū ministris ad cœmeterium benedicēdū, vbi faldistorium (sella) ante crucē in medio positā ei paratur, super quo residens, breuē ad populum sermonem habet de sanctitate & libertate cœmeterij. Eo finito affiguntur & accēduntur quindecim candelæ, tres ante quālibet crucē super ligna supra ordinata. Quib. ardentibus Episcopus ante mediam crucē & candelas stans deposita mitra orat. Postea ante ipsam crucem super faldisterio Episcopus accepta mitra accūbit, & cantor incipit Letaniā: in cuius medio Episc. surgit, & baculum pastoralem in sinistra tenens facit signum crucis super cœmeteriū, dicēs, Vt hoc cœmeteriū purgare & benedicere digneris, te rogamus, audi nos: quod ter ijsdem propè verbis repetit. Quo facto residet, & cantor perficit Letaniam. Finita Letania Episcopus surgit et benedicit sal et aquam, qua dein accedit ad crucē ante mediam positā, & stans sine mitra incipit canere, Asperges me Domine hissopo &c. cū psalmo, Miserere mei Deus etc. Interea Episcopus accepta mitra circuit totū locū cœmeterij, incipiens ab eius dextra, & vbiq; aspergens aquā benedictam. Expleto circuitu hoc, redit ad crucē quæ est ante mediam, et ad ipsam respiciens, stans sine mitra dicit Orationē. Deinde thurificat ipsam crucē, et figit in summitate ipsius vnā ex tribus candelis ardentibus et alias duas similiter ardentes in duobus brachijs eiusdem crucis. Quo facto Episcopus accepta mitra vadit ad aliā crucē retrò mediam positam dicēdo aliquot psalmos, & aspergendo semper aquā benedictā per cœmeteriū. Postea psalmis finitis Episcopus ante ipsam crucem sine mitra stans orat: tū thurificat illam crucem: & figit in summitate eius vnā ex tribus candelis ardentib. & alias duas in brachijs duobus dictæ crucis. Deinde cum mitra aspergendo aquā benedictam vadit ad aliam crucē positam ad dextram mediæ crucis, aliquot psalmos recitans: quo facto stans ante ipsam crucem sine mitra orat: deinde thurificat crucem & affigit ei cādelas vt suprà. Idem facit cum cruce quæ est ad sinistram mediæ crucis posita. Tandem reuertitur, aspergendo aquam benedictam vbiq;, ad crucem mediam, ante quam orat, & postea mediocri voce extēsis manibus ante pectus dicit præfationem. Tum crucem hanc thurificat, eiq;, vt prioribus, affigit candelas. His peractis benedicit populum, ac intrans Ecclesiam vel ipse Missam celebrat, vel per alium celebrari curat.

Ignorauit autem vetustas ineptas huiusmodi ceremonias & superstitiones: nam in Aurelianensi Synodo sancitū fuit, si ecclesia aliqua ædificata & consecrata sit, tum atrium eiusdem ecclesiæ sancta aqua simpliciter conspergatur, vt est de Consecrat. dist. 1. c. Nemo ecclesiam.

Extant similes aliæ dedicationum, consecrationum & benedictionum papistarum formulæ, sed his nugis ac deliramentis, ne quid grauius dicam, bonas horas perdere, & chartas commaculare piguit.

DE ORIGINE PROGRESSV ET INCREMENTIS DONATIONVM ET BONORVM ECCLESIASTICORVM LIBER QVINTVS.

CAPVT. I.

Quæ fuerit conditio bonorum Ecclesiasticorum Christi in terris & Apostolorum ætate, ac inde, vsq; ad Constantini Magni tempora.

Abuisse Christum Dominum ac Seruatorē nostrū, cùm in terris ageret, marsupium et pecunias quasi publicas ex Euā. historia patet. Eæ autē conferebātur à pijs et opulentioribus hominibus, qui ipsum sequi solebant: ex quorū numero aliquot illustres & diuites fœminæ fuerāt, quarū nomina Luc. 8. c. commemorat: Maria scilicet Magdalene, Ioañā vxor Chuzæ procuratoris Herodis regis, & Susanna, cuius conditio nō annotatur, pecuniarū istarū administrationē Iudæ commisit Dominus, licet eū furem & proditorem, imò diabolū esse nouisset. Quod cur fecerit, certò sciri non potest, & ferè inperscrutabilia sunt iudicia Dei, in quibus nos potius eius sapiētiam, bonitatem, iustitiam & potentiam admirari, quàm causas factorū eius omniū, quas ille non indicat, curiosius inquirere decet. Vsus verò pecuniæ eius fuit, quòd inde seipsum & discipulos aluit, & pauperibus quoque benefecit. Cùm enim Ioan. 13. Iudæ dixisset, Quod facis fac citò: pleriq; discipulorum illum iußisse putarunt, vt aut ea coëmeret, quibus ad festū opus erat, aut vt pauperibus aliquid daret. Nihil verò huius suspicari poterant, nisi vtrunq; solitus fuisset facere. Hoc ipso verò Dominus Ecclesiæ suæ exemplum præbere voluit, vt ipsa quoq; ærarium publicum habeat, vnde petantur quæ ad vsus publicos necessaria sunt, & suis ministris pauperibusq; simul prospiciatur. Arguuntur igitur exēplo hoc Domini Mendicantes monachi, insignes hypocritæ, quibus nefas putatur pecuniam contrectare, cùm interim sub voluntariæ paupertatis prætextu orphanorum et viduarū domus deuorent, nihilq; habere videri cùm velint, omnia longè lateq; poßideant, & in summa rerum copia seu abundantia saginentur hodiè. Confutantur etiam Franciscani monachi, qui Christum nullas pecunias habuisse, nihilque proprium possedisse docuerunt: qua de re contentio magna inter ipsos et Dominicanos sub Ioanne 22. Papa exorta fuit, vt supra indicauimus.

Obseruauit morem hunc Domini sui diligēter primitiua Ecclesia, vt in Actis Apostolicis & Pauli ad Corinthios epistolis videre licet. Ecclesia enim mox post Ascensionem Christi in cælos, Hierosolymis fuit, siue ob ardentem & mutuam inter se dilectionem & coniunctionem, siue ob persecutorum iniurias, communia omnia, nihilq; proprium seu priuatū habuit: sed sua omnia in commune ærarium, ad communem omnium vsum, cōtulit: sicuti Lucas testatur Act. 2. & 4. cap. Huic ærario præfuerunt primò Apostoli, quibus pretia siue pecuniam in commune depositam, distribuendi ius permissum fuit, prout cuiq; opus erat. Actor. 4. Sed cùm, crescente multitudine fidelium, non simul possent mensis ministrare, hoc est, eorū curam suscipere seu gerere, quæ pauperum subuentioni & alimoniæ seruirent & vacare concionib. precationibusq;, cum publico ecclesiæ totius consensu septem viros spectatæ probitatis, plenos spiritu sancto & sapientia, crearunt Diaconos, quos ei rei præfecerunt. Act. 6. Atq; hæc est Origo bonorum ecclesiasticorum apud Christianos. Quemadmodum enim fideles hi sancta liberalitate suas opes Ecclesiæ contulerunt, ita sequentibus postea seculis factum est, vt crescente christianorū numero, reges & principes aliiq;, quorum lautior fortuna fuit, horum exēplum imitati, ecclesias annuis redditibus & decimis ditarent, vt mox indicabitur.

Bona communia in Hierosolymitana Ecclesia.

Bonis Hierosolymit. ecclesiæ quis præfuerit.

Quan-

Quandiu autem hæc rerum communio durarit certo aliquo testimonio sacræ scripturæ indicari non potest. Certum tamen est non semper in hac ipsa Ecclesia durasse: neq; enim Apostoli talem communionem lege aliqua præceperunt vsquam: sed fideles sponte sua contribuebant bona, partim vt hac ratione ardens dilectionis studium testarentur, partim verò vt sic assuefacerent se, ne opum iacturam, quam exoriente persecutione mox facturi erant, impatientiùs ferrent, cùm illas iampridem alijs erogare, & ipsi pauco contenti viuere dedicissent.

In alijs verò Ecclesijs eandem rerum communionem fuisse, neq; historiæ meminerunt, neque aliunde probari potest. Constat autem Romæ Christianos res proprias habuisse, ex ijs quæ Paulus scribit Rom. 12. 1. Cor. 6. Gal. 8. Ephes. 4. Philip. 4. Coloss. 4. 1. Thess. 2. & 4. 2. Thess. 3. Id quod etiam aliæ ecclesiæ fecerunt, vt patet ex 1. Tim. 6. vbi diuitibus præscribit quomodo suis bonis vti debeant. Ioannes quoq; proprietatem probat 1. epist. 3. & paulus Heb. 13. ac Iacobus 2. cap. suæ epistolæ. Proprietas rerum in alijs Ecclesijs fuit.

Nihilominus tamen illæ ecclesiæ omnes sua æraria habuerunt, in quæ viritim in publicis cœtibus singuli pro sua facultate contulerunt, vt est videre Actor. 11. Rom. 15. Gal. 3. 1. Cor. 16. & 2. Cor. 8. & 9. Item ex Iustini Apologia 2. De contributionibus quoq; in publicis cõgressibus, hæc Tertullianus in suo Apologetico refert: Si quod arcæ genus est, nõ de Oneraria summa, quasi redemptæ religionis, congregatur, modicam vnusquisq; STIPEM *menstrua die, vel cùm velit, & si modo possit, apponit: nam nemo compellitur, sed sua sponte confert. Hæc quasi deposita pietatis sunt. Ex hoc loco Tertulliani de Arca siue Gazophylacio quidã conijciũt, fideles olim in occulto suas oblationes dedisse, ita vt alius nescierit, quid alius in arcam miserit: postmodum verò, vel offerentiũ vanitate, vel sacerdotũ auaritia, eò res deuenit, vt publicè Diaconus offerentiũ nomina recitaret, ac enunciaret, quantũ quisq; detulisset, ex ambone clamans, Ille tantũ pollicitus est: Illa tantũ obtulit. Hoc verò Hieronymus grauissimè repræhendit in Ecclesiarũ principibus tale quid apud se ferentibus, exponens illud Hiere. 11. Quid est quod dilectus meus in domo mea facit tam multa scelera? Item illud Ezech. cap. 18. Si panem suum dederit esurienti. Quod Innocentius 1. vetuit etiam fieri, iam d. can. vlt. de cõs. d. 1. Sed & istarum Oblationum colore committebantur alia quædam valdè reprehensibilia: de quibus vide Ioan. Quintinum in explicat. can. 7. Concilij Gangren.* Aerarium ecclesiæ primæ habuerunt.

Tempus verò huiusmodi Oblationes contribuendi non semper fuit idem. Fabianus Papa, Cypriani coëtaneus, annis post Tertullianum circiter centũ, crescente indies multitudine Christianorum, constituit, vt non iam menstrua die, h. e. singulis mensibus, sed singulis Dominicis diebus, ab omnibus viris et mulieribus fieret Oblatio tã panis, quàm vini. tom. 1. Concil. Oblationes cõtribuendi tempus.

Aliorum verò redditaum & bonorum Ecclesiasticorum, præter hanc pecuniam à fidelibus in publicis conuentibus collatã, certi & probati authores non meminerũt. Origenes quidem hom. 31. in Matt. mentionem facit ecclesiæ reddituũ: verùm illi cuiusmodi fuerint, et non explicat et de illis solis loqui videtur, qui ex mutuis collationibus & donationib. cõportabantur. Sola diues semper fuit Romana ecclesia, si suspectis authoribus credere voluerimus. Ex decretali nanq; epistola 2. Pij 1. qui episcopatum Rom. tenuit circa annum Domini 150. sub Antonino Pio, apparet, ecclesiam Rom. sua prædia habuisse, quæ ei & Deo donata dicuntur: Sanxit enim, vt sacrilegus esset, quicũq; fundos, aliaue bona religioni dicata, in profanos vsus conferret. Funkius in chron. Hæc autẽ qua fide Pio tribuatur, ex relatione Petri de Natalibus, Polyd. Vergilij de Inuẽt. rerũ li. 6. cap. 14. Marsilij Patauini in Defens. pacis, Funkij & aliorum constabit, qui affirmant, Ecclesiã primò omniũ cœpisse possidere prædia Vrbani 1. tempore, qui pontificatũ post Pium adeptus est 130. añis. Is decreuit, vt Ecclesia prædia ac fundos à fidelib. oblatos reciperet, hac tamẽ lege, vt diuideretur prouentus clericis omnib. viritim, nihilq; cuiuspiã priuatum esset, sed in cõmune bonum: quod hodiè obsoleuit, tanta est hominum rapacitas & libido: verba sunt Platinæ in vita Vrbani: Idẽ refert Cranzius in Metrop. li. 2. c. 1. et Funkius in Chro. Et in deretali 1. sic ait: Post Apostolorũ tempora, cùm viderent sacerdotes & Leuitæ, & reliqui fideles per vniuersum orbẽ dispersi, vtilius fore, si hæreditates & agros, quos vendebant, ecclesijs, quibus præsidebant episcopi, traderent, eò quòd ex Rom. ecclesia semper diues.

sumptibus eorum tam præsentibus quàm futuris temporibus, plura & elegantiora ministrare possent fidelibus, communem vitam ducentibus, quàm ex pretio ipsorum: cœperunt prædia & agros, quos vendere solebant, matricibus ecclesijs tradere, & ex sumptibus eorum viuere etc. plura qui cupit legat Carranzæ Epitome Conciliorum fol.21.b.et 22.item 12.q.1.videntes autem: & 12.q.1.Res Ecclesiæ: 17.q.4.Attendendus est. Sub eodem quoq; Vrbano aureis & argenteis vasis, quæ prius vel lignea vel vitrea fuerant, Ecclesia primùm vti cœpit in Cœnæ Dominicæ distributione. Damasus in vita eius. Otto tamen Frisingensis Episcopus lib.4.ca.3.dicit, sub Constantini M. imperio catholicis hominibus primo permissum vt Ecclesiæ ipsorum prædijs ditarentur.

Quæ non ideò dicuntur, quòd negare velim habuisse ecclesias ante Constantini Magni ætatem fundos seu prædia & redditus: habuerunt enim, id quod ex decreto Constantini & Licinij Impp. patet, quod extat apud Eusebium lib.10.ca.5.vbi constituunt, vt non solum ea loca, in quibus conuenire consueuerint Christiani, sed & alia quædã peculiaria non singulis priuatim, sed iuri societatis ipsorum competentia, si ablata fuerint, ipsis restituantur. In eandem etiam sententiam Anylo præfecto præcipit, vt quæcunq; bona ad Ecclesiam Catholicã Christianorum vel in vrbibus vel in locis alienis pertinentia, siue à ciuibus, seu à quopiam alio occupata detineantur, confestim ipsis Ecclesijs restituantur: prorsus enim, inquit, constitutum nobis est, vt quas Ecclesiæ antea habuerunt possessiones, in ius earum redeant. Eusebius ibid. & Nicephorus lib.7.cap.42. Credibile igitur est cœpisse Ecclesias, non solum Romanam, sed etiam alias, redditus & prædia aliaq; huiusmodi bona possidere, Vrbani 1. tempore primùm, circa annum Domini 225. quæ postea in persecutionibus vi illis ablata, & in priuatos vsus conuersa, sed à Constantino restituta fuerunt.

Aerarijs primitiuæ ecclesiæ quis præfuerit.

Præfuisse autem eiusmodi ærarijs, qualia in primitiua Ecclesia fuisse supra diximus, certos homines ab Ecclesia constitutos, dubium esse non debet, siue ij diaconi, siue alij fuerint. Apostolos autem, vt Paulum: & presbyteros seu Episcopos, vt Timotheum & similes, in distributione & collocatione pecuniæ communis ærarij, suam quoq; authoritatem interposuisse, patet ex 2.Corinth.8.et 1.Tim.5.vbi Paulus iubet Timotheũ curare, ne ecclesia oneretur in alendis viduis, quibus aliâs suppetat, aut quæ habeãt suos familiares à quibus sustentari possint. Et Sotherum Episcopũ Romanũ pecuniæ à fidelibus sic contributæ curam gessisse, ex epistola ad Romanos Dionysij Corinthij Eusebius refert lib.4.cap.23. Id quòd etiã lege primò firmauit Vrbanus 1. Papa, quod ex decretali eius prima patet, nimirum, vt oblationes fideliũ Episcopis credantur, dispensandæ iuxta necessitatem fideliũ. Sed verba ipsa Vrbani adscribemus: Res, inquit, in ditione singularum parochiarum Episcoporum, qui locũ tenent Apostolorum, erant, & sunt vsq; adhuc, & futuris semper esse debent temporibus. E quibus Episcopi & fideles dispensatores omnibus communem vitam degere volentibus, ministrare cu ɛta necessaria debent, prout melius potuerint, vt nemo in eis egens inueniatur. tom.1. Concil. refert etiam Carranza in Epit. Concil. fol.21.b. & 22.

Ex Origine verò, qui circa Vrbani primi tempora claruit, apparet plurimis in locis, rerũ & pecuniarum, quæ sic conferebantur, præsides & dispensatores fuisse Diaconos, nam tract. in Matth.16.ait: Mensis Ecclesiasticarum pecuniarum Diaconi præsunt. Item: Diaconi, qui non bene tractant Ecclesiasticarum pecuniarum mensas, & semper de eis fraudant, & ipsas quas dispensant, non secundum iustitiam dispensant, & diuites fiunt de rebus pauperum, ipsi sunt nummularij pecuniarum, mensas habentes quas euertet Dominus.

Bona Ecclesiastica quibus distributa.

Ex hisce porrò bonis Ecclesiasticis stipendia suppeditarunt primò, Apostolis: Nam Philippenses Paulo sumptus suggessisse, & Thessalonicam etiam ei, & postea Romam per Epaphroditum misisse dicuntur Philip.4. Ac licet à Corinthijs & Achæis, ne quod daret scandalum, aut videretur quæstus gratia Euangelium docere, nihil acceperit, vt testatur 1. Corinth. 9. Nihilominus ab alijs ecclesijs stipendium accepisse scribit 2.Corinth.11. Alios etiã ministros inde aluisse videntur ex Gal.6.& 1.Timoth.5.capit. Dominus enim ordinauit, vt qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuant. Sed qualia aut quanta stipendia ipsis sint data, non definitur. Quod si verò secundum legem Domini 1.Corinth.9. & manda-

ta Pauli 1. Timot.5. & Gal.6. Ecclesiæ egerunt, tantum illis dederunt, vt se & familiam suam sustentarint, 1. Cor. 9. & victum amictum, & omnis generis bona habuerint. 1. Tim. 6. Galat.6. Soli Apostolorum Canones (de quibus hic suum cuique relinquam iudicium) videntur subindicare, oblationes primitiarum Episcopo & presbyteris & reliquis clericis collatas esse, sicut 5. can. habet. Sed et Origenes homil.11. in Num. Vult offerri sacerdotibus ad altare primitias: Ita enim, ait, & Dominus disposuit, etc. Item, Sicut hoc dignum & decens est, sic è contrario indecens, & indignum existimo, & impium, vt is qui Deum colit, et ingreditur Ecclesiam Dei, qui scit sacerdotes & ministros assistere altari, & aut verbo Dei, aut ministerio Ecclesiæ deseruire, vt de fructibus terræ, quos Deus dat solē solum producendo, & pluuias suas ministrando, non offerat primitias sacerdotibus. In ministrorum etiam vsum factas oblationes Cyprianus indicat lib.4. epist.5. Presbyterij (inquit) honorem dignasse nos illis (lectoribus) iam sciatis, vt & sportulis ijdem cum presbyteris honorentur, & diuisiones mensuræ æquatis quantitatibus partiantur. Ex lib. item 1. epist.7. Cypriani apparet, ministris Ecclesiæ stipes, oblationes & cœnas datas esse.

Secundo, ex bonis illis Ecclesiasticis aluerunt viduas egenas & senio confectas. 1. Tim. 6. Subuenerunt itē ea pecunia pupillis, ijsq́; quos morbus aliaúe causa inopes fecisset, & qui in vinculis essent, item hospitibus seu peregrinis omninoq́; omnibus qui aliqua indigentia premētur: vt patet ex eius epistolæ fragmento quod extat apud Euseb. lib.4. cap.23. & est Dionysij Corinthij. Et Tertulianus in Apologetico cum mentionem fecisset contributionum quæ fiebant in publicis cœtibus, de vsu earum hæc addit, Inde non epulis, ait, nec potaculis, nec ingratis vorationibus dispensatur: sed egenis alendis humandisq́;, & pueris ac puellis re ac parentibus destitutis, ætateq́; domitis senibus, item naufragis, & si qui in metallis, insulis, vel in custodijs, etc. Et de rebus atq́; alimentis in cōmune collatis nutriri solitos martyres in vinculis, idem indicat initio libri ad Martyres. De bonis his in pauperes collatis scribit quoque Origenes hom.11. in Leuit. Et Cyprianus epist.10. lib.1. & epist.24. lib.3.

CAPVT II.

De Donationibus & bonis Ecclesiasticis Constantini Magni tempore, & inde, vsq; ad nostram ætatem.

Donationes autem factæ Ecclesijs, Constantini Magni tempore maximè cœperunt, qui non solum ablata tempore persecutionum restituit, sed multa insuper de nouo addidit, bonaq́; Ecclesiæ mirū in modum auxit. Nam ex statuis ethnicis pretiosioris materiæ, pecunias conflauit, & Ecclesijs contulit. Sozom. lib.2. ca.5. Deinde ex publicis tributis per singulas ciuitates, vectigal certum deduxit, ac cuiusq́; loci ecclesijs & clericis deputauit: hancq́; munificentiam firmam & perpetuam haberi lege statuit. Sozom. lib.1. cap. 8. itē lib.5. cap 5. Ac si qui martyrijs perfuncti, bonorum aliquid post se, sine liberis aut cognatis hæredibus reliquissent, in ærarium Ecclesiæ bona ea inferri lege sanxit, vt indicat Eusebius lib. 2. de vita Constantini. Ecclesijs quoq; frumentū de publico dare iussit: quod cùm Iulianus prohibuisset fieri, successor eius Iouinianus, et postea Valentinianus ac Gratianus rursus confirmauerunt, constitut. sua l. priuilegia. C. de Sacrosancta Ecclesia. Ac de rebus contributis Ecclesiæ, Basilius epistola 140. testatur, multos totas domus vsui ecclesiarū destinasse: alios verò vltrò omnem suam ijsdem contulisse substantiā. Quod cùm sub alijs Imperatoribus facere non licuisset, Constantinus lege id permisit: l.1. C. de Sacrosancta Ecclesia. Cùm autē lege hac abuterentur quidam ministri Ecclesiæ, & monachi pro suo more hæreditates captarent, & in testamenta irreperent, lata alia lex est, à Valentiniano, Valente et Gratiano, cauens nequid ex aliorum testamentis clerici & monachi priuatim caperent. Extat hæc lex lib.16. Codicis Theodosij. Narrat etiam Theodoretus lib.3. cap.12. Ecclesiam Antiochenam plurima habuisse vasa pretiosa, anathemata & pecunias, quas ei dono contulerant Constantinus &

Constantius. Refert quoq; Sozom. li 5. cap. 5. & 8. & 16. Hinc Mantuanus lib. 12. Fastorum de Constantino M. ita canit:

Cæsar hic in nostram gestans pia pectora gentem,
Immensas donauit opes, vasa aurea, fundos,
Vnde sacerdotes magnis prouentibus aucti.

In quibus magnum studium Constantini M. ad cultum Christi promouendum apparet, quùm non solùm maximis sumptibus templa extrui fecerit, sed etiam Ecclesiarum ministris stipendia è publico tam magnificè dari constituerit: Cùm antea non solum ædes sacræ, verùm etiam ipsi Episcopi cum cæteris Ecclesiæ ministris & pauperibus, ex eleemosina ac stipe collata sustentarentur. Funkius Comment. li. 6. in Chron.

De falsa & suppositítia Constantini M. Donatione.

VErùm non contenti his quantumuis immodicis & magnificentißimis optimi Imperatoris Constantini donis, fingunt insuper pontificij eundem peculiarem quandam Romanæ ecclesiæ eiusq; episcopo Siluestro & successoribus fecisse DONATIONEM. *Extat illa apud Gratianum distinct. 96. c. Cõstantinus. Vbi indicatur, Constantinũ Magnũ lepræ morbo affectum, sed à B. Syluestro purgatũ sanatumq;, gratitudinis ergò donasse pontifici eiusq; successoribus, primò, dominium spirituale supra omnes orbis terrarũ ecclesias: deinde insignia regia, hoc est, Palatiũ Lateranense, Diadema aureum, Mitram, Collare imperatorium, purpuream Chlamydem, Coccineam tunicam: Indumenta imperatoria, Pompam præcedentium & sequentium equitũ, Imperiale sceptrum, Signa & vexilla cuncta: postremò & temporale Dominium totius Occidentis, in primisq; vrbis Romæ, itẽq; Italiæ, Siciliæ, Sardiniæ, Hispaniæ, Germaniæ & Britanniæ. Qua de re Otto quoq; Frisingensis lib. 3. ita scribit: Imperator Constantinus, inquit, caput omniũ in tantũ Romanam exaltauit ecclesiam vt B. Syluestro vrbis eiusdem episcopo, insignibus regni traditis, ipse se Byzantium transferret, ibiq; sedem regni constitueret. Ex hinc Romana ecclesia occidentalia regna tanquam sui iuris à Constantino sibi tradita affirmat, in argumentumq;, tributum (exceptis duorum Francorum regnis) vsq; hodiè exigere non dubitat.*

Suppositiam autem hanc esse Donationem et ad dominatum Romanorum pontificũ improbè effictam inde patet, quòd apud nullum probatũ veterem authorem extat, eiusq; non solũ Eusebius, qui vitam Constantini Magni libris quinq; quàm diligentißimè descripsit, sed nec mediæ ætatis historici Nicephorus, Paulus Diaconus, & Zonaras, Pontificibus Romanis plus nimiùm addicti, ne verbulo quidem vllo meminerunt. Quin etiam in antiquis Gratiani Codicibus distinctio hæc de Donatione illa non extat: id quod clarè testatur Antonius historicus tit. 8. ca. 1. §. 8. inquiẽs: Caput illud non habetur in antiquis Decretis. Quid ergo & quãtum Constantinus donauit, non est benè certum. Et Volateranus lib. 23. De Dono, inquit, aut Conceßione Cõstantini apud nullos extat authores, præterquàm in libro Decretorum: idq; in antiquis voluminib. minimè contineri, author est Antoninus præsul Florẽtinus in Chronicis. Quòd valdè miramur, inquiũt Volateranus, & Nauclerus, cùm Isidorus, qui fuit abhinc annos propè 800. grauis author ac planè sanctus, in historia sua apertè dicat, eum vrbe Roma pontifici ceßisse, ornamentisq; omnibus imperialibus, diademate videlicet, habituq; & albo equo quo vectetur. Sed non obseruarunt boni illi, hæc in vetustis Isidori exemplaribus non extare, & proinde suppositítia videri. Hodierna tamẽ adhuc die inueniuntur Gratiani exẽplaria, quæ istam Donationẽ non habẽt: vnde etiam Nicolaus Cusanus lib. 3. de Concordia Cathol. Absq; dubio, inquit, si non fuisset illud dictamen apocryphũ, Gratianus in veteribus codicibus, & Canonum collectionibus inuenisset, & quia non inuenit, nõ posuit. Ipsi quoq; Romani pontifices hoc priuilegium pro suo in spiritualibus & temporalibus dominatu stabiliendo nũquam citasse leguntur. Qua de re et Carolus Molinæus Iurisconsultus doctißimus in suis Cõmentarijs ita scribit: Nullus vnquã Papa inuentus est, qui se fundarit in prætensa Donatione Constantini, nec qui eam vnquam allegauerit. Gregorius 7. qui tanto molimine imperium Germanorum aggressus est, & attriuit, nullo modo Donationis cuiusuis ab hominibus siue à

Constantino M. siue ab alijs facta meminit (quæ tamē maximè in rem suam fecissent, si quid veri aut verisimilis habuissent) & omninò nō omisisset: sed tantum nititur verbis Christi, ad regnum & imperium totius orbis malè detortis. Sic & Benedictus 12. contra Ludouicum Bauarum Imperatorem, nō alio titulo Mediolani & alijs vrbibus Imperij vicarios nomine suo instituit, quibusdam etiam vectigal imposuit, quàm vel vnicus Vicarius Christi in terris, hoc est, etiam in terreno totius orbis imperio. Et ante eum Benedictus 11. eodem modo nouos magistratus Florētiæ instituit, vt Platina in eius vita indicat. Hæc Molinæus. Nicolaus quidem 3. qui Pontificiā sellam tenuit circa annos Dom. 1277. lib. 6. de Electione. c. Fundamenta, meminit huius Donationis, sed parcè & timidè admodum, nam tantum vrbem Romam, non totam Italiam & Occidentem donatum indicat. Vnde & Molinæus, Nicolaus, inquit, fabulam illam quidem allegauit, non autem facit fundamentū in ea, sed in verbis sacræ scripturæ, Pharisaico & Iudaico more ad terrenum regnum detortis.

Acta etiam Constantini aliorumq́ Imperatorum, tum Episcoporum quoq́ & Conciliorum argumento satis magno sunt suppositìtiam hanc esse Donationem. Regna enim illa quæ Constantinus in ista Donatione Romano pontifici aßignasse dicitur, paulò ante mortem filijs distribuisse, auctor est Eusebius. Ita enim Sext. Aurelius Victor, Ad tres, ait, Orbis Romani dominatio redacta est, Constantinum, Constantium & Constantem filios Constantini. Et Zosimus historicus disertè indicat, natu maximum filiorum eius Constantinum cum minimo natu Constante, omnia trans alpes sita, ipsam etiā Italiam, & Illyricum sortitum fuisse. Obtinuerunt horum successores Italiæ & vrbis Romæ imperium vsq́ ad Odoacrū Rugianum, vel, vt alij volunt, Saxonem, hoc est, ad annū Christi 476. Etsi enim bis antea Roma capta fuerit, semel ab Alarico Gottico rege, anno Domini 414. & iterū à Genserico Vuandalico rege anno 459. sedem tamen ibi non fixerunt, sed præda onusti inde discesserunt. Odoacer verò, qui tum temporis totam penè Germaniam obtinebat, magno cum exercitu Italiam intrans, capta Roma primus ex peregrinis dominis eam possedit, Funccio quoq́ teste lib. 7. Cōment. in Chronologiam, seq́ regem vrbis totiusq́ Italiæ nominauit. Eo verò per Theodoricum victo sublatoq́ imperium Italiæ penes Gottos longo tempore permansit, nimirum vsq́ ad annum Iustiniani Imp. 26. Christi verò 553. quo Gotti à Narsete victi totaq́ Italia expulsi sunt. Roma igitur iterum in potestatem Imperatorū redijt, quam Narses annis sedecim, cum reliqua Italia summa in pace continuit, nec pontificibus Romanis quicquam iuris in eam fuit: quod adeò certum est, vt Honorius papa, sine permissu Heraclij Imp. ne tegulas quidem æneas, quibus S. Petri basilicā cooperuit, à Romuli templo amouere ausus fuerit, Blondo auctore Decad. 1. lib. 9. Et Bonifac. 4. Pantheō Romæ à Phoca impetrauit. Gottis ex Italia eiectis, aliquanto post Longobardi siue à Narsete inuitati, vt aliqui narrant, siue, quod magis credibile est, conspectis antea pulcherimis Italiæ vrbibus & splendore, vltro Italiā magno numero ingreßi sunt anno Christi 568. sub Imp. Iustino, eamq́ Italiæ partem occuparunt quæ inter Alpes & Apenninum est, quæq́ adhuc hodie nomen Longobardiæ inde habet, tenueruntq́ annos 204. Longinus verò, qui Narseti successerat, nomen magistratus genus in Italiā traduxit (Exarchus enim cum successoribus dicebatur, vnde Exarchatus dignitati fuit) & in Rauenna sedem imperij locauit, reliquaq́ Italiæ præfuit. Etsi verò Longobardorum vires ex eo tempore valdè in Italia excreuerint, hunc tamen Exarchatum cum vrbe Roma, ipsi, nedum pontifices Romani, nunquā suæ potestati subijcere valuerunt: Ita vt Roma tantisper sub imperio Græcorum Imperatorū permanserit, donec dolis & perfidia Rom. pontificum in Francorum potestatem, & inde in suas manus peruenerit. Factum hoc sub Stephano 2. papa circa annum D. 752. Cùm enim Aistulphus Longobardorum Rex, regni sui fines egressus, Rauennam iam armis occupasset, ad totius Italiæ imperium, vt olim Gotti eam possederant, animum adiecit, ideoq́ collecto magno suorum exercitu, Romanorum fines ingressus, agros & quæcunq́ fuerūt obuia vastat. Stephanus itaq́ pontifex, à quo tributum poscebat, Constantinopolim primùm legatos misit, qui rogarent Imperatorem vt Romæ totiusq́ Italiæ rebus afflictißimis maturè succurreret. Quo ipso haud obscurè significauit papa se Constantinop. Imper. pro suo legitimo

Italiæq; totius domino agnoscere. Sed cùm is auxilia aut dare nollet, aut non posset, cum eodem tempore pestis grauißima vrbem regiam inuasisset, quam & penè exhausit, illico papa ad Francos confugit, & à Rege Pipino, qui Regnum Romano pontifici acceptum ferebat, contra Aistulphum auxiliũ petijt. Pipinus, accepti beneficij memor, ineunte vere alpes transcendens, maximis copijs ad Papiam, quæ Longobardorum Regum sedes erat, cõtendit, Regemq; inclusum obsidione cingit. Pace autẽ facta, Longobardus promißis nõ stetit, sed maiori propè damno Romam affecit, quàm 340. annis ab inclinatione imperij sensisset. Rogatus igitur denuò Pipinus, vt vrbi laboranti succurreret, exercitum quanta potuit celeritate comparat, Italiam intrat, Regem Longobardorum ad deditionem compellit, Imperatorem quoque Constantinopolitanum Exarchatu exuit, raptaq; papæ tradidit, quiquid nimirum intra Isaurum flumen, Apenninum & Adriaticum continetur: quibus insuper adiecit, Ariminum ad mare, Concham, Pisaurum, Phanum Fortunæ, Vrbinum, Eugubium & alia loca in Flamminia, & Piceno agro, & plerasq; alias vrbes quas Pius 2. enumerat.

Et hæc est illa donatio, quæ falsò Constantino Magno ascribitur. Pipinus enim primus has terras Romanæ sedi, cùm eas à Longobardorum armis liberasset, dono dedit: quo gratum se Romano pontifici exhiberet, à quo nuper ad regnum Francicum pari ferè iure promotus fuerat: *Verba sunt Funcij lib. 8. Comment. ad Chronolog. Sunt tamen qui ne hanc quidem Donationem pontificibus Rom. à Pipino factam concedant, eumq; in Regem Italiæ vnctum à Stephano probent: Nec Caroli adhuc Magni tempore in vrbem Romam iuris quiquã pontifices sibi vendicasse, aut vsurpasse, sed ea tantùm, quæ ad res sacras pertinerent, procurasse, multi prodiderunt, vt Philippus lib. 4. Chronic. indicat. Hanc tamen Donationem aui sui Ludouicus Pius Caroli filius confirmasse dicitur apud Gratianum distinct 63. c. Ego Ludouicus. his verbis: Ego Ludouicus Imp. Romanus Augustus statuo & concedo per hoc pactum confirmationis nostræ B. Petro Principi Apostolorum, & per te Vicário tuo Domino Paschali, summo pontifici, & successoribus eius in perpetuum, sicut à prædecessoribus nostris vsque nunc in vestra potestate & ditione tenuistis & disposuistis, Romanam ciuitatem cum ducatu suo, & suburbanis, atque villiculis omnibus, & territorijs eius montanis, & maritimis littoribus, & portubus, ceu cunctis ciuitatibus, castellis, oppidis ac villis in Toscaniæ partibus. Item quando diuina vocatione huius sacratißimæ sedis pontifex de hoc seculo migrauerit, nullus ex regno nostro aut Francus, aut Longobardus de qualibet parte homo sub nostra potestate constitutus licentiam habeat contra Romanos aut publicè aut priuatim conueniendi, aut electionem faciendi, nullusq; in ciuitatibus aut territorijs ad ecclesiæ B. Petri Apostoli potestatem pertinentibus aliquod malum præterea facere præsumat: sed liceat Romanis cum omni veneratione & sine qualibet perturbatione honorificam suo pontifici exhibere sepulturam: & eum quem diuina inspiratione, & B. Petri intercessione omnes Romani vno consilio atque vna concordia, sine aliqua promißione, ad pontificatus ordinem elegerint, sine aliqua ambiguitate atque contradictione more canonico consecrare: & dum consecratus fuerit, legati ad nos, vel ad nostros successores Reges Francorum dirigantur, qui inter nos & illum amicitiam, charitatẽ & pacem concilient. Sed quantum huic scripto, quod apud Gratianum extat, tribuendum sit, ex lib. 3. Geograph. Volaterani patet, vbi eandem Confirmationem Ludouici Pij, sed longè aliter recitat ex Antigrapho vetusti libri, quod in bibliotheca Vaticana suo adbuc tempore asseruatum testatur, & ita de verbo ad verbum habet: Ego Ludouicus Imperator concedo tibi B. Petro Principi Apostolorum, & per te vicario tuo Domino Paschali summo pontifici, successoribusq; eius in perpetuum, ciuitatem Romanam, cum sua iuris dictione, omnibusq; circa terris, ciuitatibus, portubus, ac maritimis locis Hetruriæ: In ea denique mediterraneum vrbem veterem Balneoregium, Viterbium, Saonam, Populoniam, Rossellas, Perusium, Mathuranum, Sutrium, Nepe versus Campaniam, Ananiam, Signiam, Ferentinum, Alanum, Patricum, Frusinonum, cum omnibus circa oppidis & vicis: nec non Exarchatum Rauennæ integrum, sicut piæ recordationis Carolus pater, & item Pipinus auus noster B. Petro dudum concessere: Videlicet*

licet Rauennam, Bonicum, Æmiliam, Forum populi, Forum Iulij, Fauentiam, Imolam, Romaniam, Ferrariam, Commadum, Adriam, Seruiam. In Marchia Pisaurum, Fanum, Senogalliam, Anconam, Oximum, Numanam, Esium, Forum Sempronij, Feretrum, Vrbinum, territorium Valuense, Callium, Luceolos, Eugubium: In Campania Sorum, Aquinum, Arpinum, Thranum, Capuam, Patrimonia quoque ad nostram pertinentia ditionem, Beneuentanum, Salernitanum, Calabriæ inferioris, ac superioris, ac Neopolitanum ducatum: insuper Spoletinum, Tuderotriculum, Haruiam reliquaq́ eius ditionis: Insulas quoq́ inferi maris, Corsicam, Sardiniam, Siciliam, quæ omnia piæ memoriæ Pipinus auus, deinde Carolus Imperator genitor noster, per Athinum & Mainardum abbates, adhoc sponte missos, B. Petro eiusq́ successoribus scripto cōcesserunt, nos item probamus atq́ concedimus. Præterea summi pontificis eligendi Romano consilio potestatem esse volumus, modo sine discordia fiat, &c. In his scriptis illud in primis obseruandum, quod instrumenta Ludouici Imp. de cōfirmatione Donationis à Pipino & Carolo sedi Rom. factæ, quæ apud Gratianum & Volateranū extant, sunt diuersa: atqui vt verus Constantinus apud Iustinianum loquitur, Scripturæ diuersæ, & fidem sibi inuicem derogantes, nihil habere firmitatis possunt. l. scripturæ, 14. c. de fid. instrum. nam duæ orationes pugnantia continentes, veræ esse non possunt. In Gratiani autem instrumento sola Romæ suburbana quædam nominantur: in Volaterani autem, prætor maximam Italiæ partem, Sardinia quoq́, Corcyra & Sicilia. Operepretium autem erit audire Caroli Molinæi I. C. doctissimi de hac Confirmatione Ludouici Imp. Iudicium. Is igitur in suis Comment. Vt non est, inquit, in fauorem paparum credendum Bibliothecario, potentatus eorum fautori famuloq́ domestico: ita non est credendum Gratiano monacho, qui & ipse affectibus & ambitioni nouorum sui temporis paparum, quantum potuit, fauit: nec aliunde quàm à Bibliothecario dictū cap. Ego Ludouicus, transsumpsit: & sic nec alijs, qui tantùm dicta eiusdem Bibliothecarij recitant, nec aliunde sciunt, nec examinant. Sed examinando veritas elucesßit in contrarium: quia Paschalis à populo vi coactus pontificium munus obire ante habitam authoritatem Imperatoris, legatos excusatum & ad culpam non inficiandam, sed in populum transferendam, misit ad Ludouicum Pium, qui vt mansuetus erat, satisfactionem quidem accepit, sed cum increpatione cleri & populi, & adiecto præcepto maiorum instituta pactaq́ seruandi, vtq́ cauerent, ne deinceps simili exemplo maiestatem læderent, vt expressè Platina & Sabellicus testantur. Quid autem magis contrarium aut repugnans est præfatæ & suspectæ Bibliothecarij scripturæ? Certè vel ex hoc falsitatis conuicitur: nec tamen etiam per se sufficienti exemplo tantùm, sed etiam ex eo, quòd tempore Eugenij 2. immediati dicti Paschalis successoris, Ludouico Pio adhuc viuo, Lotharius 1. filius eius in imperij consortiū assumptus, Romæ politiam ordinauit, & magistratus instituit. Hoc autem fieri non potuisset, si Ludouicus Pius Romam ipsam, caput imperij papæ dedisset. Quid quòd Volateranus Geogr. lib. 3. prætensam illam Ludouici Donationem longè aliter & difformiter, quàm Gratianus refert? sed ex scriptura quadam apocrypha, quam in bibliotheca papæ sese inuenisse dicit. Et sic illius bibliothecæ scripturæ, vnde tam bibliothecarius quam Gratianus & Volateranus sumpserunt, sibijpsis non constant: & non solùm quòd domesticæ, & è loco suspecto, sed vt variæ reijciendæ sunt: & multò magis ex eo, quod fides historiæ repugnat per prædicta: tum ex eo, quod Volateranus ibi Calabriam inferiorem & superiorem, & Ducatum Neapolitanum includit, & alia quæ constat ex fœdere diuisionis inter Carolum Magnū & Imperatorem Constantinopolitanum factæ, Græcorum imperio cesßisse, & diu pluribusq́ seculis etiam post Francorum imperium in Germanos translatum vsque ad Gulielmum Ferrebach Normannum, Tancredi Galli Normanni filium (qui è Neustria in Italiam traijcientes, regnum Apuliæ anno Domini millesimo septimo, deinde Siciliæ, sacerdotibus tamen Græcis relictis, occupauerunt) remansisse: quemadmodum si necesßitas postularet probari ex historijs eorum qui tempore Caroli Magni, & deinceps vixerunt & scripserunt posset. Porrò nec verum nec verisimile est, quòd Ludouicus Pius ea donasset, quæ non poterat, & nullo modo posßidebat, & quæ pater eius ex dicto fœdere Imperio Græcorum reliquerat.

Quin ſicut regnum Francorum alienare non poterat, ita nec imperium, nec regiones imperij Occidentalis, quæ ex diuiſione Carolo Magno & ſucceſſoribus eius ceſſerant, & multo minus Romam caput Imperij. Alber. in ca. 1. de ſu. tri. & l. benè à Zenone. C. de quadr. præſcript. Et ſic Donatio Ludouici, ſi qua fuit, ijſdem de cauſis nulla eſſet, ex quibus Donatio Conſtantini Magni, quam gloſſ. & Doctores communiter, qui eam factam fuiſſe putant, tamen non valuiſſe concludunt, vt glo. Accurſ. in authen. quomodo oporteat Epiſ. verb. conferens generi. coll. 1. Petr. perti. in proœm. Inſt. nu. 11. cum ſeq. Signorol. de homedeis conſil. 26. ſentit Bart. in proœm. & Bal. de nouo cod. in prin. tenet, quod valere nō potuit ſine conſenſu populi. Atqui prætenſæ Donationi Ludouici populus Rom. nunquam, ſicut nec prætenſæ Donationi Conſtantini Magni conſenſit: nec ſolùm non apparet de conſenſu, ſed de diſſenſu conſtat, etiam per continuam populi Rom. reſiſtentiam tempore Eugenij 3. Adriani 4. Alex. 3. Lucij 3. Vrbani 4. Hæc omnia Carol. Molinæus.

Crediderim ego partim pontificibus Romanis à Pipinio & Carolo quædam data & conceſſa fuiſſe, partim verò ipſos pontifices in motibus illis inteſtinis Italiæ & ciuilibus bellis cruentiſsimis inter poſteros Caroli multa vi, fraude & dolis ad ſe pertraxiſſe, & vt viderentur iure ea poſsidere, Donationem neſcio quam aut cuius prætendiſſe. Teſtantur enim hiſtoriæ pontifices Romanos illis temporibus cruenta bella in Italia præſertim excitaſſe, ſuaque perfidia aluiſſe inter fratres quoque & conſanguineos magna diſsidia, vt vel cupiditates explerent ſuos, vel tollerent, quos officere ijs rebus experiebantur, quas moliebantur. Ea verò Otto 1. ad imperij faſtigium euectus omnia repetijt, & Leo 7. papa non grauatè reddidit, probè nimirum intelligens quibus artibus anteceſſores ſui ea acquiſiuiſſent. Extat enim apud Theodoricum à Niem, qui multorum paparum intimus ſcriba & Secretarius fuit, hac de re priuilegium à Leone Otthoni datum, quod ita habet: Ego Leo ſeruus ſeruorum Dei Epiſcopus, Otthoni ſpirituali filio noſtro in Chriſto, Imperatori Auguſto, & omnibus ſucceſſoribus ſuis Imperatoribus & regibus regni Italiæ, quatenus Dominus Carolus Rex Francorum & Longobardorum, & Patritius Romanus, nec non Pipinus pater eius, de Regalibus regni Italiæ tribuerunt in ſancta Romana Eccleſia B. Petro Apoſtolo, ſiue inſtrumenta ſcripta fuerunt per Eutherium notarium ſuum, ſiue per ſacram, ſiue donationes, ſeu per alios modos ſibi obuenerunt donationes à Iuſtiniano rege, & à Ruperto rege, hæc omnia largimur & diffinimus vobis Ottoni Imp. & Adelheidæ coniugi ſuæ, regniq́; conſorti, veſtriſq́; ſucceſſoribus regni Italiæ in perpetuum præſentibus ſacroſanctis Euangelijs, & patrocinijs plurimorum Sanctorum, videlicet, &c.

Permanſit imperium Italiæ & vrbis Romæ quoq; penes Imperatores adhuc Friderici 2. temporibus: Ita enim Continuator Friſingenſis, Anno, inquit, 1160. Fridericus Imperator conuocatis omnibus Italicis baronibus generalem Curiam apud Roncaliam, cum maximo principum conuentu celebrauit: ibiq́; renouatis antiquis legibus, nouas de ſuo promulgauit, ac diuerſis imperij negotijs expeditis, iura deſueta in conſuetudinem reduxit, & quo iuris genere ciuitates Italiæ ſubiacerent imperio, iudicialiter exquiſiuit. Quod à principibus & legum dominis diligenter examinatum, generali omnium ſententia iudicatur: Omnia regalia ciuitatum, vtpote monetas, telonea, nauigia, nec non & dignitates poteſtatum, conſulum, iudicum ad ius ſpectare imperij, electaſq́; à ciuibus ad has dignitates, de manu Imperatoris iure beneficij eaſdem ſuſcipere, nec ſine eius conſultu eaſdem deponere. In hac etiam curia iam per multa tempora obliuioni & neglectui datos, ad 20. millia talentorum annuos redditus imperio acquiſiuit. Præterea vectigalia antiquitus conſtituta, nec non exactiones prò imperij neceſsitate exigendas in rationem Cæſaris, vbi, quando & à quibus, & quomodo tractentur decretum eſt, & edicto confirmatum. Et adhæc promulganda ac inſtituenda nuncij Imperiales per Italiam deſtinabantur.

Auentinus lib. 7. Annal. refert, Pontificem Rom. demùm ſub Carolo 4. Imp. Italiæ totius compotem factum fuiſſe: Cùm ea lege conſecratus fuerit, vt continuò Italia excederet, nec eam abſque mandato Rom. pontificis deinceps adiret; quod & primus Imperatorum eis indulſit.

dulsit. Ea verò ratione libertatem Germaniæ (verba sunt Auentini) maiestatem imperij Romani, populi victoris gentium fortunam, & Christianam simplicitatem illis simul primus prodidit. Ob quam rem adhuc malè audit, quòd hoc pacto pontificum Rom. furorem alioquin intollerabilem, illis inseruiendo magis instigarit, & illorum licentiæ immodicæ, non solùm aperuit viam, sed & strauerit.

In his omnibus, vt eò vnde digressa est reuertatur oratio, illud obseruandũ videtur, quòd nec Ludouicus in fictitia Confirmatione, nec Leo 7. in restitutione, Constantini M. aliquam saltem vel verbulo vnico, sed tantùm Iustiniani, Pipini, Caroli M. & Ruperti regis, atq; eorum quæ illi sedi Romanæ donarunt mentionem faciunt. Quibus etiam illud adiungo, quòd si maximè Constantinus M. B. Syluestro imperiũ Occidentis dedisset, aut dare voluisset, ipsum id accipere nullo modo debuisse. Certißimum enim est, regnum Christi, cuius pontifices Rom. vicarij volunt haberi, non esse politicum, sed spiritualem: Christus enim disertè inquit, Regnũ meum non est ex hoc mundo. Nec colligitur & gubernatur Ecclesia aliter, nisi voce & ministerio verbi ac Sacramentorũ, filio Dei per verbum & Sacramenta Spiritum sanctum in corda credentiũ effundente. Nec caput est Ecclesiæ aliud nisi Filius Dei: Ephes. 1. 4. 5. Coloss. 1. 2. Deinde non modò non concessum est permissu diuino ministris ecclesiæ inuadere quocunq; prætextu regna mundi, sed seuerißimè interdictum. Ioannis enim 20. inquit Dominus, Sicut misit me pater, ita ego mitto vos. Cùmq; hæc dixisset, insufflauit & dixit eis: Accipite Spiritũ sanctum: quorum remiseritis peccata remittuntur eis: quorum retinueritis, retenta sunt. Quibus verbis disertè docetur, ad quid institutum sit ministerium. Lucæ 22. ait: Reges gentium dominantur eis: & qui potestatem habent in eas, benefici vocantur. VOS AVTEM NON ITA. *Prohibet his verbis clarißimè Dominus, ne sub Ecclesiastici muneris prætextu in respublicas dominium affectent Apostoli, néue etiam in ijs quæ vulgò spiritualia dicuntur, more Regum imperare velint. Qua de re D. Petrus quoq;, cuius successores papæ Rom. esse volunt, huiusmodi admonitionem contexuit: Presbyteros qui inter vos sunt obsecro, qui sum & ipse Presbyter, ac testis afflictionum Christi, atq; idem consors gloriæ quæ reuelabitur,* Pascite quantum in vobis est gregem Christi, curam illius agentes non coactè, sed volentes, non turpiter affectantes lucrũ, sed animo propenso, neq; ceu DOMINIVM exercentes in cleros, sed sic vt sitis exemplaria gregis. *Item,* Humilitatem animi vobis infixam habete, &c. *Porrò Christus Dominus memorato loco, quod sit Apostolorum munus clarè definit, dicens: Qui maximus est inter vos, sit sicut qui minimus est: & qui princeps est, sicut qui ministrat. Et apud Matth. ait, Quicunq; voluerit inter vos magnus fieri, sit vester minister: & quicunq; voluerit inter vos primus esse, sit vester seruus. Quibus vtiq; illos nõ dominio sed ministerio destinat, & ex seruorum officio argumentũ petit, quo illis modestiã & quibusuis seruiendi studium commendat. Constat enim inter seruos eum excellere, qui pluri mùm laboret, & ad rei domesticæ curã plus alijs confert. Quia ergo Christus suos Apostolos, & qui ipsos in ministerio sequuntur, suos & Ecclesiæ suæ seruos fecit, hunc ille omnium præstantißimum iudicabit, qui se minimum putauerit, quiq; adeò reliquis omnibus seruitium voluntarium præstiterit. Peccant ergo contra Christi leges, quicunq; in ministerio Ecclesiastico constituti alijs dominari volunt, quos pro conseruis suis agnoscere debebant. Solomon Prouerb. 30. terram contremiscere dicit sub seruo, qui imperat. Dubio procul igitur tota mundi machina contremiscet, quando eos sibi in regno Christi imperiũ vendicare videbit, qui ne serui quidem dici merentur, quùm nihil horum præstent, quæ ille à seruis suis requirit. Idem præterea probat argumento ab Ecclesiæ dignitate desumpto. Nam vter (inquit) maior est? qui accumbit, an qui ministrat? Quibus haud obscurè significat, Cùm maior sit, eorum qui accumbunt, quàm qui ad mensam ministrant, dignitas: Ecclesia autem accumbat, vt cibo æterno saturetur, quem ei verbi præcones administrent: Ecclesiam vtiq; maiorem & excellentiorem suis administris esse, & proinde æquè turpe esse, si hi ecclesiæ dominari velint, ac si quis famulus in herum suum ius sumat atq; imperium. Hos deniq; suo exemplo quoq; arguit & confutat: At ego sum (ait) in medio vestrûm, vt qui ministrat.*

Cum hac Seruatoris doctrina consentiunt etiam Apostoli: Paulus enim 2.Cor.10. Arma, inquit, militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Dei, redigentes in captiuitatem omnem intellectum in obsequium Christi. Item, Non dominamur fidei vestræ, 2.Cor.1. Et rursus, Euangelium est ministerium spiritus. 2.Cor.3. Sed quid multis? Ipsemet Nicolaus 1. pontifex Rom. circa annos Christi 860. decreuit, Ne pontifex Rom. iura regia, sicut nec Imperator pontificia sibi vsurpet: vt legitur distinct. 96. c. Cùm ad verum ventum est.

Vt igitur fictum est Constantinum M. dedisse Syluestro eiusq; successoribus imperium vrbis Romæ & totius Occidentis: ita quoq; falsum & suppostitium est, quòd in eadem Donatione idem Imperator dicitur sanciuisse, vt Rom. pontifex principatum teneat tam super quatuor sedes, Alexandrinam, Antiochenam, Hierosolymitanam, Constantinopolitanam, quàm etiam super omnes in vniuerso orbe terrarum Ecclesias Dei. Et vt pontifex qui per tempora Rom. ecclesiæ extiterit celsior, & princeps cunctis sacerdotibus, & totius mundi existat: vtq; eius iudicio, quæ ad cultum Dei vel fidem Christianorum, vel stabilitatem procuranda fuerint, disponantur. Verba sunt fictæ Constantinianæ Donationis. Si enim hæc vera sunt, qui passus fuit Constantinus in Nicæno Concilio, cui ipsemet quoque interfuit, decerni, vt Episcopus Romanus, sicut Rufinus lib. 10. Ecclesiast. hist. refert, tantum suburbicanis Ecclesijs præesset? Nihil enim id aliud fuisset, quàm hanc suam Donationem irritam facere, quæ paulò antè tam solenniter tamq; pomposis & grandibus verbis fuit facta, ac tam sanctè confirmata. Quo ipso certè se æternis illis supplitijs mancipasset totum, quæ in fine Donationis contemptoribus ac violatoribus eius minatur. Eadem supplicia non subterfugissent 150. illi patres qui Constantinopolitano 1. Concilio interfuerunt, quique ca. 2. ita decreuerunt: Episcopi, quibus sua diœcesis attributa est, ne in Ecclesias quæ extra fines suos sunt, se inferant, néue Ecclesias confundant. Item, Episcopi, nisi aduocati, ne in alienam diœcesim & præfecturam se inferant, siue ad suffragia, siue ad alias vllas administrationes Ecclesiasticas. Et in Chalcedonensi generali Synodo à 630. patribus celebrata, sancitur disertè, vt Constantinopolis sedes pari fruatur honoris primatu, atque sedes antiquioris Romæ: vtque etiam in Ecclesiasticis negotijs æquè atque illa magnificetur. Quod decretum postea iterum in Constantinopolitano 6. Concilio renouatum confirmatumq; fuit, sed à Gratiano dist. 22. c. Renouantes, turpißimè corruptum, vt in Antigratiano nostro suo, Deo dante, tempore indicabitur. Putidißima igitur est fabula, & Doctoribus ecclesiarum post Constantinum multis seculis incognita, Romano pontifici principatũ in omnes vniuersi orbis ecclesias, & nominatim in sedẽ Antiochenam, Hierosolymitanã, Alexandrinam & Constantinopolitanam à Constantino M. tributam fuisse. Probatur id etiam capite 105. Carthaginensis 6. Synodi cui B. quoque Augustinus interfuit, vbi aduersus papam decretum fuit, ne ad ipsius sedem ex transmarinis Ecclesijs prouocaretur: si quis prouocare auderet, anathema esset. Quæ sanè clarißimè demonstrant, patres huius synodi Romanum Episcopum pro suo principe & vniuersali Episcopo nequaquam agnouisse, alioquin prouocationes seu appellationes ad illius sedem minimè inhibuissent. Prætendebant quidem Zosimus, Bonifacius & Cœlestinus papæ, in Nicæno Concilio prouocationem ex transmarinis ad suam sedem decretam fuisse: Verùm patres Carthaginensis Synodi diligenter inspectis eius Concilij Græcis & Latinis exemplaribus, negant se quiquam ea de re inuenire potuisse: ideoq; non solum decretum, quod modò commemorauimus, promulgãt, sed etiam literas Synodales scribunt ad Cœlestinũ in hanc sententiam & verba: vt neque excommunicatos ab Aphricanis Episcopis, neque condemnatos ad se appellantes recipiat, additis causis grauißimis: Quia in nullo Concilio hoc decretum sit: imò quod decreta Nicæna Clericos, & etiam ipsos Episcopos suis Metropolitanis apertißimè committant: prudentißimè enim iustißimeq; prouidisse, vt quæcunque negotia in suis locis, vbi orta sunt, finiantur: nec vnicuique prouinciæ gratiam spiritus sancti defuturam, qua æquitas à Christi sacerdotibus & prudenter videatur, & constanter teneatur. Item appellationes ad sua propria Concilia cuique concessa: nisi fortè quisquam sit, qui credat, vnicuique posse Deum examinis inspirare iustitiam, & innumerabilibus congregatis in Concilium sacerdotibus denegare. Impos-

re. *Impossibile praterea esse, vt Romæ omnes causæ dijudicentur: cùm personæ non omnes possint propter multa impedimenta eo perduci.* Vt verò Romanus Episcopus in Africam legatos suos mittat, nulla inuenimus, inquiunt, Synodo constitutum. *Vbi est igitur summus ille super vniuersi mundi Ecclesias tributus Papæ Romano ab Imperatore Constantino principatus?*

His adde quòd vera antiquitas, neminem principem Sacerdotum aut vniuersalem Episcopum appellari voluerit, vt verò in ficta illa Donatione Romanum Episcopum Constantinus decernit appellandum. Nam cap.26. Carthaginensis 3. Concilij ita pronunciatur: Decernimus vt primæ sedis Episcopus non appelletur princeps Sacerdotum, aut summus Sacerdos, aut aliquid huiusmodi, sed tantum primæ sedis Episcopus. Idem quoq; sensit Gregorius Magnus; qui etsi Romanæ ecclesiæ circa annos Christi 600. Episcopus esset, scribere tamen non dubitauit in Registro lib.4.cap.82. eum esse Antichristi præcursorem, qui pateretur se appellari vniuersalem & summum Pontificem. Et in epist.35. ad Ioannem Episcopum Constantinopolitanum, qui hunc sibi titulum vsurpauerat, Omnia, ait, quæcunque prædicta sunt, fiunt: Rex superbiæ (Antichristus) propè est. Ad Mauritium quoque Imperat. Ego, inquit, fidenter dico, quia quisquis se vniuersalem Sacerdotem vocat, vel vocem desiderat in elatione sua, Antichristum præcurrit, &c. Hæc verò quis putat scripturum fuisse Gregorium, si Romani Episcopi hoc priuilegium à Constantino Imperat. habuissent, vt principes Sacerdotum totiusq; mundi & essent, & appellarentur? Sed quid multa in re manifestissima? Nam probatorum ferè omnium historicorum consensu vnanimi traditur; Bonifacium 3. à Phoca Imperatore parricida, primum inter omnes pontifices Romanos impetrasse, vt Romanus Episcopus omnium Ecclesiarum per vniuersum Christianum orbem & esset & haberetur princeps & caput: reclamantibus quidem, tum quoque adhuc, sed frustra, plurimis celeberrimis Ecclesijs ac Episcopis.

Hæc contra istam Constantini Magni suppositiam Donationem in genere dicta sufficiant. Quod si ipsam paulò penitius inspicias, tot deprehendes ἀνακόλουθα, vana, falsa & analogiæ fidei contraria, quot ferè ei insunt verba. Primùm Inscriptio huius Donationis ita habet: In nomine sanctæ & indiuiduæ trinitatis Patris scilicet, & Filij & Spiritus sancti. Imperator Cæsar Flau. Constantinus in Christo Iesu, vno ex eadem sancta Trinitate, Saluatore Domino Deo nostro: fidelis, mansuetus, maximus, beneficus, Alamanicus, Gothicus, Sarmaticus, Germanicus, Britannicus, Hunnicus: Pius, Felix, Victor, ac triumphator, semper Augustus. *Hæc Inscriptio non conuenit cum veri Constantini literarum Inscriptionibus quæ quidem apud Eusebium extant, in quibus solùm Victor Constantinus, Maximus, Augustus appellatur, ac nihil præterea.*

Inscriptioni similis est Data, *vt vocant, seu Subscriptio, vnde ex illa quoque argumentum irrefragabile colligi potest, hanc paginam mentitam & effictam esse. Nam si legatur, Data Romæ à Constantino Augusto quartò Consule, & Gallicano quartò Consule, euidentissimum erit mendacium. Nam Gallicanus fuit Consul cum Symmacho, & non cum Constantino Augusto: & quidem semel fuit Consul, non bis, ter aut quater. Sed fuit Constantinus quartum Consul cum Licinio, ante aliquot annos, quàm cogitaret Constantinus sedem Imperatoriam Constantinopolim transferre. Bartholom. Pincernus hoc mendum corrigere volens, suam inscitiam prodidit, vt qui notas* V V. C C. C C. *exprimat, Viris Consulibus & clarissimis. Cuspinianus excutiens hunc Consulatū: Vereor, inquit, conficta planè esse, quæ de Syluestro leguntur, & de lepra Constantini: nec modo paleas videri, sed planè quisquilias & peripsemata. Non fugit quoque Laurentium Vallam hæc vitiosa subscriptio, quam egregiè exagitauit. Inter alia inquit: Mirandum Augustum leprosum elephantia, velle etiam accipere consulatum. Quo vno argumento totum priuilegium confutatur, profligatur, euertitur.*

Inscriptioni & Datæ respondent reliqua: dicit enim Constantinus, Per hanc Imperialem constitutionem omnes Episcopos Romanæ Ecclesiæ subiectos esse debe-

re. Sequitur ergo ante hanc Constitutionem ei subiectos non fuisse: & per consequens etiam falsum erit, quòd contendunt, se plenariam potestatem in omnes totius orbis Ecclesias habere iure diuino: Christum enim dicendo S. Petro, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: & tibi dabo claues regni cælorum: cuicunque remiseritis, &c. Item, Pasce oues meas: Petrum designasse omnium Apostolorum principem, eiusq; successores in sede Romana omnium sacerdotum, presbyterorum episcoporumq; caput, adeoq; totius orbis monarchas. Nota enim est in iure Pontificio Extra. com. ca. de Maioritate & Obed. horum verborum Christi explicatio Bonifacij 8. vbi inter alia sic loquitur Bestia: Dixit Dominus ipsi Petro, Pasce oues meas: Meas, inquit, & generaliter, non singulariter has vel illas: per quod commisisse sibi intelligitur vniuersas. Siue ergo Græci siue alij dicant, se Petro eiusq; successoribus non esse commissos, fateantur necesse est, se de ouibus Christi non esse, dicente Domino in Ioanne, vnum ouile & vnicum esse pastorem. Nec mihi obijciant Christum quidem dedisse hanc potestatem Petro, Petrum suis successoribus, Constantinum autem eam confirmasse: nam Donationis & Constitutionis, Confirmationis ne vnico quidem verbo fit in hac pagina mentio.

In Symboli recitatione Ideæ seu formæ vocabulo vtitur Constantinus pro hypostasi & persona. Hoc verò Theologis Constantini tempore in vsu non fuit.

Recitat Versiculos, quos Aurelius Prudentius Poëta nonaginta annis post composuit.

Dicit se recessisse à cultura idolorum, à simulachris mutis, surdis & manufactis. Aliquoties fatetur, se credere in Deum patrem omnipotentem, &c. prout didicerit à summo Patre & doctore Syluestro. Admonitum se indicat in somnis à B. Petro & Paulo, vt vocaret Syluestrum Episcopum qui persecutiones eius fugiens ad montem Soracte in cauernis petrarum cum suis clericis latebras foueat. Nunquam autem fuit idololatra Constantinus, nec persequutus est Ecclesiam Christi, articulos quoque fidei Christianæ non primò didicit à Syluestro: sed, si Nicephoro Constantinopolitano historico credimus, vt ex Christianis parentibus natus, ita etiam ab incunabulis in fide Christiana institutus fuit. Qui antequam Syluester esset Papa, cum Miltiade pontifice Rom. per literas egit de rebus Christianis, & in causa Cæciliani Carthaginensis episcopi, quem Donatistæ persequebantur, sapienter ac piè iudicauit. Et huius generis multa alia in ea Donatione extant, sed ijs commemorandis tempus perdere, ac bonas chartas commaculare nolo. Et quid de hac ipsa Donatione iudicarit ipsemet Gratianus, vel illi qui postea Decreto eius eam infarserunt, Paleæ, titulus, quo illam ornarunt, satis indicat. Notantur enim hoc nomine ea, quæ à Gratiano in veteribus codicibus & canonum collationibus non sunt inuenta, quæque in scholis non leguntur, quòd non habeant intus bonam frugem.

Quæ cùm ita sint, mirum non est, si etiam in densissimis Papatus & omnium errorum tenebris multi pietate & doctrina præstantissimi viri hanc Donationem & voce & calamo confutarint. Scripsit enim contra illam Petrus de Vineis, qui circa annos Domini 1230. Friderici Imp. fuit Cancellarius. Dantes quoque Florentinus, qui claruit anno Christi 1320. scripsit librum, quem appellauit Monarchiam, in quo refutat hanc Donationem, vt quæ nec facta sit, nec fieri iurè potuerit: ob eamq; rem hæreseos fuit damnatus. Marsilius Patauinus in Defensore pacis, qui vixit circa annum Domini 1324. Laurentius Valla ex professo, circa annum Christi 1440. Is in proœmio & propositione inter alia inquit: Scio iamdudum expectare aures hominum, quodnam pontificibus Roman. crimen impingam. Profectò ingens, siue supinæ ignorantiæ, siue immanis auaritiæ, quæ est idolorum seruitus: siue imperandi vanitatis, cuius Crudelitas semper comes est. Nam aliquot iam seculis aut non intellexerunt, Donationem Constantini commentitiam fictamq; esse: aut ipsi finxerunt, siue posteriores in maiorum suorum dolis vestigia imprimentes, pro vera, quam falsam cognoscerent, defenderunt: dedecorantes pontificatus maiestatem, dedecorantes veterum pontificum memoriam, dedecorantes

rantes religionem Christianam: & omnia cædibus, minis flagitijsq́, miscentes. Hæc Valla. Eandem etiam oppugnauit Cusanus Cardinalis, suamq́ sententiam ad Basiliense Concilium mittere non est veritus, circa annos Christi 1460. Æneas quoque Syluius qui ad summum pontificatum promotus Pius 2. fuit nominatus, Dialogum contra eam scripsit. Reprehendit vanitatem huius Donationis & Hieronymus Paulus Cathalanus Canonicus Barcinonensis, Iuris vtriusque Doctor, & Cubicularius Alexandri 6. pontificis Max. in sua Practica Cancellariæ Apostolicæ circa annos 1496. Ottho Frisingensis, & Raphael Volateranus in vita Constantini. Omnium tamen horum firmissima est Cusani refutatio. Commentarijs Æneæ Syluij de Concilio Basiliensi, Coloniæ anno 35. impressis, adiunctæ sunt istæ Refutationes Constantini Donationis: & præterea adiecta multorum historicorum, qui de rebus Constantini scripserunt, testimonia. Ex quibus liquidò cuius apparet totam illam Donationem fuisse eis ignotissimam, atque adeò postea à Papis impudenter confictam. Nauclerum quoque hanc paginam suspectam habuisse ea produnt, quæ Generat. 11. lib. 2. scribit: Qualia, inquit, & quæ Constantinus Ecclesiæ donauerit Rom. variant in hoc authores: text. in c. Constantinus refert eum concessisse B. Syluestro vrbem Romam, Italiam & omnium Occidentalium regionum prouincias, vt habetur d. 96. c. Constantinus. Alij dicunt ex textu paleam esse & nihil probare: quod credibile redditur, nam Constantinus postea præmissa regna filijs suis testamento reliquit, quæ etiam abinde successionis iure in manibus remanserunt Imperatorum & Regum Catholicorum: ad quod non facit modicum c. fundamenta de elect. lib. 6. loquens enim de Donatione Constantini, tantum dicit de vrbis Romæ donatione, Italiæ & aliarum prouinciarum nullam faciens mentionem. Item, Canon futuram 12. q. 1. asserit, quod Constantinus fidem veritatis adeptus dederit licentiam per vniuersum orbem suo degentes imperio non solum fieri Christianos, sed etiam fabricandi Ecclesias. Et mox: Quæ hodie dicuntur de Patrimonio Petri & ecclesiæ ferè omnia inueniuntur à sequentibus principibus donata. Hucusque Nauclerus. Confutarũt eandem solidissimè Authores historiæ Ecclesiast. Centuria 4. cap. 7. per aliquot folia. Item Theodorus Bibliander: & nuper firmissimè Author Bruti fulminis, vt putem nihil habere amplius pontificios quod contra dicere possint: & ob eandem causam nos quoque in ea confutanda breuiores fuimus. Augustinus quidem Steuchus, doctus alioquin vir & multæ lectionis, qui sub Paulo 3. claruit, pro hac Donatione contra Laurent. Vallam scripsit: nulla autem, quod pace eius dixerim, firma & solida profert argumenta, licet vndiquaque omnia, quæ hanc causam iuuare possunt, magno studio congerat.

Bona ecclesiarum aucti post Constantinum Magnum.

MIRVM *in modum autem aucta sunt bona Ecclesiarum hinc inde per orbem etiam post Constantini Magni ætatem largitione partim Imperatorum, Regum, Reginarum aliorumq́, principum: quales fuerunt in primis* Theodosius *eiusq́, coniunx* Eudocia, *Niceph. lib. 14. cap. 9. & 5.* Iustinianus, *Euagrius lib. 4. cap. 17. ex Procopio.* Childebertus, *Paulus Diaconus lib. 4. de Longobardis cap. 2.* Clodoueus, *Turonen. lib. 2. hist. cap. 37.* Chilpericus, *idem lib. 5. cap. 34.* Dagobertus, *Regino lib. 1.* Odda *vxor Boggis regis Aquitanorum, Sigebertus.* Offa *rex, Polydorus lib. 4. hist. Anglicæ.* Arnulphus, *Auentinus lib. 4. Annalium.* Carolus Magnus, *Eginhardus, Regino lib. 2. Adon Viennen. Sigebertus, & Annonius lib. 5. cap. 10. de Francis. Mutius in Chron. fol. 62.* Ottho *Thuringorum marchio, qui primus Moguntino archiepiscopo Decimas suæ terræ promisit, Phrygio,* Conradus 2. Imp. *Cranzius.* Henrici Imperatores. Fridericus 2. *Chron. Vrspergen.* Ludouicus 4. *Imp. quem etiam Monachi & sacratæ virgines Boiariæ ob beneficentiam Deum fecere, cœloq́, locarunt: cùm è contra ad inferos eum deturbarint Rom. pontifices, quòd eorum superbiæ & immodicæ dominandi libidini obuiam iuerit. Auentin. lib. 4. fol. 489.* 1.
aliјꝗ sine numero cùm Imperatores, tum principes. *Partim locupletatæ sunt Ecclesiæ Romanorum Episcoporum, aliorumq́, liberalitate: quales fuerunt* Sixtus 3. *qui ob magnificas opes Ecclesijs collatas, ditator & collator Ecclesiarum nominatur, vt indicat Sabellicus Enne. 8. lib. 1. & Panthal. in Chron.* Simplicius, *lib. pontif.* aliјꝗ plures. 2.

3. *Partim ex contributione, beneuolentia & donatione piorum & fidelium: quorum non-
nulli bono quidem zelo hoc fecerunt, nimirum ad promouendum Dei honorem verbumq́: alij
4. verò ex superstitione, pro redemptione scilicet animarum suarum. Partim etiam multa-
5. tione aliorum. Vel emptione. Vel fraude: qua in re sacrificuli monachiq́ mirè industrij
6. fuerunt: præsertim verò pontifices Rom. qui fictitio titulo patrimonij Apostolorum effece-
runt, vt Sicilia tria talenta cum dimidio auri contulerit Ecclesiæ Rom. P. Diaconus lib. 21. Rom. rerum. Sub eodem prætextu dementantes Francorum reges, Italiæ totius Domini facti sunt. In Matisconensi autem Synodo, anno Domini 813. iussu Caroli Magni habita ca. 7. sancitur, vt Episcopi siue Abbates, qui non saluti animarum, sed auaritiæ & turpi lucro inhiantes, bona fidelium ad se pertraxerint, pœnitentiæ regulari, tanquam turpis lucri sectatores, subiacent: bona autem illa, non solùm accepta, sed potius rapta, hæredibus reddantur. Hæc lex si hodie obseruaretur, Deus bone quàm multa reddenda forent fidelibus. Ita ferè in Cabillonensi 2. Synodo ca. 6. præcipitur, ne sacerdotes persuadeant hominibus, vt abrenunciantes seculo, res suas Ecclesiæ conferant. Et ca. 7. vt qui homines illectos circumueniendo totonderint, & res illorum tali persuasione ad se rapuerint, pœnitentiæ regulari subiaceant.*

7. *Partim donatione & legatione morientium: ita tamen ne cum damno & fraude hæredum fieret. Vnde Augustinus in sermone de vita Clericorum scitè: Quicunque, ait, vult exhæredato filio Ecclesiam hæredem facere, quærat alium, qui suscipiat, quàm Augustinum. 17. q. vlt. c. vlt. Vbi etiam laudatur eius Episcopi factum, qui testatori cuidam à quo liberos non habente bona sua Ecclesiæ relicta fuerant, postquam liberos præter spem & opinionem susceperat, omnia restituerat: quod idem traditur 13. q. 2. c. si quis irascitur. Aurelianen. quoque Synodus 2. anno Domini 525. habita, statuit, oblationes defunctorum, qui ob aliqua crimina fuerint interempti, accipiendas, modo seipsos proprijs manibus non interfecerint. Id quod in Antisiodoren. Synodo ca. 17. omninò prohibetur his verbis: Quicunq́ se propria voluntate in aquam iactauerit, aut collo ligato se suspẽderit, aut de arbore præcipitauerit, aut ferro percusserit, aut qualibet occasione voluntariè se morti tradiderit, istorum oblata non recipiantur.*

8. *Partim ex Iudicijs: quòd nimirum magistratus politicus maleficorum & improborum ho-
9. minum bona Ecclesijs adiudicauit. Partim ex præda & rapinis. Partim denique ex
10. hæreditate Episcoporum presbyterorum & Sacerdotum multa quoque cesserunt Ecclesijs.
Nam in Agathensis Synodi ca. 5. statuitur, Si Episcopo ab aliquibus fuerit derelictum aliquid, vt non pro proprio, sed pro facultatibus Ecclesiæ habeatur. 12. q. 3. pontifices quibus. Et in Synodo Hispalensi 1. ca. 1. statuitur, vt Episcopus, qui res proprias, exceptis filijs & nepotibus, alteri, & non Ecclesiæ suæ, dimiserit: quiquid de Ecclesiæ rebus aut donauerit aut vendiderit, aut quocunque modo ab Ecclesia transtulerit, irritum habeatur. Vnde Gregorius lib. 9. indict. 4. epist. 14. inquit: Sacris Canonum legibus est definitum, vt in his quæ antistes episcopatus tempore acquisiuit, non alius nisi sola Ecclesia succedat. Repetit idem lib. 10. indict. 5. epist. 42. Extat eadem lex inter Francorum leges quas Ansegisus collegit iussu Caroli Magni, scilicet, vt vnusquisque presbyter res quas post diem consecrationis acquisierit, proprias Ecclesiæ relinquat. lib. 1. ca. 150. Hoc etiam docet canon 35. Aquisgranensis Synodi sub Ludouico Pio habitæ, quo præcipitur sacerdotes nihil proprium habere, sed Ecclesiæ facultates tanquam communes suscipere debere. Et in Synodo quadam Rom. sancitur ca. 2. vt moriente Rom. episcopo, vel cuiuscunque ciuitatis, nullus præsumat facultates eius inuadere, sed successoribus eorum reseruentur integræ. Sed tamen consensu clericorum licebat interdum episcopis de thesauro Ecclesiæ succurrere suæ familiæ, iuxta can. 4. Auernen. Synodi.*

CAPVT

CAPVT III.

De Origine Decimarum.

EX ijs quæ habentur Genes. 14. & 18. apparet consuetudinem dandi DECIMAS *etiam ante legem fuisse vsitatam, sed sine expræsso mandato Dei. Moses enim testatur ibi, Abrahamum à cæde Orientalium regum redeuntem Melchisedecho regi Salem & sacerdoti altißimi Decimas ex præda hostibus erepta dedisse: & hoc ita narratur, vt satis appareat, id pijs hominibus in more tum fuisse, vt si quid ipsis ex animi sententia successisset, aut singularem Dei beneuolentiam sensissent, Decimarum oblatione gratitudinem suam testarentur. Et Iacob in Mesopotamiam fugiens Decimas vouebat Domino omnium, quæ illic acquireret si incolumis reuerteretur.*

Postea verò constituta politia Mosaica, cùm populus vniuersus in 12. tribus fuisset distributus, & tribus Leuitica cultui diuino destinata, ac mancipata, nullos agros, vineas possessionesúe proprias haberet, quò nimirum Leuitæ atque sacerdotes omni rei familiaris cura atque solicitudine liberi & soluti, tantò commodius faciliusq́ rei diuinæ vacare possent, Moses prudentißimus princeps legem tulit, qua, vt in Exodo, Numeris, Deuteronomioq́ extat, & à Iosepho simul exponitur Antiquitat. Iud. lib. 4. cap. 3. & 6. primitias & decimas omniũ frugum omniumq́ pecudum Sacerdotibus & Leuitis offerri mandauit, sic vt omnis qui poßideret agrum, vel vineam, vel oliuetum, vel etiam hortum, & si quid esset quod exerceretur in terris, sed & si quis pecuaria haberet, is offerret ex illis Deo omne, quod primum esset, & decimas quoq́ ad sacerdotes deferret. Et hoc est, quod docemur ex lege, vt nullus homo licite & legitimè vtatur fructibus, quos terra produxit, nec animantibus, quæ pecudum protulit partus, nisi ex singulis Deo primitiæ & Decimæ dentur. Atq́ sic Moses, imò Deus ipse, cuius iussu ille cuncta gesserat, author fuit, vt primitiæ et decimæ Leuitis ac sacerdotibus offerrentur. Hæc fere Polyd. Vergilius de Inuent. rer. lib. 6. cap. 14.

Harum autem Decimarum veteris Testamẽti tria potißimùm fuerunt genera. Primũ, quottanis Decimæ Leuitis dabantur ex vniuersis frugibus. Alterum genus erat Decimarũ, quas ex suis Decimis Leuitæ, id est, inferior ministrorũ ordo summo sacerdoti soluebant. Tertium earum fuit, quæ tertio quoq́ anno ad pauperum, viduarum, pupillorum & peregrinorũ inopiam subleuandam reponebantur. His quartum annumerat Hieronymus in Ezechielem genus Decimarũ, quas Israëlitæ in suis horreis separabãt, vt comederent eas cùm irent Hierosolymam in templum, & in vestibulo templi sacerdotes et Leuitas ad conuiuium inuitarẽt. Itaq́ Decimarũ vsus multiplex et reuẽ sanctus fuit. Per has enim admonebantur priuatim singuli, à Deo dari fruges terræ, cui illi hanc gratiam referre debeant, vt illis piè & religiosè frui poßint. Deinde ad conseruationem diuini cultus faciebant: quæ etiam causa est, quòd Deus illas sibi vendicat Num. 18. Præterea ex illis pauperes alebantur, qui non minima Ecclesiæ pars sunt. Iccircò etiam Deus posteris temporibus seuerißimè Decimas requisiuit, si quando in illis reddendis negligentiores aut parum fideles essent. Apud Malachiam certè sacrilegij illos accusat, & se ab illis spoliari, & ideò maledictos & execrationi obnoxios esse dicit, & vicißim vberem benedictionem pollicetur, si, quod illi debetur, fideliter reddant.

Decimarum genera in veteri Test.

Malach. 3.

Quo tempore autem & à quibus consuetudo inualuerit, & ritus dandi Decimas & primitias fuerit apud Christianos primò institutus, non satis certò liquet. Polydorus Vergil. li. 6. c. 14. de Inuent. rerũ affirmat patres hoc est, pontifices Ro. lege sanxisse decimas esse soluẽdas, sicuti latè pateat ex compluribus ipsorum decretalibus epistolis. Herm. Gigas author est Cõstantinum M. primo præcepisse vt Decimæ omnibus Ecclesijs soluerentur, de omnibus reb. Rodolphus Gualth. homilia 183. in Lucã, cùm initia, progressum, vsum ac rationẽ Decimarũ, Gazophylacij & opum Ecclesiæ veteris Testamẽti paucis, sed diligenter exposuisset, de origine Decimarum aliarumq́ opum Ecclesiasticarum Noui Testamenti, hæc subiungit: Ante Constantini Magni imperium nunquam ea pace & tranquillitate vsæ sunt Ecclesiæ, vt

certos redditus constituere possent, ex quibus sacrorum & ministrorum impensæ fierent. Ab eo tempore autem res in melius constitutæ sunt, & principum Christianorum nobiliumque hominum liberalitate Ecclesiæ ditari cœperunt, Decimarum denique collatio restituta est, sicuti vetustißimarum Ecclesiarum & Collegiorum fundationes, et quæ de his paßim extant instrumenta seu tabulæ publicæ testantur. Et ista quidem scire opus est propter eos, qui sub religionis Ecclesiasticæ aut Christianæ prætextu immunitatem quærunt, & ne decimas aut alios census agroruum domumque reddere cogantur, horum omnium initia atque originem ad Papatum referunt, quasi pontificum aut Monachorum rapacitas atque auaritia in hac etiã parte Iudaismum nobis reduxerit. Fatemur quidem illorum artibus atque dolis Collegiorum opes in immensum auctas esse: id verò de omnibus Decimis, & antiquioribus Ecclesiarum redditibus nequaquam dici debet. Iustæ enim illæ opes sunt, vtpote ab illis donatæ, qui eas donandi ius habebant, & quos Dei amor, atque religionis studium ad id commouit. Sanè ex cap. 5. Matisconensis synodi 2. anno 587. iuxta Panuin. habitæ, apparet ante illud tempus consuetudinem hanc in vsu fuisse: ita namque ibi sancitur, Leges diuinæ consulentes sacerdotibus ac ministris Ecclesiarum, pro hæreditaria portione, omni populo præceperunt decimas fructuum suorum locis sacris præstare, vt nullo labore impediti per res illegitimas spiritualibus poßint vacare ministerijs, quas leges Christianorum congeries longis temporibus custodiuit intemeratas. Vnde statuimus, vt decimas ecclesiasticas omnis populus inferat, etc. Si quis autem cõtumax nostris statutis fuerit, à membris ecclesiæ omni tempore separetur. Carolum Magnũ scribit Cranzius in sua Metropoli lib. 1. cap. 8. tributa Christianis remisisse, & eorum loco decimas ecclesijs & Episc. aßignasse.

Decimas fideliter soluendas.

In Duriensi quoq; Synodo anno 779. habita à Carolo Magno sancitur cap. 10. vt Decimæ soluantur: dare autem nolentes amoueantur à presbyteris ecclesiarum vsque ad tertiam vicem: quòd si hoc contempserint, ab introitu Ecclesiæ prohibeantur: & si hoc non emendauerint, à ministris Reip. districti singuli per caput sex solidos Ecclesiæ componant, & insuper decimam dare cogantur. Quod si iterum contemptores extiterint, tunc per publicam authoritatem domus vel casæ eorum hiusentur (publicentur seu proscribantur) quousque pro ipsa decima satisfaciant. Quod si denuò rebelles vel contradictores esse voluerint, & super ipsam hiusam sua authoritate intrare præsumpserint, tunc à ministris Reip. in custodiam mittantur, vsque dum ad iudicium publicum mittantur, & ibi secundum legem contra comitem vel partem publicam componant. In Anglicana quadam synodo anno 786. celebrata cap. 17. præcipitur, vt omnes studeant, de omnibus quæ poßident decimas dare. Idem etiam sancitur in Moguntina synodo anno 713. iussu Caroli Magni habita, cap. 38. In synodo Cabilonensi 2. cap. 18. sancitur, sicut & à Nicolao 2. præcipitur vt qui Decimas post crebras admonitiones sacerdotum dare neglexerint, excommunicentur. In eiusdem synodi capit. 19. decernitur, vt Episcopi & abbates, de agris & vineis, quæ ad suum vel fratrum stipendia habent, decimas Ecclesijs dent: constituit quoque ibidem, vt familiæ ibi dent decimas suas, vbi infantes eorum baptizantur, & vbi per totum anni circulum Missas audiunt. Habita est hæc synodus anno D. 813. iuxta Sigib. in Chron. Alexander 3. tamen consuetudinem sequendam docet in eo, vtrum colonus soluere teneatur decimam ecclesiæ in cuius parochia sita sunt prædia: an ecclesiæ vbi audit diuina, & percipit sacramenta: tit. 30. c. 18. Decret. Gregorij. In Arelatensi synodo 4. anno D. 813. habita, statuitur ca. 9. vt vnusquisque decimas & primitias de suis laboribus afferat. Vrbanus 2. in synodo Claromontana anno 1095. habita, sanxit, vt vnaquæque Ecclesia decimas suas habeat, nec ad alteram transeant.

In Lateranensi synodo generali sub Alexandro 3. habita ca. 23. sancitur, vt de hortis & nutrimentis animalium suorum Leprosi decimas dare non cogantur. In eadem synodo, vel alia aliqua, hanc mox secuta præcipitur, vt videre licet tom. 3. Concil. fol. 612. 1. vt de prouentibus molendinorum & piscariarum, de fœno quoque & lana decimæ persoluantur. 2. vt de fœno equitio, pomis, piris, apibus & omnibus fructibus decimæ dentur. 3. Religiosos etiã ex prædijs cõductis decimas soluere debere: nõ de suis prædijs, nisi prius quoq; de ijs datæ fuerint.

4. Religiosis

4. *Religiosos de laboribus, quos proprijs manibus vel sumptibus colunt, & de animalium nutrimentis, à decimarum præstatione esse immunes. 5. Clericos à clericis non debere decimas exigere. Clemens 3. papa de omnibus prædiorum fructibus ab agricolis decimas Ecclesiastica censura exigendas censet lib. 3. tit. 30. cap. 21. Ex parte. Idem & Cælestinus 3. fieri præcepit. ibid. cap. 22. Non est. In Concilio Lateranensi ab Innocentio 3. celebrato anno 1215. præcipitur, vt decimæ ante censum & tributa soluantur. cap. 54. extra de primi & oblat. Cum nõ.*

Hæc & alia de fideliter soluendis & reddendis Decimis piè sunt constituta. Etsi enim Leuiticum sacerdotium abolitum sit, & sacra legalia cessarint, manet tamen ministerium Euangelij, quod absq; ministris ordinarijs non poterit consistere: neq; deerunt vnquam pauperes, quos suo loco substituit Dei filius, vt in hos conferamus, quæ in ipsum collaturi essemus officia, si ille in terris viueret. Atqui idem Euangelij administros mercenarijs confert, quibus sua merces debeatur: & Paulus ad Corinth. scribens, prolixè docet tam iustum et æquum esse, vt ex Euangelio viuant, qui Euangelium prædicant: quàm iustũ fuerit olim, vt ex sacrario ederent, qui sacris operabantur & altari aßidebant. At quæ iustior ratio alendi ministros ex cogitari potest, quàm vt ex Decimis viuant, qui publicæ salutis administri sunt? Etenim, vt Origenes olim rectè monuit, nisi necessaria vitæ subsidia dentur sacerdotibus, ipsi in talibus occupati, minus vacabunt legi Dei: his autem non vacantibus verbo Dei, tu periclitaris: obscurabitur enim lux scientiæ, quæ in illis est, te nõ subministrante oleum lucernæ. Nec est quòd aliquis Decimarum legem cum Ceremonijs abolitam esse dicat. Nam etiamsi illæ abrogatæ sint, durat tamen adhuc ministerium Ecclesiæ, & propter verbi prædicationem & Sacramentorum administrationem adhuc ministris opus est, quibus, vt Deo militare poßint, de victu prospici oportet, ne vitæ negotijs ad rem familiarem pertinentibus implicentur. Quibus autem argumentis, probari poterit, Decimarum legem vnquam ab eo abrogatam esse? Illas quidem à Iudæorum sacerdotibus impiè interceptas, & in vsus alios translatas fuisse legimus, sed cùm Decimæ principibus quoque debeantur, vt ex iure Regis apud Samuelem apparet, 1. Sam. 8. *& Christiani reges atq; principes Ecclesiam frugum Decimis & alijs redditibus annuis auxerint, sacrilegij culpa nõ vacabit, qui aliquid horum ausus fuerit negare aut subtrahere. Idque eò constantius affirmamus, quòd prædia ferè ea conditione vel venduntur, vel ad hæredes legitimos perueniunt, vt Decimæ annuorum prouentuum ex illis reddantur. Qui ergo has negant, vel in eis fraudem admittunt, multifariam peccant. Primò parui faciunt gratiam Dei, quando piget illos sumptum facere in ijs, per quæ ille seipsum & omnes regni sui thesauros nobis offert. Deinde illi negant quod debetur, cuius liberalitate toto anno aluntur: cui deniq; se totos debent & quiquid habent. Iniusti enim operarijs mercedem suam, impij verò egenis Christi membris à Deo destinatam alimoniam negant.*

Obijciunt autem plerosque decimis turpiter abuti, multos etiam illas transferre ad illicita & prophana studia, vt ex Ecclesiæ bonis comessentur, scortentur, vsuras faciant, & opes iniquas ac iniustas congerant. Sed calua hæc est excusatio: Abusus enim non tollit verum rei vsum. Aut si res eæ sint è medio tollendæ, quibus homines pro ingenita vitiositate abutuntur: non video quid in orbe reliquum sit nobis futurum, & an nosipsi superesse poßimus. Abutuntur nonnulli sacrosancto Dei verbo ad seminandos prauos & horribiles errores: abutitur magistratus iure & legibus: abutuntur homines cibo & potu cum corporis & animi bonis. Quamobrem vt est inepta conclusio, negandum cibum & potum humano generi, quia his ipsis abutatur: sic ineptè quoque statuunt decimas non esse soluendas quòd plurimi nefariè ijs abutantur. Reddent isti Deo rationem qui hæc faciunt, non qui Decimas soluunt. Nec aliqua excusabit eum ratio, qui egenti necessarium victum surripit, ne fortè eo abutatur ad ebrietatem & crapulam. Christiani hominis est reddere vnicuiq; quod debetur, non autem suam iniquitatem alterius culpa excusare velle.

CAPVT IIII.

De Origine oblationum & Primitiarum.

Oblationum origo.

PRimitiua Ecclesia ante Constantini M. tempora cùm neq; Decimas, neq; vllos omnino redditus seu prouentus possideret, fideles non solum pecunias, sed primitias frugum variaq; munera ad sustentationem pauperum & verbi Dei ministrorum liberaliter, pro sua quisq; facultate, obtulerunt, vt supra quoq; indicauimus. Hæc verò laudabilis consuetudo progressu temporis in fœdissimum transijt abusum. Etsi enim sequentibus mox seculis sub Christianis Imperatoribus ac magistratibus Ecclesiæ opibus suprà quàm credi possit ditatæ & collocupletatæ fuissent, Sacerdotum tamen profunda auaritia oblationes nihilominus retinuit. In Matisconensi enim synodo 2. cap. 4. præcipitur, vt omnibus Dominicis diebus oblationes tam panis quàm vini fiant, vt Carranza refert fol. 245. b. Et in synodo Moguntina anno 813. statuitur, vt sine intermissione populus admoneatur, quo oblationes subinde in Ecclesia faciat: Oblationes enim magnnm esse remedium animarum. Earum vsus ab hoc demùm tempore mirandum in modum creuit in Ecclesia: & Sacerdotes eas longè maiori studio, quàm pietatem, veram fidem, iustitiam, sanctitatem, charitatē aliaq; opera bona requisiuerunt & exegerunt ab auditoribus suis, subindè illud intonantes, oblationes ad redemptionem animarum facere.

Primitiarum origo.

Quod originem verò Primitiarum in Christi Ecclesia attinet, iubet eas eandem ob causam quam modo diximus offerre ad altare Origenes, homil. 11. in Numeros: Decet, inquit, & vtile est, etiam sacerdotibus Euangelij offerri primitias. Ita enim & Dominus disposuit etc. Et sicut hoc dignum & decens est, sic è contrario indecens & indignum existimo, & impium, vt is qui Deum colit, & ingreditur Ecclesiam Dei, qui scit sacerdotes & ministros assistere altari, & aut verbo Dei, aut ministerio Ecclesiæ deseruire, vt de fructibus terræ, quos Deus dat solem suum producendo, & pluuias suas ministrando, non offerat primitias sacerdotibus. Meminit etiam primitiarum sacerdotibus ad alimentum datarum Epiphanius lib. 3. tom. 2. hæresi 80. Et Hieronymus lib. 3. Comment. in Ezech.

Primitiæ et oblationes num hodie exigēdæ.

In primitiua autem Ecclesia iustum sanctumque vsum primitiarum & oblationum fuisse nullus opinor negabit: cùm verò Ecclesijs passim hodiè Decimis alijsque prouentibus abundè satis prospectum sit, eum non amplius retinendum arbitror, ne fideles gemino degrauentur onere, & ecclesiarum ministris peccandi occasio amplior offeratur. Deinde etiam ob hanc causam primitiæ & Oblationes porrò non sunt exigendæ, quòd sacrificio Christi, sacrificia reliqua, præter sacrificium laudis omnia sunt abrogata: Cessante autem causa, cessat effectus. Vnde ne quis obijciat mihi, primitias eodem iure quo Decimas exigi posse hodiè quoq; cùm sint eiusdem generis: obiter notandum, quòd etsi eodem genere censeantur, esse tamen ita graui ratione distinctas & inter se diuersas, vt eodē iure species ambæ minimè requirantur. Primitiæ enim quasi quædam victimæ Deo magis quàm hominibus offerebantur in veteri Testamento, vt reliqui fructus harum oblatione consecrarentur: Oblationes autem in hoc à Decimis differunt, quòd ipsæ nulla re media interueniente, Deo offerrentur: Decimæ verò sacerdotibus diuini cultus administris sustentandis magis quàm honorandis soluerentur. Quorum alterum agnoscimus antiquatū, nec vllum aliud, vt diximus, præter sacrificium laudis hodiè à nobis requiritur: alterum verò nec abrogatum, nec abrogādum dicimus. Sacrificijs enim ad colendum Deum, cui sacrificio Christi satisfactum est, nō opus habemus amplius: salarijs autem, quæ ex decimis persoluuntur ad aliendos ministros opus est inprimis, ni Euangelij lumen extinctum velimus. Fine tamen primitiarū, quoad gratitudinem Deo exhibendam, & consecrationem frugum, Christianos teneri non inficior. In primis autem animi primitias Deo offerre debemus, sic vt omnes nostras cogitationes & consilia, rationem & voluntatem nostrā adeò totos Deo consecremus, dantes operam, vt Spiritus primitias consequamur.

Primitiarum oblationum & Decimarū differentia.

Patet ex his Ecclesias à Constantini Magni tempore demùm possidere cœpisse r. Thesauros.

ſauros. 2. Vaſa omnis generis aurea & argentea. 3. Veſtes precioſas. 4. Villas & prædia. 5. Decimas. 6. Reditus. 7. Tributa & Vectigalia. 8. Frumẽtum. 9. Arces. 10. Territoria. 11. Libertos & Seruos. *Sed quid inde ſecutum eſt?* RELIGIO peperit diuitias, & filia deuorauit matrem, *hoc eſt, diuitiæ & opes pepulere pietatem, & induxerunt luxum. Neglecta autem pietas errori locum aperuit, error verò omnia ſuperſtitione oppleuit, ſuperſtitio deniq́, bonas literas oppreſſit, proq́ his barbariem plãtauit. Luxus pauperibus valedicere, egenos negligere, equiſones & canum magiſtros conducere, palatia extruere, aulas regias ædificare, Alcinoiq́ hortos adornare cœpit et docuit. Vnde non immeritò D. Hieromynus in epiſt. ad Nepotianum queritur, accreſcentibus Eccleſiæ opibus, veras illas opes, pietatem ſcilicet, fidem, charitatemq́ eſſe diminutas. Quocirca gliſcẽti morbo ſuccurrendum ipſe putauit, & in hanc partem conatus eſt in illa epiſtola pertrahere Epiſcopos ac ſacerdotes, vt nihil poſſiderent, quo ſaltem in medio conſiſterent, & moderato diuitiarum vſu eſſent contenti. Iniquum petijt, vt æquũ aufferret, ſicut Eraſmus monet in Antidoto eius epiſtolæ.*

Conqueritur etiam Henricus 5. Imp. in Apologia quadam contra Paſchalem pontificem, Rom. Põtifices, Epiſcopos, Myſtas & Monachos ab Imperatoribus atq́ Regibus collocupletatos, vbi his pares opibus facti ſint, more perditorum, quo plura donata fuerint, plura concupiſcere, illisq́ ſordere prima quæq́, vbi maiora ſperarint. Auentinus lib. 6. fol. 611.

Non mirum igitur videri debet, quòd, vt Hermannus Gigas refert, cùm præcepiſſet Cõſtantinus, vt Decimæ omnibus Eccleſijs ſoluerentur de omnibus rebus, in aëre audita vox fuit: Hodiè venenum infuſum eſt Eccleſiæ. *Malleolus autem* De Nobilitate affirmat, manum in Laterano viſam eſſe ad parietem, cunctis vidẽtibus ſimul ac legentibus, ſcribere: Hodiè venenum Eccleſiæ infuſurus: idq́ eo die factũ eſſe cùm Conſtantinus 1. Syluestro Papæ & Eccleſiæ Rom. dediſſet palatium Lateranum, vrbem Romam ac Italiæ prouincias. *Idem Nauclerus li. 2. Generat. 11. aſſerit: ac colligit, non tam ad res donatas, quàm ad iuriſdictionem ſecularẽ, & ſuperbiam, quam diuitiæ pariunt, eam vocem, ſi tamen vnquam audita ſit, referendam eſſe.*

CAPVT. V.

Bona Eccleſiaſtica in quorum fuerint poteſtate à Conſtantini Magni temporbus.

Ona autem illa & reditus vndecunque, maxime tamẽ ex largitionibus, oblationibus, & contributionibus in vſum Eccleſiæ collectos fuiſſe in cuſtodia & cura Epiſcoporum, ea teſtantur quæ patres ſynodi Alexandrinæ de Athanaſio in epiſtola ad omnes vbique Eccleſias referunt in Apologia 2. Athanaſij. Idem etiam colligitur ex Socrate lib. 7. cap. 25. Ex Can. 7. Concilij Gangren. in quo anathematizantur illi, qui oblationes extra Eccleſiam dare voluerint, præter Epiſcopi licentiam. Idem ſancitur in Aurelian. ſynodo 1. anno 512. habita, ca. 17. cauſa 10. q. 1. De his quæ paroch. & rurſum Aurelianenſi ſynodo 3. anno 539 celebrata ca. 23. In Agathenſi cap. 36. & Aurelianenſi 4. can. 11. Perſpicitur hoc etiam ex Anſegiſo lib. 1. de legibus Francorum cap. 143. vbi indicat, Carolum Magnum conſtituiſſe, vt Decimæ ſint in Epiſcopi poteſtate. Et Can. 8. Moguntinæ ſynodi, Epiſcopis poteſtatem dat res Eccleſiaſticas regendi & diſpenſandi: Et ſynodus Turonen. Epiſcopos hortatur vt magnam curam & ſollicitudinem circa pauperes habeant, & res Eccleſiaſticas eccleſijs collatas cauta circumſpectione diſpenſent. Dotem quoque et omnes redditus Eccleſiæ ad Epiſcopi ordinationem & curam pertinere, ſanxit Concil. Vuormatien. anno 868. habitum cap 6. & 55.

Sed hanc conſuetudinem grauiter repræhendit Chryſoſtomus homil. 86. in Matth. ac queritur, Epiſcopos hoc modo in diſpenſatores, caupones, procuratores, publicanos & quæ-

ſtores redactos eſſe. Vnde in Chalcedonenſi ſynodo can. 26. cauetur, nè Epiſcopi facultates Eccleſiaſticas tractent, ſed oeconomis id onus imponant Et Ibas Edeſſenus Epiſcopus in eadem ſynodo promittit, ſe in poſterum, ſecundum conſuetudinem Antiochenæ Eccleſiæ res curaturum per oeconomos ex clero ordinatos. Hinc factum vt Epiſcopi hoc onus impoſuerint presbyteris, Diaconis alijſque clericis: quos propterea vocarunt Diſpenſatores & Oeconomos, vt eſt videre apud Sozom. libro octauo capit. 12. Theodorum libro 1. Euagrium libro tertio cap.32. item lib.4. capit.35. Gregorium M. libro 9. indictione 4. epiſt.4. Concil. Bracaren.1.cap.25. Hincmarum in epiſt. ad Tornacen. Eccleſiam.

Quemadmodum verò Diaconi primitiuæ Eccleſiæ omnia faciebant de conſilio & volũtate Apoſtolorum & aliorum miniſtrorum: Ita poſt Conſtantini M. tẽpora Oeconomi iſti ſeu Diſpenſatores præteritis ſeu incõſultis Epiſcopis, & ſi neceſſitas poſtularet Imperatoribus, principibus alijq; magiſtratibus nihil temerè agendum ſtatuerunt.

CAPVT VI.

De Origine Aduocatiarum ſeu Iuris Patronatus, Germanicè Kaſtuogtyen.

CRescente autem malitia cum numero Chriſtianorum & multitudine bonorum Eccleſiaſticorum, vt vel debita Eccleſijs difficulter perſoluerentur, vel potentiores multis in locis Eccleſiaſticis bonis, tanquam corui & vultures rapaces inhiarent, eaque ad ſe raperent & in ſuos vſus conuerterent, miniſtri verò Eccleſiarum aut ipſorum potentiæ reſiſtere non poſſent, aut alioquin, Chriſtum & Apoſtolos imitari volentes, cum nullo iudicio contendere vellent: idcircò ad refrænandam illorum vim atq; audaciam, decretum fuit in Mileuitano Concilio ſub Arcadio & Honorio quintò Coſſ. anno 402. habito, præſide D. Auguſtino, vt petatur à glorioſiſſimis Imperatoribus, vt iubeant iudices dare peritos ſibi Defenſores ſcholaſticos, qui in actu ſint vel in officio defenſionum cauſarum Eccleſiaſticarum, more ſacerdotum, vt prouinciæ ijſdem ipſi qui defenſionem eccleſiarum ſuſceperint, habeant facultatem pro negotijs Eccleſiarum (quoties neceſſitas flagitauerit) vel ad obſiſtendum callidè decipientibus, vel obrepentibus, vel ad neceſſaria ſuggerenda, ingredi iudicum ſecretaria. Et in Carthaginenſi ſynodo 5. anno 420. celebrata, capit. 9. in eandem ſententiam ſtatuitur, vt ab Imperatoribus vniuerſis auxilium petatur, propter afflictionem pauperum, quorum moleſtijs ſubinde vexetur Eccleſia, quo defenſores eius aduerſus potentias diuitum cum Epiſcoporum prouiſione deligantur. Hinc Originem habere puto Ius patronatus, Die Kaſtuogtyen *Eccleſiarum & Cœnobiorum. Durauit hæc conſuetudo in Eccleſia longo tempore: nec licebat Epiſcopis, Abbatibus, ſacerdotibus aut monachis in bonis vel rebus temporalibus ſine horum Patronorũ aſſenſu aut conſilio quicquam decernere, & agere. Tandem verò cum religio in diem declinaſſet in ſuperſtitionem & Epiſcopi alijque Eccleſiarum præſules iam arma Mauortia tractare didiciſſent, & ita ditionibus opibuſque eſſent collocupletati, vt vel potentiſſimis principibus reſiſtere poſſent, non rarò etiam vltrò ijſdem bella inferre auderent, manſit quidem vetus patronorum nomen, omnis autem adminiſtratio opum ſeu bonorum eccleſiaſticorum rurſus ad Epiſcopos deuoluta & contorta fuit.*

Qua de re Auentinus in præfatione ad librum 6. Annal. ita ſcribit: Ante Paſchalem 2. Myſtæ, Monachi, Sacerdotes, Virgines, Sacratæ fœminæ Epiſcopi, rebus diuinis, ſtudio literarum, ſcribendis libris duntaxat operam dabant, rerum fluxarum caducarumque adminiſtratione contaminari & pollui ſe credebant. Pecuniæ igitur, prædiorum reique familiaris curam in procerum quempiam, qui vicinus aut author contubernij erat reijciebant, à ſe verò relegabant. Illum Cæſar dabat, qui Sacerdotibus victum & veſtitum, pauperibus inde alimenta tribueret, huncque Βοηθὸν, *Boëthum (vnde* voyt*) hoc eſt, patronum curatoremque*

remque vocabant. Primùm sub Paschale 2. immunitatem libertatemque, amoto huiuscemodi administratore, sacerdotes receperunt: polliciti quotannis Romano pōtifici aureum (quem Byzantinum vocant diplomata, Germanicè ein Ducaten) pensitare, facilè tùm Paschali de alieno largiente tributumq; accipiente. Idem auctor lib. 6. Paschalis, inquit, Collegia & contubernia immunitate donat, & tributum annuum (sicut diplomata eius ostendunt) imponit. Et fol. 617. dicit, se reperire Paschalem primò Collegia, licet ab alijs extructa, immunitate donasse.

Cæterum cùm mox sub ipsorum manibus opes istæ in extremè peruersum vsum venissent, nec spes vlla fuisset, vt Episcopi communicato cum principibus consilio, secundum scripturas omnia in pristinam & bonam formam vnquam restituerent, iustißimè prudentißimeque in hac postrema mundi ætate multi sanctißimi magistratus & Principes viri egerunt, quòd abusum multiplicem sustulerunt, & priscum illum genuinumq; vsum quasi postliminio reuocarunt, institutis ad hanc rem grauiter gerendam Oeconomis seu Dispensatoribus, qui non sint auari, præfracti, inclementes, elati ac superbi, sed pij, frugales, fideles, liberales, tractabiles & prudentes, quibus ministrorum & pauperum curam fideliter & diligenter committūt, à quibus quotannis, aut quandocunque placuerit, rationem exigūt in quem vsum & quibus exposita ac impensæ sint opes.

Cæterùm de hoc toto negotio audiamus obsecro Marsilij Patauini iudicium. Is igitur in Defensore pacis pro Ludouico 4. Imp. parte 2. capit. 29. ante annos plus minus 250. ita scripsit. Moderni, inquit, Episcopi & præcipuè Romanorum, pro agris & secularibus dominijs fortißimè pugnant; & pugnas vndique inter Christi fideles concitant, dicentes se in hoc iura sponsæ Christi defendere, cùm tamen ipsius iura non sint, sed iniuriæ, veram sponsam, fidem videlicet, doctrinam & mores defendere, ne per prauos vsus aut actus, aut infidelium impetum corrumpatur, quasi totaliter negligentes. His ergo de causis, antiquis temporibus, huiusmodi officia & beneficia susceperunt sanctorum aliqui, quibus siquidem conuenienter renunciare possent moderni, ad minus in communitatibus fidelium. Sufficienter enim per principantes ab oppreßionibus defenditur clerus, quin imò vix ipse ab offensionibus in aliquos reprimi potest. Verùm talibus renunciare secularibus officijs, possessioni atque dominio temporalium, non est propositum modernorum pastorum, sed pro huiusmodi etiam armata pugnare potentia, non solùm habitis conseruandis, verùm etiam pro reliquis vsurpandis, sicut quilibet quantumcunque rudis sensu, si non alio, doceri potest: vniuersitatem fidelium etiam quamplurimùm scantalizantes, ex hoc ambitionis exemplo, non attendentes Christi comminationem Matth. 18. Qui si tamen sponte huiusmodi officia iudicialia, & authoritatem distribuendi temporalia relinquere nolint, ipsisque abutantur, secundum diuinam & humanam legem, licite possunt et debent principes aut fideles legislatores eadē ab ipsis reuocare.

CAPVT VII.

De vsu bonorum Ecclesiasticorum.

Vuis autem vsus istorum fuerit, aut esse debuerit, in Romana synodo 3. à Syluestro 1 Papa celebrata, si authori Conciliorum credimus, statuitur & definitur Sess. prima capit. 4. nimirum Redditus Ecclesiæ in quatuor partes distribuendos esse, quarum vna detur Ecclesiæ ad reparationem templorum: altera pontifici seu Episcopo ad sui suorumque sustentationem: tertia presbyteris, diaconis & toti clero: quarta pauperibus, infirmis ac peregrinis. Caranzæ Epit. Concil. fol. 50. & Sagittar. fol. 21. Sed neque huius neque aliarum synodorum à Syluestro celebratarum probati scriptores meminerunt, quales sunt Socrates, Theodoretus & Sozomenus, qui tamen Romanæ quoq; Ecclesiæ historiam scripserunt. Simplicius tamen, qui pontificatum Rom. tenuit circa annum

474. idem decreuit in epistola ad Florentium. Et Gelasius 1. in epistola decretali 1. ad Episcopos per Lucaniam, Brutios, Siciliam, capite 29. 12. qu. secunda: quatuor autem: idem repetit. Confirmatur à Gregorio Magno in epistola ad Augustinum Anglorum Episcopum, cuius fragmentum extat c. 12. q. 2. Mos. Item lib. 12. indict. 7. epistola 32. & libro 11. indict. 6. epist. 49. Confirmatur etiam in Bracarensi synodo 1. cap. 25. A Gregorio 2. in epistola ad clerum Thuringiæ. In Salzburgen. syn. anno 802. habita. Et Vuormatiensi anno 808. celebrata, cap. 7. A Gregorio 3. in epist. ad Germanos pro Bonifacio German. Apostolo, referente Auentino lib. 3. Annal. fol. 289.

Donationes quoq; illæ magnificētissimæ amplissimæq; à Clodoueo factæ Ecclesijs, in quos vsus conuertendæ sint, indicat can. 7. Concilij Aurelianen. in hunc modum: De obligationib. vel agris, quos Dominus noster Rex, Ecclesiæ suo munere conferre dignatus est, vel adhuc non habentibus Deo sibi inspirante, contulerit, ipsorum agrorum vel clericorum immunitate concessa, id esse iustissimum definimus, vt in reparationibus Ecclesiarum, alimonijs sacerdotum, & pauperum refectione vel redemptionibus captiuorum, quiquid Deus in fructibus dare dignatus fuerit, expendatur.

Sancitum quoq; tum fuit, vt Episcopi non singulis annis tertiam, & in tertio totam, quod aliquibus in locis fiebat, sed quotannis Quartam saltem, aut in quarto anno totam Decimarū partem recipiant: vt etiam videre licet in Decret. Iuonis lib. 2. Atq; hinc originem habere videntur die Quarten der Bischoffen vnd hohen Gestifften.

Die Quarten der Gstifften *vnde.*

In eadem Synodo Gallici patres oblationes fidelium ita distinxerunt: vt si quid à fidelib. offeratur altari maioris Ecclesiæ, Medietatem sibi vendicet Episcopus: & sibi Clerus secundi gradus (eiusdem, videlicet, Ecclesiæ Clerus) alteram. Sin verò quid alijs parochijs oblatum fuerit, oblationum pars tertia tradenda sit Episcopo: duæ penes Ecclesiæ Clericos remaneant. In Can. 17. & 18. Brixiensis, & alij aliter hoc tractant apud Gratianum. sed à vero canonum sensu aberrantes, qui sic sunt inuicem conciliandi per can. 5. Aurelianen. tertiæ synodi, post annos 50. à prima celebratæ. Non multo plures præterierant anni quàm centum, cùm & hæc pars oblationum tertia fuit Episcopis ablata per Concilium Bracaren. 2. Et integræ seruantur Oblationes presbytero, qui curam gerit illius altaris & loci, quo deferuntur. Et rectè quidem. Quid enim iam nimiùm ditibus Episcopis cum pauperibus suis Chorepiscopis, id est, viculorum regionumq; curatoribus & parochis? Hæc Ioann. Quintinus in explicat. can. 7. Gangrensis Concilij. Sed vbi pauperum interim ratio habetur? Similiter Martianus, quem Gennadius Constantinopolitanus suæ Ecclesiæ Oeconomum seu dispensatorem constituerat, instituit, vt quæ in quaque Ecclesia muneris loco offerentur, ea loci cuiusque clerici ferrent: cùm ad id tempus ecclesiæ parochiales seu cathedrales dona eiuscemodi omnia tulissent, vt Nicephorus indicat lib. 15. cap. 22. Abbas Ansegisus, qui sub Ludouico Caroli M. filio vixit in libro de Caroli & Ludouici legibus, tradit suo seculo bona, collata Ecclesijs, ita partita fuisse, vt si ditiores essent Ecclesiæ, pauperum vsui partes duæ: si tenuiores, æquis partibus inter clerum & pauperes diuiderentur. Vadianus in Aphoris. fol. 198. vide locum. Auentinus lib. 4. Annal. fol. 368.

d can de his. et seq. 10 q. 1.

In hunc vsum Decimas quoque soluendas esse Concilium Triburiense anno Domini 895. habitum, decerint cap. 13. quod sic habet. Decimæ offerendæ sunt à populo, vt hac ratione Deus placatus largius præstet quæ necessaria sunt, & vt ministri Ecclesiæ exinde releuati liberiores fiant ad spiritalis officij expletionem, & vt munus populi ex hinc in quotidiana oblatione Domino immoletur, nec non secundum statuta canonica in sustentationem pauperum & restaurationum ecclesiarum proficiant. Quatuor enim fieri partes, iuxta canones, iudicamus de Decimis & oblationibus fidelium, vt vna sit Episcopi, altera clericorum, terria pauperum, quarta restaurationi Ecclesiarum seruetur, sicut in epistola Gelasij papæ 27. legitur.

Bona

Bona Ecclesiastica ab Ecclesijs non esse abalienanda, nec in prophanos vsus conuertenda.

FVit hic certè bonorum Ecclesiasticorum olim laudabilis optimusque vsus: & ne humana audacia ijs siue per venditionem, aut commutationem, aut legationem, aut quacunque alia ratione ab Ecclesijs abalienando, & in profanos vsus conuertendo abuteretur, multis Conciliorum decretis sanctorumque Imperatorum & patrum statutis id inhibitum fuit. Nam in Ancyrana synodo circa annos Christi 308. statuitur, presbyteros res Ecclesiæ non debere vendere cap. 15. & 17. q. 1. Si qua. In Arelatensi synodo 2. anno 326. sancitur cap. 28. vt qui oblationem fidelium suppresserit, aut negauerit, ab Ecclesia, cui fraudem fecit excludatur: confirmatur in Vasensi synodo. Et quia multis in locis quæ Ecclesijs conferebãtur, ab Episcopis nonnullis præripiebantur, perexiguo Ecclesijs relicto, idcirco in Antiochena synodo decernitur anno 344. vt Episcopus, si conuertat res Ecclesiæ in suos vsus domesticos, eiusque commoda, vel agrorum fructus domesticis suis, aut propinquis, aut fratribus filijsque committat, pœnas persoluat. cap. 25. Extat etiam Canon, in quo sancitur, vt irrita sit Episcoporum donatio vel vẽditio, vel cõmutatio rei Ecclesiasticæ, absq; subscriptione et collaudatione sacerdotum: & vicissim sacerdotũ abaleinatio sine approbatione Episc. Hoc decretum 12. q. 2. sine exceptione dicitur esse ex epistolis Leonis papæ ad Episc. Siciliæ. In decretis aũt Iuonis li. 2. legitur in impresso exemplari, esse ex Cõcilio apud Valẽtias: sed inuenitur nec in epistolis Leonis, nec in Valẽtino cõcilio vel Galliæ vel Hispaniæ, verùm extat in decretis Cõcilij Carthaginensis 4. cap. 32. to. 1. concil. fol. 492. Idẽ statuitur in Agathensi synodo ca. 7. & 48. & 49. & 51. & cõfirmatur à Symmach. 1. Papa in decretali sua ca. 1. et in synodo Romana ab eodẽ habita. Item in Turonensi c. 2. & Aurelian. 5. ca. 13. In eandẽ sententiã Iustinianus Imp. l. 43. C. de Episcopis et clericis, Episcopis mãdauit, ne ea quæ Eccles. relicta sunt, sibi ascribant, sed in necessarios vsus Ecclesiæ impendãt. Idẽ sanxit, vasa sacra & vestes nõ posse oppignorari aut alienari, nisi ob captiuorum redemptionem. l. 18. C. de sacrosanctis Ecclesijs. In Concilio Carthaginensi 4. anno 401. ca. 95. sancitur, qui oblationes defunctorum aut negent ecclesijs, aut cum difficultate reddant, tãquam egentium necatores excommunicandos. 13. q. 2. qui oblationes defunctorum: Idem præcipitur cap. 4. Agathensis synodi. 13. q. 2. clerici vel seculares. & in Vasensi cap. 4. 13. q. 2. qui oblat. Aurelianensi 5. cap. 16. Matisconensi 1. cap. 4. vt licet videre apud Caranzam in Epitome Concil. fol. 150. b. & 164. In Romana synodo 6. à Symmacho celebrata sub anathematis pœna præcipitur, ne vllus bona ecclesiæ à fidelibus oblata occupet, & quasi propria possideat. Idem sancitur in Concilio Parisino 1. cap. 1. Caranza fol. 229. b. In synodo Aurelianensi 4. cap. 19. constituitur, vt quod Ecclesiæ collatum sit, nec à collatore, nec ab illius hæredibus repetendum: Caranza fol. 122. b. Item, vt, quæ Episcopus ecclesiæ dederit, hæredes sui non aufferant: cap. 14.

In Concilio Toletano 2. anno 529. habitum, ca. 4. sancitur, vt clericus ecclesiæ cui præest, agellos, vineas & alia huiusmodi, vsq; ad diem obitus sui possideat, nec suis propinquis ea testamento leget, sed Eccles. relinquat. In Aurelianen. synodo 4. año 550. iuxta Panuin. celebrata, decernitur, vt si quis Episcopus, alterius Ecclesiæ clerico de facultatibus suæ Ecclesiæ aliquid sub titulo quocunq; donauerit, post eius obitum, qui acceperit, ad Ecclesiæ ius, de cuius facultate discesserat, reuertatur. Synodus Aurelianen. 5. ca. 14. sanciuit, vt nullus Episcop. aut cuiuslibet ordinis clericus, vel alia quæcunq; persona. alterius Ecclesiæ res, aut petat, aut accipiat. In synodo Hispalensi 1. ca. 1. statuitur, vt Episcopus, qui res proprias exceptis filijs & nepotibus, alteri, & non Ecclesiæ suæ, dimiserit: quicquid de Ecclesiæ rebus aut donauerit, aut vendiderit, aut quoquo modo ab Ecclesia transtulerit, irritum habeatur.

In Toletana synodo 9. anno Domini 658. iuxta Panuinium, iuxta alios autem añ 673. habita, decernitur cap. 1. vt nullus sacerdotum, vel ministrorum ex rebus Ecclesiæ, quæ à fidelibus largiuntur, aliquid aufferat, vel iuri suo connectat. Ita etiam Eugenius 1. Romanæ

ecclesiæ episcop. Romæ in conuentu statuit Episc. non licere ecclesiæ bona in proprios vsus conuertere. Et quo minus hoc fieri posßit, filijs vel nepotibus & propinquis eius qui cõstruxit vel ditauit Ecclesiam, licentia datur, vt si sacerdotem seu alium ex collatis rebus viderit surripere, ipsum aut compescant, aut Episcopo indicent: quod si reus pergat, excommunicetur.

In Toletana 9. synodo ca. 6. sancitur, si Episcopus tertiam partem, quæ sibi de oblationibus debetur, aut ipsi Eccles. vnde habet, aut alteri quam elegerit, velit conferre, ratum ac firmum habeatur. Carranza in Epit. Concil. hic ad marginẽ addit: Nota (inquit) quòd hic nulla sit mentio consanguineorum, sed tantum Ecclesiarum ipsius. In synodo Nicæna 2. año. 788 celebrata statuitur c. 12. Si quis Episc. vel monasterij præfectus, ex Episcopatus vel monasterij agris, in principis alicuius aut magistratus manus alienet aliquid, vel alteri personæ tradat, vt ea traditio sit nullius momenti. Item: Ne liceat ex huiusmodi bonis quicquam sibi vendicare, vel proprijs cognatis elargiri. Sed si sint pauperes, vt pauperibus suppeditet, non autem eorum prætextu res Ecclesiæ venundet. Sin autem detrimentum afferre causetur, nec quicquid ex agro emolumenti percipi, ne sic quidem magistratibus aut principibus, qui sunt in eo loco, venundet prædium, sed clericis vel agricolis. Si autem aliqua improba calliditate vtentur, & ab agricola vel clerico agrum præses vel magistratus emerit, sic quoque nullius sit momenti venditio, & Episcopatui vel monasterio restituatur. Qui secus fecerit, si sit Episcopus vel monasterij præfectus exturbetur ab officio. Aquisgrani synodus habita fuit sub Pipino Ludouici filio año 829. in qua multa decernuntur contra eos, qui negabant peccatum esse res sacras Deo & Ecclesiæ donatas ad alios vsus conferre: tomo 3. concil. fol. 428. & sequentibus. In Concilio generali 8. Constantinopoli anno 870. habito, cap. 15. decernitur, vt Episcopo vendere vel vtcunque alienare vasa, aut vestes sanctas, nec vllas rusticas possessiones venundare liceat, ne propter hoc Ecclesiastici redditus lædantur. Eodem Concilio can. 18. præcipitur, vt res quas Ecclesiæ ex longa consuetudine habeant donatas, & ab eis 30. annos possessæ sint, nequaquam à seculari potestate eis subtrahantur: qui contra fecerit, sit sacrilegus. Et Carolus Caluus in epist. ad clerum Rauennatem scribit, Episcopos & rectores monasteriorum, ac rerum seu facultatum Ecclesiasticarum dispensatores, eas non vt propias, sed vt vota fidelium, precia peccatorum, stipendia seruorum Dei & pauperum, debere fideli deuotione tractare.

Obserua vt sint clerici affecti erga magistratum.

In Moguntina synodo anno 888. habita ca. 11. inuasores prædiorum ecclesiæ infamia, anathemate & exilio iubentur puniri. In prouinciali quadam synodo Galliæ à Carolo simplici habita, decernitur circa annum Domini 905. bona ecclesiastica sancta esse debere, quæ nefas sit politicis viris abalienare, atque in profanum vsum conuertere. P. Aemilius in vita Caroli simplicis. Vrbanus 2. in synodo Claromontana anno 1095. statuit, vt laicus nec decimas vendat, nec retineat. Vincent. lib 26. cap. 91.

In Lateranensi Concilio sub Alexandro 3. habito anno 1180. statuitur quoq;, ne laici decimas ecclesiarum in alios laicos posßint aliquo modo transferre. Si quis verò receperit & ecclesiæ non tradiderit, Christiana sepultura priuetur. ca. 24. Et cap. 19. sancitur, Ne rectores & consules ciuitatum Ecclesijs onera imponant, & grauibus crebrisque exactionibus eas præmant: ita vt siue fossata, siue expeditiones, siue qualibet alia sibi arbitrentur agenda, de bonis ecclesiarum, clericorum & pauperum Christi vsibus deputatis, circa hæc Ecclesijs non sint oneri & molesti. In Turonensi synodo anno 1163. ab Alexandro 3. habita, præcipitur, vt quisquis alicui laico ecclesiam decimamúe concesserit, excommunicetur. Auentinus libro 6. Annal. In synodo quadam Alemaniæ celebrata anno 1224. sancitur, si fundatores ecclesiarum, vel hæredes ipsorum, partem decimarum, vel aliorum prouentuum Ecclesiasticorum, in quibus ius habent patronatus, sibi retineant ex pacto, & nihilominus repræsentẽt clericos ad easdem anathemate feriantur, cum clericis qui ita ecclesijs repræsentantur, & terra ipsorum interdicto Ecclesiastico subiaceat. tom. 3. Concil. Edita quoque sunt aliquot decreta hac de re in Colonien. synodo anno 1266. habita.

De

De abusu bonorum Ecclesiasticorum.

CÆterùm contra hæc decreta pia alioquin, grauissimè peccarunt, primò ipsimet Episcopi, sacerdotes & totus deniq; clerus, qui huiusmodi bonis ad necessarium, vel etiam liberalem vitæ vsum, victum cultumq; corporis collatis, impiè nefarieq; ad fastum, ad pompam, ad superstitionem, ad templorum ædificationem & exornationem immodicam, ad libidinem, ad gulam & ebrietatem, ad corporis voluptates abusi sunt, neglectis interim pauperibus. Ac ne quid priuato affectui indulgere hic videar, testes horum sistam qui apud ipsos etiam pontificios in magna authoritate semper fuerunt. Nam de impio bonorum sacrorum abusu, Hieronymus suis temporibus grauissimè conquestus est epist.2. ad Nepotianum, vbi contra luxum clericorum agit qui iam tum inualuerat: Nonnulli, inquit, sunt ditiores monachi, quàm fuerant seculares, & clericici qui possideant opes sub Christo paupere, quas sub locuplete & fallaci diabolo non habuerant, vt suspiciat eos Ecclesia diuites, quos mundus tenuit antè mendicos. Et paulò post: Turpe est, ait, ante fores sacerdotis Christi crucifixi & pauperis, & qui cibo quoque vescebatur alieno, lictores Consulum & milites excubare, iudicemq; prouinciæ melius apud te prandere, quàm in palatio. Quid sanctissimum virum dicturum putas si hodie viueret, & intolerabilem abusum bonorum ecclesiasticorum, fastumq; immanem clericorum cerneret? Audiamus eadem de re conquerentem Diuum Bernhardum in Oratione ad Clerum in Concilio Remensi congregatum habita anno Christi 1144. in ea, Quomodo verò, inquit, seculares non expenderent substantiam suam ad vitam luxuriosam etiam præsentibus sacerdotibus? quomodo non intenderent vanitatibus & lenocinijs huius seculi? quomodo non essent insolentes & elati, cùm tantum fastum, tantam insolentiam videant sacerdotum? Nónne in præsentia eorum irreuerenter abutimini eleemosynis pauperum? De patrimonio crucis Christi non paratis codices in ecclesijs, sed pascitis pellices in thalamis vestris, impinguatis carnes, adornatis equos phalerantes pectora & capita deaurando. En tempora ista planè fœda à negotio perambulante in tenebris. Quapropter væ generationi huic à fermento Pharisæorum quod est hypocrisis, si tamen hypocrisis dici debet, quæ iam latere præ abundantia non valet, & præ impudentia non quærit. Et mox: Ministri Christi sunt & seruiunt Antichristo, honorate incedunt de bonis Domini, cui honorem non deferunt. Inde est eis quem quotidie videmus meretricius nitor, histrionicus habitus, regius apparatus. Inde aurum in frenis, aurum in sellis & calcaribus. Plus nitent calcaria quàm altaria. Inde mensæ splendidæ & cibis & poculis. Inde commessationes & ebrietates. Inde cithara & lira & tibia, redundantia torcularia, promptuaria plena, eructantia ex hoc in illud. Inde dolia pigmentaria. Inde referta marsupia. Huiusmodi sunt & volunt esse Ecclesiarum Præpositi, Decani & Archiepiscopi. Omnes quærunt quæ sua sunt, diligunt munera, nec possunt pariter diligere Christum, quia manus dederunt mammonæ. Intuere quomodo incedunt nitidi & ornati, circumamicti varietate, tanquam sponsa procedens de thalamo suo. Nónne si quempiam talium repentè eminus prodeuntem, aspiceres, sponsum potius putares, quam sponsæ custodem? Vnde verò hanc illis exuberare æstimes rerum affluentiam, vestium splendorem, mensarum luxuriam, congeriem vasorum aureorum & argenteorum, NISI DE BONIS SPONSI? Interim hæc pauper, inops & nuda relinquitur, facie miseranda, inculta, hispida & exanguis. Propter hoc non est hoc tempore ornare sponsam, sed spoliare, non est custodire sed perdere, non est defendere sed exponere, non est instruere sed prostituere, non est pascere gregem Domini sed mactare & deuorare, &c. In Monasterijs quoq; opes luxu immoderato, inhonesto ac turpi, exhauriri, dissipari, consumi ac disperdi idem pater grauiter in epistola ad Guilhelmum abbatem conqueritur: Fercula, ait, ferculis apponuntur, & pro solis carnibus, à quibus abstinetur, grandia piscium corpora duplicantur. Cumque prioribus fueris satiatus, si secundos attigeris, videberis tibi necdum gustasse pisces. Tanta quippe accuratione & arte coquorum cuncta apparantur, quatenus quatuor aut quin-

Nota abusum bonorum Ecclesiæ immanē.

que ferculis deuoratis, prima non impediant nouißima, nec satietas impediat appetitum. Palatum quippe, dum nouellis seducitur condimentis paulatim dissuescere cognita, & ad succos extraneos, veluti adhuc ieiunum, auidè renouatur in desideria. Venter quidem dum nescit oneratur, sed varietas tollit fastidium. Quia enim puras (quas natura parauit) fastidimus epulas, dum aliæ alijs multifariè permiscentur, & spretis naturalibus, quos Deus indidit rebus, quibusdam adulterinis gula prouocatur saporibus: transitur nimirum meta neceßitatis, sed necdum delectatio superatur. Quis enim dicere sufficit quot modis (vt cætera taceam) sola oua versantur & vexantur, quanto studio euertuntur, subuertuntur, liquantur, durantur, diminuuntur, & nunc quidem frixa, nunc assa, nunc farsa, nunc mixtim, nunc sigillatim apponuntur? Ipsa deinde qualitas rerum talis deforis apparere curatur, vt non minus aspectus quam gustus delectetur, &c. Et in Sermone 23. in Cantica, Timeant clerici, ait, timeant ministri ecclesiæ qui in terris sanctorum quas poßident tam iniqua gerunt, vt stipendijs quæ sufficere debeant minimè contenti, superflua quibus egeni sustentandi erant impiè & sacrilege sibi retineant, & in vsus suæ superbiæ atque luxuriæ victum pauperum consumere non vereantur: duplici profecto iniquitate peccantes, quòd & aliena diripiunt, & sacris in suis vanitatibus ac turpitudinibus abutuntur. Marsilius quoq; Patauinus in Defensore pacis Dict. 2. cap. 24. indicat quàm turpiter suo tempore Ecclesiarum Præsules bonis Ecclesiasticis abusi fuerint: Quid, inquit, de temporalium dispensatione dicemus, cùm debeant ecclesiasticorum ministrorum sufficientiæ, residua pauperibus impotentibus alijsq; personis miserabilibus dispensari? quod neminem latet. Sed illi inuenerunt nouum eleemosynæ modum. Nam in mercenarios milites, equites & pedites, & ad pugnas inter Christi fideles concitandas & continuè fouendas, vt eos tandem suæ subijciant tyrannicæ potestati, insumunt.

Incorporationum origo.

Et quidem vt nunquam deessent pecuniæ in tam nefarios vsus, INCORPORATIONVM *voraginem sancti illi, si Dijs placet, viri excogitarunt, quæ torrentis instar cuncta raperet, ageret, rueret ac prosterneret, quæ adhuc sana ac salua in Ecclesia essent. Pingues enim tauri Basan, hoc est, Cardinales, Episcopi, Abbates, Præpositi & Canonici, boues triturantes à præsepi eiecerunt, & miseros tantùm non macie ac fame confecerunt. Nam decimas aliosque prouentus seu redditus & fructus monasteriorum & ecclesiarum, quas in Commendam (vt vocant) acceperunt, ad se rapuerunt, ijsq; ad fastum, ad pompam, ad libidines, ad luxum, ad omnia denique scelera abusi sunt. Hinc factum est vt non solùm monasteria direpta, spoliata, atque ita attenuata & exhausta fuerint, vt cum antehac in vno illorum quadraginta, quinquaginta aut plures satis commodè foueri, nunc ægerrimè quinque necessarijs vitæ subsidijs prouideri potuerit: sed ecclesijs quoque maximum inde damnum ac detrimentum illatum sit: sacerdotibus enim, quos parochijs præfecerunt tutores isti egregij, vel nihil dederunt, vel tam parum, vt vix suem inde enutrire potuisses, cùm ipsi interim in otio & rerum omniũ abundantia saginati, incrassati, impinguati & dilatati fuerint. Ex hoc fonte multi & horribiles errores in Ecclesiam irrepserunt: famelici enim isti sacerdotes Codro pauperiores, vt aliqua ratione famem sedare potuerint, anniuersarios dies, parentalia & animarum commemorationes celebrandas docuerunt: templa, sacella, aras & vigilias vt instituant mortales inculcarunt: dedicationes, Missas, collectas publicas seu oblationes, confeßiones & nescio quæ alia facienda subinde pro suggestu clamarunt, hæc eorum fuit cantilena, huc omnem suum sermonem direxerunt, huc omnia instituerunt, in his fuerunt toti ne quid vsquam decederet: adeoq; ex his palustribus & limosis pabulum quæsiuerũt, quùm fructus omnes à validis ac robustis tauris, seu onagris verius, essent prærepti. De tempore verò quo malum hoc in Ecclesia exortum est, Auentinus lib. 7. Annalium hæc tradit: Ioannes 22. mystis inuitis Episcopos imposuit. Illi vt symmystas placarent, parochias ipsis tributarias fecere: hospitalitas tum abolita est: quod in alimenta pauperum ante distributum, in ornamentum cultumque parietum atque pompam versum est. Tum priuata sacrificia, sacrificularios pontifices, sacrilegia, compilationes, peculatus (vt tum autumabant) templorum, & sicuti*

nunc vocant, Incorporationes & Absentias inualuisse reperio. Hæc Auentinus. Nemo verò nescit hoc, efferatiorem & intollerabiliorem ecclesijs esse Incorporationis rapinam quàm Simoniam, quòd hæc velut ex pacto agens vsum fructum emit & vendit, illa autem nulla iuris formula intercedente, solo præsulum consensu non emit, sed adimit, nec soluit sed vendicat, præterea testamenta & legationes piorum hominum, desponsa conscientia, tollit & violat.

Neque verò turba Episcoporum aliorumque præsulum Ecclesiarum hoc fecit solùm, sed ipsi pontifices Maximi, patres sanctißimi, & Christi vicarij. Bonifacius 7. enim circa annos Domini 976. relinquere vrbem coactus, ob pontificatum malis artibus adeptum, thesauros & prætiosißima quæque è basilica D. Petri subtrahens Constantinopolim confugit: vbi tam diu substitit, quoad diuenditis, quæ sacrilegio abstulerat, magnam vim pecuniarum comparasset, quibus tanquam adminiculis occupandæ tyrannidis fretus, vrbem repetit, ciues Romanos largitione corrupturus. Obstabant conatibus suis viri boni, maximè verò Ioannes diaconus Cardinalis, quem captum adiuuantibus quibusdam perniciosis hominibus, oculis statim priuauit. Ecce pontifex Romanus sacrorum pater & rex: sacra ipsa furto abstulit: & qui vindicare sacrilegia debuerat, tanti sacrilegij factus est auctor. Verba sunt Platinæ. Gregorius 7. papa ad pacandos Romanos, cùm post deuictum Rodolphum, quem Imperatorem contra Henricum 4. salutarat, eorum metueret offensionem, circiter centies mille auri libras, paßim ex templis surreptas, distribuit, vt Hedio indicat parte 3. historiæ Ecclesiast. lib. 9. cap. 14. Clemens 6. pontifex Auenioni residens, licentiam dedit his, qui Neapolim Duci Andegauensium defendebant, vt venderent vasa aurea & argentea Ecclesiarum conflata, quo stipendia possent militibus conductis dare: vnde notabile detrimentum illatum est Ecclesijs: Antoninus tit. 22. cap. 2. §. 14. Cumq; Carolus Vngarus, quem Vrbanus 6. in regem Siciliæ coronauerat, pecunia, neruo belli, destitueretur, pontifex Vrbanus templa pleraque Romæ spoliauit, calicibus, crucibus, imaginibus Diuorum argenteis & aureis conflatis, ad cudendam monetam pro Carolo, & sustinendos belli sumptus, referente Mutio lib. 26. histor. fol. 291. In valida etiam illa expeditione Caroli 5. in Pannoniam anno 1532. facta, cùm ærarium pontificij Imperij penitus exhaustum esset, in senatu Romæ decretum fit, vt quinque decumæ sacerdotijs imponerentur: quæ res minores sacerdotes, sacratasque virgines, & sacras hospitales domus vehementer afflixit: nam exactores incredibili acerbitate humana & diuina omnia perturbabant, adeò vt plerique sacerdotes templa desererent: & paßim sacrata vasa & antiqua donaria conflarentur: erant & qui prædia dicata altaribus venditarent, vt decumæ soluerentur. Interim tamen Cardinales, qui opima sacerdotia poßidebant, immunes euaserant, quasi illis ad tuendam Rom. aulæ amplitudinem, de solito vitæ splendore nihil remittere moderariq; liceret, quùm ex aduerso plerisq; egentibus vltima vitæ alimenta raperentur. Iouius lib. 30. histor. Et vt summatim dicam ingentes illi thesaurorum cumuli ex Annatis siue Vacantijs: ex præuentionibus, resignationibus in fauorem, commendationibus, dispensationibus, ætatis, ordinis, irregularitatis, vitij corporalis: Item ex gratijs expectatiuis, ex deuolutionibus, ex beneficijs vacaturis, ex priuilegijs, exemptionibus non visitandi, vel per procuratorem visitandi, homologationibus concordatorum, transactionibus seu beneplacito papæ factis, permutationibus beneficiorum cum dispensatione, mandatis Episcopalibus, expeditionibus in forma ratione congrui, creandis protonotarijs & notarijs Apostolicis: cum coadiutoribus, literis maioris aut minoris iustitiæ, dignitatibus secularibus, ecclesiasticis, nouis fundationibus, vel immutatione antiquarum, vel reductione regularium monasteriorum in secularem statum, vel restitutione in integrum: pro fructibus percipiendis in absentia, pro legitimationibus, altaribus portatilibus, pro non obstantijs, pro indultis clericorum secularium, pro reuocationibus & reductionibus, pro Toleramus, siue tolerantijs Concubinarum, pro rescriptis ad lites: thesaurorum inquam cumuli his alijsque infinitis modis in Cameram Apostolicam collecti non ad Dei honorem conuertuntur, sed pontifices Roman. vel in vsus bellicos ad stabiliendam immanem suam tyrannidem & opprimendos verè fide-

les, vel ad locupletandos suos nepotes, sic enim honesto nomine ab adulatoribus paparum vocantur: quos tu rectius & verius ipsorum liberos seu spurios dixeris, nefarie abutuntur. Sed & abusi sunt bonis Ecclesiasticis seculares quoque seu politici viri, qui ea vel ad se rapuerunt, vel in alios vsus transtulerunt. Carolus Martellus Ecclesias bonis suis spoliauit, & in sumptus bellicos contulit. Hinc nugatur Chronicon de Ducibus Bauariæ, Papam, Chronicon verò Martini Eucherium Amelianen. Episcopum, vidisse in somnis animam Caroli in inferno: apertoq́ monumento eius, serpentem miræ magnitudinis repertum esse. Et Balæus Cent. 2. in cap. 5. Appendice refert, Monachos hoc per literas Pipinio significasse. Quod in eum finem factum esse facilè colligi potest: vt edictum eius de bonis Ecclesiasticis ad sumptus belli eneruarent. Verùm Auentinus lib. 3. Annal. somnium hoc refutat, eò quòd Egidius Martellum ab omnibus peccatis suis absoluisset: & Eucherium ob inuidiam Caroli, à quo remotus ab Episcopatu fuerat, hoc totum confinxisse affirmat. Cùm Carolus Magnus vicisset Saxones, ecclesiam ædificauit primam in ea prouincia Episcopalem, cui præfecit Vuihonem, Frisium origine, eiq́ de prouinciæ prouentibus assignauit, vnde cum clero suo viueret. Ferunt autem indictas populo Decimas de more Christianorum, non prouenisse pontifici illi primùm, sed regijs præfectis, vt stipendia inde militibus, & sumptus facerent crebrarum in eam gentem expeditionum. Tributorum enim nomen horrebat libertati assuetus populus, sed Decimarum exactionem recusare non poterat. Cranz. lib. 1. cap. 2. Metropolis. Addit ibi idem author, annales testari hinc ortum, vt hodie in Saxonia & alibi multarum Decimarum exactiones sint in manibus laicorum. Ipse verò aliam huic rei causam accessisse conijcit: Cùm enim non satis fiderent pontifices sua iura ab laicis principibus tueri, dedisse arbitratur patrem Decimarum principibus in manum per speciem feudi & beneficij, malentes amittere dimidium quàm totum: inde factum, vt à principibus transirent in ministeriales, qui nunc militares appellantur. Cranzius ibid. Vera autem esse quæ author hic refert, ex ea oratione apparet quam Fridericus 1. Imperator in celeberrimo Imperij cœtu, Geilenhusæ congregato, habuit, in qua inter alia inquit: Quod ad vos pertinet pontifices, arbitratur (papa) indignum, decimas, quæ altaribus & personis ecclesiæ dedicatæ noscuntur à laicis obtineri: nec vult intelligere, olim ecclesias varijs afflictionibus laborantes, à laicis personis defensas, tum in beneficium remunerationis, quas abundè tenuerant Decimas, in parte dimissas. Et quomodo indignum iudicabitur, si quis Ecclesiæ militans ecclesiæ stipendijs foueatur? Cranzius lib. 6. cap. 52. Sax. Pontifices Bauariæ sacras sericas & laneas vestes, opes templorum, vasa ecclesiastica, signa diuorũ aurea & argentea, Vngaris contribuerunt, ac pacem ab eis redemerunt. Auentinus lib. 4. Analium. Philippus rex Francorum annuam decimam Ecclesiasticorum bonorum in bellum sacrum conuertit, quæ postea Soldani decima nuncupata est. Gaguinus lib. 6. de Francis. Cùm in direptione vrbis Caietanæ in Neapolitano regno sitæ, omnia templorum & altarium ornamenta, quæ religiosi quidam homines voto pro salute suscepto, Dijs suis exoluerant, ablata etiam essent, Belcarij iussu, qui magister quæstorum in Gallicanis castris fuerat, in scyphos & pateras omnia ea sunt conflata. In obsidione vrbis Florentinæ à Carducio Dictatore decretum inductum fuit, quo è fanis cuncta donaria tolli atq́ diuendi iubebantur, inter quæ præter auream crucem prægrandibus gemmis ornatam, quæ erat in delubro D. Ioannis, etiam fuit mitra illa insignis pretiosissimis redimita gemmis, quæ à Leone pontifice templi maximi altaribus dicata consecrataq́ erat. Iouius lib. 28. histor. Cumq́ à Ferruccio duce Florentino Volaterræ essent receptæ, donaria dicata ibi antiquitus templis, & religiose vsq́ in eam diem custodita abstulit, & res pretiosas carioresq́ ciuium in ipso belli metu in virginum cœnobijs absconditas, suam esse prædam dixit, denunciata capitis pœna his, qui abdita biduò non reuelassent. Imò cælata argento altarium frontalia, atque abacos cum candelabris & calicibus conflari iussit. Postremò diuorum eorum, quos tutelares existimabant eius vrbis, Octauiani scilicet atque Victoris argentea simulachra, quibus vera capita ipsorum martyrum includebantur, ad hastam venalia in foro proposuit, &c. Vide Iouium lib. 30. histor.

Vnde Decimæ peruenerint in manus laicorum.

Veneti quoq; in expeditione quadam Turcica quinas decumas ex sacris redditibus sacerdotum ordini imposuerunt, vt ex ea pecunia remigibus stipendia præberentur. Iouius lib.33. historiarum. Rentius Venetorum Dux anno Christi 1513. Bergomi campanas templorum turribus detraxit, & conflauit: earumq; metallo ad fundendas colubruinas bellicas vsus est, Iouio auctore lib.12. historiarum.

Hæc propterea pluribus commemoro vt intelligant pontificij, quàm iniquè Christiani Principes & magistratus, qui bonorum & reddituum Ecclesiasticorum abusus, ad normam verbi Dei, & canonum Conciliorum primitiuæ Ecclesiæ, in ordinem redegerunt, furti sacrilegijq; hactenus accusati fuerint: quùm ipsi interim ter sacrilegi ijs per fas & nefas ad omne scelus pro libidine sua abutantur. Licet Euangelicorum nonnullos etiam non omni culpa liberare velim, qui primum bona Ecclesiastica sibi vendicarunt ceu sua, ijsque partim latam sibi faciunt ditionem, partim arces atque ædificia struunt, partim thesauros augent, neglectis interim aut perparce habitis ministris ecclesiarum & pauperibus. Deinde oeconomos ijs præficiunt duros simul ac rigidos, qui malint derogare quàm erogare. Sed reddent hi infideles dispensatores Domino bonorum istorum grauissimam in die iudicij vltimi rationem. Quod si quæratur, sitne ille contractus, ceu Simoniacus, irritus habendus iuxta decreta Conciliorum quæ commemorauimus, quæque descripta extant 13. q. 1. & extr. de præscript. cum causam, & 1. q. 3. altare. quo decimæ aliaq; Ecclesiarum bona vel venditione, vel alio modo in manus laicorum perueniunt? Respondetur, Quoniam ab his canonibus discessum sit, & aliæ decimæ sint emptæ, aliæ hæreditario iure, aliæ alio modo acquisitæ: nonnullæ etiam ab ipsis parochiarum præsidibus certa quadam conditione traditæ magistratibus, aut etiam hominibus priuatis: nullo iure posse ab ijs, qui iure possident ad parochias iterum transferri, nisi precibus & pecunijs redimantur.

FINIS.

ERRATA SIC CORRIGE.

Fol.17.b.lin.1.mutuati sunt. fol.18.b.l.32.post Christiani dele Fana. fol.22.b.l.34.loquuta sint.fol.36.b.l.35.post respiciet dele ET.fol.37.b.l.2.textilibus.fol.40.l.43.frusta.fol.41.l.31. populus. fol.47.b.l.7.λάβωρον.fol. 48.b.l.15.dele ex quibus.fol.51.l.5.ratiocinari. fol.59.Turmarcha.fol.60.l.2.habentur.fol.60.b.l.1.Constantino.fol.66.b.l.38.tradita. fol.70.l.13.venerationes.foi.81.l.21.campanis.fol.90.l.vltima, æternam: & similia, quæ beneuolus lector per se facilè corriget.

